
Printed by Chintaman Sakharan Deole, at the Bombay Valbhav
Press, Servants of India Society's Home, Sandhurst Road,
Girgaon, Bombay.

All rights are reserved by Prof. H. R. Kapadia, M. A., and the Secretary of S'ri Agamodaya Samiti.

Published by Shriha Venichand Burchand for S'ri Âgamodaya Samiti
at the office of Sheth Devchand Lalbhai Jain Pustakodhar
Fund, 114, 116, Javeri Bazar, Bombay.

શ્રીશોભનમુનિવર્યવિરચિતઃ

સ્તુતિ-ચતુર્વિંશતિકા.

(સચિત્ર)

મહાકવિ શ્રીધનપાલકૃત ટીકા અને પૂર્વમુનીશ્વરકૃત અવચૂરિ
તથા પરિશિષ્ટ તરીકે

ન્યાયવિશારદ ન્યાયાચાર્ય મહામહોપાધ્યાય શ્રીયશોવિજયકૃત ઐન્દ્ર-સ્તુતિ.

સંશોધન, ભાષાન્તર તથા વિવેચન કરનાર

પ્રો૦ હીરાલાલ રસિકદાસ કાપડિયા, એમ. એ.,

ન્યાયકુમુભાંજનિ, ધુમરા-વૈરાગ્ય-તદ્ગિણી, ચતુર્વિંશતિકા વિગેરેના અનુવાદક.

પ્રસિદ્ધકર્તા

શાહ વેણીચંદ સૂરચંદ,

સેક્રેટરી, શ્રીઆમગ્રામ્ય સમિતિ, મુંબાઈ.

પ્રથમ આવૃત્તિ-પ્રત ૧૨૫૦.

[વિક્રમ સંવત્ ૧૯૮૨.]

વીર સંવત્ ૨૪૫૨.

[ઇ. સ. ૧૯૨૧]

મુદ્રય રૂ. ૬-૦-૦

સર્વ હક્ક શ્રીઆગમોદય સમિતિના સેક્રેટરી અને બાયાન્તરકર્તા
પ્રો. હીરાલાલ રસિકદાસ કાપડિયાને આપીને છે.

શાંહ વેણીચંદ સૂરચંદે શ્રીમતી આગમોદય સમિતિ માટે

નં. ૧૧૪/૧૧૬, જવેરી બજાર મુંબઈની

શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્યોગ ફંડની

ઑફીસમાંથી પ્રસિદ્ધ કર્યું.

મુદ્રક:—ચિંતામણ સખારામ દેવગે, 'મુંબઈ વેબ પ્રેસ' સર્વેન્દ્રસ ઓફ પ્રિન્ટિંગ
સોસાયટી બિલ્ડિંગ, સેક્ટર ૨૬ રોડ, ગીરગામ, મુંબઈ.

શ્રીમદ્ વિજયસિદ્ધિસૂરીશ્વરના પદ્યર

શ્રીવિજયમેઘસરિના

અભિપ્રાય

સ્તુતિઓનાં મૂળ કાવ્યો, અવચૂરિ, અન્વય, શબ્દ-કોશ, ગુજરાતી ભાષાંતર, વિવેચન વિગેરે સહિત અનેક સામગ્રીયુક્ત આ પુસ્તક સંસ્કૃત ભાષાના સામાન્ય બોધવાળા તથા તે ભાષાના અનભ્યાસીઓને પણ વિશેષ ઉપકારક થઈ પડશે તેમજ અર્થવિહીન માત્ર સ્તુતિઓ ગોખવાની રૂઢીમાં પણ આનાથી મુધારો થવા સંભવ છે. ભાષાંતરકારનો આ વિષયમાં પ્રથમ પ્રયાસ હોવા છતાં સ્તુતિનાં પ્રત્યેક અંગેને સ્ફુટ કરવા માટેનો તેમનો પ્રયાસ પ્રશંસાપાત્ર છે.

વડનગર

સં. ૧૯૦૨

દ્વિતીય ચેત્ર.

લી. મેઘવિજય.

વિષયાનુક્રમણિકા.

વિષય.

પૃષ્ઠાંક.

૧ શ્રીવિજયમેઘસૂરિનો અભિપ્રાય	૫
૨ આમુખ	૭-૧૦
૩ પ્રતિકૃતિઓનું સૂચી-પત્ર	૧૧
૪ પ્રસ્તાવના....	૧-૪
૫ ઉપોદ્ધાત-કવીશ્વર શ્રીચોબન મુનિરાજનું જીવન ચરિત્ર, કાવ્ય-સમીક્ષા				૫-૨૦
૬ વિષય-પ્રદર્શન	૨૧-૨૮
૭ સ્પષ્ટીકરણમાં સાધનરૂપ અ-યોગી સૂચી	૨૬-૩૨
૮ મૂળ કાવ્ય	૧-૨૪
૯ સ્તુતિ-અપાર્વિયતિકા ટીકા, અન્વય, શબ્દાર્થ, શ્લોકાર્થ અને સ્પષ્ટીકરણ સહિત					૧-૩૦૭
૧૦ શબ્દ-કોશ	૩૦૮-૩૨૬
૧૧ પદાનુક્રમણિકા	૩૨૭-૩૨૮
૧૨ જોડ-સ્તુતિ	૩૨૯-૩૪૫

શ્રીપરમાત્મને નમઃ

શોભનમુનિવર્ધપ્રણીત સ્તુતિ-અતુલિશતિકા મન્યને કવિરાજ ધનપાસવિરચિત તથા પૂર્વમુનિવર્ધકૃત અવચૂરિ સમેત બહાર પાડતાં અમને પરમ આદૃશાદ પ્રાપ્ત થાય છે, કેમકે કવિરાજ ધનપાસકૃત ટીકા પ્રથમજ અમારી તરફથી બહાર પાડવામાં આવે છે. આ સ્તુતિનું ભાષાંતર જૂની શૈલી મુજબ અગાઉ બહાર પડ્યું છે, જ્યારે અર્વાચીન પદ્ધતિ મુજબ બહાર પાડવાની પદ્ધતી તક તો અમનેજ પ્રાપ્ત થઇ છે.

આ ગ્રંથમાં અમે સોળ વિદ્યા-દેવીઓ, શાંતિદેવી, શ્રુતદેવતા, તેમજ ધૈર્યીય શામન દેવીઓ અને બ્રહ્મશાંતિ યક્ષ વગેરે યક્ષરાજ પૈત્રીમાંથી બની શકી એટલી પ્રતિફલિતિ. ભગવાન શ્રીપાદસિપ્તમૂર્તિસ્વરપ્રણીત શ્રીનિર્વાણકાલિકા મન્યને આપારે અદેખાવીને આપવા પ્રયત્ન સેવ્યો છે. એમાંથી જેટલી પ્રતિફલિતિઓ આ ગ્રંથમાં આપવાનું બની શક્ય છે તેટલાનું એક સૂચી-પત્ર આપ્યું છે.

જે પ્રતિફલિતિઓ અત્ર આપવામાં આવી છે તે જૈનશાસનાનુગામી દેવ-દેવીગણની દે. વ. પી. જૈનો તેઓ પ્રત્યે બહુમાન ધરાવે એ સ્વાભાવિક છે અને જૈનો આવી પ્રતિફલિતિની અપેક્ષા ન થવા કે એ પણ સ્વાભાવિકજ છે. પરંતુ અન્યમતાવલંબીઓને પણ અમારી જે વિશ્વાસ છે કે તેઓ પણ આ પ્રતિફલિતિઓ તરફ યોગ્ય સહભાવ પાસણ કરશે એથી અતિશયમાં આવી પ્રતિફલિતિઓ વગેરે પ્રસિદ્ધ કરતી વેલાએ અમારે સંકોચ રાખવો પડે નહિ.

આ સર્વ પ્રતિફલિતિઓને લગતો સર્વ પ્રકારનો હક્ક અમોએ આપીને રાખેલો છે તેટલું વાંચકવર્ગનું આ તરફ દૃષ્ટી ધ્યાન ખેંચીએ છીએ. વગી અમે આશા રાખીએ છીએ કે અમ્ની નકલ યા ઉતારો કરવા યા બીજી કાઈ રીતે તેને પ્રસિદ્ધ કરવા અમારી રજા વિન કનનનું પ્રેરણો નહિ.

શ્રીમદ્ વિજયાનન્દ સૂરીશ્વર (આરમારામજી મદારાજ આ સન્નતીક મનન વિગતે શ્રીદંસવિજય મુનિરાજ તરફથી અમને જે મૂળ સ્તુતિની તેમજ ધનપાસક કદીશ્વરનું ટીકાનું હસ્ત-લિખિત પ્રતિઓ પ્રાપ્ત થઈ હતી તે બદલ તેઓશ્રીને, જે દેવમદ હસ્તે જૈન

आगमोद्धारक व्याख्यायज्ञ मिदान्नाश्रितोमणि
जैनाचार्य श्रीमद् आनन्दसागरसुप्रीश्वर.

१८८८ म. १९११ अष्टमदश

दीक्षा म. १९२० सीवरी.

१९११ म. १९१० अष्टमदश.

आचार्य म. १९०४ सुप्री.

સમર્પણ.

તપાગચ્છરૂપ ગગનને વિષે સૂર્યસમાન આગમોદારક વ્યાખ્યાપ્રજ્ઞ સિદ્ધાંતશિરોમણિ

શ્રી ૧૦૦૮ આનન્દસાગરસૂરીશ્વર,

ઉદયપુર.

આધુનિક સુદ્ધલક્ષણ વડે પ્રગતિશીલ જનેતા જગતમાં શ્રીઆગમોદય સમિતિની
સ્થાપના કરીને શ્રીજિન-સિદ્ધાન્તરૂપ અમૃતથી પરિપૂર્ણ તેમજ જ્ઞાનરૂપ
અધિકારનો નાથ કરનારા જોવા જે અનેક સર્વોત્તમ શ્રાવ્યો આપની
કૃપાથી પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યા છે તેની અભિનંદનાનો સમુચિત
પ્રયોગ કરે છે.

આપના અત્યંત ઝાઝી જોવા અમારા જેવા જનો અતિશય મન્દ મનિવાળા
હોઈ સમિતિના જનકરૂપ આપના અર્ચનાયે શું નેરેલ જાયે ? આ
સમર્પણથી જામે કંઈ આપના કર-કમલમાં આ શ્રવ્ય-રત્ન અર્પણ કરના
નથી, પરંતુ પ્રકાશનાદિક જ્ઞાન-સેવાથી આશ્વાતનાદિક પાપથી
અદૃષ્ટ જોવું જે કિચિત્ પુણ્ય જામે ઉપાર્જન કર્યું હોય, તે
આપને સમર્પણ અંશતઃ જામે અનુલિપ્તની
અભિલાષા રાખીએ છીએ

મુંબઈ, તા. ૨૭-૬-૨૭. }
આશિષ શુકલ પ્રતિષ્ઠા }
જોમ, વિક્રમ સં. ૧૯૮૭. }

આપના ચરણ-પ્રમથ
જીવનચંદ સાકરચંદ જલેડી
તથા

શ્રીઆગમોદયસમિતિના અધ્યક્ષ માનદ સન્દર્ભે.

समर्पणम् ।

तपागच्छनमोनमोमणि-आगमोद्धारक-व्याख्याप्रज्ञ-सिद्धान्तशिरोमणि-

जैनाचार्यश्री १००८ श्रीआनन्दसागरसूरिपादाः !

मतिदिनं भगतिं सिधापिधाने आपुनिके मुद्रणकलाविधाने जगति संस्थाप्य
यथार्थाभिधानां श्रीआगमोदयसमितिं भवत्पादैः प्रवृत्तीकृतान्
श्रीमिनागमामृतदीपितेः भव्यकुमुदोद्भासिनः तमोर्ध्वसिनः
अनेकान् अनुत्तरान् किरणान् समुचितं श्लाघतेतराम्
अभिज्ञजनवृन्दः मुक्तफण्डः सानन्दम् ।

भवदुपकृतिभारभङ्गुरा अपि अस्मादसौ मन्दातिमन्ददातयनुवादकसङ्ख्यानुसारेण
अस्याः समित्या भवादद्यजनकपूजायां किं विद्यतेतयाम् ? भवत्कर-
कमले न वयमस्य ग्रन्थरत्नस्यापर्णं कुर्महे, किन्तु केवलं
प्रकाशनादिरूपज्ञानसेवया आद्यातनादिपापविक्रियं
यद्वरं मुकृतमर्जयामहे तदेवोपहोष्य
किञ्चिदनुणित्वं काययामः ।

अधिनशरुप्रतिपदि
१९८९ तमे बैशाखे.
मोहमयोगनर्यामि ।

भवदीयचरणचञ्चरीशः
भाकरचन्द्रात्मजजैविनचन्द्रादयः
श्रीआगमोदयसमितिशर्पवाहकाः

અને સ્વદેશમાં વિદ્યા-પીઠમાં અધ્યાપક તરીકે કામ કરતા મારા મિત્ર ડૉ. પેર્ટોલ્ડ (Pertold)ને જણાવી. તેમની સંમતિ મળતાં હું તેમની પાસે જર્મન શીખવાને સારૂ અન્ય પુસ્તક વાંચતો હતો તે મૂડી દળને આ કાવ્યનો અનુવાદ વાંચવા લાગ્યો અને સમય મળતાં તે અનુવાદનું મેં અંગ્રેજી ભાષામાં ભાષાંતર કરવું પણ શરૂ કર્યું.^૧

ગુર્જર ગિરામાં હું આ કાવ્યનો અનુવાદ કરી રહ્યો હતો તેવામાં શૃંગાર-વૈરાગ્ય-તરંગિણીના ભાષાંતરને માટે 'પ્રકરણ-રત્નાકર'માં શોધ કરતાં આ કાવ્યનો પણ અનુવાદ મારા જોવામાં આવ્યો.

આ કાવ્યનું પ્રકરણ-રત્નાકર (તૃતીય વિભાગ, પૃ. ૭૬૦-૮૧૨) માં આપેલું ભાષાંતર માત્ર વાંચવાથી સંસ્કૃતના અર્થ અભ્યાસીઓને જેવી ભેદભેદો તેવી સરલતા નહિ થાય એમ ભાસવાથી તેમજ આનું કાવ્ય પાઠ્ય-પુસ્તક તરીકે ઉપયોગી નીવડે એ હેતુથી આ કાવ્યના અન્ય અને શબ્દાર્થ પણ આપવા મેં વિચાર કર્યો. સાથે સાથે આ કાવ્યમાં આવતા જૈન પારિભાષિક શબ્દો ઉપર પણ હુંકમાં વિવેચન કરવું ઇચ્છું છે, એમ લાગવાથી તે કાર્ય પણ મેં હાથમાં લીધું.

વિશેષમાં મેં શ્લોક, શ્લોકાર્થ અને સ્પષ્ટીકરણના વિષયોનાં શીર્ષકોનો પણ ઉલ્લેખ કરવા ઉપરાંત સ્પષ્ટીકરણમાં ધીમદ્દેદારે રચેલ વૃત્ત-રત્નાકર તથા મહાકવિ કાલિદાસે રચેલ સુતમેધપ્રમાંથી ઇંદોનાં લક્ષણોનો તેમજ શ્રીવર્ધમાનસુરિજીવ આચાર-દિનકરમાંથી અને ખાસ કરીને ધીપાદલિમસુરિજીવ નિર્વાણ^૨-કલ્પિકામાંથી રેવીઓનાં સ્વરૂપોનો તથા શ્રીસોમતિલક-સુરિજીવ સર્વજ્ઞ-સ્તોત્રનો તથા શાનુંગમ-મંદન શ્રીમદ્ધમદેવની સ્તુતિનો પણ સમાવેશ કરવાનું કાર્ય પણ શરૂ કર્યું.

એક વખત ધીયુત છત્રજીવ્યંદ આકરચંદ્ર ઝવેરી સાથે આ કાવ્ય આ રૂપમાં પ્રસિદ્ધ કરવા સંબંધી વાતચિત નીકળતાં તેમણે મૂલ્યબંધ કે શ્રીમતી આગમોદય સમિતિ આનું પુસ્તક ઉપાવી શક્યો. પ્રસન્ન મળતાં આ સંબંધમાં તેમણે આગમોદાયક જૈનાચાર્ય સાગરાનંદસુરિજીવે પૂજ્યબંધુ. તેમની સંમતિ મળતાં આ કાવ્યને લગતી ટીકાઓ પ્રાપ્ત કરવા મેં પ્રયત્ન કર્યો. આ કાવ્ય ઉપર કેટલી ટીકાઓ છે અને તે કયા કયા બંદારમાં છે તે વાતની મેં જૈનઅધ્યાવસીમાંથી

૧ આ કાવ્યના જર્મન અનુવાદ ઉપરથી અંગ્રેજીમાં વીસ વરો સુધીનું ભાષાંતર હું કરી રહેવા જાણ્યો અને એકાદ જગતિય એ પોર્ટોલ્ડ સાહેબે તે જ અનુવાદ ગયા, એટલે મને તેમની માર્ગનો પૂરેપૂરો લાભ મળી શક્યો નહીં.

૨ આ પુસ્તક ઉપરેલું નહિ દે રાણી (એક દલમાં તે જન્મ છે અને એક મમવમાં મહાર પાનવ છે એક ચર સંજ્ઞાકર્યં આનું છે) નેથી એક પ્રતિ મેં જીમનુ છત્રજીવ્યંદ દાસ મેળવીને આ કાર્ય કર્યું છે. આ કાવ્યના મેળવેલે તેનું કોઈ જાન કરી ને મહાર પાનવની કાવિ નિર્મલે, પશુ કાવ્યમાં તે મિત્ર રાખ્યો છે.

‘માહિતી મેળવીને તે વાત મેં શ્રીમાન જીવજીવ્ય’દને જાણી. એટલે તેમણે સ્વર્ગસ્થ ન્યાયાલો-
નિધિ વિજયનાંદસૂરીશ્વરજીના શિષ્ય-ત્રય મુનિરાજશ્રી હંસવિજયજી ઉપર પત્ર લખીને મને
આર પ્રતિજ્ઞા મેળવી આપી. તેમાંની બે પ્રતિજ્ઞામાં તો ફક્ત મૂળ કાવ્યજ્ઞ આપેલું હતું, જ્યારે
બાકીની બે પ્રતિજ્ઞા એક એકની પ્રતિકૃતિરૂપ હતી. આ બંને પ્રતિજ્ઞા મહાકવિ ધનપાલકૃત
એક હજાર સ્તોક પ્રમાણુક ટીકાથી જલકૃત હતી. વિશેષમાં આ ટીકાના સંબંધમાં મેં પણ સ્વર્ગવાસી
આચાર્ય શ્રીવિજયનાંદસૂરિજીના પ્રશિષ્ય-રત્ન અને મારા સદ્ગત પિતાશ્રીના ધર્મ-સ્નેહી
આચાર્યશ્રી વિજયવલ્લભસૂરિજીના ઉપર પત્ર લખ્યો અને તેઓથીએ મારા ઉપર ટુંક સમયમાં
ધનપાલકૃતિ ટીકાવાળી એક પ્રતિ એકલી આપી. આ પ્રતિ શુદ્ધ હોવાથી મને તે ઘણી
ઉપયોગી થઇ પડી. એ કહેવું વધારે પડતું નહિ જણાય કે મોટે ભાગે તેનોજ આધાર લઇને તો
આ પુસ્તકમાં કવિશ્વર ધનપાલકૃત ટીકા પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી છે.

આ ઉપરાંત વિવિધ વિષયવસ્તુઓ લખેલી ટીકાઓની હસ્ત-લિખિત પ્રતિજ્ઞા મેળવવા મેં
બનતો પ્રયાસ કર્યો; પરંતુ આતુર્ભાસ (વર્ષા ઋતુ) દરમિયાન બ’ગેશમાંથી પ્રતિજ્ઞા નહિ મળી શકે
તેમ હોવાથી ન છટકે આ કાવ્ય સમ્પ્રદાયજીવંતમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી અવચૂરિ અને ઉપકૃત ટીકા
સહિત છપાવવા મેં વિચાર કર્યો. છપાવવાનું કાર્ય ઈ. સ. ૧૯૨૩ ના ટીસેમ્બર માસમાં શરૂ થયા
બાદ એકાદેક મહિના પછી ‘મુનિયો મોહનલાલજી જેન સેન્ટલ લાઈબ્રેરી’માંથી પવિત્રરાજ
શ્રીશંખપતિમિશ્રની મારફતે આ કાવ્યને લગતી અવચૂરિ મેળવવાનેહું સામ્યશાળી થયો, તદાનંતર

૧ જૈનમંથાવલી (૫૦ ૨૯૨) માં નીચે મુજબનો ઉલ્લેખ છે:—

શોભન-સ્તુતિ (સ્તુતિ-અનુવિંશતિશ) સ્તોકાંક	કર્તા	ક્યાં છે ?	સ્થાનો સંવત્
૧૩૫૦	જયવિજય	પા. ૩	
૧૨૦૦	સિદ્ધય-દમણિ	રિ. ૬	
૧૦૦૦	ધનપાલ	૧૦ પા. ૩-૪	
૫૨ ૫૮	દેવચન્દ્ર	અ. ૧	
૧૬૮	સોભાગચરિ	”	
”	ભાનુચન્દ્ર	”	
અવચૂરિ	સ્તો. ૪૮૫	ધર્મચન્દ્ર-સિખ	પા. ૩-૪-૫ ૧૧૫૧
		રાજમુનિ	

ફાંચમ ઐરિયાદિક સોસાયટિ (બોમ્બે બાન્ધ)માં શ્રીદેવચન્દ્રકૃત ટીકા છે એમ ત્યાંનાં પુસ્તકાની
વાટી ઉપરથી જાણ થાય છે, પરંતુ એ વાતનો જૈનમંથાવલીમાં ઉલ્લેખ નથી.

૨ આ પ્રતિ વિષુધકુશળમણિએ ૬૨૭ દેવમાં સંવત્ ૧૬૯૯ માં લખાવો ઉલ્લેખ છે; કેમકે
ત્યાં કશું છે ?—

“સંવત ૧૬૯૯ ચર્ષે પૈશાસવૃદ્ધિ ૫ વરી. લેલકપાટકવોઃ સુમં ભવતુ. પવિત્રક્રીપમીસુર-
કશાલગણિદામ્યગણિવિદુષકશાલેન લિપીકૃતં સ્વવાચનાય ધીક્ષ્ણુકેરો ધર્મિવિનયમયે લિખિતમ્.”

૩ આ અવચૂરિ લખનાર છપાઇ રહેલા આવી હતી. તેમાં મને અમદાવાદના વિદ્યાશાળના બેઝરમાંથી
આ અવચૂરિની સંવત્ ૧૫૧૭ માં લખાયેલી એક પંચપટ્ટી પ્રતિ મળી. પરંતુ તે ઘણા શીલ્પા અક્ષરમાં લખાયેલી
હોવાથી તેમજ કેટલેક સ્થાને તો અક્ષરો પલ્લુ બ્રહ્મ અથવા દોવાથી એ પ્રતિજ્ઞા હું ઉપયોગ કરી શક્યો નથી.

એક માસ પછી શ્રીમાન જીવજીવ્યંદ દ્વારા આ કાવ્યને લગતી જયવિજયગણિએ, મુનિરાજ દેવચન્દ્રે, સૌભાગ્યસાગરસૂરિએ અને સિદ્ધચન્દ્રગણિએ રચેલી ચાર ટીકાઓની એક એક પ્રતિ અમદાવાદના હોલોના ભંડારમાંથી મને મળી શકી. આ પ્રતિઓ કાર્ય શરૂ થઈ ગયા પછી મળી તેથી ઉપર્યુક્ત અવચૂરિ અને ટીકાની સાથે તેને છપાવવાનો મારો મનોરથ ફલીભૂત થયો નહિ. આથી મેં તેને પૃથક્ છપાવવા વિચાર રાખ્યો.

આ પુસ્તક છપાતું હતું તે દરમિયાન શબ્દ-કોષ, પદાનુક્રમણિકા, પ્રસ્તાવના, ઉપોદ્ધાત, પરિશિષ્ટ ઇત્યાદિ તૈયાર કરી આ પુસ્તકને બંને તેટલે અંશે પરિપૂર્ણ બનાવવા મેં પ્રયાસ કર્યો. મારો વિચાર આમાં સમાસ-પ્રકરણ પણ આપવાનો હતો, પરંતુ ઉપર્યુક્ત ચાર ટીકાઓ પ્રસિદ્ધ કરવાનું નહીં થવાથી અને એથી કરીને શ્રીજયવિજયે તેમજ શ્રીસૌભાગ્યસાગરે રચેલી ટીકાઓ દ્વારા જે વિષય ઉપર પ્રકાશ પડે તેમ હોવાથી મેં આ વિચાર માંડી વાળ્યો.

આ પ્રસ્તાવના પૂર્ણ કરવામાં આવે તે પૂર્વે એટલું તો મારે જરૂર કહેવુંજ પડ્યું કે આ કાર્યમાં મને કેટલેક સ્થળેથી સહાય મળી છે. તેમાં ખાસ કરીને તો હું સાગરાનંદસૂરિજીનો ઝળી છું. કેમકે તેઓશ્રીએ આ પુસ્તક મેં છાપવા આપ્યું તે પૂર્વે તપાસી જવાની કૃપા કરી હતી એટલુંજ નહિ, પણ કેટલાક સુધારા-વધારા પણ સૂચવ્યા હતા. વિશેષમાં આ કાવ્યનાં બધાં મુદ્દાં જોઈ હું જાતે તપાસતો હતો, તો પણ પહેલી વારનું મુદ્દ જોવામાં તો તેઓશ્રી પણ સહાય કરતા હતા. જે પણ નિવેદન કરવું અપ્રાસંગિક નહિ ગણાય કે આ કાવ્ય પરત્વે મને મારી ધર્મ-પત્ની તરફથી પૂર્ણ પ્રોત્સાહન મળતું હતું અને કેટલીક વાર તો મુદ્દા તપાસવામાં પણ તેની તરફથી મને મદદ મળતી હતી. વળી મારા લઘુ બન્ધુ પ્રો મળિલાલ તરફથી છેવટનું મુદ્દ જોવામાં મને ઘણી વાર સહાય મળી છે જે વાત પણ મારે અત્ર ઉમેરવી જુદી જવી જોઈએ નહિ. વિશેષમાં શ્રીયુત જીવજીવ્યંદની વિસ્મૃતિ-અનુસાર શ્રીવિજયસિદ્ધિ-સૂરિજીના શિષ્યવર્ચ શ્રીવિજયભેદસૂરિએ આ પુસ્તકનું શુદ્ધિ-પત્ર તૈયાર કરવામાં મને જે સહાય કરી છે તેના પણ મારે અત્ર આભાર માનવો જોઈએ. અંતમાં આ પ્રમાણે જે જે સહાયકિતઓએ આ કાર્યમાં મને સહાય કરી છે તેના ફરીથી ઉપકાર માનવાપૂર્વક શાસન-દેવતા તેમનું કલ્યાણ કરે એમ ઇચ્છી હું વિરમું છું.

ભગતવાડી, ભુલેશ્વર,
મુંબાઈ.
સંવત્ ૧૯૮૨, કાર્તિક શુકલ પંચમી

હીરાલાલ રસિકદાસ કાપાડ્યા.

૧ આ પરિશિષ્ટમાં નવામાં નવાવિચાર ઉપાધ્યાય શ્રીયશોવિજયે રચેલી અને આ સ્તુતિ-અનુ-વિરાનિકાની પ્રતિનિધિ એન્ડ-સ્તુતિ અવધનુચક અંક સદિત આપવામાં આવી છે.

ઉપોદ્ધાત

કવીશ્વર શ્રીશોભન મુનિરાજનું જીવન-ચરિત્ર—

આ સ્તુતિ-અનુવિંશતિકાંરૂપ કાવ્ય યથાર્થ રીતે સમગ્રય તેટલા મારે તેના કર્તા શ્રીશોભનમુનિરાજના જન્મ-કાતા, જન્મભૂમિ, જન્મ-સમય ઇત્યાદિ પરત્વે વિચાર કરવો આવશ્યક હોવાથી તે દિશામાં પ્રયાણ કરવામાં આવે છે. તેમાં એ ધ્યાનમાં રાખવું કે એમના જીવનના સંબંધમાં એમના વડીલ બંધુ કવિવર 'ધનપાલે રચેલી આ કાવ્ય ઉપરની ટીકાનું અવતરણ તેમજ તેમણે રચેલી તિલકમંજરીનાં પ્રાયમિક પદ્યો, શ્રીચન્દ્રપ્રભસૂરિપ્રજીત પ્રભાવક-અદિત્રમતિ શ્રીમદેન્દ્રસૂરિપ્રમખ્ય, શ્રીમાન્ મેરુતુંગે રચેલ પ્રબલ્ય-ચિન્તા-મણિ, શ્રીહરિભદ્રસૂરિકૃત સમ્યક્ત્વ-સંપત્તિ ઉપર શ્રીસંધતિલકસૂરિએ રચેલી વૃત્તિ તથા શ્રીવિજયલક્ષ્મીસૂરિકૃત ઉપદેશ-પ્રાસાદ, શ્રીગિનજાણસૂરિકૃત આત્મ-મનોમ ઇત્યાદિ સાધનો ઓછા વત્તો પ્રકાશ પાડે છે.

સૌથી પ્રથમ તો આપણે પહિલતરાજ ધનપાલકૃત ટીકા તપાસીએ. આ ટીકાના અવતરણમાંના શ્લોક (૧-૩) ઉપરથી એઇ શકાય છે કે શોભન મુનીશ્વરના પિતામહનું

૧ શ્રીશોભન કવીશ્વરના વડીલ બંધુ ધનપાલ પણ એક અસાધારણ કવિરાજ હતા, તેમજ શ્રીમાન્દેવ-ચન્દ્રસૂરિજી જેવા પ્રખર વિદ્વાને પણ તિલકમંજરીના મંગલાચરણનો 'શોક કાવ્યાનુશાસનમાં વચન-એમના ઉદાહરણ વડીકે લીધો છે તેમજ પોતાના અભિધાન-ચિન્તામણિ નામના કાવ્યની ટીકાના પ્રારંભમાં 'સ્વરૂપતિર્ધગપાલકઃ' એવો ઉલ્લેખ પણ કર્યો છે. તેમણે સ્વપણ-પંચારિંગ (જ્યાં કેવળ 'ધનપાલ-પંચારિંગ'ના નામથી પણ ઓળખાય છે અને તે કાવ્ય-પ્રાસાદના સર્વત્ર મુરજામાં ઉપરેણું છે), તિલક-મંજરી અને પાદઅલંકારીનામમાલા (આ બે પુસ્તકો પણ પ્રસિદ્ધ છે) અને વીર-વૈજય (નિરૂપવચન) અને સાવચવિદી (માનક-વિધિ) એમ પાંચ પુસ્તકો રચ્યાં છે. એ ઉપરાંત તેમણે જ્યાં કાવ્યની ટીકા પણ લખી છે એ તે દેખીતી વાત છે. આ કવિરાજના સંબંધમાં વિદેશ મ.દેવી શ્રી સુએ સ્વપણ-પંચારિંગનો ઉપોદ્ધાત.

વિશેષમાં એ ધ્યાનમાં રાખવું કે 'ધનપાલ' એ નામના એક બીજા કવિ પણ મળે છે અને તેમણે 'અપભ્રંશ' ભાષામાં ભવિષ્યવક્ત્રકા નામનું પુસ્તક લખ્યું છે. આ બન્નેપાસે અન્ન કવિ છે એ વાત કવિ-ધર્મમાં કહેવાનું છે તેમજો તે 'ધક' વધિકે ગાવિતા હતા અને ધનસિરિ અને માએસર જે તેમનાં જન્મ-પિતા થતાં હતાં (સરખાસા ભવિષ્યવક્ત્રકા સં. ૨૨, ૩૦-૩૧). વિદેશમાં તેમજો વિન એ છે, શરણ છે તેમજો અપ્યુન દેવએકાને સે.ભા (નદિ કે નદયા) દેવેકે દર્શિ તેમજા મ-ભા 'મશિવિ જેળ હિરેકરિ' એવો ઉલ્લેખ છે. આ ઉપરાંત દેવી ભટ્ટે પાદઅલંકારીનામમાલામાં મનમ પણ નથી.

શ્રીજિનલાલસુરિએ રચેલા આત્મ-પ્રબોધના પ્રથમ પ્રકાશમાં તો વળી એવો ઉલ્લેખ છે કે અવન્ટી નગરીના ભોજ રાજને સર્વધર નામનો પ્રસિદ્ધિ હતો અને તેને ધનપાલ અને શોભન નામે બે પુત્રો હતા.

આ વિવેચન હિપરથી જોઇ શકાય છે તેમ શ્રીશોભન મુનિના પિતાશ્રીનું નામ સર્વદેવ હતું એ પાતને ધનપાલકૃત ટીકા, તિલક-મંજરી, પ્રભાવક-ચરિત્ર, પ્રબન્ધ-ચિન્તામણિ અને ભવિસ્યત્કહાની મહંમ હૉ. ગુણેશ સપ્તેશી પ્રતાવના ટીકા આપે છે, જ્યારે સમ્યક્ત્વ-સંપત્તિ પ્રમાણે તે નામ સોમચન્દ્ર હોવાનું અને ઉપદેશ-પ્રાસાદ પ્રમાણે લક્ષ્મીધર હોવાનું અને આત્મ-પ્રબોધ પ્રમાણે સર્વધર હોવાનું જોઇ શકાય છે. (કટલીક વાર એકજ વ્યક્તિને જુદાં જુદાં કારણોને લઇને જુદાં જુદાં સ્થાનામાં જુદાં જુદાં નામથી જાળખવામાં આવે છે તેનું અત્ર કદાચ બન્ધું હોય.) આથી કરીને ઉવિરાજના પિતાશ્રીનું નામ સર્વદેવ ખાનવું વધારે યુક્તિ-યુક્ત લાગે છે.)

આ કવીશ્વરની જન્મ-ભૂમિ સંબંધી હકીકત વિચારતાં તો તે સંબંધમાં નિર્ણય કરવો વધારે મુશ્કેલી-ભરેલો લાગે છે, કેમકે ધનપાલકૃત ટીકા તેમજ પ્રભાવક-ચરિત્ર પ્રમાણે વિચારતાં તો તેમના પિતામહની અને એથી કરીને 'કદાચ તેમની પણ જન્મ-ભૂમિ

સોમસિરી સે મજ્ઞા, નિરવજ્ઞા યજ્ઞિમજ્ઞસમરૂપા ।

જુગદુદ્ય જીહ યયળં, આળંદ તિહુયળં સયલં ॥ ૬ ॥

[સોમશ્રીઃ તસ્ય માર્યા નિરવજ્ઞા યજ્ઞિમાર્યાસમરૂપા ।

ઉયોત્તેય યસ્યા ઘવનં જ્ઞાનન્દયતિ ત્રિભુવનં સકલમ્ ॥ ૬ ॥]

તક્ષચિહ્નસરસિ હંસા યંસઘંસા ગુણાળ આયાસ્તા ।

દો તળયા બુદ્ધપળયા, સંજાયા જાયકવપહા ॥ ૭ ॥

[તારુક્ષિસરસિ હંસી યંસઘંસો ગુણાનામાયાસી ।

દ્વો તનયો બુદ્ધપળતી સંજાતો જાતરૂપમશ્રો ॥ ૭ ॥]

પદ્મો સિરિષળપાલો, બાલુલ્ય વિમાહ જસ્ત મશ્પુરઓ ।

વિંદારવરસચિવુત્તમોઽપિ સ બુદ્ધપરં નૂળં ॥ ૮ ॥

[પ્રથમઃ શ્રીધનપાલો ઘાલ દ્વય વિમાસિ યસ્ય મતિપુરતઃ ।

વૃન્દારકવરસચિવોત્તમોઽપિ સ બુદ્ધપતિર્નૂનમ્ ॥ ૮ ॥]

શ્રીઓ સોહળનામા, જસ્ત કવિત્તં વિચિત્તયં સુગિણં ।

કોહિ ન વિમિહ્યાહિયપહિ પંઢિપહિ સિરં સુગિયે ? ॥ ૯ ॥

[દ્વિતીયઃ શોમનનામા યસ્ય કવિત્વં વિચિત્રકં શ્રુત્વા ।

કેન વિસ્મિતદ્વયેઃ પઢિતૈઃ શિરો પૂતમ્ ? ॥ ૯ ॥]

૧ કદાચ મહેતાનું કારણ એ છે કે દેવર્ષિનો જન્મ સંકારથી નગરમાં થયા બાદ તેઓ અથવા તો તેમના પુત્ર સર્વદેવ જીવન-નિર્વાહને લઇને કે તેના કોઇ કારણસર ઉત્તરજાતી કે ધારા નગરીમાં આવી રહ્યા હોય.

આ ઉપરથી મારું મન કવિરાજની અને તેમ ન હોય તોપણ ખાસ કરીને તેના વડીલોની જન્મ-ભૂમિ તરીકે સંકાર્ય નગરની સમીપનો બાગ માનવા અને કવિરાજની નિવાસ-ભૂમિ તરીકે ધારા નગરી માનવા વધારે સહયાય છે. અન્ય જે નગરોનો અન્ય અન્યોમાં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, તેમાંથી કેટલાંક તો નામાન્તરે હોય એમ લાગે છે. કેમકે અભિધાન-ચિન્તામણિ (કાં ૪, શ્લોક ૪૨)માંના નીચે મુજબના—

“ઉજ્જયની સ્વાદ્ વિશાલા-ડ્યન્તી પુષ્પકરણિની”

—ઉલ્લેખ ઉપરથી જોઈ શકાય છે તેમ ઉજ્જયની, વિશાલા અને અવન્તી એ નામાન્તરે છે. આથી કરીને શોભન સુનિરાજની જન્મ-ભૂમિ ઉજ્જયની, ધારા કે સંકાર્ય ગણવી તેનો નિર્ણય કરવો ખાત્રી રહે છે. આ કાર્ય ઇતિહાસવેત્તાઓનું હોવાથી એ વાત હું આટલેથી પડતી ચૂકું છું.

શ્રીશોભન સુનિવરનો વિદ્યાભ્યાસ—

નામધાજ શોભન (સુશોભિત) એમ નહિ, પરંતુ ઢેહ-સાવણ્યથી તેમજ ગુણથી પણ શોભન એવા શ્રીશોભન સુનિના વિદ્યાભ્યાસના સંબંધમાં શ્રીધનપાલકૃત ટીકા (શ્લોક ૪) ઉપરથી જોઈ શકાય છે તેમ તેઓ સાહિત્ય-સમુદ્રના પારગામી હતા એટલુંજ નહિ, પરંતુ તેઓ કવિઓમાં આદર્શરૂપ હતા. વિશેષમાં તેમણે કાતન્ત્ર તથા ચન્દ્ર વ્યાકરણનો પણ રૂઢી રીતે અભ્યાસ કર્યો હતો. તેઓ બ્રાહ્મણ ધર્મનાં તત્ત્વોથી પરિચિત હતા એમાં તો કહેવુંજ શું ? વળી દીક્ષા લીધા પછી જૈન ધર્મનાં તત્ત્વોનું તેમણે વિશેષ જ્ઞાન મેળવ્યું એ તો સ્વાભાવિક વાત છે. આશ્ચર્ય ખામવા જેવી વાત તો એ છે કે સમસ્ત દર્શનોનો અભ્યાસ કરવાનો જણે તેમને લોક ન લાગ્યો હોય તેમ તેમણે ખૌદ્દ દર્શનનો પણ યથેષ્ટ રીતે અભ્યાસ કર્યો હતો. (આ પણ જૈન સાધુની અને તદ્દંશે જૈન દર્શનની ઉદાર-દૃષ્ટિ સૂચવે છે.) આ પ્રમાણે અનેક શાસ્ત્રનું સારી રીતે અધ્યયન કરીને તેઓ વિદ્વાન બન્યા.

શ્રીશોભને લીધેલી દીક્ષા—

શ્રીશોભન ‘બ્રાહ્મણ હોવા છતાં તેમણે જૈન દીક્ષા કેમ અંગીકાર કરી તે હવે વિચારી લઈએ. આ હકીકતના સંબંધમાં પણ કેટલોક મત-ભેદ હોવાથી પ્રથમ તો પ્રભાવક-ચરિત્ર પ્રમાણે તેનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવે છે.

૧ બ્રાહ્મણ જૈન બને એમાં કંઈ ખાસ નવાઈ જેવું નથી, કેમકે મહાવીર પરમાત્માના અગારે ગણધર્મ શું બ્રાહ્મણ ન હતા કે ? વળી વાયકવર્ધ શ્રીક્રિષ્ણસ્વામિ તથા શીહુરિસદ્રચરિ જેવા પુરંપર આચાર્યો પણ જન્મથી તો બ્રાહ્મણ હોઈ કરીને જૈન બન્યા હતા. અરે હમણાં થોડાં વર્ષોનીજ વાત વિચારતાં શું એ નથી જોઈ શકાય કે સ્વર્ગેય પ્રભાવશાળી સુનિરાજની બ્રાહ્મણસામ્રાજ્ય કે જેઓ સુરતમાં વિ. સં. ૧૮૧૩ માં શળ કરી મગ તેઓ પણ બ્રાહ્મણ હતા ?

એક દિવસ વિહાર કરતા કરતા આન્દ્રગચ્છીય શ્રીમદ્દેન્દ્રસુરિ બોજી રાખના નગરમાં આવી ચડ્યા. તેમની પ્રશંસા સાંભળીને સર્વદેવ તેમની પાસે ગયો. તે ત્રણ દિવસ અને ત્રણ રાત્રિ સમાપિપૂર્વક ત્યાં રહ્યો. સુરિજીએ તેને પૂછ્યું કે શું તું મારી પરીક્ષા કરવા અહીં રહ્યો છે કે તારે કંઈ કામ છે ? મારે ખાનગી કામ છે એમ એ બ્રાહ્મણે જવાબ આપ્યો. એટલે સુરિજી તેને એકાંતમાં લઇ ગયા અને પોતાનું કાર્ય નિવેદન કરવા કહ્યું. તે બ્રાહ્મણે કહ્યું કે મારા પિતાને રાત્ર્ય તરફથી ધણું દ્રવ્ય મળ્યું હતું અને તે તેમણે કાંઈ રમણે દાટ્યું દોષ એમ મને લાગે છે, વાસ્તે તે સ્થાન ખતાવો. આ સાંભળીને સુરિજીએ તેની પાસેથી ઉત્તમ શિખરનો લાભ યશે એમ બોધને તે વાત અંગીકાર કરી. આ વખતે સર્વરત્નો આડપો લાગ આપવાની આ બ્રાહ્મણે પ્રતિજ્ઞા લીધી અને તે બદલ ત્યાં બેઠેલા જનોને સાક્ષી રાખ્યા. સુકા દિવસે એ બ્રાહ્મણ સુરિજીને પોતાને ધેર લઇ ગયા અને તેમણે ખતાવેલે રમણે ખાડો ખોદ્યો. તેમ કરતાં તેને સુવર્ણના આગ્રીય લાખ ટંક મળ્યા. આ દ્રવ્ય જોવા છતાં પણ સુરિજી તે બ્રાહ્મણને પાછા ફર્યા. સર્વદેવ બ્રાહ્મણ અને મદેન્દ્ર સુરિજી વચ્ચે શાન-મહત્વની ખાખતમાં એક વર્ષ સુધી વાદ ચાલ્યો.

સુરિજીએ કહ્યું કે જો તું પ્રતિજ્ઞા પાળવા માંગતો દોષ, તો તારા જે પુત્રોમાંથી એક પુત્ર મને આપ, નહિ તો તું તારે ધેર જા. કર્તવ્યમુદ્ધ અનેલા તે બ્રાહ્મણે મદાકષ્ટે તે વાત સ્વીકારી અને પોતે ધેર આવ્યો અને ખાટલા ઉપર નિદ્રા લીધા વિના મૃતો. એટલામાં રાત્ર્ય-મદેસમાંથી ધનપાત્ર આવ્યો અને પોતાના પિતાને શોકનું કારણ પૂછવા લાગ્યો અને કહ્યું કે આપને મારા જવાબે પુત્ર છે તો પછી શોક શાને સારુ કરવો ખરે ? તમે જ કહેજો. તે કું કરીશ. આથી સર્વદેવે તેને સર્વ વૃત્તાન્ત નિવેદન કર્યું અને કહ્યું કે મને જાણમાંથી મુક્ત કરવાને માટે તું તે સુરિજીનો શિષ્ય થા. આ સાંભળીને કોપાનુર બનેલા ધનપાત્ર કહેવા લાગ્યો કે આવી અનુચિત વાત કાંઈ ન કરે તો તમે કેમ કરો છો ? આપણે કાંઈ મદેન્દ્ર, આર વેદના બાળકાર અને સર્વદા ચાંચ અને પારાપણને પારણ કરનારા સિંધ, નહીં કું કુંજ રાખના પ્રતિષ્ઠા પુત્ર બોજીરાખનો મિત્ર છું, તેથી જો કું દીક્ષા લઈ તો તેના પૂરવુંનું શું થાય વાર ? શું આપને એકલાને જાણ-મુક્ત કરવાની ખાતર આ સમરન પૂરવુંનું જતન કરવું ? આવું અનુચિત કાર્ય કું તો નહિ કરું એમ કહી તે ચાલતો યશ.

આથી સર્વદેવના નેત્રમાંથી અશ્રુની પારા વહેવા લાગી. તેવ માં તેને ખીજ પુત્ર શોભન ત્યાં આવી ચડ્યો. તેણે પિતાની આ દશા જોઈ તેનું કારણ પૂછ્યું એટલે તેણે કહ્યું કે ધનપાત્રે મારું કહ્યું માન્યું નહિ તેથી કું કુંજી રહ્યો છું. આ સંજોગે શોભને તેમને કહ્યું કે સતે વેદિકમાં નિપુણ એવા મારા બેટા લાગે એકને કહેવાય ઉતાર આપો, પરંતુ કું તો સરસ દોવાને લઈ પિતાની અવધી અ

આ ઉપરથી જોઈ શકાય છે કે આ કાવ્યના ચોથા, આઠમા, બારમા ઇત્યાદિ પદ્યમાં શ્રુત-દેવતાની તેમજ ૧૬ વિદ્યા-દેવીઓની, અગ્નિજ્વાલા દેવીની, શાંતિ દેવીની તેમજ કપર્દી અને બ્રહ્મશાન્તિ યક્ષની સ્તુતિ નજરે પડે છે, જ્યારે એના પહેલા, પાંચમા, નવમા ઇત્યાદિ પદ્યમાં પ્રથમ તીર્થંકરથી માંડીને તે અંતિમ જિનેશ્વરની સ્તુતિ અને બીજા, છઠ્ઠા, દશમા ઇત્યાદિ પદ્યમાં સમસ્ત જિનેશ્વરોની અને ત્રીજા, સાતમા, અગ્યારમા ઇત્યાદિ પદ્યોમાં આગમની સ્તુતિ જોવામાં આવે છે.

પદ્ય-અરૂપણા—

કવીશ્વરે આ સ્તુતિ-ચતુર્વિંશતિકા વિવિધ ભતના છંદમાં રચી છે. આથી તેમનું છંદ:-શાસ્ત્રનું પાણિડસ પ્રકટ થાય છે. આ કાવ્યમાં 'વૃત્ત' અને 'ભતિ' એમ બન્ને પ્રકારનાં પદ્યો દૃષ્ટિ-ગોચર થાય છે, જોકે આમાંનાં ઘણાં ખરાં પદ્યો તો વૃત્તમાં રચાયેલાં છે. આઠ અક્ષરવાળા એકેક અરણ્યથી યુક્ત 'અનુષ્ટુપ' જેવાં નાનાં વૃત્તથી માંડીને તે છેક ૩૩ અક્ષરવાળા પ્રત્યેક અરણ્યથી અસંકૃત 'અર્જુવ-દ્વુટક' જેવા મોટા વૃત્ત પણ આ કાવ્યમાં નજરે પડે છે, એ આ કાવ્યની ખૂબી છે. એકંદર રીતે આ કાવ્યમાં ૧૮ ભતનાં છંદો છે. (૧) અનુષ્ટુપ, (૨) અર્જુવ-દ્વુટક, (૩) દંદ્રવળા, (૪) ઉપભતિ, (૫) દ્રુતવિલંબિત, (૬) નર્જુટક, (૭) શુષિપતામા, (૮) પુષ્પી, (૯) મન્દાકાન્તા, (૧૦) ભાલિની, (૧૧) રચિરા, (૧૨) વસંતતિલકા, (૧૩) શાર્દૂલ વિહીરિત, (૧૪) ધિખલ્લી, (૧૫) સપ્તશ અને (૧૬) હરિણી એ સોળને 'વૃત્ત' તરીકે અને આર્યામીતિ અને દ્વિપદી એ બે છંદોને 'ભતિ' તરીકે ઓળખી શકાય છે.

આ કાવ્યના વિવિધ છંદો સંખ્યાથી માહિતી.

છંદનું નામ	પદ્યાંક
૧ અનુષ્ટુપ	૫૭-૬૦ (૪)
૨ અર્જુવ-દ્વુટક	૬૩-૬૬ (૪)
૩ અર્જુવ-ત્રીતિ	૬-૧૨, ૧૭-૨૦ (૮)
૪ દંદ્રવળા	૩૪, ૩૬ (૨)
૫ ઉપભતિ	૩૩, ૩૫ (૨)
૬ દ્રુતવિલંબિત	૧૩-૧૬, ૩૭-૪૦, ૫૩-૫૬ (૧૨)
૭ દ્વિપદી	૬૬-૭૨ (૪)
૮ નર્જુટક	૭૭-૮૦ (૪)

૧ આ દ્વિપદી ભયુકા છંદમાં સ્વરેણાં પહેલી કૃષ્ણ એવં કાલ છે.

૨ અરે 'અર્જુવ' ના દ્વિપદી પદ્ય એ ત્રણપદ્યમાં આવે છે. જુઓ મહાભારત-૧૧૧૧ શ્લોક.

૯ પ્રતિષ્ઠાના	૫૮ (૪)
૧૦ પૃથ્વી	૪૯-૫૨ (૪)
૧૧ મન્દાકીન	૨૯-૩૨ (૪)
૧૨ માલિની	૨૫-૨૮, ૬૫-૬૮ (૮)
૧૩ રશ્મિ	૭૩-૭૬ (૪)
૧૪ વસંતતિલકા	૨૧-૨૪ (૪)
૧૫ શાર્દૂલવિકીરિત	૧-૪, ૬૧-૬૪, ૮૫-૮૮ (૧૨)
૧૬ શિખરિણી	૮૧-૮૪ (૪)
૧૭ સ્પર્શ	૪૫-૪૮, ૮૯-૯૨ (૮)
૧૮ હરિણી	૪૧-૪૪ (૪)

વ્યાકરણ-વિચાર—

આ સંપૂર્ણ કાવ્યમાં ઘણું પણ સ્થળે વ્યાકરણના નિયમનો લગ્ન થયેલો. જોવામાં આવતો નથી એ કવિરાજની નિપુણતા સૂચવે છે. વિશેષમાં મહુમ હો. ભાષ્યકારકરકૃત 'માર્ગોપદેશિકા'માં આવતા વ્યાકરણના નિયમો ઉપરાંત વધારે વ્યાકરણથી અપરિચિત જનોને આશ્ચર્યકિત કરે તેવી બે 'સંધિઓ' છતાં તેમજ અભ્યારમા પદમાં જોઈ શકાય છે. આની વાસ્તવિકતાના સંબંધમાં સિદ્ધાન્ત-કૌમુદી તેમજ સિદ્ધ-હેમ એ બંને વ્યાકરણો સાક્ષી પૂરે છે.

શબ્દ-કોશ—

કવિરાજે જ્યાં જ્યાં તેમ પ્રચલિત શબ્દોનો ઉપયોગ કર્યો છે. એકાક્ષરી કોશ જાણવાની ખાસ જરૂર ન પડે એવી તેમની શબ્દ-રચના છે. આ વાતની અંતમાં આપેલો શબ્દ-કોશ સાક્ષી પૂરે છે.

કાવ્ય-અમરકૃતિ—

આ સ્તુતિ-અનુવિંશતિકા નામનું કાવ્ય અનેક પ્રકારના શબ્દાર્થકારથી વિભૂષિત છે. તેમાં ખાસ કરીને ચરણોની સમાનતાથી યમક અત્ર વિશેષતઃ દૃષ્ટિ-ગોચર થાય છે. આ કાવ્યના પ્રથમ પદ તરફ દૃષ્ટિ-ખાત કરતાં જોઈ શકાય છે કે તેનું દ્વિતીય ચરણ તેના અનુર્થ ચરણને તદ્દન અજાત આવે છે; આથી કરીને સંસ્કૃતના અનલિપ્ત જનો તે બંને ચરણોને સરખાં જોઈને તેનો અર્થ પણ એક જ હશે એમ ધારે, પરંતુ અર્થતઃ તે બંને જુદાં છે. આવી અમરકૃતિથી અલંકૃત એવા અનેક પ્રયોગ આ કાવ્યમાં નજરે પડે છે અને તેની સંખ્યા ૮૦

૧ જ્યાં પદમાંના જેવી સંધિનું દર્શાવેલી બીજાપેલાક્રિસિદ્ધિ અનુવિંશતિકાના ૫૮ માં પદમાં પણ દર્શિગોચર થાય છે.

(પદાંક ૧-૧૬, ૨૧-૪૮, ૫૭-૮૮ અને ૯૩-૯૬)ની મના અંગ છે. તેમાં ૫૪
 ૬ થી ૧૨ મુદ્દાનાં પદો તો આ ઉપરાંત આશાસ્ત્રના નામના અન્ય પદોની મજા
 ઝાઝી રહ્યાં છે; તેમાં એકના એક પદનો ૧૫ તાર ખૂબ ખૂબ અર્થમાં પ્રયોગ કર્યો
 આવ્યો છે. વિશેષમાં કવિનિરૂપ પ્રથમ અને અનુપ ચરણો સમાન દેખ એનાં ૫૫ માર
 (૫૩-૫૬) રચ્યાં છે. ગરબુ-સમાનનાથી વિભૂતિ પદો રચનામાં હજી કંઈક
 રહી ગઈ હોય તો તે પૂર્ણ કરતા હોય તેમ નેમણે ૪૬ થી ૫૨ મુદ્દાનાં પદોમાં પ્રથમ
 તૃતીય ચરણો તેમજ દ્વિતીય અને ચતુર્થ ચરણો સમાન રચ્યાં છે. આમ કરીને તો કવિ
 પોતાની કુશલતાની જોરજ પ્રમા પ્રદર્શિત કરી છે, જેમકે આ ચરણોનાં ૫૫ દોષો
 જાણે જે ચરણોનાં દોષ એમ વાગે છે. આ ઉપરાંત એક નિશિષ્ટ પ્રકારના યમ
 અસંકૃત ચાર પદો (૮૬-૮૯) રચીને તેમણે રાજાસંકાર પદોનું પોતાનું પાલિકા
 કરી બતાવ્યું છે.

આ અપૂર્વ કાવ્યને તેની ચમત્કૃતિમાં સર્વોચ્ચ મજાનું આનનું એક કાવ્ય મારા ભાવે
 આવ્યું છે અને તેનાં રચનારા બીજા કોઈ નહિ પણ ન્યાયનિશારદ ન્યાયાચાર્ય મહાપદ
 ધ્યાય યશોવિજયજી છે. આ કાવ્ય 'એન્દ્ર-સ્તુતિ'ના નામથી જાણખર છે અને
 સ્વોપપત્ત ટીકાથી અસંકૃત છે. હાલમાં સાગરાનંદસૂરિજીએ તેની એક અવધૂરિ તૈયાર
 છે અને તે છપાઈ ગઈ છે. હુંક સમયમાં તે બજાર પડશે એમ લાગે છે. ઇ. સ. ૧૯૨૧
 ઓક્ટોબર માસમાં આની એક પ્રતિ મને તેમની તરફથી ભેવાને મળી હતી. જે
 મહિના ઉપર મને એ કાવ્યનાં મૂળમાત્રની એક પ્રતિ વિજયમોહનસૂરિજી તરફથી મળી
 (એ કાવ્યને પણ આ કાવ્યની માફક તૈયાર કરી પ્રસિદ્ધ કરવા એ વિચાર રાખ્યો છે.)

ચરણની સમાનતારૂપ ચમત્કારથી ચતુરોના ચિત્તને પણ ચોરી લેનાર એક બીજું
 શ્રેષ્ઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ તરફથી ઇ. સ. ૧૯૧૪ માં પ્રસિદ્ધ
 વાર્તા આવ્યું હતું. આ કાવ્યને 'ચતુર્વિંશતિજિનાનન્દસ્તુતિ' એવા નામથી જાણખર
 આવે છે અને તેના કર્તા યુનિશ્રી મેરુવિજયજી છે. આ સંપૂર્ણ કાવ્ય 'વસંતલલિત
 નામના એકજ પૃષ્ઠમાં રચાયેલું છે અને તેના પ્રત્યેક સ્લોકમાં દ્વિતીય અને ચતુર્થ ચરણો
 સમાનતા નિહાળી શકાય છે. આ કાવ્યની જેમ ચરણ-સદૃશતારૂપી યમકથી આ
 અને ફક્ત એકજ ભાતના 'છંદમાં રચાયેલું પરંતુ ચોવીસ જિનેશ્વરોનીજ સ્તુતિરૂપ અને
 પણ વળી ૨૪ પદોનું એક કાવ્ય હાલમાં મારા ભેવામાં આવ્યું છે. તે હજી સુધી અપ્રસિદ્ધ

૫૬-સમાનતારૂપી યમકથી ચોડે ઘણે અંશે પરિપૂર્ણ એવું એક બીજું કાવ્ય શ્રીબલ્લભ
 દિસુરિએ રચેલું છે અને તે શ્રીયશોવિજય જૈન સંસ્કૃત પાઠશાલા (મહેસાણા) તરફ

ઉપોદ્ઘાત

સ. ૧૯૧૨ માં પ્રસિદ્ધ થયેલું હતું. આ તેમજ અનુવિશતિજિનાનન્દસ્તુતિ એ એ
 યો અનુવાદ સહિત મેં તૈયાર કર્યો છે અને તે હુંક સમયમાં છપાઈ બહાર પડશે એની
 આશા રહે છે.

આ ઉપર્યુક્ત વિશિષ્ટતાઓ અવંકૃત ટાઈ બીજું કાવ્ય હોય, તો તેની મને ખબર નથી,
 એ અન્ય જાતનાં યમકમય કાવ્યો તો મેં ટેટલાંક જોયાં છે. સમય મળતાં તેનો પણ
 અનુવાદ કરવા અભિલાષા રહે છે.

કાવ્ય-ઉત્પત્તિ—

આ સ્તુતિ-અનુવિશતિકા શ્રીશોભન સુનીશરે કયા પ્રસંગે રચી તેના સંબંધમાં
 નીચેની હકીકત રજુ કરવામાં આવે છે. આની સત્યતા ઉપર બરાસો રાખી શકાય તેમ છે,
 પરંતુ આ ક્ષતકથા કવિરાજના અદ્વિતીય કાવ્ય-આતુર્યને તથા અસાધારણ ઉપયોગને સૂચવવા
 જોડવામાં આવી હોય એમ પણ સંભવી શકે છે.

એકદા શોભન સુનિરાજ ગોવરી મઠ ગયા હતા, તેવામાં તેમને જિનેશ્વરની સ્તુતિ
 રચવાનો વિચાર થઈ આવ્યો અને તે કાર્યમાં તેઓ તદ્દલીન બની ગયા. આ પ્રમાણે વ્યમ
 ચિતવાળા તેઓ એક આવકને ઘેર જઈ ચઢ્યા અને ત્યાં આહાર લઈને ભરેલું પાત્ર ઝાળીમાં
 મૂકવાને બદલે તેની સમીપમાં પડેલું પાપાણું પાત્ર તેમણે ઝાળીમાં મૂકી દીધું. આદાર
 કરતી વેળાએ તેમની ઝાળીમાંથી પાપાણું પાત્ર નીકળતાં તેમની રૂપમાં કરનારા બીજા
 સુનિએ બોલી કહ્યા કે અહો! આજે શોભનને તો મોટો લાભ થયો! શુદ્ધિએ શોભન
 સુનિને આ બાબતનો ખુલાસો કરવા કહ્યું ત્યારે તેમણે સત્ય હકીકત નિવેદન કરી અને પોતે
 જિન-સ્તુતિનાં જ પદો રચ્યાં હતાં તે કહી બતાવ્યાં. આ સાંભળીને તેમના શુદ્ધ અતિ-
 શય ખુશી થઈ ગયા. ગોવરીએ નીકળીને ઉપાશ્રયે પાછા ફરતાં મુઘીમાં આવાં અપૂર્વ પદો
 જો કવીશરે રચ્યાં હોય, તો તે હકીકત આ કવીશરની અપૂર્વ કુશલતા સૂચવે છે.

સ્તુતિ-અનુવિશતિકાનું સ્થાન—

આ કાવ્યની સમાવેશના કરવાનું કાર્ય તો હું મુલ પાઠક-વર્ગને રોપું છું, પરં
 તેની સમીક્ષાને અંગે નીચેની બાબતોનો ઉલ્લેખ કરવો હું ઉચિત સમજું છું.

(૧) પ્રથમ તો આ કાવ્ય હૃદય દ્રાટિનું હોવું જોઈએ એ વાતને એ કાવ્યને
 રચવામાં આવેલી વિવિધ ટીકાઓ સિદ્ધ કરી આપે છે. ખાસ કરીને સૌભાગ્યચરિત્ર
 આના સંબંધમાં નીચે મુજબના ઉદ્ગારો કાઢ્યા છે એ સુલવા જેવું નથી. તેઓથી કદે છે

“સ્તુતિસ્વરૂપા વિવિધાર્થચિત્રા—
 શ્લદ્ધારસારા સરસાન્નમેવા ॥”

(૨) શ્રીમાન્ સંવતિસકમુરિજીએ આ કવિરાજના સંબંધમાં નીચે મુજબનો અભિપ્રાય આપ્યો છે:—

“લીઓ સોહણનામા, જસ્ત કવિત્તં વિચિત્તયં સુણિયં ।
કેહિ ન વિહિયહિયપહિ પંઢિપહિ સિરં યુણિયં ॥
વહુપરિયણપરિયરિયા, અલંબપંઢિચદ્વપ્પહુપ્પિચ્છા ।
સિરિમોયરાયરાયં, મણસ્થ મુહમંઢણં જાયા ॥”

—સમ્યક્ત્વ-સપ્તતિની ટીકા (પત્રાંક ૭૫)

અર્થાત્ (સર્વધરને) બીજે શોભન નામે પુત્ર હતો. એની વિચિત્ર કવિતાનું શ્રવણ કર્યા બાદ દૃશ્યમાં વિસ્મય પામેલા એવા કયા કયા પહિંડતોએ મસ્તક ધુણાવું નથી? શોભન અને ધનપાસ એ બંને ધણા સેવકોથી સેવિત હતા, અખણિત વિદ્વત્તાના ગર્વથી દુઃખેશ્ય (દુઃખે કરીને જોઇ શકાય તેવા) હતા તેમજ તેઓ શ્રીભોજ રાજ્યધરના મુખ-મણ્ડન બન્યા હતા.

(૩) સાદિત્ય-સિક્કિ દો. યાકોબી જેવા વિદ્વાને પણ એમી મુકંત કંઠે પ્રશંસા કરી છે, આ વાત તેમણે જર્મન ભાષામાં લખેલી પ્રસ્તાવના ઉપરથી જોઈ શકાય છે.

(૪) આ કાવ્યની શોભન મુનિજીના ગુરૂએ પણ પ્રશંસા કરી છે એમ પ્રસાવક-ચરિત્રમાંના ધીમદે-દ્રમૂરિમખન્યના નીચે આપેલા ૩૧૯ આ પદ ઉપરથી જોઈ શકાય છે:—

“સ પ્રાદ ન શ્વુતિપ્પાના-જ્ઞાનેશ્વર્યવહો મુક: ।

તત્કાવ્યાન્યય દર્શન, પ્રાશંસત્તં ચમત્કૃત: ॥ ૧ ॥”

(૫) આ કાવ્યથી જૈન સમાજ વિશેષતઃ પરિચિત છે એ વાત પણ તેની ગૌરવતા બદેર કરે છે.

હવે હું આ હિરેન્દ્રના પૂર્ણ કરે તે પૂર્વે મારી અદ્ય શુદ્ધિને લઇને આ કાવ્ય ઉપર સ્વલેખ પ્રકાશ પાટી ન શકાયો દોષ તો તેથી આ કાવ્યમાં ન્યૂનતા છે એમ ન માનવું એટલે ૧૬૬-વર્ગને ખસ બહુમણ કરતો તેમજ મતિ-દોષકે મુદ્રણ દોષને લીધે જે કંઈ ખોટીઓ આ પુસ્તકમાં નજરે પડે તે બાલ સાક્ષર વર્ગે સમા કરશે એવી આશા રાખતો હું વિરમું છું, કેમકે

“સ્વપુત્રઃ સ્વલનં ક્વાપિ, અવત્યેય પ્રમાણતઃ ।

હલન્તિ દુર્જનકલ્પ, સમાદયન્તિ સક્ષનાઃ ॥ ૧ ॥”

નવેમ્બર, સુબહા.
વીર સ્વરૂ ૨૪૨૨,
અનંતર ૨૪૨૨ એકાદશી

હીરાલાલ સિક્કિદાસ કાપડિયા.

વિષય-પ્રદર્શન

પદાંક

૧

પદ્ય

પદ્ય જિનેશ્વરની સ્તુતિ
અભ્યાસિક વિભાગે, મનિગાદ, અભ્યાસી સંખ્યા, અનંતનો અર્થ, અભ્યાસને પ્રતિ-
ષ્ઠાપિત નહિ કરી શકવાનું કારણ, કર્મ, છ દેવો, નાભિ નરેશ, કાલના વિભાગો,
સુમલિક, ત્રણ પ્રકારની નીતિઓ, અપભ્રંશ, સંખ્યાત અને પૂર્વની સમજ, પદ્ય-વિચાર,
દાર્શનિક-વિદ્યાગિનું અન્ય લક્ષણ, કાવ્ય-અમરોર.

૨

નવરોની સ્તુતિ
નિનવર, વાનના પાંચ પ્રકારો, તીર્થકર અને સામાન્ય-કેવલીમાં ફેરવે તદ્વાવત,
કેવલીના પ્રકારો, તીર્થનો અર્થ, બન્દાર કુસુમ.

૩

ન આગમની પ્રશંસા
નય, તેના સાત પ્રકારો, અંગ, સિદ્ધાન્ત-રચના, મહાવીર સ્વામીની ફેરો,
મહાપર, પદાર્થોના ત્રણ પ્રકારો, કેવલનું સ્વરૂપ.

૪

શ્રુત-દેવતાનું સ્મરણ
શ્રુત-દેવતાનું સ્વરૂપ.

૫

શ્રીઅનિતનાથને નમસ્કાર
પંચ-કલ્યાણક, તીર્થકરનું અવન, જન્મ-કલ્યાણક, સમય, અંતમુદ્ધર્ત, વૈશ્વનિક દેવોના
પ્રકારો, ચોસા ઇન્દ્રો, ભદ્રાગ વિગેરે વનો, રીપ-સમુદ્રો, ચાર સિલાઓ, સોડપાસ, તિર્થંગ-
જૂઝા, મેરૂ ગિરિરાજ, શ્રીઅનિતનાથ, પદ્ય-પરીક્ષા-પ્રથમનાં બે અરજોના
અક્ષરો તથા મહો સંજ્ઞાની ખુલાસો.

૬

જિન-સમૂહની પ્રાર્થના
વરુણ, છંદ, વ્યાકરણ-વિચાર, તીર્થકરોની સંખ્યા, રૂપ શ્રેયો, કર્મ-શ્રુતિ, જન્મ-
રીપ, છ પવિત્રો.

૭

જૈન શાસનનો વિચાર
ત્રેલોક્યનું દિગ્દર્શન, ગમ પરત્વે વિચાર, સુક્તિ-માર્ગ, સિદ્ધનો અર્થ.

૧-૩ અત્ર ત્રણ જુદી જાતના ટાઇપ વાપરીને બહો વિષયના ત્રણ પ્રકારો સૂચવવામાં આવ્યા છે. નોંધક
સૌથી મોટા ટાઇપમાં પદાંકનો વિષય, તેનાથી નાના ટાઇપમાં સ્પષ્ટીકરણમાં આપેલા વિષયો અને સૌથી નાના
ટાઇપમાં મોટા ભાગે દિગ્દર્શનમાં આપેલા વિષયો આવ્યા છે.

- માનસી દેવીને પ્રાર્થના ૮
માનસી-સ્વરૂપ, સેવન વિદ્યા-દેવીઓનાં નામો.
- શ્રીશંભવનાથની સ્તુતિ ૯
શંભવનાથ, સંસારને અરણ્યની ઉપમા, વીતરાગની પ્રાર્થનાનું કૃણ, પદ-સમીક્ષા, પદ પરત્વે માત્રા-મણ્ડુત્રી, આપાનું અન્ય લક્ષણ, કાવ્ય-ચમત્કૃતિ.
- જિનેશ્વરોને આશ્રય કરવાથી પ્રાપ્ત થતું કૃણ..... ૧૦
જિનેશ્વરનાં લક્ષણો, માન અને મદમાં તફાવત, મદનું સ્વરૂપ અને તેના પ્રકારો.
- જૈન મતનું પ્રાધાન્ય ૧૧
જૈન સિદ્ધાન્તમાંના નયોની અનુષમતા, સાંખ્ય દર્શનની ઉત્પત્તિ, સિદ્ધાન્તને 'પ્રયત્ન કરનારો' એવું વિશેષણ લગાડવાનું કારણ, કાલની મહત્તા, સ્વભાવની પ્રબલતા, કર્મની પ્રોહતા, નિયંત્રિની પ્રભુતા, ઉદયની પ્રધાનતા, વ્યાકરણ-વિચાર, પદ-પરીક્ષા.
- શ્રીવજ્રશુંખસોને પ્રણામ ૧૨
વજ્રશુંખલા દેવીનું સ્વરૂપ.
- અભિનન્દનનાથને પ્રાર્થના ૧૩
શુણ્ણ અને ગુણોનો ભેદભેદ, શ્રીઅભિનન્દન, વીર્યકરનો ધ્વનિ, શ્રીઅભિનન્દનને આપેલી સિંહની ઉપમા, વૃત્ત-વિચાર, કુતવિશંખિતનું અન્ય લક્ષણ.
- સમસ્ત જિનેશ્વરોને પ્રાર્થના ૧૪
જિનેશ્વરનું વિશ્વ-અધુત્વ, વીર્યકરનું અલૌકિક ગુરૂત્વ, ગુર-અતુર્ભંગી, અહિંસાદિક મહામતો-અહિંસા, સત્ય, અયોર્ય, બ્રહ્મચર્ય અને અપરિગ્રહ, ધર્મ-ચક્ર.
- આગમની પ્રશંસા ૧૫
આગમ, ઉપચાર, ૪૫ આગમો.
- શ્રીરાહિણી દેવીને નમસ્કાર ૧૬
શ્રીરાહિણીનું સ્વરૂપ, પદ-વિચાર.
- શ્રીમુખતિનાથની સ્તુતિ ૧૭
શ્રીમુખતિનાથ, દમ (ઉપચાર) વિચાર, ભય અને તેના પ્રકારો, પદ-ચમત્કાર.
- સમસ્ત જિનેશ્વરોને વિનતિ ૧૮
જિનેશ્વરનું લક્ષણ, ઈશ્વરની મુખાગ્ર, મુખના જીવોના પુનરાગમનનો અસંભવ, સાંવત્સરિક દાન, સુરજનો સિંહો, ઘાતવર્જિત પાપનો અર્થ, પદ-ચમત્કૃતિ.
- સર્વજ્ઞના સિદ્ધાન્તનું સ્મરણ ૧૯
લોકોની ગર્ભ-લગ્નિય, પદ-ચમત્ક.

વિષય-પ્રદર્શન

કાલી દેવીને પ્રાર્થના	૨૦
કાલી દેવીનું સ્વરૂપ, અભયનો અર્થ, યવ-ચમત્કાર-ત્રીમાંસા.	૨૧
શ્રીપદ્મપ્રભને વિનતિ	૨૨
પદ્મપદ્મ પ્રભુ, સામાયિકનો અર્થ, પંચમ ગતિ, વૃત્ત-વિચાર-પ્રથમાદિચરણના ગણો.	૨૩
પરત્વે સમજ, વસન્તતિલકાનું અન્ય લક્ષણ, કાવ્ય-ચમત્કાર.	૨૪
સમગ્ર જિનેશ્વરની સ્તુતિ	૨૫
જિન-પ્રેષ્ટિ પરત્વે વાપરેલાં વિશેષણો સંબંધી વિચાર, જિનેશ્વરનો મહિમા.	૨૬
શ્રીસિદ્ધાન્તનું સ્વરૂપ ...	૨૭
સ્લોક-ચમત્કૃતિ.	૨૮
ગાન્ધારી દેવીની સ્તુતિ	૨૯
ગાન્ધારી દેવીનું સ્વરૂપ, વૃત્ત-ચમત્કાર.	૩૦
શ્રીમુખાર્વનાથનું સ્મરણ	૩૧
મુખાર્જનાથ, માલિની વૃત્તનાં લક્ષણો.	૩૨
જિનેશ્વરોનું ધ્યાન	૩૩
જિનેશ્વરની દેવકૃત ભક્તિ, લીધેકરનું સાક્ષાત્કાર કરનારા દેવોની સંખ્યા, સમયકલ્પ.	૩૪
જિન-મતની પ્રશંસા	૩૫
જનમ-મરણની વેદના.	૩૬
મહામાનસી દેવીની સ્તુતિ	૩૭
મહામાનસી દેવીનું સ્વરૂપ.	૩૮
શ્રીચન્દ્રપ્રભ પ્રભુને પ્રણામ	૩૯
ચન્દ્રપ્રભ-ચરિત્ર, કથાતનો અર્થ, હેતુની સમજ, બિંદુ અર્થાત્ તાંડ, જાને-કાન્તવાદ-ત્રીમાંસા, અપભ્રંશ-ન્યાય, ચન્દ્રપ્રભ પ્રભુને અલક્ષમાન કહેવાનું કારણ, યવ-પ્રરૂપણ, મ-પ્રકાશનાં લક્ષણ.	૪૦
જિનેશ્વરોની સ્તુતિ	૪૧
સ્લોક-ચમત્કૃતિ.	૪૨
સિદ્ધાન્તની સ્તુતિ	૪૩
વજ્રાંકુશી દેવીની સ્તુતિ	૪૪
શ્રીવજ્રાંકુશીનું સ્વરૂપ.	૪૫
શ્રીમુખાર્જનાથને પ્રાર્થના	૪૬
મુખાર્જનાથ-ચરિત્ર, યવ-ચરિત્ર, મ-દર્શન, હપે-દર્શન, અને ઉપલબ્ધિનાં કારણ.	૪૭

જિનેશ્વરોને વિનતિ	૩૪
પદ્ય-વિચાર.						
જિન-વાણી....	૩૫
પદ્ય-વિચાર.						
જ્વલનાયુધા (સર્વાશ્રા મહાજ્વાલા) દેવીની પ્રાર્થના	૩૬
કટિ, જ્વલનાયુધા દેવીનું સ્વરૂપ, પદ્ય-વિચાર.						
શ્રીશીતલનાથની સ્તુતિ	૩૭
શીતલનાથ-ચરિત્ર.						
જિનેશ્વરોનું સ્મરણ	૩૮
પદ્ય-વિચાર.						
સિદ્ધાન્તનું સ્વરૂપ	૩૯
કલ્પ-વૃક્ષ.						
માનવી દેવીની સ્તુતિ	૪૦
માનવી દેવીનું સ્વરૂપ.						
શ્રીશ્રેયાંસનાથની વીતરાગ દશા	૪૧
શ્રીશ્રેયાંસનાથ-ચરિત્ર, કલ્પ-વિજય, પદ્ય-ગીર્ધાસા, હરિષીનું લક્ષણ.						
જિનેશ્વરોની તેમનાં લક્ષણોથી અંકિત સ્તુતિ	૪૨
જિનામમની સ્તુતિ	૪૩
સંસારની સમૃદ્ધ સાયે સરજામણી.						
શ્રીમહાકાલી દેવીનો વિજય	૪૪
મહાકાલી દેવીનું સ્વરૂપ, પદ્ય-વિચાર.						
શ્રીવામુખજયને વન્દન	૪૫
શ્રીવામુખજય-ચરિત્ર, શ્રીવામુખજય લક્ષ, પદ્ય-વિચાર, સર્વાશ્રાનું લક્ષણ.						
જિન-એહિને પ્રાર્થના	૪૬
જિન-વાણીનું સ્વરૂપ	૪૭
શ્રીસાન્નિ દેવીની સ્તુતિ	૪૮
શ્રીસાન્નિ દેવીનું સ્વરૂપ, સ્મરણ પ્રણામ.						
શ્રીવિમલનાથને વન્દન	૪૯
શ્રીવિમલનાથ-ચરિત્ર, પદ્ય-વિચાર, શ્રીવિમલનાથનું લક્ષણ.						

શ્રીકૃન્ધુનાથને વન્દન	૬૫
શ્રીકૃન્ધુનાથ-ચરિત્ર, ભરતક્ષેત્ર અને ચક્રવર્તીનું સ્વરૂપ, શ્યામાપુરોની સંખ્યા, 'શ્યામા' શબ્દનો અર્થ.		
સકલ તીર્થકરોને પ્રણામ	૬૬
સિદ્ધાન્તનું સ્મરણ	૬૭
પ્રલોક-સમીક્ષા.		
શ્રીપુરૂષદત્તા દેવીને પ્રાર્થના	૬૮
ઇતિ-વિચાર, પુરૂષદત્તા દેવીનું સ્વરૂપ.		
શ્રીઅરનાથને પ્રણામ	૬૯
અરનાથ-ચરિત્ર, નવ નિધિ, શુભનપતિના દસ પ્રકારો, ચૌદ રત્નોનાં નામ તથા માપ, ચૌદ રત્નોના પૂર્વ અને ઉત્તર ભવો, ચૌદ રત્નોનું કાર્ય, ચક્રવર્તીની છ ખંડની સાધના, પોષધનો અર્થ, ચક્રવર્તીના પૂર્વ અને ઉત્તર ભવ, ચક્રવર્તીની સંખ્યા, સર્વાર્થસિદ્ધિ, અનુષ્ઠાન વિમાન, માન અને મહા સંજ્ઞાંધી વિચાર, પદ્ય-મીમાંસા.		
જિનવરોને વન્દન	૭૦
પદ્ય-વિચાર.		
જિન-આગમને નમસ્કાર	૭૧
પદ્ય-વિચાર.		
શ્રીચક્રધરા દેવીની સ્તુતિ	૭૨
ચક્રધરા દેવીનું સ્વરૂપ.		
શ્રીમહિસનાથની સ્તુતિ	૭૩
શ્રીમહિનાથ-ચરિત્ર, મહિનાથનો શ્રી-વેદ, પદ્ય-વિચાર.		
જિન-પતિઓની સ્તુતિ	૭૪
જીવ-વિચાર, શ્યાવર અને ત્રસ.		
સિદ્ધાન્તની પ્રશંસા	૭૫
જેન સિદ્ધાન્તમાં વર્તેલું સ્થાન.		
શ્રીકર્પૂર્ણ ચક્રનું સ્મરણ	૭૬
ચક્ર-વિચાર, કર્પૂર્ણ ચક્રરાજની સ્તુતિ, શ્રીકૃષ્ણદેવની સ્તુતિ અને તેનો અનુવાદ, કર્પૂર્ણ ચક્રરાજનું જીવન-વૃત્તાન્ત, પ્રતાપ્યાનનો અર્થ		
શ્રીમુનિમુનતના	૭૭
મુનિમુનતના		

જિન-સમુદાયને પ્રણામ	૭૮
સિદ્ધાન્તની સ્તુતિ	૭૯
અનુમાન.						
શ્રીગૌરી દેવીની સ્તુતિ	૮૦
ગૌરી દેવીનું સ્વરૂપ.						
શ્રીનમિનાથનું સંકીર્તન	૮૧
શ્રીનમિનાથ-ચરિત્ર, પદ્ય-વિચાર, શિષ્યવિણીનું જન્ય લક્ષણ.						
જિનેશ્વરોનો જય	૮૨
દાનના પાંચ પ્રકારો.						
સિદ્ધાન્તનો પરિચય	૮૩
કાલી દેવીની સ્તુતિ	૮૪
કાલી દેવીનું સ્વરૂપ, લક્ષ્મી વિગેરે ચોદ સ્તોત્ર.						
શ્રીનેમિનાથને નમસ્કાર	૮૫
નેમિનાથ-ચરિત્ર, મહાશયી શાસ્ત્રમતી, નેમિનાથે મુદ્રમાં લીધેલો જાગ.						
જિન-શ્રેણીની સ્તુતિ	૮૬
પદ્ય-વિચાર.						
જિન-વાણીનું ગૌરવ	૮૭
પદ્ય-વિચાર.						
અમ્બા દેવીની સ્તુતિ	૮૮
અમ્બા દેવીનું સ્વરૂપ.						
શ્રીપાર્શ્વનાથને પ્રાર્થના	૮૯
શ્રીપાર્શ્વનાથનું ચરિત્ર, પદ્ય-વિચાર.						
જિનેશ્વરોની સ્તુતિ	૯૦
જનમ-મરણનાં સ્થાનો.						
જિન-વાણી પરવે વિચાર	૯૧
પદ્ય-અમત્કાર.						
વૈરોટયા દેવીની સ્તુતિ	૯૨
ધરણેન્દ્ર-વિચાર, વૈરોટયા દેવીનું સ્વરૂપ.						

શ્રીવીર પ્રભુને વિનતિ

.....

૯૩

વીર પ્રભુનું ચરિત્ર, 'વીર' શબ્દ સંબંધી વિચાર, વીર પ્રભુની વીરતા, વીરનું તપ, વીર પ્રભુનાં અન્ય નામો, પદ્ય-વિચાર.

જિન-સમૂહની સ્તુતિ

.....

૯૪

સમવસરણનું સ્વરૂપ, પુણ્ય-વૃદ્ધિ, ત્રણ ગદો, વર્તુલાકાર સમવસરણનો વિષ્કંભ, વ્યતુષ્કેષાકાર સમવસરણ, ગદનાં દ્વારો, અરોઠ વૃક્ષ, સિંહાસન, ચામર, છત્ર ઇત્યાદિ, સમવસરણની રચના, સમવસરણમાં તીર્થંકરનું સ્વરૂપ, તીર્થંકરની દેશના, તીર્થંકરની પર્વતા, દેવ આશર્યો, જૈન દર્શનમાં વિનયનું સ્થાન, પ્રમાણગુણાદિકનો વિચાર.

ભારતીને પ્રાર્થના

.....

૯૫

અગ્નિષ્ઠા દેવીની સ્તુતિ

.....

૯૬

અગ્નિષ્ઠા દેવીનું સ્વરૂપ.

स्पष्टीकरणसाधनीभूतग्रन्थसूची (स्पष्टीकरणां साधनरूप ग्रन्थानां सूची)

ग्रन्थान्याः	कर्तारः
त्रिपट्टिशास्त्राकारपुरुषपरिचयम्	कलिकालसर्गद्वयी 'देवचन्द्र' 'सूरिः'
सिद्धदेवदायानुशासनम्	"
अभिधानचिन्तामणिः	"
अभिधानचिन्तामणिपरिशिष्टम्	"
अनेकार्थसत्त्वप्रदाः	"
धीतरागस्तोत्रम्	"
छन्दोऽनुशासनम्	"
योगशास्त्रम्	"
अयोग्यव्यवच्छेदद्वयविश्लेषः	"
अनुयोगद्वाराणि	मणभट्टः
अनुयोगद्वारपुक्तिः	मलधारगण्डीयधी' देवचन्द्र 'सूरिः'
शीलोपदेशमाला	"
पुष्पमाला	"
मयसाधना	"
मयचनसारोद्धारः	धी' नेमिचन्द्र 'सूरिः'
मयचनसारोद्धारपुक्तिः	धी' सिद्धसेन 'सूरिः'
प्रमाणनपतस्यालोकालङ्कारः	धी' वाविदेव 'सूरिः'
स्वाध्यायवृत्ताकरः	"
एनाकरायतारिका (प्रमाण० पुक्तिः)	धी' रत्नग्रन्थ 'सूरिः'
न्यायकुसुमाञ्जलिः	न्यायविशारद्व्यापतीर्थमुनिधी' न्यायविजयः'
अध्यात्मतत्त्वाष्टोकाः	"
तत्त्वार्थाधिगमसूत्रम्	वाचकचर्यधी' उमास्वामिः'
तत्त्वार्थाधिगमसूत्रमाध्यम्	"
तत्त्वार्थाधिगमसूत्रसम्बन्धकारिकाटीका	धी' देवगुप्त 'सूरिः'
तत्त्वार्थाधिगमसूत्रप्रटीका	धी' सिद्धसेन 'मणिः'
कर्मप्रवृत्तिः (कम्मपयसी)	धी' शिवराम 'सूरिः'
कर्मसन्धः	धी' देवेन्द्र 'सूरिः'
पञ्चसहस्रम्	धी' चन्द्रवि 'भट्टारः'

तैम सुभराती मन्था

भस्त्रज-रत्नाकर
वीर-रत्नवन
अमर्यरहितान
भूतभुक्तनारदी
नेमिनाथ-रत्नवन

तत्ताम्बान (इतराध)

कैम दिगी मन्थ

अद्वैताद्वैतान

अद्वैतमन्थमन्थाः

विजयानन्दमन्थ
मन्थमन्थ
कुमारमन्थ
कुमारमन्थ
विजयानन्दमन्थ (अद्वैतमन्थमन्थाः)
विजयानन्दमन्थ
मन्थमन्थ
मन्थमन्थ
मन्थमन्थ
मन्थमन्थ (अद्वैतमन्थमन्थाः)
मन्थमन्थमन्थमन्थमन्थ

मन्थमन्थमन्थमन्थ

६४८ - ११

कर्ता

आवक 'लीमसी भाष्य'
उपाध्याय श्री 'विनयविजयल'
शास्त्रविशारद ज्ञानाचार्य श्री 'विजयधर्म' सुरि
मुनिश्री 'केशर विमल'
न्यायाचार्य न्यायविशारद महामहोपाध्यायश्री
'वशोविजयल'
न्यायविशारद न्यायतीर्थ उपाध्यायश्री
'भगवन्विजयल'

कर्ता

शास्त्रविशारद श्री 'विजयधर्म' सुरि

कर्तारः

महाकवि 'भारविः'
कविराज 'कालिदासः'
" श्रीमन्मुक्तेश्वरः
महामहोपाध्याय श्रीमन्मुक्तिशक्तिः
कविशर 'माधव'
आचार्यश्री 'वाल्मीकिः'
मन्थान् 'मनुः'
श्री 'कृष्णः'
श्री 'मन्थक' कविः
महाकवि 'मन्थमन्थः'

६४९

६४९ भाष्य भाष्याभाष्य भाष्याभाष्य

ममः परमात्माने ।

सुविहितपुरन्दरश्रीशोभनमुनिवर्यविहिता

॥ स्तुतिचतुर्विंशतिका ॥

अथ श्रीनाभिनन्दनस्तुतिः—

भव्याम्भोजविबोधनैकतरणे ! विस्तारिकर्मावली—

रम्भासामज ! 'नाभि'नन्दन ! महानष्टापदाभासुरैः ।

भक्त्या वन्दितपादपद्म ! विदुषां सम्पादय प्रोज्झिता—

रम्भासाम ! जनाभिनन्दन ! महानष्टापदाभासुरैः ॥ १ ॥

—शार्ङ्गलविकीर्तितम् (१२, ७)

समस्तजिनवराणां स्तुतिः—

ते वः पान्तु जिनोत्तमाः क्षतरजो नाचिक्षिपुर्षन्मनो

दारा विभ्रमरोचिताः सुमनसो मन्दारवा राजिताः ।

यत्पादौ च सुरोज्झिताः सुरभयाश्रयः पतन्त्योऽम्बरा—

दाराविभ्रमरोचिताः सुमनसो मन्दारवाराजिताः ॥ २ ॥ —शार्ङ्ग०

जिनप्रवचनमहंसा—

शान्तिं वस्तनुतान् मिथोऽनुगमनाद् यच्चैगमाद्यैर्नयै—

रक्षोभं जन ! हेऽतुलां छितमदोदीर्णाङ्गजालं कृतम् ।

तव पूज्यैर्जगतां जिनैः प्रवचनं दृष्यत्कुवाचावली—

रक्षोभक्षनहेतुलाञ्छितमदो दीर्णाङ्गजालकृतम् ॥ ३ ॥ —शार्ङ्ग०

श्रुतदेवतास्मरणम्—

शीतांशुत्वपि यत्र नित्यमदधद् गन्धाढ्यघूलीकणा—
 नाली केसरलालसा समुदिताऽऽशु आमरीभासिता ।
 पायाद् वः श्रुतदेवता निदधती तत्राब्जकान्ती क्रमौ
 नालीके सरलाऽलसा समुदिता शुभ्रामरीभासिता ॥ ४ ॥ १ ॥—शार्दूल०

अथ अजितनाथमणामः—

त'मजित'मभिनौभि यो विराजद्—
 वनघनमेरुपरागमस्तकान्तम् ।
 निजजननमहोत्सवेऽधितथा—
 वनघनमेरुपरागमस्तकान्तम् ॥ १ ॥

—पुष्पिताग्रा

जिनकदम्बकामिस्तुतिः—

स्तुत जिननिवहं तमर्तितप्ता—
 ध्वनदसुरामरवेण वस्तुवन्ति ।
 यममरपतयः प्रगाय पार्श्व—
 ध्वनदसुरामरवेणवः स्तुवन्ति ॥ २ ॥ —पुष्पि०

जिनमतविचारः—

प्रवितर वसतिं त्रिलोकबन्धो !
 गमनैययोगततान्तिमे पदे हे ।
 जिनमत ! विततापवर्गवीथी—
 गमनययो ! गततान्ति मेऽपदेहे ॥ ३ ॥ —पुष्पि०

धीरोधनमुनीश्वरकृता

मानसीदेव्याः प्रार्थना—

सितशकुनिगताऽऽशु मानसीन्द्य—

ऽऽत्ततिमिरम्मदभौसुराजिताशम् ।

वितरु दधती पर्वि क्षतोयत्—

तततिमिरं मदभौसुराजिता शम् ॥ ४ ॥ २॥ —शुनि०

३ श्रीशम्भवजिनस्तुतयः

अथ श्रीशम्भवस्याभ्यर्चना—

निर्भिन्नशत्रुमवमय ।

क्षं भवकान्तारतार । तार । ममारम् ।

वितर प्रातजगधय ।

‘शम्भव !’ कान्तारतारतात्ममाम् ॥ १ ॥

—अर्पणं ३१

जिनवराणामाश्रयाद्धृषीः—

आश्रयतु तत्र प्रणतं

त्रिभया परमा रमाऽरमानमदमरैः ।

स्तुत । रहित । जिनकदम्बक !

त्रिभयापरमार । मारमानमदमरैः ॥ २ ॥ —३२६०

जिनपत्न्ये प्रार्थनम्—

जिनराज्या रचितं स्ता—

दसमाननयानया नयायनमानम् ।

शिवशर्मणे मर्त दध—

दसमाननयानयानया यत्रमानम् ॥ ३ ॥ —३२६०

महामानस्याः स्तुतिः—

दधति ! रविसपत्नं रत्नमाभास्तभास्वन्—

नवघनतरवारिं वा रंणारावरीणाम् ।

गतवति ! विकिरत्यालीं 'महामानसी'ष्टा—

नव घनतरवारिं वारणारावरीणाम् ॥ ४ ॥ ७ ॥ —म

८ श्रीचन्द्रप्रभजिनस्तुतयः

अथ चन्द्रप्रभमभवे प्रणयः—

तुभ्यं 'चन्द्रप्रभ !' जिन ! नमस्तामसोज्जृम्भितानां

हाने कान्तानलसम ! दयावन् ! दितायासमान ! ।

विद्वत्पङ्क्त्या प्रकटितपृथुस्पष्टदृष्टान्तहेतू—

हानेकान्तानलसमदया वन्दितायासमान ! ॥ १ ॥

—मन्दाकान्ता (४, ९, ७)

जिनेश्वराणां स्तुतिः—

जीयाद् रोजी जनितजननज्यानिहानिर्जिनानां

सत्यागारं जयदमितरुक् सारविन्दाऽवतारम् ।

भव्योद्धृत्या भुवि कृतवती याऽवहद् धर्मचक्रं

सत्यागा रज्जयदमितरुक् सौ रविं दावतारम् ॥ २ ॥ —म

सिद्धान्तस्तुतिः—

सिद्धान्तः स्तादहितहतयेऽख्यापयद् यं जिनेन्द्रः

सद्राजीवः स कविधिपणापादनेऽकोपमानः ।

दक्षः साक्षाच्छ्रवणचुलुकैर्यं च मोदाद् विहायः—

सद्राजी वः सकविधिपणाऽपादनेकोपमानः ॥ ३ ॥ —मन्दा०

पञ्चाङ्गश्याः स्तुतिः—

‘वज्राङ्गुय’ङ्कुशकुलिशमृत् । त्वं विधत्स्व प्रयत्नं
स्वायत्यागे । तनुमदवने हेमताराऽतिमत्ते ।
अप्यारूढे ! शशधरकरभेतभासि द्विपेन्द्रे
स्वायत्यागेऽतनुमदवने हेऽमतारातिमत्ते ! ॥ ४ ॥ ८ ॥ —मन्दा०

१ श्रीसुविधिजिनस्तुतयः

अथ श्रीसुविधिनायाय मार्यना—

तवाभिवृद्धिं ‘सुविधि’विधियात्
स भासुरालीनतपा दयावन् । ।
यो योगिपङ्कजा प्रणतो नमःसत्—
सभासुरालीनतपादयाऽवन् ॥ १ ॥

—उपमातिः

जिनेश्वरेभ्योऽभ्यर्चना—

या जन्तुजाताय हितानि राजी
सारा जिनानामलपद् ममालम् ।
दिश्यान्मुदं पादयुगं दधाना.
सा राजिनानामलपद्मालम् ॥ २ ॥

—इन्द्रपञ्चा

मिनवाणी—

जिनेन्द्र ! मङ्गैः प्रसभं गभीरा—
ऽऽशु भारती शस्यतमस्तवेन ।
निर्नाशयन्ती मम शर्म दिश्यात्
शुभाऽरतीशस्य तमस्तवेन ! ॥ ३ ॥ —उप०

ज्वलनायुधायै विज्ञापना—

दिश्यात् तवाशु 'ज्वलनायुधा'ऽल्प—

मध्या सिता कं प्रवरालकस्य ।

अस्तेन्दुरास्यस्य रुचोरे पृष्ठ—

मध्यासिताऽकम्प्रवरालकस्य ॥ ४ ॥ ९ ॥ —इन्द्र०

१० श्रीशीतलजिनस्तुतयः

अथ श्रीशीतलजिनस्तुतिः—

जयति 'शीतल'तीर्थकृतः सदा

चलनतामरसं सदलं घनम् ।

नवकमम्बुरुहां पथि संस्पृश—

चलनतामरसंसदलङ्घनम् ॥ १ ॥

—द्वुतविलम्बितश्च

जिनानां स्मरणम्—

स्मर जिनान् परितुन्नजरारंजो—

जननतानवतोदयमानतः ।

परमनिर्वृतिशर्मकृतो यतो

जने ! नतानवतोऽदयमानतः ॥ २ ॥ —द्वुत०

सिद्धान्तस्वरूपम्—

जयति कल्पितकल्पतरूपं

मतमसारतरागमदारिणा ।

प्रथितमत्र जिनेन मनीषिणा—

मतमसा रतरागमदारिणा ॥ ३ ॥ —द्वुत०

मानवीदेव्याः स्तुतिः—

घनरुचिर्जयताद् भुवि 'मानवी'

शुस्तगविष्टतामरमद्गता ।

श्रुतयत्ताऽन्वरे पलपयमा—

शुस्तगविष्ट तामरसं गता ॥ ४ ॥ १० ॥ —ठन०

११ श्रीश्रेयांसजिनस्तुतयः

अथ धीश्रेयांसजिनस्य परमं वरपद्यम्—

कुसुमपद्मपा परमादन्यं न मोहवशं व्यधुः

कमलसदृशा गीतारावा बलादपि तापितम् ।

प्रेणमततरां द्राक् 'श्रेयांसं' न चादृत यन्मनः

कमलसदृशाङ्गी तारा वाऽपला दयिताऽपि तम् ॥ १ ॥

—हरिणी (१, ४, ७)

जिनवराणां तद्वरपद्यमभितस्तुतिः—

जिनवरततिर्जीशालीनामकारणवत्सला—

ऽसमदमहिताऽमोरा दिष्टासमानवराऽजया ।

नमदमृतमुक्कुरङ्ग्या नृता तनोतु मतिं मया—

ऽसमदमहितामारादिष्टा समानवराजया ॥ २ ॥ —हरिणी

जिनागमस्य स्तुतिः—

भवजलनिधिभ्राम्यज्जन्तुवजायतपोत । हे

तनु मतिमतां सत्ताशानां सदा नरसम्पदम् ।

समभिलषतामर्हन्ताथागमानतभूपतिं

तनुमति मतां सत्ताशानां सदानरसं पदम् ॥ ३ ॥ —हरिणी

१८ श्रीअरजिनस्तुतयः

अथ श्रीअरनाथाय प्रणिपातः—

व्यमुचच्चक्रंवर्तिलक्ष्मीमिह तृणमिव यः क्षणेन तं
सत्तमदमरमानसंसारमनेकपराजितामरम् ।

द्रुतकलघौतकान्तमानमतानन्दितभूरिभक्तिभाक्—
सत्तमदमरमानसं सारमनेकपराजितामरम् ॥ १ ॥

—द्विपदी

जिनबोधो धन्दना—

स्तौति समन्ततः स्म समवसरणभूमौ यं सुरावलिः
सकलकलाकलापकलिताऽपमदाऽरुणकरमपापदम् ।

तं जिनराजविसरमुज्जासितजन्मजरं नमाम्यहं
सकलकला कलाऽपकलितापमदारुणकरमपापदम् ॥ २ ॥

—द्विपदी

जिनागमाय नमः—

भीममहामवाष्पिभवभीतिविभेदि परास्तविस्फुरत्—
परमतमोहमानमतनूनमलं धनमर्घवते हितम् ।

जिनपतिमतमपारमर्त्यामरनिर्वृतिशर्मकारणं
परमतमोहमानमत नूनमलङ्घनमघवतेहितम् ॥ ३ ॥ —द्विपदी

धीचक्रधरायाः स्तुतिः—

याऽप्र विचित्रवर्जविनतात्मजपृष्ठमधिष्ठिता हुतात्—
समननुमागविकृतर्थागसमदवैरिव घामहारिभिः ।

तद्विदिव भाति सान्ध्ययनमूर्धनि 'चक्रधरा'ऽस्तु सा मुदे—
ऽनमननुना गति कृतधीरममदवैरिविघा महारिभिः ॥ ४ ॥ १८ ॥

—द्विपदी

१९ श्रीमल्लिजिनस्तुतयः

अथ श्रीमल्लिनाथस्य स्तुतिः—

नुदंस्तनुं प्रवितर 'मल्लि'नाथ । मे
प्रियङ्गुरोचिररुचिरोचितां वरम् ।
विडम्बयन् वररुचिमण्डलोज्ज्वलः
प्रियं गुरोप्रचिररुचिरोचिताम्बरम् ॥ १ ॥

—रविरा

जिनपतीनां स्तुतिः—

जवाद् गतं जगदवतो वपुर्व्यथा—
कदम्बकैरवशतपत्रसं पदम् ।
जिनोत्तमान् स्तुत दधतः स्रजं स्फुरत्—
कदम्बकैरवशतपत्रसम्पदम् ॥ २ ॥ —रविरा

सिद्धान्तश्लाघनम्—

स सम्पदं दिशतु जिनोत्तमागमः
शमावहन्नतनुतमोहरोदिते ।
स चित्तभूः क्षत इह येन यस्तपः—
शमावहन्नतनुत मोहरोदिते ॥ ३ ॥ —रविरा

भीकंपर्दिस्मरणम्—

दिपं गतो हृदि रमतां दमश्रिया
प्रभाति मे चकितहरिदिपं नगे ।
वटाह्वये कृतवसातिश्च यक्षराट्
प्रभातिमेचकितहरिद् विपत्तये ॥ ४ ॥ १९ ॥

—रविरा

२० श्रीमुनिमुव्रतजिनस्तुतयः

[Illegible handwritten signature]

निन्दन्निन्दकः समस्ताञ्जनतामृतः

संस्कृतज्ञानस्य सनमलोभस्यो भवतः ।

अन्तिमं निरस्तमनः—

भूविज्ञानसंस्थानम् अथवा भूतः ॥ १ ॥

— ११११ (७, १०)

† *Journal of the American Medical Association*, 1964; 191: 1253-1254.

સુધાનુ-૦૧ : જિજ્ઞાસુના પાત્રો-

इति च न भवति । अतः प्रमाणं न भवति ।

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

५७६५ अ. ११३ दिग्गजाभागा ममदत्त ॥ २ ॥ —महं.

第 2 章 数据库系统概论

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥

॥ अहंकार-रूप ! वास्तवोत्पत्तिः ।

ရန်သူများ၏ နှိုးဆော်မှုကို ခံနိုင်ရည်ရှိသူများကို ရွေးချယ်ရန်

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ! श्रीगणेशाय नमः ! ॥ ३ ॥ - अङ्कः

1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 2679, 26

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

Phragmites australis

[illegible]

२१ श्रीनमिजिनस्तुतयः

अथ श्रीनमिनाथस्य सङ्कीर्तनम्—

रफुरदिद्युत्कान्ते ! प्रविकिर वितन्वन्ति सततं

ममायासं चारो ! दितमद ! 'नमे'ऽधानि लपितः । ।

नमद्भव्यश्रेणीभवमयभिदां हृद्यचसा—

ममायासश्चारोदितमदनमेधानिल । पितः । ॥ १ ॥

—शिवरिणी (१, ११)

जिनेश्वराणां जयः—

नखांशुश्रेणीभिः कपिशितनमन्नाकिमुकुटः

सदा नोदी नानामयमलमदारेरिततमः ।

प्रचक्रे विश्वं यः स जयति जिनाधीशनिबहः

सदानो दीनानामयमलमदारेरिततमः ॥ २ ॥ —शिव०

सिद्धान्तपरिचयः—

जल-व्याल-व्याघ्र-ज्वलन-गज-रत्न-पद्म-युधो

गुरुर्वाहोऽपातापदघनगरीयानसुमतः ।

कृतान्तस्त्रासीष्ट रफुटविकटहेतुप्रमितिभा—

गुरुर्वाहो ! पाता पदघनगरीयानसुमतः ॥ ३ ॥ —शिव०

काठीदेव्याः स्तुतिः—

विपक्षव्यूहं वो दलयतु गदाक्षावलिधरा—

नालीकालीविशदचलना नालिकवरम् ।

यासीनाऽम्भोभूतपननिमाऽम्भोभितनया—

१ 'काली' विशदचलनानालिकवरम् ॥ ॥ २ ॥ —शिव०

२४ श्रीवीरजिनस्तुतयः

अप श्रीवीरनापाय विंशतिः—

नमदमरशिरोरुहस्वस्तसामोदनिर्निद्रमन्दारमालारजोरञ्जिताहे ! धरित्रीकृता—

वन ! वैरतमसङ्गमोदारतारोदितानङ्गनार्यावलीलापदेहेक्षितामोहिताक्षो भवान् ।

मम वितरतु 'वीर' निर्वाणशर्माणि जातावतारो धराधीश 'सिद्धार्थ' धाम्नि क्षमालङ्कृता-
वनवरतमसङ्गमोदारतारोदितानङ्गनार्याव ! लीलापदे हे क्षितामो हिताक्षो भवान् ॥१॥

—अर्णवदण्डकम्

जिनसमूरस्य स्तुतिः—

समवसरणमत्र यस्याः स्फुररकेतुचक्रानकानेकपद्मेन्दुरुक्चामरोत्सर्पिसालग्रयी—

सदवनमदशोकपृथ्वीक्षणप्रायशोभातपत्रप्रभागुर्वराराट् परेताहितारोचितम् ।

प्रवितरतु समीहितं साऽईतां संहतिर्मक्तिभाजां भवाम्भोधिसम्भ्रान्तभव्यावलीसेविता-
ऽसदवनमदशोकपृथ्वीक्षणप्रा यशोभातपत्रप्रभागुर्वराराट् परेताहितारोचितम् ॥ २॥

—अर्णव०

भारत्यै भार्यना—

परमततिमिरोप्रमानुप्रभा भूरिमङ्गैर्गभीरा भृशं विश्ववयं निकाय्ये वितीर्यात्तरा-

महतिर्मतिमते हि ते दास्यमानस्य वासं सदाऽस्तन्यतीतापदानन्दधानस्य सांमानिनः॥

जननमृतिरङ्गनिष्सारसंसारनीराकरान्तनिर्मज्जज्जनोच्चारनौभरती तीर्थकृत् ।

महति मतिमतेहितेदास्य मानस्य वा संसदातन्वती तापदानं दधानस्य सामानिनः॥

—अर्णव०

धीजडिद्वयायाः स्तुतिः—

साममनतनाकिनारीजनोरोजपीटीलुठचारहारस्फुरद्रदिमसारक्रमामोरुहे !

परमवसुतराङ्गजाऽऽगवसन्नाशिनारानिमाराऽञ्जिते ! भाभिनी हारतारा यलक्षेमदा ।

क्षणरविरविरोचश्चक्ष्मटामङ्कुरोत्कृष्टकण्ठोद्भटे संस्थिते ! भव्यलोकं त्यमन्वाऽग्निर्के !

परमव मुनगं गजगवमन्ना दितारानिमा राजिते मांसिनीहारतारावलक्षेमदा ॥३॥२४॥

—अर्णव०

धर्मः परमात्मने ।

सुविहितपुरन्दरश्रीशोभनमुनिवर्यप्रणीता

स्तुतिचतुर्विंशतिका

आद्यवर्षधीमदनपारुण्यदिवसविशेषधर्मोपनिषद्ब्रह्मविहितावचूरिसमेता च ।

१ श्रीकृपभाजिनस्तुतयः

अथ श्रीनाभिनन्दनस्तुतिः—

भक्त्याम्भोजविधौधनैकतरणे । विस्तारिकर्मावली—

रम्भासामज । नाभिनन्दन । महानष्टापदामासुरैः ।

भक्त्या वन्दितपादपद्म । विदुषां सम्पादय प्रोज्झिता—

रम्भासाम । जनाभिनन्दन । महान्, अष्टापदामासुरैः ॥ १ ॥

—शार्ङ्गविकीर्तितम् (१३, ७)

टीका

अवतरणम्—

आसीद्

अष्टम्य

१ ॥ उपमातिः

शास्त्रेष्वधीती कृष्णः कलासु, बन्धे च बोधे च गिरां प्रकृष्टः ।

वस्पात्मजन्मा सम्भून् महात्मा, देवः स्वयम्भूरिव सधर्देवः ॥ २ ॥ इन्द्रवज्रा

अग्न्यायतासः समन्नायतासः, श्लाघ्यस्तन्मजो गुणलब्धभूतः ।

यः शोभनत्वं शुभवर्णमाजा, न नाम नाम्ना वधुपाज्ययत्त ॥ ३ ॥ उप०

कातन्यचन्द्रोदितमन्त्रवेदी, यो शुद्धबौद्धार्हततत्त्वतत्त्वः ।

साहित्यविद्यार्णवपारदर्शी, निदर्शनं कान्यकुण्ठां वधूव ॥ ४ ॥ उप०

१ यद्यपि श्रीमदोऽवचूरिकारस्य नामधेयमात्रमात्रं तस्यानुदेष्टव्यं ज्ञायते, तथाप्येतस्यानवपूर्वा कतिशालवर्षेऽप्येतेषां चन्द्राचार्यजनीतं शिष्टेनाभिधानविन्यासादि 'गतपातोद्देशादप्यर्थेने' यदर्थं धर्ममन्त्राचार्यसमवादीनस्तदुत्तरकालीने वेति

२ नदि बानवर्षिदेवर्षिर्भवेन्नृणांति निरोधः ; 'दानवर्षि' इति छेदेन तत्परिहारः ।

દે વન્નિતપાદપદ્મ ! દે રત્નપદ્મકમલ ! ! પ્રોઞ્જિતાઃ પ્રકરેણ ત્યકા આરમ્ભાઃ સાવધવ્યાપારા યેન તસ્ય સંવોધનમ્ । તથા નદ આમે રોર્ગવર્તતે સામઃ । મ તથા અસામોડ્રોગસ્તસ્ય સંવોધનમ્ । જનાનામિનન્દ-
યતિ તસ્ય સંવોધનમ્ । તથા અષ્ટાપદ સુવર્ણ તદ્વાસમન્તાદ્ મા હૌતિર્યસ્ય તસ્ય સંવોધનમ્ ।
તત્તત્તત્તત્તપત્નીયસમયર્ણત્યાદ્ અગચતઃ ॥ ૧ ॥

અન્યયઃ

(દે) મત્સ્ય-અમ્મોજ-વિષોધન-પદ્મ-તરણે ! વિસ્તારિન્-કર્મન્-આવહી-રમ્મા-સામજ !
મદ્વ-નદ-આપદ્ । આ-માસુરેઃ આસુરેઃ (અથવા અસુરેઃ) મક્ત્યા વન્નિત-પાદ-પદ્મ ! પ્રોઞ્જિત-
આરમ્ભ ! અ-સામ ! જન-અમિનન્દન ! અષ્ટાપદ-આમ ! મામિ-નન્દન ! (ત્વ) વિદુર્પા મહાન્
સમ્પાદ્ય ।

શબ્દાર્થ

મદ્વ=ભવિષ્ય, મોરો જનાશ.

અમ્મોજ=કમળ.

વિષોધન=વિકાસ.

પદ્મ=અદ્વિતીય, અસાધારણ.

તરણિ=સૂર્ય.

મત્સ્યામ્મોજવિષોધનૈકતરણે ! =હે ભવિષ્ય (જન)

રૂપી કમલના વિકાસ પ્રતિ અદ્વિતીય સૂર્ય !

વિસ્તારિન્=વિસ્તીર્ણ, વિશાળ.

કર્મન્=કર્મ.

આવહી=પ્રેષ્ટિ, પંક્તિ, હાર.

રમ્મા=કદળી, કેળ.

સામજ=મજ, હાથી.

વિસ્તારિકર્માદહીરમ્માસામજ ! =હે વિસ્તીર્ણ

કર્મની પ્રેષ્ટિરૂપી કેળ પ્રતિ હાથી (સમાન) !

મામિ=નાભિ (શબ્દ), નિપજાવેલના પિતા.

મન્દન=પુત્ર.

મામિનન્દન ! =હે નાભિ (શબ્દના) પુત્ર ! હે

નિપજાવેલ !

મદ્વ=મોટી.

નદ (ધાતુ નય) =નાથ થયેલી.

આપદ્=આપત્તિ, કષ્ટ.

મદ્વાનષ્ટાપદ્= (૧) નાથ પાત્રી છે મોટી આપ-

તિઓ જેનાથી (અથવા જેની) એવા !

(સંબોધનાર્થે); (૨) પ્રયમાર્થે.

આ=મર્પાદાવાચક અનુચ્ચ.

માસુર=દેરીધ્યમાન, પ્રકાશિત.

આમાસુરેઃ (આ+માસુર) =અત્યંત દેરીધ્યમાન.

મક્ત્યા (મૂલ મત્તિ) =મક્તિ વડે.

વન્નિત (વાં વન્) =પ્રભુમ કરેલા.

પાદ=ચરણ, પગ.

પદ્મ=સૂર્ય-કમલ.

વન્નિતપાદપદ્મ ! =પ્રભુમ કર્યો છે ચરણ-કમલને

જેનાં એવા ! (સંબો).

વિદુર્પા (મૂં વિદ્વ) =પરિહાસના.

સમ્પાદ્ય (વાં પદ) =સંપાદન કરાવ.

પ્રોઞ્જિત (વાં ઝજ) =સર્વથા ત્યજ દીધેલ.

આરમ્ભ=આરંભ, પાપમય આચરણ.

પ્રોઞ્જિતારમ્ભ ! =સર્વથા ત્યજ દીધા છે આર-

મ્ભો જેણે એવા ! (સંબો).

આમ=શમ.

સામ=રોગસહિત.

અસામ ! =અવિદ્યમાન છે શમ જેને વિશે એવા !

(સંબો), હે રોગસહિત.

જન=લોક, મનુષ્ય.

અમિનન્દન ! (વાં નન્) =આનંદ આપનાર.

જનામિનન્દન ! =હે મનુષ્યોને આનંદ

પ્રમાડનાર !

મહાન્ (મૂં મહ) =ઉત્સવોને.

અષ્ટાપદ=સુવર્ણ, કાંચન.

આમા=અન્તિ, પ્રણ.

અગ્રાપદામ્ ॥ હે સુવર્ણના જેવી કાંતિવાળા ! | આસુરોઃ (મૂંઝામુર) = અસુર
અસુરોઃ (મૂંઝામુર) = અસુર

શ્લોકોઃ

શ્રીનકપભજિનેશ્વરની સ્તુતિ—

“ હે ભગ્ય (જીવ) રૂપી કમલનો વિકાસ
(જ્ઞાનાવરણીયાદિક) કર્મોની શ્રેણિરૂપી કદલીનું (અથવા જેની નજ થઈ છે ચોટી ચોટી આપત્તિઓ |
સમન્તતઃ દેહીધ્માન એવા અસુરોના સમુદાયે લાંબી
એવા હે (વીતરાગ) ! સર્વથા ત્યજી દીધા છે આ
રાગરહિત (પ્રભો) ! હે મનુષ્યને આનંદ પમાડના
સમય પ્રભાવાળા (યોગીશ્વર) ! હે નાભિ (નર)
આપત્તિઓ નજ થઈ છે જેની એવો) નું પશ્ચિકતોને

સ્પષ્ટીકરણ

ભગ્યાદિક વિભાગો—

જૈન શાસ્ત્રકારો સમસ્ત સંસારી જીવોના ‘ભ’
ત્રણ વર્ગો પાડે છે. જે જીવો વહેલા કે મોડા પશુ =
પુરોના વાસી જનવાનાજ છે, તેઓ ‘ભગ્ય’ કહેવાય. |
પરિજ્ઞમણ્થી મુક્ત થવાને લાયક હોવા છતાં-તે પ્રકારનું તેમનામાં
તદનુકૂળ સામગ્રી નહિ પ્રાપ્ત કરી શકવાને લીધે કદાપિ કાલે મોક્ષ
નહિ, તે જીવોને ‘ભતિ’-ભગ્ય’ કહેવામાં આવે છે; અને જે જીવો
જનતળી લાયકાત નહિ ધરાવતા હોવાને લીધેજ હમેશાને માટે સંસાર
કરે છે અને કરશે, તે જીવોને ‘અભગ્ય’ સંજોગધવામાં આવે છે.

૧ આ જીવોને જૈન શાસ્ત્રમાં ‘સૂક્ષ્મ-નિગોદ’ તરીકે ઓળખાવવામાં
જીવોના એકેન્દ્રિયથી ત્ર્યેન્દ્રિય સુધી એમ જે પાંચ વિભાગો પાડવામાં આવ્યા છે, તેમ
જન-કાય, અગ્નિ-કાય, વાયુ-કાય અને વનસ્પતિ-કાય એમ પાંચ પ્રકારો પડે છે. આ
‘સાધારણ’ અને ‘પ્રત્યેક’ એમ બે ભેદો પડે છે. તેમાં સાધારણ વનસ્પતિ-કાયને ‘નિગોદ’
નિગોદના ‘સૂક્ષ્મ’ અને ‘બાહ્ય’ એમ બે ભેદો છે. તેમાંના સૂક્ષ્મ-સાધારણ-વનસ્પતિકાય
નામે પશુ ઓળખાય છે, તેમાંથી જે જીવો આ દશામાંથી અન્ય કોઈ પશુ દશામાં
અર્થાત્ અભવહાર રાશિમાંથી કદાપિ વ્યવહાર રાશિમાં અત્યાર સુધીમાં આવ્યા પો
નહિજ, તે ભતિ-ભગ્ય કહેવાય છે. જે જીવો આ સંસારમાં આપણી નજરે પડે છે
છે; પરંતુ ભતિ-ભગ્ય તે નહિજ; કમકે તેને તે વનસ્પતિ-કાયના પૂર્વોક્ત ભેદના
અને આવી વનસ્પતિ આપણી દષ્ટિ-જોયર થાય તેમ નથી.

અનિ-અભ્ય મોહો કેમ ન જાય એવો અત્ર પ્રથમ રજુ કરનારાએ એ ધ્યાનમાં રાખવું કે જેમ સમસ્ત મુક્તિકા^૧ ઘટ જનવાને લાયક હોવા છતાં પણ તે તમામ મુક્તિકા ઘટરૂપે કદાપિ પરિણમતી નથી, તેમ મોહ મેળવવાને લાયક એવા સર્વ પ્રાણીઓ મોહ-નિર્વાણ પામતા નથી.

અભ્યની સંખ્યા—

આ જગતમાં અભ્ય એવો કરતાં અભ્ય એવાની સંખ્યા વિશેષ છે એટલું જ નહિ, પરંતુ તે અનન્ત^૨ છે, એ વાત બૂતવા જેવી નથી. કેમકે અનન્ત કાલ યયાં સંસારમાંથી પ્રતિસમય એવો નિર્વાણ-પદને પ્રાપ્ત કરી રહ્યા છે; આમ હોવા છતાં પણ કોઈ પણ મહે સંસારમાં અભ્ય-એવ રહેશે જ નહિ એવું જનનાર નથી; અર્થાત્ અનન્ત કાલ વીતી જાય તો પણ આ સંસાર અભ્ય-એવ-રહિત જનશે નહિ.^૩

અભ્યને પ્રતિબોધિત નહિ કરી શકવાનું કારણ—

હવે આ પ્રલોકમાં અપક્વ પ્રભુને સૂર્યની ઉપમા આપી છે તે યથાર્થ છે. કેમકે જેમ સૂર્ય પોતાનાં કિરણો વડે અંધકારનો નાશ કરી, સૂર્ય-કમલને વિકસર કરે છે, તેમ આ પ્રભુ પણ પોતાની અમૃતમય દેશના વડે અભ્ય એવાના મિથ્યાત્વ-અજ્ઞાનરૂપી અંધકારનો અંત લાવી, તે એવાને પ્રતિબોધ પમાડે છે. પરંતુ અત્ર એવો પ્રથમ ઉપસ્થિત થાય છે કે પ્રભુને અભ્ય-એવરૂપી-જ કેમલના પ્રતિબોધક તરીકે કેમ જોગખાવ્યા છે ? શું તેમનામાં સર્વ એવાને પ્રતિબોધિત કરવાની શક્તિ નથી વાઝ ? અને તેમ હોય તો એથી કરીને તેમની અસમર્થતા પ્રકટ થતી નથી કે ? આના સમાધાનમાં સમજવું કે પ્રભુ અભ્ય પ્રાણીઓને પ્રતિબોધિત કરી શકતા નથી, તેથી તેઓ અસમર્થ છે, એમ માનવું યુક્તિ-યુક્ત નથી. મરજુ કે સમસ્ત જગતને પ્રકાશિત કરવામાં સમર્થ એવો સૂર્ય પણ ધ્રુવકને વિષે પ્રકાશ પાડી શકતો નથી; પરંતુ તેથી શું તે દોષ-પાત્ર કરે છે ખરો કે ? નહિ જ. વળી સૂર્ય પણ સૂર્ય-કમલનો જ વિકાસ કરી શકે છે અને નહિ કે ચંદ્ર-કમલનો. ત્યારે વસ્તુ-સ્થિતિ આમ છે, તો પછી ઉપદેશરૂપી અમૃતનું પાન કરાવીને અભ્ય એવાને જન્મ-મરણની રૂંખલાથી વિમુક્ત જનાવી તેમને યુક્તિ-રમણીનો સંગમ કરાવી આપનારા પ્રભુ પણ અત્યંત મલિન કર્મથી બદ્ધ એવા અભ્યોના ઉપર અસર કરી શકે નહિ, તો તેથી તેમનું અસાધ્ય સિદ્ધ થાય છે ખરું કે ? ઉલટું એમ માનવું બેઠવું કે આ તો એવા એવાનું દુર્ભાગ્ય સૂચવે છે. વળી જીવર રોગમાં યયેલી જતની વૃષ્ટિ ત્યાં તુણાદિક ઉરપજ કરી શકતી નથી અને તેમ છતાં પણ તે લોકને વિષે નિન્દા ગણાતી નથી; પરંતુ ઉલટો રોગનો વાંક કાઢવામાં આવે છે. આવી

૧ મારી.

૨ જેનો કદાપિ અંત ન આવી શકે, તે 'અનન્ત' કહેવાય છે. 'અનન્ત' શબ્દનો આવો સામાન્ય અર્થ સમજવા ઉપરાંત જેન સાજમાં જનાવેલ વિશેષ અર્થ સમજવાની જરૂર છે. તેને સાર તો જુઓ વિનયવિજય-અનુત દ્રવ્ય-સૈદ્ધ-પ્રકાશ, સર્ગ^૧ ૧ લો, તથા અનુપોગદ્ધાર. અત્ર તો એટલું જ કહેવું જસ ઘણે કે અનુક્રમે સંખ્યા કરવા જતાં આરે ગતિમાંથી કોઈપણ જીવથી જેનો અંત ન લાવી શકાય તે 'અનન્ત' કહેવાય છે.

૩ અભ્ય, અભ્યોદિકની વિશેષ માહિતી સાર જુઓ 'પ્રવચનસારોદ્ધાર, અંબુકસક.

રીતની અનેક^૧ યુક્તિઓ રચી કરી શકાય તેમ છે, તો પછી પ્રભુને દોષિત ગણવા એ કયાંનો ન્યાય વાડ ? વિશેષમાં જે વસ્તુ સર્વદા, સર્વથા અશક્ય હોય તેને શક્ય નહિ બનાવી શકનારને જો તદ્દશે અસમર્થ ગણવામાં કે કહેવામાં આવે, તો તેવું અસામર્થ્ય પણ પ્રભુમાં ઈષ્ટ છે, એમ જૈન શાસન ખુદથી રીતે સ્વીકારે છે. વળી આ વાત અંગીકાર નહિ કરવાથી તો સર્વથા સમર્થ અર્થાત્ ખરેખરા અશક્યને-નહિ કે નામધારી અશક્યને પણ શક્ય કરી શકવાનો દાવો કરનારાના ભગવાન્ આજ દિન સુધી સંસારમાં દુઃખથી પીડિત થતા જીવોનો ઉદ્ધાર કરી શક્યા નહિ તેમજ હજી પણ તે તરફ પ્રવૃત્ત થતા નથી, તેનું શું કારણ એ જાણવું બાકી રહે છે.

કર્મ—

‘કર્મ’ એ જૈન શાસ્ત્રનો પારિવાશિક શબ્દ છે. જેમ અન્ય દર્શનકારોએ, દાખલા તરીકે સાંખ્યે પ્રકૃતિની^૨, તો નૈયાયિક-વૈશેષિકે અદૃષ્ટની^૩, તો અદ્વૈતવાદીએ માયા^૪ કે અવિધાની, તો કૌણ્દે પ્રારબ્ધ કે સંચિતની સત્તા સ્વીકારી છે, તેમ જૈન દર્શનકારે કર્મની સત્તા સ્વીકારેલી છે. એ તો સહુ કોઈ જાણે છે કે જગત્માં જીવ^૫ અને અજીવ એ સિવાય અન્ય કોઈ ત્રીજો પદાર્થ નથી; આખી આલમના સમસ્ત પદાર્થો આ જ કોટિમાં અંતર્ભવ થાય છે; કર્મ નામનો પદાર્થ અજીવની કોટિમાં આવી જાય છે. વધારે સ્પષ્ટ શબ્દમાં કહીએ તો ધર્માસ્તિકાય^૬, અધર્માસ્તિકાય^૭, આકાશાસ્તિકાય^૮, પુદ્ગલાસ્તિકાય^૯ અને કાલ^{૧૦} એવા અજીવ પદાર્થના પાંચ પેટા-વિભાગોમાંના પુદ્ગલાસ્તિકાય ધાને પુદ્ગલનામક વિભાગમાં કર્મનો સમાવેશ થાય છે.

૧ સરખાવો—

હીરસમાન જલથી પરિપૂર્ણ એવા હીર-સમુદમાં પણ નાંખેલો રૂટો થડો બરાતો નથી, તો તેમાં શું સમુદનો દોષ બરો કે ? વસંત ઋતુમાં સમસ્ત વનસ્પતિ પશ્ચિત થાય છે, તેને પત્ર, પુષ્પ, આવે છે, ભારે કરીર વૃક્ષ (કરચનું ઝાડ) કોઈ રહી જાય છે તેમાં દોષ કોનો વાદ ?

૨ સત્ત્વ, રાજસ્ અને તમસ્ એ ત્રણ ગુણોની સામ્યાવરણને ‘પ્રકૃતિ’ કહેવામાં આવે છે.

૩ વૈશિષ્ઠિ અદ્વૈતે આત્માનો ગુણ માને છે, અર્થાત્ તેઓ તેને અપોદૃગ્મિક, અસ્પી માને છે.

૪ માયા સદૃષ પણ નથી તેમજ અસદૃષ પણ નથી; કિન્તુ એ અનિર્વચનીય છે, અને આ જગત્ના પ્રપંચનું કારણ છે, એમ અદ્વૈતવાદીઓ માને છે.

૫ જીવના સ્વરૂપ અંગ્રંથી જૈન માન્યતા અન્ય દર્શનકારોની માન્યતાથી ભૂરી છે તેમજ જાણવા લાયક છે. શ્રીવાદિવત્સુરિએ પોને સ્વેચ્છા પ્રમાણ-નર-તરવાણિકાકર્ત્તાકારનામક પ્રથમ સત્તામ પરિચ્છેદના પદે આ સૂચમાં આ જૈન માન્યતાનો આલેખ મિત્રાર આપતાં તે મહર્ષિએ ત્યાં એમ કહ્યું ॥ ૬—

“વેગ-સરાસ-સિન્ધુ-વર્ના-સન્ધુ-એવા દેહક્રિયા: પ્રતિજેનં મિત્ર: વૈશ્વકર્માસન્ધુ-સાવમ્, ”

૬-૧૦ ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય પુદ્ગલાસ્તિકાય અને કાલાસ્તિકાયને જાહેર ધર્મ, અધર્મ, આકાશ, પુદ્ગલ અને કાલ એવા સંદર્ભો પણ પ્રયોગ કરવામાં આવે છે. પરંતુ તેમ વળી મળી વખત અન્ય વિદ્વાનો તો ધર્મ અને અધર્મને ‘પુણ્ય’ અને ‘પાપ’ તરીકે મનઃસ્થાની મંબીર બૂત કરે છે. ધર્મ અને અધર્મ નામના બે પદાર્થો આજના દાયકામાં આકાશની મારફત વ્યાપક અને આદ્ય છે; અને જેમ આકાશ અન્ય પદાર્થોને અવકાશ આપવામાં નિમિત્ત કારણ છે, તેમ આ બે પદાર્થો પણ જીવ અને પુદ્ગલને પ્રતિ અને વિરતિ કરવામાં સહાયક છે, એમ જૈન સન્ધુ માનવું છે.

આ ઉપરથી સમજી શકાય છે કે કર્મ એ પુદ્ગલ-વિશેષ છે અને કેટલાકે અન્ય દર્શનકારો માને છે તેમ તે કાદંબનિક વસ્તુ નથી, પરંતુ ખરેખરી વસ્તુ છે. કષાયને^૧ વશીભૂત થયેલ આત્મા કર્મ-વર્ગભાગ-યોગ્ય પુદ્ગલોને મદદથી કરી તેને પોતાની સાથે ફીર^૨ અને નીર^૩ની માફક મેળવી દે છે. વળી કર્મ અને આત્માનો સંબંધ અનાદિ કાલનો છે; પરંતુ કોઈ પણ કર્મ-વ્યક્તિ આત્માની સાથે હંમેશાંને માટે રહી શકતી નથી, અર્થાત્ તે અનાદિ નથી. આ કર્મના આડ મુખ્ય લેહો છે અને તે તેની પ્રકૃતિને અંગે પાઠવામાં આવેલા છે. જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, વેદનીય, મોહનીય, આયુષ્ય, નામ, ઓત્ર, અને અન્તરાય એ ઉપર્યુક્ત આડ લેહો છે.^૪ (૧) આમાં જ્ઞાનાવરણીય કર્મ આત્માની નેસર્ગિક જ્ઞાન-શક્તિને અવરોધિત કરે છે; અને આ આવરણનો સંપૂર્ણ વિલય થતાં આત્મા સર્વજ્ઞ બને છે—તે કેવલ-જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે. (૨) દર્શન એ એક પ્રકારનું સામાન્ય જ્ઞાન છે; અને આ દર્શન-શક્તિને દબાવવાનું કાર્ય દર્શનાવરણીય કર્મ કરે છે. (૩) મુખ-દુઃખનો અનુભવ કરાવવાનું કાર્ય વેદનીય કર્મનું છે. (૪) આત્માની અધોગતિ કરવામાં અમ્મ ભાગ ભજવનારું મોહનીય કર્મ આત્માને યથાર્થ યદ્વા તેમજ સંયમ સંપાદન કરવામાં વિનરૂપ છે. (૫) આયુષ્ય કર્મ કોઈપણ પ્રાણી તે ભવમાં કયાં સુધી જીવનાર છે, તે નક્કી કરે છે અને આ આયુષ્ય કર્મનો સર્વથા ક્ષય થતાં આત્મા શાશ્વત ગતિનો ભાજન અર્થાત્ મુક્તિ-મુન્દરીનો સ્વામી બને છે. (૬) નામ કર્મ મુલ-અમુલ શરીર, રૂપ, યથા, ઇત્યાદિનું કારણ છે. (૭) આ ક્રિય છે, આ નીચ છે, ઇત્યાદિ વ્યવહારનું કારણગોત્ર કર્મ છે. (૮) અન્તરાય કર્મનું કાર્ય તો તેના નામ ઉપરથી ભેદાય છે તેમ વિન નાંખવાનું છે, કરવા લાયક કાર્ય પણ ઇચ્છા દોષા છતાં પણ ન કરવા દેવું એમાંજ કોની બહાદુરી સમાયલી છે. આ અન્તરાય કર્મ-રૂપી શત્રુના ઉપર વિજય મેળવવાથી આત્મા અનન્ત વીર્યરૂપ ગુણ અનુભવે છે.^૫

આકાશ અને કલન સંબંધમાં કોઈ ખાસ કહેવા જેવું નથી. પરંતુ કર્મ ન્યારે પુદ્ગલભ્રમક છે, તો પછી 'પુદ્ગલ' શબ્દથી શું સમજવાનું છે તે બજનું આવશ્યક છે. રૂપ, રસ, ગન્ધ અને સ્પર્શથી જે સુક્ત હોય તે 'પુદ્ગલ' કહેવાય છે, જે વસ્તુઓ આ કુનિયામાં આપણી દષ્ટિ-ગોચર થાય છે, તે બધી પુદ્ગલભ્રમક છે, એમ કહેવું પિડું નથી; કેમકે રૂપી પદાર્થનુંજ આપણને અવગોહન થઈ શકે તેમ છે. વિરોધમાં શબ્દ, ડાવા, અંધકાર, ઇત્યાદિ પદાર્થો જેન દષ્ટિએ પુદ્ગલો છે. આ બધાના યદિકિયત્વ સ્વરૂપ સાર જુઓ મુનિશી ન્યાયવિગ્ન-યજ્ઞન ન્યાયકુસુમાર્જસિ ઉપરનું મારું વિવેચન (પૃ. ૨૨૦-૨૨૪) અને સવિસ્તર માદિતીને સાર તો જુઓ વાયકરવંશી ઉમાસ્વાતિત્રીત તત્ત્વાર્થાધિગમસૂત્રનો પાંચમો અધ્યાય.

૧ ક્રોધ, માન, માથ અને લોભ એ 'કષાય' કહેવાય છે. 'કષાય' (કષ્ટઆય) એકલે 'સંસારનો લાભ'; જે દારા સંસારમાં રજાડપડી કર્મ કરવી પડે તે 'કષાય' છે.

૨ ક્રમ. ૩ નંબ.

૪ પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, રસ અને પ્રદેશ એમ ચાર અપેક્ષાપૂર્વક કર્મના બેદો પડી શકે છે. તેમાં પ્રકૃતિ=સ્વભાવ, સ્થિતિ=ટકી રહેવું; રસ=અધિકાસ; અને પ્રદેશ=(કર્મના) પરમાણુઓ.

૫ આ પ્રમાણે કર્મેનિ કર્મ આપવામાં પણ રહસ્ય સમાવર્ણ છે અને તે બજનું દોષ તો પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના ૪૦ ૪૫૪ તરફ દષ્ટિ-પાત કરો.

૬ કર્મનું સ્થૂળ સ્વરૂપ ન્યાયકુસુમાર્જસિમાં પૃ. ૩૪, ૩૩૦-૩૩૩ ઉપર આપ્યું છે, ત્યાં એવાથી માફક પડશે. વિશેષ માદિતીને સાર તો શિવશર્માજીવ કર્મપથકી (કર્મપ્રકૃતિ), કેવેન્દ્રસૂરિસ્થિત કર્મત્રય, અન્દ્રપિપ્પણી પચસંક્રલ વિગેરે અનેક ગ્રંથો ભેગા થાય છે.

નાભિ-નરેશ—

નાભિ નરેશના પિતાનું નામ મરુદેવ અને તેમની માતાનું નામ શ્રીકાંતા હતું. તે આ અવસર્પિણી કાલના ત્રીજા આસારમાં જન્મ્યા હતા. તેમની સાથે મરુદેવનો પણ જન્મ થયો હતો અને યુગલિકૃત્ત્વ ધર્મ પ્રમાણે તેમણે તેની સાથે પાણિ-મહલ કર્યું હતું. તેમનું દી સવા પાંચમે ધનુષ્ય પ્રમાણે જન્મ્યું હતું અને તેઓ મુવર્ણના બેવી કાંતિવજા હતા. તેઓ કાકા, માકાર અને પિંક્કાર જે ત્રણ પ્રકારની નીતિપૂર્વક યુગ્મધર્મી મનુષ્યોને શિક્ષા આપતા હતા.

અનંત કાલ-યોદા વ્યતીત થઈ ને
 ને કે ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી એ બંને કોસનરના
 'ઉત્સર્પિણી' અને બીજાને 'અવસર્પિણી' કહેવાનું કારણ એ છે કે ઉત્સર્પણ-અવસર્પણ
 યરીર, આપુષ્ય, વૃષ, ઇલાદિમાં યદને છે, ત્યારે અવસર્પિણીના સંબંધમાં એથી વિપરીત હોવાથી તે
 દરેક ઉત્સર્પિણી તેમજ અવસર્પિણીના ત્રીજા-ચોથા આસમાં ભરત અને ઘોરાવત હોવાથી તે
 ચોવીસ તોર્થિકરો થાય છે. અત્યારે અવસર્પિણી કાલનો પાંચમો આરો થતો અને ત્યારનાં તોર્થિકરો
 ૨૪૫૦ વર્ષો વ્યતીત થયા છે. એકંદર રીતે પાંચમો આરો ૨૧૦૦૦ વર્ષનો છે અને ત્યારનાં તોર્થિકરો
 અતિથય બુદ્ધદાયી હોઈ આરો પ્રવર્તે; અને ત્યાર પછી ઉત્સર્પિણીના પ્રતિયોમાનુક્રમે ૭ આરો થઈને
 પછી પાછો અવસર્પિણી એમ અનેક કાલ-યોદા આક્રમ્યા કરશે.

૪ આગળ જવ, અગાઉના પાનાના કહેવાય છે.
૫-૬-૭ કાષ્ઠપિણ્ડ મનુષ્યે દુરત્યારણ કષ્ટ હોય, તે તેને 'હા, તારા' નીતિને 'હાકાર' નીતિને કરવી તેપણ તેને સાફ જણ હતી, એવા પણ એક જુનાનો હતો. આ નીતિને 'હાકાર' નીતિને અને તે આ અવસરપણી કાલના ત્રીજા આરા પર્વત મુગસિક નવો પરને પ્રયસિત હતી ત્યારે મારી કમી થયો, ત્યારે આની સાથેસાથ 'માકાર'નીતિ ઘાબડ કરવામાં આવી; અને જાંડમાં ત્રીજાનો પ્રયસિત થઈ. 'માકાર'નીતિનો એ અર્થ છે કે કાષ્ઠએ 'હાકાર' નીતિનું ઉલ્લંઘન કરીને જો જાતીનો તો તેને કહેવું કે 'આવું કરે ફરીથી કરીય મા', તે 'માકાર'નીતિ છે. આટલેથી પણ તેને માકાર એવા મહાન અપરાધીને તિરસ્કાર કરવો-તેને વિહારવો, તે 'વિહાર'નીતિ છે. આ હાકારની નીતિ આવરણ-નિર્મુક્તિમાં આપ્યું છે.

તેમને ઝડપણ નામે પુત્ર અને સુમંગલા નામે પુત્રી હતાં. અને જે સંતાન પોતાના માતાપિતાના આયુષ્યથી ઠીક ન્યૂન એવું તેમનું સંખ્યાત^૧ પૂર્વ^૨ આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં નાભિ રાજ સ્વર્ગે સિધાવ્યા.

ઝડપણ-દેવ—

આપણે ઉપર જોઈ ગયા તેમ ઝડપણ-દેવ નાભિ રાજ અને મરૂદેવી રાણીના પુત્ર થાય છે. તેમના જન્મ વિનીતા નગરીમાં થયો હતો. તેમનાં ઝડપણદેવ, વૃષભદેવ, રૂપભદેવ, આદિનાથ, વિગેરે અનેક નામો છે. તેમનું શરીર પાંચસે ધનુષ્ય પ્રમાણનું હતું તથા તેનો વર્ણ સુવર્ણના જેવો હતો (આ વાત ઉપર આ શ્લોક પણ પ્રકાશ પાડે છે). વળી તેમને વૃષભનું લાંછન હતું. યુગલિક ધર્માનુસાર તેમણે પણ પોતાની સાથે યુગલ તરીકે ઉત્પન્ન થયેલી સુમંગલા સાથે લગ્ન કર્યા હતા. આ ઉપરાંત તેમણે સુનંદા સાથે પણ પાણિમહણ કર્યું હતું. ભરતઆદિ સો પુત્રો તેમજ બ્રાહ્મી અને સુન્દરી એ બે પુત્રીઓના તેઓ પિતા હતા. તેઓ આ અવસર્પિણી કાલમાં પ્રથમ તીર્થંકર થયા છે. આ જન્મતુમાં સર્વ કલા અને નીતિનો પ્રચાર તેમનાથી થયો છે, જેમ જેનો માને છે. ચોર્ધાશી (૮૪) લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં તેઓ નિર્વાણ-પદને પામ્યા.

કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીદેવચન્દ્રાચાર્યે ત્રિપદિશલાકાપુરૂષચરિત્રના^૩ પ્રથમ પર્વમાં તેમનું ચરિત્ર સંવિસ્તર આલેખ્યું છે. અન્યગૌરવના ભયથી એ જાણત ઉપર અત્ર વધુ પ્રકાશ પાડવામાં આવતો નથી.

પદ-વિચાર—

આ કાવ્યમાંના પ્રથમના ચાર શ્લોકો, ત્યાર પછીના બીજા ચાર શ્લોકો, એ પ્રમાણે દરેક શ્લોક-ચતુષ્ટય એકજ છંદમાં રચીને અને તેમાં વળી પ્રથમ શ્લોક ‘શાર્દૂલવિહીરિત’ વૃત્તમાં લખીને તે કવિશાસ્ત્રે પોતાનું શાર્દૂલના^૪ જેવું ચૌર્ય^૫ પ્રકટ કર્યું છે. આ વૃત્તનું લક્ષણ થયાર^૬ રીતે સમજાવામાં છન્દઃશાસ્ત્રને લગતી કેટલીક હકીકત વરફ દિધાત કશાની જરૂર છે.

દરેક ‘પદ’માં ચાર ‘ચરણ’ યાને ‘પાદ’ હોય છે. આ ચરણોની રચના ‘અક્ષર’ અથવા ‘માત્રા’ ઉપર આધાર રાખે છે. જે પદનાં ચરણો ‘અક્ષર’ની સંખ્યા ઉપર આધાર રાખતા હોય, તે પદને ‘વૃત્ત’ના નામથી જાણખાવવામાં આવે છે, જ્યારે જે પદનાં ચરણો ‘માત્રા’ની સંખ્યા ઉપર આધાર રાખતાં હોય, તેને ‘જાતિ’ કહેવામાં આવે છે. વળી આ વૃત્તના

૧ ‘સંખ્યાત’ એટલે ‘જેની સંખ્યા ચર્ચાકો તે’. આ કાવ્યના અર્થ ઉપરાંત જેન દરમિયાને તેને જે વિશેષ અર્થ થાય છે તે જાણવું પણ જરૂરી છે અને જાના નિતાસુએએ તે દ્રવ્ય-સાહ-પ્રકાશ (સર્ક ૧ એ), અનુયોગદ્વાર વિગેરે સંખ્યા એવા.

૨ ચોર્ધાશી લાખને ચોર્ધાશી લાખે શુભ્રાથી જલોરુ એક ‘પૂર્વજને પૂર્વને શુભ્ર રી જે સંખ્યા ભ. રે તેને ‘પૂર્વ’ સંગ્રા આપવામાં આવી છે. આ ઉપરથી ૧ પૂર્વ=૩૦૫૧૦,૦૦૦,૦૦૦,૦૦૦.

૩ આ મહાકાવ્યમાંથી અન્ય તીર્થંકરોનાં પણ સંવિસ્તર ચરિત્રો મળી શકશે.

૪ વા. ૫ ૫૪૩૫.

(૧) રગણ (~~~), (૨) સમણ (~~~), (૩) મગણ (---), (૪) યગણ (---), (૫) નગણ (~~~), (૬) તગણ (---), (૭) ભગણ (---) અને (૮) જગણ (~~~) એમ આઠ ગણો છે. નીચેનો પ્રત્યેક પણ આ વાતની સાચી પૂરે છે.

“આદિમપ્યાષ્ઠાનેષુ, મજસા યાન્તિ મીલ્પમ્ ।

યરતા દાપયં યાન્તિ, મનો તુ મુદલાપયમ્ ॥”

અર્થાત્—આદિમાં, મધ્યમાં અને અન્તમાં ય, જ અને સ ગણો અનુક્રમે ગુરુ યાને દીર્ઘ દોષ છે, ન્યારે ય, ર અને ત ગણો તે સ્થાનોમાં અનુક્રમે લઘુ એટલે કે હ્રસ્વ હોય છે. મ અને ન ગણો તે આ ત્રણે સ્થલે અનુક્રમે દીર્ઘ અને હ્રસ્વજ હોય છે.

હવે આપણે ‘શાર્દૂલ-વિકીરિત’ વૃત્તનું લક્ષણ વિચારીએ. તે એ છે કે—

“સૂર્યાધૈર્વિ મસ્તૃજૌ સતતગાઃ શાર્દૂલવિકીરિતમ્.”

અર્થાત્—આ વૃત્તમાં એકંદરે ૧૬ અક્ષરો છે અને તેમાં મ, સ, જ, સ, ત અને ત એમ છ ગણો ॥ અને અન્ય અક્ષર ગુરુ છે. તેમજ વગી આ સ્લોક ગાવી વેળાએ બે સ્થલે વિશ્રામ લઈ શકાય તેમ છે. અપવા સ્થલોને ‘યતિ’ કહેવામાં આવે છે. આ વૃત્તના દરેક ચરણના બારમે અક્ષરે અને બીજાછીસમે અક્ષરે આવી ‘યતિ’ઓ છે. આ વાત સ્પષ્ટ સમજાય તેટલા માટે આ પ્રલોકના પ્રથમ ચરણ તરફ દૃષ્ટિપાત કરીએ.

મ	સ	જ	સ	ત	ત	ગ
મ	સ	જ	સ	ત	ત	ગ

આ ચરણમાં મ, સ, જ, સ, ત અને ત એમ છ ગણો છે, તેમજ અન્ય અક્ષર દીર્ઘ છે, તેમજ બે યતિ છે; અર્થાત્ આ શાર્દૂલ-વિકીરિત છન્દ છે. આ છન્દને આવા નામથી બોળખા-વવાનું કારણ એ છે કે આ છન્દને ગાવાની પદ્ધતિ બ્રાહ્મણી કોળને અનુસરવી આવે છે.^૨

૧ વા. મ.

૨ શાર્દૂલવિકીરિત છંદનાં અન્ય લક્ષણો—

“સૂર્યાધૈર્વિમસ્તૃજૌ સતતગાઃ શાર્દૂલવિકીરિતમ્” એનું લક્ષણ વૃત્તરત્નાકરમાં આપ્યું છે. મહાકવિ કાશિ-દાસજીત મુત-બોધમાં તે એનું અતિલ્પ સરલ લક્ષણ બંધિયામાં આપ્યું છે અને તે નીચે મુજબ છે.—

“આપાશ્ચેદ્ ગુરવ્યજયઃ પ્રિયતમે । વપ્તસ્તયા વાણ્મો

મન્યેકાવસાતવ્યસ્તવનુ પેદ્, અણાવસાધી સતઃ ।

માર્તેન્દૈર્મુનિમિશ યજ વિરતિઃ પૂર્ણેન્દૈર્મિશ્રાનને ।

તદ્ વૃત્તં પ્રયત્નન્તિ કાવ્યરસિકાઃ શાર્દૂલવિકીરિતમ્ ॥”

અર્થાત્—હે પ્રિયતમ ! જે વૃત્તમાં પ્રથમના ત્રણ અક્ષરો તેમજ છઠ્ઠા અને આઠમા અક્ષરો અને વગેરે અગ્ર ૨મા પછીના ત્રણ (અર્થાત્ બારમા, તેરમા અને ચૌદમા) અક્ષરો પણ, તેમજ અક્ષરમાની પૂરેના બે (અર્થાત્ સોગમ્ અને સનરમા) અક્ષરો પણ દીર્ઘ હોય અને બીજાં સર્વ અને મુનિ અર્થાત્ બાર (૧૨) અને સાત (૭) વગેરેથી યતિ (અર્થાત્ વિશ્રામ-સ્થાન) હોય, તે વૃત્તને કે પૂર્ણેન્દૈર્મિશ્રાનનાં સમાન વર્ણવવાની (પ્રિયા) ! કાવ્યના રસિક જાને ‘શાર્દૂલવિકીરિત’ કહે છે.

અન્યથા:

યદ્-મનઃ વિદ્યમ-રોચિતાઃ મન્દ-આરવાઃ રાજિતાઃ સુમનસઃ વારાઃ ન આચિક્ષિણઃ,
યદ્-વાદો ચ સુર-ઉજ્જિતાઃ, અમ્બરાત્ પતન્નયઃ, આરાયિન્-ધ્રમર-ઉચિતાઃ, મન્દાર-વાર-અજિતાઃ
સુનમસઃ સુરમયોચકુઃ, તે ક્ષ(ક્ષિ)ત-રુજઃ જિન-ઉત્તમાઃ યઃ પાન્તુ ।

શબ્દાર્થ

તે (મૂં તદ્)=તેઓ.
યઃ (મૂં યુમનઃ)=તમને (દ્વિતીયાર્થે).
પાન્તુ (ધાં વા)=રક્ષણ કરે, પાળે.
જિન=જિન, છત્રા છે રાજ-દેવ જેણે કોવા.
ઉત્તમ=ઉત્તમ, શ્રેષ્ઠ.
જિનોત્તમાઃ=જિનોમાં ઉત્તમ, જિનેશ્વરો,
તીર્થકરો.
ક્ષત (ધાં ક્ષત્)=ક્ષય થયેલા, નાશ પામેલા.
દન્-રુજઃ.
ક્ષતરુજઃ=નાશ પામ્યા છે રુજો જેમનાથી
અથવા જેમના કોવા.
મ=નહિ.
આચિક્ષિણઃ (ધાં ચિક્ષ)=શોભ પમાડ્યું,
આકર્ષણ કર્યું.
યદ્=જે.
મનસ=મન, ચિત્ત.
યન્મનઃ=જેના મનને.
વારાઃ (મૂં વાર)=શી, પત્ની.
વિદ્યમ=વિદ્યાસ, હાવ-ભાવ.
રોચિત (ધાં રુચ્)=મુશોભિત.
વિદ્યમરોચિતાઃ=વિદ્યાસ વડે મુશોભિત.
સુમનસઃ (મૂં સુમનસ)=(૧) સારા મન વાળી;
(૨) દેવની.
મન્દ=મંદ, મૂઢ, ક્ષેમણ.
આરવ=શબ્દ, ભાવ.

મન્દારવાઃ=મૂઢુ ઈશ્વરો જેને કોવી.
રાજિતાઃ (મૂં રાજિતા)=શોભાયમાન, શોભતી.
યવાદો =જેમનાં ચરણોને.
ચ=અને, વળી.
સુર=દેવતા.
ઉજ્જિત (ધાં ઉજ્જ)=તપ્ત કરેલ, ફેંકેલ.
સુરોજ્જિતાઃ=દેવતાઓએ ફેંકેલ.
સુરમયોચકુઃ (સુરમિ+કુ)=મુવાસિત કર્યા.
પતન્નયઃ (મૂં પતન્તી)=પડતાં.
અમ્બરાત્ (મૂં અમ્બર)=આકાશમાંથી,
મનમાંથી.
આરાયિન્=શબ્દાયમાન, શુંભરવ કરનારા.
ધ્રમર=ધ્રમર, ભમરો.
ઉચિત=યોગ્ય, યોગ્ય.
આરાયિન્ધ્રમરોચિતાઃ=શુંભરવ કરનારા જમ-
શેને યોગ્ય.
સુમનસઃ (મૂં સુમનસ)=પુષ્પો, ફૂલો.
મન્દાર=પારિભતકનું પુષ્પ, કર્પૂરકનું કુમુદ,
પુષ્પ-વિશેષ.
વાર=સમૂહ.
જિત (ધાં જિ)=છત્રો.
અજિન=નહિ છત્રાયેલ, અજિત.
મન્દારવારાજિતાઃ=પારિભતકનાં પુષ્પોના
સમૂહ વડે નહિ છત્રાયેલાં.

છે, તથા જે મહોન્મત મિથ્યા-વાદીની પંક્તિરૂપ રાક્ષસને નસાકનારી (અર્થાત્ નષ્ટ કરનારી) યુક્તિઓથી યુક્ત છે, અને વળી કામદેવને વશ કરેલા (મુનિવરો) થી જે અલંકૃત છે (અર્થાત્ જેનો અમણ પુરુષોએ સ્વીકાર કર્યો છે) તે વિશ્વને વંદનીય એવા જિનોએ રચેલ આ (દ્વાદશગીરૂપ) સિદ્ધાન્ત, હે (સખ્ય) લોક ! તમારી અનુપમ શાન્તિનો વિસ્તાર કરો. ”—૩

સ્પષ્ટીકરણ

નય—

પ્રમાણથી સિદ્ધ અનંત ધર્માત્મક વસ્તુના અંશનો બોધ કરાવનારો તથા અન્ય અંશો તરફ ઉદ્દાસીનતા ધારણ કરનારો યથાર્થ અભિપ્રાય-વિશેષ ‘ નય ’ કહેવાય છે. એ તો સહજ સમજી શકાય તેમ છે કે ગમે તે કોઈ વસ્તુ પરત્વે અનેક દષ્ટિએ વિચાર થઈ શકે તેમ છે. આ દષ્ટિઓને ‘ નય ’ કહેવામાં આવે છે. જોકેની એક વ્યક્તિના સંબંધમાં અન્ય અન્ય વ્યક્તિઓ આશ્રીને વિચાર કરતાં તેને જૂદા જૂદા શબ્દોથી બોલાવી શકાય છે. જેમકે, એકજ મનુષ્યને જૂદી જૂદી અપેક્ષાએ કાકો, મામે, ચાણે, ભાઈ, જમાઈ, પિતા, પુત્ર ઇત્યાદિ તરીકે માની શકાય છે. કહેવાની મતલબ એ છે કે અનેક ધર્મવાળી વસ્તુમાંના કોઈ અમુક ધર્મને લગતો યથાર્થ અભિપ્રાય તે ‘ નય ’ છે. આ ઉપરથી એમ માનવાનું કારણ મળે છે કે ત્યારે તો નયોની સંખ્યા પણ અનંત હોવી જોઈએ; કેમકે જે જે યથાર્થ અભિપ્રાય હોય, તે તે નય છે. ખરેખર, વસ્તુસ્થિતિ પણ એમજ છે. વાર્તિકશિરમણિ શ્રીશિદ્ધસેનદિવાકર પણ સ્પષ્ટભતિ-તર્કમાં કહે છે કે—

“ આવશ્યા વ્યવળપહા તાવશ્યા વ્યેય મુતિ નયવાયા ”

અર્થાત્ જેટલા વચન-પ્રયોગો છે, તેટલા નયો છે.

આ પ્રમાણે જોકે વસ્તુતઃ નયની સંખ્યા અનંત છે, છતાં પણ શાસ્ત્રકારો મુખ્યતથા નયના દ્રવ્યાર્થિક^૧ અને પદાર્થાર્થિક^૨ એમ બે ભેદો બતાવે છે.

આ ઉપરંત નિઃસ્વ^૩-નય અને વ્યવહાર^૪-નય એમ પણ નયોના બે વિભાગો પાડી શકાય છે. પ્રકાશન્ટરથી અર્થ^૫-નય અને શબ્દ^૬-નય એમ પણ બે ભેદો પડે છે. વળી આ ઉપરાંત

૧-૨ મૂળ પદ્યને ‘ દ્રવ્ય ’ કહેવામાં આવે છે, ત્યારે તેના પરિભાષને ‘ પદાર્થ ’ કહેવામાં આવે છે. જેનો થા (થો) એર્થ મૂલિય (માટી) દ્રવ્ય છે અને ધાતુકર એ એનો પર્ણ છે. મૂળ દ્રવ્યને ઉદેશીને દર્શાયમાં જ્યારે અભિપ્રાય ‘ અર્થ-થો ’ નય છે, ત્યારે પર્ણને લગત કરતરો અભિપ્રાય ‘ પદાર્થાર્થિક ’ નય છે.

૩-૪ વસ્તુના મૂળ રસને અર્થ^૩ નેની તત્ત્વિક સ્થિતિને સ્પર્શ કરનારી દષ્ટિ ‘ નિઃસ્વ-નય ’ છે, ત્યારે તેની જ અગ્રાધને લગતમાં શબ્દની દષ્ટિ ‘ વ્યવહાર-નય ’ છે. કમળા તરીકે, પંચરત્નના ભમરને પંચરત્નો કહેતરો નય નિઃસ્વ-નય છે, ત્યારે વ્યવહાર-નય ને એ ભમરને કહ્યું કહે છે. અર્થનું વ્યવહાર-નય મોક્ષ-તેટલ અર્થને સંલગ્ન કરે છે, ત્યારે નિઃસ્વ-નય ને તત્ત્વિક અર્થ ઉપર નજર રેકે છે.

૫-૬ મુખ્યત્વેન અર્થનું કલિતલન કમળના નયો ‘ અર્થ-નય ’ કહેવાય છે, ત્યારે પ્રાધાન્યથી કમળના વ્યવહાર-નયને સંલગ્ન થયેલ તરો ‘ શબ્દ-નય ’ કહેવાય છે.

અર્પિત^૧-નય અને અનર્પિત^૨-નય એમ પણ નયોના એ વિભાગો સંભવે છે. આમાંના 'અર્થ-નય'ના નૈગમ, સંગ્રહ, વ્યવહાર અને તદ્વતુસૂત્ર એમ ચાર હોદો પડે છે, જ્યારે 'શબ્દ-નય'ના શબ્દ, સમર્થિત્વ અને એવંભૂત એમ ત્રણ પ્રકારો પડે છે. આથી એક રીતે નયની સંખ્યા સાતની બને છે. આ સાત નયોમાંના પ્રથમના નૈગમાદિ ત્રણ નયો 'દ્રવ્યાર્થિક નય' કહેવાય છે, જ્યારે બાકીના ચત્તારાદિ ચાર નયો 'પર્યાયાર્થિક નય' કહેવાય છે. આ નૈગમાદિ સાત નયો^૩ એક એકથી વધારે વિશુદ્ધ છે; અર્થાત્ નૈગમ નય કરતાં સંગ્રહ નય વિશુદ્ધ છે અને તેના કરતાં વ્યવહાર નય; એ પ્રમાણે સમજી લેવું. પરંતુ એટલું ધ્યાનમાં રાખવું કે જેટલું નૈગમ નયનું ક્ષેત્ર વિશાળ છે, તેટલું સંગ્રહ નયનું નથી અને એનાથી પણ અદ્ય વિસ્તારવાળું વ્યવહાર નયનું ક્ષેત્ર છે. આ પ્રમાણે એવંભૂત નયનું ક્ષેત્ર તે સૌથી વધારે સંકુચિત છે.

વિશેષમાં એક નયના આધારે જોલેલું વાક્ય કે દર્શાવેલો અભિપ્રાય સંપૂર્ણ સત્ય નથી, કિન્તુ સમસ્ત નયોને આથીને જોલાતું વાક્ય પૂર્ણ સત્ય છે.^૪ વળી નય એ પ્રમાણરૂપ નથી તેમજ અપ્રમાણરૂપ નથી, કિન્તુ પ્રમાણાંશ^૫ છે.

હવે આ નૈગમાદિ સાત નયોનું દુઃક સ્વરૂપ જોઈ લઈએ, કેમકે બાકી તે આ સાત નયોના સાતસે (૭૦૦) હોદો પડે છે. તેના જિજ્ઞાસુએ તો નય-ચક્ર વિશેરે મન્યો ભવા.

નૈગમ—

“ગમ્યતેજેનેતિ ગમઃ પન્થાઃ, નૈકે ગમા પદયાસો નૈકગમઃ, નિકલવિધિના વ કકારટોપાદ નૈગમઃ”

અર્થાત્—‘ગમ’ એટલે ‘માર્ગ’; જેનો એક ભતનો માર્ગ નથી, એટલે કે જે પદાર્થોને અનેકથાઃ જોધ કરાવે છે, તે ‘નૈગમ’ કહેવાય છે. બીજી રીતે વિચારીએ તો ‘નિગમ’ એટલે ‘સંકલ્પ’, ‘કલ્પના’; આ કલ્પનાપૂર્વક થતો વ્યવહાર ‘નૈગમ’ કહેવાય છે. આ નય વસ્તુગત સામાન્ય

૧-૨ ‘વિશેષ-માદિ નય’ કહો કે ‘અર્પિત-નય’ કહો તે એકજ છે. તેની રીતે ‘સામાન્ય-માદિ નય’ અને ‘અનર્પિત-નય’ એ પણ એકજ છે.

૩ આ સાત નયોમાંના કયા નયનો આશ્રય કયું દર્શન લે છે, તે વાત આગળ ઉપર અગ્રવારમાં સ્થોત્રના સ્પષ્ટીકરણમાં વિચારીશું.

૪ માદિ કોઈ એવી યંત્રા ઉદ્યમે કે એક નય-વિષયક કથન તો મિથ્યા છે, તો સાતે નયો આશ્રીને કરેલા કથનમાં સત્યતા ક્યાંથી સંભવે? શું જ્યારે રેતીના એક કણમાં તેજ નથી, તો રેતીના સમુદાયમાંથી તેજ મળી શકે ખરું કે! આના સમાધાનમાં સમજવું કે એક જોતીમાં જોતીનું મગાપણું રહેલું નથી, પરંતુ તેના સમુદાયમાં તો તે છેજ તેનું કેમ! વિશેષમાં જો કે નયો કથયિત્વ એક એકથી વિશ્દ છે, છતાં પણ તેઓ સ્થાદ્વાદશી મકરનાની આઠા સોપી ટકતા નથી. અર્થાત્ જોમ પરસ્પર વિરોધી નૃપતિઓને પણ તેમના સમ્રાટની સેવા સાથે રહીને જાળવવી પડે છે, તેમ એક એકના વિરોધી નયોને પણ સ્થાદ્વાદશી સેવામાં દાનર મળું પડે છે. વળી એક નય અન્ય નયનું ખંડન કરતો નથી, પરંતુ પોતાનું ગૌરવ જાળવી રાખવા જનને પ્રવતા કરે છે.

૫ જોમ સમુદાય જલનું એક નિન્દુ સમુદ પણ નથી તેમજ અસમુદ પણ નથી પરંતુ સમુદાય છે, તેમ અત્ર પણ સમજવું. જુઓ નયામૃતતરંગિણી.

તેમજ વિશેષ ધર્મો ઉપર પ્રકાશ પાડે છે. આમાંથી સામાન્યને ગ્રહણ કરનારા 'નૈગમ-નય'ને 'સર્વપરિશ્લેષિ-નૈગમ-નય' તરીકે અને વિશેષને ગ્રહણ કરનારા 'નૈગમ-નય'ને 'દેશપરિશ્લેષિ-નૈગમનય' તરીકે ઓળખાવવામાં આવે છે. અર્થાત્ આ નૈગમ નયના સર્વપરિશ્લેષી અને દેશપરિશ્લેષી એમ બે પ્રકારો પડે છે.

વળી આ નયના અન્ય અપેક્ષાએ (૧) ભૂત-નૈગમ, (૨) વર્તમાન-નૈગમ અને (૩) ભવિષ્ય-નૈગમ એમ ત્રણ ભેદો પણ પડે છે. (૧) ભૂત કાલનો વર્તમાનમાં ઉપચાર કરવો એટલે કે યદ્યં ગયેલી વસ્તુને વર્તમાન તરીકે સ્વીકારવી-ઓળખાવવી, તે 'ભૂત-નૈગમ' છે. દાખલા તરીકે, આ દિવાળીનો દિવસ ક્રિ કે જે દિવસે વીર પ્રભુ નિર્વાણ-પદને પામ્યા હતા. (૨) ભવિષ્ય-કાલનો-અનાગત કાલનો વર્તમાનમાં ઉપચાર કરવો અર્થાત્ જે ક્રિયા વર્તમાનમાં ચડૂ થઈ નથી, તેને વર્તમાનરૂપે વર્ણવવી તે 'વર્તમાન-નૈગમ' છે. જેવી રીતે કે કોઈ સ્ત્રી ચોખા રાંધવાને માટે બળતણ, જલ, વિગેરેની તૈયારી કરતી હોય અને તેને કોઈ પૂછે કે "આ શું કરે છે?" તો તે જરૂરજ કહેશે કે "હું ચોખા રાંધું છું." હજી ચોખા રાંધવા માંડ્યા નથી-તે ક્રિયા ચડૂ થઈ નથી છતાં પણ તે યદ્યં છે એમ આ દષ્ટાન્તમાં કહેવામાં આવ્યું છે, તે વર્તમાન-નૈગમ છે. (૩) ભવિષ્ય-કાલનો ભૂત તરીકેનો ઉપચાર કરવો એટલે કે યનારી વસ્તુને યદ્યં કહેવી તે 'ભવિષ્ય-નૈગમ' છે. જેમકે, તીર્થંકર મોક્ષે ન ગયા હોય તે પૂર્વે તેઓ સુકત થયા એમ કહેવું.^૨

વળી, આ નૈગમ નયના બીજી રીતે પણ ત્રણ પ્રકારો પડે છે:—

(૧) એક શુભધી બીજા શુભને પૃથક્ માનવો. જેમકે 'સચ્ચેતન્યમાત્મનિ' અર્થાત્ આત્મામાં સત્તા અને ચૈતન્ય છે. આમાં ચૈતન્યથી સત્તાને પૃથક્ માનવામાં આવી છે, અર્થાત્ ચૈતન્ય વિશેષ ધર્મ છે અને સત્તા એ સામાન્ય ધર્મ છે.^૩

(૨) વસ્તુ અને તેના પર્યાય વચ્ચે ભિન્નતા માનવી. જેવી રીતે કે 'વસ્તુપર્યાયવદ્ દ્રવ્યમ્' અર્થાત્ દ્રવ્ય વસ્તુ અને પર્યાયથી સુકત છે; પર્યાયનો બોધ વસ્તુ અને પર્યાય દ્વારા થાય છે. અત્ર વસ્તુ અને તેના પર્યાયને ભિન્ન ગણવામાં આવ્યાં છે.^૪

(૩) શુભ અને શુભીને ભિન્ન માનવા. દાખલા તરીકે, 'ક્ષણમેકં સુત્તી ત્રિપયાસક્તો જીવા' એટલે કે વિષયાસક્ત જીવ એક ક્ષણ સુખી છે. અત્ર સુખી જીવ અને તેના સુખ વચ્ચે ભિન્નતા દર્શાવવામાં આવી છે.^૫

સંગ્રહ—

વસ્તુઓમાં રહેલી વિશેષતા તરફ ઉદાસીન રહીને, તદ્દગત સમાનતાનેજ ધ્યાનમાં લેનાર નય સંગ્રહ નય છે. દાખલા તરીકે, જ્યાં આત્માઓમાં રહેલી સમાન ભતિને લક્ષ્યમાં રાખીને એમ કહી શકાય કે સર્વે ચારીશમાં એકજ આત્મા છે. સત્તારૂપી પર સામાન્યને ગ્રહણ કરનારો સંગ્રહ નય 'પર-સંગ્રહ' કહેવાય છે, જ્યારે દ્રવ્યત્વાદિક અપર (અવાંતર) સામાન્યને ઉદ્દેશીને કથન નરનારો નય 'અપર-સંગ્રહ' કહેવાય છે.

૧ આરોપ.

૨ જુઓ. શ્રીવિષ્ણુ-દ્રુત 'આગમસાર'

૩-૫ જુઓ. શ્રીવાદિવૈશ્ણવ-પ્રમાણ-નય-તત્ત્વોચ્ચારના સાતમા પરિચ્છેદના ૮-૧૦ શ્લોક.

અવહાર—

આ નયની દિગ્ગે દરેક વસ્તુ વિશેષાત્મક છે. સંબંધ નય દ્વારા પ્રકૃત કરેલ વસ્તુના વિશાલ પાટવામાં તત્પર એવા અધ્યવસાયને વ્યવહાર નય કહેવામાં આવે છે. હોડ—અવહાર તરફ આ નયની પ્રવૃત્તિ છે. ઘડો ઝરે છે, પર્વત ળળે છે, ઈત્યાદિ ઔપચારિક કથનોને પણ આ નયમાં અંતર્ભાવ થાય છે.

નિલુપ્ત—

અતીત અને અનાગત કાલ સાથે સંબંધ નહિ ધરાવનારો પરંતુ મુખ્યત્વેન વર્તમાન કાલ સાથે સંબંધ ધરાવનારો નય નિલુપ્ત નય કહેવાય છે. આ નય વસ્તુનાં ઘનાં નનાં રૂપાન્તરો (પદ્ધતિ) તરફ વિશેષ ધ્યાન આપે છે. હુંકમાં આ નય વર્તમાનકાલિક દ્રવ્યના પદ્ધતિની ગવેષણા કરે છે.

શબ્દ—

શબ્દના પદ્ધતિની સિલતાથી તેના અર્થમાં સિલતા નહિ સ્વીકારનારો પરંતુ તેનાં શિખા-^૧ દિકમાં દેર પડતાં તેનો સિલ અર્થ કરનારો નય શબ્દ નય છે. કહેવાની અવલમ એ છે કે શબ્દોની બ્યુત્પત્તિ સિલ હોવા છતાં તે શબ્દોને એક વસ્તુના વાચક તરીકે આ નય સ્વીકારે છે. દાખલા તરીકે, કુખ, કલશ, ઘટ, ઈત્યાદિ શબ્દોની બ્યુત્પત્તિ કરતાં તેને અર્થ ભૂટો ભૂટો ભાસે છે, છતાં પણ આ નય તેો તે બધાને એકાધિક્ય માને છે^૨. આ નયને પણ વર્તમાન-કાલિક નય કહે છે.

સમભિરૂદ—

પદ્ધતિ શબ્દોના ભેદથી તેના અર્થમાં પણ સિલતા માનવી તે સમભિરૂદ નયનું કનંભ છે. અર્થાત્ આ નયની અવેક્ષાએ કુખ, કલશ, ઈત્યાદિ શબ્દો સિલ અર્થવાચક છે.

શબ્દ અને સમભિરૂદ એ બે નયોમાં શું તફાવત છે તે સ્પષ્ટ સમજાય તેટલા અંશે દર્શાવે શબ્દના પદ્ધતિ ઈન્દ્ર, પુરંદર, વિગેરેના વિચાર કરીએ. શબ્દ નય પ્રમાણે તે ઈન્દ્ર કહે કે પુરંદર કહે તેમાં કંઈ દેર નથી. પરંતુ સમભિરૂદ નય પ્રમાણે તે એકરૂપ-અરૂદિ કુખ હોય તે 'ઈન્દ્ર' કહેવાય અને પુર (નગર) નું વિદ્યારણ કરનાર તે 'પુરંદર' કહેવાય.

એવંભૂત—

સ્વદીપ કાર્યને કરનારી વસ્તુનેજ વસ્તુરૂપે માનનારો નય એવંભૂતને ન. સે. એ. દ. જ. ક. છે. અન્ય શબ્દોમાં કદીએ તે કાંઈ પણ શબ્દ તેના અર્થને વાચક તે સ્વદીપ અણ. વ. કે, અ. કે તે શબ્દસૂચિત પદાર્થ તે શબ્દની બ્યુત્પત્તિમાંથી નીકળતા બાવને અનુકરણે દે. સ. અ. કે

૧ શબ્દમાં શિખ, વચન, કાલ, ઈત્યાદિ પ્રકરો દેર વચ તે ક-રને સિલરૂપે ક-ર નય કરે તે ન

૨ સરખાવે—

સ્વ, અ. કે, પ્ર. કે. સિ. જ. પ. એવના પદ્ધતિ છે. આ દરેકને બુ. પ. વિ. અ. કે. બુ. કે. છે, અ. કે. સ. કે. ને એકાધિક્ય માનવા એ આ નયનું કનં છે.

આ નય પ્રમાણે ગમે તે ગાયને 'ગો' એવી સંજ્ઞા આપી શકાય નહિ; કેમકે "ગચ્છતીતિ ગોઃ" અર્થાત્ 'ગમન કરે તે ગો'. આથી જો ગાય બેઠી કે સૂતી હોય પરંતુ ગમન-ક્રિયા ન કરતી હોય, તો તેવે સમયે તેને 'ગો' કહી શકાય નહિ, એમ આ નય માને છે.^૧

અંગ—

'અંગ' એ લૈન્ગોના પારિભાષિક શબ્દ છે અને લૈન્ગ સિદ્ધાન્તના પાઠેલા બાર વિભાગોવાળા એ એક શાસ્ત્ર-સમૂહ છે. (તેના પ્રત્યેક વિભાગને પણ 'અંગ' તરીકે ઓળખાવાય.) અર્થાત્ 'અંગ' એ આ પ્રત્યેક બાર વિભાગોના સૂત્ર-સમૂહનું પારિભાષિક નામ છે. બધા મળીને અંગો બાર છે. જેમકે (૧) આચાર, (૨) સૂત્રકૃત, (૩) સ્થાન, (૪) સમવાય, (૫) ભગવતી^૨, (૬) જ્ઞાતધર્મકથા, (૭) ઉપાસકદશા, (૮) અન્તકૃદશા, (૯) અનુત્તરોપપાતિકદશા, (૧૦) પ્રશ્નવ્યાકરણ, (૧૧) વિષાક અને (૧૨) દષ્ટિવાદ.^૩

સિદ્ધાન્ત-રચના—

દેવલ-જ્ઞાન સંપાદન કર્યા બાદજ્ઞ અને તેનું જ્ઞાન સંપાદન કર્યા પછી પ્રથમજ્ઞ કાર્ય તરીકે તીર્થંકર ભગવાન્ જન-સમાજને દેવ-રચિત સમવસરજ્ઞમાં સિદ્ધાસન ઉપર બેસીને ઉપદેશ આપે છે. તીર્થંકરની રચના અગ્રેષ્ઠ કૃણવાળી હોવાને લીધે આ ઉપદેશની એવી અનુપમ અસર થાય છે કે શૈનૃ-વર્ગમાંથી દેવલાક મનુષ્યો તો વેરાગ્ય-રંગથી રંગાઇને તેમની પાસે તરતજ દીક્ષા બદલુ કરે છે, અર્થાત્ તેઓ નિઃસંગ-મત લે છે^૪. આ પ્રમાણે દીક્ષા લીધેલા તેમના

૧ આ નયોનું સ્વરૂપ ધર્મજ્ઞ મનોમેહક રીને રત્નાકરજ્ઞાનનારકના સપ્તમાદિ પરિચ્છેદમાં આપેલું છે. આ ઉપરાંત એના સ્વરૂપને જુઓને સ્વરૂપ-અંગ, નય-પ્રદીપ, નય-રહસ્ય, નયોપદેશ, પ્રવચનસારોદાર, વિરોધાવરણક પ્રમુખ અન્યો એવા લાગે છે.

૨ જ્ઞાને વિરાહ-પ્રસન્નિ, વ્યાખ્યા-પ્રસન્નિ, ઇત્યાદિ નામોળી પણ ઓળખવામાં આવે છે.

૩ જનું પ્રવૃત્તિ નય જ્ઞાનાધર્મકથા છે.

૪ જ્ઞાનમાં પૂર્વે પૂર્વે આવી જાય છે. અત્યારે આ પૂર્વેનું જ્ઞાન મુખ ધર્મમયુ છે. એક પૂર્વ નીકળી જ્ઞાન દેવદર્શિનિષ્ઠિત-સત્ત્વ સુધી હતું. અર્થાત્ મહાવીરે જ્ઞાનીના નિર્વાણ પછી અત્યારે ૧૦૦૦ વર્ષ પીતા જાત એ જ્ઞાન જનું રહ્યું.

૫ આ જ્ઞાને અર્થમાં જ્ઞાન કયા વિષય ઉપર વિચેન કરવામાં આવ્યું છે તેની મહિતી માટે તેમજ તેના સુખસાધક અંગવત્, દર્શક હિ વિષયો માટે અસમવાયનમૂલ તથા ધીન-દીમૂલ એવા

૬ આ એ ઉમેરું અનુવચક નહિ મનુષ્ય કે દેવકીય વખતે, જનકીય તીર્થંકરની રચના આવી જાય છે, અર્થાત્ તીર્થંકરે ઉપદેશન કર્યા પછી તત્કાલ આ રચના ઉપરથી એનું પરિણામ આગળ આવે કે કામ પણ મનુષ્ય વિષય અર્થકર ન કરે. આ પ્રવૃત્તિ દ્વારા આ અનુવચકી કામમાં ધર્મ મંગલો જોના ઇચ્છા-દેવદર્શિ તીર્થંકર મહાવીરે સ્વદેશ સંબંધેના જનનું દેવદર્શન આવે છે. પશું આ ધરના તો એક આશરે ૧૨ છે અને દેવ દેવદર્શન આ 'પ્રવચન' કામનો પ્રવચ કરી નથી.

શિષ્યોમાંના મુખ્ય શિષ્યો^૧ તેમના ઉપદેશાનુસાર શાસ્ત્રની રચના કરે છે કે જે બાર વિશાંગોમાં વિભક્ત હોય છે. આ બારે વિશાંગોના-અંગોના સમૂહને દ્વાદશાંગી^૨ કહેવામાં આવે છે.

અત્ર એવો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થાય છે કે જ્યારે સિદ્ધાન્તની રચના તો ગણુધરે^૩ કરે છે, ત્યારે આ શ્લોકમાં જિનેશ્વરેને સિદ્ધાન્તના રચનારા તરીકે ઓળખાવવામાં આવ્યા છે, તે કેવી રીતે થતી શકે છે વા? !

આ પ્રશ્નના સમાધાનમાં સમજવું કે-જો કે ખરેખર ગણુધરે દ્વાદશાંગી રચે છે, છતાં પણ એ ધ્યાનમાં રાખવું જરૂરી છે કે તેઓ આવી રચના તીર્થંકરની પાસેથી “કરોત્ત્વ વા વિગમે વા પુરોત્ત્વ વા”^૪ અર્થાત્ ઉત્પાદ, વ્યય અને પ્રોવ્યરૂપી ત્રિપદી પ્રાપ્ત કર્યા બાદજ કરે છે. આ પ્રમાણે વસ્તુ-સ્થિતિ હોવા છતાં અર્થાત્ દ્વાદશાંગીની રચના કરવાનું સામર્થ્ય તીર્થંકરદ્વારાજ ગણુધરેએ પ્રાપ્ત કરેલું હોવા છતાં પણ, તીર્થંકરને સિદ્ધાન્તની રચના કરનારા કોઈ પણ રીતે નજ ગણવા એ ન્યાય્ય ગણાય ખરું કે ! વળી શાસ્ત્રકાર પણ કહે છે કે—

“અર્થં માત્રમ્ અદદા શુભં ગંયંતિ ગણદત્તા મિર્ઝા”^૫

૧ તીર્થંકરના મુખ્ય શિષ્યો ‘ગણુધર’ કહેવાય છે.

૨ દ્વાદશાંગીને ‘તીર્થ’ પણ કહેવામાં આવે છે અને તીર્થંકર આ ‘તીર્થ’ના કરનારા હોવાથી તેમનું ‘તીર્થંકર નામ’ અદિતાઈ થાય છે.

૩ જેઓને તીર્થંકર ‘ગણુધર’ પદવી આપે છે, તે છત્રો કોઈક વખત પ્રથમ તો તીર્થંકરની સાથે વાદવિવાદ કરી તેને પરાસ્ત કરવાની વ્યાધ બીડે છે, પરંતુ અંતમાં જ્યારે તીર્થંકર બળેજ કરે છે અને પેતાના મનોમન સંતોષનું પણ તે નિરાકરણ કરે છે, ત્યારે તેઓ તીર્થંકરની પાસે દીક્ષા-ગ્રહણ કરે છે. આ ઉપરથી એઈ થાય છે કે જિનેશ્વર શાસ્ત્રોમાં અતિપ્રવીણ, કુશલ મુદ્ધિયાગા પુરો તીર્થંકરની પાસેથી યોગ્યક ખુલાસો મેળવી શકે અને જિ મેરાગુલ નહિ પણ તેમના મુખ્ય શિષ્યો થઈમેસે છે.

ઉપરુક્ત વાર-વિવાદની રૂપ-રેખા વિશ્લેષાવરથકમાંના ગણુધરવાદમાંથી મળી સકશે તેમજ ‘ગણુધર’નું વિશિષ્ટ સ્વરૂપ આવારથક (ભાવીસ હબરી)માંથી મળતી.

૪ કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે દરેક વસ્તુ ઉત્પાદ, વ્યય અને પ્રોવ્ય એ ત્રણે પદોથી મુક્ત છે, જેનો પરાં કે સુવર્ણનું ‘કલક’ (કડું) બાંગીને ‘કુલકલ’ બતાવ્યું. આ કલકમાંનું સંપૂર્ણ સુવર્ણ કુલકમાં દેવાય છે. આવી કુલક સર્વથા નવીનજ ઉત્પન્ન થયેલી વસ્તુ છે એમ કહી શકાય નહિ, તેમજ કલકનો સર્વથા નાશ થશે એમ પણ કહેવું બાજબી નથી; કારણકે સુવર્ણ તો જેનું ને તેનું કાયમ છે. આ ઉપરથી કલકનો નાશ ‘વ્યય’ તે નેત્રી આકૃતિના નાશ પુરતે સમજાય અને કુલકથી ઉત્પત્તિ (ઉત્પાદ) તે તેનો અગર ઉત્પન્ન થયે તેટલો જુદો જાણીતો. આ ઉપરથી અમલ શકાય છે કે સર્વથા ઉત્પાદ કે સર્વથા વ્યય એવું દરિએ-પરે નર દરિએ થતું નથી. કેમકે નહિ તો તે પ્રાચીનથી ઉત્પત્તિ અનુસારે જોઈ પણ વસ્તુ સત્ત્વર જતી જલદ એમ જોઈ શકાયો અતિ-પ્રમંગ પ્રાપ્ત થાય છે. આ ઉપરથી તાત્પર્ય એ તીર્થંકરે છે કે કલકને બાંગીને અનુરૂપ કુલકમાં કલકરે નાશ, કુલકથી ઉત્પત્તિ અને સુવર્ણની વિચિત્રથી પ્રોવ્ય અર્થાત્ વ્યય, ઉત્પાદ અને પ્રોવ્ય એમ ત્રણે પદો જરૂર રહેલા છે. આ પ્રમાણે મારશ પ્રમુખ વાર્તાનો પણ સિદ્ધ કરી શકાય છે. આ સંબંધે, પણ કહેવા જેવું છે, પરંતુ અત્ર તો એ વાતના જિનામુએને તરવાર્થસૂચના પંચમ અધ્યય ઉપરનાં અંત્ય અને દીકા એવં બતામણ કરી વિરમવામાં આવે છે.

૫ “અર્થં માત્રમ્ અદદા...”—એ અર્થા આવારથક-નિર્ધુકિતમાં દરિએ વર લખે છે.

તથાપિ રતિની પ્રાર્થના ધ્યાનમાં લઈને ફરી તેને પ્રદ્યુમ્ન તરીકે ઉત્પત્ત થવા દીધો. આથી કરીને એને 'પ્રદ્યુમ્ન' સંબોધવામાં આવે છે. આ પ્રમાણે હિંદુ શાસ્ત્રો-પુરાણો પ્રમાણે કંદર્પ એ ઇષ્ટલી લાગતી વ્યક્તિ છે અને તેનાં કંદર્પ, રતિ-પતિ, મન્મથ, મદન, અનંગ, અંગજ ઇત્યાદિ અનેક નામો છે. અત્ર એ ધ્યાનમાં રાખવું કે આવું કંદર્પનું હિંદુ શાસ્ત્રમાં બતાવેલું સ્વરૂપ અલંકાર-દષ્ટિ સિવાય અન્ય કોઈ દષ્ટિએ જોઈ શાસ્ત્રને માન્ય નથી.

હવે જે આ શ્લોકમાં 'કંદર્પ'ને 'અંગજ' એવું નામ આપ્યું છે તેનું તાત્પર્ય શું છે તે તરફ દૃષ્ટિપાત કરીએ. આના સંબંધમાં એટલુંજ કહેવું બસ છે કે કંદર્પ અન્યના અંગમાંથી ઉત્પત્ત થતો હોવાથી તેનું એ નામ અસ્તિત્વ યાચ છે. ત્રિશેષમાં એવી શંકા ન કરવી કે 'અંગજ' શબ્દનો અર્થ તો 'પુત્ર' થાય છે, વાસ્તે તેને; અર્થ 'કંદર્પ' કેમ થાય વા? કેમકે 'અંગજ' મળ્યે જુને' એમ શ્રીહિમચ-દ્રાવ્યાર્થકૃત અનેકાર્થસંગ્રહકોશમાંથી ભેઈ શકાય છે.

શ્રુતદેવતા-સ્મરણમ્—

શીતાંશુતિવિ યત્ર નિત્યમદધદ્ ગન્ધાદ્યધૂલીકણાન્

આલી કેસરલાલસા સમુદિતાઽઽશુ આમરીમાસિતા ।

પાયાદ વઃ શ્રુતદેવતા નિદધતી તત્રાવજકાન્તી ક્રમૌ

નાલીકે સરલાઽલસા સમુદિતા શુભ્રામરીમાસિતા ॥ ૪ ॥

—શાર્દૂલ*

ટીકા

શીતાંશુતિવિ । 'શીતાંશુતિવિ' મૃગાઙ્કમાસિ । 'યત્ર' યસ્મિન્ । 'નિત્યમદધદ્' નિત્યં ધનં ધનવતી । 'ગન્ધાદ્યધૂલીકણાન્' ગન્ધેન આદ્યા યે ધૂલીકણાઃ—કિંજલ્ક, ચિન્દવગ્નાન । 'માર્મી' પક્ષિઃ । 'કેસરલાલસા' કેસરેષુ—પથગર્ભપશ્મયુ ચકુલેષુ વા લાલસા—અમ્પડા । 'સમુદિતા' ચિલિતા । 'આશુ' ધીઘમ્ । 'આમરી' અમરસમ્ભવિની । 'શુભ્રામિતા' શુભેષુ દિવેશમિતા-સ્થિતા મદર્લેષ્યાન્, સ્મરન્ અસિતા વા । અમરાવલ્યા વિશેષણાનિ । 'પાયાદ્' પાદુ । 'વઃ' વુષ્પાન્ । 'શ્રુતદેવતા' વાદેવી । 'નિદધતી' સ્થાપયન્તી । 'તત્રાવજકાન્તી' તત્રા—તત્રાન્તો પ્રત્તો । ૧૪-વરિચન્ અવજકાન્તી—૩૫૫ની ક્રમૌ—પાદો । 'નાલીકે' પક્ષ્મજે । 'સરલા' પતિન્દરિતા । 'અલસા' વિધન્યા । 'સમુદિતા' મુદિત્વં—રૂપઃ સઃ મુદિત્વેન ચર્ચતે યા સા । 'શુભ્રા' શુભચરિઃ । 'અમરીમાસિતા' અમરીભિઃ—અપ્સરોર્ભિર્માસિતા । વાદેવીવિશેષણાનિ । ૧૫-આમરી ગન્ધાદ્યધૂલીકણાન્ અદધત્ તત્ર નાલીકે ક્રમૌ નિદધતી શ્રુતદેવતા પાયાદ વ ઈતિ સંબન્ધઃ ॥ ૪ ॥

* 'આમરી માસિતા' કવચિ મદધેતઃ ।

निर्गुणवर्णनायकः—

“सुखदेवतां सुदयतां संवसादनां समुत्तुतां सख्यमयाग्निर-
वसिन्वदनां सुखवसनाल्लिखयन्वदनां येति ।”

ଅନୁସନ୍ଧାନ ବିଭାଗ

কম্পন: ১

શ્રીમદ્વિષ્ણુવિજય

[illegible]

भुतदेयता-स्मरणम्—

शीतांशुतिथि यत्र नित्यमदधद् गन्धाद्यधूलीकणान्
आली केसरललासा समुदिताऽऽशु भ्रामरीभासिता ।
पायाद् यः श्रुतदेवता निदधती तत्राब्जकान्ती क्रमौ
नालीके सरलाऽललासा समुदिता शुभ्रामरीभासिता ॥ ४ ॥

—शार्दूल०

टीका

टीका

शीतान्विति । 'शीतान्विति' मृगाङ्गमासि । 'यत्र' यस्मिन् । 'नित्यमदधत्' स
 र्वतर्वती । 'गन्धाद्वधूलीकणान्' गन्धेन आढ्या ये धूलीकणाः—किञ्चलकविन्दवस्तान् । 'अ
 पङ्क्तिः' । 'केसरलाजसा' केसरेषु—पद्मगर्भपक्ष्मसु बहुलेषु वा लालसा—लम्पटा । 'समुत्ति
 मिलिता' । 'आशु' शीघ्रम् । 'आमरी' भ्रमरावल्या विशेषणानि । 'इमे' द्विवचनं । 'पायात्' रसतु
 स्थिता मदलैल्लयान्, दमवन् अस्तिता वा । भ्रमरावल्या विशेषणानि । 'तत्राजकान्तो क्रमो'
 युष्मान् । 'भुतदेवता' वामदेवी । 'निदधती' स्थापयन्ती । 'तत्राजकान्तो क्रमो'
 तरिषन् अञ्जकान्ती—यद्युती क्रमो—यादौ । 'नालीके' पङ्कजे । 'सरला' कौटिल्य
 'अलसा' विधन्या । 'समुदिता' मुदितं—हर्षः सङ्ग मुदितेन वर्तते या सा ।
 शुक्रच्छविः । 'अमरीभासिता' अमरीभिः—अपसरोभिर्भासिता । वामदेवीविशेषणानि ।
 आमरी गन्धाद्वधूलीकणान् अदधत् तत्र नालीके क्रमो निदधती भुतदेवता ।
 इति संबन्धः ॥ ४ ॥

અવચૂરિ:

યત્ર નાલીકે ચન્દ્રતુલ્યઠચિ ધ્રામરી ધ્રમરસંવન્ધિની આલી એગિર્ગન્ધાઘ્યર્કિજલ્કવિન્નૂનદધત્
પપો । કિંમૂતા । કેસોપુ લાલસા લમ્પટા । સમુદિતા મિહિતા । આશુ શીઘ્રમ્ । હમેષુ મદ્ભૂત્યાદા-
સિતા વિશ્વધ્વા । તત્ર નાલીકે ક્રમૌ નિદ્ધતી શ્રુતદેવતા યઃ પાતુ । કિંમૂતા । સમુદિતા સહર્ષા । શુભ્રા
શુક્લા હૃદયિર્યાસાં સાશ્વ તા અમર્યથ તામિઃ શોભિતા । (સરલા અલસા ચ) ॥ ૪ ॥

અન્યય:

યત્ર શીત-અંશુ-ત્વિપિ નાલીકે કેસર-લાલસા, આશુ સમુદિતા, હમ-અસિતા (હમ-આસિતા,
માસિતાં વા) ધ્રામરી આલી ગન્ધ-આદ્ય-ધૂલી-કળાન્ત્ નિત્યં અદ્ધત્, તત્ર (નાલીકે) અદ્ધ-
કાન્તી ક્રમૌ નિદ્ધતી, સરલા, અલસા, સ-મુદિતા, શુભ્ર-અમરી-માસિતા શ્રુત-દેવતા યઃ પાયાત્ ।

શબ્દાર્થ

શીત=શીતળ.

અંશુ=કિરણ.

શીતાંશુ=શીતલ છે કિરણો જેનાં તે, ચન્દ્ર.

ત્વિપ્=પ્રકાશ, તેજ.

શીતાંશુત્વિપિ=ચન્દ્રના જેવા તેજવાળા.

અદ્ધ=જપાં, જેમાં.

નિત્યં=સર્વદા, હરહંમેશ.

અદ્ધત્ (યાં યા)=પાન કરતી હવી.

ગન્ધ=મુગંધ, મુવાસ.

આદ્ય=અરપૂર, પરિપૂર્ણ.

ધૂલી=પરાગ, પુષ્પમાંની બારીક રજ.

કળાન્ત=કણીઆ.

ગન્ધાદ્યધૂલીકળાન્ત્=મુવાસથી પરિપૂર્ણ
જેવા પરાગના કણીઆઓને.

આલી=આવડિ, યેલિ.

કેસર=કેસર, પદ્મ વિગેરેમાં ઉત્પન્ન થતો
રંગના જેવા આકારનો તંતુ.

લાલસ=લંપટ.

કેસરલાલસા=કેસરને વિશે લંપટ.

સમુદિતા (યાં ઇ)=એકરિત થયેલ, એકા
મયેલ.

શુભ્ર=સન્ધર, રીંધ.

ધ્રામરી=જમર-સંબંધિની.

હમ=હાથી.

અસિત=કૃષ્ણ, રયામ.

હમાસિતા=હાથીના જેવા રયામવર્ણી.

હમાસિતા (હમ+આસિતા)=હાથી ઉપર બેઠેલ.

માસિતા (યાં માત્)=તેજસ્વી, શોભાપમાન.

પાયાત્ (યાં પા)=રક્ષણ કરે.

શ્રુતદેવતા=શ્રુત-દેવતા, સ્વરવતી.

નિદ્ધતી (યાં યા)=સ્થાપનારી.

તત્ર=ત્યાં, તેના ઉપર.

અદ્ધ=ક્રમણ.

કાન્તિ=કાન્તિ, પ્રભા.

અદ્ધકાન્તી=ક્રમણના જેવી કાન્તિ છે જેની એવાં.

ક્રમૌ (મૂં જમ)=ચરણોને.

નાલીકે (મૂં નાલીક)=ક્રમણને વિશે.

સરલા (મૂં સરલ)=સરલ, કુટિલતા-રહિત.

અલસા (મૂં અલમ)=આળસુ.

સમુદિતા (યાં મુર)=હર્ષિત.

શુભ્ર=પ્રકાશિત, દેરીપમાન.

અમરી=દિવ્યાંગના, દેવી.

શુભ્રામરીમાસિતા=દેરીપમાન દિવ્યાંગના.

જેથી શોભાપમાન.

શ્લોકાર્થ

શ્રુત-દેવતાનું સ્મરણ—

“કસરને વિષે લગ્નપટ એવી, તથા શીઘ્ર એકત્રિત થયેલી એવી, તેમજ હાથીના જેવી સ્થામ વર્ણવાળી [અથવા ગજરાજના (ગણક—સ્વધના) ઉપર (મહત્ત્વ પ્રાપ્ત કરવાને માટે લુપ્ત થઇને) બેઠેલી એવી, અથવા તેજસ્વી એવી] જામરોની શ્રેણિએ, ચન્દ્રમાન જેવા જે કમનીય કમલમાના, સર્વદા પરિમલથી પરિપૂર્ણ એવા પરાગના કણ્ઠેનું પન કર્યું, તે કમલના ઉપર કમલના જેવી કાન્તિવાળાં ચરણેને સ્થાપનારી, અને વળી સરસ તથા અવલ (અર્થાત્ અતિસુકુમાર હોવાને લીધે શીઘ્ર ગમનાદિકમાં મંદતાને પારણ કરનારી), તેમજ હર્ષિત, તથા વળી દેહીધ્વમાન દિવ્યાંગનાઓથી (પરિવૃત્ત હોવાને લીધે) શોભાપમાન એવી (તથા કમલના જેવી કાન્તિવાળી એવી) શ્રુતદેવતા (દેવગણ) તમારૂં પરિપાલન કરે. ”—૪

સ્પષ્ટીકરણ

શ્રુત-દેવતાનું સ્વરૂપ—

શ્રુત-દેવતા ચન્દ્ર, સીર, હિમ, મચકુહનું પુષ્પ ઇત્યાદિના જેવી સ્વેદવર્ણી છે. વળી તે કમલના આસન ઉપર આરૂઢ થાય છે. તેને ચાર હાથ છે. તેના જમણા બે હાથમાં પુસ્તક અને માણ છે, જ્યારે ડાબા બે હાથમાં વીણા અને કમલ છે.^૧

૧ સ્મરણાવે—

“મકટપાણિતલે જવમાલિકા

કમલપુસ્પકરેણુવતપરા ।

ધવલદંતરામા શુભધાદિની

દરણ મે દુરિતં શુભિ ભારતી ॥ ”

—દુર્ગાચરિત્ર

શબ્દાર્થ

તં (ધૂં તદ)=તેને.

અજિતં (ધૂં અજિત)=અજિતનાથને, દ્વિતીય તીર્થકરને.

અમિતૌમિ (ધાં મુ)=હું સ્તવું છું.

યા (મૂં યદ)=જે.

વિરાજત્ (ધાંરાજ)=પ્રકાશમાન, શોભાપમાન.

વન=(૧) જંગલ; (૨) જલ.

વન=(૧) નિમિષ, ગહન; (૨) મેઘ.

મેઘ=મેઝૂ ગિરિ.

પર=ઉત્તમ.

અગ=(૧) પર્વત, ગિરિ; (૨) વૃક્ષ.

મસ્તક=શિખર, ટોચ.

અન્ત=ઉપરનો ભાગ.

વિરાજત્વનવનમેઘપરાગમસ્તકાન્તં=(૧)

પ્રકાશમાન વનો વટે ગહન એવા મેઝૂ નામના

ઉત્તમ ગિરિની ટોચને; (૨) શોભાપમાન છે

જલનાં વાદળોં જ્યાં એવા મેઝૂ નામના ઉત્તમ

પર્વતના શિખરને, (૩) વિરાજમાન છે વન

અને મેઘ જ્યાં એવા મેઝૂ નામના મેઘ પર્વ-

તના શિખરાશ્રને.

નિજ=પોતાના.

જનન=જન્મ.

ઉત્સવ=ઓવૃણ.

નિજજનનમહોત્સવે=પોતાના જન્મ-મહોત્સવને વિશે.

અધિતપ્તૌ (ધાં ત્પા)=અધિષ્ઠાન કર્યું.

અય=પાપ.

અનય=પાપરહિત, પવિત્ર.

નમેઘ=નમેઝૂ. દેવવૃક્ષવિશેષ.

પરાગ=પરાગ, પુષ્પની બારીક રજ.

અનયનમેઘપરાગ=પવિત્ર નમેઝૂની પરાગ છે જેને વિશે એવા.

અસ્ત=અસ્તાચળ, (૨) પરાસ્ત કરેલ, ત્યજી દીધેલ.

કાન્ત=મનોહર.

કાન્તા=પત્ની, રમણી.

અસ્તકાન્તં=(૧) અસ્તાચળના જેવા મનો-

હરને; (૨) ત્યજી દીધી છે રમણીને જેણે

એવાને.

શ્લોકાર્થ

શ્રીઅજિતનાથને નમસ્કાર—

“જેણે પોતાના જન્મ(કલ્યાણક)ના મહોત્સવ-સમયે, પવિત્ર નમેઝૂ (વૃક્ષ) ની પરાગ ઝે જ્યાં એવા, તથા અસ્તાચળના જેવા મનોહર એવા, તેમજ વળી વિરાજમાન વનો વટે નિમિષ [અથવા શોભાપમાન છે જલના એ જ્યાં એવા, અથવા પ્રકાશિત છે વન અને વાદળોં જ્યાં એવા] મેઝૂ નામના શ્રેષ્ઠ પર્વતના, (ઉપર્યુક્ત બે વિશેષણથી વિશિષ્ટ) શિખરાએ ઉપર અધિષ્ઠાન કર્યું, તે (કાઠીથી નહિ છતાંયેવા એવા) અજિત (નાથ) ને (કે જેણે પ્રમદાનો પરિત્યાગ કર્યો છે તેને) હું સ્તવું છું. ”—૫.

કરે છે. ઉપરે તીર્થકરના અંગુઠમાં અમૃતનો સંચાર કરી તેમને પ્રણામ કરી સૌધ નંદીધર દીપે જઈ યથાચિત મહોત્સવમાં રસપૂર્વક ભાગ લઈ સ્વસ્થાને જાય છે. પ્રમાણે જન્મ-કલ્યાણક સંબંધીનો દેવકૃત મહોત્સવ પૂરો થાય છે.

અત્ર જો નિવેદન કરવું અનુચિત નહિ ગણાય કે તીર્થકરનો જન્મ પણ આપણી માફ થાય છે. અર્થાત્ આસરે સાગ્ર નવ મહિના ગર્ભ ધારણ કર્યા પછી નિન-માતા તીર્થકર પુત્ર-રતને જન્મ આપે છે. વિશેષમાં તીર્થકરના જન્મના સંબંધમાં જો ધ્યાનમાં રાખે તો પુત્ર-પ્રસવને અંગે જે અન્યત્ર મતિનતા, દુર્ગંધ ઇત્યાદિનો સફાવા જોવાય તેવો અત્ર સંભવતો નથી.

મેરૂ ગિરિરાજ—

આ પ્રલોકમાં જે મેરૂ પર્વતને વિષે ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, તે જન્મદ્રીપમાં આવેલો મેરૂ પર્વત છે, કેમકે જે તીર્થકરનો જે દીપમાં જન્મ યથો હોય, તેના તે દીપમાં આવેલા મેરૂ પર્વત ઉપર જલાભિષેક કરવામાં આવે છે. આ જન્મદ્રીપમાં મેરૂ પર્વત અનેક દીપ-સમુદ્રની વચ્ચે આવેલો છે અને અવહાર (નેગમઆદિ સાત નયોમાંના ત્રીજા) નવ પ્રમાણે સૂર્યની મતિ વિચારતાં દિશાના નિયમ-અનુસાર તે ભરતાદિ સર્વ શેષોની તરે છે. મનુષ્ય-લોકમાં આવેલા જ્યોતિષક દેવો અર્થાત્ સૂર્ય, ચન્દ્ર, મહા, નક્ષત્ર અને તારા મેરૂ પર્વતની નિરંતર પ્રશિષ્ટા કરે છે અને તેઓ આ પર્વતની કાંઈ પણ બાબતથી ૧૧૨૧ યોજનથી દૂર જ ભમે છે.

આ ઉપરથી સમજી શકાય છે કે લેન શાસ્ત્ર પ્રમાણે ઉદયાચળ કે અસ્તાચળ નથી. અર્થાત્ જે પર્વત ઉપર સૂર્યનો ઉદય થાય છે તે 'ઉદયાચળ' કહેવાય છે અને જ્યાં સૂર્ય અસ્ત પામે છે તે 'અસ્તાચળ' કહેવાય છે અને તે પર્વતો પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશાઓમાં આવેલા છે જે હિંદુ શાસ્ત્રની માન્યતા છે. આથી જોઈ શકાય છે કે આ પ્રલોકમાં જે 'અસ્તાચળ' શબ્દ અલગ કર્યો છે, તે લૌકિક હિંદુ પ્રમાણે છે; અર્થાત્ વસ્તુતઃ જૈન શાસ્ત્ર પ્રમાણે હિંદુ શાસ્ત્રકારોએ વર્ણવેલ 'અસ્તાચળ' નથી.

૧ આ પ્રમાણે અમૃતનો સંચાર કરવાનું કારણ એ છે કે તીર્થકરો સ્તન-પાન કરતા નથી. આ વાતની આવરણક સ્ત્રી સૂચિ તેમજ તેની કૃતિમાં અપભ્રંશ-અધિકાર સાદી પૂરે છે.

૨ આપણે જોઈ ગયા તેમ આ જન્મમાં અસંખ્ય દીપ-સમુદ્રો છે. તેમાં આ નંદીધર આગ્રામાં દીપ છે. એની પૂર્વેના સાત દીપોનાં નામ જન્મ, ધાતકી, પુષ્કર, વાણીવર, ક્ષીરવર, દૂતવર અને ઇન્દુવર છે અને એની દીપોની આસપાસ ચાર તરફ વીંટળાયેલા સમુદ્રોના નામો અનુક્રમે લવણ, કાસીદધિ, પુષ્કરવર, વાણીવર, ક્ષીરવર, દૂતવર અને ઇન્દુવર છે. આ નંદીધર દીપમાં ચાર દિશામાં ચાર 'અંતરંગિર' છે અને એ ચારે ગિરિ (પર્વત) ઉપર અપભ્રંશ, ચંદ્રાનન, વારિષેણ અને વર્ષમાન ને પ્રતિમાઓ છે. વિશેષમાં આ પ્રલોકે 'અંતરંગિર' નામના ચાર સાવળી જન્મ-કલ્યાણક સંબંધીનો દેવકૃત મહોત્સવ પૂરો થાય છે.

૪ અન્ય તારા... જન્મ પ્રસવની નામિમાંથી, તે કાંઈકનો સંચાર કરવામાં આવે છે તેવી વાતને તીર્થકરના જન્મ સાથે કંઈ પણ સામ્ય વગર નથી. (સાન્તિચન્દ્રોદય) ૫ મેરૂ પર્વત સંબંધી વિશેષ માહિતી જન્મદ્રીપ-પ્રસંગિતા અર્થે વર્ણવેલ છે.

૫ મેરૂ પર્વત સંબંધી વિશેષ માહિતી જન્મદ્રીપ-પ્રસંગિતા અર્થે વર્ણવેલ છે. (સાન્તિચન્દ્રોદય) ૫

શ્રીઅનિતનાથ—

શ્રીઅનિતનાથ જો આ અવગ્રાપિણી કાલમાં મરેલા જેનોના ગોલીમ તીર્થકરમાંના બીજા તીર્થકર છે. આ તીર્થકર અયોધ્યા નગરીમાં જન્મ્યા હતા. તેમના પિતાનું નામ જિતરાયુ હતું અને તેમની માતાનું નામ વિજયા હતું. તેમના કન્યાવર્ગ દેહનું પ્રમાણ સાદા ચારસે ધનુષ્ય હતું અને તે હાથીના લાંછનથી લાંછિત હતું. તેઓએ અનેક રાજ-પુમારીઓ સાથે પાણિ-મહુવ કર્યું હતું અને જ્યારે તેમના પિતાશ્રીએ ઝડપમ-દેને પ્રવતાવેલા તીર્થમાંના રથનિર સાધુ પાસે દીશા-મહુવ કરી, ત્યારે નહિ ઇચ્છા હોવા છતાં પણ લોગ-ફલ કર્મ બાકી હોવાને દીધે તેમણે રાજ્ય-ભાર વહન કર્યો. અંતમાં આ પુત્રી-મંડલમાં રાજ્યનો અને સંપત્તિનો તૂણવત્ ત્યાગ કરી તેને બદલે તેમણે સંયમરૂપી સામાન્ય અને આત્મિક સંપત્તિ સ્વીકારી હતી. દરેક તીર્થકરની માફક કેવલ-જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી, તીર્થ પ્રવર્તાવી, અનેક છવેને દેશનારૂપી મધુર અમૃતનું પાન કરાવી અને મોક્ષ-માર્ગના આરાધક બનાવી પોતાનું બહોતેર (૭૨) લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી તેમણે નિર્વાણ-પદ પ્રાપ્ત કર્યું હતું.

પદ્ય-પરીક્ષા—

આ તેમજ ત્યાર પછીના ત્રણ સ્લોકો પણ પુષ્પિતાશ્રી વૃત્તમાં રચાયેલા છે. આ વૃત્તને ઓપદછંદસિકે તરીકે પણ ઓળખાવવામાં આવે છે. આ વૃત્તનાં પ્રથમ અને તૃતીય ચરણો તેમજ દ્વિતીય અને ચતુર્થ ચરણો અક્ષર-રચનામાં એક એકની સાથે મળતાં આવે છે, વાસ્તે આ ‘અર્ધસમવૃત્ત’ છે. આ પુષ્પિતાશ્રી વૃત્તનું લક્ષણ એ છે કે—

“અયુજિ નયુગરેફતો વકારો
યુજિ તુ મજી જરગામ્ય પુષ્પિતામા ”

અર્થાત્ આ વૃત્તમાંનાં પ્રથમ અને તૃતીય ચરણોમાં બાર બાર (૧૨) અક્ષરો છે, જ્યારે બાકીનાં બે ચરણોમાં તેર તેર (૧૩) અક્ષરો છે. પ્રથમ ચરણમાં ન, ન, ર, અને ય એમ ચાર ગણો છે, જ્યારે દ્વિતીય ચરણમાં ન, જ, જ અને ર એમ ચાર ગણો છે અને તે ઉપરાંત અન્ય અક્ષરો દીર્ઘ છે.

પ્રથમનાં બે ચરણોના અક્ષરો-ગણોસંખ્યાની ખુલાસો—

ત	મ	જિ	ત	મ	મિ	નો	મિ	યો	વિ	ત	જદ્
~	~	~	~	~	~	~	~	~	~	~	~
ન			ન			ર			ય		
ઘ	ન	ઘ	ન	મે	રુ	પ	રા	મ	મસુ	ત	કાંરં
~	~	~	~	~	~	~	~	~	~	~	~
નં			જ			જ			ર		મ

૧ ને કર્મને લઇને સંસારમાં રહીને ભોમ-ઉપભોગમાં ભાગ લેવા પડે તે કર્મ ‘લોગ-રજ કર્મ’ કહેવાય છે. આવાં કર્મને લઇને તો તીર્થકરોને પણ કેટલાંક વર્ષો પર્વત દીક્ષા લેવામાં વિલંબ ખમવે પડે છે.

जिनकदम्पकाभिस्तुतिः—

स्तुत जिननिबहं तमर्तितप्ता—

ध्वनदसुरामरवेण वस्तुवन्ति ।

यममरपतयः प्रगाय पार्श्व—

ध्वनदसुरामरवेण वस्तुवन्ति ॥ ६ ॥

—पुष्पि०

टीका

स्तुत जिननिबहमिति । 'स्तुत' प्रशुत । 'जिननिबहं' तीर्थकरनिकरम् । तं 'अर्ति-
ध्वनदसुरामरवेण' अर्त्या-पीडया तप्तानां शैत्यापायकतया साक्षात् अध्वनदः-मार्गनदो
यः सुरामः-सुष्ठु रमणीयो रवः-शब्दस्तेन करणभूतेन । करणता चास्य प्रगायेति क्रियापेक्षया,
स्तुतेविक्रियया वा । 'वस्तुवन्ति' छन्दोजातिविशेषान् । 'यममरपतयः' यं भगवन्तं अमर-
पतयः-सुराधिपाः । ('प्रगाय') प्रकर्षेण गीत्वा । 'पार्श्वध्वनदसुरामरवेणवः' पार्श्वेषु-पर्यन्तेषु
ध्वनन्तः-शब्दायमाना असुराणाममराणां च वेणवः-वंशा येषां ते तथोक्ताः । 'स्तुवन्ति'
बन्दन्ते । अमरपतयो वस्तुवन्ति प्रगाय यं स्तुवन्ति तं जिननिबहं स्तुतेति सम्प्रत्ययः ॥ ६ ॥

अवचुरिः

दे लोकाः, तं जिनदृष्टं स्तुत । ये जिनवज्रममरेन्द्राः स्तुवन्तीति संबन्धः । किं कृत्वा । अर्त्या
पीडया तप्तानां शैत्यापायकतया साक्षादध्वनदो मार्गद्वयः सुरामः सुष्ठु रमणीयो यो रवः शब्दस्तेन
करणभूतेन । वस्तुवन्ति छन्दोजातिविशेषवन्ति गीतानि प्रगाय गीत्वा । किंभूताः । पार्श्वे समीपे
ध्वनन्तोऽसुरामराणां वेणवो वंशा येषां ते तथा । 'ध्यत्यये लुग्या' इति रेफस्य लुगः ॥ ६ ॥

अन्ययः

यं पार्श्वे-ध्वनत्-असुर-अमर-वेणवः अमर-पतयः अर्ति-तप्त-अध्वन-नद-सुराद-रवेण
वस्तुवन्ति (गीतानि) प्रगाय वस्तुवन्ति, तं जिन-निबहं स्तुत ।

શબ્દાર્થ

સ્તુત (ધાં સ્તુ)=તમે સ્તુતિ કરો, સ્તવો.

નિવહ=સમૂહ, સમુદાય.

જિનનિવહં=તીર્થંકરોના સમુદાયને.

અર્તિ=પીડા.

તત (ધાં તત્)=તપેલા.

અધ્યન્ન=માર્ગ.

મદ્=હૃદ, સંસ્કાર.

સુરામ=અત્યંત મનોહર.

રવઃ=ધ્વનિ, અવાજ, સાદ.

અર્તિતસાધ્વનફલુરામરવેણ=પીડાથી તપેલાને

(હૃદય ઉપજ કરવામાં) માર્ગ-હૃદના જેવા

અત્યંત મનોહર એવા સુસ્વર વદે.

વસ્તુ=વસ્તુ, એક જાતનો છંદ.

વસ્તુવન્તિ=વસ્તુ નામના છંદોથી યુક્ત.

યં (ધૂં યદ્) જેને.

અમર=દેવ, સુર.

પતિ=સ્વામી, અધિપતિ.

અમરપતયઃ=દેવોના અધિપતિઓ, ઈન્દ્રો.

પ્રમાય (ધાં મા)=ગાધને.

પાર્શ્વ=પાસેના.

ધ્વનત્ (ધાં ધ્વન્)=નાદ કરનારી.

અસુર=અસુર, દાનવ.

વેણુ=વાંસળી.

પાર્શ્વધ્વનફલુરામરવેણઃ=જેની આસપાસ

વાગી રહી છે દાનવો અને દેવોની વાંસળીઓ

એવા.

સ્તુવન્તિ (ધાં સ્તુ)=સ્તુતિ કરે છે.

શ્લોકાર્થ

જિનસમૂહની આર્થના—

“જેની આજુબાજુ દાનવો અને દેવોની વાંસળીઓ વાગી રહી છે એવા સુરેન્દ્રો (તુષા અને પરિશ્રમની) પીડાથી તપ થયેલા જનોને (શાંતિ અર્પણ કરવામાં) માર્ગ-હૃદના જેવા મનોહર સુસ્વર વદે વસ્તુનામક છંદોથી યુક્ત (ગીતો) ગાધને જે તીર્થંકર-સમુદાયની સ્તુતિ કરે છે તેને (હે ભગ્યે ! તમે ઉપર્યુક્ત સુસ્વર વદે) સ્તવો.”—૬

સ્પષ્ટીકરણ

વસ્તુ છંદ—

આ છંદ સંબંધી માહિતી કવિપ્રાલયર્વશ શ્રી હેમચન્દ્રાચાર્યકૃત છન્દોનુશાસન (પૃં ૩૬) ઉપરથી મળી શકે છે. ત્યાં કહ્યું છે કે—

“ચૌ છાન્તતૌ ચૌ તો વસ્તુકમ્”^૧

૧ ટિપ્પણ—

“ચતુર્દશં દ્વૌ ચ છાન્તૌ તમયો વગણદ્વયં તમણચ પાદે ચેત્ સદા વસ્તુકં ચતુર્થિ. પાદે: ।”

અર્થાત્ આ વસ્તુ છંદમાં રપ માત્રા છે. તેમાં જે ચ'ગણ છે, ત્યાર પછી ત્રણ પ્રકારના ત'ગણમાંથી અન્તમાં એક માત્રાવાળા જે ત' ગણો, પછી વળી જે ચ'ગણો અને એક ત'ગણ છે. આ વસ્તુનામક છંદનું નીચે મુજબ ઉદાહરણ આપવામાં આવે છે:—

“સુરવદુમહુઝરિષંતિપીઝગુણપરિમલજાલહં
નમમણિકિરણકલાવચારુકેસરનિઅરાલહં ।
પત્યુઝવત્પુઝગીતિષારુમુણિનિવદમરાલહં
તિદુઝનસિરિકુલહરહં નમદુ ઝિણપદપચકમલહં ॥”

આકરણ-વિચાર—

‘વેળવ સ્તુવન્તિ’ એ રૂપ ‘વેળવ’ અને ‘સ્તુવન્તિ’ ની સંધિ કરવાથી થાય છે. જાત્ર કોઇને યાંક થાય કે વિસર્ગ પછી અણેષ બ્યંજન આવવા છતાં તેનો લેખ કેમ સંભવે ? તેા આના સમપ્રધાન તરીકે કહેવાનું કે વિસર્ગ પછી ત, થ, ષ કે ક થી યુક્ત સકાર આવે, તેા તે વિસર્ગનો વિતરણ લેખ થાય છે. આ વાતની સિદ્ધાન્તકૌમુદી (૮૩૩૬) સાક્ષી પૂરે છે, કેમકે ત્યાં કહ્યું છે કે “ જાત્ર જાત્રે વા વિતર્ગલોલો વક્તવ્યઃ ” અને વળી ત્યાં ‘રામ ત્વાતા’ અને ‘હરિ સ્તુતતિ’ એ બે દષ્ટાંતો પણ આપ્યાં છે. તીર્થકરોની સંખ્યા—

આ શ્લોકમાં પણ દ્વિતીય શ્લોકની માફક સર્વે જિનવરોની યાને તીર્થકરોની સ્તુતિ કરવામાં આવી છે, તેા એ જાણવું આવશ્યક છે કે જાણુ મળીને તીર્થકરોની સંખ્યા કેટલી છે ?

આ પ્રશ્નને ઉત્તર બે ત્રણ રીતે આપી શકાય છે—(૧) સમસ્ત જૂત કાલમાં જે તીર્થાર થઈ ગયા અર્થાત્ અત્યાર સુધીમાં જેટલા તીર્થકરો થઈ ગયા (તેમજ અત્યારે પણ જે વિદમાન છે) તેની એ સંખ્યા કરવામાં આવે, તેા તે સંખ્યાને સરવાળા અનંતજ આવવાનો; કેમકે અનંત કાલ-ચક્ર વ્યતીત થઈ ગયાં અને હરેક કાલ-ચક્રના ઉત્સર્પિણી તેમજ અવસર્પિણી એમ બંને વિભાગોમાં તીર્થકરો અસ્તિત્વ પ્રાપ્ત છે. (૨) હવે એ અત્યારે જે તીર્થકર તરીકે દેખાત છે અર્થાત્ જે સમયે આ પ્રશ્નને આપણે વિચાર કરીએ છીએ તે સમયે જેટલા તીર્થકરો છે તેનીજ એ સંખ્યા કરવા માંગીએ તેા તે વીસની આવવાની. (૩) હવે એ ફક્ત આ આજ અવસર્પિણી કાલમાં જન્મ્યું હોવાના ભરત દેવમાં થઈ ગયેલા તીર્થકરો સંબંધી વિચાર કરીએ, તેા તે ચાલીસની છે.

આ વાત લગીર વિસ્તાર-પૂર્વક વિચારવાની આવશ્યકતા છે. તેમાં પ્રથમ તેા એ ધ્યાનમાં રાખવું કે તીર્થકરોને જન્મ મરુપ્ત્ય-લોકમાં અર્થાત્ જ્ઞાતીદીપમાં આવેલા પાંચ ભરત. પંચ

૧ ચાર માત્રાના મળુને ચરણ કહેવામાં આવે છે અને તેના ત્રણ પ્રકારો છે—(૧) ૧૧૧, (૨) ૧૧૬, (૩) ૧૨૧, (૪) ૨૧૧ અને (૫) ૨૨૬

૨ ત્રણ માત્રાના મળુને તત્રણ કહેવામાં આવે છે અને તેના ત્રણ પ્રકારો છે—(૧) ૧૨૩, (૨) ૨૧૩ અને (૩) ૧૧૧.

૩ જન્મ્યું હોવામાં ભરત, દેખવત, હરિવર્ષ, મહાવિરોહ, રમ્યક, દેવચરણ અને દેશરત એમ સાત દેવો છે; ધાતકી દીપમાં તેમજ પુકુશર્ષ દીપમાં પણ આ પ્રભુ ભેગા સાત દેવો છે, પંચુને ૫૩૩૧ નામના ઉત્તર-દક્ષિણમાં આવેલા પર્વતથી પૂરે અને પશ્ચિમમાં વદ્યેયક નામ દેવથી તેમજ વચ્ચે. જ. રમ્ય દીપ-સમુદ આવતા દેવાથી એકજ નામના દેવને બે દેવો તરીકે ગણવામાં આવે છે. આ દેવોની જ્ઞાતી દીપમાં પાંચ ભરત, પાંચ દેખવત, એમ પાંચ પાંચ દેવો મળ્યાં હોવા કહ્યું છે.

ઐરાવત અને પાંચ મહાવિદેહ એ પંદર કથિ-ભૂમિમાંજ^૧ થાય છે. તેમાં પશુ વળી ભરત અને ઐરાવત દોત્રા^૨માં તે તીર્થકરનો સદ્ભાવ ફક્ત ત્રીજા-ચોથા^૩ આરામાંજ હોઈ શકે છે, એ કે મહાવિદેહના સંબંધમાં તે સર્વદા તીર્થકરનો સદ્ભાવજ છે.

હવે જ્યારે મહાવિદેહ શેત્રમાં જમે ત્યારે જમે તે આરામાં તીર્થકરો સર્વદા લભ્ય છે, તો પછી આ દિવિ-રાજના સમયમાં તેમજ જત્યારે પણ ભરત અને ઐરાવત શેત્રોમાં તીર્થકરોને સદુભાવ નહિ હોવાથી, દરેક મહાવિદેહમાં તીર્થકરની જબ-ન્ય સંખ્યા ચારની હરે છે. તેથી કરીને એમ સિદ્ધ થાય છે કે કોઈ પણ સમયે જોણમાં જોણા વીસ તીર્થકરો લભ્ય હોય છે.* હવે જો કદાચ ત્રીજા-ચોથા આરા સંસ્ત્રંધી વિચાર કરીએ અને તે પણ જ્યારે આ ભરત-શેત્રમાં તીર્થકર હોય તે સમયને આશીને કરીએ, તો તો પાંચે ભરત અને પાંચે ઐરાવત એ દરેકમાં એક-એક તીર્થકરને સદુભાવ હોવાને લખીને, તે સમયને આશીને તો તીર્થકરની જબ-ન્ય સંખ્યા ત્રીસની સિદ્ધ થાય છે. કેમકે એવો નિપત્ત છે કે જ્યારે પાંચમાંના કોઈપણ ભરત કે ઐરાવત શેત્રમાં તીર્થકર લભ્ય હોય ત્યારે વાડોનાં ભરત તેમજ ઐરાવત શેત્રોમાં પણ તે લભ્ય હોવાજ નેહ્યું* અને મહાવિદેહમાં તો જોણમાં જોણા વીસ તીર્થકરો કોઈ પણ કાળે હોય છેજ.

જાન્યુઆરી ૧૯૫૭માં રાજ્યમાં જાણીતી છે કે આ ત્રીજી-ચોથા આશા હરિયાણા એમ પણ બનવા
મંજૂર છે કે હરિયાણામાં જોઈતામાં જોઈતા આશા તીર્થસ્થ નહિ લાગ્યે થતાં ગતીસ

૧૬૫૭ના ૩૫ ફેબ્રુઆરી પાંચ કારણ, પાંચ ઔચારણ અને પાંચ અશ્વિનિદશ થોરા એ પંચ થોરાને 'કમ-શ્મિ' કહેવામાં આવે છે. પાંચ મે માનવા રાખતે ઉચારણ અને રણ થોરા મિયાના અશ્વિનિદશના વિષયને કમ-શ્મિ કહીને વખાણવામાં આવે છે. આ પંચ થોરાને કમ-શ્મિ કહેવાનું કારણ એ છે કે આ થોરામાં અનુદેવ (દેવ) નથી (કરી) અને કુદિ (કેરી)ના ઉપર છાપના નિર્ણય કરે છે. વિદ્યાર્થી આ ફેબ્રુઆરી ૧૬૫૭ને જન્મ લેવા છે અને મજા પડી શકે છે.

૨ સર્વે દેવ દેવોને જિતે પડે એને 'યેવ' કહેવામાં આવે છે. જેમકે જામુડીપમાં પૂર્વ
પશ્ચિમ લેન એર દિશાજન, મદ્યદિશાજન, નિર્ગમ, નીમ, રૂડિમ અને શિખરી એમ ૭ પતિ
આવે છે અને જામુડીપ દેવ દેવોને જિતે પડે એ 'યેવ' એવા નામથી ઓળખાવે છે.

કાશ્મીરના રાજાના પાંચ પુત્રો હતા. તેમની પૈકી એક પુત્રનો નામ હતું કે. આ પુત્રની કથા આમાં આપણને મળે છે. આ પુત્રની કથા આમાં આપણને મળે છે. આ પુત્રની કથા આમાં આપણને મળે છે.

જાન્યુઆરી ૧૯૫૭ના રોજ કચ્છમાં જન્મેલાં બે ભાઈ-બહેનો હતા. તેમની પાસેથી આગળના વર્ષ માટે ઇનામે મળેલું હતું.

૧. આ નિબંધનું લેખન શ્રીમતી સુશીલા દેવી દ્વારા કરવામાં આવેલ છે.

[illegible][illegible]

વિજયો^૧ પેરી દરેક વિજયમાં એક એક તીર્થકર હોય અને તેવે સમયે તેા પાંચે મહાવિદેહ, વરત અને ઐરાવત એમ પંદરે હોતો મળીને એકંદર રીતે વિહરમાન તીર્થકરોની સંખ્યા ૧૬૦+૫+૫ અર્થાત્ ૧૭૦ ની પણ યથા શકે તેમ છે. આવી ઘટના શ્રીઅજિતનાથ સ્વામીના સમયમાં બન્યાનું કહેવામાં આવે છે.

આ ઉપરથી એમ જોઈ શકાય છે કે તીર્થકર-સમુદાયથી તીર્થકરોની સંખ્યા ૪, ૨૦, ૨૪^૨ ૩૦, ૧૭૦ અને વળી અનંતની પણ સંભવી શકે છે. પરંતુ ચૈત્યવ-કનભાગ્યાદિના નિયમને અનુસારે અહિં આ અવસર્પિણીના ચોવીસ તીર્થકરો સમજવા.

જિનમતવિચાર:—

પ્રવિતર વસતિં ત્રિલોકચન્ધો !

ગમનયયોગતતાન્તિમે પદે હે ।

જિનમત ! વિતતાપવર્ગવીથી—

ગમનયયો ! ગતતાન્તિ મેઽપદેહે ॥ ૭ ॥

—પુણિ°

ટીકા

‘ પ્રવિતરેતિ । ‘ પ્રવિતર ’ દિશ્ન । ‘ વસતિં ’ આવાસમ્ । ‘ ત્રિલોકચન્ધો ! ’ જગત્રપીશાન્યવ ! । ‘ ગમનયયોગતત । ’ ગમા:—સદશપાઠાઃ, નયા—નૈગમાદયસ્તૈર્યોગ:—સમ્બન્ધ: તેન તત—વિસ્તીર્ણ ! । ‘ અન્તિમે પદે ’ અન્ત્યે રૂપાને લોકાન્તે રૂપર્થ: । ‘ હે ’ રૂપામન્ત્રણે । ‘ જિનમત ! ’ સર્વજ્ઞાગમ ! । ‘ વિતતાપવર્ગવીથીગમનયયો ! ’ વિતતા—વિસ્તૃતા યા અપવર્ગવીથી—મોક્ષપદવી તપ ગમન—પાનં વસ્મિન્ સુખપ્રાપ્તકત્વાન્ યયો—સુરક્લ્મ ! । ‘ ગતતાન્તિ ’ અપેતગ્લાનિ યયા ભવત્યેવમ્ । ‘ હે ’

૧ દરેક મહાવિદેહ ક્ષેત્રના બેત્રીસ બેત્રીસ વિભાગો પાડવામાં આવ્યા છે અને આ દરેક વિભાગ કરતાં વધારે મુલક કાઠ પણ રાખના તાળામાં દોર્ધ શકે નહિ. આમાંના દરેક સંપૂર્ણ વિભાગ કે જેને વિજય કહેવામાં આવે છે તેના અધિપતિને (પણ) ‘ અકવનિ ’ સંજોડવામાં આવે છે, આ પ્રમાણે એકંદર ૧૬૦ વિજયો ॥ અને તેનું સ્વરૂપ જન્મમૃત્યુ-પ્રકાશિતના ઉત્તરાદ્યમાંથી મળી શકશે.

૨ દરેક ઉત્સર્પિણી તેમજ દરેક અવસર્પિણી કાલમાં દરેક વરત ક્ષેત્ર તથા દરેક ઐરાવત ક્ષેત્રમાં ચોવીસ ચોવીસ તીર્થકરો થાય છે. આ ઉપરથી મને તે એક ઉત્સર્પિણી કે અવસર્પિણી પરત્વે એકજ ક્ષેત્ર આખીને વિચાર કરવામાં આવે તેા તીર્થકરોની સંખ્યા ચોવીસની આવે છે. એ એકજ ક્ષેત્ર આખીને એક કાલ-અંક પરત્વે વિચાર કરવામાં આવે, તે તે સંખ્યા ૪૮ ની થાય છે. એ પ્રમાણે જેથી રીતે વિચાર કરીએ તેટલા ગણુ તીર્થકરો સમજવાના ॥ અર્થાત્ તીર્થકરોની સંખ્યા આવી અપેક્ષાએ પ્રમાણે ૨૪, ૪૮, ૭૨, ૯૬, ૧૨૦ ઇત્યાદિ પણ થી શકે છે.

૩ ‘ ગમ ! ગમયોગ...’ રૂપવિ પદ્મકેદર: ।

યદમ્ । 'અરદે' અગતા દેશઃ-ગ્રીતાણિ યત્ત મચિન્ । દે જિનમ્ । મચિને પદે યમર્ષિ મે
ગતતાન્તિ મચિતરેતિ સમ્બન્ધઃ ॥ ૭ ॥

અનચૂરિ:

અન્તિમે મોક્ષલક્ષણે પદે હે જિનમ્ ! મં મમ ગામં વેદિ । જે ગમ્ ! હે ગમગમ્, ગમ્યા તિગમાદવ-
સ્તૈર્યાંગઃ સંવન્ધસ્તેન તત્ વિસ્તીર્ણં । વિપુલશિખરમાર્ગમને ચયો ગમ્ ! । 'ચતુરશ્ચાગમ્યમર્ષિયં' इति-
વચનાત્ । 'તમોઽગ્લાની' इति ખાતોસ્તાન્તિગ્લાનિઃ । આગ્નિચર્યઃ । ગતતાન્તિ અગતગ્લાનિ યયા
સ્વાદ્ । ફિમૂતે પદે । અપવેદે વેદમુકે ॥ ૭ ॥

અન્યથા:

હે ત્રિ-લોક-વન્ધો ! ગમ-નય-યોગ-તત્ ! (અથવા ગમ ! નય-યોગ-તત્ !) વિનત-અવર્ગ-
વીધી-ગમન-યયો ! જિન-મત્ ! અન્તિમે અપ-વેદે પદે યસતિ મે ગત-તાન્તિ મચિતર ।

શીખરાર્થ

મચિતર (ધા૦ તૃ)=આપો.

યસતિ (મૂ૦ યસતિ)=વાસને.

ત્રિ=ત્રય.

લોક=ગત.

ત્રિલોક=ત્રય લોકઃ-(૧) સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને
પાતાળ; (૨) અધોલોક, અધ્યમ-લોક
અને ઊર્ધ્વ-લોક.

વન્ધુ=મિત્ર.

ત્રિલોકવન્ધો ! =હે ત્રિલોકયના મિત્ર !

ગમ=સમાન પાક, આલાપક, આલાવો.

નય=(૧) નય; (૨) નીતિ.

યોગ=(૧) સંબંધ; (૨) યોગ.

તત્ (ધા૦ તત્)=વિસ્તીર્ણ.

ગમનયયોગતત્=(૧) આલાપક તેમજ નયના
સંબંધથી વિસ્તીર્ણ ! (૨) હે આલાપક ! હે
નયના સંબંધી વિશાળ ! (૩) હે આલા-
પક, નીતિ અને યોગથી વિસ્તૃત !

અન્તિમે (મૂ૦ અન્તિમ)=છેવટના.

પદે (મૂ૦ પદ)=પદમાં.

વે=હે.

મત=દર્શન.

જિનમત્=હે જિનેશ્વરોએ પ્રવૃત્તિ સિદ્ધાન્ત,
હે જૈન મત !

વિનત=વિસ્તાર પામેલ, વિશાળ.

અવર્ગ=ભ્રેક્ષ.

વીધી=માર્ગ, રસ્તા.

ગમન=ગમન, જવું તે.

ચયુ=અન્ધ, યોડો.

વિતાપવર્ગવીધીગમનયયો ! =હે વિશાળ એવા

મુક્તિ-માર્ગે જવામાં અન્ધસમાન !

ગત (ધા૦ ગમ)=ગયેલી.

તાન્તિ=ગ્લાનિ, ખેદ.

મતતાન્તિ=નષ્ટ થાય છે ગ્લાનિ એવી રીતે.

મે (મૂ૦ અમદ)=મને (અતુર્ધર્થે).

અપ=દૂરવાચક અવ્યય.

વેદ=સરીર.

અપવેદે (મૂ૦ અપવેદ)=વેદ-રહિત, વેદ-મુક્ત.

શ્લોકાર્થ

જેન શાસનનો વિચાર—

“ દે ત્રૈલોક્યના આ-ધવ ! દે આલાપક તેમજ નયના સંબંધથી વિસ્તીર્ણ ! અથવા દે આલાપક ! દે (જેમકાદિ) નયોના સંબંધથી વિશાળ ! અથવા દે ગમ, નીતિ અને યેગથી વિસ્તૃત ! દે વિશાળ એવા શિવ-માર્ગે (સુખપૂર્વક) જવામાં અશ્વ (સમાન) ! દે જૈન સિક્કાન્ત ! તું દેદ-સુગત (અર્થાત્ જ્યાં શરીર નથી એવા) અન્તિમ પદમાં (અર્થાત્ લોકાન્તમાં આવેલી શિવ-પુરીમાં) ખારી ગ્લાનિ નષ્ટ થાય તેવી રીતે અને ત્યાં નિવાસ કરવા દે.”—૭

સ્પર્ધીકરણ

ત્રૈલોક્યનું વિગ્રહન—

જેન શાસનમાં આકાશના ‘લોકાકાશ’ અને ‘અલોકાકાશ’ એમ બે વિભાગો પાડવામાં આવ્યા છે. જે આકાશમાં ભૌતિક ઉભે પદાર્થો વિદ્યમાન છે, તે લોકાકાશ કહેવાય છે અને જ્યાં હજી આકાશજ છે, બીજો કોઈ પણ પદાર્થ નથી, તે અલોકાકાશ કહેવાય છે. આ લોકાકાશની વિભાજને ‘લોક’ એવી સંજ્ઞા આપવામાં આવી છે અને એક પર્વતના પ્રધ્ય ભાગમાંના શ્વેત પ્રદેશ આધીને તેના ત્રણ વિભાગો કરવામાં આવ્યા છે. આ વિભાગોને અધિદેવ, પ્રધાન (નિર્ધન) અને હિરણ્યકેશના નામથી ઓળખવામાં આવે છે. આ વિષયના જિજ્ઞાસુએ ત્રિવિંશતીશકાકાશપુરુષ-ચરિત્રમાંના અજિતનાથ-દેશનાનો અધિકાર, પ્રજાપનાશ્રુતિ તથા અનુષંગિકાર એવ..

ગમ યાને આલાપક પરત્વે વિચાર—

એકના એક આગમમાં પણ હરી હરીને જે એકનો એક પાઠ આવે છે તેને ‘અ.દ.૧૧’ (આલાવે) કહેવામાં આવે છે. આ આલાપકો શબ્દ-રચનાની અપેક્ષાએ તે સમાન છે. અર્થ કરીને કહેતાકે તે નિર્ધર્ય લાગે છે. પરંતુ આ આલાપકોનો અર્થ કદાચ ભૂદો ભૂદો. એ દેવ તો તેમાં આવ્યે જેનું નથી. કેમકે આ કાવ્યમાંજ એકજ અતર્ક શબ્દ-રચનાવાળો બે ભાગે બે ભૂદા ભૂદા અર્થો ધાય છે તે શું બનાવે છે ? અરે એકજ શ્લોકના કો સો. અર્થો. યા.૧ એવ કહે. પણ મોહક છે (કેમકે સોમપ્રભાચાર્યકૃત શાસ્ત્ર, વિગેરે). આથી પણ એક અ.દ.૧૧.૧૩ પદના એવી રીત તો ‘શાસ્ત્રો દદતે કુલદ’ એ વાક્યના ઉપાધ્યક્ષ સુમનસુદરણને કહે આઠ લાખ અર્થો તરફ દિષ્ટાત કરવો. (આ પ્રત્યે અલગકાલીના નામમાં કો અ.દ.૧૧.૧૦ અને તે સં. ૧૭૪૫ માં લાદોરમાં રચવામાં આવ્યો હતો; આ પ્રત્યે અન્યરે પણ એવુંકાદે. ૧૧૬૧૫ ‘દગત કુલત મર્ગો મર્ગો’ એવું પ્રમાણપૂર્વક વાક્ય છે, તે પદો આ અ.દ.૧૧૬૧ નિર્ધર્ય છે એન ખાનવા જનારને રીધ દિષ્ટિ દોષવચાની કદર છે એમ કહેવું વધારે પડતું અ.દ.૧૧.૧૧૬૧.

मानसीदेव्याः प्रार्थना—

भित्तशकुनिगताऽऽशु मानसीद्धा

॥ तततिमिरंमदुर्भासुरजिताशम ।

वितरत्तु दधती पत्रिं क्षतोद्यत्—

तततिमिरं मदभासुराजिता शम् ॥ ८ ॥२॥

—पुन्यः॥

टीका

मिनेति । 'सितशकुनिगता' सितशकुनिः-हंसस्तत्र गता-अधिरुद्धा । 'आशु'-शीघ्रम् ।
 'मानसी' मानस्यारूपा देवता । 'इद्धात्तवति' इद्धा-दीप्ता आत्ता-गृहीता ततिः-विष्णा-
 येन तम् । 'इरंमदभा' इरंमदः-जलदाभिः तद्द भा-दीप्तिर्यस्याः सा । 'सुराजिताशं' सु-
 रजिता वाद्या-दिभ्यो येन तम् । 'विनरतु' ददानु । 'दधती' धारयन्ती । 'पर्वि' वरम् ।
 'भनेदगतविभिर' हनोदकदान्यकारं येन तम् । 'मदभामुराजिता' मदभामुरै-दर्पराद्रैरजिता-
 न्यभिभूता । 'शं' मुक्तम् । पर्वि दधती आशु मानसी शं विनरतु इति संबन्धः ॥ ८ ॥

अथ चरिः

॥ इत्युक्त्वा मातङ्गो वृषी पयि घञे वधूनी हं सुपे प्रवितरत् । पयि किमृतम् । इत्या दीप्ता आस
॥ १० ॥ भविष्यिनो धन तत् तथा । इदमेव जलदाभिन्नुत् कान्तियस्याः सा । सुपु शोभिता आस
॥ ११ ॥ एत । १११ गिरप्रमुखाद्भवत् तर्न विस्तीर्ण ध्वान्तं यस्मात् तत् तथा । वेदी वर्णानुरूपराभूत् ॥

अन्यथः

अन्यथाः
 शिव-मन्त्रि-गता, मन्त्र-म-भ्रातुर-भजिता (मन्त्र-भासुर-भजिता या), इत्या, शात-नर्ति
 (इष्ट-भान-नर्ति या), क्षत्र-उद्युक्त-तत्-तिमिर, इत्यम्भ-मा-सु-राजित-भाश (इत्यम्भ-मा-
 सु-राजित-भाश या) यदि कथ्यतां माननीं न आसु विनष्ट ।

2142125

निम्न-प्रतिफल

$$2.5 \times 10^{-2} = 0.025$$

विषयसूची: १. २. ३. ४. ५. ६. ७. ८. ९. १०.

સાલ (૧૯૬૪-૬૫)ના દરમિયાન મલેડી, ૨૦૧૬ દરમિયાન

निम्नलिखित सूचना २०१६, २०१७ और २०१८ के लिए है।

। मानसी=मानसी, रेवी-विद्ये।

कृष्ण (या ८ वृत्त) = प्रकाशित.

854-3442.

: ५४२१-६३७, ८०९।

निर्वाणकलिकायाम्—

“मानसी धवलवर्णा हंसपादनां चतुर्भुजां वरद्वज्राढ्यनरसिंहपरां
भक्तवत्सलानियुक्तवामकरां वेति ।”

मि. सा. प्रेस.

તતિન્વિસ્તાર.

પ્રાપ્તગતિન્વિસ્તાર એવો છે વિસ્તાર જેણે એવા.
પ્રાપ્તગતિન્વિસ્તાર કયો છે પ્રકાશપુષ્પ
વિસ્તારને જેણે એવા.

દંડમ્=સોદામિની, અપદ્મા, વિજલી.

સાન્વિસ્તાર, પ્રભા, તેજ.

દંડમ્વા=સોદામિનીના જેવી પ્રભાવાળી.

સુરજિત (જાન્વા)=અત્યંત પ્રકાશિત.

આદાન્વિસ્તાર.

સુરજિતાદાન્વિસ્તાર પ્રકાશિત કરી છે દિશાએ
જેણે એવા.

દંડમ્વાસુરજિતાદાન્વિસ્તાર એવા પ્રકા-
શવદે અત્યંત પ્રકાશિત કરી છે દિશાએ
જેણે એવા.

વિસ્તાર (જાન્વા)=અર્પે.

વપતી (જાન્વા)=ધારણ કરનારી.

વર્ણિ (મૂળ વર્ણિ)=વર્ણ.

ઉપત્ત (જાન્વા)=ઉદય પામતું.

તિમિર (મૂળ તિમિર)=અધકારને.

સુરજિતતિમિરન્વિસ્તાર કયો છે ઉદય પામતા
ગાદ અધકારને જેણે એવા.

માસુર= (૧) પ્રકાશિત; (૨) ધાર.

મદમ્=મદવદે ચોભતા.

મદમાસુરજિતાન્વિસ્તાર= (૧) મદ વદે સુચોભિતને
(૫૫) અર્પે; (૨) મદવદે ચોભતા
એવા અસુરથી નહિ છતાંયેલી.

દાન્વા (મૂળ દા)=સુખને.

શ્લોકાર્થ

માનસી દેવીને પ્રાર્થના—

"રાજદંડ ઉપર આરૂઢ થયેલી એવી, વળી મદ વડે ચોભતા અસુરથી (૫૫) નહિ
છતાંયેલી, તથા વળી દેવીપ્રમાણ એવી, તેમજ વળી મદવદે કયો છે વિસ્તારને જેણે એવા
(અર્થાત્ વિશાળ), વળી નારા કયો છે ઉદય પામતા ગાદ અધકારને જેણે એવા અને
(અત્યંત) વીજળીના જેવા પ્રકાશ વડે સુપ્રકાશિત કરી છે દિશાએને જેણે એવા વળી
ધારણ કરતી થઈ માનસી (દેવી) સત્વર સુખ સમર્પે. "

અથવા

"રાજદંડને પ્રાપ્ત થયેલી એવી, મદ વડે પ્રકાશિત (જાન્વા) વડે નહિ છતાંયેલી
એવી, અપમાના જેવું તેજ છે જેવું એવી, વળી રવીકાર્યો છે પ્રકાશિત વિસ્તારને જેણે એવા
(અર્થાત્ અકચકિત તેમજ વિશાળ એવા), તથા વળી નદ કયો છે ઉદય પામતા વિસ્તારને
અધકારને જેણે એવા અને (એથી કરીને) સુપ્રકાશિત કરી છે દિશાએને જેણે એવા વળી
ધારણ કરનારી માનસી (અન્ય જાને) ચીત્ર સુખ અર્પે. "—૮

સ્પષ્ટીકરણ

માનસી-સ્વરૂપ—

‘ધ્યાન ધરનારાના મનને સાનિધ્ય કરે તે માનસી’ એ માનસી શબ્દનો વ્યુત્પત્તિ-અર્થ છે. આ એક વિદ્યા-દેવી^૧ છે. આ દેવી હંસના ઉપર આરૂઢ થાય છે. એ દેવીને ચાર હાથ છે. એના જમણા બે હાથ વરદ^૨ અને વજ્રથી ચોભે છે, જ્યારે ડાબા બે હાથ તો જપ-માલા અને વજ્રથી ચોભે છે. વિશેષમાં તે ધવલવર્ણી છે. આ વાત નિર્વાણકુલિકા ઉપરથી ભેડ^૩ શાક્ય છે, કેમકે ત્યાં કહ્યું છે કે—

“તથા માનસી ધવલવર્ણી હંસવાહનાં ચતુર્મુજાં વરદ-વજ્રાલક્ષ્મીકરમશ્વલયાશનિયુક્તા-
કર્તા ચેતિ ।”

આચાર્યદ્વિનકરમાં પણ આ પ્રમાણે આ દેવીનું સ્વરૂપ વર્ણવ્યું છે, પરંતુ ત્યાં એનો વર્ણનકસમાન બતાવ્યો છે. આ રહ્યો તે શ્લોક—

“હંસાસનસમાસીના, વરદેન્દ્રાણુચાન્વિતા ।

માનસી માનસી પીઠાં, હન્તુ જામ્બૂનવપ્ચયિઃ ॥”

—પત્રાંક ૧૬૨.

૧ જે દેવીમાં વિદ્યાની પ્રધાનતા હોય તેને વિદ્યાદેવી કહેવામાં આવે છે. આવી વિદ્યાદેવીઓ એકંદરે સાત છે—(૧) રોહિણી, (૨) પ્રજ્ઞપ્તિ, (૩) વજ્રશુંભલા, (૪) વજ્રાંકુશી, (૫) ચક્રેશ્વરી, (૬) નરદતા, (૭) કાલી, (૮) મહાકાલી, (૯) ગોરી, (૧૦) ગાંધારી, (૧૧) મહાજ્વાલા, (૧૨) માનવી, (૧૩) વૈદેહ્યા, (૧૪) અશ્વમેધા, (૧૫) માનસી અને (૧૬) મહામાનસી.

૨ વરદાન દેવી હોય તેમ હાથ સંખેસો હોય તો તે ‘વરદ’ કહેવાય છે.

अहमदाबाद, १०-११-१९५६

કાન્નારનાર=અરવર.

કાન્નારનાર=અરવર.

કાન્નારનાર=અરવર.

કાન્નારનાર=અરવર.

કાન્નારનાર=અરવર.

કાન્નારનાર=અરવર.

કાન્નારનાર=અરવર.

કાન્નારનાર=અરવર.

કાન્નારનાર=અરવર.

કાન્નારનાર=અરવર.

કાન્નારનાર=અરવર.

કાન્નારનાર=અરવર.

કાન્નારનાર=અરવર.

કાન્નારનાર=અરવર.

કાન્નારનાર=અરવર.

કાન્નારનાર=અરવર.

કાન્નારનાર=અરવર.

કાન્નારનાર=અરવર.

કાન્નારનાર=અરવર.

કાન્નારનાર=અરવર.

કાન્નારનાર=અરવર.

કાન્નારનાર=અરવર.

શીતમર

શીતમર

શીતમર

શીતમર

શીતમર

શીતમર

શીતમર

શીતમર

શીતમર

શીતમર

શીતમર

શીતમર

શીતમર

શીતમર

શીતમર

સુનિષ્ઠાનુસાર પશુ ગૃહસ્થાશ્રમમાંથી પચાર થવું પડ્યું હતું, પરંતુ અંતમાં જે
સુનિષ્ઠાનુસાર હરી આત્મ-કલ્યાણ સાધવું હતું. સાક લાભ પૂર્વે આયુષ્ય સમાપ્ત થતાં
સુનિષ્ઠાનુસાર મહેલે જઈ ચડ્યા અને હલ પશુ ત્યાંજ નિવાસ કરી રહ્યા છે, અને
વીનગરની પ્રાર્થનાથી શું ફળ ?—

આ કલેક્ટમાં દર્શાવેલી શ્રીમોહનમુનિ શંભવનાથની પ્રાર્થના કરી તેમની પાસેથી શુભ માંગે
છે. પરંતુ વીનગરની પાસે જરૂર કરવાથી શું લાભ ? શું વીતરાગ દેવ પોતાના ભક્ત જનો ઉપર
ગુણ થઈ તેમને લાભ કરી આપે ખરા કે ? અને જો કદાચ જને તે વીતરાગ જોવું નામ
તેમને થઈ ખર્ચ કે ? હવે જોમ ન અને કે જે બ્યક્તિ પોતાના ભક્ત જનો ઉપર ગુણ થાય તે
બ્યક્તિ તે પોતાના દુરમને ઉપર ક્રુષ્ટ થાય અને વળી તેને સર્વથા નાશ કરવાને, તેને 'ત્રાદિ
ત્રાદિ' પોકરાવવાને, તેને દુઃખના ઘવાનલમાં ઘોમવાને સહેવ તૈયારજ દોષ ? ત્યારે શું આ
ઉપરથી જોમ માનવું કે વીતરાગ દેવનું અર્ચન, તેમને કરેલી પ્રાર્થના ઇત્યાદિ નિષ્ફળ છે ?

આના સમાધાનમાં સમજવું કે વીતરાગ દેવ તેજ ખરખરા દેવ છે અને તેમ દોષ કરીને
તે તેજો પોતાના ભક્ત જનો ઉપર ગુણ થતા નથી કે પોતાના યજુઓ ઉપર ક્રુષ્ટ થતા નથી,
પરંતુ તેના વશ સમભાવે વર્તે છે. આમ હકીકત દોષા છતાં પણ જેમ અગ્નિની પામે જનારા
મનુષ્યની દાહ આપેઆપ ઉગી જાય છે પરંતુ આથી કંઈ અગ્નિ તેના ઉપર પ્રગમ થઈ તેને ફળ
આપે છે કે અગ્નિ તે ફળ લેવાને સાર તેને આમંત્રણ-પત્રિકા મોકલે છે એમ નહીં, તેની રીતે
વીતરાગ દેવની પૂજા કરવાથી, તેમની પાસે ખરા દિવથી આત્મિક શુભની આશા કરવાથી,
શમકાથી દાહ સ્વતઃ પલાયન કરી જાય છે અને સુખાદિકની વિનવિ સ્વીકારાય છે,

વળી આ પ્રશ્નનો ઉત્તર જોમ પણ આંધી સકાય છે કે આવા વીનગર દેવાધિપત્ય કંઈકે
જોવા અન્ય દેવતાઓનું ધ્યાન જોવાતાં તેજો પણ 'વીતરાગના ભક્ત જનોનું' પાપાનાથી મનનું
કલ્યાણ કરવા તૈયાર થઈ જાય છે. શું આ વાતની પણ સાબીતી આપવી પડે ખરા કે ? જોમ
કેવળ તે વિચારો યુગાદીશ નિયમ-મુલુની અન્ય ભક્તિ કરનારા નહિ અને નિનમિત્ત
દાનત. અત્રે એટલું ઉમેરવું અનાવશ્યક નહિ ગણાય કે વીતરાગ દેવ પૂજ્ય દેવોને કીધે પૂજક
ની પૂજા કરે છે અને તેમ કરીને પોતાના ઉપર, નહિ કે પૂજ્યના ઉપર, ઉપકાર કરે છે,

૧ કથા છે—

“નમસ્કારસમી મન્ત્રઃ શત્રુજયમર્મો ગિરિઃ ।
વીતરાગસમો વેવો ન મૂલો ન મરિચ્ચનિ ॥”

સરખાનો વાચકવર્ગ શ્રી હંમદસ્વામિજીના 'વત્સાવધિમમ્મ'ની 'હવેના'ના આ

વત્સરિયુત દીકા.

આ દર્શનમાંથી હકીકત ઉપર ત્રિપરિશક્તિપુરુષવર્તિનના પ્રથમ પાને દર્શન

પદ્ય-સમીક્ષા—

આ પદ્ય 'જાતિ' છે, કેમકે તેની રચના માત્રા ઉપર આધાર રાખે છે અને તેમાં પદ્ય તે આર્યા-ગીતિ^૧ જોવા નામથી જોળખાય છે. જોને આ નામ આપવાનું કારણ જો છે કે આ પદ્યનાં પ્રથમ અને તૃતીય ચરણોમાં બાર બાર (૧૨) માત્રા અને બાકીનાં બે ચરણોમાં વીસ વીસ (૨૦) માત્રાઓ છે. નીચેનો શ્લોક આ વાતની સાક્ષી પૂરે છે:—

“આર્યા^૨ પ્રાગ્ દલમંતેઽધિકશુરુ તાદૃક્ષ પરાર્ધમાર્યાગીતિઃ”

આ પદ્ય પરત્વે માત્રા-ગણતરી—

નિરુ મિત્ર ન શત્ ક મ ય મ ય

૬ ૬ ૧ ૬ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧

—૧૨ માત્રા.

શમ્ મ ય કાન્ તા ર તા ર તા ર મ મા રમ્

૬ ૧ ૧ ૬ ૬ ૧ ૬ ૧ ૬ ૧ ૬ ૬

—૨૦ માત્રા.

કાવ્ય-ચમત્કૃતિ—

પૂર્વોક્ત આઠ શ્લોકોની માફક અત્ર પદ્ય દ્વિતીય અને ચતુર્થ ચરણોની સમાનતારૂપ ચમત્કૃતિ તેા ચિત્તને ચમકાવી રહી છે અને તેમાં વળી આ બે ચરણોમાંના ‘તાર’ શબ્દનો વિધિ-વિધ અર્થમાં ત્રણ ત્રણ વાર ફરેલો પ્રયોગ તેમાં બધાં કરે છે. આ પ્રકારની વિશિષ્ટ ચમત્કૃતિ આ પદ્યોનાં ત્રણ પદ્યોમાં પદ્ય દૃષ્ટિ-ગોચર થાય છે. જેમકે (રમા, રમા, રમા; નયા, નયા, નયા; માન, માન, માન).

જિનવરાણામાશ્રયાહુસ્મીઃ—

આશ્રયતુ તવ પ્રણતં

વિભયા પરમા રમાડરમાનમદમરૈઃ ।

સ્તુત ! રહિત ! જિનકમ્બક !

વિભયાપરમાર ! મારમાનમદમરૈઃ ॥ ૧૦ ॥

—આર્યા^૩

૧ સરખાવો શિશુપાલવધના ચતુર્થ સર્ગનું ૪૮ મું પદ્ય.

૨ આર્યાશ્લોકનમ્—

“દર્યાઃ પાદે પ્રચને, દ્વાવતા માત્રાસ્તયા તૃતીયેઽપિ ।

ચત્રાવતા ત્રિતીયે, ચતુર્થકે વંચતા સાઽર્યા ॥”

—શુભચોપ:

અર્થે આર્યાનું કહેલું જો છે કે તેનાં પ્રથમ અને તૃતીય ચરણોમાં બાર બાર (૧૨) માત્રાઓ હોય છે, બારે દ્વિતીય ચરણમાં અને ચતુર્થ ચરણમાં અનુક્રમે બાર (૧૮) અને પંદર (૧૫) માત્રાઓ હોય છે.

૩ ને જ્ઞાન-ચક્ર વિદ્ય.

૪ એક મરુ સુચક વિદ્ય.

टीका

आश्रयत्विनि । 'आश्रयतु' आलीयताम् । 'तव प्रणतं' भवतो विनतम् । 'विमया परमा' ममया प्रकृष्टा । 'रमा' लक्ष्मीः । 'अरं' शीघ्रम् । 'आनमदमरैः' आनमन्तश्च ते अमराश्च सैः । 'स्तुत' । 'वन्दित' । 'रहित' । 'त्यक्त' । 'जिनकदम्बक' । तीर्थकृतसमाजः । 'विमया' । विग-
ममास । । 'अपरमार' । न परान् मारयति यस्तस्यामन्त्रणम् । 'मारमानमदमरैः' मारय मानय
मदम मरयेति इन्द्रः । हे जिनकदम्बक । आनमदमरैः स्तुत । मारमानमदमरैः रहित । तव प्रणतं
रमा आश्रयतु इति सम्बन्धः ॥ १० ॥

अवधुरिः

हे जिनकदम्बक । जिनसमूह, रमा लक्ष्मीस्तव प्रणतं नममाश्रयतु । किंमृता । विमया रोचिषा
परमा प्रकृष्टा । अरं शीघ्रमानमन्त्रणं ते स्याद्य सैः स्तुत वन्दित । हे विगतमय । हे न परान् मारयती-
त्यपरमार सर्वजन्तुरक्षक । हे रहित त्यक्त । हे । काममानमदमरणिः ॥ १० ॥

अन्यथा

अरं आ-ममय-अमरैः स्तुत । वि-मय । अ-पर-मार । मार-मान-मद-मरैः रहित । जिन-
कदम्बक । विमया परमा रमा तव प्रणतं आश्रयतु ।

शब्दार्थः

आश्रयतु (पा० त्रि) = आश्रीने शब्दे,
आश्रय करो.
तव (सू० पुण्यत्) = तावत्.
प्रणतं (सू० प्रणत) = नमस्कृत्य शरणागते.
विमया (सू० विमा) = तोय वटे, शान्तिमे करोने.
परमा (सू० परम) = सर्वोत्तम, उत्कृष्ट.
रमा = लक्ष्मी (देवी).
आनमद (पा० मय) = अत्यन्त नमनाय,
साधोग प्रशुभ करोनाय.
आनमदमरैः = साधोग प्रशुभ करोनाय देवे वटे.
स्तुत । (पा० स्तु) = हे स्तुति करोयेत् !

रहित । (यू० रहित) = रहित, विनाश ।
कदम्बक = समूह, समुदाय.
जिनकदम्बक ! = हे जिनोना समुदाय ।
वि = विभोगसुखक अन्वय.
विमय ! = निर्मय, शून्य शब्दो छे. अथ जेने।
जेवा । (अ०).
पर = अन्य, अपर.
अपरमार ! = हे पर जेनेने नहि मारनाश ।
मान = मान.
मर = मरण.
मारमानमदमरैः = मदन, मान, मर जेने मरण वटे.

१ विचार्यताम्—

“ लक्ष्मी पद्मा रमा या मा, ता सा श्रीः कमलेन्दिरा ।

हरिमिया पद्मपासा, क्षीरोदतमयापि च ॥ ”

—अभिषागचिन्तामणिः (का० १, पृष्ठो १४७)

શ્લોકાર્થ

જિનેશ્વરનો આશ્રય કરવાથી પ્રાપ્ત થતું ફળ—

“હે સત્વર વન્દન કરતા સુરો વડે સ્તુતિ કરાવેલો! હે ભય-રહિત! હે ૫૨ (પ્રાણીઓ) ને નહિ મારનારા (અર્થાત્ હે સર્વજીવરક્ષક) ! હે મન, માન, (આક્રમકારના) મદ અને મરણથી રહિત! હે (ઉપર્યુક્ત વિશેષજાથી અલંકૃત) જિન-સમૂહ! વિશિષ્ટ કાંતિ વડે ઉત્કૃષ્ટ એવી લક્ષ્મી (દેવી) તને પ્રણામ કરનારાનો (શીઘ્ર) આશ્રય કરે! (અર્થાત્ તારા સેવકો પનવાનુ બનો).”—૧૦

સ્પષ્ટીકરણ

જિનેશ્વરનાં લક્ષણો—

આ શ્લોકદ્વારા આપણે જિનેશ્વરનાં લક્ષણો જોઈ શકીએ છીએ. તેમાં જે નિર્ભય હોય તે જિનેશ્વર છે—ઈશ્વર છે એમ કહેવામાં જરા પણ વાંધો નથી; કેમકે ભયભીત થવાનું કારણ અજ્ઞાન છે. આથી જે સર્વથા નિર્ભય હોય તે સંપૂર્ણ જ્ઞાનવાનુ હોવો જોઈએ, અર્થાત્ તે સર્વજ્ઞ છે; અને જે સર્વજ્ઞ છે તે ઈશ્વર છે એમ તો જૈન શાસ્ત્ર પ્રુત્ત્વે પ્રુત્ત્વું કહે છે. આ ઉપરથી જિનેશ્વરનું લક્ષણ નિર્ભયત્વ એમ જોઈ શકાય છે.

વળી સર્વજીવરક્ષક વ્યક્તિ જિનેશ્વર છે એમ જૈનોનું માનવું છે. આથી હિંદુ શાસ્ત્રાનુસાર સુદિને સંહાર કરનારા શંકર ઈશ્વરની કાટિમાં જૈન-દૃષ્ટિએ ખૂટી શકાય તેમ નથી. એ પણ કહેવું અસ્થાને નહિ ગણાય કે જૈન શાસ્ત્ર પ્રમાણે ઈશ્વર જગત્નો જનક, રક્ષક કે રક્ષક નથી. અર્થાત્ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને શિવના સંબંધમાં જે એમ કહેવામાં આવે છે કે બ્રહ્મા સુદિને ઉત્પન્ન કરે છે, વિષ્ણુ તેનું પરિપાલન કરે છે, જ્યારે શિવ તેનો સંહાર કરે છે, તેવું સ્વરૂપ જૈન શાસ્ત્રકારો ઈશ્વરનું આલેખતા નથી એટલુંજ નહિ પણ તે તેમને માન્ય પણ નથી.

માન અને મદમાં તર્કાવલ—

આ શ્લોકમાં જિન-કલ્પગ્રસ્તને માન અને મદ એમ બંનેથી રહિત વર્ણવ્યા છે, તો એવો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થાય છે કે શું માન અને મદ એ બેમાં કંઈ ફરક છે? સાધારણ રીતે વિચારતાં તો માન અને મદ એ બંનેનો અર્થ અભિમાન, અહંકાર થાય છે, ત્યારે અત્ર શી વિશેષતા છે ના? આના સંબંધમાં કહેવાનું કે મોતાને ઉત્કર્ષ વિચારવો કે હું કેવો બીજાથી અડિયાતો છું એ ‘માન’ છે, જ્યારે બીજા બધા મારાથી કેવા ઉતરતા છે એમ વિચાર કરવો તે ‘મદ’ છે. અર્થાત્ ‘માન’ એ સ્વોત્કર્ષવાચક છે, જ્યારે ‘મદ’ એ પરાપર્કર્ષવાચક છે.

૧ વળી જે સર્વથા નિર્ભય છે તે સર્વશક્તિમાનુ અર્થાત્ સર્વોત્તમ પરાક્રમવાળો છે; અને તે પણ વળી એટલે સુધી કે નેનાપી લેકો ત્રાસ પામે છે, જેનું પરાક્રમ અન્ય જનોને ‘ગ્રાહિ’ ‘ગ્રાહિ’ પોકાર કરાવે છે, તેમ પરાક્રમ કરતાં પણ નિર્ભયનું પરાક્રમ અડિયાનું છે.

મદનું સ્વરૂપ અને તેના પ્રકારો—

મદ એ ગજરાજ છે, કેમકે તે વિનયરૂપી વિશાળ વૃક્ષની મૂળ સુધી નીચી નમેલી યાખાઓને મરડી નાંખે છે, સદૃશ્યરૂપી સુવર્ણની ચુંખલાને તોડી નાંખે છે, દુર્વચનરૂપી ધૂળના સમુદ્રને ઉઠાડે છે અને માર્દવરૂપી અંકુશની પણ અવગણના કરવા તૈયાર થઈ બાધ છે. મદને ઉચ વિવધર-અજગર કહેવામાં આવે, તે તે પણ કંઈ ખોટું નથી; કારણકે આ મદરૂપી અજગરના એક હુંફાડામાત્રથી મનુષ્ય બેભાન બની બાધ છે અને દુર્ગતિરૂપ આક્રમમાં પડકાર મરે છે. આ મદને શાસ્ત્રમાં પર્વતની પણ ઉપમા આપવામાં આવી છે તે પણ વાસ્તવિક છે. કેમકે જેમ પર્વતને શિખરો હોય છે, તેમ આ મદરૂપી મહીધરને પણ ભતિ-મદ, લાભ-મદ ઇત્યાદિ આક્રશિકો છે. વળી આ ગિરિમાંથી આપત્તિરૂપી નદીઓની યેલિ વહે છે અને જ્વાલામુખી પર્વતમાંથી જેમ ધુમાડાના ગોટેગોટા નીકળે છે, તેમ આ મદરૂપી પર્વતમાંથી ઢિંસારૂપી ધુમાડાના ગોટેગોટા નીકળે છે અને તેના ક્રોધરૂપી ભલકતો અગ્નિ યોગેર દેલાળને ઉપદમરૂપી ભાગ-ભાગીયાને ભસ્મીભૂત બનાવી દે છે.

આ પ્રમાણે વિનય, શાસ્ત્ર અને સદાચારનો સંહાર કરનારા, તથા ધર્મ, જર્વ અને કામરૂપી ત્રિવર્ગને પણ તિલાંજલિ આપવાનારા, તેમજ મનુષ્યના વિવેકરૂપી નેત્રનો નાશ કરનારા એવા આ મદના (૧) ભતિ-મદ, (૨) લાભ-મદ, (૩) કુલ-મદ, (૪) ભૈશ્વર્ય-મદ, (૫) બલ-મદ, (૬) રૂપ-મદ, (૭) વપ-મદ અને (૮) યુત-મદ એમ આઠ પ્રકારો છે.

કહેવાની મતલબ એ છે કે કોઈકને પોતે કેવી ઉત્તમ ભતિના છે એવું અભિમાન રાખે છે, તે કોઈકના મનમાં એમ અહંકાર આવે છે કે હું કેવો લાભી બિઠાવી રહ્યો છું, વળી કોઈક એમજ ગર્વ ધારણ કરે છે કે મારા કુળની આગળ બીજા બધાનાં કુળો તે શી અણવીમાં છે, જ્યારે કોઈક મનમાં ને મનમાં એમજ ફેલાય છે કે મારા જેવી કુશર્ણ (ચૈશ્વર્ય) તે બધાને સ્વાને પણ ક્યાંથીજ હોય ! વળી કોઈ એમજ મનમાં ને મનમાં મલકાય છે કે મારા એવે બલવાન-પરાક્રમી તે આ આખી આલમમાં કોઈજ નથી. વળી કોઈક એમજ માને છે કે મારા જેવું તેજ, રૂપ, લાવણ્ય અન્યત્ર ક્યાંથીજ સંભવે ! તે કોઈક એમજ મનમાં રાખે છે કે મારા જેવી ધાર તપશ્ચર્યા કરનાર કોણ છે ! વળી કોઈક જ્ઞાન-લવ-દુર્લભ મનુષ્ય તે પોતેજ બલેલો છે, પોતેજ વિદ્વાન છે, પોતાની આગળ અન્ય જનને તે મૂર્ખ છે, પોતાના જેવું જ્ઞાન અન્યત્ર છેજ નહિ એવી ડંહાસ હાંકવામાંજ મોજ માને છે.

૧ સરખારો—

“ધરો કાંઈદિન શીખામણુ બધાન, ગર્વશી નથી નવ ! કસ્યજ્ઞ-

... ..
અભિમાન પર્વત છે મોટો, દોઢો બહો જઈ;
મજા મજા તે નર પછડાયા, જરમાં મજા મુંડાઈ;—૫૨૦

... ..
... ..

ઉત્તમ, મધ્યમ કે અધમ એવી ભતિ, લાભ કે ગેરલાભ, નીચ કે ઉચ્ચ કુલ, સંપત્તિ કે વિપત્તિ, ભલ કે નિષ્પરાકમ, સુરૂપ કે કુરૂપ, તપશ્ચર્યાના સદ્લાભ કે અભાવ તેમજ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કે વિમુખતા એ બધી બાબતો જ્યારે કર્મ ઉપર આધાર રાખે છે, ત્યારે તે સંબંધમાં નાહક ગર્વ કરી પાપનાં પોટલાં બાંધવાં તે ઇષ્ટ ગણાય ખરૂં કે ? અનુકૂલ સંયોગો મળવા એ પુણ્યનો પ્રભાવ છે અને વિપરીત અવસ્થાને પ્રાપ્ત થવું એ પાપનું ફળ છે, એમ વિચારી દોષરૂપી શાખા-ઓનો વિસ્તાર કરનારા અને શુભરૂપી મૂળીઆંઓનો ઉચ્છેદ કરનારા એવા મદરૂપી વૃક્ષને મૃદુતારૂપી નદીના પ્રવાહ વડે જડમૂળથી ઉખેડી નાંખવો, એજ એયસ્કર માર્ગ છે. ઉલટું એમ નહિ લક્ષ્યમાં રાખવાથી તો જેમ (૧) ભતિનો મદ કરનારો હરિકેશી નીચ ભતિને પામ્યો, (૨) લાભનો ગર્વ કરનારા સુભૂમ ચક્રવર્તી નરકના અતિથિ થયા, (૩) કુલનો મદ કરનારા મરીચિ મહાવીર-સ્વામી તરીકેના પોતાના ભવમાં ભિક્ષુક કુળમાં દેવાનંદાની કુક્ષિમાં અવતર્યા, (૪) ઐશ્વર્યનો કાંકો રાખનારો દશાર્ણ્ય-ભદ્ર નરેશ્વર ઇન્દ્રની ઋદ્ધિ ભેદ કંઠોગાર થઈ ગયો, (૫) ભલને લઇને મૂછ મરડનારા એણિકે નૃપતિ નરકાધિકારી બન્યા, (૬) રૂપનું અભિમાન કરવાથી સ્નનદંડુમારે ચક્રવર્તી વિષમ શેઠથી અસ્ત થયા, (૭) તપનો મદ કરવાથી કુરુગડું મુનિ તપશ્ચર્યાથી વિમુખ રહેવાનો પ્રસંગ પામ્યા અને (૮) શુભ-મદથી સ્થૂલિક્ષદ્ર જેવા પશુ સંપૂર્ણ શુભતા અર્થથી વંચિત થયા, તો પછી આપણા જેવા પામર પ્રાણી મહાંધ યતાં દુર્ગતિ અને દુઃખના લાજન અને તે તેમાં નવાઈજ શી ? છેવટમાં એટલુંજ કહેવું બસ છે કે આ મદ કેવલ-જ્ઞાનને અટકાવે છે અને વળી તે સુક્ષિત-પુરીના કરવાભાની અગેલા છે.^૧

જિનમતસ્ય પ્રાધાન્યમ્—

જિનરાજ્યા રચિતં સ્તાદ્

અસમાનનયાનયા નૈયાયતમાનમ્ ।

શિવશર્મણે મતં દધદ્

અસમાનનયાનયાનયા^૧ યતમાનમ્ ॥ ૧૧ ॥

—આર્યો

૧ તપનો મદ કરનારે વિચારવું એઇએ કે પ્રથમ તીર્થંકર ઋષભ-દેવ અને ચરમ તીર્થંકર મહાવીર-પ્રભુની ધોર તપસ્યા બાજગ પોતાની તપશ્ચર્યા રૂપિયે દોકડા નેટલી પજુ છે ખરી કે ?

૨ કેટલાક જોને બાજબીએ યોગેકે પુરુષો લખ્યાં-વાંચ્યાં આવ્યાં કે મારા જેવો કોઈ વિદ્વાન નથી એમ માનવાની મંજીર ખૂલ કરે છે. તેઓએ જાદ રાખવું એઇએ કે કહ્યા તીર્થંકર પાસેથી ભવજ કરેલી ત્રિપદીના ભગ ઉપર આખી દાઢસાંઘીની રચના કરનારા, જન્ય પશ્ચિમ પુરોને પોતાની વિદ્વાતાદારા આશ્ચર્યહિત કરનારા એવા મણપરાએ પજુ કદાપિ કુર્તવિપક્ષ માટે સેવનઃ પજુ સંમ કર્યો નથી; કેમકે આ મદ તો હાલાક છે અને બીજાં દાસાકો-રિપોનો તે પ્રતિકાર સહેલાઈથી થઈ શકે તેમ છે, પજુ આ મદનું ઘેર જોને ચડ્યું હોવ, તેને ઉમારનાર કોણ ?

૩ વિચારે બાદુબલિનું ભ્યાન.

૪... જા બાજબીએ યોગેકે પુરુષો લખ્યાં-વાંચ્યાં આવ્યાં કે મારા જેવો કોઈ વિદ્વાન નથી એમ માનવાની મંજીર ખૂલ કરે છે. તેઓએ જાદ રાખવું એઇએ કે કહ્યા તીર્થંકર પાસેથી ભવજ કરેલી ત્રિપદીના ભગ ઉપર આખી દાઢસાંઘીની રચના કરનારા, જન્ય પશ્ચિમ પુરોને પોતાની વિદ્વાતાદારા આશ્ચર્યહિત કરનારા એવા મણપરાએ પજુ કદાપિ કુર્તવિપક્ષ માટે સેવનઃ પજુ સંમ કર્યો નથી; કેમકે આ મદ તો હાલાક છે અને બીજાં દાસાકો-રિપોનો તે પ્રતિકાર સહેલાઈથી થઈ શકે તેમ છે, પજુ આ મદનું ઘેર જોને ચડ્યું હોવ, તેને ઉમારનાર કોણ ?

टीका

जिनराज्येति । 'जिनराज्या रचितं' अर्हत्पदकया कृतम् । 'स्नान्' भवतु । 'असमाननयानया' आननं-सुखं यानं-गमनं ते असमे-आदितीये आननयाने यस्यास्तथा । 'नः' अस्माकम् । 'आयतमानं' अलघुप्रमाणम् । 'शिवशर्मणे' मोक्षसुखाय । 'मत्तं' दर्शनम् । 'दण्ड' धारयमाणम् । 'असमाननयान्' अनन्यसदृशनयान् । 'अयानया' अवाहनया । 'यतमानं' प्रयत्नं कुर्वाणम् । जिनराज्या रचितं मत्तं शिवशर्मणे यतमानं न स्नादिनि सम्बन्धः ॥ ११ ॥

अवचूचिः

(जिनराज्या) जिनानां राज्या भेष्या रचितं अर्थस्य तदुक्तत्वात् कृतं मत्तं शासनं मोक्षमाकं शिवसुखाय स्ताव भूयात् । किंभूतया । असमे निरूपमे आननयाने गुरुरगमने दस्यास्तथा । नः इत्यत्र दीर्घः । इति रस्य यः । 'स्वरे यो' इति विकल्पत्वात् तस्यात्र न लुङ् । मत्तं किंभूतम् । आयतो विरुद्धो मानः पूजा प्रमाणं वा यस्य तत् तथा । दण्डं धारयत् । कान् । असमाननयान् अराट्टनयान् । किंभूतया जिनराज्या । अयानया अवाहनया । मत्तं किंभूतम् । यतमानं प्रयत्नं कुर्वाणम् ॥ ११ ॥

अन्ययः

अ-सम-आनन-यानया, अ-यानया जिन-राज्या रचितं, आयत-मानं, अ-समान-नयान् दण्ड, यतमानं मत्तं नः शिव-शर्मणे स्ताव ।

अथवा

अ-सम-आनन-यानया अनया अ-यानया जिन-राज्या रचितं, आयत-मानं, अ-समान-नयान् दण्ड, यतमानं मत्तं शिव-शर्मणे स्ताव ।

अथवा

अ-सम-आनन-यानया जिनराज्या रचितं, नय-आयत-मानं, अ-समान-नयान् दण्ड, अय-अनय-अयतमानं मत्तं शिव-शर्मणे स्ताव ।

शब्दार्थः

राजि=श्रेष्ठि.

जिनराज्या=जिनेनी श्रेष्ठि पदे.

रचितं (मू० रचित)=रथायेत्तु.

स्ताव (पा० अम्)=थावे.

असम=नि३५५.

आनन=अ०५.

यान=(१) गति, थाव. (२) वीर्य.

असमाननयानया=नि३५५ छे अ०५ अने वः छे
अने अ०५.

नः (मू० आम्)=अ०५५५.

अनया (मू० अद्)=अ०५५५.

आयन=वि१५५५.

તે દર્શન સર્વમાનનીય અને અને તેમાં અસત્યની ગન્ધ પણ ન આવે, તેમાં નવાઈ ખરી કે ? આવું દર્શન તે સત્ય દર્શન છે અને તેજ શુદ્ધિનો માર્ગ છે. પછી ભલે તે દર્શનના પ્રયોગ શ્રદ્ધા, વિધિ, મહાદેવ, યુદ્ધ, વીર, કૃષ્ણ કે કાઈઈટ હો તેના વાંધા નથી. કેમકે આ સંસાર-સાગર તરવાનું એજ અનુપમ નાવ છે કે 'જે સાચું તે માફ', નહિ કે 'માફ તે સાચું.' આથી દર્શને એ સૂચન થાય છે કે દરેક દર્શનના અનુયાયીઓ જે પોતાનું દર્શન સત્ય દર્શન હોવાનો દાવો કરે છે તે દેટલે અંશે બ્યાજબી છે તેની ન્યાય-દૃષ્ટિએ તપાસ કરવી આવશ્યક છે. આ ૫રીક્ષામાં જે ઉત્તીર્ણ થાય તેને એકઠક સત્ય દર્શન કહેવું.

त्रिद्वान्तने 'प्रयत्न करनारो' जेवुं विशेषण लगाडवानुं शक्य—

એ તો દેખીતી વાત છે કે કોઈ પણ કાર્ય કરવું હોય, તો તે સંબંધી સમગ્ર સામગ્રીનો જોગવિત કરવી જોઈએ. આ સામગ્રીઓના જૈન શાસ્ત્રકારો પાંચ વિભાગો પાડે છે—(૧) કાક, (૨) સ્વભાવ, (૩) કર્મ, (૪) નિયતિ અને (૫) ઉદ્યમ (પ્રયત્ન). આ વાત ધ્યાનમાં આવે તેટલા માટે આ પાંચનું સ્વલ્પ સ્વરૂપ અત્ર વિચારી લઈએ.

સાચની મદત—

આંધ્રિય વાગ્યો કે કેરી ખાવાને મળી જાય એમ બનતું નથી, તેવીજ રીતે શરૂઆતે
તેણે કે શરૂઆતે રમવાને જઈ પહોંચાતું નથી, પરંતુ અમુક કાલ બહારીત થવા જેવો પડે છે.
એવીજ રીતે કેરોડી સુખામુખ કમોનું ફળ પણ તેના ઉદયકાળમાંજ, નહિકે સત્તા કાળમાં,
ફળવાય છે. આ જમી કાળનો મહિમા છે.

ହଜାବତୀ ସମସ୍ତା—

કે તે સુધિન હાકીન છે કે આંખો વાળો ડોલ તો આંખોજ ઊગે, અર્થાત ત્યાં કંઈ તોર ઊપજ ન શકે. એના વાદીએ જાને શકે પણ થાય એવું જાને ખરું કે? ત્યારે આ જાણી કે.ને ક્યાં છે? સ્વચ્છત્વે..

ହର୍ଷନୀ ସିଂହ—

કુખ, દુખ વિદેશો જનમન કલનના સર્વના સંબંધમાં તો કહેવુંજ શું? શાશ્વતોતર પળ
એની જાતન કંઈ દિલ્લમાં નથી. એની સામન સર્વત્ર આવે છે.

ନିମ୍ନଲିଖିତ ଅନୁସାରେ—

નિવૃત્તિ કરી કે ન-રિજ-વ કરી તે એકજ છે. એ જનવાનું દેશ તે બને ઈશ્વરને નિવનિયે કરવા છે. દા.મદા ૮૮૬ કે એવું વરકાઠ કરી દેવાથી આ વર્ષે ખેતીમાં પાક થાશે. યથે એમ દર્શન દેવ એવું ન-કરુણે દીઠાં રિતેરને દુખથી થાવ અને પાક નહ થાય, તો તે જાણી કરવું જરૂર ન છે.

22-11-42

[illegible]

આ પ્રમાણે આપણે કાલાદિક પાંચે કારણોની સ્તૂત રૂપરેખા બોધ^૧. ઇન્તુ અત્ર એટલું ધ્યાનમાં રાખવું કે આ પાંચે કારણો પોતપોતાના મર્યાદિત ક્ષેત્રમાં રહે, ત્યાં સુધી તે યોગે છે. પરંતુ જ્યારે એમાંથી કોઈ પણ પોતાનોજ 'કફકો' ખરો કરાવવા તૈયાર થઈ જાય તે તે રોમરખડ નથી. આ વાતનું સૂચન કરવાની ખાતરજ અર્થાત્ એકાન્તતઃ નિયતિવાદને અનુસરનારાને તેમની ભૂલથી વાદેફ કરવાને માટે સિદ્ધાન્તને 'પ્રયત્ન કરનારો' એવું વિશેષજ્ઞ લગાવ્યું છે. પરંતુ અત્ર કોઈને એવી શંકા ઉપસ્થિત થાય કે શું ભાવિભાવમાં પણ પુરૂષાર્થની સહાયથી દેરદાર થઈ શકે ખરે કે ? આના સમાધાનમાં સમજવું કે હા, તે પણ સંભવે છે; કેમકે નિપ્રાયિત કર્મોજ ભોગવ્યાં વિના છૂટકો નથી. અરે ત્યાં પણ ઉપચિત્ દેરદાર થઈ શકે છે. શું યશોવિજયજી ઉદીચમી બત્રીસીમાં કહેતા નથી કે—

“ નિકાચિતાનામપિ યઃ, કર્મણી તપસા હાયઃ ।

સોડમિમેત્વોક્તમં યોગમપૂર્વકરણીવયમ્ ॥ ” ।

અર્થી સમજી શકાય છે કે અપૂર્વ તપસ્યા કરવાથી, આજ્યન્તર તપ તરીકે અપૂર્વજ્ઞ જુલુસ્થાન ઉપર આરૂઢ થવાથી નિક ચિત્ત કર્મ રાજના કટક (રીન્ય)ને પણ હરાવી શકાય છે. આ ઉપરથી સાર એ નીકળે છે કે યોદી ઘણી મહેનત કરતાં હાર્ય ન થયું તો હતાશ થવાની જરૂર નથી, કેમકે તેમ કરવાથી તો જીવન પાયમાલ થઈ જાય છે. આત્મામાં અનન્ત જગ રહેતું છે, તે તેને દેશવવાને કરેક જીવે તૈયાર રહેવું બોધાવે. વિશેષમાં “ યિતિનમસિ જ્ઞાતે કંઠિન્તુ યઃ સમર્થઃ ” અર્થાત્ ‘લક્ષાટમાં જે લખાયેલું હોય તેને દૂર કરવાને કોણ શક્તિમાન છે’, એ સૂચન અવલંબન તો જ્યારે અનેક ઉપાયો કરતાં પણ હાર્ય સિદ્ધ નજ થાય, ત્યારે લેવાનું છે, એ વાત ઉપર પૂરતો જ્ઞાત રાખવાની ખાસ જરૂર છે.

બ્યાકરણ-વિચાર—

આ પદમાં ‘નઃ’ અને ‘આયત્માર્જન’ ની સંધિ ‘નવાયતમાર્જન’ કરી છે તે કોઈકને નવાઈ બેસી અને કદાચ અશુદ્ધ પણ જરૂર લાગે. પરંતુ એ ધ્યાનમાં રાખવું કે આ સંધિ સિદ્ધાન્તકોશુદીન નિયમને પણ અનુસરતી છે અને એ વાત તેના ‘યોમયોઽવયોઽર્જનમ્ યોદિતી’ (૮,૧,૧૭) મુજબ છે. થી બોધ શકાય છે. વિશેષમાં ‘દેવાઃ+દર=દેવાયિહ’ એવું ત્યાં દર્શાવત પદ્ય રચનામાં આપણે જે પદ્ય-પરીક્ષા—

આ પદના તૃતીય શ્લોક તરફ દૃષ્ટિપાત કરતાં તે ચરણમાં ૧૩ અક્ષર જણાય છે. આદી આ પદ ‘આર્થગીતિ’ કેમ કહેવાય એવો સદૃશ પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે. આના સમાધાનમાં સમજવું કે ચતુર્થ શ્લોકના પ્રથમ અક્ષરની સાથે તૃતીય શ્લોકના અંતિમ અક્ષરની સંધિ કરતાં તે ચરણમાં માત્ર બાર થાય છે અને તેથી તે ચરણ દોષ-મુક્ત નથી. અત્ર સંધિ નહિ દર્શાવેલું તે આપણે પ્રથમ ક્ષેત્રમાં બોધ ચલાવીએ.

૧ એ ઉમેરવું આવશ્યક સમજાવ છે કે આ પાંચ ‘સમવાય’ કરી વીર ચિત્તેશ્વરનું જ હાથમાં જે સ્તવન રચ્યું છે તે વિચરવા જેવું છે.

આ પ્રમાણે આપણે કાલાદિક પાંચે કારણોની સ્વૂલ રૂપરેખા જોઈએ. ઇન્દુ અત્ર એટલું ધ્યાનમાં રાખવું કે આ પાંચે કારણો પોતપોતાના અર્થાદિત ક્ષેત્રમાં રહે, ત્યાં મુખી તે રહેલે છે. પરંતુ જ્યારે એમાંથી કોઈ પણ પોતાનોજ 'કરકે' ખરે કરાવવા તૈયાર થઈ જાય તો તે દોષ સ્પષ્ટ નથી. આ વાતનું સૂચન કરવાની આવરજ અર્થાત્ એકાન્તતાઃ નિયતિચારને અનુસરનારાને તેમની ભૂલથી વાઠેફ કરવાને માટે સિદ્ધાન્તને 'અવલ કરનારો' એવું વિશેષણ લગાડ્યું છે. પરંતુ અત્ર કોઈને એવી શંકા ઉપસ્થિત થાય કે શું જાવિભાવમાં પણ પુરુષાર્થની અદાથી દેરદાર થઈ શકે ખરે કે ? જાના સમાધાનમાં સમજવું કે હા, તે પણ સંભવે છે; કેમકે નિદ્રાચિત્ત કર્મજન જાગ્યાં વિના છૂટકો નથી. અરે ત્યાં પણ ઠવચિત્ત દેરદાર થઈ શકે છે. શું ચરોત્રવિજયજી છર્મીમંત્રી બત્રીસીમાં કહેતા નથી કે—

“ નિકાપિતાનામપિ યઃ, કર્મર્જા તપસા હયાઃ ।

સોઝમિત્વોત્તમં યોગમપૂર્વકરણાવયમ્ ॥ ”

આથી સમજી શકાય છે કે અપૂર્વ તપસ્યા કરવાથી, અભ્યન્તર તપ તરીકે અપૂર્વોત્તમ શુદ્ધસ્થાન ઉપર અગ્રહ થવાથી નિકંચિત્ત કર્મ રાખના કટક (ચીન્મ)ને પણ દશરી શકાય છે. આ ઉપરથી ચાર જો નીકળે છે કે યોદી ઘણી મહેનત કરતાં કાર્ય ન થયું તો હનુઘ થવાની જાણ નથી, કેમકે તેમ કરવાથી તે જીવન પાથમાલ થઈ જાય છે. આરંભમાં જનન જગ રહેવું છે, તે તેને દેશવવાને ફરક જીવે તૈયાર રહેવું જોઈએ. વિશેષમાં “ યતિત્વમ્ જગત્ સંતતમ્ ” તમર્થઃ” અર્થાત્ ‘વક્તાઈમાં જે લખાયેલું હોય તેને દૂર કરવાને કોણ શક્તિમન છે’, જે જગત્ અવલંબન તો જ્યારે અનેક ઉપાયો કરતાં પણ કાર્ય સિદ્ધ નજ થાય, ત્યારે દેવનું છે, જે જગ ઉપર પૂરતો જ્ઞાત રાખવાની ખાસ જરૂર છે.

બ્યાકરણ-વિચાર—

આ પદમાં ‘જા’ અને ‘આવમાન’ ની સંધિ ‘મદાવમાન’ કરી છે તે કે.હીને નવ ઈએઈ અને કદાચ અશુદ્ધ પણ જરૂર લાગે. પરંતુ જો ધ્યાનમાં રાખવું કે આ સંધિ મિદ્યાન્યકેન્દ્રીન નિયમને પણ અનુસરતી છે અને જો વાત તેના ‘મોખાદીઅકેન્દ્રીય રો ઈ’ (૮, ૩, ૧૪) સ્વરૂપે થઈ શકી શકાય છે. વિશેષમાં ‘દેવાનરરન્દેકાદિર’ એવું ત્યાં સિદ્ધાન્ત પણ રજૂ કરવામાં આવ્યું છે. પદ-પરીક્ષા—

આ પદના તુલીય ચરણ તરફ દ્રષ્ટિપાત કરતાં તે ચરણમાં ૧૩ અક્ષરો જોવા મળે છે. આ પદ ‘આર્થગીતિ’ કેમ કહેવાય એવો સદૃશ પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે. અન્ના સમ પદમાં ૨૨.૦૫૦ કે ચતુર્થ ચરણના પ્રથમ અક્ષરની સાથે તુલીય ચરણના અંતિમ અક્ષરની સંધિ કરતાં તે ચરણને માત્ર બાર થાય છે અને તેથી તે ચરણ દોષ-મુક્ત નથી. અત્ર સંધિ નહિ કરવાનું કારણ તે આપણે પ્રથમ સ્થોત્રમાં જોઈ જયા છીએ.

૧ જે ઉમેરવું અવરજ સમજાવે છે કે આ પાંચ ‘તપસવ’ કરજન સમજાયે છે. સમજાવવાનું પીર જિનેશ્વરનું જ કદમાં જે જનન રચ્યું છે તે વિચરવા એવું છે.

यजमानादि प्रमाणः—

युक्तभूत् कनकनिभा
या तागमानमानमानवमहिताम् ।

श्रीवज्रशृङ्खलां वज्र-
यानागमानमानमानवमहिताम् ॥ १२ ॥ ३ ॥

—अर्थः

टीका

युक्तभूतिनि । 'युक्तभूत्' युक्तकषारिणी । 'कनकनिभा' काञ्चनरज्जुता । 'या' देवता 'ता' । 'अगमानमानमानवमहिता' अगमानः—असाधारणो यानः—पूजा येषां वा येषां ते असाधारणमानस्ये च ये मानवाश्च तेमहिता—पूजिताम् । 'श्रीवज्रशृङ्खलां' वज्रशृङ्खलाभिधानां, 'श्री-
मन्त्रे' मन्त्राभिव्यक्तिः पूजान्तर्मादां लोके प्रयुज्यते । 'कनकायां' पङ्कजगताम् । 'अगमान-
मानव' अगमाने—असाधारणं यथा भवत्येवं ज्ञानम्—अणम् । 'अनवमहितां' अवम-
हतां गद न विन्दते येषां ते अनवमास्तेभ्यो हिता—हितकारिणीम् । इदं वा व्याख्यानं—असमानो-
भक्तयो ज्ञानमानो—माणार्हकारो येषां ते अगमानमानाः, ते च ते मानवाश्च तेमहिताम् । 'अगमानो'
अनवसाह्ये यथा भवत्येवम् । ज्ञानम् । 'अनवमहितां' अनवमस्य हिताम् ॥ १२ ॥

अथचूरिः

या देवी युक्तकषारिणी अगमानं वाञ्छन्ती श्रीवज्रशृङ्खलां यजमानानिधानामागम । जित-
ताम् । अगमानोऽन्ताग्रयो मानः पूजा येषां वा येषां अथवा असङ्गो अगमानो प्राणादेवता-
येषां ते अतमागमादाः ते च मानवाश्च तेमहिता पूजिता ताम् । कनकायां पङ्कजगताम् । अगमान-
निरुद्धादे यथा व्याज एवम् । ज्ञानम् अगमानम् । अतः पापं तत्र दिश्यते येषां तेज्जमानास्तेभ्यो
हिताम् ॥ १२ ॥

अन्तर्यः

या युक्तभूत्-कनक-निभा (न ज्ञाने), तां अ-मान [अथवा अस-मान (ज्ञान)]
-मान-मानव-महितां, कन-यातां, अ-अ-हितां श्री-वज्रशृङ्खलां अ-स-मान (अथवा
अ-मान) आगम ।

श्लोकादर्थः

युक्तभूत्=युक्त, अङ्गिणी.

युक्तभूत्=युक्त, अङ्गिणी.

युक्तभूत्=युक्त, अङ्गिणी.

कनक=सुवर्ण, सोम.

विषयः(१) प्रथमः (२) तुल्य, देवी.

कनकनिभा=(१) कनका देवी प्रथमः (२) देवी.
देवी; (२) सुवर्णा देवी.

या (मू. य)—दे.

ता (मू. त)—तेने.

यज=आगम.

वसुसूत्रम्.

निर्वाणकटिकायाम्—

“यस्य शृङ्खलां रागापदानां पञ्चादानां चतुर्भुजां चन्द्रशङ्खानां
चित्रदर्शिनकानां पञ्चाङ्गुलाधिष्ठितवामकपां वेति ।”

જ્ઞાન=પ્રાણ.

માન=બોધ.

માનવ=માનવ, મનુષ્ય.

મહિત (પા૦ મહ)=પૂજાયેલ.

અસમાનમાનમાનવમહિતા=(૧) અસાધારણ બોધ છે જેમને એવા અથવા અલૌકિક સત્કાર પામેલા એવા મનુષ્યો વડે પૂજાયેલીને; (૨) સર્વોત્તમ છે પ્રાણ અને માન જેમનાં એવા માનવો વડે પૂજાયેલી.

છી=માનાર્યાચાર્યક, મહત્વ-પ્રરૂપક શબ્દ.

વચ્ચરહ્ણા=વજ્રશુંખલા (દેવી).

મીવચ્ચરહ્ણા=શીવવ્યશુંખલાને.

કજ=કમલ.

યાત્ત(પા૦ યા)=પ્રાપ્ત થયેલી.

કજયાતા=કમલને પ્રાપ્ત થયેલી અર્થાત્ કમલ ઉપર બેઠેલી.

સ-માન=ઞર્વ-સહિત.

અસમાન=(૧) માન મૂકી દીધે, ઞર્વ ત્યજી દીધે, (૨) અનુપમ રીતે.

જ્ઞાનમ (પા૦ નર)=અત્યંત નમસ્કાર કર.

અવમ=પાપ.

અનવમ=પાપ-રહિત, પુણ્યશાલી.

હિત=હિતકારી, કલ્યાણકારી.

અનવમહિતા=પુણ્યશાલીને હિતકારી.

સ્તોકાર્ય

શ્રીવજ્રશુંખલાને પ્રણામ—

“જે (દેવી) શુંખલા (રૂપી આબૂપણ)ને પારણ કરે છે તથા વળી જે સુવર્ણના જેવી સુશેષિત છે, તે શ્રીવજ્રશુંખલા દેવીને કે જે દેવી, અસાધારણ બોધ છે જેમને એવા [અથવા અલૌકિક છે પ્રાણ અને માન જેમનાં એવા] મનુષ્યો વડે પૂજાયેલી છે તથા જે કમલમાં નિવાસ કરે છે તેમજ જે પાપ-રહિત (છવે)ને કલ્યાણકારી છે તેને (દે બન્ધ-જન)) તું ગર્વ ત્યજી દીધે [અથવા અનુપમ રીતે] અત્યંત નમસ્કાર કર. ”-૧૨

સ્પષ્ટીકરણ

વજ્રશુંખલા દેવીનું સ્વરૂપ—

‘કુષ્ટ જનોને દમન કરવાને માટે વજ્ર જેવી હુલેવ શુંખલાને જે હસ્તમાં પારણ કરે છે, તે વજ્રશુંખલા’ એ વજ્રશુંખલાનો વ્યુત્પત્તિ-અર્થ છે. આ એક વિદ્યા-દેવી છે. આ દેવી જો ક્ષાયમાં શુંખલાને પારણ કરે છે અને બીજા ક્ષાયમાં ગદા રાખે છે. વળી તે ક્ષાયસમાન પીઠવર્ણી છે અને પદ્મ એ જોનું આસન છે. આ વાતની નીચેનો સ્તોક પણ સાક્ષી પૂરે છે:—

“સચ્ચલમદાહસ્તા, કનકપ્રમવિષદા ।

પદ્માસનસ્થા મીવચ્ચ-ચહ્ણા દન્ડુ ન: સલાન ॥”

—આચાર્યદિનકર, પૃષ્ઠ ૧૧૧.

નિર્વાણ-કલિકામાં તે આ દેવીના સંબંધમાં જૂદો ઉલ્લેખ છે. ત્યાં તે કહ્યું છે કે “તથા વચ્ચરહ્ણા દાદ્યાદાતાં પદ્મવાદનાં વર્તુળાં ચત્તરહ્ણાન્નિતવસિષ્ઠકારં પદ્મરહ્ણાપિ-ઘિતવામકારં ઘેતિ” અર્થાત્ વજ્રશુંખલા દેવી શંખના જેવી શુદ્ધ છે અને તેને પદ્મનું વાદન છે. વિશેષમાં તેને ચાર ક્ષાય છે. તેના જમણા બે ક્ષાય વજ્ર અને શુંખલાથી રોએ છે, જ્યારે ડાબા બે ક્ષાય પદ્મ અને શુંખલાથી અલંકૃત છે.

४ श्रीअभिनन्दनजिनस्तुतयः

अथ अभिनन्दनस्य प्रार्थना—

त्वमशुभान्यभिनन्दन ! नन्दिता—

ऽसुरवधूनयनः परमोदरः ।

स्मरकरीन्द्रविदारणकेसरिन् !

सुरव ! धूनय नः परमोऽदरः ॥ १३ ॥

—द्वुतविलम्बितम्

टीका

त्वमिति । 'त्वं' 'अशुभानि' पापानि 'अभिनन्दन !' । 'नन्दितासुरवधूनयनः' नन्दितानि असुरवधूनां नयनानि येन सः । अथवा 'नन्दितासुः' आनन्दितप्राणः, प्राणिनामिति अर्थाद् गम्यते, अथवा धर्मधर्मिणोः कथंचिदभेदादसुशब्देन असुमन्त एवोच्यन्ते; 'अवधू-नयनः' न वधूषु नयने यस्य सः । 'परमोदरः' परेभ्यो मोदरो-हर्षदः । 'स्मरकरीन्द्रविदारणकेसरिन् !' स्मर एव करीन्द्रस्तस्य विदारणे केसरिन्-सिंह ! । 'सुरव !' चारुध्वने ! । 'धूनय' कम्पय । 'नः' अस्माकम् । 'परमोदरः' परमः—उत्कृष्टः अदरः—निर्मयः । अथवा परमं उदरं यस्य सः यतएव केसरी अतः सुरवः परमोदरश्चेति विशेषितः । हे अभिनन्दन ! जिन ! त्वं अशुभानि धूनय इति योगः ॥ १३ ॥

अवचूरिः

हे अभिनन्दन जिन, त्वमशुभान्यशिवान्यकल्याणान्यपुण्यानि वा नोऽस्माकं धूनय कम्पय विनाशय । किंभूतः । नन्दिता असयः प्राणाः प्राणिनां येन । अथवा धर्मधर्मिणोः कथंचिदभेदादसुराज्जेता-सुमन्त एवोच्यन्ते । तथा न वधूषु नयने यस्य स तथा । यद्वा नन्दितानि असुरवधूनयनानि येन सः । तथा परेभ्यो मोदं रति इति यः । यद्वा परमुदरं यस्य । हे सुरव, जगद्वाहकित्वात् धर्मदेशनाध्वने ! । परमः प्रधानः । अदरो निर्मयश्च ॥ १३ ॥

अन्वयः

(हे) स्मर-करिन्-इन्द्र-विदारण-केसरिन् ! सु-रव ! अभिनन्दन ! नन्दिता-असुः, अ-वधू-नयनः (अथवा नन्दिता-असुर-वधू-नयनः), परम-उदरः (अथवा पर-मोद-रः), परमः, अ-दरः त्वं नः अशुभानि धूनय ।

શ્લોકાર્થ

સ્વં (૨૦ ગુણ) = સુ.
અનુમાન (૨૦ અર્થ) = અનુમાને, આપોને.
અભિનન્દન = દે અભિનન્દન નાથ ! યાચા
તીર્થકર !
મન્વિત (૪૦ મન્દ) = ખુશી કરેલ.
અણુ = પ્રાણુ.
મન્વિતાણુ = ખુશી કર્યા છે પ્રાણુને અર્થાત્
પ્રાણીઓને^૧ જેણે એવા.
હણુ = શ્રી, પ્રમદા, લલના.
મદન = નેત્ર, આંખ.
અવપૂનવન = શ્રી તરફ (ખેંચાયેલાં) નથી
નેત્રો જેનાં એવા.
મન્વિતાણુરવપૂનવન = આનંદિત કરી છે અનુ-
માની અભલાઓની આંખોને જેણે એવા.
પરમ = સર્વોત્કૃષ્ટ, શ્રેષ્ઠ.
ઉત્તર = ઉદર, પેટ.
પરમોત્તર = શ્રેષ્ઠ ઉદરવાળા.

મોદ = હર્ષ, આનંદ.
રા = આપનું.
પરમોત્તર = ઉત્કૃષ્ટ હર્ષને અર્પણ કરનારા,
અત્યંત આનંદ ઉપભવનારા.
સ્મર^૨ = કંઈક, મદન, રતિ-પતિ.
કરિત્વ = કુંજર, હાથી.
ઇન્દ્ર = ઉત્તમ.
કરીન્દ્ર = ગજરાજ.
વિજારણ = સંહાર.
કેસરિત્વ = સિંહ.
સ્મરકરીન્દ્રવિજારણકેસરિત્વ ! = હે કંઈકરૂપી
ગજરાજને મારી હઠાવવામાં સિંહ (સમાન) !
સુ = શ્રેષ્ઠતાસૂચક અભ્યય.
તરયા ! = હે સુશ્વરવાળા !
પૂનવ (૪૦ વૃ) = નષ્ટ કર, દૂર કર.
પરમ : (સૂવરમ) = શ્રેષ્ઠ, પ્રધાન.
જર = નાથ.
અવર = અવિધમાન છે ભવજેને વિષે તે, નિર્ભય.

શ્લોકાર્થ

અભિનન્દનનાથને પ્રાર્થના—

“ હે કંઈકરૂપી ગજરાજનો સંહાર કરવામાં સિંહ (સમાન) ! હે મધુર ધ્વનિવાળા
(અતુર્થ તીર્થકર) ! હે અભિનન્દન (નાથ) ! પ્રાણુને (અર્થાત્ પ્રાણીઓને^૧) પ્રમોદિત
કર્યા છે જેણે એવો તેમજ જેની દષ્ટિ સ્ત્રીઓ તરફ ખેંચાતી નથી એવો [અથવા આનંદ
પ્રમાણ્યો] અનુમાની અભલાઓનાં નેત્રોને જેણે એવો], વળી સર્વોત્કૃષ્ટ છે ઉદર જેનું એવો
[અથવા (જીવોને) અત્યંત આનંદ ઉપભવનારા], તેમજ શ્રેષ્ઠ તથા નિર્ભય એવો તું અમારાં
પાપોનો—અમંગલકારી કર્મનો નાશ કર. ”—૧૩

૧ ‘પ્રાણુને અર્થાત્ પ્રાણીઓને’ એમ કહેવનું કારણ એ છે કે શુભ અને શુષ્ણ વચ્ચે કદાચિત્ અભિનન્તા
પણુ રહેલી છે. કેમકે શું શુષ્ણ વિના શુભ એકલો કોઈ પણ સ્થાને વિધમાન હોઈ શકે છે કે ! હાખલા તરીકે શુભ
વર્ણુ નેપ્રતિ હોય, તો શુભવર્ણુ વસ્તુમાં મળી શકે. પરંતુ તે પુષ્કંત તો નહિજ મળે; આ વાત તો આ-
મામગાપાલ પ્રસિદ્ધ છે.

૨ સ્વત્વનેન સ્મર :

સ્પષ્ટીકરણ

શ્રીઅભિનન્દન—

આ જૈનોના ચોથા તીર્થંકરનો જન્મ અયોધ્યા નગરીમાં થયો હતો. સિદ્ધાર્થ રાણી અને સંવર રાજા તેમનાં માત-પિતા થતા હતાં. તેમનો સુવર્ણવર્ણી તેમજ ત્રણસે ધનુષ્ય-પ્રમાણ દેહ વાનરના લાંછનથી વિશેષતઃ ચોલતો હતો. ભોગ-ફલ-કર્માતુસાર તેમણે પણ લગ્ન-ગાંઠથી બંધાવું પડ્યું હતું. અંતમાં ગૃહ-વાસનો ત્યાગ કરી અનુષ્ઠાન ચારિત્ર ગ્રહણ કરી, તીર્થંકરને ચોથા કાર્ય કરી, પચાસ લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં તેઓ મોક્ષે સિધાવ્યા.

તીર્થંકરોનો દેવનિ—

અત્ર અભિનન્દન નાથને ‘સુરવ’ અર્થાત્ ‘દિવ્ય ધ્વનિ’વાળા’ કહ્યા છે, પરંતુ એ ધ્યાનમાં રાખવું કે આ વિશેષણ તો સમસ્ત તીર્થંકરોને લાગુ પડે છે, કેમકે પ્રત્યેક તીર્થંકરની વાણી અમૃતસમાન મધુર એક ચોજન પર્વત સંભળાય તેવી, હરેક જીવને રુચિકર, ઇત્યાદિ અનેક શુભોક્તિ વિશિષ્ટ છે. શાસ્ત્રમાં તેને સામાન્યતઃ (૩૫) શુભે સહિત વર્ણવવામાં આવે છે. આ પાંત્રીસ શુભો સંબંધી માહિતી અભિધાનચિન્તામણિ (પ્રથમ કાણ્ડ, શ્લોકાંક ૬૫-૭૧) માંથી મળી શકશે. અન્ય-ગૌરવના ભયથી અત્ર તેનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવતો નથી. તીર્થંકરની વાણી વિવિધ શુભોથી વિશિષ્ટ હોવાને લઇને તો મુમુક્ષુ જનોને અતિ હિતકારી થઈ પડે છે. આ સંબંધમાં શ્રીસિદ્ધસેનદિવાકરે કેવા વિચારો દર્શાવ્યા છે, તે તેમની કલ્યાણમંદિરસ્તોત્ર નામની અતૈકિક દૃતિના નીચેના શ્લોક ઉપરથી જોઈ શકાય છે.

“સ્થાને મમીરક્ષ્ણવોદધિસમ્મવાયાઃ

વીપુવર્તા તવ મિત્રઃ સમુવીરયન્તિ ।

વીત્વા યતઃ પરમસંમત્સદ્ગમાગો

માયા મગ્નન્તિ તરસાઽપ્યગ્રામરત્યમ્ ॥”—વસંતતિલકા

—૨૧ શ્લોકાંક.

અર્થાત્—હે નાથ! ગંભીર દુઃસૂચી સમુદ્રમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી તમારી વાણી અમૃત-સમાન છે એમ જે કહેવામાં આવે છે તે સુખ છે; કારણ કે જેમ અમૃતનું પાન કરવાથી અજ-રામર થવાય છે, તેવીજ રીતે તમારી વાણીરૂપી મુધાનું અત્યંત હર્ષમર પાન કરીને બધા જનો પણ સત્વર અજરામર પદ મેળવવા ભાગ્યશાલી બને છે.

હવે આ વાણીના સંબંધમાં એટલુંજ નિવેદન કરવું બાકી છે કે દિગમ્બરો આવી વાણી પ્રધુનઃ મુખમાંથી બહાર નીકળતી નથી, પરંતુ એકાએક તેમના મસ્તકમાંથી આવેા દિવ્ય ધ્વનિ બહાર પડે છે, એમ માને છે.

શ્રીઅભિનન્દનને આપેલી સિદ્ધની ઉપમા—

આ ૧૬મું અભિનન્દન નાથને સિદ્ધની ઉપમા આપી તે યથાર્થ છે, કેમકે તેમનું ગાર સિદ્ધસ્યદ છે, જેની તેમને જ્ઞાતિ સિદ્ધની તરફનાથી કંઈ ઉત્તર તેમ નથી તેમજ જેની જેમ

૧ દિવ્ય ધ્વનિ એ બહુ પ્રવિણ થઈ રહી એક છે.

સિદ્ધ થવનો શાભ છે, તેમ તે ત્રિશુભનના શામી છે. વિશેષમાં કંઠધરૂપી કુંજરનો સંહાર કરવામાં તે તેઓ સિદ્ધ કરતાં પણ અધિકારી છે, કેમકે સિદ્ધ તે વર્ષમાં એક વાર પણ વિપય-સેવન કરે છે, જ્યારે તીર્થંકર તે તેને અર્ચના નિતાંજલિ આપે છે.

વૃત્ત-વિચાર—

આ પ્રલોક અને ત્યાર પછીના ત્રણ પ્રલોકો પણ દ્રુતવિલંબિત નામના સમવૃત્તમાં રચાયેલા છે. દ્રુતવિલંબિતનું લક્ષણ એ છે કે—

“દ્રુતવિલંબિતમાદ નમી મરી”

—વૃત્તરેત્નાકર.

અર્થાત્ આ વૃત્તમાં ન, બ, બ અને ર એમ ચાર ગણો એટલે બાર અક્ષરો છે.^૧

અ	મ	દ	ન	અ	મ	દ	ન	અ	મ	દ	ન
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
ન	મ	મ	ર								

સમપ્રજિનેશ્વરાણામધ્યર્થના—

જિનવરાઃ ! પ્રયત્નમિતામયા

મમ તમોહરણાય મહારિણઃ ।

પ્રદધતો મુવિ વિશ્વજનીનતામ્

અમતમોહરણાં યમહારિણઃ ॥ ૧૪ ॥

ટીકા

જિનવરા ઇતિ । ‘જિનવરાઃ’ જિનવરેન્દ્રાઃ । ‘પ્રયત્નમ્’ પ્રયત્નં કુરુષ્વમ્ । ‘આમયા’ ગતરોગાઃ । ‘મમ તમોહરણાય’ મે અગ્નાપનયનાર્થમ્ । ‘મહારિણઃ’ મહાન્ત્રિ અરીણિ-વજ્રાણિ ધર્મચક્રલક્ષણાણિ યેષાં તે । ‘પ્રદધતો’ ધારયતઃ, ધારયન્તો ષા । ‘મુવિ’ પૃથિવ્યામ્ ।

૧ મુન-શોધ પ્રમાણે દ્રુતવિલંબિતનું લક્ષણ નીચે મુજબ છે.—

“અયિ કુદ્ગોદરિ! યત્ર ચતુર્થકં
શુરુ ચ સત્તમકં દશમં તથા ।
ચિરતિજં ચ તથેવ વિચક્ષણે—
‘દ્રુતવિલંબિતમિત્યુપદિસ્યતે ॥”

અર્થાત્—હે કુદ્ગોદરી! જે પદ્યના ચોથા, સાતમા તથા દશમા તેમજ બારમા અક્ષરો દીર્ઘ દોષ, તેને પાંચમે ‘દ્રુતવિલંબિત’ કહે છે.

‘વિશ્વજનીનતા’ સકલજનહિતત્વમ્ । ‘અમતમોહરણા’ ન મતૌ-નાભિપ્રેતૌ મોહરણા-અજ્ઞાન-સદ્ગ્રામૌ યેષાં તે । ‘યમહારિણઃ’ મૃત્યુહરણશીલાઃ । અથવા મનમોહો-દર્શનમૂઢત્વં તસ્માદ્ રણ-કલહો વાદલક્ષણો ન વિદ્યતે યેષાં તે અમતમોહરણાઃ । ‘યમહારિણઃ’ યમાઃ-અર્હિસાસત્યાસ્ત્રેય-બ્રહ્મચર્યાદારલાઘવલક્ષણાસ્તે હારિણો-મનોહરાઃ યેષાં તે યમહારિણઃ । હે જિનવરાઃ ! મમ તનો-હરણાય પ્રયતધ્વમિત્યન્વયઃ ॥ ૧૪ ॥

અવચૂરિઃ

હે જિનવરાઃ ! મમ તનોહરણાયાજ્ઞાનાવગમાય ચૂર્યં પ્રયતધ્વં પ્રયત્નં હુઠધ્વમ્ । કિંમૂતાઃ । જ્ઞાનપા-ગતરોગાઃ । પુનઃ કિંમૂતાઃ । મહાન્તિ અરીણિ ચક્રાણિ ધર્મચક્રલક્ષણાણિ યેષાં તે । કિં કુર્વાણાઃ । વૃધાનાઃ વૃથિચર્યાં વિષ્ટપજનહિતત્વમ્ । અમતાયનભિપ્રેતૌ મોહસદ્ગ્રામૌ યેષાં તે । યમહારિણો મૃત્યુહરણ-શીલાઃ । યદ્વા યમાણિ મહાવ્રતાણિ તેર્મેનોહરાઃ ॥ ૧૪ ॥

અન્વયઃ

(હે) જિન-વરાઃ ! હત-આમયાઃ, મહત્-અરિણઃ, શુચિ વિશ્વ-જનીનતાં પ્રવચર્તાઃ, જ-મત-મોહ-રણાઃ, યમ-હારિણઃ (ચૂર્યં) મમ તમસ્-હરણાય પ્રયતધ્વમ્ ।

શીઘ્રદર્શ્યં

વર=ઉત્તમ.

જિનવરાઃ ! (મૂં જિન-વર)=હે જિનેશ્વરે, હે તીર્થંકરે ।

પ્રયતધ્વમ્ (ધાં યત)=તમે પ્રયત્ન કરો.

હત (ધાં હ)=ગમેલા.

આમય=રોગ.

જ્ઞાનપાઃ=ગયા ॥ શેગો જેમના એવા.

મત્ર (મૂં અમત્ર)=મારા.

તમસ્=અજ્ઞાન.

હરણ=હર કરવું.

તમોહરણાય=અજ્ઞાનને દૂર કરવાને માટે.

અરિન્=ચક્ર, ધર્મ-ચક્ર.

મહારિણઃ=મહાન્ ધર્મ-ચક્ર ॥ જેમની પાસે એવા.

પ્રવચર્તાઃ (ધાં વા)=પારણ કરનારા.

શુચિ (મૂં શુ)=પૃથ્વીને વિષે.

વિશ્વ=(૧) વિશ્વ; (૨) સુમસ્ત.

જનીનતા=મનુષ્ય-ભૂતિનું હિત.

વિશ્વજનીનતાં=સુમસ્ત મનુષ્ય-ભૂતિના હિતને.

મત (ધાં મત)=(૧) માન્ય, સ્વીકારેલ; (૨) દર્શન.

મોહ=મોહ, અજ્ઞાન.

રણ=(૧) સંગ્રામ, લડાઈ; (૨) કલહ.

અમતમોહરણાઃ=(૧) અસંમત છે મોહ અને

સંગ્રામ જેમને એવા; (૨) અમાન્ય છે

મોહને લીધે થતી લડાઈઓ જેમને

એવા; (૩) અવિદ્યમાન ॥ દર્શન

મોહને લીધે થતો (વાદરૂપી) કલહ

જેમને વિષે એવા.

યમ=(૧) મૃત્યુ; (૨) મહામત (યોગનાં આંશ

અંગોમાંનું પ્રથમ અંગ).

હારિન્=(૧) હરનારા; (૨) મનોહર.

યમહારિણઃ=(૧) મૃત્યુને હરનારા; (૨) મહા-

મત (ની પાલના) વડે મનોહર.

૧-૫ યદેનાં શર્કાંયપિ વિશેષાણિ સંશોધનપુસ્તકરેણ વ્યાખ્યાયન્તે, તથાપિ ન્યાયમેવ ।

૧ ૧૫, નિવમ, અમયન, પ્રાણુવામ, પ્રત્યાહાર, પારણા, ધ્યાન અને સમાધિ એ યોગનાં આંશ અંગે છે.

શ્લોકાર્થ

સમસ્ત જિનેશ્વરોને પ્રાર્થના—

“હે જિનેશ્વર ! ગયા છે રાગો જેમના (અથવા જેમનાથી) એવા^૧, વળી મદાન (ધર્મ-) ચક્ર છે જેમની પાસે એવા^૨, તથા પૃથ્વીને વિષે સમસ્ત માનવ-અતિના દિતને ધારણ કરનારા^૩ (અર્થાત્ સમગ્ર બ્રહ્માણ્ડના બંધુ) એવા, તેમજ અમાન્ય છે મોહ અને સંગ્રામ જેમને એવા^૪ [અથવા અસંમત છે સ્નેહના સંગ્રામો જેમને એવા અથવા અવિદ્યમાન છે દર્શનના મોહ (મિથ્યાભિનિવેશ)ને લઇને થતો (વાદરૂપી) કલહ જેમને વિષે એવા^૫], અને વળી મૃત્યુનો અંત આણનારા [અથવા મહાપ્રતાદિક (ની પાલના) વડે મનોદ્વર] એવા^૬ તમે મારા અજ્ઞાનને દૂર કરવા પ્રયાસ કરો.”—૧૪

રૂપાટીકરણ

જિનેશ્વરોનું વિશ્વબંધુત્વ—

આ શ્લોકમાં જિનવરોને સર્વ જનને દિતકારી તરીકે જાણખાવ્યા છે, તેમાં કંઈ આશ્ચર્ય જેવું નથી. કેમકે તીર્થંકર તરીકે જન્મ લે તે પૂર્વેના બીજા જન્મમાં, (આગળ ઉપર) તીર્થંકર તરીકે ઉત્પન્ન થનારો જીવ ‘સર્વિ જીવ કરૂં શાસનરથી’ એવી અપૂર્વ અને ઉત્તમ ભાવના બાંધે છે. (અને તેમ કરીને તીર્થંકર-નામ-કર્મ બાંધે છે.) આ પ્રમાણે ત્રણ ત્રણ જગ્યા ધરાં જન્મનું કલ્યાણ કરવાની તીવ્ર ઉત્કણ્ઠા શખનારી વ્યક્તિ તીર્થંકરત્વ પ્રાપ્ત કર્યા બાદ તે ભાવનાને વધારે પુષ્ટ બનાવે તો તેમાં નવાઈ ખરી કે ?

વળી એ પણ કયાં અભવ્યું છે કે—

“अयं निजः परो वेति, गणना लघुचैतताम् ।
उदारचरितानां तु, वसुधैव कुटुम्बकम् ॥”

તીર્થંકરનું આકૌકિક ગુણત્વ—

આ શ્લોકમાં તીર્થંકરોને મૃત્યુનો અંત આણનારા કહ્યા છે, તે ઉપરથી જેમ સમજવાનું છે, તે રીતે પોતે સંસાર-સાગર તરીકે જાય છે એટલું જ નહિ, પણ અન્ય જીવોને સત્ય માર્ગે લાડીને તેમને પણ તેણે તારે છે. વળી એ તો દેખીતી વાત છે કે સંસાર-સાગર તરીકે ગયા અર્થાત્ મુક્તિ મળી ગઈ કે પછી જન્મ-મરણના દેશ દરવા પડ્યા નથી, એટલે કે સમરાજનું જ બંધે મુન્દુ થાય છે.

આ ઉપરથી એ વાત સ્પષ્ટ બેઠી શકાય છે કે તીર્થંકર સંધારણ કરે નથી, પરંતુ તે સર્વોત્તમ શુદ્ધ છે; કેમકે તે પોતે પણ મૃત્યુનો પરાજય કરે છે અને અન્ય જન્મેને પણ તેમ કરતાં શીખવે છે. અર્થાત્ તે સ્વયં સંસાર-સાગર તરીકે જાય છે અને વળી અન્ય જન્મેને પણ

શ્લોકાર્થ

સમસ્ત જિનેશ્વરોને પ્રાર્થના—

“હે જિનેશ્વર! ગયા છે રાગો જન્મના (અથવા જન્મનાથી) એવા^૧, વળી મહાન્ (ધર્મ-) ચક્ર છે જન્મની પાસે એવા^૨, તથા પૃથ્વીને વિષે સમસ્ત માનવ-અતિના હિતને ધારણ કરનારા^૩ (અર્થાત્ સમગ્ર બ્રહ્માણ્ડના ખંધુ) એવા, તેમજ અમાન્ય છે મોહ અને સંગ્રામ જન્મને એવા^૪ [અથવા અસંમત છે સ્નેહના સંગ્રામો જન્મને એવા અથવા અવિદ્યમાન છે દર્શનના મોહ (મિથ્યાભિનિવેશ)ને લઇને થતો (વાદરૂપી) કલહ જન્મને વિષે એવા^૫], અને વળી મૃત્યુનો અંત આણનારા [અથવા મહામતાદિક (ની પાલના) વડે મનોહર] એવા^૬ તમે મારા અસાનને દૂર કરવા પ્રયાસ કરો.”—૧૪

રૂપકીકરણ

જિનેશ્વરોનું વિશ્વબંધુત્વ—

આ શ્લોકમાં જિનશ્વરોને સર્વ જનને હિતકારી તરીકે જોવાબાંધ્યા છે, તેમાં કંઈ આશ્ચર્ય જેવું નથી. કેમકે તીર્થંકર તરીકે જન્મ લે તે પૂર્વેના બીજા ભવમાં, (આગળ ઉપર) તીર્થંકર તરીકે ઉત્પન્ન થનારો જીવ ‘સવિ જીવ કહું શાસનરસી’ એવી અપૂર્વ અને ઉત્તમ ભાવના ભાવે છે. (અને તેમ કરીને તીર્થંકર-નામ-કર્મ બાંધે છે.) આ પ્રમાણે ત્રણ ત્રણ ભવો થયાં જગતનું કલ્યાણ કરવાની તીવ્ર ઉત્કૃષ્ઠા રાખનારી બ્યક્તિ તીર્થંકરત્વ પ્રાપ્ત કર્યા બાદ તે ભાવનાને વધારે પુષ્ટ બનાવે તો તેમાં નવાઈ ખરી કે ?

વળી એ પણ કયાં અભવ્યું છે કે—

“अयं विनः परो वेति, गणना लघुचेतसात् ।
वदारचरितानां ह, यत्तुयैव हृदुम्यक्षम् ॥”

તીર્થંકરનું અલૌકિક ગુણત્વ—

આ શ્લોકમાં તીર્થંકરોને મૃત્યુનો અંત આણનારા કહ્યા છે, તે ઉપરથી એમ સમજવાનું છે^૧. તેઓ પોતે સંસાર-સાગર તરીકે બધા ॥ એટલુંજ નહિ, પણ અન્ય જીવોને સત્ય માર્ગે લાવીને તેમને પણ તેઓ તારે છે. વળી એ તો દેખીતી વાત છે કે સંસાર-સાગર તરીકે ગયા અર્થાત્ ગુહિત મળી ગઈ કે પછી જન્મ-મરણના ફેરા ફરવા પડતા નથી, એટલે કે યમરાજનુંજ બંધે મૃત્યુ થાય છે.

આ ઉપરથી એ વાત સ્પષ્ટ બોધ સકાય છે કે તીર્થંકર સાધારણ ગુરૂ નથી, પરંતુ તે સર્વોત્તમ ગુરૂ છે; કેમકે તે પોતે પણ મૃત્યુનો પરાજય કરે છે અને અન્ય જનોને પણ તેમ કરતાં ચીખવે છે. અર્થાત્ તે સ્વયં સંસાર-સાગર તરીકે બધા છે અને વળી અન્ય જીવોને

તારે છે.^૧ આ પ્રસંગે શાસ્ત્રમાં જતાવેલા ત્રણ પ્રકારના શુદ્ધોત્તુ દિગ્-દર્શન કરવું અનાવશ્યક નહિ ગણાય.

(૧) પોતે દૂબે અને અન્યને પણ દૂબાડે એ એક પ્રકારના શુદ્ધ છે. (આને શુદ્ધ ન કહેતાં કુશુર કહેવા તે વધારે ઉચિત ગણાય.) આવા શુદ્ધને પત્યરની ઉપમા આપી શકાય, કેમકે પત્યર જાતે પણ જલમાં તરી શકતો નથી તેમજ જે એનો આધાર હોય તેને પણ તે તારી શકતો નથી. એ તો જગન્નહેર હકીકત જે કે સ્વયં બ્રહ્મ હોઈ કરીને અન્યને પણ બ્રહ્મ કરવામાં પાછી પાની નહિ કરનારા, અન્યને પણ અધોગતિમાં પટકનારા શુદ્ધોએ તો જન-સમાજની હુદ્દયા કરવામાં અગ્ર ભાગ ભજવ્યો છે. આવા શુદ્ધોને નવ ગજના નમસ્કાર હોતો.

(૨) પોતે તરે પણ અન્યને ન તારી શકે એ બીજા પ્રકારના શુદ્ધ છે. આ શુદ્ધોને પાંદડાની સાથે સરખાવી શકાય તેમ છે. કારણકે પાંદડું સ્વયં તો જલમાં તરી શકે છે, પરંતુ તેનામાં બીજાને સાથે લઈ તરવાની શક્તિ નથી. આ પ્રકારના શુદ્ધો આત્મ-કલ્યાણ કરી શકે છે, કિન્તુ અન્ય જીવોને સન્માર્ગે દોરી જવા અશક્ય છે. છતાં પણ તે ઉપયુક્ત શુદ્ધો કરતાં હજાર કરતાં પ્રશંસનીય છે.

(૩) પોતે તરે અને પરને પણ તારે તે ત્રીજા પ્રકારના યાને ઉત્તમ કોટિના શુદ્ધો છે. આ શુદ્ધોને કાષ્ઠના નાવની ઉપમા આપવી યથાર્થ છે. એનું કારણ એ છે કે જેમ કાષ્ઠનું નાવ જાતે પણ જલમાં તરે છે અને નાવનો આશ્રય કરનારાને પણ તે તારે છે, તેમ આવા શુદ્ધો પોતે પણ ભવ-સમુદ્ર તરી ભય છે અને અન્યને પણ સન્માર્ગનો ભોધ કરાવી તેને પણ તારે છે.^૨

વિશેષમાં તીર્થંકર આશ્રીને ‘મહામતાદિકની પાલનાથી મનોહર’ એવું વિશેષણ વાપરીને પણ તેનું સર્વોત્તમ શુદ્ધત્વ પ્રદર્શિત કર્યું છે. કેમકે કેટલાક શુદ્ધો એવા હોય છે કે શિષ્ય-વર્ગને તપ, જપ, નિયમ વિગેરે કરવાનું ફરમાવે અને પોતે તો માલ-મલીલા ઉઠાવે, શ્રાવ-શોષ કરવામાં કષ્ટાસ ન રાખે; દુકમાં સર્વ ઇન્દ્રિયોને યથેચ્છ રીતે વર્તવા દે. તીર્થંકરો તો પોતે જે જે ક્રિયાઓ અમલમાં મૂકે છે, તેનીજ પ્રત્યક્ષ કરે છે-પોતાનો સ્વાનુભાવજ પ્રદર્શિત કરે છે.

અર્હિસાદિક મહામત—

જૈનશાસ્ત્રમાં યમના અર્હિસા, સત્ય, અચીર્ય, બ્રહ્મચર્ય અને અપરિગ્રહ એમ પાંચ ભોગ પાઠવામાં આવ્યા છે અર્થાત્ પંચ મહામતો જતાવવામાં આવ્યાં છે. આ મહામતોનાં લક્ષણો તેમજ તેનાં સ્વરૂપ સર્વ જોને વિદિત હોવાથી તેનું પુનઃદર્શન અત્યંત કરાવવાની જરૂર નથી. પરંતુ એટલું તો કહેવું પડ્યો કે અર્હિસા એ સર્વમાન્ય ધર્મ છે. અરે ખાસ એ જોનેનોજ ધર્મ નથી; પરંતુ હિંદુઓનો પણ એ ધર્મ છે.^૩

૧ સરખાવે ‘નમુસ્તુત્યું’ માં વાને શકસ્તવમાં જિનેશ્વર પરત્વે વાપરેલાં વિશેષણો ‘નિત્રાણ’, ‘તાપાચ્ચ’

૨ રત્નના દર્શનપ્રકાર શુદ્ધના ચાર પ્રકાર પડી શકે છે; આ શુદ્ધ-અનુભૂતિની માહિતી માટે જુઓ ઉપદેશ-રત્નાકર (પૃષ્ઠ ૪૫).

૩ એ ઉમેરવું જરૂરી સમજાવ્યું છે કે દેવ, સ્વારૂપ, હસ, અનુજન્ય, વિધાન, ભાવના ઇત્યાદિ ઠાગ અર્હિમાનું વિદિત સ્વારૂપ તો જૈન દર્શનમાંજ નહીં પડે છે.

મહાભારતમાં કહ્યું છે કે—

“સર્વે વેદા ન તત્ત્વ કુર્યુઃ, સર્વે યજ્ઞાઃ ભારત ! !

સર્વે સીર્વામિવેકાઃ, યત્ કુર્યાત્ પ્રાણિનાં ક્વચા ॥”

—શાન્તિપર્વ,

અર્થાત—“હે ભારત ! બધા વેદો, સર્વે યજ્ઞો અને સમસ્ત તીર્થાભિવેદાનું જે કૃષ્ણ દેવ છો—દયાના દેવ આગળ કંઈ હિસાબમાં નથી.”

આનુશાસન પર્વમાં તો ત્યાં સુધી કહેવામાં આવ્યું છે કે—

“અર્હિતા પરમો ધર્મસ્તઘાઈહિતા પરો ધર્મઃ ।

અર્હિતા પરમં ધાનમર્હિતા પરમં તપઃ ॥”

...
...
...
...

—૧૧૧ મો અધ્યાય, ૩

હવે આ તો જૈનેશી અને હિંદુઓની વાત કરી. પરંતુ ખુદ સુસલમાનેને પણ ધર્મનાં પુસ્તકો અર્હિતાનું ખાતન કરવા ફરમાવે છે. કુરાને શરીફમાં (ચુરાઉલમસિપાશ, મંજલ ૩, આયત ૩ માં) ત્યાં સુધી ફરમાન કરવામાં આવ્યું છે કે—

“મક્કામાં તેની દુર સુધીમાં પ્રાણિ-વધ કરવો નહિ અને મક્કાની હજ (યાત્રા) નીકળેલાએ ઘેરથી નીકળે ત્યારથી લઇને તે યાત્રા કરીને તે પાછો ફરે, ત્યાં સુધી કોઈ જાનવરને મારવો નહિ.”

આવી રીતે પારસ્ત્રી અને ખ્રિસ્તિ ધર્મમાં પણ અનેક સ્થળે અર્હિતાની પુષ્ટિનાં ઉદાહરણ મળી આવે છે. આ ઉપરથી સમજી શકાય છે કે “અર્હિતા પરમો ધર્મઃ” એ સિદ્ધાન્ત કંઈ નવો ધરવો નથી, પરંતુ એ તો સમસ્ત પ્રજાંટે સ્વીકારેલ અને તેને સ્વીકારવા યોગ્ય સિદ્ધાન્ત છે. આ—

જોકે સત્યનું સ્વરૂપ બાળીનું છે, તથાપિ તે સંબંધે જે જોલ કહેવાની આવશ્યકતા રહેલી સત્યનો અર્થ સાચું જોડવું એટલેજ નથી, પરંતુ સ્વ-પર ઉપર ઉપકાર ધાય-કોઈને હાનિ ન પહોંચે એવું વચન-જોલવું એનું નામ ‘સત્ય’ છે. કહેવાની મતલબ એ છે કે જે વ જોલવાથી અન્ય જીવનો વધ થવાનો પ્રસંગ આવે કે કોઈના હૃદયમાં દુઃખ ઉપજે, તો તે વચન યાનુ નામ જોલવું.^૧ આ વાતની તો અનુસ્મૃતિ પણ સાક્ષી પૂરે છે. ત્યાં કહ્યું છે કે—

૧ અર્હિતાના વિધિસ્ત સ્વરૂપ માર જુઓ પ્રગ્ન-વ્યાકરણ તથા અર્હિતા-વિગરહન.

૨ સરખાવો—

અકેષ્ટતે મયેદ્ યત્ત, પ્રાણિનાં પ્રાણરક્ષણમ્ ।

અતૃત્ત તત્ત્વ સત્યં સ્થાત્, સત્યમપ્યતૃત્તે મયેદ્ ॥

—મહાભારત, બદ્ધે.પાખ્યાન

“સત્યં દ્યુયાત પ્રિયં દ્યુયાત, ન દ્યુયાત સત્યમપ્રિયમ્ ।
પ્રિયં ચ નાદૃતં દ્યુયાદ્, પપ ધર્મઃ સનાતનઃ ॥”

—અર્થ અધ્યાય.

અર્થાત્—“સત્ય જાણવું, પ્રિય જાણવું, કિન્તુ સત્ય હોઈ કરીને પણ અપ્રિય હોય તે ન જાણવું, તેમજ પ્રિય હોઈને અસત્ય ન જાણવું.”

દશવૈકાલિક સૂત્રમાં એમ પણ કહેવામાં આવ્યું છે કે—

“તદેવ કાર્ણં કાળમિતિ, પંઢર્ગ પંઢમિતિ વા ।
વાહિર્ગં વાપિ રોગિમિતિ, તેર્ગં ચોરમિતિ નો વપ” ॥^૧

—અષ્ટમ અધ્યયન, દ્વિતીય ઉદ્દેશ, ૧૨ મી શ્લોક.

અર્થાત્—“કાણાને કાણો, નપુ'સકને નપુ'સક, વ્યાધિગ્રસ્તને રોગી અને ચોરને ચોર (કહેવાથી તે જીવને હુઝા ઉત્પન્ન થતું હોવાથી) એવું વચન જાણવું નહિ.”

આ ઉપરથી સાર એ નીકળે છે કે ‘સદ્મ્યો હિતં સત્યમ્’ અર્થાત્ સત્યજનોને જે હિતકારી હોય તેજ ‘સત્ય’ કહેવાય છે.

અર્થૌર્થ—

આ મતના સંબંધમાં કંઈ ખાસ કહેવા જેવું નથી. પરંતુ એટલું તો ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું કે કોઈની પછી ગયેલી કે જોવાયેલી વસ્તુ લેવાનો પણ અન્યને અધિકાર નથી. તો પછી સાધુને તો જે વસ્તુ આપવામાં આવે તેજ તે લઈ શકે એમાં કહેવુંજ શું ?

બ્રહ્મચર્ય—

‘વ્રત્તણિ ચરણમિતિ વ્રત્તચર્યમ્’ અર્થાત્ આત્મ-સ્વરૂપમાં વિચરવું—રમણ કરવું તે ‘બ્રહ્મચર્ય’ છે. આ બ્રહ્મચર્ય પાળવાથી શું શું લાભો થાય છે, તે કહેવાની જરૂર નથી. પરંતુ એ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા જેવી હકીકત છે કે સાધુએ મહણ કરેલાં પાંચ મહાવ્રતોમાં બ્રહ્મચર્ય સિવાયનાં ચાર મહાવ્રતો પરત્વે કંઈક પ્રવૃત્તિ થાય તો તેને પ્રાયશ્ચિત્તાદિક આપ્યા વિના પણ શુદ્ધ બનાવી શકાય. પરંતુ બ્રહ્મચર્યનો તો કોઈ પણ કારણસર ત્યાગ કરવો તે શાસ્ત્ર-સંમત નથી. અહિંસા-હિંસા સંબંધમાં અપવાદને સારૂ અવકાશ છે, પરંતુ તથાવિધ અપવાદને સારૂ આ બ્રહ્મચર્યના મતમાં તો સ્થાન નથી.^૨

૧ સંસ્કૃત ખાસ—

તદેવ કાર્ણં કાળમિતિ, વણ્ઠકં વણ્ઠકમિતિ વા ।

વ્યાધિમન્તં વાપિ રોગિણમિતિ, સ્તેર્ગં ચીરમિતિ વા ન વપેત્ ॥

૨ બ્રહ્મચર્યસંબંધી વિશેષ માહિતીને સારૂ જુઓ શીયોપદિશાખાસા, ભાવ-ભાવના, બ્રહ્મચર્ય-વિનિર્દેશન વિશેર.

અપરિગ્રહ—

‘પરિગ્રહ’નો અર્થ ‘મૂર્છા’ થાય છે. ‘મૂર્છા પરિગ્રહઃ’ એ વાત તત્વાર્થોધગમ-સૂત્રના સપ્તમ અધ્યાય (સૂ. ૧૨) ઉપરથી પણ જોઈ શકાય છે. કુદા કાંચન-કામિનીનો ત્યાગ કર્યો એટલે સંપૂર્ણતઃ અપરિગ્રહ પ્રતનું પાલન થઈ ચૂક્યું એમ માનવું તે ભૂલ ભરેલું છે. પરંતુ અભિગ્રાપનો વિશેષ કરવો, લોભનું નિકરન કરવું, ક્રોધ પણ વસ્તુના ઉપર મમતા ન રાખવી એનું નામ યથાર્થ ‘અપરિગ્રહ’ છે.

ધર્મ-ચક્ર—

‘ધર્મ-ચક્ર’ એમાંથી ઉલ્લેખ ૩૦ મા તેમજ ૯૪ મા શ્લોકમાં પણ દિ-ગોચર થાય છે. એની વિશિષ્ટ માહિતી માટે જુઓ ૯૪ મા શ્લોકનું સ્પષ્ટીકરણ.

આગમ-સ્તુતિ:—

અસુમતાં મૃતિજાત્યહિતાય ચો

જિનવરાગમ ! નો ભવમાયતમ્ ।

પ્રલઘુતાં નય નિર્મથિતોદ્ધતા—

જિનવરાગમનોભવમાય ! સમ ॥ ૧૫ ॥

—દુન૦

ટીકા

અસુમતામિતિ ! ‘અસુમતા’ માણિનામ્ । ‘મૃતિજાત્યહિતાય’ મૃતિજાતી-વરાગમન્યત્રી ને એવ અર્થિત-અપવ્યં તસ્મૈ યઃ તાદૃષ્પવતુર્થાયમ્ । ‘જિનવરાગમ !’ અર્થત્યવનમ્ । ‘૪ઃ’ અસ્માકમ્ । ‘મર્વ’ સંસારમ્ । ‘આપત’ દીર્ઘમ્ । ‘પ્રલઘુતાં નય’ હસીવસ્ત્વે માવમ । ‘નિર્મથિતોદ્ધતા’ જિનવરાગમનોભવમાય ! । ‘તં’ હદ્ધતામિઃ—વદામસદ્ગ્રામઃ નવરાગો—નૂનનો દુષ્પ્રાપ્તિ-વિષ્ણવઃ મનોભવઃ—જામઃ માયા—વચ્ચનિકા તે નિર્મથિતા યેન, અથવા હદ્ધતામી નવરાગે જરો ૪ મો દસવ તમ્બનસ્તપ્ર મવા યા માયા સા નિર્મથિતા યેન, યદિવા હદ્ધતામિઃ—દાનિસવસો, હસાવનના—વરાગઃ—વધાનગ્ગ્લો અર્થાન્ કૈલાસઃ તપ મનો વસ્ય, માયા સંસારહક્ષણા, નિર્મથિતા હદ્ધતા—મિનસ્ય વરાગમનસો ‘મર્વસ્ય માયા યેન તસ્યાવર્ચસમ્ ।’ હદમપિ વદામસદાને લોકગુણદુષ્ટાનેક પટત એવ । હે જિનવરાગમ ! ચો મૃતિજાત્યહિતાય અસુમતાં તં મર્વનઃ મન્નુર્નુનવેતિ મગ્ધનાઃ । અથવા નો ર્થિ મ્થિપેથે । મૃતિજાત્યોરસુમતાં મગ્ધનિવ્યોરહિતાય દો નો મદાનિ, રિ મ્થિ તદુપચયેતુરવાન્ રિતાય, તં મર્વં પ્રલઘુતાં નયેતિ વ્યસન્યાયતે ॥ ૧૫ ॥

અવત્તરિ:

યો મયોઽસુમતાં મૃતિજાતી મરણજન્મની તે ધ્યાહિતમયથ્યં તસ્મૈ મરણજન્માહિતાય સ્યાવ । હે જિનેન્દ્રસિદ્ધાન્ત! નોઽસ્માકં તે મયં સંસારમાયતં પ્રવલં લઘીયસ્ત્વં પ્રાપય । આજિ: સદ્ધ્રામ: નવરાગો દ્રવ્યાદો નૂતનોઽભિલાષ: । યદ્વા ઉદ્ધતાઝી નવરાગો યસ્ય તદ્વ તન્મનસ્તત્ર ભવા યા માયા સા નિરાકૃતા યેન । યદ્વા મુક્તસદ્ધ્રામનૂતનરામકામમાય ! ॥ ૬૫ ॥

અન્વય:

નિર્મયિત-ઉદ્ધત-આજિ-નવ-રાગ-મનોમય (અથવા મનસ્-મય)-માય ! જિન-વર-આગમ ! ય: (મય:) અસુમતાં મૃતિ-જાતિ-અહિતાય (સ્યાવ), તં આયતં ન: મયં પ્રલપ્તતાં નય ।

અથવા

નિર્મયિત-ઉદ્ધત-અજિન-વર-અય-મનસ્-મય-માય ! જિન-વર-આગમ ! ય: અસુમતાં મૃતિ-જાતિ-અ-હિતાય નો (મયતિ), તં આયતં મય પ્રલપ્તતાં નય ।

શબ્દાર્થ

અસુમતાં (મૂ. અસુ-મ્તા) = પ્રાણીઓના.

મૃતિ = મરણ, મૃત્યુ.

જાતિ = જન્મ.

હિત = હિત, કારણ.

અહિત = અહિત, અનર્થ.

મૃતિજાવહિતાદ = મરણ અને જન્મરૂપ અહિ-
તને આપે.

ય: (મૂ. યઃ) = એ.

આગમ = આગમ, સિદ્ધાન્ત, મત.

જિનવરાગમ! = હે જિનેન્દ્રસિદ્ધાન્ત (પ્રરૂપેણ)

સિદ્ધાન્ત!

જોન્મદિ.

મયં (મૂ. મઃ) = મંદુરને.

આયત (મૂ. યત) = વિસ્તાર.

પ્રલપ્તતાં (મૂ. પ્રલપ્ત) = મનસ્વિત્વ રૂપ પ્રતિ.

નય (મૂ. નિ) = લે, લઈ જાય.

નિર્મયિત (મૂ. નિર્મય) = નિર્મલ, કલેશ.

ઉદ્ધત = ઉદ્ધત: (૨) ઉદ્ધત રૂપે ઉદ્ધત.

અર્થાર્થ

આજિ = સંઆમ, વિમલ.

નવ = નૂતન.

રાગ = અભિલાષ, મનોરથ.

મનોમય = (૧) મદન; (૨) મનમાં ઉત્પત્ત યનાર.

માયા = માયા, કપટ.

અજિન = ચર્મ, આમડું.

અય = મહાદેવ.

નિર્મયિતોદ્ધતાજિનવરાગમનોમયમાય ! = (૧)

નાથ કપો છે ઉદ્ધતની સાથેના સંઆમનો,

નવીન મનોરથનો, મદનનો અને માયાનો

જેણે એવા ! (૨) ઉદ્ધત સંઆમ કારણ-

રૂપ નૂતન અભિલાષાયાના મનમાં ઉત્પત્ત

યનારી માયાનો ખંચ કપો જેણે

એવા ! (૩) પ્રાપ્ત રૂપે છે આમડું જેણે

એવા અને વળી ઉત્તમ પરવર્તને રિરે

વિત્ત છે જેણે એવા મહાદેવની માયાડું

નિર્મલન કપું જેણે એવા ! (૪)

અસુમતાં મૃત્યુને—

= ૬૬૫ (અસુ) મૃત્યુને વિષય, (૬૬૫) મનના નવીન મનોરથને,

મનને અને મનને મન કોઈ જેણે એવા ! અથવા ઉદ્ધત નવામ કારણમાં નૂતન

અવિશાયાયુક્ત એવા મનમાં ઉત્પન્ન થતી માયાનો પ્રધ્વંસ કર્યો છે જણે એવા] (હે પ્રવચન) !
હે જિનેશ્વરના આગમ ! જે (ભવ) પ્રાણીઓને મૃત્યુ અને જન્મરૂપ અદિતને માટે થાય
છે, તે અમારા દીર્ઘ બવને (સંસારને) તું અત્યંત ઘટ્ટુ કર (અર્થાત્ અમારાં જન્મ-મરણનો
અંત લાવી તું મુક્તિ અર્પણ કર). ”

અથવા

“ (તાણ્ડવ નૃત્યના સમયે) ઊંચું ફેંક્યું છે ચર્મ જણે એવા તેમજ વળી ઉત્તમ પર્વત
(અર્થાત્ કૈલાસ)ને વિષે ચિત્ત છે જેનું એવા મહાદેવની માયાનું નિર્ભયન કર્યું છે જણે
એવા હે જિનરાજના સિદ્ધાન્ત ! જે (ભવ) પ્રાણીઓનાં મૃત્યુ અને જન્મના નાશને અર્થે
યતો નથી (કિન્તુ ઉઘટી તેની વૃદ્ધિ કરે છે) તે દીર્ઘ ભવને તું અત્યંત ઢુંકો કર. ”—૧૫

રૂપકટીકરણ

આગમ—

“ આગમ્યન્તે મર્વાકયા વરિણાયન્તેડર્વાં અનેતયાગમઃ ” અર્થાત્ જે દ્વારા મર્યાદિતપણે
અર્થનો બોધ થાય તે ‘ આગમ ’ છે. આ આગમ શબ્દ-જ્ઞાન છે અને એ જ્ઞેનોએ માનેતાં ‘ પ્રત્યક્ષ ’
અને ‘ પરોક્ષ ’ એમ બે પ્રકારનાં પ્રમાણો^૧માંના પરોક્ષ પ્રમાણના સ્મરણ, પ્રત્યક્ષિજ્ઞાન, તર્ક, અનુ-
માન અને આગમ એ પાંચ પેટા-વિભાગોમાંનું એક છે. દુનંદમાં કહીએ તો લોકોત્તર આપ્ત^૨પુર-
ણનાં વચનોથી પ્રકટ થયેલા અર્થના જ્ઞાનને ‘ આગમ ’ કહેવામાં આવે છે. ઉપચાર^૩થી આપ્ત
જ્ઞેનોનાં વચનો પણ ‘ આગમ ’ કહેવાય છે.

એ ધ્યાનમાં રાખતાં જેનું છે કે જે શાસ્ત્રમાં પ્રત્યક્ષ, અનુમાન ઇત્યાદિ પ્રમાણોથી વિરૂદ્ધ
કથન ન હોય, જેમાં આત્મીયગતિને લગતો વિશેષતઃ ઉપદેશ આપવામાં આવ્યો હોય, જેમાં
તત્ત્વના ગંભીર સ્વરૂપ ઉપર પૂરતો પ્રકાશ પાડવામાં આવ્યો હોય, જેમાં રાગ-દ્વેષને સર્વથા
તિહાંજલિ આપવામાં આવી હોય, તેનું પવિત્ર શાસ્ત્ર ‘ આગમ ’ એવી સંજ્ઞાને લાયક ગણી શકાય.

૧ પ્રમાણસંબંધી રૂપ ભાદિતી સાથે જુએ ન્યાયવિજયપણ્ડિત ન્યાયકુસુમાંજલિના તત્ત્વીય સ્મરણનો
મારો વિવેચનાત્મક અનુવાદ.

૨ કહેવા લાયક (અભિલાષ) પદાર્થોને જે વધાર્ય રીતે જાણે છે અને જેનું જાણ છે તેનું જ કહે છે, તે
આપ્ત કહેવાય છે. આ આપ્તના ‘ લોકિક ’ અને ‘ લોકોત્તર ’ એમ બે પ્રકાર છે. તેમાં પિતા વિગેરે ‘ લોકિક ’
આપ્ત છે, જ્યારે સર્વતઃ, તીર્થંકરાદિ ‘ લોકોત્તર ’ આપ્ત છે.

૩ ‘ ઉપચાર ’ એટલે ‘ આરોપ ’ જે વસ્તુ જેમાં ન હોય, છતાં તેમાં કારણપણ્ય તેને આરોપ કરે તો તે ઉપચાર,
આરોપ, સમારોપ છે. દાખલા તરીકે અવિકલ કારણને કટલેક સ્થલે કાર્ય જેનું ગણવામાં આવે છે. જેમકે ખેતો-
ચીઆનું પાણી પગના રોગનું કારણ છે, તેથી તે ખેતોચીઆના જલને ઉપચારથી રોગ કહી શકાય છે. તેવીજ
રીતે પ્રસ્તુતમાં વધાર્ય આગમ-જ નનું કારણ આપ્ત પુરણનાં વચનો દોવાથી, તે વચનોને ઉપચારથી આગમ કહી
શકાય. અર્થાત્ એકે આપ્તોનાં વચનો બાજુ-વચ્ચેના પુરણસ્વરૂપ છે, પરંતુ તે આગમ-જ્ઞાનનું અવિકલ કારણ
દોવાથી તેમાં આગમને આરોપ, ઉપચાર મર્ધ થઈ છે. .

વિશેષમાં લેખેલા આસ પતિય સામના-આગમના અંગ, ઉપાંગાદિ એમ કરીને પિરનાણી (૪૫) વિવરે. આગમને જાણા છે. નૃસીય પ્રદેશના સ્થાપીકરણમાં ગણાવેતાં બાર અંગોમાં દ્વિતીયક નિવરણનાં ૧૧ અંગે, ૧૨ ઉપાંગે,^૧ ૧૦ પ્રકીર્ણ^૨ (પચસા), ૬ ઉદ-સૂત,^૩ નન-કાલુગેશ-દ્વારે અને ૪ મૂ-મૂત^૪ એમ ૪૫ આગમો છે.

આ ૪૫ આગમે તે મૂ-મૂત રૂપરેણા સિદ્ધાન્તાગમસ્તવમાં જિતમમમૂરિછાં અર્થેથી છે.

જોગોદિપદે સ્તવઃ—

વિશિષ્ઠગણપત્યા મનુજાગ્રમન—

મુનિય સામુજમનામિયા ।

સર્વમયા વિમલમિત મેદિપી

મુનિય । મનુજામિયા ॥ ૧૧ ॥ ૭ ॥

—૫૭૦

પી ।

જોગોદિપદે સ્તવઃ—
વિશિષ્ઠગણપત્યા મનુજાગ્રમન—
મુનિય સામુજમનામિયા ।
સર્વમયા વિમલમિત મેદિપી
મુનિય । મનુજામિયા ॥ ૧૧ ॥ ૭ ॥

જોગોદિપદે સ્તવઃ—
વિશિષ્ઠગણપત્યા મનુજાગ્રમન—
મુનિય સામુજમનામિયા ।
સર્વમયા વિમલમિત મેદિપી
મુનિય । મનુજામિયા ॥ ૧૧ ॥ ૭ ॥

रोहिणीदेवी.

निर्वाणचरित्राय—

"नवायं रोहिणी धन्यवती नृनिधानं समुत्तमकलाकला
विद्वत्तिलकाणि दग्धधनुर्धनसामग्राणि केन ।"

સ્પષ્ટીકરણ

શ્રીરોહિણીનું સ્વરૂપ—

“પુણ્યથીજને ઉત્પન્ન કરે તે રોહિણી” એ રોહિણી શબ્દનો અનુત્પત્તિ-અર્થ છે. રોહિણી દેવી એ સોળ વિદ્યા-દેવીઓ પૈકી એક છે. તેને ચાર હાથ છે. તેના જમણા બે હાથ જપ-માલા અને બાણથી અલંકૃત છે, જ્યારે ડાબા બે હાથ શંખ અને ધનુષ્યથી શોભે છે. વળી તે કુન્દ, પુષ્પ, હિમ ઇત્યાદિકના જેવી શ્વેતવર્ણી છે અને ગાય એ એનું વાહન છે, આ હકીકત નિર્વાણ-કલિકા ઉપરથી ભેઈ શકાય છે, કેમકે ત્યાં કહ્યું છે કે—

“તન્નાયાં રોહિણીં ધવલવર્ણાં સુતમિવાદનાં ચતુર્મુખામક્ષણવાણાન્વિતદક્ષિણપાણિં શઙ્ખધનુર્યુત્ત-
વામપાણિં ચેતિ.”

આ વાતની નિમ્ન-લિખિત શ્લોક પણ સાક્ષી પૂરે છે:—

શાસ્ત્રાક્ષમાલાશરણપશાલિ—

ચતુષ્કરા હુન્વતુપારગૈરા ।

ગોમામિની ગીતવરમભાયા

શ્રીરોહિણી સિદ્ધિમિમાં વવાતુ ॥

—આચાર-દિનકર, પૃષ્ઠ ૧૧૧

પદ-વિચાર—

આ પદનો અન્વય કરતી વેળાએ ‘ધનુષ’ની સાથે સંબંધ ધરાવનાર કોઈ પણ પદ (દાખલા તરીકે ‘મણિહતહસ્તા’) અધ્યાહાર છે એમ માનવું પડે છે. આ પ્રમાણે અધ્યાહાર લેવાનો વિચાર ન થાય, તો તે પણ કથંચિત્ આલી શકે તેમ છે; કેમકે ‘ધનુષા પરિગતાં’ એમ અન્વય કરવાથી કોઈ પણ પદ અધ્યાહાર છે એમ સમજવાની આવશ્યકતા રહેતી નથી, પરંતુ તેમ થતાં ‘હહ’ શબ્દને ‘નમ’ ક્રિયાપદની સાથે લેવાની જરૂરીઆત જણાય છે અને આ અર્થ બહુ ઈષ્ટ નથી એમ ભાસે છે. ત્યારે શું આ પદ ફેટલેક અંશે દ્રષ્ટિ છે, અપૂર્ણ છે એમ માનવું ઠીક ગણાય ખરું? અને તેમ હોય તો આ મહાકવિની કૃતિ પણ હોખાકિત કરે ખરી કેની? આ પ્રશ્નનો આગળ ઉપર ૪૪ માં શ્લોકમાં વિચાર કરીશું.

૧ વિચારો શીબરપ-ભદ્રિસંકૃત ચતુર્વિંશતિકાના સોળમા શ્લોકનો અન્વય; ત્યાં પણ ‘ચલકિતા’ કે તેનું કોઈ પદ અધ્યાહાર છે એમ માનવું પડે છે.

५ श्रीसुमतिजिनस्तुतयः

अथ श्रीसुमतिनाथस्य स्तुतिः—

मदमदनरहित ! नरहित !

सुमते ! सुमतेन ! कनकतारेतारे ! ।

दमदमपालय ! पालय

दरादरातिक्षतिक्षपातः पातः ! ॥ १७ ॥

—आर्या०

टीका

मदमदनेति । 'मदमदनरहितं' । पदः—अदङ्गुलरः मदनः—कायः ताभ्यां ररितः नरस्य सम्बोधनम् । 'नरहित' । नरेभ्यो हित । 'सुमते' सुमतिअभिधान । 'सुमतेन' सुमतेन सदा-गमेन स्वामिन् अथवा सुमतेन करणभूतेन । 'कनकतार' सपनीयोऽञ्जल । 'इतारे' गतज्ञश्च । 'दमद' मधमदम् । 'अपालय' अपगतनिलय । 'पालय' रक्ष । 'दराद्' आसाद् । 'अरातिक्षति-क्षपातः' अरातिक्षतिः—शत्रुभ्य उपमर्दः सैव रीद्रात्मकत्वाद् क्षपा—रात्रिः तस्याः सकाशाद् । 'पातः' । आपक । हे सुमते ! दराद् दमदं पालयेति सम्बन्धः ॥ १७ ॥

अवधूतः

हे मदकामाभ्यां त्यक्त ! हे नरेभ्यो हित ! हे सुमतिजिन ! दमदं मधमदं नरं दरादरातिक्षतिक्षपा-मिदसाध्यसाद् पालय रक्ष । हे सुमतेन सुसिद्धान्तस्यामिन् । यद्वा सुमतेन करणभूतेन । हे अपगतनिलय ! हे कनकतार सपनीयोऽञ्जल ! हे इतारे गतज्ञश्च ! हे पातसाधक ! अरातिक्षतिः शत्रुभ्य उपमर्दः सैव रीद्रात्मकत्वाद् क्षपा रात्रिस्तस्याः सकाशाद् ॥ १७ ॥

अन्वयः

(हे) मद-मदन-रहित ! नर-रहित ! सुमते-न ! (अथवा सुमतेन) कनक-तार ! इत-अरे ! अप-आलय ! अराति-क्षति-क्षपातः पातः ! सुमते ! (त्वं) दराद् दम-दं पालय ।

शब्दार्थः

मदनं=मदरेव, क'दपं.

मदमदनरहित ! = हे दपं अने क'दपंथी रहित !

नर=भनुध्य.

नरहित ! = हे भनुध्येने हितभरी !

सुमते ! (मू० सुमति) = हे सुभनि (नाथ) !

इत=इतभी.

સ્પષ્ટીકરણ

શ્રીરોહિણીનું સ્વરૂપ—

“પુણ્યબીજને ઉત્પન્ન કરે તે રોહિણી” એ રોહિણી શબ્દનો વ્યુત્પત્તિ-અર્થ છે. રોહિણી દેવી એ સોળ વિદ્યા-દેવીઓ પૈકી એક છે. તેને ચાર હાથ છે. તેના જમણા એ હાથ જપ-માલા અને બાણથી અલંકૃત છે, જ્યારે ડાબા બે હાથ શંખ અને ધનુષ્યથી શોભે છે. વળી તે કુંભ, પુષ્પ, હિમ ઇત્યાદિકના જેવી ચેતવણી છે અને ગાય એ એનું વાહન છે. આ હકીકત નિર્વાણ-કલિકા ઉપરથી જોઈ શકાય છે, કેમકે ત્યાં કહ્યું છે કે—

“તત્રાપી રોહિણીં પવલગ્નીં સુતમિવાદનાં ચતુર્મુખામક્ષસૂત્રવાળાન્વિતવક્ત્રિણપાણિં શાશ્વત્પુનર્ક-વામરાણિં ચેતિ.”

આ વાતની નિમ્ન-વિખિત પ્રલોક પણ સાક્ષી પૂરે છે:—

શક્ત્યાશમાશરણાપસાહિ—

ચતુષ્કરા લુન્નતપારવૈરા ।

ગોપામિની ગીતયરપ્રમાયા

ભીરોદિની સિદ્ધિમિમાં વદાત ॥

—આચાર-દિનકર, પત્રિક ૧૧૧

પદ-વિચાર—

આ પદને અન્વય કરતી વેળાએ ‘ધનુ’ની સાથે સંબંધ ધરાવનારૂં કેાઈ પણ પદ (શબ્દતા તરીકે ‘સિદ્ધિદાતા’) અધ્યાહાર છે એમ માનવું પડે છે.^૧ આ પ્રભાવે અધ્યાહાર લેવાનો વિચાર ન થાય, તો તે પણ કથંચિત્ વ્યર્થી શકે તેમ છે, કેમકે ‘ધનુ’ પરિણતો એમ અન્વય કરવાથી કેાઈ પણ પદ અધ્યાહાર છે એમ સમજવાની આશયકતા રહેતી નથી, પરંતુ તેમ થતાં ‘દ્વિ’ શબ્દને ‘ત્રય’ ક્રિયાપદની સાથે લેવાની જરૂરીઅન જણાય છે અને આ અર્થ બદ્ધ થઈ નથી એમ બાકો છે. ત્યારે શું આ પદ કેટલેક અંશે દ્રવિત છે, અપૂર્ણ છે એમ માનવું કીક જણાય ખરૂં? અને તેમ હોય તો આ મહાકવિની કૃતિ પણ દોષાંકિત કરે જરી કેની? આ પ્રશ્નનો આગળ ઉપર ૪૬ માં પ્રયોગમાં વિચાર કરીશું.

^૧ વિચરે કંઠાપ-અર્થિન્દિગ ચતુર્વિંશતિકાનાં તે ગથા પ્રલોકનો અન્વય; ત્યાં પણ ‘જગન્નિદાતા’ કે તેજું કે જગા અપદ્ધર છે એમ માનવું પડે છે.

५ श्रीसुमतिजिनस्तुतयः

अथ श्रीसुमतिनामस्य स्तुतिः—

मदमदनगदित ! नगदित !

सुमते ! सुमतेन ! कनकतारेतारे ! !

दमदमपालय ! पालय

दरादरातिक्षतिक्षपातः पातः ! ॥ १७ ॥

—आर्यः०

टीका

मदमदनेति । 'मदमदनगति ।' मदः—मदद्वारः मदः—कामः ताभ्यां रतिः तस्य सम्बोधनम् । 'नरति ।' नरेभ्यो रति । 'सुमते' सुमतिभविषान् । 'सुमतेन' सुमत्तस्य सद्ग-
मनेन स्वाभिन् अथवा सुमतेन करणभूतेन । 'कनकतार' तपनीयोऽम्बुछ । 'तारे' गजध्वजा ।
'दमद' मदमदम् । 'अपालय' अपगमनिलय । 'पालय' रत्न । 'दरात्' प्रासात् । 'अरातिक्षति-
क्षपातः' अरातिक्षतिः—अमुष्य उपमर्दः शीघ्र रौद्रात्मकदरात् सपा-रातिः तस्याः सखाशात् ।
'पातः' धावकः । हे सुमते ! दरात् दमदं पालयेति सम्बन्धः ॥ १७ ॥

अवधूरिः

हे मङ्गलामायां स्वप्नः ! हे मनेभ्यो रति ! हे सुमतिजिनः ! दमदं प्रदामर्दं नरे वपदिहलोकादिभेद-
भिन्नताभ्यासात् पालय कृत् । हे सुमतेन सुमिद्वान्मन्त्रमिन् ! । यदा सुमतेन करणभूतेन । हे अपालय
अपगमनिलय ! हे कनकतार तपनीयोऽम्बुछ ! । हे तारे कनकाध्वज ! । हे पातरावक ! । अपतिक्षति-
क्षामुष्य उपमर्दः शीघ्र रौद्रात्मकदरात् सपा-रातिक्षपातः सखाशात् ॥ १७ ॥

अन्वयः

(हे) मद-मदन-रति ! नर-रति ! सुमते-इम ! (अथवा सुमतेन) कनक-तार ! इव-
अरे ! अप-आलय ! अराति-क्षति-क्षपातः पातः ! सुमते ! (त्वं) दरात् इम-यं पालय ।

शब्दार्थः

मदने=मदने, १६

मदमदनगति

नर=नर

मन्त्रि=हे मन्त्रिभ्यो दिव्यानि !

॥

सुमति=हे सुमति (१५) !

સુમતેન ! =હે સુસિદ્ધાંતના સ્વામિન્ !
 સુમતેન (મૂં સુમત) =સુસિદ્ધાંત વડે.
 તાર =ઉજ્જવલ, પ્રકાશિત.
 કનકતાર ! =હે કાંચનના જેવા ઉજ્જવલ !
 હત (ધાં ૩) =અયેલ.
 હતારે ! =અયેલા ઉ શત્રુઓ જેના એવા ! (સંઠ)
 વમ =શમ, ઉપશમ.
 વા =આપવું.
 વમવં =ઉપશમને આપનાશને.
 આલય =ગૃહ.

અપાલય ! =ત્યાગ કર્યો ઉ ગૃહનો જેણે
 એવા ! (સંઠ)
 પાલય (ધાં પાલ) =તું બચાવ, રક્ષણ કર.
 વરાત્ (મૂં વર) =ભયથી.
 અરાતિ =ચત્રુ.
 ક્ષતિ =ઉપદ્રવ.
 ક્ષપા =ચત્રિ, નિશા.
 અરાતિક્ષતિક્ષપાત્ =ચત્રુ તરફથી થતા ઉપ-
 દ્રવરૂપી રાત્રિથી.
 પાત્ ! (મૂં પાત્) =હે પાલક !

શ્લોકાર્થ

શ્રીભુમતિનાથની સ્તુતિ—

“ હે હર્ષ અને-હંદર્પથી રહિત (પંચમ તીર્થકર) ! હે મનુષ્યના હિતકારી (જિનેશ્વર) !
 હે સુસિદ્ધાંતના (પ્રફુલ્લ હોવાથી તેના) સ્વામિન્ ! હે સુવર્ણના સમાન ઉજ્જવલ (પ્રભો) !
 નહ યથા છે દુરમનો જેના એવા હે (દેવાધિદેવ) ! ત્યાગ કર્યો છે ગૃહનો (અર્થાત્ ગૃહસ્થા-
 શ્રમનો) જેણે એવા હે (ઈશ) ! હે શત્રુઓ તરફથી થતા ઉપદ્રવરૂપી રાત્રિથી રક્ષણ કર-
 નારા (પરમેશ્વર) ! હે (શોભન અતિવાળા) સુમતિ (નાય) ! તું પ્રશમને આપનારા (સુનિવર) ને
 (સુસિદ્ધાંતદ્વારા) ભયમાંથી બચાવ. ”—૧૭.

સ્પષ્ટીકરણ

શ્રીભુમતિનાથ—

સુમતિનાથ એ જૈનોના પંચમ તીર્થકર છે. એમનો જન્મ અયોધ્યા નગરીમાં થયો હતો. સુમંગલા રાણી અને મેઘરથ રાજા એ એમનાં માતૃપિતા યતાં હતાં. એમના કૌચના લક્ષણથી લક્ષિત તેમજ સુવર્ણવર્ણી હેઠલું પ્રભાણ ત્રણસે ધનુષ્ય જેટલું હતું. એમનું આજીસ લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય પૂરું થતાં એણે અજરાગર પદ પામ્યા.

દમ (ઉપશમ) વિચાર—

દમ કહે છે ઉપશમ કહે છે નિષ્કાયાત્વ કહે છે બધું એકજ છે. કેમકે ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ રૂપી ચાર કષાયોને કાબુમાં રાખવા-તેમને શાંતિ રાખવા-તેમનાથી વેગળા રહેવું એ ‘ઉપશમ’ છે. જેવો ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો કે તરતજ તેનો સહચારી માન પણ ઉદ્ભવે છે; અને જ્યાં ક્રોધ અને માનરૂપી દંદ પ્રકટ થયું કે પછી માયા અને લોભ રૂપી દંદને પ્રકટ થતાં વાર

લાગતી નથી. આથી કરીને કૌષાદિક ચાર કષાયોનું સ્વરૂપ ધ્યાનમાં રાખીને બેઠલે કે તે કષાયોનું સામાન્ય સ્વરૂપાતાં આત્મિક લક્ષ્મી પલ્લાયન કરી બાધ છે અર્થાત્ તે ચાર ચંડાળની ચોકડીની ગુલામગીરી કરવાથી આત્માને અનેક પ્રકારના કટુ વિપાકો ભોગવવા પડે છે એ વાતને સંપૂર્ણ લક્ષ્યમાં રાખીને જેમ જને તેમ આ ચંડાળોથી દૂર રહેવા પ્રયત્ન કરવો; અને તેમ છતાં પણ કૌષિકાશ્વસર આવા ચંડાળોનો સ્વયં યર્થ બાધ, તો તે સ્વયંના પ્રાયશ્ચિત્ત તરીકે સદ્ભાવનારૂપી જલથી આત્માનું પ્રક્ષાલન કરવું. કષાય વિનાની શાંત વૃત્તિ યાને ઉપશમ એ અનેક હિતના કારણરૂપ છે. રાગ-દ્વેષાદિકથી ઉદ્ભવતા વિકલ્પોને યમાવી દઇને-વિભાવને યાને પરભાવને તિલાંજલિ આપીને, ટુંક સમયને માટે પણ સ્વ-ભાવમાં વર્તવામાં આવે અર્થાત્ આત્મ-રમણ યર્થ થકે, તો તે દ્વારા જે સુખ-આનંદ આત્મા અનુભવી શકે છે, તે સુખની આગળ ઉદ્ગાદિકનાં પણ સુખ-આનંદ કંઈ ગણતરીમાં નથી.

વિશેષમાં શાન્ત-ઉપશાન્ત-પ્રશાન્ત વૃત્તિ વગરનાં અર્થાત્ સમતા રસનું પાન કર્યા વિના કરાતાં શુભ અનુષ્ઠાનો પણ લેખે યતાં નથી. અર્થાત્ પ્રભુ-પૂજા, જપ, તપ, ચારિત્ર ઇત્યાદિ ઉપશમ-રહિત હોય, તો તે અંક વિનાનાં મીઠાં જેવાં છે. શાસ્ત્રમાં કહ્યું પણ છે કે " ઉવક્તમ સારં જ્ઞાનમ્ " અર્થાત્ ઉપશમપૂર્વકનું જ ચારિત્ર પ્રશંસનીય છે.

ઉપશમમાં ગજસુકુમાર, ચેતાર્યં મુનિ, ખંધક સાધુ ઇત્યાદિ મહાત્માઓએ કેવી રીતે ઉપશમ-રસનું સેવન કર્યું અને તેથી શું લાભો મેળવ્યા, તે તરફ પૂરતું ધ્યાન આપવાની સૂચના કરી આ વિષયને અત્ર સમાપ્ત કરવામાં આવે છે.

ભય અને તેના પ્રકારો—

શાસ્ત્રમાં ભયના સાત, આઠ તેમજ સોળ પ્રકારો વર્ણવ્યા છે. તેમાં સાત ભયો તો નીચે મુજબ છે—(૧) ઇંદ્રલોક-ભય (સભલીયથી ભય, જેમ મનુષ્યને મનુષ્યથી), (૨) પરલોક-ભય (વિભલીયથી ભય, જેમ મનુષ્યને સિંહાદિકથી), (૩) અકસ્માદ્-ભય (વિજલી આદિથી), (૪) આલ્લવિકા-ભય (ઉદર-પૂરણનો ભય), (૫) આદાન-ભય (ઘોરનો ભય), (૬) મરણ-ભય અને (૭) અપકીર્તિ-ભય.

ભયના આઠ પ્રકારો તો રાગ, જલ, દાવાનલ, સર્પ, ઘોર, સિંહ, હાથી અને સંધ્યામ છે. જી વાત તેમજ આ અષ્ટ પ્રકારના ભયોનું વર્ણન આનનુંગસૂરિએ રચેલા નભિહીજી સ્તોત્ર ઉપરથી દિગોચર થાય છે. વિશેષમાં ઘોરને બદલે કાશગૃહ (ભંધન)નો ભય તરીકે પણ ઉલ્લેખ કરવામાં આવે છે, એ વાત તેમજ આઠે ભયોનું વર્ણન આ સૂરિજીના રચેલા ભક્તતામર સ્તોત્રના ૩૪-૪૨ શ્લોકો ઉપરથી પણ ભેઈ શકાય છે.

હવે જે ભયોના સોળ પ્રકારો પાડવામાં આવે છે, તેનાં નામો જનતા સુધી તેા અધ્યાત્મ-કલ્પદ્રુમની ટીકામાંથી મળી શકશે.

પદ્ય-ચમત્કાર—

અત્યાર મુખીનાં આ સોળ (૧૬) પદ્યોમાં જે ચમત્કૃતિ નજરે પડતી હતી, તે ચમત્કૃતિને બદલે હવે અન્ય પ્રકારની ચમત્કૃતિ આમાં તેમજ ત્યાર પછીનાં ત્રણે પદ્યોમાં પણ દિ-સાગર

યાયા છે. આ ચમત્કૃતિને એક પ્રકારના 'ચમક' તરીકે જાણખાવી શકાય તેમ છે. એકના એક અક્ષરોનો-શબ્દ પછી તે બે હોય, ત્રણ હોય કે ચાર હોય-તેનો તરતને તરત ફરીથી ઉચ્ચેષ કરીને કવિશાસ્ત્રે અન્ય ચમત્કૃતિનું આશ્ચર્યાત્મક ચિત્ર આલેખ્યું છે. આ ચિત્રની સ્થૂત રૂપરેખા નીચે મુજબ છે:—

મંદં, મર્દં; નરહિત, નરહિત; સુમતે, સુમતે; નરુ, નરુ; તારે, તારે;
દમ, દમ; પાલય, પાલય; દરા, દરા; તિશ્ન, તિશ્ન; પાતઃ, પાતઃ.

એ નિવેદન કરવાની આસ આવશ્યકતા રહેલી નથી કે આ તેમજ ત્યાર પછીનાં ત્રણ પદો પણ ૯, ૧૦, ૧૧ અને ૧૨ માં શ્લોકોની માફક આર્યાગીતિમાં રચાયેલાં છે.

સમગ્રજિનેશ્વરાણાં વિજ્ઞાતિ:—

વિધુતારા ! વિધુતારા !

સદા સદાના ! જિના ! જિતાઘાતાઘા : !

તનુતાપાંતનુતાપા !

હિતમાહિતમાનવનવવિભવા ! વિભવા : ! ॥ ૧૮ ॥

—આર્યા

ટીકા

વિધુતારેતિ । 'વિધુતારાઃ' વિધુતં આરં અરીણાં સમૂહઃ, અરણં વા આરંઃ ધ્રમણં
અર્થાત્ સંસારે યૈસ્તે । 'વિધુતારાઃ' ષન્દ્રોઞ્જ્વલાઃ । 'સદા' સર્વકાલમ્ । 'સદાનાઃ' દાન-
સહિતાઃ । 'જિનાઃ' તીર્થકૃતઃ । 'જિતાઘાતાઘાઃ' જિતં અયાતનં-ઘાતવર્જિતં અયં-પાપં યૈસ્તે ।
'તનુત' વિસ્તારયત । 'અપાતનુતાપા' અપગતો અતનુ-ર્મહાન્ તાપો યેષાં તે । 'હિતં' પદ્યમ્ ।
'આહિતમાનવનવવિભવાઃ' આહિતો-જનિતો માનવાનાં નવવિભવઃ-પ્રત્યગ્રૈશ્વર્યં યૈસ્તે । 'વિભવાઃ'
વિગતસંસારાઃ । હે જિનાઃ હિતં તનુવેતિ સમ્બન્ધઃ ॥ ૧૮ ॥

અંબેચૂરિ:

વિધુતારા હે જિનાઃ ! હિતં તનુત કુરુત । વિધુતમારમરીણાં સમૂહોડરણં વા અરો ધ્રમણમર્વાત્
સંસારો યૈસ્તે । તથા વિધુચન્દ્રસ્તદ્ગુઞ્જ્વલાઃ । સદાનાઃ સત્યાગાઃ । જિતમઘાતં ઘાતયજિતમર્ષં પાપં
યૈસ્તે । અપગતમહાતાપાઃ । આહિતો વિસ્તીર્ણો માનવાનાં નવવિભવો નવઃ પ્રત્યગ્રૈશ્વર્યં યૈસ્તે ।
તથા વિગતસંસારાઃ ॥ ૧૮ ॥

૧ પૃત્ત-રત્નાકરમાં 'આર્યા-ગીતિ'નું લક્ષણ નીચે મુજબ આપેલું છે.—

"આર્યાપૂર્વાર્થં યદિ, ગુરુણકેનાધિકેન નિધને સુક્તમ્ ।

શ્તરત્ તદ્વધિસ્તિલં, દલં યદીયમુદિતૈવમાર્યાગીતિઃ ॥"

અન્વયઃ

(દે) વિપુલ-આરાઃ ! વિપુ-તારાઃ ! સ-વાનાઃ ! જિત-અપાત-અપાઃ ! અપ-તાપાઃ ! આદિત-માનવ-નવ-વિમવાઃ ! વિ-મવાઃ ! જિનાઃ ! (સૂં) સદા દિતં તનુત

શબ્દાર્થ

વિપુલ (ષાં વુ)=નાથ કરેલ.
આર=(૧)યનુઓનો સમૂહ; (૨) અમણ.
વિપુતારાઃ=(૧)નાથ કર્યો છે યનુઓના સમૂહનો
જેમણે એવા (સં.); (૨)અંત આણ્યો છે
(સંસાર-) અમણનો જેમણે એવા. (સં)
વિપુ=ચન્દ્રમા.
વિપુતારાઃ ! =હે ચન્દ્રમાના જેવા ઉજ્જવળ !
સદા=કુમેય.
વાન=દાન, ત્યાગ.
સવાનાઃ ! =હે દાન-સહિત !
જિનાઃ ! (સૂં જિન) =હે જિનો, હે તીર્થકર !
અપાત=ધાત-રહિત, અધાતી.
જિતાપાતાપાઃ ! =છતાં છે ધાત-રહિત પાપોને
જેમણે એવા ! (સં)

તનુ (ષાં તન)=(૧) કરેલ (૨) વિસ્તર
અનનુ=મહાન, અનંત.
તાપ=પતાપ.
અપાતનુતાપાઃ ! =દૂર ક્યાં છે મહાન
જેમણે એવા ! (સં)
દિતં (સૂં દિત) =પ્રદાન.
આદિત (ષાં આ)=વિસ્તાર કરેલ.
વિમવ=વેગવ, સંપત્તિ, ઐશ્વર્ય.
આદિતમાનવનવવિમવાઃ ! =વિસ્તાર કર્યો છે
અનુઓના નવીન ઐશ્વર્યને જેમણે
એવા ! (સં)
વિ-મવાઃ ! =અંત આણ્યો છે અંતરને -
જનમનો જેમણે એવા ! (સં)

શ્લોકાર્થ

સમસ્ત જિનેશ્વરોને વિનતિ—

"નાથ કર્યો છે યનુ-સમૂહનો જેમણે એવા" [અથવા અંત આણ્યો છે (સંસાર-)]
અમણનો જેમણે એવા] હે (જિનેશ્વર) ! હે ચન્દ્રમા જેવા ઉજ્જવળ (તીર્થકર) ! હે ત્યાગ-
સહિત (અર્થાત્ દીક્ષા-સમયે સંવત્સરી દાન દેનારા) (તીર્થપતિઓ) ! અંત આણ્યો છે
વર્જિત પાપો જેમણે એવા" (તીર્થકર) ! નહ યથા છે મહાન સંતાપ એવનેઃ (અર્થાત્ એક-
નાથી) એવા" હે (જિનશ્વર) ! વિસ્તાર કર્યો છે અનુઓના નવીન ઐશ્વર્યને જેમણે એવા" હે
હે (પરમેશ્વર) ! અંત આણ્યો છે સંસારનો (અર્થાત્ જન્મ, મરણ અને અગ્નિને) જેમણે
એવા" હે (જિનપતિઓ) ! હે જિનો ! તમે નિરંતર કરવાનું છે. વિનતિ કરે. (અર્થાત્
પ્રાણિ-વર્ગનું દિન કરે.)"—૧૮.

૧-૭ આ નવાં વિરોધે પ્રથમ વિનતિવાળા યનુ મળેલા છે તેવું છે.
૧૧

સ્પષ્ટીકરણ

જિનેશ્વરનું લક્ષણ—

જિનેશ્વરનાં કેટલાંક લક્ષણો તો આપણે જોઈ ગયા છીએ. આ શ્લોકોદ્વારા વળી તે સંબંધમાં એક વિશેષ લક્ષણ જાણવાનું મળે છે. તે એ છે કે એક વખત મુક્તિ-રમણીને વર્ષા પછી કોઈ પણ કારણસર તે જીવ ફરીથી સંસારરૂપી કાંઠવમાં નિમગ્ન થતો નથી, અર્થાત્ મોક્ષે ગયેલો જીવ જન્મ-મરણને ઊંઘી સલામ જારી દે છે.

કહેવાની મતલબ એ છે કે તીર્થંકર-પદ પ્રાપ્ત કર્યા વિના પણ મોક્ષે ગયેલા જીવો તો બાજુએ રહ્યા; ખુદ તીર્થંકરો પણ એક વખત નિર્વાણ પ્રાપ્ત કર્યા બાદ પોતાના તીર્થનું અસ્તિત્વ ઊંડી જતું હોય તો પણ-પોતાનું શાસન ચાલુ ન રહેતું હોય તો પણ તીર્થ-પ્રવર્તનની અભિલાષાથી પણ સંસારમાં ફરી અવતરતા નથી. આ ઉપરથી જોઈ શકાય છે કે નિમ્નલિખિત મન્ત્રોની સાથે જેન દર્શન મળતું આવતું નથી.

“यदा यदा हि धर्मस्य, ग्लानिर्भवति भारत ।।

अप्युत्थानाय धर्मस्य, तदाऽऽत्मानं सृजाम्यहम् ॥”

—ભગવદ્ગીતા, ચતુર્થ અધ્યાય, સપ્તમ શ્લોક.

મુક્ત જીવોના પુનરાગમનનો અસંભવ—

જે સ્થાનમાંથી કોઈ પણ કારણસર અધઃપતન થાય, તે સ્થાન અત્યુન્નમ નજ ગણાય, તો તેને ‘મોક્ષ’ એવી સંજ્ઞા તો ક્યાંથીજ અપાય ? વળી પ્રચલત અભિલાષા પણ ત્યાં સુધી બાકી રહી હોય, ત્યાં સુધી મુક્તિ કેમ સંભવે ? અને એવી અભિલાષા ત્યારે મુક્ત થયા પછી પણ પરિપૂર્ણ કરવાની બાકી રહી જાય, તો તેવા મુક્ત જીવને ‘કૃત-કૃત્ય’ તો કહેવાયજ ક્યાંથી ?

આ સંબંધમાં ‘એવી દલીલ કરવામાં આવે કે ઈશ્વર તો નિષ્કામ વૃત્તિથી કાર્ય કરે છે અને જીવો ઉપર ઉપકાર કરવો એ તો એનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે, તો આ દલીલ પણ પાયા વિનાની છે. કેમકે સમસ્ત જીવોના ઉપર એકી વખતે મુક્તિ-પદ મળ્યું તેની જાણે ખુશાલી તરિકે ન હોય ? તેમ કેમ તેણે ઉપકાર કર્યો નહિ કે જેથી કરીને આવી રીતે ધર્મનો લોપ થવાનો વારંવાર અવસર આવતાં તેને મુક્તિ-પુરીમાંથી ફરી ફરીને સંસારમાં આવવું ન પડત ? અને વળી માની લઈએ

૧ શું ગૌતમસ્વામીને મહાવીરસ્વામી પરત્રેના પ્રચલત રાગને લઈને કેવલ-જ્ઞાન મેળવવામાં ખલેલ પહોંચ્યું હતું નહિ વા ?

૨ એ વાન મારી ધ્યાન જદાર નથી કે જનન દર્શનકારો ઈશ્વરને નિત્ય-મુક્ત તેમજ એકજ તથા વળી સર્વવ્યાપક માને છે. પરંતુ ‘મુક્ત’ સ્પષ્ટથી કેનો બંધકાર થઈ શકે તે વિચારતાં તેમજ એકજ વ્યક્તિને ઈશ્વર-પદ પ્રાપ્ત થયું અને જનન વ્યક્તિઓ તેનું પદ કદાપિ પ્રાપ્ત નજ કરી શકે એ ઉપર ઉદાપોહ કરવાથી આ મન્ત્રો વ્યર્થકેટલી સત્યતા રહેવી છે તે આશ્ચર્યજનક બનેલું જાય.

જેન દર્શન પ્રમાણે તો દરેક મુક્ત જીવ ઈશ્વર છે, અર્થાત્ ઈશ્વર એક નથી પણ અનેક છે; જતાં એ બૃહત્ ન એક એક કે ઈશ્વર તો એકજ છે.

કે તેનામાં આવો ઉપકાર કરવાનું સામર્થ્ય પણ છે, તો પછી તે પોતાના મોક્ષ-મહેલમાં બેઠા
કેમ ઉપકાર કરતો નથી કે જેથી કરીને સંસારમાં ઉતરી આવવાની તેને તસ્દી લેવી ન પડે.
હુંકમાં, કુટુંબ અને સંસારપ્રતિ પુનરાગમન સ્વીકાર્યામાં અનેક દોષો ઉદભવે છે.
સાંવત્સરિક દાન—
હરેક વીરકર દીક્ષા લે તે પૂર્વે અર્ધાત્ ગૃહ-વાસનો ત્યાગ કરી શકે એવો
એ આવીને તે ગૃહ છોડી જાય છે. આ પ્રમાણે કોઈક દોષો ઉદભવે છે.
આ આવે છે. ઇન્દ્રના આદરમાં કોઈક દોષો ઉદભવે છે.

દરેક વીરકર હીલા લે તે પૂર્વે અર્થાત ગૃહ-પાસનો ત્યાગ કરે તે પહેલાં એક વર્ષ દાન દે છે. આ દાન કરતાં એવી ઉદ્યોગજ્ઞ કરાવવામાં આવે છે કે જે જોના અર્થો હે તથા આવીને તે ગ્રહણ કરવું. આ પ્રમાણેની ઉદ્યોગજ્ઞતાનું અવલોકન કર્યા બાદ યાચકો પ્રભુ પાસે થયેલું, રમણનાદિક ગૃહ સ્થલમાં રહેલું, આલિપ્ત વિનાનું એવું કૃપ્ય (રૂપ), સુવર્ણ, વસ્ત્રાદિક દ્રવ્ય અનેક સ્થલેથી લાવીને પ્રભુ સમક્ષ હાજર કરે છે. પ્રભુ બરાબર એક વર્ષ સુધી સુચોદિપથી માંડી તે લોભના સમય સુધી દાન દે છે અને તેમાં પણ યાચકની પ્રાર્થનાનુસાર તેને દાન દેવામાં આવે છે. (છતાં પણ એ જ્ઞાનમાં શંકા કે આમ હોવા છતાં પણ કેટલાક નિર્ભાગી જોના યથોક્ત દાનને ઉપલોભ-લોભ કરી ચકતા નથી.) દિન-પ્રતિદિન એક કોડ અને આઠ લાખ સુવર્ણનું દાન દેવામાં આવે છે. આ પ્રમાણે ૩૬૦ દિવસ લેએ વર્ષ ગણતાં એક વર્ષમાં વીરકર હીલા લે તે પૂર્વે તે ત્રણેય અઘ્યાસી કોડ અને એસી લાખ (૩૮૮,૮૦૦૦૦૦) સુવર્ણનું દાન દે છે.

જેન યાજમાન આપણે બોધ ગયા તેમ કર્મના સાત્ત્વગુણ

આમાંથી સાતના વરણીય, દરોના વરણીય

સાતિ-કર્મ, વરીકે અને બારીનાં

સાતિ-કર્મ, વરીકે અને બારીનાં

સ-ભિન્ન કરી

તે પાપ જોટલે શું?—
 એન સામ્રામાં આપણે જોઈ ગયા તેમ કર્મના જ્ઞાનપરવાદિક આડ પ્રકારે પાડવામાં આવ્યા
 છે. આમાંથી સ્વાભાવરણીય, દર્યાનાવરણીય, મોહનરીય અને અંતરરાય જો ચાર કર્મને
 'પાતિ-કર્મ' તરીકે અને બાકીનાં વેદનીય, નામ, ગોત્ર અને આયુષ્ય જો ચાર કર્મને
 'અપાતિ-કર્મ' તરીકે જોવામાં આવ્યાં આવે છે. આમાંના મૂળ શુભે ઉપર તરફ આરનારાં, તેને
 છિન્ન-નિશ્ચ કરી નાંખનારાં કર્મો 'પાતિ-કર્મ' કહેવાય છે, બ્યારે તેના મૂળ શુભને હાનિ નહિ
 પહોંચાડનારાં કર્મો 'અપાતિ-કર્મ' (પાત-વર્જિત પાપ) કહેવાય છે.
 જો તે બાણીવી વાત છે કે પાતિ-કર્મનો સ્વ થવાથી કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે અને
 કેવલિ-અવસ્થા કરમ્યાન અપાતિ-કર્મનો અનુભવ કરવો પડે છે. આ અપાતિ-કર્મને પશુ
 જ્ઞાનિ આપવાથી આદ્ય પદમ્ભા અને છે, અર્થાત્ તે નિવર્ણ-પદને પામે છે.
 ૧ જ્ઞા સંબંધમાં જુઓ. આપકુસુમાર્જનિ (૫૦-૭૦૩-૭૦૮).
 ૨ પરી રીને તો કેવલ-જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્મો પછીના તીર્થકર-નામ અર્થિ
 હિ મનેજ્ઞ હોવા છતાં પશુ અર્થિમાં રાજ વગર ભગવત્ સ્વરૂપે
 ૩ તીર્થકરે પશુ આદ્યારવામાં વાર્તાવિક તીર્થ
 ૪ થી તેમને તીર્થકર' સંબોધવામાં
 ૫ કર્મો માટેની સંબોધનામાં

१। अथ भूषण । एवं देवता सेवाया वसन्तः
२। नृपतिनाम निशान्तरं वसन्तः
३। नृपतिनाम निशान्तरं वसन्तः

"माया वराधनुः शोकराभाणे निगणतः कर्णः ।
 ससुपर्णस्य सुपर्णसिरेव पलं वृत्ताभिर्य ॥ ३ ॥
 १ मेम पञ्च भानी साधन के सुपर्ण नामक निबन्धन बनाने पश्चात् १९८० (१९८०) में पञ्च भानी
 निबन्धन (H. II, 1980) की ११ पृष्ठ (११८) पर १९८० (१९८०) में पञ्च भानी
 १ शोभन आसरे ८ पृष्ठों में १९८० (१९८०) में पञ्च भानी

विस्तार (H. H. Wilcox) की ११ भाषाओं में
। प्रमाण व्यासदे ८ शिष्या नोटरी दोषी लोभमे.

કાલીદેવ્યે પ્રાર્થના—

નમદાઽમાનગદા માતૃ

અહો ! મહોર્ગાગિગજિતાગ્ના તરસા ।

ધનધનકાલી કાલી

ચતાવતાદૂનદૂનરાત્રાનત્રા ॥ ૨૦ ॥ ૫ ॥

—આર્થો—

ટીકા

નમદેતિ । ‘નમદાઽમાનગદા’ નગાન્-પર્વનાન્ ધતિ ઈતિ નમદા, અમાન-ગદા-પ્રદર્શનવિશેષો વસ્યાઃ સા । ‘મા’ ‘અહો’ ઇત્યામન્ત્રણે વિસ્મયે યા । ‘મહોર્ગાગિગજિતાગ્ના’ મહોર્ગાગિગજિતાગ્ના-તેજસ્વતિભિઃ રાજિતા-ગ્રોભિતા રસા-પૃથ્વી યયા સા । ‘તરસા’ ધેમેન રસ-‘ધનધનકાલી’ ધનાઃ-સાન્દ્રા યે ધનાઃ તદ્વન્ કાલી-શ્યામા । કાલીતિ નામ્ના । ‘ચતાવતાદૂનદૂનરાત્રાનત્રા’ અવતાર-‘અવતાર’ રસાત્ । ‘જનદૂનસત્રાસત્રા’ જનાઃ-સ્ત્રોત્કાઃ દૂનાઃ-ઝવત્રાઃ રસા-સમયાઃ તાંત્રાપયતે યા સા । કાલી તરસા માં અવતારિત્યન્વયઃ ॥ ૨૦ ॥

અવતાર:

અહો ઇતિ સંવોધને વિસ્મયે યા । કાલી દેવી મામવતાર રક્ષતાન્ । કિંમૂતા । નગા-‘પર્વ’-‘નમદા’ ઇતિ ધાતોઃ પર્વતમેત્રી । અમાના અપ્રમાણા ગદા પ્રદર્શનવિશેષો વસ્યાઃ સા । રાજિતા ગ્રોભિતા રસા શૂભિર્ગદા મા । તરસા ધર્મન શાન્તિ યા । ધનો મેધસ્તદ્ધનકાલી પ્રદર્શન-વર્ણા । ધતેતિ વિસ્મયે । જના અવૃણાઃ દૂના વિપત્તેઃ સત્રાસાઃ સમયાસ્તાંત્રાપયતે રક્ષતિ યા ॥ ૨૦

અન્વય:

અહો ! નમ-કા, અ-માન-ગદા, મદદ-રાજિ-રાગિત-રસા, ધન-ધન-કાલી, જન-દૂન-સત્રા-સત્રા કાલી વત તરસા માં અવતાર ।

૨૧૦ દા૧

નમ=પર્વત.

દો=તોડણ, લેકણ.

નમદા=પર્વતને લેકણારી.

માન=માપ.

અમાન=માપ વિનાની, અસાધારણ.

ગદા=ગદા, આયુધ-વિશેષ.

અમાનગદા=અસાધારણ છે ગદા જેની લેવી.

અહો ! = અહો !

મદદ=તેજ.

રાજિત (ષા૦ રાજ) = પ્રકાશિત.

રસા=પૃથ્વી.

મહોર્ગાગિગજિતરસા=તેજની શેણિ વટે મહોર્ગાગિગજિતરસા.

ચિત ઠરી છે પૃથ્વીને જેણે લેવી.

તરસા=૧ લેકણ; (૨) અળપૂર્વક.

निर्याणकलिकायाम्—

“कालीं देवीं कृष्णवर्णां पद्मासनां चतुर्भुजां भक्तमृगदा-
लकृतदक्षिणकरां वज्रामययुतयामहस्तां चेति ।”

જાતી-અધ્યાપનર્થી, કૃષ્ણ.

જાતી-કાલી (દેવી).

અન્યજાતી-નિર્મલ એવના જેવી કૃષ્ણ.

જાત-વિશ્વવ્યાપી અધ્યાપન મનોવ્યાપક અધ્યાપન.

જાતના (૮૦-૮૧) પરિપાલન કરે, રસજ્ઞ કરે.

દુન (ધા. ૩) = પીડિત.

જાત-અધ.

જાત-રસજ્ઞ કરતું.

અન્યજાતના-અધ્યાપન, પીડિત અને અધ.

ખીતનું રસજ્ઞ કરનારી.

• સ્તોત્રાર્થ

કાલી દેવીને પ્રાર્થના—

“ અદો ! અદો ! પર્વતોને બેઠનારી એવી, અને અન્નાપાર્ણણ (અર્ધાત્ નિરૂપમ સામર્થ્યવાળી) ગદા છે એવી એવી, વગી પ્રભા વડે પ્રકાશિત કરી છે પૃથ્વીને જેણે એવી, તથા નિર્મલ (અર્ધાત્ જલથી પરિપૂર્ણ એવા) મેષના જેવી રથામવર્ણી, તેમજ (પનાકિકા) અધ્યાપન, (રોગાર્થી) પીડિત અને (યજુએથી) અધ-ખીત એવા (જીવો)નું રસજ્ઞ કરનારી (અર્ધાત્ રસજ્ઞ) એવી કાલી (દેવી) આજ સત્વર પરિપાલન કરે. ”—૨૦

સ્પષ્ટીકરણ

કાલી દેવીનું સ્વરૂપ—

‘દુરમતો પ્રતિજ્ઞાજ (અધ્યાપન) જેવી છે, તેમજ જે કૃષ્ણવર્ણી છે’ તે ‘કાલી’ એ કાલી રંગને સ્વરૂપિણી-અર્થ છે. આ દેવી પશુ એક વિદ્યા-દેવી છે. તેના વળે રથામ છે અને તે હાથમાં ગદા રાખે છે. વિદ્યેશમાં વિદ્યાર્થ કરતો એ એનું પાલન છે. આ વાતના ઉપર નીચેના સ્તોત્ર પ્રકાશ પાડે છે:—

“ દારદ્રદુષ્ટમમુલચ્છદમગ્નતટામતનુપુર્તિર્વાદયા ।

વિષ્ણુચક્રમલદાદના મહામુલ હુસાલમલદુકુલતાત્ સર્વેવ કાલી ॥ ”

—આશ્વાર ૦ પર્વાક ૧૬૨

પરંતુ એથી વિશેષ આદિતી તેા નિર્વાણ-કલિકા (પ્રતિષ્ઠા-પદ્ધતિ) ઉપરથી મળે છે. કેમકે ત્યાં કહ્યું છે કે—“ ત્વા કાલિકાદેવી કૃષ્ણવર્ણી વસ્ત્રાવનાં ચતુર્ધામસમુલ્લસદાદિતરસિન-કર્તા જ્ઞાનમયુનવામસ્તાં ચિતિ ” અર્થાત્ આ દેવીને ચાર હાથ છે; તેના જમણા બે હાથ અધ્યાપન-આલો અને જમણી વિશ્વવ્યાપી છે, અધારે યજ્ઞ બે હાથ અધ્યાપન-આલો અને અધ્યાપન-આલો છે.

પદ્ય-અનુક્રમ-મીમાંસા—

મગધામા, મગધામા; મહો, મહો; રાજિ, રાજિ; તરસા, તરસા;

ધન, ધન; કાલી, કાલી; વતા, વતા; દુન, દુન; સમા, સમા.

જા, જા એટલે જા, જા કેમકે મગધ પ્રસંગે વગર અને વગર એક માનવામાં આવ્યા છે. જુઓ એવીસમા સ્તોત્રનું સ્પષ્ટીકરણ.

૧. સરજાગતના અધ્યાપન નિશ્ચય કરતું, તેને કહેવું કે નીચાનું કંઈ કામજી નથી, નિર્મલ રહે એનું અર્થ કરતું તે ‘અધ્યાપન’ કહેવાય છે.

૨. વિદ્યાર્થી આ કાળને ૮૪ ગેા સ્તોત્ર.

६ श्रीपद्मप्रभजिनस्तुतयः

अथ श्रीपद्मप्रभाय विनतिः—

पादद्वयी दलितपद्ममृदुः प्रमोदम्

उन्मुद्रतामरसदामलतान्तपात्री ।

पाद्मप्रभी प्रविदधातु सतां वितीर्ण—

मुन्मुद्रतामरसदा मलतान्तपात्री ॥ २१ ॥

—वसन्तविलका (८, ६)

टीका

पादद्वयीति । 'पादद्वयी' चरणद्वितयी । 'दलितपद्ममृदुः' विकसिताञ्जकोमला । 'प्रमोदं' आनन्दम् । 'उन्मुद्रतामरसदामलतान्तपात्री' उन्मुद्राणि-विकसितानि तामरसदामानि-कमलमाला लतान्तानि-कुसुमानि तेषां पात्री-भाजनं, अपवा उन्मुद्रतामरसदामान्येव लम्बत्वाल्लतास्तासामन्तपात्री-समीपभाजनम् । कदाचिद् उन्मुद्राणि-अपर्यन्तानि तामरसानि सुरनिर्मितानि रेखात्मकानि वा दयत इति उन्मुद्रतामरसदा, यदिवा उन्मुद्-उद्गतद्विपं यद् रतं तत्र आमः-प्रत्यग्रो यो रसोऽभिलाषस्तं द्यतीति उन्मुद्रतामरसदा । 'आमलतान्तपात्री' आमलता-रोगवल्ली तस्या अन्तो-विनाशस्तस्य पात्री-भाजनम् । 'पाद्मप्रभी' पद्मप्रभसंबन्धिनी । 'प्रविदधातु' करोतु । 'सतां साधूनाम् । 'वितीर्णमुत्' दत्तप्रीतिः । 'मुद्रतामरसदा' मुद्रा रता अमरसदः-सुरसभा यस्याः सा । 'मलतान्तपात्री' मलेन-कर्मणा तान्तान्-ग्लानान् पात्री-रक्षणशीला । पाद्मप्रभी पादद्वयी प्रमोदं प्रविदधातु इति संबन्धः ॥ २१ ॥

अवचूरिः

पद्मप्रभसंबन्धिनी पादद्वयी प्रमोदं प्रविदधातु । किंभूता । दलितं विकसितं यद्द्वयं तद्वत् कोमला । उन्मुद्राणि विकसितानि तामरसदामानि कमलमाला लतान्तानि कुसुमानि तेषां पात्रीव पात्री भाजनम् । यद्वा उन्मुद्रतामरसदामान्येव लम्बत्वाल्लतास्तासामन्तपात्री समीपभाजनम् । सतां वितीर्णमुद् वृत्तप्रीतिः । मुवि मुद्रा वा रता अमरसदा देवसभा यस्याः सा । मलेन कर्मणा तान्तान् ग्लानान् प्रातीति मलतान्तपात्री ॥ २१ ॥

अन्वयः

दलित-पद्म-मृदुः, उन्मुद्र-तामरस-दामल-लतान्त-पात्री [अथवा उन्मुद्र-तामरस-दामल-लता-अन्त-पात्री, अथवा उन्मुद्र-तामरस-दा (अथवा उद् मुद्-रत-आम-रस-दा)-आम-लता-अन्त-पात्री] सतां वितीर्ण-मुद्, मुद्-रत-अमर-सदा, मल-तान्त-पात्री [अथवा मलता-अन्त-पात्री] पाद्मप्रभी पाद-द्वयी प्रमोदं प्रविदधातु ।

શબ્દાર્થ

દ્રવ્યી=યુગલ.
 પાદદ્રવ્યી=ચરણ-યુગલ.
 ફલિત (પાં.દત્.)=વિકસિત.
 મુદુ=કામલ.
 ફલિતપદ્યમુદુ=વિકસિત કમલના જેવું કામલ.
 પ્રમોદ (મૂં. પ્રમોદ)=હર્ષને.
 ઉદ્=વિશેષસૂચક અભ્યય.
 મુદા=મધ્ય.
 ઉન્મુદ=ખીલેલ, વિકાસ પામેલ.
 લામરસ=રક્ત કમલ.
 લામન્=માલા.
 છતાન્ત=કુસુમ.
 છતા=લતા, વેલ.
 અન્ત=સમીપ.
 પાત્રી=પાત્ર, ભાજન.
 ઉન્મુદતામરસલામલાન્તપાત્રી=(૧) વિકસિત
 રક્ત કમલોની માલા અને પુષ્પોના
 પાત્રરૂપ; (૨) વિકાસ પામેલાં રક્ત
 કમલોની માલારૂપી વેલના સમીપ
 ભાજનરૂપ.
 ઉદ્=ઉદયવાચક અભ્યય.
 મુદ્=હર્ષ.
 ઉન્મુદ્=ઉદયમાં આવેલો હર્ષ જ્યાં એવા.
 આમ=નવીન.

રસ=રસ.
 લા=કાષ્ટ.
 લે=ધારણ કરવું.
 ઉન્મુદતામરસલા=(૧) હર્ષપૂર્વક મૈથુનરૂપી
 નવીન રસને નષ્ટ કરનારું; (૨) વિકરવર
 પદ્યોને ધારણ કરનારું.
 અન્ત=અન્ત, નાશ.
 આમલાન્તાન્તપાત્રી=રેશમરૂપી લતાનો અંત લાવ-
 નાના ભાજનરૂપ.
 પાદ્યમી=પદ્યમલસંબંધી.
 પ્રવિષ્ણાહ (પાં. પા)=કરો.
 સતાં (મૂં. સદ)=સજ્જનોના.
 વિતીર્ણ (પાં. તુ)=અર્પણ કરેલ.
 વિતીર્ણમુદ્=અર્પણ કર્યો હર્ષ જેણે એવું.
 સદ્મ=સલા.
 મુદ્તામરસલા=(હર્ષમાં અથવા હર્ષથી લીન છે
 અમરની સલા જેને વિષે તે.
 મલ=મળ, કર્મ.
 તાન્ત (પાં. તવ)=ગાનિ પામેલ, દુઃખી થયેલ.
 મલતા=મલિનતા.
 પાત્રી=રસક.
 મલતાન્તપાત્રી=(૧) (કર્મરૂપી) મલથી ગાનિ
 પામેલાનું રક્ષણ કરનારું; (૨) મલિનતા-
 ના વિનાશના ભાજનરૂપ.

શ્લોકાર્થ

શ્રીપદ્યમલને વિનંતિ—

“વિકસિત પદ્યના જેવું કામલ, તથા ખીલેલાં રાતાં કમલોની માલા અને પુષ્પોના
 પાત્રરૂપ [અથવા વિકાસ પામેલાં રક્ત કમલોની માલારૂપી] લતાના સમીપ ભાજનરૂપ,
 અથવા હર્ષ-પૂર્વક મૈથુનરૂપી નવીન, રસને નષ્ટ કરનારું (અથવા અપૂર્વ શોભાવાળાં પદ્યોને
 ધારણ કરનારું) એવું તેમજ રેશમરૂપી વેલના અંત લાવનારા પાત્રરૂપ] એવું, વળી સજ્જનો-

ના માલા લાની ફોલથી તેને અત્ર ‘લતા’ ની ઉપમા આપી છે.
 ૨ આ તીર્થકરના ચરણમાં પદ્યની રેખા છે. વળી રેખા પલ્લવ તથા વિહાર દરખાન નેમના ચરણની નીચે
 કમલો સ્થાપે છે. તેથી ‘ધારણ કરનારું એ વિશેષણ સાર્થક કરે છે.

६ श्रीपद्मप्रभजिनस्तुतयः

अथ श्रीपद्मप्रभाय विनतिः—

पादद्वयी दलितपद्ममृदुः प्रमोदम्

उन्मुद्रतामरसदामलतान्तपात्री ।

पाद्मप्रभी प्रविदधातु सतां वितीर्ण—

उन्मुद्रतामरसदा मलतान्तपात्री ॥ २१ ॥

—वसन्तविलका (८, ९)

टीका

पादद्वयीति । 'पादद्वयी' चरणद्वितयी । 'दलितपद्ममृदुः' विकसितान्जकोमला । 'प्रमोदं' आनन्दम् । 'उन्मुद्रतामरसदामलतान्तपात्री' उन्मुद्राणि-विकसितानि तामरसदामानि-कमलमाला लतान्तानि-कुसुमानि तेषां पात्री-भाजनं, अथवा उन्मुद्रतामरसदामान्येव छम्बत्वाल्लतास्तासामन्तपात्री-समीपभाजनम् । कदाचिद् उन्मुद्राणि-अपर्यन्तानि तामरसानि गुरनिर्मितानि रेखात्मकानि वा दयत इति उन्मुद्रतामरसदा, यदिवा उन्मुद्-उद्रतर्ह्यं यद् रतं तत्र आमः-प्रत्यग्रो यो रसोऽभिलापस्तं यतीति उन्मुद्रतामरसदा । 'आमलतान्तपात्री' आमलता-रौ-गवल्ली तस्या अन्तो-विनाशस्तस्य पात्री-भाजनम् । 'पाद्मप्रभी' पद्मप्रभसंपन्थिनी । 'प्रविदधातु' करोतु । 'सतां साधूनाम्' । 'वितीर्णमुन्' दत्तमीति । 'मुद्रतामरसदा' मुद्रा रता अमरसदः-सुरसभा यस्याः सा । 'मलतान्तपात्री' मलेन-कर्मणा तान्तान्-ग्लानान् पात्री-रक्षणशीला । पाद्मप्रभी पादद्वयी प्रमोदं प्रविदधातु इति संबन्धः ॥ २१ ॥

अवधारः

पद्मप्रभसंपन्थिनी पादद्वयी प्रमोदं प्रविदधातु । किंभूता । दलितं विकसितं यद्भजं तद्वत् कोमला । उन्मुद्राणि विकसितानि तामरसदामानि कमलमाला लतान्तानि कुसुमानि तेषां पात्रीय पात्री भाजनम् । यद्वा उन्मुद्रतामरसदामान्येव छम्बत्वाल्लतास्तासामन्तपात्री समीपभाजनम् । सतां वितीर्णमुद्र इत्यर्थः । मुद्रि मुद्रा वा रता अमरसदा देवसभा यस्याः सा । मलेन कर्मणा तान्तान् ग्लानान् पार्तीति मलतान्तपात्री ॥ २१ ॥

अन्वयः

दलित-पद्म-मृदु, उन्मुद्र-तामरस-दामन्-लतान्त-पात्री [अथवा उन्मुद्र-तामरस-दामन्-लता-अन्त-पात्री, अथवा उन्मुद्र-तामरस-दा (अथवा उद्-मुद्र-रत-आम-रस-दा)-आम-लता-अन्त-पात्री] सतां वितीर्ण-मुद्र, मुद्र-रत-अमर-सदा, मल-तान्त-पात्री [अथवा मलता-अन्त-पात्री] पाद्मप्रभी पाद्म-द्वयी प्रमोदं प्रविदधातु ।

૨૧૦૬૧થે

દુર્ગા=યુગલ.
 પાદદ્વયી=ચરણ-યુગલ.
 દલિત (વાં દત્ત)=વિકસિત.
 મુદુ=કેમલ.
 દલિતપદ્મવૃદ્ધિ=વિકસિત કેમલના જેવું કેમલ.
 પ્રમોદ (પૂં પ્રમોદ)=હર્ષને.
 ઉદ્ધ=વિયોગસૂચક અભ્યય.
 મુદ્રા=મંથ.
 ઉન્મુદ=ખીલેલ, વિકાસ પામેલ.
 તામરલ=રક્ત કેમલ.
 જામન=ખાસ.
 છતાન્ત=કુમુધ.
 છતા=છતા, વેલ.
 અન્ત=સમીપ.
 પાત્રી=પાત્ર, જામન.
 ઉન્મુદતામરલજામલતાન્તપાત્રી=(૧) વિકસિત
 રક્ત કેમલોની ખાસ અને કુમુધોના
 પાત્રી; (૨) વિકાસ પામેલાં રક્ત
 કેમલોની ખાસાણી વેલના સમીપ
 જામનરૂપ.
 ઉદ્ધ=ઉદ્ધવચક અભ્યય.
 મુદ્ધ=હર્ષ.
 ઉન્મુદ=ઉદ્ધમાં આપેલો છે હર્ષ જ્યાં જોવા.
 જામન=લીન.

રસ=રસ.
 દા=કાચવું.
 જે=ધારણ કરવું.
 ઉન્મુદતામરલદા=(૧) હર્ષ પૂર્વક મેળુનરૂપી
 નવીન રસને નષ્ટ કરનાર; (૨) વિરાગ
 યદ્દમેને ધારણ કરનાર.
 અન્ત=અન્ત, નાશ.
 જામલતાન્તપાત્રી=મેળુનરૂપી છતાને જામન
 નાશ જામનરૂપ.
 પાદપત્રી=પદ્મપત્રી.
 પ્રવિજ્ઞાન (વાં વા)=કેસ.
 જાતાં (પૂં જા)=પ્રજ્ઞાનોના.
 વિતીર્ણ (વાં જી)=અર્પણ કરેલ.
 વિતીર્ણમુદ્ધ=અર્પણ કરેલો છે હર્ષ જેને જેવું.
 વાજન=સભા.
 મુદ્ધતામરલદા=હર્ષમાં અર્પણ કરેલી રીત છે
 અમરની સભા જેને વિશે તે.
 જલ=મળ, કર્મ.
 જાતા (વાં જા)=જાતિ પામેલ, કુખી કરેલ.
 જાલતા=મલિનતા.
 પાત્રી=રક્ત.
 જાલતાન્તપાત્રી=(૧) (કર્મરૂપી) મલિત રસને
 પાત્રીમાં રસ કરનાર. (૨) રક્તિન-
 ના વિનાશના જામનરૂપ.

શ્લોકાર્થ

શ્રીપદ્મપ્રભને ચિન્તિ—

“વિકસિત પદ્મના જેવું કેમલ, તથા ખીલેલાં શતાં કેમલોની ખાસ અને કુમુધોના
 પાત્રરૂપ (અથવા વિકાસ પામેલાં રક્ત કેમલોની ખાસરૂપી) છતાને સમીપ જામનરૂપ,
 અથવા હર્ષ-પૂર્વક મેળુનરૂપી નવીન રસને નષ્ટ કરનાર (અથવા અર્પણ કરેલ રસને
 પારણ કરનાર) જેવું તેમજ રામરૂપી વેલનો અંત જામનરૂપ પાત્રરૂપ” એવું. વર્તે અર્થ

૧. ખાસા કાળી હોયથી તેને અર્થ “જામન” ની ઉપમા આપે છે.
 ૨. આ નીર્વહના મરણમાં પદ્મની રેખા છે. વર્તે હર્ષ. પદ્મ પદ્મ
 ૩. મને કહ્યું છે. તેથી “પદ્મ” કરનાર જે વિદેશી સર્વ કરે છે.

નોને સમર્પણ કર્યો છે આનંદ જણે એવું (અર્થાત્ સત્પુરુષોને આનંદ-દાયક), તેમજ હર્ષમાં લીન છે દેવની સભા જેને વિષે એવું [અથવા હર્ષથી રમે છે સુરની સભા (માંના સભ્યોનું મન) જેને વિષે એવું], તેમજ (કર્મરૂપી) મલયી પીઠાયેત્ર (જીવો)નું રક્ષણ કરનાર [અથવા મસિનતાના વિનાશના ભાગ્યનરૂપ] એવું પદ્મ-મલનું ચરણ-યુગલ (જે ભગ્યજન ! તમને) હર્ષ ઉત્પન્ન કરે. ”—૨૧

સ્પષ્ટીકરણ

પદપ્રભ પ્રભુ—

આ છઠ્ઠા તીર્થંકરનો જન્મ કૌશાચ્છી નગરીમાં થયો હતો. શ્રીધર નૃપતિ અને સુસીમા રાણી એ તેમનાં જનક અને જનની યતાં હતાં, આ તીર્થંકરના દેહનો વર્ણ કરમલના જેવો રક્ત હતો અને તેની ડાચાઈ અડીસે ધનુષ્યપ્રમાણ હતી. આ દેહની શોભામાં પદ્મનું લાંછન વધારે કરતું હતું. દરેક તીર્થંકરની મારફત ગૃહસ્થાશ્રમનો અંતે ત્યાગ કરી, સિદ્ધ ભગવાનોની સાક્ષીએ સામાયિક^૧ મન મહણ કરી, ઉપટે કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી, તીર્થંકરવિષયક કાર્ય સમાપ્ત કરી, ત્રીય લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને તેઓ પંચમ^૨ ગતિને અર્થાત્ સિદ્ધ-મતિને પામ્યા.

વૃત્ત-વિચાર—

આ પદ અને ત્યાર પછીનાં બીજાં ત્રણ પદો પણ ‘સમવૃત્ત’ જાતના વૃત્તમાં રચાયેલાં છે. આ વૃત્તનું નામ વસન્તતિલકા છે. આને સિંહોદ્ગતા, સિંહોદ્ગતા, ઈન્દુવદના ઈત્યાદિ નામોથી પણ ઓળખાવવામાં આવે છે. એનું લક્ષણ એ છે કે—

“ઉક્તા વસન્તતિલકા તમજા જગૌ ગઃ”

અર્થાત્ આ છંદમાં ત, ભ, જ, અને જ એમ ચાર ગણો છે અને અન્ય બે અક્ષરો ગુરુ યાને દીર્ઘ છે. એટલે કે આ વૃત્તમાં એકંદર ચૌદ (૧૪) અક્ષરો છે.^૩ વિશેષમાં આઠમે અને ચૌદમે અક્ષરે ‘યતિ’ છે.

૧ આ શબ્દ ‘સમ’ અને ‘આય’ એ બે શબ્દોને બનેલો છે. આમાંના ‘આય’નો અર્થ ‘લાભ’ થાય છે, જ્યારે ‘સમ’ શબ્દથી ‘મધ્યસ્થ ભાવ’, ‘સમાન ભાવ’ ઇત્યાદિ સમજવામાં આવે છે. આથી કરીને ‘સામાયિક’ શબ્દના વિવિધ અર્થો થાય છે. કેમકે ‘સામાયિક’ એટલે ‘સમાન છે મુક્તિ-સાધન પ્રતિ સામર્થ્ય’ જેનું એવા શાન-દર્શન-આદિજનો લાભ છે તેમાં તે; અથવા ‘મધ્યસ્થ ભાવનો લાભ છે જે દ્વારા ત’; અથવા ‘સર્વ જીવોને સમાન મહુવારૂપ અર્થાત્ જનુ અને મિત્ર ઉપર સમભાવ રાખવારૂપ લાભ છે જેમાં ત’.

૨ મતિ ચાર છે—(૧) નરક, (૨) તિર્યંક, (૩) એવં (૪) દેવ. ‘તિર્યંક’ શબ્દથી દેવ, મનુષ્ય અને પંચમ મુક્તિ ઉત્ક્રાંત કર્યો છે. તે આલોકિક છે, શાશ્વત છે. લીધે નરકાદિક ગતિઓ થાય છે, તે યાય છે. આખું છે.

૩ આ વસન્તતિલકા વૃત્તનું લક્ષણ “આર્ધ યજ્ઞાદ્યં”

“આર્ધ યજ્ઞાદ્યં”

કાન્ત !

અંકુશ વડે અંકુશ
બીજો તેમજ ચોથો
‘નો’ અક્ષર ગુરુ

હો શાન્તા !
(ઈશ્વાની)

પ્રથમાદિ ચરણોના ગણો પરત્વે સમજ—

પા	દ	વ		ચી	દ	હિ		ત	પ	મ		મૃ	ક	પૂ	ર		મો	દ	પ
—	—	—		—	—	—		—	—	—		—	—	—	—		—	—	—
ત				મ				જ				જ					મ		મ

કાવ્ય-ચમત્કાર—

જેમ પૂર્વોક્ત પ્રલોકોમાં દ્વિતીય અને ચતુર્થ ચરણો એકમેકની સાથે મળતાં આવે છે અને તેથી તે પ્રલોકો ચમત્કારિક ગણાય છે, તેમ આ પ્રલોકના સંબંધમાં પણ એઈ ચકાય છે. વિશેષમાં આનાં બાર ચરણોમાં દુકાર અને મુકાર ઘણાં જોવામાં આવે છે; તેથી કંઈક ઓછી સંખ્યામાં તકાર તેમજ પકાર (અને રકાર) પણ દ્રષ્ટિગોચર થાય છે. હુંકમાં આ પ્રલોકના ઘણા ખરા અક્ષરો હંવસ્થ અને ઓષ્ઠસ્થ સ્થાનના છે. વળી આ પ્રલોકમાં મૃદુ અક્ષરોનો વિશેષતઃ સદલાવ જોવાય છે. આથી કરીને એકંદર રીતે આ પ્રલોક વાંચતાં કંઈક ઓરજ લેહેજત આવે છે.

સમગ્રજિનેશ્વરાણાં સ્તુતિઃ—

સા મે મર્તિ વિતનુતાજ્ઞિનપક્ષિરસ્ત—

મુદ્રાઽઽગતાઽમરસમાઽમુરમધ્યગાઽઽધાર્મ ।

રત્નાંશુભિર્વિદપતી ગગનાન્તરાલમ્

ઉદ્રાગતામરસમામુરમધ્યગાદ્ યામ્ ॥ ૨૨ ॥

—વસંત૦

ટીકા

સા મે મર્તિમિતિ । ‘સા મે મર્તિ વિતનુતાન્’ સા મય મહાં વિસ્તારયતુ । ‘જિનવદ્ધિઃ’ અર્-
શ્વરમ્પરા । ‘અસ્તમુદ્રા’ અસ્તા-વિસ્તા મુદ્રા-પર્યન્તો યયા સા અસ્તમુદ્રા-અપર્યન્તા । ‘આગતા’
આપાતા । ‘અમરસમા’ દેવવર્ષન્ । ‘અમુરમધ્યગા’ અમુરણાં મધ્યે ગચ્છન્તિ વા ના,
મુક્તવૈરત્યભિમાયઃ । ‘આણાં’ આદિકાલમવામ્ । અથવા અમુરમધ્યગાનાં આણાં-વર્ણાં,
મયમં પૂર્યત્તયા અમુરમધ્યે સા ગચ્છન્તિ, તત્તોઽન્યે ગણપરાદય इति । ‘રત્નાંશુભિઃ’ કલ્પિતપૂરણાં ।
‘વિદપતી’ કુર્વાણા । ‘ગગનાન્તરાલમ્’ અન્તરિસોદરમ્ । ‘ઉદ્રાગતામરસમામુર’ ઉદ્રાગ-ઉદ્ગમગણ
યન્ તામરસં તદ્દન્ મામુર-દાંતમ્ । ‘અધ્યગાન્’ માત્રગતી । ‘યાં’ મયપાન્કજાને સર્વાણિ અદર-
મભાનિરોપણાનિ । તાં(યાં)અધ્યગાન્ અમરસમા સા જિનવદ્ધિઃ મે મર્તિ વિતનુતાન્વિતનુત્તરઃ ॥૨૨॥

પ્રથમાદિ ચરણોના ગણો પરત્વે સમજ—

વા	દ	વ	પી	દ	હિ	ત	પ	મ	મુ	કુ	પૂ	ર	મો	દ	પ
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
ત			મ			જ			જ			મ			ગ

કાવ્ય-ચમત્કાર—

જેમ પૂર્વોક્ત શ્લોકોમાં દ્વિતીય અને ચતુર્થ ચરણો એકમેકની સાથે મળતાં આવે છે અને તેથી તે શ્લોકો ચમત્કારિક ગણાય છે, તેમ આ શ્લોકના સંબંધમાં પણ એવું શકાય છે. વિશેષમાં આનાં ચાર ચરણોમાં દ્વિતીય અને ત્રીજા ચરણો એવામાં આવે છે; તેથી કંઈક જોઈ સંબંધમાં ત્રીજા તેમજ ચતુર્થ (અને પાંચમ) પણ દૃષ્ટિગોચર થાય છે. કુકમાં આ શ્લોકના ઘણા ખરા અક્ષરો કંઠસ્થ અને જોડાયેલાં સ્થાનના છે. બીજી આ શ્લોકમાં મુદ્ધ અક્ષરોનો વિશેષતાઃ સ્વરૂપ નોવાય છે. આથી કરીને એકંદર રીતે આ શ્લોક વાંચતાં કંઈક જોરજલ્દા આવે છે.

સમગ્રજિનેશ્વરાણાં સ્તુતિઃ—

સા મે મતિં વિતનુતાજ્ઞિનપક્ષિરસ્ત—

મુદ્રાઽઽગતાઽમરસમાઽમુરમધ્યગાઽઽધામ્ ।

રત્નાશુભિર્વિદધતી ગગનાન્તરાલમ્

ઉદ્રાગતામરસમામુરમધ્યગાદ્ યામ્ ॥ ૨૨ ॥

—વસન્ત૦

ટીકા

સા મે મતિમિતિ । ‘સા મે મતિં વિતનુતા’ સા મય મહાં વિસ્તારયતુ । ‘જિનપક્ષિઃ’ અં-
સ્તરમ્પરા । ‘અસ્તમુદ્રા’ અસ્તા-વિત્તમ્ મુદ્રા-વર્ણન્તો યયા સા અસ્તમુદ્રા-અવર્ણન્તા । ‘આગતા’
આપાતા । ‘અમરસમા’ દેવવર્ણન્તુ । ‘અમુરમધ્યગા’ અમુરાણાં મધ્યે ગચ્છતિ યા સા,
મુક્તવૈરેત્પમિમાયઃ । ‘આદ્યા’ આદિકાલમ્ભામ્ । અથવા અમુરમધ્યગાનાં આદ્યા-મધ્યમ,
મધ્યમ પૂર્વમત્પા અમુરમધ્યે સા ગચ્છતિ, તત્તોઽપ્યે ગણપરાદયઃ સતિ । ‘રત્નાશુભિઃ’ મણિમયૂર્જઃ ।
‘વિદધતી’ કુર્વાણા । ‘ગગનાન્તરાલ’ અન્તરિસોદરમ્ । ‘ઉદ્રાગતામરસમામુર’ ઉદ્રાગ-વન્તરાગં
પત્ તામરસં તદ્દત્ મામુરં-દોષમ્ । ‘અધ્યગાદ્’ માતૃવતી । ‘યા’ । મયપાન્તગતે સર્વાણિ અમર-
સમાવિરોપણાનિ । ઠાં(યાં)અધ્યગાદ્ અમરસમાસા જિનપક્ષિઃ મે મતિં વિતનુતાદિત્યન્વયઃ ॥૨૨॥

અથ પૂરિ:

જા જિનધેની કમ મર્તિ જગાર્ । અસ્તુત્તા મુક્તમામા । ગતા પ્રાપ્તા અમરમા દેનાર્ત
જિનપદ્ધિ અધ્યાગાર્ પ્રાપ્તગ્ની । આર્ણ પ્રથમામ્ । કિંધુત્તા । અસુરમાપ્તા અસુરમાપ્તે મજ્જુનીનિ । કિ
પૂર્વતી । રત્નાશુમિર્મૂરજમનિજાન્તિભિર્મનમાર્થે ઉગ્રતાર્ણ વદ્ તામરની વર્ણ તગ્દ માસુર કુર્ચોગા ॥૨૫॥

અન્યથ:

રત્ન-અંશુમિ: ગગન-અન્તરાલં ઉદ્-રાગ-તામર-માસુર વિરૂપતી (સ્વર્ગત:) આગતા,
અસુર-માપ-ગા, અસ્ત-મુદ્રા અમર-સમા વાં આર્ણા (જિન-પદ્ધિ) અધ્યાગાર્ જા જિન-પદ્ધિ:
મે મર્તિ વિત્તુતાદ્ ।

અથવા

અસુર [અથવા સુર] માર્ય-ગ-આર્ણા વાં (જિન-પદ્ધિ) અમર-સમા ગતા અધ્યાગાર્ (જ),
જા અસ્ત-મુદ્રા, રત્ન-અંશુમિ: ગગન-અન્તરાલં ઉદ્-રાગ-તામર-માસુર વિરૂપતી જિન-પદ્ધિ:
મે મર્તિ વિત્તુતાદ્ ।

શ્લોકાર્થ

જા / મૂં તદ્) = તે.
મર્તિ (મૂં મર્તિ) = મુદ્ધિને.
વિત્તુતાદ્ (વાં તદ્) = વિસ્તારે.
પદ્ધિ = શૈલિ.
જિનપદ્ધિ = જિનોની શૈલિ.
મુદ્રા = પ્રમાણ, પરિમાણ.
અસ્તમુદ્રા = પરિમાણ-રહિત.
આગતા (વાં ગદ્) = આવેલી.
ગતા (મૂં ગત) = ગમન કરેલી.
સમા = સભા, પરિષદ.
અમરસમા = દેવોની પરિષદ.
મદ્દ = વચ્ચે ભાગ.
ગદ્ = પ્રાપ્ત થયું.
અસુરમાપ્તમા = અસુરોની મધ્યમાં જતી.
આર્ણા (મૂં આપ) = પ્રથમ, ઉત્તમ.

અસુરમાપ્તમાર્ણા = અસુરોના મધ્ય ભાગમાં
જનાશ્યેમાં પ્રથમ.

રત્ન = રત્ન.
રત્નાશુમિ: = રત્નનાં કિરણો વડે.
વિરૂપતી (વાં વા) = ૩૨નારી.
ગગન = આકાશ.
અન્તરાલ = મધ્ય ભાગ.
ગગનાન્તરાલ = આકાશના મધ્ય ભાગને.
ઉદ્ = ઉત્કૃષ્ટતા-વાચક અન્યથ.
રાગ = રહતા, રતાથ.
ઉદ્રાગ = ઉત્કૃષ્ટ છે રતાથ જેમાં એવાં.
ઉદ્રાગતામરસમાસુર = ઉત્કૃષ્ટ છે રતાથ જેમાં
એવાં પદ્ધિના જેવું દેહીપ્રમાણ કરતી થકી (સ્વર્ગમાર્થી) આવેલી
અધ્યાગાર્ (વાં દ્) = પ્રાપ્ત કરતી હતી.

શ્લોકાર્થ

સમગ્ર જિનેશ્વરોની સ્તુતિ—

II (રત્નજડિત આભૂષણોમાંનાં) રત્નોનાં કિરણો વડે આકાશના મધ્ય-ભાગને, ઉત્કૃષ્ટ
છે રહતતા જેમાં એવાં પદ્ધિના જેવું દેહીપ્રમાણ કરતી થકી (સ્વર્ગમાર્થી) આવેલી

‘એવી, તેમજ અમુરોની વચ્ચે રહેનારી (અર્થાત્ સત્ત્વો સાથે પણ મિત્રતા રાખનારી) એવી દેવ-પરિવ્રજ, જે (પૂજ્યતાની અપેક્ષાએ) પ્રથમ (છે તેવી) નિન-એણિને પ્રાપ્ત કરતી હવા તે (નિન-એણિ) મારી મતિનો વિશેષતઃ વિસ્તાર કરે. ”

અથવા

“ અમુરોના મધ્ય ભાગમાં જનારાઓમાં પ્રથમ એવી જે નિન-એણિ પ્રતિ સુરોની સલા જતી હવી તેમજ જેનો આશ્રય લેતી હવી, તે પરિમાણ-રહિત તથા રત્નનાં કિરણો વડે ગગનના મધ્ય-ભાગને અત્યંત રહસ્યતા છે જેમાં એવાં કમલોના જેવું પ્રકાશમય કરનારી નિન-એણિ મારી મતિનો વિશેષ વિસ્તાર કરે. ”—૨૨

રૂપથીકરણ

નિન-એણિ પરત્વે વાપરેલાં વિશેષણો સંબંધી વિચાર—

(૧) પરિમાણ-રહિત—આ શ્લોકમાં નિન-એણિને પરિમાણ-રહિત એવા વિશેષણથી વિશિષ્ટ આવેજેલી છે. તેમાં ‘પરિમાણ-રહિત’ એમ કહી અત્યાર સુધીમાં અનંત કાલ-ચક્રો વ્યવીત યદ્ય મયેલાં હોવાને લીધે અનંત તીર્થકરો (જિનેશ્વર) યદ્ય ગયા છે એમ સૂચન કરવામાં આવ્યું છે.

(૨) પ્રથમ—નિન-એણિને પૂજ્યતાની અપેક્ષાએ તેમજ સાક્ષાત્ ઉપકારક તરીકેની દૃષ્ટિએ પણ ‘પ્રથમ’ ચાને ‘આદ્ય’ એમ કહી શકાય છે. આ વાત ચૌદ ‘પૂર્વ’ના સારૂપ નવકાર મંત્રની વચના ઉપરથી પણ જોઈ શકાય છે.

વળી આ શ્લોકમાં ‘રત્નનાં કિરણો વડે... આકાશના મધ્યભાગને દેહીપ્રમાણ કરનારી’ એવું જે વિશેષણ દેવ-સલાને લગાડવામાં આવ્યું છે, તે વિશેષણ નિન-એણિના સંબંધમાં પણ થતી શકે છે. કેમકે જ્યારે જિનેશ્વર એક સ્થલેથી અન્ય સ્થલે વિહાર કરે છે, ત્યારે તેનાં અદ્ભુત પ્રાતિદર્શ્યો પણ આકાશ-માર્ગે તેની સાથે ગમન કરે છે. આ પ્રાતિદર્શ્યોમાંનાં છત્ર, વામન, તિલાસનાદિ પ્રાતિદર્શ્ય દીશ, મણિ, માણેક અને રત્નાદિકથી ભરિત હોવાને લીધે તેના પ્રકાશથી પણ ગગન દેહીપ્રમાણ બની રહે છે.

જિનેશ્વરનો મહિમા—

આ શ્લોકમાં અમર-સલાને ‘અમુરોના મધ્યમાં રહેનારી’ કહીને સમવસરણમાં જીવો પોતાનાં ભતિ-વૈર પણ ભૂલી જાય છે એ વાતનું સૂચન કરવામાં આવ્યું હોય એમ લાગે છે. આવે સ્થલે જીવો પોતાનું ભતિ-વૈર ભૂલી જાય તેમાં નવાઈ નથી. કેમકે કહ્યું છે કે—

“ સારદ્વી વિદગ્ધાર્યં સ્વજાતિ સુતધિયા મન્દિર્ની વ્યાપ્તવોતં
માર્ગોરી હંલવાલં પ્રણયપરિવશાન્ત કેલિકાન્તા મુત્તદ્વન્ ।
વૈરાગ્યાઅન્મજાતાન્વાપિ મલિતમવા જન્તવોન્નદે સ્વજેપુ-
દંટા છોમ્વેકલ્લં પ્રસમિતકલુપં યોગિનં હીનમોહન્ ॥ ”

—અમર

निर्वाणवृद्धिवायाम्—

“गान्धारी देवी नीलवर्णा कमलासनं शम्भुं तं परमपूज्यं
दक्षिणवर्णं अनपवृद्धिदायकं वाग्देवि ॥”

निर्वाणकलिकायाम्—

“गान्धारीं देवीं नीलगन्त्रीं कमलागन्त्रीं चतुर्भुजां शम्भुमुखायुत
दक्षिणकर्णं भगवत्कलिकायुतयामहन्तां धेनि ।”

ધામન્=સ્થાન, ધામ.

અમિમં (મૂં અમિમં)=મુખ્ય.

સરિત્=નદી.

સરિત્પતિ=નદીય, સમુદ્ર.

લેટ=પૂલ.

મયસરિત્પતિસેતું=સંસારરૂપી સમુદ્ર મતિ પૂલરૂપ.

સંતમસ=ગાઠ અધકાર.

અસ્તમારામમાનમલસંતમસં=નાશ કર્યો છે કામ-
દેવ, રાગ, માન, અને મલરૂપી ગાઠ
અધકારનો જેણે એવા.

ગમાનો (મૂં ગમ)=આલાપકારનો.

શ્લોકાર્થ

શ્રીસિદ્ધાન્તનું સ્વરૂપ—

“(અનાદિ કાલથી ભવ-અમણ્ કરવાથી ઉત્પન્ન થયેલા) અમનો અંત આણનારા, તથા અસંગ-વ્રતિ (અર્થાત્ સંસાર-સંગ-રહિત એવા મુનિવર)ને આશ્રય કરવા માટે ઉપવન (સમાન), વળી શોભાયમાન, તેમજ સમાન પાઠોના મુખ્ય સ્થાનરૂપ, અને વળી સંસાર-સમુદ્ર (ઓળંગી જવામાં) પૂલ-સમાન, તેમજ નાશ કર્યો છે કંઈપં, રાગ, મર્વ અને (અષ્ટ કર્મરૂપી) મલરૂપી ગાઠ અધકારનો જેણે એવા જિનેશ્વરના આગમને (દે જન-સમૂહ!) તું નમસ્કાર કર.”—૨૩

સ્પષ્ટીકરણ

શ્લોક-અમત્કૃતિ—

આ શ્લોકમાં અન્ય શ્લોકોના જેવી અરણ્ય-સદચતારૂપી અમત્કૃતિ દિષ્ટિગોચર થવા ઉપરાંત મહારાની વિશેષતારૂપી અન્ય અમત્કૃતિ પણ નજરે પડે છે.

ગાન્ધારીદેવીસ્તુતિ:—

ગાન્ધારી ! વજ્રમુસલે જયતઃ સમીર—

પાતાલસત્કુવલયાવલિનીલમે તે ।

કીર્તીઃ કરપ્રણયિની તવ યે નિરુદ્ધ—

પાતાલસત્કુવલયા વલિની લમેતે ॥ ૨૪ ॥ ૬ ॥

—અમર ૭

ટીકા

ગાન્ધારીનિ । ‘ગાન્ધારી’ ગાન્ધારિનામિકે । ‘વજ્રમુસલે’ શરણમાતી । ‘જયતઃ’ જય-
મનુષ્યવતઃ । ‘સમીરપાતાલસત્કુવલયાવલિનીલમે તે’ સમીરપાત્રેન-વાતવેક્ષ્ણેલનેન આલસન્ના-
—

વાસિનાં કુવલયં-પૃથ્વીમણ્ડલં પાતાલલક્ષણં યકામિસ્તાઃ, યદિવા નિરુદ્ધં પાતાલં સદ્-શોભનં
કુવલયં વેતિ વિગ્રહઃ । ‘વલિની’ સારયુક્તે । ‘લભેતે’ પ્રાપ્નુતઃ । હે ગાન્ધારિ ! તવ કરમણયિની
તે વજ્રમુસલે જયતો યે કીર્તીઃ લભેતે इति યોગઃ ॥ ૨૪ ॥

અવચૂરિ:

હે ગાન્ધારિ વેવિ ! તે વજ્રમુસલે આયુધે જયતઃ । કિંમૂતે । યાતમેહ્નોલનેનાલસન્તી યા કુવલય-
માલા સદ્ગન્ધીલા મા કાન્તિર્યયાઃ । યે વજ્રમુસલે કીર્તીર્યશસિ લભેતે । કિંમૂતે । તવ હસ્તજેદહે ।
વલિની વલયતી । કીર્તીઃ કિમૂતાઃ । નિરુદ્ધમાવૃતં પાતાલં સત્પૃથ્વીવલયં ચ યામિઃ ॥ ૨૪ ॥

અન્વય:

ગાન્ધારિ ! યે (વજ્ર-મુસલે) તવ કર-પ્રણયિની, વલિની, નિરુદ્ધ-પાતાલ-સદ્-કુ-
વલયાઃ કીર્તીઃ લભેતે, તે સમીર-પાત-આ-લસત્-કુવલય-આવલિ-નીલ-ભે વજ્ર-મુસલે જયતઃ ।

શબ્દાર્થ

ગાન્ધારિ ! (મૂં ગાન્ધારી) = હે ગાન્ધારી (દેવી) !

વજ્ર = ૧૪.

મુસલ = મુશ્મુ, યાત્રિયુ, આયુધ-વિશેષ.

વજ્રમુસલે = ૧૪ અને મુસલ.

જયતાઃ (યાઃ જિ) = જયવંતા વર્તે છે.

સમીર = ૫૫ન.

પાત = ૫૬ન.

જાલસન્ (યાઃ સ્વ) = અત્યંત રેડીમખાન.

કુવલય = ૧૫૭.

આવલિ = ૫૬, ૬૧.

નીલ = ૬૬.

સમીરપાતાલસન્દુરલપાવલિનીલભે = ૫૫નના

સદનથી અત્યંત રેડાની એવી કમલોની

અદના એવી નીલ કાન્તિવાળા

તે (મૂં તદ) = તે બે.

કીર્તીઃ (મૂં કીર્તિ) = કીર્તિઓ, યશ.

કર = ૬૨૫, ૬૫.

પ્રણય = ૨૫૬, ૨૫૭

કરમણયિની = ૬૨૫ પ્રતિ અનુરાગ ધરાવનારા.

યે (મૂં યદ) = જે બે.

નિરુદ્ધ (યાઃ સ્વ) = ૧૬૬.

પાતાલ = પાતાળ.

સદ્ = ૨૬૫.

કુ = ૫૬૫.

વલય = ૫૬, ૫૭.

નિરુદ્ધપાતાલસન્દુરલપાવલિનીલભે = (૧) પૂરી રીધાં છે

પાતાળ તેમજ (અથવા પાતાળરૂપી)

મુરોશિત અમંડળને જેણે એવી; (૨)

આવરણ કર્યું છે પાતાલવાર્માઓના

પૃથ્વી-મંડલનું જેણે એવી.

વલિની (મૂં વલિન) = ૫૨૫મી, અસુખા.

લભેતે (યાઃ લમ) = મેળવે છે.

સંક્ષેપાર્થ

ગાન્ધારી દેવીની સ્તુતિ—

“ હે ગાન્ધારી (દેવી) ! જે વજ્ર અને મુશ્મ તારા હસ્ત પ્રતિ અનુરાગ ધારણે છે
(અર્થનું એને નું નિર્મલ નામ હસ્તમાં ધારણ કરે છે) તથા વળી નિરોધ કરે છે પાતાલ
લેખ સુરેન્દ્રિય [અથવા ૫૫નરૂપી મુશ્મ] સૂમંદવનો જેણે એવી [અથવા અવાનુ
કર્યું છે ૫૫નરૂપી દેવી-૫૬૫-મંડલનું જેણે એવી (અર્થનું પ્રિય-સ્વ મુખી પ્રમતી ગયેલી
એવી)] દિવસને જેણે અજ્ઞાન કરી છે તેમજ વળી (નમ જેણે ૨૬મિની મળવને

લીધે) ને બધ-ચુકત છે, તે બે તારાં વજ અને મુસલ કે જેની કાંતિ પવનના ચલનથી અત્યંત શોભતાં એવાં કમલોની આલાના જેવી નીલ-વર્ણી છે, તે જયવંત વર્તે છે.”—૨૪.

સ્પષ્ટીકરણ

ગાન્ધારી દેવીનું સ્વરૂપ—

આ એક વિદ્ય-દેવી છે અને તેને ચાર હાથ છે. જમણા બે હાથમાં તેવરદ અને મુસલ રાખે છે, જ્યારે ડાબા બે હાથમાં તે અભય અને વજ્ર ધારણ કરે છે. વળી તે નીલવર્ણી છે તેમજ શતપત્ર(કમલ) એ એનું વાહન છે. આ હકીકત નિર્વાણુ-કલિકા ઉપરથી જોઈ શકાય છે. કેમકે ત્યાં કહ્યું છે કે—

“તથા ગાન્ધારીદેવીં નીલવર્ણીં કમલાસનાં ચતુર્ભુજાં શરદમુશલયુતં દક્ષિણક્રમમપકુલિશયુતશમ-
હસ્તાં ચેતિ.”

આ વાતની નીચેના શ્લોક પણ સાક્ષી પૂરે છે.

“શતપત્રસ્થિતચરણા, મુસલં વજ્રં ચ હસ્તયોર્વધતી ।

કમનીયાજનકાન્તિ-ગાન્ધારી ગાં શુભાં વપાત્ ॥”—આચાર્ય

—આચાર્ય ૧૦ પત્રાંક ૧૬૨

વિશેષમાં આ દેવીના સંબંધમાં એક ટીકામાં એવો ઉલ્લેખ છે કે—

“પૂર્વામવાપેક્ષયા ‘ગન્ધાર’ વેસોત્પન્નત્યાદ્ ગાન્ધારી”

અર્થાત્ પૂર્વ ભવમાં આ દેવી ‘ગન્ધાર’ દેશમાં ઉત્પન્ન થઈ હતી તેથી તેને ગાન્ધારી કહેવામાં આવે છે.

વૃત્ત-અમરકાર—

આ શ્લોકમાં (તેમજ ત્યાર પછીના બીજા બે શ્લોકોમાં પણ) ને નિશિદ્ધ વિચિત્રતા શ્લેષી છે, તેનું અત્ર દિગ્દર્શન કરાવવામાં આવે છે. બીજું અને ત્રીજું ચરણ—એમ બંને ચરણો પ્રતિ દક્ષિ દેશમાં વકાર અને ઉકારને આપા કાવ્યમાં એક ગણવામાં આવ્યા છે એ વાત જોઈ શકાય છે. કહ્યું છે કે—

“લમક-રેપ-ચિત્રેણ, લયયોર્લયોર્ને મિત્”

અર્થાત્—લમક, રેલ અને ચિત્રમાં ઉકાર અને વકાર તેમજ હકાર અને લઘક વચ્ચે ભેદ ગણવામાં આવતો નથી.^૧

દો. અમરકારથી પણ અર્થાત્ કાવ્ય એવું
નિશિદ્ધ સ્વોપદરીક્ષકદિન નિન-સ્તુતિ

અત્ર તાં ઉદાહરણ તરીકે આ અનુપમ કાવ્યનું કૃત્ર એકન પદ આપવામાં આવે છે. તે પણ નીચે મુજબ છે.—

આમ્બારાણ ચેલદી ચલદલીકેલામતી રાહમે
ચમદાલિમદ્રાજસારિક રસાત્ સ્વાં સાકુષી રાજદામ ।
છાદપાળદસૂરસારસદસૂર્જાકુલવલિમમો
મીમિ મીજિનમુદ્રસાકરમદં મીપાનસત્કોફલમ ॥ ૧ ॥
—દર્શન—

[આમ્બ ! અરાણ ! ચેલદી ચલદલીકેલામતિ રાહમે
ચમદાલિમદ્ર ! અલસારિક ! રસાત્ સ્વાં સાકુષી રાજદામ ! ।
છાદપાળદસ ! સૂરસારસલય ! ઝાજાકુલવલિમમો !
મીમિ મીજિન ! મુદ્રસાકરમદં મીપાનસત્કોફલમ ॥]

७ श्रीसुपार्श्वजिनस्तुतयः

अथ श्रीसुपार्श्वजिनस्मरणम्—

कृतनति कृतवान् यो जन्तुजातं निरस्त—

स्मरपरमदमायामानवाधायशस्तम् ।

सुचिरमविचलत्वं चित्तवृत्तेः सुपार्श्व

स्मर परमदमाया मानवाधाय शस्तम् ॥ २५ ॥

—मालिनी (८, ७)

टीका

कृतनतीति । 'कृतनति' विहितप्रणामम् । 'कृतवान्' विहितवान् । 'यो' 'जन्तुजातं' ।
'निरस्तस्मरपरमदमायामानवाधायशः' परे-शश्वः स्मरश्च परे च मदश्च माया च मानश्च बाधा
च अपश्वश्च ते निरस्ता-अपनीता यस्य तत् तथा तम् । 'सुचिरं' प्रभूतकालम् । 'अविचलत्वं'
एकाग्रता । 'चित्तवृत्तेः' मनसः । 'सुपार्श्व' सुपार्श्वनामानम् । 'स्मर' ध्याय । 'परमदमायाः'
परमो दमो यस्याः । 'मानव'! मनुष्य ! । 'आधाय' कृत्वा । 'शस्तं' शोभनम् । यः कृतनति
जन्तुजातं इत्थंभूतं कृतवान् तं सुपार्श्वं हे मानव ! चित्तवृत्तेः अविचलत्वं आधाय स्मरेति
संबन्धः ॥ २५ ॥

अवचुरिः

यः स्वामी जन्तुजातं (समूहं) कृतप्रणामं विहितवान् । किंभूतम् । निरस्तानि कंदर्पवेरिमदमाया-
मानपीडाऽयशांसि येन तम् । तं सुपार्श्वं देवं हे मानव, नर ! त्वं स्मर । किं कृत्वा । निश्चलत्वमाधाय ।
कस्याः । चित्तवृत्तेर्मनोव्यापारस्य । सुचिरं प्रभूतकालम् । परमो दमो यस्याः । शस्तं शोभनम् ॥ २५ ॥

अन्वयः

यः कृत-नति जन्तु-जातं निरस्त-स्मर-पर-मद-माया-मान-वाधा-ज-यशः कृतवान्, तं
शस्तं सुपार्श्वं, (हे) मानव ! परम-दमायाः चित्त-वृत्तेः अविचलत्वं सुचिरं आधाय स्मर ।

શબ્દાર્થ

કૃત=(ધાં કૃ)=કરેલ.
મતિ=વન્દન, નમસ્કાર.
કૃતનાતિ=કયો છે નમસ્કાર જેણે એવા.
કૃતયાવ (ધાં કૃ)=કયાં.
જન્તુ=પ્રાણી, જીવ.
જાતિ=સમૂહ.
જન્તુજાતિ=જીવોના સમૂહને, પ્રાણિ-વર્ગને.
પર=પર, વૈરી.
શાષા=પીડા.
જયશાસ્ત્ર=અપકીર્તિ.
નિરસ્તસ્મરપરમહમાયામાનવાધાયકા=નિરાશ
કયો છે મહન, દુરમન, મદ, માયા,

અભિમાન, પીડા અને અપકીર્તિનો
જેણે એવા.
સુચિરં=દીર્ઘ કાલ પર્યંત; ઘણા વખત સુધી.
અવિચલત્વં (મૂં અવિચલત્વ)=નિશ્ચલપણને,
અચલતાને.
ચિત્ત=મન.
વૃત્તિ=વળણ.
ચિત્તવૃત્તે=મનના વળણની, મનોવ્યાપારની.
સુપાર્શ્વ (મૂં સુપાર્શ્વ)=સુપાર્શ્વ (નાથ)ને.
પરમદમાયા=ઉત્કૃષ્ટ ॥ ઉપશમ જેમાં એવા,
આશા (ધાં શા) ઉત્પન્ન કરીને, પ્રાપ્ત કરીને.
શસ્ત્રં (મૂં શસ્ત્ર)=પ્રશંસા પામેલાને.

શ્લોકાર્થ

શ્રીસુપાર્શ્વનાથનું સ્મરણ—

“જે સુપાર્શ્વનાથ, કયો છે પ્રણામ જેણે એવા પ્રાણિ-વર્ગને દૂર યયા છે—નદ યયા છે
મહન, દુરમન, મદ, માયા, પીડા અને અપકીર્તિ જેના એવા કરતા હવે તે પ્રશંસાને પામેલા
(સુંદર છે બાહુઓ જેની એવા) સુપાર્શ્વ (નાથ)નું, હે માનવ ! તું, ઉત્કૃષ્ટ છે ઉપશમ જેમાં
એવી મનો-વૃત્તિની અચલતાને ચિરકાલપર્યંત પ્રાપ્ત કરીને (અર્થાત્ મનને સર્વથા વશ કર્યા
બાદ) સ્મરણ કર.”—૨૫.

૨૫મીકરણ

સુપાર્શ્વનાથ—

સુપાર્શ્વનાથ નામના જૈનોના સ્વતંત્ર તીર્થંકરને જન્મ વાણારસી નગરીમાં સુપ્રતિષ્ઠ
શાળને ત્યાં થયો હતો. આ શાળની પૃથ્વી નામની શણી આ કુલદીપક કુમારને જન્મ આપવા
ભાગ્યશાળી થઈ હતી. આ તીર્થંકરના મુવર્ણવર્ણ અને સ્વસ્તિકરના લાંછનથી લાંછિત દેહનું

૧ અત્ર તીર્થંકરની માતાને ભાગ્યશાળી કહી છે, તે સ્વપેલાકલ્પિત વાત નથી; કેમકે જન્મ તીર્થંકર
પ્રવંસનીય છે, તેવીજ રીતે તેમની માતા પણ પ્રવંસપ્રાપ્ત છે અને એમ દોષને લીધે તે શ્રીમાનનું મનુરિગ્દેહ છે—

“સ્ત્રીર્ણા શાલાનિ શતશો જનયન્તિ પુત્રાન્

માન્યા સુતં ત્વદુપમં જનની પ્રસૂતા ।

સર્વા વિદ્યો વૃદ્ધિ માનિ સદુપદર્શિન્

પ્રાચ્યેવ વિદ્ય જનયતિ સ્ફુર્ણશુભ્રાલ્પ ॥”

—બકનામર-૨તોમ, શ્લોક ૨૨.

માપ બસે (૨૦૦) ધનુષ્ય પ્રમાણ હેતુ. સાંસારિક ભોગ-ઉપભોગને તિલાંજલિ આપીને ચારિત્ર્ય પ્રહણ કરી, તીર્થ પ્રવર્તાવી, અનેક જીવોને સન્માર્ગનું દર્શન કરાવી, વીચ લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં તેઓ નિર્વાણ-નગરમાં જઈ રહ્યા.

માલિની વૃત્ત—

આ પદ પદ્ય સમવૃત્ત એવા માલિની વૃત્તમાં રચાયેલું છે. એનું લક્ષણ નીચે મુજબ છે:-

“ જનમયયુતેયં, માલિની મોગિઠોકૈઃ ”

અર્થાત્ આ વૃત્તમાં ન, ન, મ, ય, અને ય એમ પાંચ ગણો છે. એટલે કે એક'૬૨ પંદર (૧૫) અક્ષરો છે. વિશેષમાં આઠમા અને પંદરમા અક્ષરે વિશ્રામ-સ્થાનો થાને 'યતિ' છે.^૧

ક	ત	ન	તિ	ક	ત	વા	ય	જ	તુ	જા	તં	નિ	ર	ત	સ
~	~	~	~	~	~	~	~	~	~	~	~	~	~	~	~
ન		ન		મ		ય		ય							

જિનરાજ્યા ધ્યાનમ્—

વ્રજતુ જિનતતિઃ સા ગોચરે (રં) ચિત્તવૃત્તેઃ

સદમરસહિતાયા વોઽધિકા માનવાનામ્ ।

પદમુપરિ દધાના વારિજાનાં વ્યહાર્પીત્

સદમરસહિતા યા વોધિકામા નવાનામ્ ॥ ૨૬ ॥

—માલિની

ટીકા

વ્રજત્વિતિ । 'વ્રજતુ' ગચ્છતુ । 'જિનતતિઃ' જિનાવલી । 'સા' । 'ગોચરે' વિષયે । 'ચિત્તવૃત્તેઃ' સ્મૃતેઃ । 'સદમરસહિતાયાઃ' સદ દમરસેન વર્તન્તે યે તેષાં હિતાયાઃ । 'વો' ધુમ્પાકમ્ ।

૧ આ વૃત્તનું લક્ષણ શુતબોધ પ્રમાણે નીચે મુજબ છે:-

“ પ્રથમમગુરુપદકં વિદ્યતે યજ્ઞ કાન્તે ।

તદનુ ચ વશમં પેદક્ષરં દ્વાવશાન્તયમ્ ।

કરિમિરય તુરદૈર્યજ્ઞ કાન્તે । વિરામઃ

સુકવિજનમનોજ્ઞા માલિની સા પ્રસિદ્ધા ॥”

અર્થાત્ હે કાન્તા ! જે પદના પ્રથમના છ અક્ષરો તેમજ ત્યાર પછી દશમા અને તેરમા અક્ષરો સધુ હોય અને જો તે પદમાં કુન્નર અને અન્ન વડે (અર્થાત્ આઠમા અને ત્યાર પછીના સાતમા અક્ષરો ઉપર) વિરામ હોય, તો તે પદ્ય સુકવિજ્ઞોના મનને દરનાર 'માલિની' તરીકે પ્રસિદ્ધ છે,

‘અધિકા માનવાના’ ઉત્કૃષ્ટા નૃણામ્ । નિર્ધારણે પથી । ‘પદં’ ધરણસેપમ્ । ‘અપરિ’ અપ્રમાણે । ‘દધાના’ ધારયન્તી । ‘ધારિજાનાં’ અરવિન્દાનામ્ । ‘વ્યહાર્પીત્’ વિચવાર । ‘સદમર-સહિતા’ સદ્ગિઃ-શોભનૈઃ અપરૈઃ સહિતા-સયેતા । ‘યા’ । ‘બોધિકામા’ બોધિઃ-ધર્માવતિસ્તત્ર કામઃ ઇચ્છા યસ્યાઃ સા । સ્વયમવાસબોધિત્વાદન્યેષામિતિ ગમ્યતે । ‘નવાનાં’ નવત્વસંખ્યાવાદામ્ । નૂતનાનાં વા । યા બોધિકામા વ્યહાર્પીત્ સા જિનતતિઃ વઃ ચિત્તવૃત્તેઃ ગોચરે પ્રજતુ ઇતિ યોગમારદ્ધ ।

અવચૂરિઃ

સા જિનાનાં તતિવોં યુષ્માકં મનોવૃત્તેર્ગોચરં પ્રજતુ ગચ્છતુ । કિંમૂતાયાઃ । સદ્દમરસેન ચર્મને લે તેવાં દિતાયાઃ । જિનતતિઃ કિંમૂતા । માનવાનાં નરાણામધિકા ઉત્કૃષ્ટા । યા જિનબોધિવ્યંદાદીંદુ વિહારં કૃતયતી । કિંમૂતા । નવાનાં નવસંખ્યાનાં નૂતનાનાં (યા) ધારિજાનાં સ્વર્ગકમલાનમુરિહાત્ વર્ષે ક્ષણ-યન્તી । સદેવયુક્તા । બોધિકામા સ્વયમવાસબોધિત્વાત્ પરેણાં બોધિર્ધર્મનાતિસ્તત્ર જામો (જાગ્યા) યસ્યાઃ સા ॥ ૨૬ ॥

અન્વયઃ

યા બોધિ-કામા, સત્-અમર-સહિતા, નવાનાં ધારિજાનાં ઉપરિ વર્ષે ક્ષણા ક્ષણાવીં, ન માનવાનાં અધિકા જિન-તતિઃ વઃ સ-દમ-રસ-દિતાયાઃ ચિત્ત-વૃત્તેઃ ગોચરં પ્રજતુ ।

શીખદાર્થ

પ્રજતુ (ધા० પ્રજ) = બનેલો.
તતિ = બેજી.
જિનતતિઃ = જિનની બેજી.
ગોચરં (મૂ० ગોચર) = ગોચર, વિષય.
સદમરસદિતાયાઃ = ઉપશમરૂપી રસે કરીને શુદ્ધ
બોધાને દિતકારી.
અધિકા (મૂ० અધિક) = ઉત્કૃષ્ટ.
માનવાનાં (મૂ० માનવ) = મનુષ્યોમાં.
વર્ષ (મૂ० વર્ષ) = ચરણને.
ઉપરિ = ઉપર.

ક્ષણા (ધા० ક્ષા) = ધારણ કરતી થતી
ધારિજાનાં (મૂ० ધારિજ) = કમલોના.
વ્યહાર્પીત્ (ધા० હ) = વિહાર કરે.
સહિત = સાથે.
સદમરસદિતા = સન્નિવેશ બને દેવે. ૦ દિન
અથવા મુદેવે સદિન.
બોધિ = સમ્બોધન, સત્વ દર્શન.
બોધિકામા = સમ્બોધન સંધારણ કરવડે ની
અભિલાષા છે એને બોધી.
નવાનાં (મૂ० નવ અથવા નવન) = નવ
અથવા નવ.

સંલોહાર્થ

જિનેશ્વરેનું ધ્યાન—

“(યોતાને સમ્બોધન પ્રાપ્ત થયેલું હોવાથી અન્વ જીવેને પણ) સમ્બોધન (જેવડે કશાવા)ની અભિલાષા રાખતી તેમજ સન્નિવેશ તથા દેવેથી શુદ્ધ (અથવા મુદેવે પરિવૃત) બેવે, તથા નવીન અથવા નવ (સુવર્ણનાં) કપડે. ૬૧૧ વરસને ૬૨૭

સંલોહાર્થ.

महामानसी १६

निर्वाणकलिकायाम्—

“महामानसीं धवलवर्णां सिंहवाहनां चतुर्भुजां शरदासियुक्त-
दक्षिणकरां कुण्डिकाफलकयुतवामहस्तां चेति ।”

निर्याणकनिकायाम्—

“महामानसी धवलवर्णा सिंहवाहनां ननुभुञ्जं यन्मामियुक्त-
कलिरासं कृण्डिताफलकयुनयामहन्तां चेति ।”

૨૫૫૧૬૨૫

જન્મ-મરણની વેદના—

આ જન્મમાં જન્મ અને મરણના દુઃખ આગળ શીર્ષ કાંઈ દુઃખ હિસાબમાં નથી. જન્મ-સમયે જે દુઃખ થાય છે તેનો શાસ્ત્રદ્વારા નીચે મુજબ વિચાર રજુ કર્યો છે:—

જેમ કારીગર રૂપાના જાગાને ચંદ્રમાંથી જેથી કાઢી લાંબો કરે છે, તેમ યોનિદ્વારા જીવને બહાર આવવું પડે છે. વિદ્યેયમાં સર્વદા મુખમાં ઉછરેલા સોળ વર્ષની ઉંમરના તરૂણના કેળના ગર્ભ જેવા મુકોમત દેહમાં, દામિ દામમાં અભિમાં ખૂબ તપાવેલી સોયો ઘોંચવાથી જે વેદના શાય, તેના કરતાં આઠ મણી વેદના મર્જાવાસમાં થાય છે અને વળી આના કરતાં પણ અનન્ત મણી વેદના જન્મ-સમયે અનુભવથી પડે છે.

આ હકીકત ‘મરણન-સારોદ્ધાર’ની વૃત્તિમાં સંસાર-ભાવનાના અધિકારમાં આવેલા નીચેના પણ ઉપરથી પણ જોઈ શકાય છે.

“સ્માર્ગમર્તમઃ સુર્તઃ ક્રિતિરિતિવાચનામિકપૈરયઃ—

સ્ર્ગાભિઃ ક્રિતિરમરેદિતવપુસ્તાક્યપુષ્પઃ પુમાન્ ।

અર્થ દુર્ત સમયે સ્વદુર્ગુણિતં સ્વિકૃતિમધ્યસ્થિતી

સમ્યગ્નંત તદ્વ્યવસ્થાનુગુણિતં જન્મશયે પ્રાણિનામ્ ॥”

—શાર્દૂલ૦

આથી સ્થિતિમાં આવીએ જન્મ-મરણથી કંટાળે, જોમાં નવાઈ શું ? આને લીધે તો જોક કરે કહે છે કે—

“પુનરપિ જનનં પુનરપિ મરણં

પુનરપિ જનનીજડરે શયનમ્ ।

હથ સંસારે મયકુસ્તારે

કુવચાગ્નિરે પાદિ સુરારે । ૧ ”

મહામાનસ્યાઃ સ્તુતિઃ—

દધતિ ! રવિસપ્તનં રત્નમામાસ્તમાસ્તવ

નત્રગનતરવારિં વા રણારાવરીણામ્ ।

ગતવતિ ! ત્રિકિરત્યાલીં મહામાનસીષ્ટાન્

અવ ઘનતરવારિં વારણારાવરીણામ્ ॥ ૨૮ ॥ ૭ ॥

—માલિની

ટીકા

દપતીનિ । ' દપતિ ' ધારયમાણે । ' રવિસપત્નં ' રવેઃ ગપતનમૂત્તં, પ્રમાણિતમાત્ ।
 ' રત્નં ' માણિત્યમ્ । ' આમાસ્તમાસ્વઘનવનતરવારિં વા' પ્રાપ્તયા-ઝાપ્તયા મપ્તમાપ્તવ્રાપ્તયઃ-
 તિરસ્કૃતતારતરુણમેષો યઃ તરવારિઃ-ઠુપાણસં વા । ધામ્બ્ઃ સમુચ્ચયે । ' રણાગવરીના' ' રણ-
 સમ્બન્ધિના રાવેણ રીણાં-સિન્ધામ્ । ' ગતવતિ ' આરુઢે ॥ ' વિકિરતિ' વિસ્તરતિ । પૂત-
 સિંહસ્ય દેવ્યા વા વિદ્રોષણમ્ । ' આર્ણી' સન્તતિમ્ । ' મહામાનસિ' । મહામાનસ્યમિવાને ।
 ' ઇષ્ટાન્' અભિમતાન્ । ' અવ' રસ । ' ઘનતરવારિં' સાન્દ્રતરપાનીયમ્ । ' વારણારી' મૃગપત્ની ।
 ' અરીણામ્' । હે મહામાનસિ । રવિસપત્નં રત્નં ઘનતરવારિં વા દપતિ । અરીણાં આર્ણી વિકિરતિ
 વારણારી ગતવતિ । ઇષ્ટાન્ અવેત્યન્વયઃ ॥ ૨૮ ॥

અવચૂરિઃ

હે મહામાનસિ દેવિ ! ઇષ્ટાનભિમતાન્ મરાત્રીન્ અવ-રક્ષા । હે ગતવતિ પ્રાપ્તુયિ ॥ કશિનન્ વારણારી સિંહ ।
 હે વપતિ ધારયતિ ॥ કિમ્ । રત્નં મણિમ્ । કિમૂત્તમ્ । રવિસપત્નં રવિમતિપદ્મં પ્રમાધિક્ષ્યાત્ । આમયા
 કાન્ત્યા અસ્તો માસ્વાન્ સૂર્યો યેન સ ધાસી નયો નૂતનાં ઘનો નિચિડસ્તરવારિઃ સદ્ગુણ તમ્ । વા સમુ-
 ચયે । સિંહે કિં કુર્યતિ । અરીણાં ધેરિણામાર્ણીં શ્રેણિ વિકિરતિ ક્ષિપતિ । કિમૂત્તમાર્ણીમ્ । રણત્યારા-
 વેણ (ધ્વનિના) રીણાં ક્ષીણામ્ । સ્વદ્ભું કિમૂત્તમ્ । ઘનતરવારિં સાન્દ્રતરપાનીયમ્ । રત્નવિદ્યેષણં વા ॥ ૨૯ ॥

અન્વયઃ

રવિ-સપત્નં રત્નં આમા-અસ્ત-માસ્વત્, નવ-ઘન-તર-વારિં ઘન-તરવારિં વા વપતિ !
 અરીણાં રણ-આરાય-રીણાં આર્ણી વિકિરતિ ! વારણ-અરી ગતવતિ ! મહામાનસિ ! ઇષ્ટાન્ અવ ।

અથવા

રવિ-સપત્નં, આમા-અસ્ત-માસ્વત્-નવ-ઘન-તરવારિં ઘનતર-વારિં રત્નં વપતિ ! અરીણાં
 રણ-આરાય-રીણાં આર્ણી વિકિરતિ વારણ-અરી વા ગતવતિ ! મહામાનસિ ! ઇષ્ટાન્ અવ ।

શીખડાર્થ

વપતિ ! (ધા૦ ધા)=હે ધારણુ કરનારી ।
 રવિ=સૂર્ય, સૂરજ.
 સપત્ન=શત્રુ.
 રવિસપત્નં=સૂર્યના શત્રુરૂપ.
 રત્નં (મૂ૦ રતન)=રતને, મણિને.
 માસ્વત્=(૧) સૂર્ય; (૨) પ્રકાશિત, તેજસ્વી.
 આમાસ્તમાસ્વત્=કાન્તિ પડે પરાસ્ત કયો છે
 સૂર્યને જેણે એવા.
 વારિ=જલ, પાણી.

નવઘનતરવારિં=નૂતન મેઘની જેમ અતિશય
 પાણી છે જેને વિશે એવી.
 તરવારિ=તરવાર, ખડ્ગ.
 આમાસ્તમાસ્વઘનતરવારિં=(૧) પ્રકાશ પડે
 પરાસ્ત કયો છે પ્રકાશિત એવા નવીન
 મેઘને જેણે એવી તરવારને; (૨) તેજ
 પડે તિરોહિત કયો છે સૂર્ય, નૂતન મેઘ
 તેમજ ખડ્ગને જેણે એવા.
 વા=અને (સમુચ્ચયાર્થે).

આરાય=અવાજ, શોરભકાર.

રણાવાવરીણાં=સંભ્રામના થયેલી.

મતયતિ ! (પાં મય)=હે પ્રાપ્ત થયેલી !

ચિકિરાતિ (પાં ફ)=(૧) હે દૂર ફેંકનારી; (૨) દૂર ફેંકી દેતી, ઉઘાડી દેતી.

આલીં (મૂં આલો)=એણિને.

મહામાનસિ ! (મૂં મહામાનસી)=હે મહામાનસી (દેવી) !

દ્વિષાન્ (મૂં દ્વિષ)=હિંમટાને, અભીષ્ટાને.

ઘનતર=અતિશય.

ઘનતરવારિં=(૧) નિખિડ તરવારને; (૨) અતિશય પાણીવાળા.

વારણ=ગજ, હાથી.

વારણારી (મૂં વારણારિ)=હાથીના શત્રુને વિષે, સિંહ વિષે.

અરીણાં (મૂં અરિ)=શત્રુઓની.

મ્લોકાર્થ

મહામાનસી દેવીની સ્તુતિ—

“ (અધિક તેજવાણું હોવાને લીધે અથવા ગોળ હોવાને લીધે) સૂર્યના શત્રુરૂપ એવા રત્નને તેમજ પ્રકાશ વડે પરાસ્ત કર્યો છે સૂર્યને જેણે એવી તેમજ નૂતન મેધની જેમ અતિશય પાણીવાળી એવી નિખિડ તરવારને ધારણ કરનારી હે (દેવી) ! યુદ્ધના અવાજથી ખિન્ન બનેલી એવી દુરમનોની પંક્તિને દૂર ફેંકનારી હે (વિદ્યા-દેવી) ! હે સિંહના ઉપર સ્વાર થયેલી મહામાનસી ! તું અભીષ્ટ (માનવો) તું પરિપાલન કર. ”

અથવા

“ [તેજમાં હરીફાઈ કરી શકે તેમ હોવાથી] સૂર્યના શત્રુરૂપ, વળી પ્રકાશ વડે પરાસ્ત કર્યો છે પ્રકાશિત એવાં નવીન મેધ તેમજ ખડગને જેણે એણે [અથવા તેજ વડે તિરોહિત કર્યો છે સૂર્ય, નૂતન મેધ તેમજ તરવારને જેણે એણે], તેમજ અતિશય પાણીવાળા એવા (ઉપર્યુક્ત તથા વિશેષણથી વિશિષ્ટ) રત્નને ધારણ કરનારી એવી હે (દેવી) ! રણ-સંભ્રામના શોર-અકારથી કીણ થયેલી એવી શત્રુઓની એણિને દૂર ફેંકી દેતા એવા સિંહ ઉપર આરૂઢ થયેલી એવી હે (ઉપર્યુક્ત-વિશેષણ-વિશિષ્ટ) મહામાનસી (દેવી) ! તું (માનવાદિક) અભીષ્ટનું રક્ષણ કર. ”—૨૮.

સ્પષ્ટીકરણ

મહામાનસી દેવીનું સ્વરૂપ—

• ધ્યાનારૂઢ મનુષ્યોના મનને વિશેષતઃ સાન્નિધ્ય કરે તે ‘ મહામાનસી ’ એ મહામાનસી કહેવામાં આવે છે. આ પછી એક વિદ્યાદેવી છે. એનું સ્વરૂપ નિર્વાણ-કલિકામાં નીચે આપ્યું છે:—

ટીકા

દધતીતિ । ‘દધતિ !’ ધારયમાણે ! । ‘રવિસપત્નં’ રવેઃ સપત્નમૂતં, પ્રભાવિક્વવાદ્ । ‘રત્નં’ માણિક્યમ્ । ‘આમાસ્તમાસ્વન્નવચનતરવારિં વા’ આમયા-છાયયા અસ્તમાસ્વન્નવચન-તિરસ્કૃતતારતરુણમેધો યઃ તરવારિઃ-કૃપાણસ્તં વા । વાનશબ્દઃ સમુચ્યે । ‘રણારાત્રીનાં’ રન-સમ્બન્ધિના રાવેણ રીણાં-લિંગામ્ । ‘ગતવતિ !’ આરુઢે !! ‘વિકિરતિ’ વિસિપતિ । ઇત્ત્વ સિંહસ્ય દેવ્યા વા વિશેષણમ્ । ‘આલીં’ સન્તતિમ્ । ‘મહામાનસિ’ ! મહામાનસ્યમિવાને ! । ‘ઇટ્ટાન્’ અભિમતાન્ । ‘અવ’ રક્ષ । ‘ઘનતરવારિં’ સાન્દ્રતરપાનીયમ્ । ‘ધારણારૌ’ મૃગપતૌ । ‘અરીણામ્’ । હે મહામાનસિ ! રવિસપત્નં રત્નં ઘનતરવારિં વા દધતિ । અરીણાં આલીં વિકિરતિ ધારણારૌ ગતવતિ । ઇટ્ટાન્ અવેત્યન્વચઃ ॥ ૨૮ ॥

અવચૂરિઃ

હે મહામાનસિ કેવિ ! ઇટ્ટાનાભિમતાન્ નરાવીન્ અવ-રક્ષા હે ગતવતિ પ્રાપ્તુપિ ॥ કસ્મિન્ ધારણારૌ ! હે વધતિ ધારયતિ ॥ કિમ્ । રત્નં મણિમ્ । કિંમૂતમ્ । રવિસપત્નં રવિપ્રતિપક્ષં પ્રમાધિક્વવાદ્ । આ કાન્ત્યા અસ્તો માસ્વાન્ સૂર્યો યેન સ ચાસી નવો નૂતનાં ઘનો નિવિઙ્ઘસ્તરવારિઃ સ્વદ્વચ્ચ તમ્ । વા ઘ્યે । સિંહે કિં કુર્યતિ । અરીણાં ઘેરિણામાલીં ંણિ વિકિરતિ ક્ષિપતિ । કિંમૂતામાલીમ્ । રણસ્ય ઘેણ (ધ્યનિના) રીણાં ક્ષીણામ્ । સ્વદ્વચ્ચ કિંમૂતમ્ । ઘનતરવારિં સાન્દ્રતરપાનીયમ્ । રત્નવિશેષણં વા ॥

અન્વયઃ

રવિ-સપત્નં રત્નં આમા-અસ્ત-માસ્વન્, નવ-ઘન-તર-વારિં ઘન-તરવારિં વા વપ અરીણાં રણ-આરાય-રીણાં આલીં વિકિરતિ ! ધારણ-અરી ગતવતિ ! મહામાનસિ ! ઇટ્ટાન્ અવ

અથવા

રવિ-સપત્નં, આમા-અસ્ત-માસ્વન્-નવ-ઘન-તરવારિં ઘનતર-વારિં રત્નં વધતિ ! અરણ-આરાય-રીણાં આલીં વિકિરતિ ધારણ-અરી વા ગતવતિ ! મહામાનસિ ! ઇટ્ટાન્ અવ ।

શીખડાર્થ

વધતિ ! (વા ૦ વા) = હે ધારણુ કેરનારી !

રવિ=સૂર્ય, સૂરજ.

સપત્ન=સપ્ત.

રવિસપત્નં=સૂર્યના સપ્તરૂપ.

રત્નં (મૂ ૦ રત્ન) = રત્નને, મણિને.

માસ્વન્=(૧) સૂર્ય; (૨) પ્રકાશિત, તેજસ્વી.

આમાસ્તમાસ્વન્=કાન્તિ વડે પ્રકાશિત કર્યો છે

સૂર્યને જેણે એવા.

વારિ=વર, પાણી.

નવઘનતરવારિં=નૂતન મેધની જેમ અતિ

પાણી છે જેને વિષે એવી

તરવારિ=તરવાર, ખડ્ગ.

આમાસ્તમાસ્વન્નવચનતરવારિં=(૧) પ્રકાશ

પ્રકાશિત કર્યો છે પ્રકાશિત એવા નવ

મેધને જેણે એવી તરવારને; (૨)

વડે તિરકિત કર્યો છે સૂર્ય, નૂતન

તેમજ ખડ્ગને જેણે એવા

વા=મને (સપ્તરૂપવારે).

આરાય=અવાજ, ચોરબઠોર.

ણારાવરીણાં=સંઆમના ચોરબઠોરથી ખિન્ન થયેલી.

મત્તયતિ । (ઘાં મર)=હે પ્રાપ્ત થયેલી ।

વિકિરતિ (ઘાં કુ)=(૧) હે દૂર દેહનારી; (૨) દૂર દેહી દેવી, ઉઠાડી દેવી.

આહીં (મૂં આહીં)=ધ્રેણિને.

મહામાનસી । (મૂં મહામાનસી)=હે મહામાનસી (દેવી) ।

દમ્પ્ત (મૂં દમ્પ્ત)=હંમેને, અબીંમેને.

ઘનતર=અતિશય.

ઘનતરવારિં=(૧) નિખિંડ તરવારને; (૨) અતિશય ખાળીવાળા.

વારણ=ગજ, હાથી.

વારણારી (મૂં વારણારી)=હાથીના શત્રુને વિષે, સિંહ વિષે.

અરીણાં (મૂં અરી)=શત્રુઓની.

પ્રતોકાર્ય

મહામાનસી દેવીની સ્તુતિ—

“ (અધિક તેજવાળું દોવાને લીધે અથવા ગોળ દોવાને લીધે) સૂર્યના શત્રુરૂપ એવા રત્નને તેમજ પ્રકાશ વડે પ્રસરત કથો છે સૂર્યને જેણે એવી તેમજ નૂતન મેષની એમ અતિશય ખાળીવાળી એવી નિખિંડ તરવારને પારણ કરનારી દે (દેવી) ! શુદ્ધના અવાજથી ખિન્ન બનેલી એવી દુરમનોની પંચિતને દૂર દેહનારી દે (વિદ્યા-દેવી) ! દે મિદના ઉપર સ્વાર થયેલી મહામાનસી ! તું અબીંષ્ટ (માનવો) નું પરિપાલન કર. ”

અથવા

“ [તેજમાં હરીફાઈ કરી શકે તેમ દોવાથી] સૂર્યના શત્રુરૂપ, વળી પ્રકાશ વડે પ્રસરત કથો છે પ્રકાશિત એવાં નવીન મેષ તેમજ ખટગને જેણે એવા [અથવા તેજ વડે નિરોધિત કથો છે સૂર્ય, નૂતન મેષ તેમજ તરવારને જેણે એવા], તેમજ અતિશય ખાળીવાળા એવ (ઉપર્યુક્ત ત્રણ વિશેષણોથી વિશિષ્ટ) રત્નને પારણ કરનારી એવી દે (દેવી) ! રણ સંઘ મના શોર-ખઠોરથી શીણ થયેલી એવી શત્રુઓની મેણિને દૂર દેહી દેતા એવા સિંહ ઉપર અત્યંત થયેલી એવી દે (ઉપર્યુક્ત-વિશેષણ-વિશિષ્ટ) મહામાનસી (દેવી) ! તું (માનવ) નું અબીંષ્ટનું રક્ષણ કર. ”-૨૮.

સ્પષ્ટીકરણ

મહામાનસી દેવીનું સ્વરૂપ—

‘માનારૂઢ મનુષ્યોના મનને વિશેષતઃ કાલિધ્ય કરે તે ‘મહામાનસી’ એ મહામાનસી રાજાનો મુરુપતિ-અર્થ છે. આ પણ એક વિદ્યારેવી છે. એનું સ્વરૂપ નિર્વાણ-કલિદાસ ને ર મુજબ આપ્યું છે.—

“તપા મહામાનસીં ધવલવર્ગા સિંહચાહનાં ચતુર્મુખાં વરદાસિયુક્તદક્ષિણકર્તા કુન્દિકાફલકદુનવામ-
હસ્તાં ચેતિ” અર્થાત્ ત્યાં કહ્યું છે કે આ દેવીનો વર્ણ રવેત છે અને ઝોને સિંહનું વાહન છે. વળી
ઝોને ચાર હાથ છે. ઝોના જમણા બે હાથ વરદ અને તરવારથી ચોસે છે, જ્યારે ડાબા બે હાથ
કુન્દિકા અને કલક (દાઘ)થી ચોસે છે.

આ ઉપરથી જાણ થાય છે કે મહામાનસી દેવીને સિંહનું વાહન છે, તેમજ તે ઝો
હસ્તમાં તરવાર ધારણ કરે છે એ વાતને નિર્વાણુ-કલિકા પણ દેઠાં આપે છે. પરંતુ તે બીજા
હસ્તમાં રત્ન ધારણ કરે છે, એ વાત નિર્વાણુ-કલિકામાં નજરે પડતી નથી એ વિશેષતા છે.

८ श्री चन्द्रप्रभजिनस्तुतयः

अथ चन्द्रप्रभप्रभवे प्रणामः—

तुभ्यं चन्द्रप्रभ ! जिन ! नमस्तामसोज्जृम्भितानां
हाने कान्तानलसम ! दयावन् ! दितायासमान ! ।
विद्वत्पङ्क्त्या प्रकटितपृथुस्पष्टदृष्टान्तहेतु—
हानेकान्तानलसमदया वन्दितायासमान ! ॥ २९ ॥

—मन्दाग्रान्ता (४, १, ७)

टीका

तुभ्यमिति । तुभ्यं चन्द्रप्रभजिन ! नमः । चन्द्रप्रभनामन् जिन ! नमोज्जु । 'तामसो-
ज्जृम्भितानां' तामसानि-तमःसम्बन्धीनि यानि उज्जृम्भितानि-विरूपितानि तेषाम् ।
'हाने' अपगमे । 'कान्तानलसम !' सिग्धज्वलनसदृश ! । 'दयावन् !' कृपायाम्बु ! ।
'दितायासमान !' खण्डितखेदगर्भ ! । 'विद्वत्पङ्क्त्या' पण्डितधेय्या । 'प्रकटितपृथुस्पष्टदृष्टान्तहेतु-
हानेकान्त !' पृथवः-वितताः स्पष्टाः-स्फुटाः दृष्टान्ताः-निदर्शनानि हेतवः-कारणानि उदा-
वितर्काः अनेकान्तः-स्याद्वादः, पृथवः स्पष्टाः दृष्टान्तहेतूणां यस्मिन् स सामान्यनेकान्त-
प्रकटितः पृथुस्पष्टदृष्टान्तहेतुहानेकान्तो येन तस्यामन्त्रणम् । 'अनलसमदया' अनलसो ददौ
पस्यास्तथा । 'वन्दिताय' स्तुताय । 'असमान !' अनन्यसदृश ! । हे चन्द्रप्रभजिन ! विद्व-
त्पङ्क्त्या वन्दिताय तुभ्यं नम इति योगः ॥ २९ ॥

अथचूरीः

हे चन्द्रप्रभजिन, हे दयावन् (कृपावन्) । तुभ्यं नमोज्जु । तमःसम्बन्धिविरूपितानां हाने-
स्यामे मनोहरयद्रिसमान ! । द्विती-छिन्नावायासमानो येन । तुभ्यं विभूताय ! । विद्वत्पङ्क्त्या वन्दिताय ।
प्रकटिताः पृथवो-वितताः स्पष्टा दृष्टान्ता-निदर्शनानि हेतवः-कारणानि उदा-दिवहः अनेकान्तः-
स्याद्वादो येन तत्संबोधनम् । विद्वत्पङ्क्त्या विभूताय ! । न विद्योते अनलसमदौ-अनलसदृशो ददौ-
स्तथा । हे असमान निरुपमान ! ॥ २९ ॥

अन्वयः

(हे) चन्द्रप्रभ ! जिन ! तामस-उज्जृम्भितानां हाने कान्त-अनल-सम ! दयावन् ! दिन-
आयास-मान ! प्रकटित-पृथु-स्पष्ट-दृष्टान्त-हेतु-उदा-अनेकान्त ! अ-समान ! अनलस-ददौ-
विद्वत्-पङ्क्त्या वन्दिताय तुभ्यं नमः ।

એવા ઉદાહરણો, યુગ્મિત્વો, તીર્થો અને સ્વાદ્વાદને જેણે એવા દે (નાય) । દે અતુપમ (પરમેશ્વર) । અવિદ્યમાન છે આલસ્ય અને અભિમાન જેને વિષે એવી વિદ્વાનોની પંચિત વડે વન્દન કરાયેલા એવા [અથવા દે અવિદ્યમાન છે આલસ્ય અને ગર્વ જેને વિષે એવા (નગદીરા) । સદ્ગુણ વડે પૂજાયેલા એવા] તને [મારો] નમસ્કાર દોલો. ”—૨૬

સ્પષ્ટીકરણ

ચાન્દ્રમલ-ચરિત્ર—

ચાન્દ્રમલ પ્રમુખો જન્મ મહાસેન રાજાની ચંદ્રપુરી નગરીમાં થયો હતો. આ રાજાની હૃદયભણા શાળી તેમની માતા થવા ભાગ્યશાળી થઈ હતી. એમનો દેહ સ્વેત વર્ણનો હતો તેમજ તે ચન્દ્રના લાંબનથી ચોભતો હતો. વિશેષમાં તેનું પ્રમાણ એક સો પચાસ ધતુષ્ય ભેટકું હતું. તીર્થકર્મને ભગતી સંપૂર્ણ સંપત્તિનો અનુભવ કરી, હસ લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં તંબો નિર્વાણ-પદને પામ્યા.

દૃષ્ટાન્ત એટલે શું ?—

જે વડે ‘સાધ્ય’ અને ‘સાધન’ પરત્વેના નિયમનો નિશ્ચય થાય છે તે “દૃષ્ટાન્ત” કહેવાય છે. ‘સાધ્ય’ એટલે ‘સિદ્ધ કરવાની વસ્તુ’ અને ‘સાધન’ એટલે ‘સિદ્ધ કરવામાં હેતુરૂપ વસ્તુ’ સમજવી. દૃષ્ટાન્તના સાધર્મ્ય અને વેધર્મ્ય એમ બે પ્રકારો છે. જ્યાં જ્યાં સાધનની સત્તા હોય ત્યાં ત્યાં સાધ્યની સત્તા જરૂરજ હોય એવા દૃષ્ટાન્તને ‘સાધર્મ્ય દૃષ્ટાન્ત’ કહેવામાં આવે છે. દાખલા તરીકે, જ્યાં જ્યાં પુમાયો છે, ત્યાં ત્યાં અગ્નિ છે; જેમકે રસોડું. જ્યાં સાધ્યનો અભાવ હોય, ત્યાં સાધનનો અભાવ હોયજ એવું દૃષ્ટાન્ત ‘વેધર્મ્ય દૃષ્ટાન્ત’ કહેવાય છે. જેમકે, જ્યાં જ્યાં અગ્નિનો અભાવ છે, ત્યાં ત્યાં પુમાડાનો પણ અભાવ છે; દાખલા તરીકે જલાશય.

દૃષ્ટાન્ત પણ દુષ્ટ હોઈ શકે છે, અર્થાત્ દૃષ્ટાન્તમાં તદ્દમત લક્ષણનો અભાવ પણ સંભવી શકે છે. અન્ય સંબંધોમાં કદીએ તો દૃષ્ટાન્ત વ્યભિચારી પણ હોઈ શકે. પારિભાષિક શબ્દમાં આને ‘દૃષ્ટાન્તાભાસ’ તરીકે જોળખાવવામાં આવે છે અને તેના નવ પ્રકારો ખડવામાં આવે છે.^૧

હેતુથી શું સમજવું ?—

હેતુનું લક્ષણ ‘અવિનાશાય’ છે, અર્થાત્ ‘જે વ્યાપ્ય તરીકે નિશ્ચિત છે તે’ હેતુ છે. આનું બીજું નામ ‘સાધન’ પણ છે. આ હેતુનાં બીજોએ માનેલાં ત્રણ લક્ષણો અને નૈયાયિકોએ માનેલાં પાંચ લક્ષણો વ્યાજબી નથી. ઉપર્યુક્ત લક્ષણ ઠાઠી છે. વળી હેતુ પણ દુષ્ટ સંભવી શકે છે અને તેવા હેતુને દેલ્તાભાસ તરીકે જોળખાવવામાં આવે છે.^૨

૧ વિશેષ માહિતી સાર જુઓ ન્યાયકુસુમાંજસિ (૫. ૧૪૭-૧૪૭).

૨ હેતુ તેમજ દેલ્તાભાસનું સ્પષ્ટ ન્યાયકુસુમાંજસિના ૫૦ ૧૧૮-૧૨૦, ૧૪૨-૧૪૩ ઉપરથી ભેષ કરાશે.

હિલ અર્થાત્ તર્ક—

તે વસ્તુ જેનાથી જુદી મળતી નથી, તે વસ્તુ જેના વગર રહેતી નથી, અર્થાત્ તે વસ્તુ-
એનો જે સાથે રહેવારૂપ સંબંધ છે, તે સંબંધનો નિર્ણય કરી આપનારો અધ્યવસાય ‘તર્ક’ છે.
તર્કશાસ્ત્રીઓની ભાષામાં કહીએ તો વ્યાપ્તિનો નિર્ણય કરી આપનાર ‘તર્ક’ માને ‘હિલ’ છે.’

અનેકાન્તવાદ-મીમાંસા—

એકજ વસ્તુમાં જુદી જુદી અપેક્ષાએ વિવિધ-અરે વિરૂદ્ધ ધર્મેના પણ સ્વીકાર કરવો તે
અનેકાન્તવાદ માને સ્થાદ્વાદ છે. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો પ્રત્યક્ષાદિ પ્રમાણોથી સિદ્ધ
ધર્મેલા કેઈ પણ વાતમાં પરસ્પર વિરૂદ્ધ એવા અનેક ધર્મોનો સાપેક્ષ રીતે સદ્ભાવ અંગીકાર
કરવો તે ‘સ્થાદ્વાદ’ છે.

દાખલા તરીકે એકજ પુરુષમાં અપેક્ષાનુસાર પિતૃત્વ, પુત્રત્વ, સેવકત્વ, સ્વામિત્વ,
અગ્નિત્વ, નૃસિન્હત્વ, ઈત્યાદિ ધર્મેના સમાવેશ કરી શકાય છે. આ દૃષ્ટિ તે સ્થાદ્વાદ છે. એક
બીજું દાખલારૂપ વિચારીએ. એકજ વસ્તુમાં સત્ત્વ, અસત્ત્વ, નિત્યત્વ, અનિત્યત્વ, ઈત્યાદિ
ધર્મોના અર્થ-અનિર્ણયની સ્વીકાર કરવો તે સ્થાદ્વાદનું લક્ષણ છે.

જદી કોઈ જગદે ઉત્પાદ, બ્યવ અને મૌખ્યથી મુક્ત છે’ એ કથન પણ સ્થાદ્વાદીનું છે. આ
કેવંધમાં એક રહેનાર સ્વાધીરાજ (પૂન ૨૩)માં આપવો કટક અને કુવડાનું કંટાન્ત વિચારી
શક્ય છે. એકરુનું એક વસ્તુ કંટાન્ત અત્ર વિચારવામાં આવે છે.

એ તે જાણી જાત છે કે દ્રુષ્ટમાંથી ઉત્પન્ન થયેલું કદી તે દ્રુષ્ટનોજ એક પરિણામ છે;
અર્થાત્ કદી દ્રુષ્ટને કર્તૃત્વ નથી (બ્યવ) થયો નથી, તેમજ કદી કદીના સર્વથા ઉત્પાદ (ઉત્પત્તિ)
કરે. જદી વિદેશમાં આ બંને અવસ્થામાં યોગ્યરૂપથી પ્રાપ્ય બરાબર હાજર છે, કેમકે દ્રુષ્ટ અને
કદી બંનેને એકજથ્થા બાંધે એકજથ્થામાં આવે છે એ તો જનબલેષ વાત છે.

હવે સ્વપ્નરૂપી વિદ્યાન્તનું સ્વરૂપ કેનું છે, તેનો કંઈક ખ્યાલ આવે તેટલા માટે ઉપાનું
સ્વરૂપ સ્થાદ્વાદ-ઈત્યને વિચારવામાં આવે છે.

કુજ કહેલ દરે એ દર્શનિતિ આગળમાં કદી મુનડળ ઉપર મુખ્ય થમ છે, તેના
અવનત સ્વરૂપમાં તેઓ દુઝિમાં દર્શનિતિ થાય છે અને કદેક મુખ્ય છુપા ઉપર છે એમ તો
કેને કદે કોઈ. આવી કંઈક સ્થાદ્વાદ છે. જરૂર ઉપરમાં કેઈ પણ પ્રકારની મૂર્તિના તદ્દિ દેવાને
દરે તે નિરૂપિત છે.

જદી કંઈક સ્વપ્નરૂપી મુલેને જરૂર દેવાથી તે અવનત તે કદી છે, પરંતુ મૂર્તિ
કદે કંઈક સ્વપ્નરૂપી તેવો કંઈક અવનત દેવાથી તે અવનત છે.

૧. એને સ્વપ્નરૂપી મુલેને (૧૦ ૧૦૦-૧૦૧, ૧૦૨)

૨. એને—

— અવનત-સ્વપ્નરૂપી મુલે

— અવનત-સ્વપ્નરૂપી મુલે, ૧૦ ૧, ૧૦ ૨, ૧૦ ૩.

અનન્ત જ્ઞાન, અનન્ત દર્શન, ઇત્યાદિ સર્વોત્તમ ગુણોથી સુજ્ઞ હોવાને લીધે ઈશ્વર સચુજ્ઞ (શુદ્ધ) છે, પરંતુ તેનામાં સાત્વિક, રાજસ અને તામસ ગુણોનો અત્યંત અભાવ હોવાને લીધે તે નિર્ગુણ (અશુદ્ધ) છે.

વિશેષમાં જ્ઞાનથી સર્વ વસ્તુના અણુકાર હોવાને લીધે તે સર્વવ્યાપક થાને વિશુ છે, પરંતુ તેના આત્મ-પ્રદેશો તો જોરજ શ્વેતમાં અમુક વિભાગ અવગાદીને રહેલા હોવાથી તે અપેક્ષાએ તો-તે જરૂર અવિશુ છે.

સંસારના પ્રપંચ સાથે ઈશ્વરને કંઈ પણ સંબંધ નહિ હોવાને લીધે તે સિદ્ધ છે, પરંતુ કોઈ કાશના, અથ. ભાગમાં. અનેક છવો. અને પુદ્ગલોની સાથેના તેના સંબંધને કાષને તે અભિજ્ઞ છે.

ઈશ્વરને કાવરૂપી મન હોવાને લીધે તે સમનરૂક (મનસ્વી) છે, ૧ અથાર તેનામાં આપદા એવા મનને-વિચારરૂપ મનનો અસહ્યાવ હોવાને લીધે તે અમનરૂક છે.

અમુક વ્યક્તિએ ઈશ્વર-પદને કયારે પ્રાપ્ત કર્યું તેનો નિર્ણય સર્વશક્તો હોવાથી તે દિગ્ધિને અર્થાત્ વ્યક્તિની અપેક્ષાએ ઈશ્વર સાદિ થાને નવીન છે, પરંતુ પ્રથમ ઈશ્વર કાજ થયો એએ સહ્યાવ નહિ હોવાથી અર્થાત્-સમુચ્ચયની અપેક્ષાએ ઈશ્વર અનાદિ થાને પુરાજો છે.

આ ઉપરાંતી જોઈ શકાય છે કે જેન દિગ્ધિએ અર્થાત્ અનેકાન્તવાદગ્રન્થકાર ઈશ્વર 'કાકાર' તેમજ 'નિસકાર' છે; તે 'રૂપી' પણ છે, તેમજ 'અરૂપી' પણ છે; વળી તે 'અણુ' હોવાની સાચીસાચ 'નિર્ણય' (અશુદ્ધ) પણ છે; તે 'વિશુ' છે; તેમજ વળી 'અવિશુ' પણ છે, તે 'સિદ્ધ' તેમજ 'અસિદ્ધ' છે; તે 'સમનરૂક' તેમજ 'અમનરૂક' છે; તે 'પુરાજો' પણ છે; તેમજ વળી 'નવીન' પણ છે.

સ્વાદ્યાય એ જૈન, દર્શનને અદ્ય સિદ્ધાન્ત છે, એ વાતના ઉપર નીચેના રહેલો લિખ પ્રકાશ થતે છે,

“સ્વાદ્યાયો વર્તતે પરિમળ, પશપાદો જ વિચલે :

માસવચ્ચપીઠલં.કિમિદ્. જૈમધર્મઃ સ વચ્ચલે :”

૧ ભુએ શાસ્ત્રવાર્તા-સમુચ્ચય ઉપરાંતી નાવવિચાર, નાવાવાર, મહામટાપ.૫૮૯, સિદ્ધિચિન્મય-કૃત સ્વાદ્યાયકાંડપાઠના (પાંચ ૭૩૦). તાં કૃત્ય છે કે—

“અમનરૂકવાત્ કથં કેવલિનો વ્યામલ્ !.....ઝીઝોવસંગરુપમાવલ્સાજાઈ અદંતિનો વ્યામલ્.”

૧ સરખારો—

“વરમકાકારં મલલગજાજારરહિતં

સરવં નીરવં સપુનમપુર્ણ નિર્દિયુ-વિશુવ :

વિચિત્રં સમિત્તં વિરતમવર્તે સ્વાપુનમલં

પુણ્યં તત્ત્વં આધિદ્યુતમર્ષીતં પ્રતિદિયં :”

—દિ.૫૮૬.

આ સ્યાદ્વાદનું સ્વરૂપ અતિશય ગંભીર તેમજ વિચારવા લાયક હોવાથી, તે સંબંધમાં આંસ્યલે એક ટુંક નોંધ લેવી અનાવરણ્યક નહિ ગણાય અને તે એ છે કે દરેક દર્શનકારે સીધી કે આડકતરી રીતે આ સ્યાદ્વાદ શેલીનું શરણ લીધું છે. દાખલા તરીકે, વિરૂદ્ધ સ્વભાવવાળા સત્ય, રજસ્ અને તમસ એ ત્રણે ગુણોની સામ્યાવસ્થાને ‘પ્રકૃતિ’ યાને ‘પ્રધાન’ માનનાર સાંખ્ય દર્શન એ સ્યાદ્વાદરૂપી સમ્રાટની આજ્ઞા હોપો શકતું નથી. તેમજ વળી પૃથ્વીમાં નિત્યત્વ તેમજ અનિત્યત્વ એવા બે અસ્પર્શરસ વિરૂદ્ધ ધર્મો સ્વીકારનાર નૈયાયિક તેમજ વૈશેષિક દર્શનને પણ સ્યાદ્વાદની સેવા સ્વીકારવી પડી છે. પંચવર્ણી એક નામના રત્નના જ્ઞાનને એક તેમજ અનેક આકારે માનનાર ઔદ્ધ દર્શનની પણ એજ સ્થિતિ છે. પ્રમાતા, પ્રમિતિ અને પ્રમેયરૂપ વિશેષતાઓના એક જ્ઞાનમાં સદ્ભાવ માનનાર મીમાંસક દર્શન પણ સ્યાદ્વાદ-સુદ્રાથી મુદ્રિત છે.^૧ આવી રીતે નતિ અને વ્યક્તિ એમ ઉભય સ્વરૂપી વસ્તુ માનનાર લઘુ અને સુરાશિ સ્યાદ્વાદનો તિરસ્કાર કરી શકે તેમ નથી. આત્માને વ્યવહારથી બદ્ધ અને પરમાર્થથી અબદ્ધ યાને મુક્ત માનનાર બ્રહ્મવાદી પણ સ્યાદ્વાદની અવગણના કરી શકે નહિ.^૨

આ ઉપરથી જેનેતર મતવાળાએ બંધબુજંગ^૩ ન્યાય વડે કરીને સ્યાદ્વાદ શેલીનું અનુકરણ કર્યું છે એમ જે કહેવામાં આવે છે, તેમાં સત્ય હકીકત શી છે તેનું હિન્દુદર્શન યાય છે.

આ સ્યાદ્વાદ એ સંશયવાદ છે એમ જે ઘણી વખત કહેવામાં આવે છે, તેમજ આ સ્યાદ્વાદ સંકર, વ્યતિકર, વિરોધ ઇત્યાદિ દોષોથી દૂષિત છે, એમ પણ જે માનવામાં આવે છે તે હકીકતમાં કેટલું સત્ય રહેલું છે, એ વાત ન્યાયતીર્થ, ન્યાયવિચારક, ઉપાધ્યાયશ્રી મંગલવિજયભટ્ટકૃત તત્ત્વાખ્યાન (ઉત્તરાર્ધ, પૃ. ૧૪૬-૧૬૧) તરફ દષ્ટિપાત કરવાથી ભેળું થકો. અંત્ર તો એટલુંજ નિવેદન કરવું બસ છે કે આ સંબંધમાં તાર્કિકોના તર્કો અતિપ્રબલ છે. ખાસ કરીને આ સંબંધમાં શ્રીહરિભટ્ટસરિકૃત અનેકાન્તજયપતાકા નામનો અય દર્શનીય તેમજ વિચારણીય છે. આ સ્યાદ્વાદની કેટલી મહત્તા છે, તેના સંબંધમાં શ્રીવાદિદેવસૂરિ શું કહે છે તે બહુવું હાય તે વિચારે નીચેનો પ્રલોક:—

“પ્રત્યક્ષદ્વયદ્વિપ્તનૈવપ્રમુખલસ્તર્કસ્ફુટકેસરઃ

શાસ્ત્રધ્યાત્તકરાલયઋગ્ગુહરઃ સત્તેત્તુજ્જરવઃ ।

પ્રકીરત્ત્વ નયકાનને સ્મૃતિનસત્રમેળીશિલામીપણઃ

સંજ્ઞાવાલભિવન્ધુરો વિજયતે ‘સ્યાદ્વાદ’વચાનનઃ ॥”

—સ્યાદ્વાદરત્નાકર

૧-૨ આ સંબંધમાં વિચારે શ્રીવિજયભટ્ટનું અધ્યાત્મપ્રતિષ્ઠા અને શીલેમયદ્રાધ્યાર્થવિચિત્ર વીતરામ-સ્તોત્રને અજય પ્રકાશ.

૩ એવબુજંગ (બંધબો જાપ) જે બિલ (શાસ્ત્ર)માંથી નીકળે હોય ત્યાંજ હરી શ્રીને પાછો આવે છતાં એમ અને કે નું તે અન્વય આવી રહે છે, કેમકે હું ખૂબ મરણ્યું છું, તેવીજ રીતે કેટલાક મયાનુષ્યોએ સ્યાદ્વાદની સંધી સડક ઉપર આત્મા જતાં પાને એકાન્તપણના સત્ત્વ દોષને લીધે, અનેજ્ઞાતાવાદ તરફ પુણી ભુલે છે. આ વસ્તુ જરૂરની એક ચિંતિત્વ !!

અર્થાત્—પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ જોમ જે પ્રમાણરૂપી તેજસ્વી નેત્રવાળો, સ્ફુરણમાન તર્ક પ્રમાણરૂપી કેસર (યાજ્ઞ) વાળો, આગમ પ્રમાણરૂપી પહોળા કરેલ વદનવાળો, સદ્મુક્તિ(અનુમાન) રૂપી ગુંભારવાળો, સંસાર (પ્રત્યભિજ્ઞાન)રૂપી પૂંછડાવાળો અને સ્મરણ પ્રમાણરૂપી નખ-ગ્રેણિની કાંતિથી ભયંકર જોવો સ્વાદ્વાદરૂપી સિંહ નયરૂપી વનમાં ફીડા કરતો જયવંતો વર્તે છે.

આ વિષયનો ઉપસંહાર કરતાં જોટર્ણજ નિવેદન કરવું બસ થયો કે—

સ્વાદ્વાદ શૈલી જે અનુપમ શૈલી છે અને આ શૈલી વિશેષતઃ જૈનદર્શનમાંજ દૃષ્ટિ-ગોચર થાય છે; જોથી કરીને તો અત્યારે પણ અનેક વિદ્વાનો જોની મુક્ત કંઠે પ્રસંસા કરતા જોવામાં આવે છે.

ચાન્દ્રપ્રભ પ્રભુને અસમાન (નિરૂપમ) કહેવાનું કારણ—

તીર્થંકરની શુભ-સંપત્તિનો વિચાર કરીએ, તો સંદર્ભ માલુમ પડ્યો કે તેની સાથે અન્ય દેશની સરખામણી થઈ શકે તેમ નથી. જે આપણે જોને સાગરના જેવા ગંભીર કહીએ, તો તે ઠીક નથી; કેમકે સાગરમાં તો ખાશય હોય છે અને આ તો અમૃતસમાન મધુર છે. વળી જે પ્રકાશમાં તેને પ્રદીપ સાથે સરખાવીએ, તો તેમાં પણ ન્યૂનતાજ રહેલી છે. કેમકે પ્રદીપ તો પ્રકાશ અને વાટ સહિત હોય છે, વળી તેને તેલની પણ જરૂર રહેલી છે, તેમજ તે પવનથી છુટાઈ પણ જાય છે અને તેમ છતાં તે બહુ બહુ પ્રકાશ પાડે તો પણ તે કાંઈજ નહિ; જ્યારે પ્રભુ તો દ્વેષરૂપી મુખથી રહિત અને ક્રમ-દયારૂપી વર્તિથી મુક્ત છે. વળી સ્નેહરૂપી સ્નેહ (તેલ)નો તો તેણે સર્વથા ત્યાગ કયો છે, આ ઉપરાંત તે તો સમસ્ત બ્રહ્માવડના ઉપર પોતાના કેવલ-જ્ઞાનરૂપી ઉદ્યોત વડે પ્રકાશ પાડે છે.^૧ હવે જે પ્રભુને સૂર્યની ઉપમા આપીએ, તો તે પણ અસ્થાને છે, કેમકે સૂર્યનો તો અસ્ત પણ થાય છે તથા વળી શદ્ધ તેને ગળી પણ જાય છે અને આ ઉપરાંત મેઘથી પણ તેના પ્રકાશને ધક્કો પહોંચે છે.^૨ શીતલતાના સંબંધમાં પ્રભુને ચન્દ્રની ઉપમા આપવી તે પણ બ્યાજબી નથી, કેમકે ચન્દ્ર તો કલંકિત છે અને વળી અમાયા-સ્થાની શાન્તિએ તો તે કદાચે અધ્યાસ ગણી જાય છે તેનો પત્તોએ નથી.

૧ ધર્માગ્ર. ૨ વાઙ.

૩ સરખાવો નિખ-સિખિત બ્રહ્મામર-સ્તોત્રનો ૧૬ મો શ્લોક.

“નિર્ધૂમવર્તિરવગ્નિતેલપૂરઃ

કૂર્ત્તનં જગત્પ્રયમિત્વં પ્રકટીકરોપિ ।

ગમ્યો ન જાતુ મરતાં અલિતાષ્ણનાં

ર્ષિપોડપરસ્ત્વમસિ નાપ ! જગત્પ્રકાશઃ ૩”

—વસંતનિવસ

૪ સરખાવો—

“માસ્તાં કદાચિરુપયાસિ ન રાદુગમયઃ

સ્પટીકરોપિ સદસા યુગપચગન્તિ ।

નામ્મોષરોધરનિરુદ્ધમદ્દાપ્રમાયઃ

સૂર્યોતિરાયિમહિમાડસિ મુનીન્દ્ર ! શ્લોક ૪”

—સમસ્તમર-સ્તોત્ર, ૩

जिनेश्वराणां नृतिः—

जीयाद् राजी' जनितजननज्यानिहानिजिनानां

सत्यागारं जयदमितरुक् सारविन्दाऽवतारम् ।

भव्योद्धृत्या भुवि कृतवती याऽवहद् धर्मचक्रं

सत्यागा रक्षयदमितरुक् सा रविं दावतारम् ॥ ३० ॥

—मन्दा०

टीका

जीयादिवि । 'जीयाद्' जयतु । 'राजी' परिपाठिः । 'जनितजननज्यानिहानिजिनानां' जनिता जननज्यान्योः—अन्यजरसोर्हानि—विनाशो यथा सा । 'जिनानां' जगद्गुरुणाम् । 'सत्यागारं' सत्यस्य वैसतिः । 'जयदं' अभ्युदयावहम् । 'इतरुक्' गतरोगा । 'सारविन्दा' सहारविन्दैः—धारिजन्मभिर्वर्तते या सा । 'अवतारं' जन्मग्रहणम् । 'भव्योद्धृत्या' भव्यानां या उद्धृतिर्भोषाररूपा तथा हेतुभूतया । 'भुवि' पृथिव्याम् । 'कृतवती' विहितवती । 'या' । 'अवहद्'—वभार । 'धर्मचक्रं' धर्मसमपोत्पन्नं रथाक्षम् । 'सत्यागा' त्यागसहिता । 'रक्षयत्' रक्षीकुर्वत् । 'अभितरुक्' अपरिमाणयोतिः । 'सा' । 'रविं' सूर्यम् । 'दावतारं' दबोऽवतारम् । अथवा रक्षयणी—अतुरागमुत्पादयन्ती अपितरुक् यस्याः सा । 'सारविन्दा' सारं—बलं विन्दति—लभते या सा । 'वह' इति विस्मये । 'अरं' क्षीयम् । प्रथमान्तानि विशेषणानि द्वितीयान्तानि कृत्वा धर्मचक्रस्य वा योजनीयानि । ता सत्यागारं जिनानां राजी जीयाद् या दावतारं धर्मचक्रं रविं रक्षयद् भव्योद्धृत्या अवहद् इत्यन्वयः ॥ ३० ॥

अवधूरिः

जिनानां राजिर्जयताम् । किमुता ? विहितजरजन्मज्ञया । सत्यस्यागारं—पूजम् । जयदमभ्युदयावहम् । इतरुक्—गतरोगा । सारविन्दा सहारविन्दैः पद्माधस्तनः पूजाकमलैर्वर्तते वा । या भव्योद्धृता—अथानांमुद्धृतिर्भोषाररूपा तथा हेतुभूतया भुवि—पृथिव्यामवतारं कृतवती । या धर्मचक्रमवहद्—उवाह । सत्यागा—सद्गता । धर्मचक्रं कर्णभूतम् ॥ 'अवहद्'—रक्षीकुर्वत् । रविं—सूर्यम् । दावतारं—दावतारजम् । अमिता—अप्रमाणा रुक्—कान्तिर्यस्य ॥ ३० ॥

अन्वयः

या स-त्यागा (जिन-राजी) भव्य-उद्धृत्या भुवि अवतारं कृतवती, 'अव-ह', 'रविं रक्षयद्', 'अभित-रुक्', 'दाव-तारं धर्म-चक्रं' अवहत्, सा सत्य-आगारं, इत-रुक्, स-सारविन्दा, अभित-जनन-ज्यानि-हानिः राजी जीयाद् ।

‘साक्षात्’ मयसम् । ‘श्रवणचुलुकैः’ श्रोत्राञ्जलिभिः । ‘यं च’ सिद्धान्तम् । ‘मोक्षार्’
मार्गार्त् । ‘विहायःसद्गामी’ विहायःसदो-देवाः तेषां राजी-पंक्तिः । ‘वः’ पुष्पाकम् । ‘सक-
विधिपणा’ सह कविधिपणाभ्यां-शुक्रसुरगुरुभ्यां वर्तते यः असौ । ‘अपात्’ पीतवर्ती । ‘अने-
कोपमानः’ अनेकानि-अपरिमितानि समुद्रचन्द्रादीनि उपमानानि यस्य सः । ‘सद्गामीनः’ इत्य-
पहाय प्रथमान्तविशेषणानि जिनस्य सिद्धान्तस्य वा सम्बन्धीनानि । स सिद्धान्तः अहित-
हवये वः स्नात्, कविधिपणापादने दक्षोयं जिनेन्द्रः अरुणापयदिति सम्बन्धः ॥ ३१ ॥

अवचूरिः

स. सिद्धान्तो यो-युष्माकमाहितक्षयाय भूयात् । यं सिद्धान्तं सन्नि-शोभनानि, कमलानि यव
स जिनेन्द्रः प्रथमकमलोन्मयापयद्-कविवान् । कवयः-शास्त्रशास्तेषां बुद्धिजनने वक्षो-विचक्षणः ।
विदेते कोपमानौ यस्य यम वा । विहायःसदो-देवास्तेषां राजी-भेजिः कर्णचुलुकैः-श्रोत्राञ्जलिभिर्मां-
हा-हर्षा-हृष्य मिद्धान्तमगात्-पीतवर्ती । भेजी किंभूता । सह कविधिपणाभ्यां-शुक्रगुरुभ्यां वर्तते यः ।
अनेकानि चन्द्रसमुदासिग्युपमानानि यस्याः । प्रथमान्तविशेषणानि जिनस्यागमस्य वा शोभयानि
‘सद्गामीनः’ इति सूक्त्या ॥ ३१ ॥

अन्यथाः

यं सद्-सद्गामी, कवि-धिपणा-आपादने वक्षः, अ-कोप-मानः, अनेक-उपमानः जिन-इन्द्र-
अरुणापय, यं य स-कवि-धिपणा विहायः-सद्-राजी भवण-चुलुकैः मोक्षार् साक्षात् अपात्,
स सिद्धान्तः वा अहित-हवये स्नात् ।

श्लो० ६१

सिद्धान्तः (६० सिद्धान्त) = सिद्धान्त, भक्त.

कल्पम् (६० अम्) = यम.

इति = इति.

अहितहवये = अहितहवये वा यः ।

अरुणापय (६० अम्) = अरुणापयः ।

विदेते (६० विदेते) = विदेते.

सकम् (६० सकम्) = सकम्.

सद्गामी (६० सद्गामी) = सद्गामी.

सद्गामी (६० सद्गामी) = सद्गामी.

सद्गामी (६० सद्गामी) = सद्गामी.

सद्गामी (६० सद्गामी) = सद्गामी.

सद्गामी (६० सद्गामी) = सद्गामी.

सद्गामी (६० सद्गामी) = सद्गामी.

सद्गामी (६० सद्गामी) = सद्गामी.

कविधिपणापादने = कविधिपणापादने.

लुद्धि शोभयान (६० लुद्धि) = लुद्धि.

कोप = कोप.

अनेकोपमानः = अनेकोपमानः.

मान = मान.

सकम् (६० सकम्) = सकम्.

साक्षात् = साक्षात्.

अवचूरि = अवचूरि.

चुलुकैः = चुलुकैः.

धवणचुलुकैः = धवणचुलुकैः.

मोक्षार् (६० मोक्षार्) = मोक्षार्.

सिद्धान्तः = सिद्धान्तः.

सद्गामी (६० सद्गामी) = सद्गामी.

‘સાસાદ્’ મત્યસમ્ । ‘શ્રવણચુલકૈઃ’ ધોત્રાણ્ણલિખિઃ । ‘યં ચ’ સિદ્ધાન્તમ્ । ‘મોદાત્’ માર્પાત્ । ‘વિદ્યાયઃસદ્ગાત્રી’ વિદ્યાયઃસદો-દેવાઃ તેષાં રાત્રી-પંક્તિઃ । ‘વઃ’ ધુમાકમ્ । ‘સદ્-વિવિપન્ના’ સદ કવિવિપન્નામ્યાં-શુક્રમુરગુરુમ્યાં વર્તેતે યઃ અસૌ । ‘અપાત્’ પીતવતી । ‘અને-કોરમાનઃ’ અનેદ્વાનિ-અપરિમિત્તાનિ સમુદ્રચન્દ્રાદીનિ વપમાનાનિ યસ્ય સઃ । ‘સદ્ગાત્રીઃ’ રૂપ-પદાય મયમાન્તવિદ્યેષણાનિ જિનસ્ય સિદ્ધાન્તસ્ય ઘા સમ્બન્ધીનિયાનિ । સ સિદ્ધાન્તઃ અસ્તિ-સ્વયં વઃ સ્થાત્, કવિવિપન્નાવાદને દસોયં જિનેન્દ્રઃ અરુપાપયદિતિ સમ્બન્ધઃ ॥ ૨૧ ॥

અવચૂરિઃ

અ સિદ્ધાન્તો લો-ધુમાકમડિતસયાય મૂયાત્ । યં સિદ્ધાન્તં સન્નિત-શોભનાનિ કમલાનિ યશ્વ-જિનેન્દ્રઃ મહાનરમહોદયવાદયદ-અધિગાત્ । કવયઃ-શાસ્ત્રશાસ્ત્રેષાં બુદ્ધિગતને વૃક્ષો-વિષયગઃ । ન દિવંતે કોરમાત્રી દાય વય વા । વિદ્યાય-સદો-દેવાસ્તેષાં રાત્રી-ભેળઃ કર્ણપુલકૈઃ-ધોત્રાણ્ણલિખિમાં-સદ-વર્પાદ્ કવિવિપન્નામ્યાં-શુક્રમુરગુરુમ્યાં વર્તેતે વા । અનેદ્વાનિ અપરિમિત્તાનિ યસ્યાઃ । મયમાન્તવિદ્યેષણાનિ જિનસ્યામસ્ય ઘા યોગ્યાનિ ‘સદ્ગાત્રીઃ’ રૂપિ દુષ્ટા ॥ ૨૧ ॥

અન્યથા

દ સદ-ગાત્રીઃ, કવિ-વિપન્ના-મારાદને વસા, અ-કોર-માનઃ, અનેક-વપમાનઃ જિન-રૂપ-કમલાદયઃ, યં ચ લ-ધુમાક-વિપન્ના વિદ્યાય-સદ-રાત્રી ધવળ-પુલકૈઃ મોદાત્ સાક્ષાત્ અપાત્, અ સિદ્ધાન્ત-અ-સ્થાત્-સ્વયં રમત્ ।

શીર્ષકા

સિદ્ધાન્ત (૨૦ પદ)-અધિકૃત-૧, ૩૧.

મોદાત્ (૪૦ પદ)-અધિકૃત-૨.

રૂપિ-૧૦૦.

અપરિમિત-અધિકૃત-૧૦૦, ૧૦૧.

અસ્યાવસર (૪૦ પદ)-અધિકૃત-૩૨, ૩૩, ૩૪.

વિદ્યાયઃ (૨૦ પદ)-અધિકૃત-૩૫.

સદ-૧૦૦, ૧૦૧, ૧૦૨, ૧૦૩, ૧૦૪.

સદ-૧૦૦, ૧૦૧.

સદ-૧૦૦, ૧૦૧, ૧૦૨, ૧૦૩, ૧૦૪, ૧૦૫, ૧૦૬, ૧૦૭, ૧૦૮, ૧૦૯, ૧૧૦.

સદ-૧૦૦, ૧૦૧, ૧૦૨, ૧૦૩, ૧૦૪, ૧૦૫, ૧૦૬, ૧૦૭, ૧૦૮, ૧૦૯, ૧૧૦.

સદ-૧૦૦.

સદ-૧૦૦, ૧૦૧, ૧૦૨, ૧૦૩, ૧૦૪, ૧૦૫, ૧૦૬, ૧૦૭, ૧૦૮, ૧૦૯, ૧૧૦.

સદ-૧૦૦.

સદ-૧૦૦, ૧૦૧.

કવિવિપન્નાવાદને-અધિકૃત-૧, ૩૧.

બુદ્ધિ યોગ્ય-૧૦૦, ૧૦૧.

કોર-૧૦૦.

અપરિમિત-અધિકૃત-૧૦૦, ૧૦૧.

માન-૧૦૦, ૧૦૧.

સદ (૨૦ પદ)-અધિકૃત-૩૫.

સદ-૧૦૦, ૧૦૧.

સદ-૧૦૦, ૧૦૧.

સદ-૧૦૦, ૧૦૧, ૧૦૨.

સદ-૧૦૦, ૧૦૧, ૧૦૨, ૧૦૩, ૧૦૪, ૧૦૫, ૧૦૬, ૧૦૭, ૧૦૮, ૧૦૯, ૧૧૦.

સદ-૧૦૦, ૧૦૧, ૧૦૨, ૧૦૩, ૧૦૪, ૧૦૫, ૧૦૬, ૧૦૭, ૧૦૮, ૧૦૯, ૧૧૦.

સદ-૧૦૦, ૧૦૧, ૧૦૨, ૧૦૩, ૧૦૪, ૧૦૫, ૧૦૬, ૧૦૭, ૧૦૮, ૧૦૯, ૧૧૦.

સદ-૧૦૦, ૧૦૧, ૧૦૨, ૧૦૩, ૧૦૪, ૧૦૫, ૧૦૬, ૧૦૭, ૧૦૮, ૧૦૯, ૧૧૦.

સદ-૧૦૦, ૧૦૧, ૧૦૨, ૧૦૩, ૧૦૪, ૧૦૫, ૧૦૬, ૧૦૭, ૧૦૮, ૧૦૯, ૧૧૦.

पञ्चपुरी. ३५

Myanmar

निर्घाणशुद्धिकायाम्—

“यज्ञाहुन्ती कनकवर्णा गजपादनां चतुर्भुजां परदयस्त्रयुगदक्षिण-
भगं मानुलिङ्गाहुन्त्युक्तयामहस्तां येनि ।”

निर्वाणिक लिङ्गायाम—

“यत्राहुर्दीर्घा जलवपसो गङ्गापादनां वसुभुजां यदधजसुतवसिष्ठा-
वरां सवसुभिर्हृद्गायुधपादनां वेति ।”

વિરામ.સમ્ભાષાને વિષે શ્લોક છે તે, ૨૫.

વિરામ.સાધાર્ણ-દેવોની એણી.

કવિ=શુક, દેવ-શુર.

વિષય=શુકરૂપતિ. ૨૫-શુર.

સકવિધિવિષય=શુક અને શુકરૂપતિ સહિત.

અપાર (ધા ૦ ૩૩)=પાન કરતી હવી.

અનેક=અનેક, એક કરતાં વધારે.

ઉપમાન=ઉપમા.

અનેકોપમાન=અનેક ઉપમાથી યુક્ત.

સંકોચાર્થ

સિદ્ધાન્તની સ્તુતિ—

“વિષયમાન [અથવા શોભાપમાન] છે (સુવર્ણ—) કમતો જેનાં એવા, વળી વિદ્વાનેને [અથવા કવિઓને] યુક્તિ સંપાદન કરાવવામાં અતુર, તથા ક્રોધ અને માન રહિત [અર્થાત્ શોષ અને અભિમાનનો અભાવ છે જ્યાં એવા], તેમજ અનેક ઉપમાએ યુક્ત એવા જિનેન્દ્રે જે (સિદ્ધાન્ત)ની પ્રશંસા કરી, તેમજ જે (સિદ્ધાન્ત)નું શુક અને શુકરૂપતિથી અસંકૃત એવી દેવોની એણીએ દર્શનપૂર્વક સાક્ષાત્ કર્યુંરૂપી અંજલિઓ વડે પાન કર્યું (અર્થાત્ જેનું ચિત્ત હૃદયે દર્શનને થવાયું કર્યું), તે સિદ્ધાન્ત (જે બળ્યો) તમારા અહિતના નાશ અર્થે થાઓ.”—૩૧

વજ્રાક્રુણ્યાઃ સ્તુતિ:—

વજ્રાક્રુણ્યાશકુલિશમૃત્ । ત્વં વિષત્સ્વ પ્રયત્નં

સ્વાયત્યાગે । તનુમદવને હેમતારાતિમચે ।

અધ્યાસ્ટે । શશધરકરમેતમાસિ દ્વિપેન્દ્રે

સ્વાયત્યાગેતનુમદવને હેમતારાતિમચે ! ॥ ૩૨ ॥ ૮ ॥

—મન્દા૦

ટીકા

જ્ઞેતિ । ‘વજ્રાક્રુણિ’ । ‘વજ્રાક્રુણીસંગે’ । ‘અદુઃશકુલિશમૃત્’ । શૃણિપજપારિણિ । ‘ત્વં’ । ‘વિષત્સ્વ’ કુર । ‘પ્રયત્નં’ આદરમ્ । ‘સ્વાયત્યાગે’ । આયઃ—અર્થસ્વાગમઃ ત્યાગઃ—દાનં, ધોમનો આપત્યાગૌ યસ્યાઃ સા સમ્બોધયતે । ‘તનુમદવને’ તનુમન્તો—દેહિનસ્તેષાં અવને—રક્તમ્ । ‘હેમતારા’ સ્વર્ણોન્મલ્લા । ‘અતિમચે’ અત્યન્તં મદવતિ । ‘અધ્યાસ્ટે’ । અધ્યાસીને ।

‘દાશધરકરશ્વેતમાસિ’ ચન્દ્રાંશુપચ્છાસ્તિપિ । ‘દિપેન્દ્ર’ ગજપતૌ । ‘સ્વાયત્યા’ નિજાયામેન કૃત્વા । ‘અગે’ સાનુમતિ । ‘અતનુમદવને’ અતનુ-પ્રપૂર્ત મદવર્ન-દાનજલં યસ્ય તસ્મિન્, અયવા અતનુપદ एव इयामत्वात् ધર્ન-કાનર્ન યસ્ય તસ્મિન્, નગઃ કિલ્લ વનવાન્ ભવતીતિ અભિપ્રાયઃ । ‘હે’ ઇત્યામન્ત્રણે । ‘અમતારાતિમત્તે’ અરાતિમત્તો-વિપક્ષયુક્તસ્ય માત્રો અરાતિમત્તા, સા ન મતા-નાભિમેતા યસ્યાસ્તસ્યાઃ સમ્બોધનમ્ । હે વજ્રાકુશિ ! ત્વં હેમતારા તનુમદવને પ્રયત્નં વિપક્ષત્તેતિ સમ્બન્ધઃ ॥ ૬૨ ॥

અવચૂરિઃ

હે વજ્રાકુશિ શ્રેયિ ! તનુમદવને-જન્તુરક્ષણે પ્રયત્નં વિધેદિ । હે સુણિયમધારિણિ ! । સ્વાયત્યામે ! શોભન આયોડર્ષાગમો વાનં ચ યસ્યાઃ । ત્વં કર્થમૂતા ! । હેમતારા-કનકોજ્જ્વલા । હે અધ્યાકૃદે (ગતયાતે) । । ક ! ! દિપેન્દ્રે । કિંચૂતે ! ! અતિમત્તે-મદ્ગોદ્ધતે । ચન્દ્રકરા इव श्वेता भा यस्य तस्मिन् । સ્વાયત્યા-નિજાયામેન અગે-પર્યંત ઇય । અતનુ-પ્રપુરં મદવર્ન-મદ્વારિ યસ્ય તસ્મિન્ । અરાતિઃ-યૈરી સોડસ્યાસ્તીત્યરાતિમાન, તસ્ય માત્રોડરાતિમત્તા, સા ન મતા યસ્યાસ્તસ્યાઃ સંબોધનમ્ ॥ ૬૨ ॥

અન્વયઃ

હે વજ્રાકુશિ ! અકુશ-કુલિશ-મૃદં । છુ-આય-ત્યામે ! અતિ-મત્તે, દાશધર-કર-શ્વેત-માસિ, સ્વ-આયત્યા અગે, અતનુ-મદ-વને દ્વિપ-દન્દ્વે અધ્યાકૃદે ! અ-મત-અરાતિમત્તે ! હેમત-તારા ત્વં તનુમદ-અવને પ્રયત્નં વિપક્ષત્ત્ય ।

શબ્દાર્થ

વજ્રાકુશિ ! (મૂં વજ્રાકુશી) = હે વજ્રાકુશી (દેવી) !

અકુશ=અંકુશ.

કુલિશ=વજ્ર.

અકુશકુલિશમૃદ=હે અંકુશ અને વજ્રને ધારણ કરનારી !

વિપક્ષત્ત્ય (ધાં ધા) = વિધાન કરે.

પ્રયત્નં (મૂં પ્રયત્ન) = યત્નને.

આય=લાભ.

સ્વાયત્યામે ! = ઉત્તમ છે લાભ અને દાન જેનાં એવી ! (સં)

તનુમદ=દેહધારી, પ્રાણી.

અવન=રક્ષણ.

તનુમદવને=શરીરધારી (ભવે) ના રક્ષણને વિશે.

હેમન્=મુવર્ણ.

હેમતારા=મુવર્ણના જેવી ઉત્તમવલ.

અતિ=અત્યંત.

મત્ત (ધાં મદ) = મદથી યુક્ત.

અતિમત્તે=અતિશય મદો-મત્ત.

અધ્યાકૃદે ! (મૂં અધ્યાકૃદ) = આરૂઢ થયેલી ! (ધં)

દાશધર=દશાંક, ચન્દ્ર.

કર=કિરણ.

શ્વેત=શ્વેત, સફેદ.

માત્=કાન્તિ, પ્રકાશ.

દાશધરકરશ્વેતમાસિ=ચન્દ્રનાં કિરણોના જેવી

શ્વેત કાન્તિવાળા.

९ श्रीसुविधिजिनस्तुतयः

अथ श्रीसुविधिनाथाय प्रार्थना—

तवाभिवृद्धिं सुविधिविधेयात्

स भामुरालीनतपा दयावन् ! ।

यो योगिपङ्कथा प्रणतो नमःसत्—

सभामुरालीनतपादयाऽवन् ॥ ३३ ॥

—सपञ्जातिः

टीका

तवाभिवृद्धिमिति । 'तवाभिवृद्धिं' भवतोऽभ्युदयम् । 'सुविधिः' शुष्पदन्तः । 'विधेयात्' क्रियात् । 'स' । 'भामुरालीनतपाः' भामुरं-घोरं आसीनं-आश्रितं तपः-अनशनादिरूपं यस्य सः । 'दयावन्' । 'करुणान्वितः' । 'यः' । 'योगिपङ्कथा' यतिपरम्परया । 'प्रणतः' मणिपतितः । 'नमःसत्सभामुरालीनतपादया' नमःसत्सभा-मुरपर्यन्तं असुराली-दैत्यसंज्ञातिः ताभ्यां नतौ पादौ यस्यास्तपा । 'अवन्' रत्नम् । हे दयावन् ! स सुविधिः तव समृद्धिं (भिवृद्धिं) विधेयात्, यो योगिपङ्कथा प्रणत इति योगः ॥ ३३ ॥

अवचुरिः

॥ सुविधिजिनो हे दयावन् जन ! तव समृद्धिं क्रियात् । भामुरं-घोरमालीनं-आश्रितं तपः-अनशनादिरूपं यस्य सः । यः स्वामी अवन्-रत्नम् योगिपङ्कतेन प्रकर्षेण मनः । योगिपङ्कथा कर्षभूतया । नमःसत्सभा-दैत्यसंज्ञातिः सभा-पर्यन्तं असुरावली-असुरभ्रानिश्च ताभ्यां नतौ पादौ यस्यास्तपा ॥ ३३ ॥

अन्वयः

यः अवन् प्रमत्त-स-सभा-असुर-आलीन-जन-पादुया योगि-पङ्कथा प्रणतः सः भामुर-आलीन-तपाः सुविधिः (हे) दयावन् ! तव समृद्धिं विधेयात् ।

३३३३

अभिवृद्धि (३० अन्वि) = अभिवृद्धिने । आलीन (३० ली) = आश्रय करेण ।
सुविधिः (३० सुविधि) = सुविधिनाम, नमः ।
टीका ३३ ।
विधेयात् (३० वि) = विधेय ।
सः (३० स) = सः ।

યોગિન્=યોગી,
યોગિપદ્મના=યોગીઓની એણે વડે.
પ્રજાતાઃ (મુઠ પ્રજાતા)=નમન થયેલા.
નમસ્=આકાશ.
નમઃસદ્=દેવ, અમર, સુર.

નત (પાઠ નમ)=પ્રણામ કરેલા.
નમઃસત્સમાસુપાલીનતપાવયા=સુર-સભાએ
અને અસુર-એણે પ્રણામ કર્યો છે
જેનાં ચરણને એવી.
અવન (પાઠ અવ)=રક્ષણ કરનારો.

શ્લોકાર્થ

શ્રીસુવિધિનાથને પ્રાર્થના—

“જે (જગત્) રક્ષણ કરનારા છે, તેમજ સુર-સભાએ અને અસુર-એણે
નમન કર્યું છે જેનાં ચરણને એવી યોગિ-પંક્તિ વડે જે વનિત છે, તે [અનશનાદિ]
ધોર તપશ્ચર્યાનો આશ્રય લાવેલા એવા સુવિધિનાથ, દે કૃપાવંત (માનવ) ! તને સમૃદ્ધિ
સંપાદન કરાવો-તને સમૃદ્ધ બનાવો.”—૩૩

રૂપધીકરણ

સુવિધિનાથ-ચરિત્ર

સુષ્પદન્ત એવા નામથી પણ ઓળખાતા આ સુવિધિનાથ નવમા તીર્થકર છે. સુગ્રીવ
રાજની પત્ની રક્ષામા રાણીના તેજો પુત્ર થાય છે અને તેમનો જન્મ કાકેદી નગરીમાં થયો હતો.
તેમના ચેતવણી થરીર ઉપર મજરનું લાંછન હતું અને તેઓ એકસે (૧૦૦) ધનુષ્યપ્રમાણ
હાથા હતા. સાંસારિક પ્રવૃત્તિથી નિવૃત્ત થઈ, અનુષ્ઠાન ચારિત્ર પાળી, જે લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય
પરિપૂર્ણ કરી તેઓ સુદિવ-પદને પામ્યા.

પદ્ય-પરિચય—

આ પદ્ય અર્ધસમવૃત્તમાંના ૧૧ અક્ષરોવાળા ‘ઉપભતિ’ વૃત્તમાં રચાયેલું છે. ઉપમાત
વૃત્ત એ ઇન્દ્રવજ્રા અને ઉપેન્દ્રવજ્રાના મિશ્રણરૂપ છે, વાસ્તે સાથે સાથે આ બે વૃત્તોનાં લક્ષણો
વિચારવાં આવશ્યક છે. આ વાતના ઉપર નિમ્નલિખિત શ્લોક પ્રકાશ પાડે છે:—

“સ્વાદિન્દ્રવજ્રા યદિ તૌ જગૌ નઃ

ઉપેન્દ્રવજ્રા પ્રથમે લયૌ સા ।

જનંતરોદ્દારિતલક્ષ્મમાઝૌ

પાશૌ યદીવાનુપજાતયસ્તાઃ ॥”

અર્થાત્ ઇન્દ્રવજ્રા વૃત્તમાં ત, ત અને જ એમ ત્રણ ગણો છે અને ઉપલના બે અક્ષરો થઈ
છે; જ્યારે ઉપેન્દ્રવજ્રામાં જ, ત અને જ એ ત્રણ ગણો છે અને અન્તમાંના બે અક્ષરો દીર્ઘ છે.
આ ઉપરથી એક શકાય છે કે ‘ઇન્દ્રવજ્રા’ અને ‘ઉપેન્દ્રવજ્રામાં’ એટલેજ દેર છે જ્યારે

૧ ‘અસુર’ યજ્ઞનો અર્થ ધોર થાય છે. આ વાતના ઉપર અભિધાન-ચિન્તામણિ-પરિશિષ્ટ પ્રકાશ
પાડે છે. કેમકે ત્યાં કહ્યું છે કે—

“મયદ્વરે ॥ હમરમામોલં આસુરં તથા ॥”

‘ઇન્દ્રવજા’નો પ્રથમ અક્ષર શુદ્ધ છે ત્યારે ‘ઉપેન્દ્રવજા’નો તે અક્ષર લઘુ છે, બાકી બધા અક્ષરો તે સમાન છે. ૧

આ વૃત્તનાં પ્રથમ, દ્વિતીય અને ચતુર્થ ચરણો ઉપેન્દ્રવજામાં રચાયાં છે અને બાકીનું તૃતીય ચરણ ઇન્દ્રવજામાં ૩ એ વાત હવે વિચારવામાં આવે છે:—

૧ ચરણ.	ત વા નિ શૂ ર પિં હુ વિ ચિ રિ પે વાલ્	} ઉપેન્દ્રવજા
	~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~	
	જ જ જ મ મ	
૨ ચરણ.	સ મા હુ ય લી ન ત વા લ્ વા લ્	} ઉપેન્દ્રવજા
	~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~	
	સ ત જ મ મ	
૩ ચરણ.	લો લો મિ વહુ વાલ્ ર ણ તો ન મલ્ હલ્	} ઇન્દ્રવજા
	~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~	
	ત ત જ મ મ	
૪ ચરણ.	લ વા હુ ય લી ન ત વા લ્ વા લ્	} ઉપેન્દ્રવજા
	~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~	
	જ ત જ મ મ	

૧. ૧૨૧-૧૨૨ શ્લોકોમાં બોધેલાં ઇન્દ્રવજા, ઉપેન્દ્રવજા અને ઉપખનિનાં અક્ષરો:—

‘ઇન્દ્રવજા’નું અક્ષર—

“લગ્નમિત્રવિગમનમમસારે રવાન્
હર્ષ સુખદે ! નયમં ચ તપ્તમ્ ।
ભવા રિત્યર્થાકુતર્જનશાસ્ત્રે ।
ભવિન્દ્રવજા કવિત્વે કર્તૃત્વજ્ઞાઃ ૩”

અર્થ:—હે કૃષ્ણ ભવ રાજી (ભવન્) ! એ અક્ષરમાં રીત, કષ્ટ, ભાવના તેમજ નયના અક્ષરો વધુ છે. તે રાત્રે, પેટની દુ:ખ વગેરે વિચાર કરીને હૃદયની કવિતાને રીતે-ભેતે છે (પ્રિયા) ! કવિનાં ‘ઇન્દ્રવજા’ કહે છે.

‘ઉપેન્દ્રવજા’નું અક્ષર—

“લગ્નમિત્રવિગમનમમસારે રવાન્
હર્ષ સુખદે ! નયમં ચ તપ્તમ્ ।
ભવા રિત્યર્થાકુતર્જનશાસ્ત્રે ।
ભવિન્દ્રવજા કવિત્વે કર્તૃત્વજ્ઞાઃ ૩”

અર્થ:—હે કૃષ્ણ ! એ ઇન્દ્રવજાનું (૩) ચરણના પ્રથમ અક્ષરો વધુ છે, તે ભાવના કર્તૃત્વ વધુ છે. તે રાત્રે, પેટની દુ:ખ વગેરે વિચાર કરીને હૃદયની કવિતાને રીતે-ભેતે છે (પ્રિયા) ! કવિનાં ‘ઉપેન્દ્રવજા’ કહે છે.

‘ઉપખનિ’નું અક્ષર—

“લગ્નમિત્રવિગમનમમસારે રવાન્
હર્ષ સુખદે ! નયમં ચ તપ્તમ્ ।
ભવા રિત્યર્થાકુતર્જનશાસ્ત્રે ।
ભવિન્દ્રવજા કવિત્વે કર્તૃત્વજ્ઞાઃ ૩”

અર્થ:—હે કૃષ્ણ હૃદયની કવિતા ! એ અક્ષરમાં ‘ઇન્દ્રવજા’ તેમજ ‘ઉપેન્દ્રવજા’ના અક્ષરો વધુ છે, તે ભાવના કર્તૃત્વ વધુ છે. તે રાત્રે, પેટની દુ:ખ વગેરે વિચાર કરીને હૃદયની કવિતાને રીતે-ભેતે છે (પ્રિયા) ! કવિનાં ‘ઉપખનિ’ કહે છે.

जिनेश्वरेभ्योऽम्बर्धना—

या जन्तुजाताय हितानि राजी

सारा जिनानामलपद् ममालम् ।

दिश्यान्मुदं पादयुगं दधाना

सा राजिनानामलपद्ममालम् ॥ ३४ ॥

—इन्द्रजि

टीका

या जन्तुजातायेति । 'या' । 'जन्तुजाताय' प्राणिसमूहाय । 'हितानि' पश्यानि । 'राजी' श्रेणिः । 'सारा' श्रेष्ठा । 'जिनानां' अर्हताम् । 'अलपद्' मदीयवती । 'मम' मे । 'अलं' अत्यर्थम् । 'दिश्यात्' वितीर्यात् । 'मुदं' आनन्दम् । 'पादयुगं' अङ्गिद्वयम् । 'दधाना' विभ्रवी । 'सा' । 'राजिनानामलपद्ममालं' राजिनी-राजनशीला नाना-प्रकारा अमला पद्ममाला यस्य तद् । या जिनानां राजी जन्तुजाताय हितानि अलपद् सा ममालं मुदं दिश्यात् इति सम्बन्धः ॥ ३४ ॥

अवचुरिः

या सारा-श्रेष्ठा जिनानां ततिर्जन्तुजाताय हितानि अलपद्-गदितवती सा मम अलं-अत्यर्थं मुदं-मीति दिश्यात्-दधाना । कर्मभूता । पादयुगं धारयन्ती । राजिनी-राजनशीला नाना-प्रकारा अमला पद्ममाला यस्य तत्पादयुगम् ॥ ३४ ॥

अन्वयः

जिनानां या सारा राजी जन्तु-जाताय हितानि अलपद्, सा राजिन्-नाना-प्रमल-पद्म-मालं पाद-युगं दधाना (राजी) मम अलं मुदं दिश्यात् ।

शेणैर्ध

जन्तुजाताय=प्राणि-वर्गने भाटे.
हितानि (मू० हि०)=उपायुने, कृतकार्य-
साधनेने.
सारा (मू० सार)= (१) श्रेष्ठः; (२) पराङ्गी.
अलपद् (पा० लप्)=उदेती कपी.
मम (मू० आमम्)=भने.

अलं=अत्यर्थ.
दिश्यात् (पा० दिश्)=अपे.
मुदं (मू० मुद्)=अर्पे.
युग=युगल.
पादयुगं=चरु-युगलने.
दधाना (पा० धा)=धारयु कर्तव्यरी.

સા (મૂં તદ્)=તે.
રાજિન્=શોભનશીલ, શોભાયમાન.
નાના=ખડુ પ્રકારની, વિવિધ જાતની.
ઝમલ=નિર્મલ.

માલા=(૧) માળા; (૨) શ્રેણી.
રાજિનાનામલપદ્મમાલ=શોભાયમાન, વિવિધ
તથા નિર્મલ એવાં પદ્મોની માલાઓ
છે જેને વિષે એવા.

શ્લોકાર્થ

જિનેશ્વરોને વિનતિ—

“ જિનોની.જે. શ્રેષ્ઠ [અથવા (અનંત) બળવાળી] શ્રેણિએ પ્રાણિ-વર્ગને માટે
હિતકારક સાધેનાનું કથન કર્યું, તે, શોભાયમાન, વિવિધ અને નિર્મલ એવાં પદ્મોની
માલાઓ [અથવા શ્રેણિઓ] છે જેને વિષે એવા ચરણ-યુગલને ધારણ કરનારી એવી
[જિન-શ્રેણિ] મને અત્યંત હર્ષ અર્પો. ”—૩૪

સ્પષ્ટીકરણ

પદ્ય-વિચાર—

આ પદ્યનો સમવૃત્તમાં સમાવેશ થાય છે અને તે ઈન્દ્રવજ્રાના નામથી ઓળખાય છે.
ઈન્દ્રવજ્રાનું લક્ષણ તો આપણે ગત શ્લોકમાં જોઈ ગયા છઈએ.

જિનવાણી—

જિનેન્દ્ર ! મઙ્ગૈઃ પ્રસમં ગમીરા

ઽઽશુ ભારતી શસ્યતમસ્તવેન ।

નિર્નાશયન્તી મમ શર્મ દિશ્યાત્

શુમાર્જતીશસ્ય તમસ્તવેન ! ॥ ૩૫ ॥

—ઉપમાતિઃ

ટીકા

જિનેન્દ્રેતિ । ‘ જિનેન્દ્ર ! ’ સર્વવેદિન્ ॥ ‘ મઙ્ગૈઃ ’ અર્થવિકલ્પેઃ । ‘ પ્રસમં ’ મફટમ્ ।
‘ ગમીરા ’ દુસ્વગાદા । ‘ આશુ ’ શીઘ્રમ્ । ‘ ભારતી ’ વારુ । ‘ શસ્યતમસ્તવેન ’ અતિશયેન
પ્રશસ્યસ્તવેન । સ્તુત્યા હેતુભૂતયા । ‘ નિર્નાશયન્તી ’ અપનુદન્તી । ‘ મમ શર્મ દિશ્યાત્ ’ મે સુત્તં
અવિમુચ્યાત્ । ‘ શુમાર્જતીશસ્ય ’ રતીશઃ—સ્મરઃ સ નાસ્તિ વસ્ય । ‘ તમઃ ’

મોદ્દમ્ । 'તવ' ભવતઃ । 'હન !' સ્વામિન્ । હે જિનેન્દ્ર ! હન ! તવ ભારતી સ્તવેન તમો નિર્નાશયન્તી મમ આશુ શર્મ દિધ્યાન્ ઇતિ યોગઃ ॥ અથવા રતીશસ્ય સમ્બન્ધિ તમઃ શસ્યતમો યઃ સ્તવસ્તેન નિર્નાશયન્તીતિ વ્યારુણ્યેયમ્ ॥ ૩૫ ॥

અવચૂરિઃ

હે જિનેન્દ્ર ! તવ ભારતી મમ શર્મ-સુલ્લં દેવાત્ । ફિમૂતા ! મદ્દૈઃ-અર્થવિકલ્પેર્ગમીરા તયા આશુ-શીર્ષે તમઃ-અજ્ઞાને નિર્નાશયન્તી । કેન ? શસ્યતમઃ-પાસ્યતમો યઃ સ્તવસ્તેન હેતુભૂતેન । શુભા-ચટ્ટા । તવ ક્રોધિશસ્ય । અરતીશસ્ય-અકામસ્ય । હે હન ! સ્વામિન્ ! ॥ ૩૫ ॥

અન્વયઃ

(હે) જિન-હનન્દ્ર ! (હે) રતિ-શસ્ય (અ-રતિ-શસ્ય યા) હન ! મદ્દૈઃ પ્રસન્નમં ગમીરા, શસ્યતમ-સ્તવેન (રતિ-શસ્ય) તમઃ આશુ નિર્નાશયન્તી તવ શુભા ભારતી મમ શર્મ વિદ્યાત્ ।

શીખદાર્થ

જિનેન્દ્ર ! = હે જિનવર, હે તીર્થકર ।
મદ્દૈઃ (મૂં મદ્દ) = અર્થ-વિકલ્પે વડે.
પ્રસન્નમં = અત્યંત.
ગમીરા (મૂં ગમીર) = અંશીર, ગહન.
ભારતી = (દેશનારૂપી) વાણી.
શસ્યતમ (મૂં શસ્ય) = અત્યંત પ્રશંસનીય,
અદુષ્ટ પ્રશંસાપાત્ર.
સ્તવ = સ્તુતિ.
શસ્યતમસ્તવેન = અત્યંત પ્રશંસનીય સ્તુતિ વડે.
નિર્નાશયન્તી (વાં નશ) = સર્વથા નાશ કરનારી.

શર્મ (મૂં શર્મ) = સુખને.
શુભા (મૂં શુભ) = ઉત્કૃષ્ટ.
રતિ = અમદેવની પત્ની.
શસ્ય = સ્વામી.
રતીશ = કંઈપણ, રતિ-પતિ, મન્મથ.
અરતીશસ્ય = અમદેવ-રહિતતા.
રતીશસ્ય = કંઈપણ ના.
તમઃ (મૂં તમસ) = અજ્ઞાનને.
હન ! (મૂં હન) = હે નાથ !

શ્લોકાર્થ

જિન-વાણી—

હે જિનવર ! (કંઈપણે વશ કરેલા હોવાથી) હે રતિ-પતિના સ્વામિન્ [અરવ અવિધમાન ॥ મન્મથ જેમને વિષે એવા (મદ્દૈઃ) ના (પલુ) સ્વામિન્] ! અર્થ-વિકલ્પે વડે અત્યંત ગહન એવી, તથા અત્યંત પ્રશંસનીય સ્તુતિ વડે (અદુષ્ટ) અજ્ઞાનનો સર્વથા શીથ નાશ કરનારી તેમજ ઉત્કૃષ્ટ એવી તારી વાણી મને સુખ અર્પે. — ૩૫

પદ્ય-વિચાર—

આ પદ્યનાં ચાર ચરણોમાંનાં પ્રથમ, દ્વિતીય અને ચતુર્થ ચરણ ઉપેન્દ્રવચ્ચામાં અને તૃતીય ચરણ ઉન્દ્રવચ્ચામાં હોવાથી એને ઉપવ્યક્તિ કહેવામાં આવે છે.

જ્વલનાયુધાદે વિજાગતા—

દિશ્યાન્ તવાન્નુ જ્વલનાયુધા ૭—

મધ્યા મિતા કે પ્રવરાલકસ્ય ।

અસ્તેન્દુઃપ્રગ્ભ્ય મનોદ દુગ્ધ

અધ્યામિતાઽકસ્મયગ્નકસ્ય ॥ ૩૬ ॥ ૧ ॥

—અર્થ—

ટીકા

દિશ્યાદિનિ । 'દિશ્યાન્' ઉપનીયાન્ । 'તવ' મયા । 'માનુ' મિત્ત્વ । 'જ્વલનાયુધા' સર્વોપમશબ્દાત્ । 'અન્યમધ્યા' કૃષ્ણોદરી । 'મિતા' દુગ્ધવર્ણા । 'કે' ગુગ્ધ । 'પ્રવરાલકસ્ય' મધાનકુરલસ્ય । 'અસ્તેન્દુઃ' ન્યપ્તપુગાક્ષા । 'આધ્યામ્ય મના' મુગ્ધાન્વ્યા । 'અધ્યામિતા' વિશાલમ્ । 'દુગ્ધ' ઉપરિભાગમ્ । 'અધ્યામિતા' અધ્યામ્ય । 'અકસ્મયગ્નકસ્ય' પ્રત્યા-
સ્થિતો યો ધરાલકો—સાદનવિશેષસ્તસ્ય ॥ ૩૬ ॥

અવચૂરિઃ

તથ જ્વલનાયુધા દેવો કે-શુભં વિશ્યાન્-કરોતુ । કિમૂતા । અલ્પ-સુષુપ્તમધ્યે-સાધમાને-
મા, દુગ્ધોદરીતયયઃ । મિતા-દુગ્ધા । પ્રવરાલકસ્ય-પ્રવરવૃન્તલસ્ય । અસ્તેન્દુઃ-ન્યપ્તપુગાક્ષા । કસ્ય-
આસ્યસ્ય-શુગ્ધસ્ય કવા-કાન્વ્યા । ઉગ-વિસ્તીર્ણ દુગ્ધમધ્યામિતા-અધ્યામ્યટ્ટા । કસ્ય ! અકસ્મ-
યો ધરાલકો-વેષસાદનવિશેષસ્તસ્ય ॥ ૩૬ ॥

અન્યયઃ

અલ્પ-મધ્યા, મિતા, પ્રવર-અલકસ્ય આસ્યસ્ય કવા અસ્ત-અન્દુઃ, અ-કસ્મ-ધરાલક-
યદ શુદ્ધં અધ્યામિતા જ્વલનાયુધા તથ કે આન્નુ વિશ્યાન્ ।

શીર્ષાર્થ

જ્વલનાયુધા=જ્વલનાયુધા (દેવી).

અલ્પ=પાતળી.

મધ્ય=કટિ, કેશ.

અલ્પમધ્યા=પાતળી છે કટિ જેની એવી,
દુષ્ણોદરી.

મિતા (મૂં મિત) =શુભ.

કે (મૂં કે) =શુભને.

પ્રવર=સર્વોત્તમ.

અલક=કેશ, વાળ.

પ્રવરાલકસ્ય=સર્વોત્તમ કેશ જેના (વે-
વિષે) એવા.

અન્દુઃ=અન્દુ.

शर्पित महाभारत ॥

निर्माणकालिकायाम्—

"मयाखमहाभारतं यत्पद्यन्तं यत्पद्यन्तं यत्पद्यन्तं
दत्तं येन ।"

અસ્તેન્દુઃ=પરાસ્ત કર્યો છે ચંદ્રને જેણે એવી. |
આસ્યસ્ય (મૂં આસ્ય)=મુખની.
રુષા (મૂં રુષા)=કાનિત વડે.
દૃષ્ટં (મૂં દૃષ્ટં)=પીક (ઉપર).

અગ્ન્યાસિતા (વાં અગ્ન)=એટલી.
અકમ્પ=સ્થિર.
વરાલક=દેવ-વાહન-વિશેષ.
અકમ્પવરાલકરસ્ય=સ્થિર વરાલકની.

શ્લોકાર્થ

જ્વલનાયુધા દેવીની પ્રાર્થના—

“પાતળી કટિવાળી અને શુભ તથા સર્વોત્તમ ક્રિયાયુક્ત મુખની કાનિત વડે પરન્ન કર્યો છે ચંદ્રને જેણે એવી, તેમજ વળી સ્થિર વરાલકની વિશાળ પીક ઉપર બેઠેલી એવી જ્વલનાયુધા (દેવી) (હે બાળ્ય !) તને સત્વર સુખ અર્પો.”—૩૮

સ્પષ્ટીકરણ

કટિ—

જેની કટિ (કેડ) બહુજ પાતળી હોય, તે તેના બુદ્ધિશીલ ગુણ છે. કહેવાય છે કે કિલ્દની કટિ બહુજ પાતળી હોય છે.

જ્વલનાયુધા દેવીનું સ્વરૂપ—

આ દેવીના નામ ઉપરથી સૂચન થાય છે તેમ તેની પાસે સર્વ અભો દેવતાના દરિદ્રાન્દ્ર પ્રાપ્તિ જ્વાલા છે. આથી કરીને તો એને ‘સર્વાભિમદાન્નાતા’ના નામથી પણ ઓળખવામાં આવે છે (બુદ્ધિ દીકાદાર કહેલ અર્થ). આના સંબંધમાં નિર્વાણકલિદામાં નીચે મુજબ ઉલ્લેખ છે —

“સર્વાભિમદાન્નાતા પવત્યર્ણા વરાલવાદનાં સર્વાભિમદાન્નાતાં ચંદ્રે” — ૩૯. આ દેવી શ્વેતવર્ણા છે અને તેને વરાલનું વાહન છે.

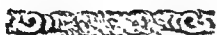
આચાર-દિનકરમાં તો આ વિદ્યા-દેવીના સંબંધમાં કહ્યું છે કે—

“માર્ગારવાદનાં નિત્યં, જ્વાલોદ્ભાસિજ્જલદા ।

સારા કપવલા જ્વાલા, જેવી અર્ધ જ્વાલ ના: ૪”

પદ્ય-વિચાર—

આ પદ્ય ‘દ્વિતીયા’ છંદમાં રચાયેલ છે. આપણે એનું કલ્પ ૩૩મ. ૨૮૧માં વિષય છે. અથવા હીએ. વિશેષમાં આ તેમજ તેની પૂર્વેનાં બે પદ્યોમાં વિષય ૧૬ ૧૧૨ ૧૬૩ છે.

१० श्रीशीतलजिनस्तुतयः

अथ श्रीशीतलजिनस्तुतिः—

जयति शीतलतीर्थकृतः सदा
चलनतामरसं सदलं धनम् ।
नवकमम्बुरुहां पथि संस्पृशत्
चलनतामरसंसदलङ्घनम् ॥ ३७ ॥
—हुत०

टीका

जयतीति । 'जयति' जयमासादयति । 'शीतलतीर्थकृतः' शीतलनाम्नो जिनस्य ।
'सदा' सर्वकालम् । 'चलनतामरसं' चलनो तामरसमिव । 'सदलं' सपत्रम् । 'धनं' सारम् ।
एते पवनवहस्यैव विशेषणे । नवकं नवैव, स्वार्थे कन् । 'अम्बुरुहां' पमानाम् । 'पथि' मार्गे ।
'संस्पृशत्' स्पर्शेनानुस्पृष्टम् । 'चलनतामरसं' चलनतामरसं । 'चला' नता । अमराणां संसत्-समा यस्य तत् ।
'मलङ्घनं' नास्ति सङ्घर्ष-प्रपञ्चकरणं कुतश्चिद् यस्य तत् । अम्बुरुहां सम्बन्धि नवकं संस्पृष्टम्
शीतलतीर्थकृतचलनतामरसं जयतीति योगः ॥ ३७ ॥

अवयवः

शीतलतीर्थकृतस्य चलनतामरसं-पादपत्रं जयति । किंयत् ॥ अम्बुरुहां-कमलानां नवकं पवि-
त्रं संस्पृशत् । नवकं द्विभुजम् । नवकं-सप्तमम् । धनं-सारम् । चलनतामरसं किंयत् ॥ चला नता
च अमराणां संसत् यस्य तत् । नास्ति सङ्घर्ष-प्रपञ्चकरणं कुतश्चिद् यस्य तत्तद्वत् ॥ ३७ ॥

अन्वयः

शीतल-तीर्थकृतः अम्बुरुहां स-नवकं, धनं नवकं पथि संस्पृशत्, चल-नता-अमर-संसदलं,
अ-सङ्घर्षं मलङ्घन-तामरसं सदा जयति ।

११०८१

जयति (४० वि) = ४००००० ४०००००
शीतलतीर्थकृतः = ११०८१, ११०८१
संस्पृशत् = ११०८१

शीतलतीर्थकृतः = शीतलनाम्नो जिनस्य ।
चलन = ५५६, ५५६
चलनतामरसं = ५५६-५५६

ચિત્રસ્તુતયઃ]

ચલ=પત્ર.

સવલ=પત્રસહિત.

ધનં (મૂં ધન) = ધન, નિબિડ.

નવર્ક (મૂં નવક) = નવનો સમૂહ.

અમ્બુ=જલ.

કલ=ઉગર્વ.

અમ્બુકલાં (મૂં અમ્બુકલ) = કમલોના.

પથિ (મૂં પથિર) = માર્ગમાં.

સ્તુતિચતુર્વિંશતિકા

સંસ્તુશવ (ધાં સ્તુ) = સંપર્શ કરનાર.

ચલ=ચંચલ.

સંસદ=સભા.

ચલનતામરસંતત્ત્વચંચલ અને નમ્ર છે.

સભા જેને વિષે એવું.

લંચન=ઉલંઘન, તિરસ્કાર.

અલંચન=અલંઘનીય, ડોઈ પણ પરાભાવ કરી શકે તેવું.

શ્લોકાર્થ

શ્રીશીતલનાથની સ્તુતિ—

“પત્રસહિત તેમજ નિબિડ એવાં (સુવર્ણનાં) નવ કમલોનો માર્ગમાં (સંચાર કરત) વેળાએ) સંપર્શ કરનારા, વળી ચંચલ અને નમ્ર છે દેવસભા જેને વિષે એવા તેમજ અલંચનીય એવા શીતલનાથના પાદ-પદ્મ સદા જયવંતા વર્તે છે.”—૩૭

શીતલનાથ-ચરિત્ર—

રૂપધીકરણ

જેનોના હથમા તીર્થરાજ શીતલનાથનો જન્મ ભદ્રદિલ્લિપુર નગરમાં થયો હતો. હૃદય શાશ્વત તેમજ જનક અને નંદા રાણી તેમજા જનની યતાં હતાં. તેમનો દેહ સુવર્ણ વર્ણનો હતો અને વિશેષમાં તે શ્રીવત્સના લાંછનથી યુક્ત હતો. વળી તેની લાગણ્ય નેત્ર (દં) ધનુષ્ય જેટલી હતી. એક લાખ પૂર્વરૂપ આયુષ્ય લોગન્યા પાદ તેઓ નિર્વાણ પ્રાપ્ત.

જિનાનાં રમણમ્—

રમર જિનાન્ પરિનુજ્જરારંજો—

જનનતાનવતોદયમાનતઃ ।

પરમનિર્વૃત્તિશર્મકૃતો યતો

જનં ! નતાનવતોદયમાનતઃ ॥ ૩૮ ॥

ટીકા

—૬૧૦

સ્મરોતિ । ‘સ્મર’ સ્મૃત્યાપ્નુદિ । ‘જિનાન્’ અર્થઃ । ‘પરિનુજ્જરારંજો’ જનનતાન-વતોદયમાન્ જરા-વિસ્રાતા રમઃ-જયં જનનં-જન્મ તાનવં-કાર્ણ્ય તોદો-કાષા કદો-સ્મૃત્યારંઃ.

૧. ‘૦’ દસો ‘સ્મર’ પદઃ । ૨. ‘જનનતાન.....’ દસપિ જડઃ સદોદ્યોગઃ ।

પરિનુજાઃ-પર્યસ્તા ચૈસ્તાન્ । ‘અતઃ’ અસ્માત્ કારણાત્ । ‘પરમનિર્વૃત્તિશર્મકૃતઃ’ પરમં નિર્વૃત્તિ-
શર્મ-નિર્વાણસુત્વં કુર્વન્તિ ચે તે । ‘યતઃ’ યસ્માત્ કારણાત્ । જનેતિ લોકસ્યામન્વણમ્ । ‘નતાન્’
પ્રહ્લીભૂતાન્ । ‘અવતઃ’ ત્રાયમાણાન્ । ‘અદય’ નિર્દયં સ્વશરીરાવયવરક્ષાનિરપેક્ષં નિર્વ્યાજામિલિ-
યાવત્ તત્ તથા ભવત્યેવમ્ । ‘આનતઃ’ પ્રણતઃ સન્ । યતઃ પરમનિર્વૃત્તિશર્મકૃતઃ, અતઃ સ્મર જિનાન્
હે જનેત્યન્વયઃ । एवं वा व्याख्यायते । પરિનુજ્ઞં જરૈવ પાણ્ડુરત્વાદ્ રજો-રેણુર્યસ્તે, જનને યઃ
તાનવઃ-શારીરસ્તોદઃ તસ્યાન્તર્હેતુત્વાત્ યમાઃ, પરિનુજ્ઞજરારજસથ તે જનનતાનવતોદયમાથ
તાન્ । ‘પરં’ સ્વાત્મનો વ્યતિરિક્તમ્ । ‘અનિર્વૃત્તિશર્મકૃતઃ’ અનિર્વૃત્તિ-નાશરહિતં શર્મ કુર્વન્તિ યે
તે । ‘જનનતાન્’ લોકૈઃ પ્રણતાન્ । ‘અદયમાનતઃ’ દયામકુર્વાણાનાં સકાશાત્ । યતઃ કારણાત્
અનિર્વૃત્તિશર્મકૃતોઽતઃ સ્મર જિનાન્ પરં અદયમાનતોઽવત ઇતિ સમ્બન્ધઃ ॥ ૩૮ ॥

અવત્ચૂરિઃ

હે જન ! મત્સ્યલોક ॥ અતઃ-અસ્માત્ કારણાજિનાન્ સ્મર । કિંચિશિષ્ટાન્ ॥ પરિનુજ્ઞાઃ-પરિક્ષિતા જરા-
યયોદ્ધાનિકૃપા, રજા-કર્મ, જનન-જન્મ, તનોર્ધ્વલસ્ય માવસ્તાનય-કાર્શ્યમ્, તોદા-લાઘા, યમો-શુર્ય-
ર્યસ્તાન્ । યતઃ કારણાત્ પરમમુક્તિસુત્તકર્તૃન્ । ન હિ જિનસ્મરણમન્તરેણ જન્તોસ્તાસ્યકી સિદ્ધિઃ ।
નતાન્ જન્મનયતો-રક્ષતઃ । અદયં શરીરાવયવનિરપેક્ષં યથા સ્યાત્ તથા આનતઃ-પ્રણતઃ સન્ ત્યમ્ ॥

અન્વયઃ

પરિનુજ્ઞ-જરા-રજસ્-જનન-તાનવ-તોદ-યમાન્ યતઃ પરમ-નિર્વૃત્તિ શર્મન્-કૃતઃ નતાવ
અવતઃ જિનાન્ (હે) જન ! અદયં આનતઃ (ત્વં) અતઃ સ્મર ।

અથવા

યતઃ (જિનાઃ) જ-નિર્વૃત્તિ-શર્મન્-કૃતઃ (મવન્તિ), અતઃ પરં અદયમાનતઃ અવતઃ, પરિ-
નુજ્ઞ-જરા-રજસ્-જનન-તાનવ-તોદ-યમાન્, જન-નતાન્ જિનાન્ સ્મર ।

શીલ્પાર્થ

જિનાન્ (મૂં જિન) = જિનોને.

પરિનુજ્ઞ (પાં નુદ) = હાંડી ઠોડેલ, દૂર કંડેલ.

જરા = વૃદ્ધાવસ્થા, ઘડપણ.

રજસ્ = (કર્મરૂપી) રજ.

તાનવ = (૧) કુટુમ્બ; (૨) શારીરિક.

તોદ = ગાંધા, પીંડા.

પરિનુજ્ઞજરાજોજનજનનજનોદયમાન્ = (૧)

હાંડી ઠોડેલ છે ઘડપણ, રજ, જન-મ,

કુટુમ્બ, ગાંધા અને મૃત્યુને જેમણે

જેવાને, (૨) મરી હાંડી છે ઘડપણ ।

રૂપી રજ જેમણે તેમજ જનમપર્યવેની

શારીરિક પીંડા પ્રતિ જેઓ યમરાજરૂપ

જેવાને.

અન = જેથી કરીને.

નિર્વૃત્તિ = (૧) મુક્તિ, નિર્વાણ; (૨) નાશ.

કૃ = કરવું.

પરમનિર્વૃત્તિશર્મકૃતઃ = ઉત્કૃષ્ટ મુક્તિ-મુખને

કરનારા.

પરં (મૂં વ) = અન્યને.

[નિનરતુતયઃ]

શુતિચતુર્વિંશતિકા

૧૩૫

અનિર્ણીતિરામંજીતઃ=નાથ-રહિત એવું સુખ

(અર્પણ) કરનારા.

પતઃ=એ કારણને લીધે.

મતાન્ (મૂં નર)=નમેજાને, નમન કરેલાને.

જનનતાન્=કોઠે વડે પ્રભુમ કરાયેલાને.

અવતઃ (પાં અર)=રક્ષણ કરનારા.

અર્ચયં=કથારહિતપણે.

આમતઃ (મૂં આનત)=પ્રભુમ કરેલ.

વ્યમાન (પાં વ્ય)=કૃપા કરનાર.

અવ્યમાનતઃ=કૃપા નહિ કરનારાથી.

[જનમેશ્વરેનું સ્મરણ—

પ્રલોકાર્થ

"નમસ્કાર કરેલા (જીવો)નું રક્ષણ કરનારા એવા, વળી દૂર કર્યા છે વૃક્ષાવરણ,
(કમંડૂપી) રજ, જન્મ, (દેહની) કૃષ્ણતા, બાપા અને મૃત્યુ જેમણે એવા અને એથી
કરીને તો ઉત્કૃષ્ટ સુશિત-સુખને દેનારા એવા જિનોનું, હે (ભગ્ય) જન! ઉપર્યુક્ત કારણને
લીધે નું દયા-રહિતપણે (અર્થાત્ શરીરની દરકાર કર્યા વિના) નમતો થકો સ્મરણ કરે."

અથવા

"જેથી કરીને જિનો નાથ-રહિત (અર્થાત્ શાશ્વત) સુખને અર્પણ કરનારા હોય છે,
જેથી કરીને અન્ય (જન)નું નિર્દય (જન)થી રક્ષણ કરનારા એવા તથા વળી જેમણે
વસ્થાકૃપી રજને મારી હકાબી છે તેમજ જેઓ જન્મપરત્વેની શારીરિક પીડા પ્રતિ
જન્મ છે એવા તેમજ લોક વડે પ્રભુમ કરાયેલા એવા જિનોને (હે ભગ્ય!)નું
સ્મરણ કરે."—૩૮

સ્પષ્ટીકરણ

પદ્ય-વિચાર—

મહાકાવ્યમાંના અન્ય પ્રલોકોની માફક આ પ્રલોકમાં બીજા અને ચોથા ચરણો એક
સાથે મળતાં આવે છે, એટલુંજ નહિ પણ પહેલા અને ત્રીજા ચરણોના પણ અન્ત્યાક્ષરો
અર્થાત્ અત્ અનુભાસ છે એ વિશેષતા છે.

સ્વરૂપમ્—

જયતિ કલ્પિતકલ્પતરૂપમં

મતમસારતરાગમદારિણા ।

પ્રથિતમત્ર જિનેન મનીપિણામ્

અતમસા રતરાગમદારિણા ॥ ૩૯ ॥

—દૃત૦

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

विष्णुसहस्रनाम —

“सर्वभूतहितं कुरु सर्वदा सर्वत्र ।
 सर्वपापहृत् सर्वदुःखहर्त्रा सर्वभूतकल्याणकरः ॥”

[અથવા મૈથુન, (દ્રવ્યાદિક સંબંધી) અભિલાષ અને ગર્વના વૈરી] એવા તીર્થકરે આ પૃથ્વીને વિષે પ્રરૂપેદો તથા વળી (સર્વ જનોના મનોવાંછિતને પરિપૂર્ણ કરીને) મિદ્ધ કરી છે—ચરિતાર્થ કરી છે કદપવૃક્ષની ઉપમા જણે એવો (આ જૈન) મત જય પામે છે."—૩૯

સ્પષ્ટીકરણ

કદપવૃક્ષ—

જૈન શાસ્ત્રમાં કદપવૃક્ષના હથ પ્રકારે જતાવ્યા છે. વિશેષમાં આપાંકદપવૃક્ષો આ પૃથ્વી ઉપર અસ્તિત્વ ધરાવે છે, એમ તે મનનું માનવું છે. આ હથ જાતનાં કદપવૃક્ષોનું સ્વરૂપ દ્વંકમાં નીચે મુજબ છે:—

(૧) મધ્યાંગ નામનું કદપવૃક્ષ યાચના કરવાથી તત્કાલ સ્વાદિષ્ઠ મધ સમર્પે છે. (૨) ભનાંગ નામક કદપવૃક્ષ બંદારીની માફક પાત્રો પૂરાં પાડે છે. (૩) તૃત્યોંગ એવા નામથી પ્રસિદ્ધ કદપવૃક્ષ ત્રણ પ્રકારનાં વારિત્ર આપે છે. (૪) દ્વીપશિખા અને (૫) જ્યોતિષ્કા નામનાં કદપવૃક્ષો જાતેન પ્રકાશ આપે છે. (૬) ચિત્રાંગ કદપવૃક્ષ વિચિત્ર પુષ્પોની મુગાસિત માલાઓ આપે છે. (૭) ચિત્રરસ કદપવૃક્ષ રસોઈઆની જેમ વિવિધ જાતનાં લોજન પૂરાં પાડે છે. (૮) મનુષ્યજના નામથી જોગખાનું કદપવૃક્ષ મનોવાંછિત આપૂવડો બરી છે. (૯) ગોડાકાર કદપવૃક્ષ ગંધર્વ નગની જેવાં એક ક્ષણમાં સુંદર ઘરો—મહેલો આપે છે. (૧૦) અનન્ત કદપવૃક્ષ ધણેટ વખા આપે છે.

ઉપર્યુક્ત કદપવૃક્ષોનો સહભાવ પંદર કર્મભૂમિમાંનાં પાંચ ભરત અને પાંચ ક્ષેત્રાવત ક્ષેત્રોમાં સર્વેશ સંભવતો નથી. પરંતુ ઉત્સર્પિણી કાલના છેવટના ત્રણ અને અવસર્પિણી કાલના પહેલા ત્રણ આશમાં આ ક્ષેત્રોમાં તે હિવાતી ધરાવે છે. પાંચ મહાવિદેહ દેશો પૈકી દરેકમાં નિરતર અવસર્પિણી કાલનો કોયો આશ, પ્રવર્તતો હોવાથી ત્યાં તે ન હોય, પરંતુ મૈત્રીની નજીકમાં હોય છે.

દેવકુરુ, ઉત્તરકુરુ, હરિવર્ષ, રમ્યદ, હેમવત અને હિરણ્યવત એ નામનાં છને ક્ષેત્રોમાં તે (એકંદરે આ ત્રીસે ક્ષેત્રોમાં) તેમજ ૫૬ અંતર્દ્વીપમાં નિરતર મુગાસિ રોય છે, તેથી ત્યાં સર્વેશ કદપવૃક્ષ વિદ્યમાન છે.

માનવીવેદ્યાઃ સ્તુતિ—

ઘનરુચિર્જયતાઽ મુવિ માનવી

ગુરુતેરાવિહતામરસંગતા ।

કૃતકરાડ્ભવરે ફલપત્રમા—

ગુરુતરાવિહ તામરસં ગતા ॥ ૪૦ ॥ ૧૦ ॥

—૬૦—

૧ હિંદુ શાસ્ત્ર પ્રમાણે રવર્તમાં આપા પાંચ દેવ-દેવો છે અને તેને મ-દાર, પ-તિબલક, સંત-ક, ર-પ અને હરિયન્તના નામથી જોગખાવરમાં આવે છે.

૨ આ કદપવૃક્ષના સંબંધી વિશેષ માહિતીને માટે જુઓ જગન્નદીપ-પ્રકાશિત ૧૦ માર્ચ ૧૯૧૬ શાન્તિચન્દ્રિય વૃત્તિ.

૩ 'મહાકવિ' કવચિ વાટઃ ।

ટીકા

ધનેતિ । ‘ ધનરુચિઃ ’ ધનચ્છાયા ક્ષ્યામેત્યર્થઃ । ‘ જયતાત્ ’ જયતુ । ‘ સુધિ ’ સિત્તૌ । માનવીતિનામ્ના । ‘ ગુરુતરાવિહતામરસંગતા ’ ગુરુતરા-અતિમહાન્તો અવિહતા-અપરિસતા યે અમરાસ્તૈઃ સંગતા-સમેતા । ‘ કૃતકરા ’ સ્થાપિતપાણિઃ । ‘ અશ્વવરે ’ પ્રવરાયુધે । તરોર્વિશેષણમેતત્ । ‘ ફલપત્રમાગુરુતરૌ ’ ફલપત્રમાગુરુતરૌ ચ મન્નતે યઃ ઉરુતરઃ-વિશાલવૃક્ષઃ તત્ર । ‘ ૧૧ ’ અન્ન । ‘ તામરસં ગતા ’ સરોજમાસ્થિતા ॥ ૪૦ ॥

અવચૂરિઃ

માનવી વેધી જયતાત્ । કિંમૂતા ॥ ધના-સાન્નદ્રા રુચિઃ-કાન્તિર્યથ્યાઃ સા । ગુરુતરા-અતિમહાન્તા અવિહતા-અપરિક્ષતા યેઽમરાસ્તૈઃ સંગતા-સહિતા । અશ્વવરે-પ્રધાનાયુધે કૃતપાણિઃ । ફલપત્રે મન્નતે ફલપત્રમાન્ । તરોર્વિશેષણમેતત્ । સ આસી ઉરુતરઃ-વિશાલકુમ્ભઃ તત્ર । તામરસં-પદ્મ ગતા-પ્રાપ્તા ॥ ૪૦ ॥

અન્વયઃ

ધન-રુચિઃ, ગુરુતર-અવિહત-અમર-સંગતા, ફલ-પત્ર-માન્-ઉરુ-તરૌ અશ્વ-વરે કૃત-કરા, તામરસં ગતા માનવી હહ મુધિ જયતાત્ ।

શીલ્પાર્થ

રુચિ=કાન્તિ, પ્રભા.

ધનરુચિઃ=(૧) સાન્નદ્ર કાન્તિવાળી; (૨) મેધના જેવી પ્રભાવાળી.

જયતાત્ (ધાન્ જિ)=જય પામે.

માનવી=માનવી (દેવી).

ગુરુતર (મૂં ગુરુ)=મહાન્.

અવિહત (ધાન્ હત)=અપરાજિત, નહિ હણાયેલા.

સંગત (ધાન્ ગત)=સંગતિથી યુક્ત.

ગુરુતરાવિહતામરસંગતા=અતિશય મહાન્

તેમજ અપરાજિત એવા દેવોથી યુક્ત.

ગુરુતરા (મૂં ગુરુતરા)=અતિશય મહાન્.

અવિહતામરસંગતા=અજેલ અપરાજિત યુક્ત.

કૃતકરા=કયો છે-સ્થાપકો ॥ ઉત્તર જેણે એવી.

અશ્વ=અશ્વ.

વર=ઉત્તમ.

અશ્વવરે=ઉત્તમ અશ્વ ઉપર.

ફલ=ફળ.

પત્ર=પત્ર, પાંદડું.

માન્=મન્યુ.

ફલપત્રમાગુરુતરૌ=ફલ અને પત્રથી યુક્ત

એવા વિશાળ વૃક્ષ ઉપર.

તામરસં (મૂં તામરસ)=કમલને.

ગતા (મૂં ગત)=પ્રાપ્ત થયેલી.

શ્લોકાર્થ

માનવી દેવીની સ્તુતિ—

“ સાન્નદ્ર કાન્તિવાળી [અથવા મેધના જેવી પ્રભાવાળી], તથા અતિશય મહાન્ અને (અન્ય સુર-અસુરોથી) અપરાજિત એવા અપરાની સંગતિવાળી [અથવા મહાપરાજિત

દેવોથી પરિવૃત્ત] એવી, વળી ક્ષત્ર અને પત્રથી યુક્ત એવા વિશાળ વૃક્ષરૂપી ઉત્તમ અસ
ઉપર સ્થાપ્યો છે હસ્ત જેણે એવી તથા રક્ત કમલ ઉપર આરૂઢ થયેલી એવી માનવી
(દેવી) આ પૃથ્વી ઉપર જયવંતી વર્તે. ”—૪૦

સ્પષ્ટીકરણ

માનવી દેવીનું સ્વરૂપ—

‘ મનુષ્યની માતા દુષ્ય તે માનવી ’ એમ માનવી સજ્જથી સૂચિત થાય છે. આ પશુ એક
વિદ્યા-દેવી છે. એનો નીલ વર્ણ છે અને એનો હાથ વૃક્ષ વડે ચોસે છે. વિશેષમાં કમલ એ એનું
વાહન છે. આ સંબંધમાં નીચેનો શ્લોક વિચારવો અનુચિત નહિ ગણાય. તેમાં કહ્યું છે કે—

“ નીલાદ્વી નીલસરોજવાહના વૃક્ષમાસમાનકરા ।

માનવગણસ્ય સર્વસ્ય મહ્ત્વલં મામયી કપાત્ ॥ ”

—આચાર્ય ૨૦ પત્રાંક ૧૧૨.

આ દેવીનું વિશિષ્ટ સ્વરૂપ તેા નિર્વાણુ-કલિકા ઉપરથી ભેધ યાગ્ય છે. કેમકે ત્યાં કહ્યું છે કે—
“ તથા મામયી કપાત્વર્ણા કમલાક્ષનાં ચતુર્ભુજાં વરદગદાલક્ષ્મીતરશ્ચિગક્રામકમ્પુરવિટપાલહ્નનગમહસ્તાં
વેદિ ” અર્થાત્ આ દેવીને આર હાથ છે. તેના જમણા બે હાથ વરદ અને પાશ વડે ચોસે છે, જ્યારે
ડાબા બે હાથ તેા જપ-માલા અને વૃક્ષની શાખા વડે ચોસે છે.

ટીકા

ધનેતિ । ‘ ધનરુચિઃ ’ ધનચ્છાયા ધ્યામેત્યર્થઃ । ‘ જયતાત્ ’ જયતુ । ‘ સુધિ ’ સિતૌ । માનવીતિનામ્ના । ‘ ગુરુતરાવિહતામરસંગતા ’ ગુરુતરા-અતિમહાન્તો અવિહતા-અપરિક્ષતા યે અમરાસ્તૈઃ સંગતા-સમેતા । ‘ કૃતકરા ’ સ્થાપિતપાણિઃ । ‘ અસ્ત્રવરે ’ પ્રવરાયુષે । તરોર્વિશેષણમેતત્ । ‘ ફલપત્રમાગુરુતરૌ ’ ફલ્લાનિ પત્રાણિ ચ મન્નતે યઃ હરુતરઃ-વિશાલદૃષ્ટઃ તત્ર । ‘ રૂઢ ’ અત્ર । ‘ તામરસં ગતા ’ સરોજમાસિયતા ॥ ૪૦ ॥

અવચૂરિઃ

માનવી દેવી જયતાત્ । કિંમૂતા ॥ ધના-સાન્દ્રા રુચિઃ-કાન્તિર્યદ્યાઃ સા । ગુરુતરા-અતિમહાન્તો અવિહતા-અપરિક્ષતા યેઅમરાસ્તૈઃ સંગતા-સહિતા । અસ્ત્રવરે-પ્રધાનાયુષે કૃતપાણિઃ । ફલપત્રે મન્નતે ફલપત્રમાજ્ઞ । તરોર્વિશેષણમેતત્ । સ ધાતૌ ઉક્તકથ-વિશાલદુનઃ તત્ર । તામરસં-પદ્યં ગતા-માતૌ ॥ ૪૦ ॥

અન્વયઃ

ધન-રુચિઃ, ગુરુતર-અવિહત-અમર-સંગતા, ફલ-પત્ર-માજ્ઞ-ઉક્ત-તરૌ અસ્ત્ર-વરે કૃત-કરા, તામરસં ગતા માનવી રૂઢ સુધિ અજયતાત્ ।

શીખરાર્થ

રુચિઃ=કાન્તિ, પ્રભા.

ધનરુચિઃ=(૧) સાન્દ્ર કાન્તિવાળી; (૨) મેધના જેવી પ્રભાવાળી.

જયતાત્ (ધાન્ જિ)=જય પામેા.

માનવી=માનવી (દેવી).

ગુરુતર (મૂં ગુરુ)=મહાન્.

અવિહત (ધાન્ હન્)=અપરાજિત, નહિ હણાયેલા.

સંગત (ધાન્ ગત)=સંગતિથી યુક્ત.

ગુરુતરાવિહતામરસંગતા=અતિશય મહાન્.

તેમજ અપરાજિત એવા દેવોથી યુક્ત.

ગુરુતરા (મૂં ગુરુતરા)=અતિશય મહાન્.

અવિહતામરસંગતા=અજેમ અમરોથી યુક્ત.

કૃતકરા=કર્તૃ છે-સ્થાપ્યે ॥ હસ્ત નેલે એવી.

અસ્ત્ર=અશ્ત્ર.

વર=ઉત્તમ.

અસ્ત્રવરે=ઉત્તમ અશ્ત્ર ઉપર.

ફલ=ફળ.

પત્ર=પત્ર, પાંદડું.

માજ્ઞ=મજ્જા.

ફલપત્રમાગુરુતરૌ=ફલ અને પત્રથી યુક્ત

એવા વિશાળ વૃક્ષ ઉપર.

તામરસં (મૂં તામરસ)=કમલને.

ગતા (મૂં ગત)=પ્રાપ્ત થયેલી.

શ્લોકાર્થ

માનવી દેવીની સ્તુતિ—

“ સાન્દ્ર કાન્તિવાળી [અથવા મેધના જેવી પ્રભાવાળી], તથા અતિશય મહાન્ અને (અન્ય મુર-અમુરોથી) અપરાજિત એવા અમરોની સંગતિવાળી [અથવા મહાપરાક્રમી

દેવોથી પરિવૃત્ત] એવી, વળી ક્ષણ અને પત્રથી યુક્ત એવા વિશાળ વૃક્ષરૂપી ઉત્તમ અસ્ર ઉપર સ્થાપ્યો છે હસ્ત જેણે એવી તથા રક્ત કમલ ઉપર આરૂઢ થયેલી એવી માનવી (દેવી) આ પૃથ્વી ઉપર જયવંતી વર્તે.”—૪૦

સ્પષ્ટીકરણ

માનવી દેવીનું સ્વરૂપ—

‘ મનુષ્યની માતા સુધ્ય તે માનવી ’ એમ માનવી શબ્દથી સૂચિત થાય છે. આ પણ એક વિદ્યા-દેવી છે. એનો નીલ વર્ણ છે અને એનો હાથ વૃક્ષ વડે યોડે છે. વિશેષમાં કમલ એ એનું વાહન છે. આ સંબંધમાં નીચેના શ્લોક વિચારવો અનુચિત નહિ ગણાય. તેમાં કહ્યું છે કે—

“ નીલાદ્વી નીલસરોજવાહના વૃક્ષમાસમાનકરા ।

માનવગણસ્ય સર્વસ્ય મદ્રલં માનવી વ્યાત ॥ ”

—આચાર્ય ૨૦ ખન્ધક ૧૧૨.

આ દેવીનું વિશિષ્ટ સ્વરૂપતો નિર્વાણુ-કક્ષિકા ઉપરથી જોઈ શકાય છે. કેમકે ત્યાં કહ્યું છે કે—
“ તથા જ્ઞાનવીં ક્ષ્યામવર્ણી કમલાસનાં ચતુર્ધૃત્તાં વરદપાશાટકહૃતશક્તિગક્રામકસુવિટપાટદ્વજનવામહસ્તાં જેતિ ” અર્થાત્ આ દેવીને ચાર હાથ છે. તેના જમણા જે હાથ વરદ અને પાશ વડે યોડે છે, અથવા કાળા જે હાથ તો જપ-માલા અને વૃક્ષની શાખા વડે યોડે છે.

ટીકા

યનેતિ । ‘ ધનરુચિઃ ’ ધનચ્છાયા શ્યામેત્યર્થઃ । ‘ જયતાત્ ’ જયતુ । ‘ સુવિ ’ સિતૌ । માનવીતિનામ્ના । ‘ ગુરુતરાવિહતામરસંગતા ’ ગુરુતરા-અતિમહાન્તો અવિહતા-અપરિણતા યે અમરાસ્તૈઃ સંગતા-સમેતા । ‘ કૃતકરા ’ સ્થાપિતપાણિઃ । ‘ અશ્વરે ’ શ્વરાપુષ્પે । તરોર્વિશેષમેતત્ । ‘ ફલપત્રમાગુરુતરૌ ’ ફલ્લાનિ પત્રાણિ ચ મનતે યઃ હરુતરુઃ-વિશાલવૃક્ષઃ તત્ર । ‘ રૂઢ ’ અથ । ‘ તામરસં ગતા ’ સરોજમાસ્યતા ॥ ૪૦ ॥

અવચૂરિઃ

માનવી વેપી જયતાત્ । કિંમૂતા ॥ ઘના-સાન્દ્રા રુચિઃ-કાન્તિર્યેશ્યાઃ સા । ગુરુતરા-અતિમહાન્તાઃ અવિહતા-અપરિણતા યેઽમરાસ્તૈઃ સંગતા-સાદિતા । અશ્વરે-પ્રધાનાપુષ્પે કૃતપાણિઃ । ફલપત્રે મનતે ફલપત્રમાઝ્ । તરોર્વિશેષમેતત્ । સ ચાસી હરુતરુઃ-વિશાલકુમ્ભ તત્ર । તામરસ-પત્રં ગતા-ગ્રાતા ॥ ૪૦ ॥

અન્યથા:

ધન-રુચિઃ, ગુરુતર-અવિહત-અમર-સંગતા, ફલ-પત્ર-માઝ્-હર-તરો અશ્વ-રે કૃત-કરા, તામરસં ગતા માનવી રૂઢ મુવિ જયતાત્ ।

શબ્દાર્થ

રુચિઃ=શાન્તિ, પ્રભા.

ઘનરુચિઃ=(૧) શાન્ત શાન્તિવાળી; (૨) મેઘના જેવી પ્રભાવાળી.

જયતાત્ (જાં જિ)=જય પામે.

માનવી=માનવી (દેવી).

ગુરુતર (ગુરુ ગુર)=મહાન્.

અવિહત (અવિહત)=અપરિણિત, નહિ દલ્લાયેલા.

સંગત (સંગત)=સંગતિથી મુગ્ધ.

ગુરુતરાવિહતામરસંગતા=અનિશ્ચય મહાન્.

તેમજ અપરિણિત એવા દેવેથી મુગ્ધ.

ગુરુતરા (ગુરુ ગુર)=અનિશ્ચય મહાન્.

અવિહતામરસંગતા=અજેદ અમરેથી મુગ્ધ.

કૃતકરા=કર્તૃ ઇ-સ્થાપયે ॥ ૬૨૮ જેઠે એવી.

અશ્વ=અશ્વ.

વર=ઉત્તમ.

અશ્વરે=ઉત્તમ અશ્વ ઉપર.

ફલ=ફળ.

પત્ર=પત્ર, પાંદડું.

માન=માનવ.

ફલપત્રમાગુરુતરૌ=ફળ અને પત્રથી મુગ્ધ

એવા વિશાળ વૃક્ષ ઉપર.

તામરસં (મૂં તામર)=મધુમતે.

ગતા (મૂં ગત)=ગાતા થયેલી.

શ્લોકાર્થ

માનવી દેવીની સ્તુતિ—

“ શાન્ત શાન્તિવાળી [અથવા મેઘના જેવી પ્રભાવાળી], તથા અનિશ્ચય મહાન્ અને (અથવા હર-અમરેથી) અપરિણિત એવા અમરેથી મુગ્ધિવાળી [અથવા મહાવૃક્ષથી

દેવોથી પરિવૃત્ત] એવી, વળી ક્ષ અને પત્રથી યુગ્ત એવા વિશાળ વૃક્ષરૂપી ઉત્તમ અક્ષ ઉપર સ્થાપ્યો છે હરત જોણે એવી તથા રમત કમલ ઉપર આરૂઢ થયેલી એવી માનવી (દેવી) આ પૃથ્વી ઉપર જયવંતી વર્તે. ”—૪૦

સ્વપ્દીકરણ

માનવી દેવીનું સ્વરૂપ—

‘ મનુષ્યની માતા તુલ્ય તે માનવી ’ એમ માનવી શબ્દથી સૂચિત થાય છે. આ પણ એક વિધા-દેવી છે. એનો નીલ વર્ણ છે અને એનો હાથ વૃક્ષ વડે ચોલે છે. વિશેષમાં કમલ એ એનું વાહન છે. આ સંબંધમાં નીચેનો સ્લોક વિચારવો અતુચિત નહિ ગણાય. તેમાં કહ્યું છે કે—

“ મીલાદ્ગ્રી મીલસરોજયાદના વૃક્ષમાસમાનકરા ।

માનવગણસ્ય સર્વસ્ય મદ્ગલ્લં માનવી વૃદ્યાવ ॥ ”

—આચાર્ય ૨૦ પત્રાંક ૧૬૨.

આ દેવીનું વિશિષ્ટ સ્વરૂપતો નિર્વાણ-કલિકા ઉપરથી જોઈ શકાય છે. કેમકે ત્યાં કહ્યું છે કે—
“ તથા જામર્વી ક્ષમાવર્ણી કમલાસનાં ચતુર્મુખાં વરવ્યાશાલદ્વૃક્ષતક્ષિણકરામશસુન્નવિદપાલદ્વૃક્ષવામહતાં
ચેતિ ” અર્થાત્ આ દેવીને ચાર હાથ છે. તેના જમણા બે હાથ વરદ અને પાશ વડે ચોલે છે, જ્યારે ડાબા બે હાથ તે જા-મહા અને વૃક્ષની શાખા વડે ચોલે છે.

દેવોથી પરિવૃત્ત] એવી, વળી ક્ષ અને પત્રથી યુક્ત એવા વિશાળ વૃક્ષરૂપી ઉત્તમ અસ
ઉપર સ્થાપ્યો છે હસ્ત જોયું એવી તથા રક્ત કમલ ઉપર આરૂઢ થયેલી એવી માનવી
(દેવી) આ પૃથ્વી ઉપર જયવંતી વર્તે.”—૪૦

સ્પષ્ટીકરણ

માનવી દેવીનું સ્વરૂપ—

‘મનુષ્યની માતા સુધ્ય તે માનવી’ એમ માનવી શબ્દથી સૂચિત થાય છે. આ પણ એક
વિદ્યા-દેવી છે. એનો નીલ વર્ણ છે અને એનો હાથ વૃક્ષ વડે ચોંસે છે. વિશેષમાં કમલ એ એનું
વાહન છે. આ સંબંધમાં ગ્રીસેનો રચેલ વિચારવો અનુચિત નહિ ગણાય. તેમાં કહ્યું છે કે—

“નીલાદ્વી નીલસરોજવાદના વૃક્ષમાસમાનકરા ।

માનવગણસ્ય સર્વસ્ય મદ્ગલં માનવી ક્ષ્યાત્ ॥”

—આચાર્ય ૫૨૦ પત્રિક ૧૬૨.

આ દેવીનું વિશિષ્ટ સ્વરૂપ તો નિર્વાણુ-કલિકા ઉપરથી ભેધ શક્ય છે. કેમકે ત્યાં કહ્યું છે કે—
“તથા જ્ઞાનર્થી ક્ષમાવર્ણી કમલાસનો ચતુર્મુખી વરદવાશાટક્રૂતકક્ષિણક્રામક્ષમુવિટપાલહફ્નવામહતાં
વેતિ” અર્થાત્ આ દેવીને ચાર હાથ છે. તેના જમણા બે હાથ ૧૧૬ અને પાશ વડે ચોંસે છે, તથા
ડાબા બે હાથ તો જપ-માલા અને વૃક્ષની શાખા વડે ચોંસે છે.

અન્વય :

અયિ અલસ-દર્શાં ગીત-આરાયાઃ યસ્માત્ અન્યં કં કુસુમ-ધનુષા બલાત્ તાપિતં મોહયદં
(ય) ન દ્યયુઃ ! યદ્-મનઃ ચ કમલ-સદૃશ-અદ્વી તારા અબલા વા દ્યિતા અપિ ન આદત, તં
શ્રેયાંસં દ્રાક્ પ્રણમતતરામ્ ।

શબ્દાર્થ

કુસુમ=પુષ્પ.
ધનુસ=ધનુષ્ય.
કુસુમધનુષા=પુષ્પનું ધનુષ્ય છે જેની પાસે
... તેના વડે, કંદર્પ વડે.
યસ્માત્ (મૂં યદ્)=જેનાથી.
અન્યં (મૂં અન્ય)=અન્યને.
દદા=વશ થયેલ, તાબેહાર.
મોહયદાં=મોહને વશ.
દ્યયુઃ (ધાં ધા)=કરતા હવા.
કં (મૂં કિમ્)=કોને.
અલસ=આળસુ.
દૃશ્=દૃષ્ટિ.
અલસદર્શાં=આળસુ દૃષ્ટિવાળાના.
ગીત=ગીત.
ગીતારાયાઃ=ગીતના આગાને.

બલાત્=બળથી.
અયિ=અરે, અહો.
તાપિતં (મૂં તાપિત)=પીડિત.
પ્રણમતતરામ્ (ધાં નમ્)=તમે અત્યંત નમસ્કાર
કરો.
દ્રાક્=સત્વર.
શ્રેયાંસં (મૂં શ્રેયાંસ)=શ્રેયાંસનાથને.
આદત (ધાં હ)=હરણ કર્યું.
અદ્વ=દેહ, શરીર.
કમલસદૃશાદ્વી=કમલના જેવા દેહવાળી.
તારા (મૂં તાર)=મનોહર.
અબલા=બી.
દ્યિતા=(૧) વહાલી; (૨) પત્ની.
અપિ=પણ.

સ્તોકાર્થ

શ્રીશ્રેયાંસનાથની પીતરાગ દશા—

“ (કામાતુર હોવાને લીધે) અલસ દૃષ્ટિવાળી (દ્યિતાઓ) ના ગીતના ધ્વનિઓ જે
(શ્રેયાંસનાથ) ને મૂકીને અન્ય કોને બસાત્કારપૂર્વક કામદેવથી પીડિત તેમજ મોહને વશ
ન કરતા હવા ? (અર્થાત્ જે શ્રેયાંસરવાથી સિવાયના બાકીના બધા હરિ, હર આદિ કેવો
પણ મોહમુગ્ધ બન્યા તેમજ કામથી સંતપ્ત થયા તે; એટલે કે જે કામદેવનો પરાજય
કરતા હવા તે), તથા કમલના જેવા (શુદ્ધ) દેહવાળી, મનોહર તેમજ વહાલી એવી પણ
વનિતા [અથવા પોતાની પત્ની પણ] જેનું મન હરી (શક્તિ) નહિ, તે (ઉત્તમ છે ખસા
જેના એવા અથવા વિશ્વને કદ્યાણુકારી એવા) શ્રેયાંસનાથને; (હે ભગ્ય-જનો !) અરે,
તમે સત્વર અત્યંત પ્રણામ કરો. ”—૪૧

સ્પષ્ટીકરણ

શ્રેયાંસનાથ-ચરિત્ર—

આ અગ્રારામા જિનેશ્વર શ્રેયાંસનાથનો જન્મ સિંહપુર નગરમાં થયો હતો. તેમના માતા
અને પિતા એ બંનેનું નામ વિપ્લુ હતું. તેમનો એકી (૮૦) ધનુષ્યપ્રમાણનો દેહ સુવર્ણવર્ણી

હતો, તેમજ તે ગે'ડીના લાંછનથી યુક્ત હતો. અન્ય વીર્યકરોની માફક ગૃહવાસમાં અત્યુક સમય વ્યતીત કર્યા બાદ તેઓએ નિઃસંગ-વ્રત અંગીકાર કર્યું હતું. બહોતેર (૭૨) લાખ વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં તેઓ નિર્વાણ-પદને પામ્યા.

કંદર્પ-વિજય—

હુનિયામાં બાહ્ય શત્રુઓ ઉપર વિજય મેળવનારાની સંખ્યા તો અલગત મોટા પ્રમાણમાં મળે છે. તેથી ઉત્તરતી સંખ્યા ક્રોધ, માન, માયા, લોભ ઇત્યાદિ આશ્યન્તર કટ્ટા વેરીઓ ઉપર વિજય મેળવનારની છે, જ્યારે તેમાં કંદર્પનો પરાજય કરનારની સંખ્યા તો ગણી-ખાંડી છે, અર્થાત્ તે અત્યન્ત અદ્વય છે. આ ઉપરથી ભેદ શકાય છે કે કંદર્પના બાણથી વિભાયા વિના રહે-નારજ ખરેખર સુભટ, વીર પુરૂષો છે અને તેમનીજ કીર્તિ યાવચ્ચન્દ્રદિવાકરો રહેનાર છે. વળી આવી વ્યક્તિઓજ ' ધીર ' કરી શકાય. કહ્યું પણ છે કે—

“ વિકારહેતો સતિ ચિકિચન્તે, યેષાં ન ચેતાંસિ ત યય ધીરાઃ ”

—કુમારસંભવ.

આ કંદર્પે તો હરિ, હર, બ્રહ્મા ઇત્યાદિ મોટા મોટા દેવોની પણ ખબર લીધી છે અને આ પ્રમાણે તેમની આબરૂના કાંકણ કરવામાં, અરે તેમની કીર્તિના કોટને તોડી પાડવામાં અત્ર ભાગ લેજોયો છે. અરે આ તો જૈનેતર દેવોની તેમના શારૂ પ્રમાણે વાત કરી. ખુદ જૈન શાસ્ત્રમાં પણ કહેવામાં આવ્યું છે કે યરમ વીર્યકર મહાવીરરુવામી સ્વયં સમવસરણમાં વિરાજમાન હતા તે સમયે પણ ત્યાં બેઠેલ સાધુ-સાધ્વીની પર્વદાઓમાંથી અનેકનાં મનો ચિદ્વિણ્ણા શણી અને શ્રેષ્ઠિક શબ્દને ભેતાંજ ચલિત થયાં; કહ્યું યુનિવરોમાં ગીતમરુવામી અને સાધ્વીઓમાં ચંદનબાહ્યા એ બેજ કાશં રહી ગયાં, અર્થાત્ તેમનુંજ ચિત્ત જરા પણ ચલાયમાન થયું નહિ. આ વાત શ્રીકૃષ્ણરવિમલહૃત સૂક્ત-અુક્તાવલીમાંનાં નીચેનાં પદ્યો ઉપરથી પણ ભેદ શકાય છે:—

“ બિહી ભાવ છબ્યો મહેરા ઉમયા, જે કામ રાગે કરી,
પુત્રી દેખી ચબ્યો ચતુર્સુખ હરિ, આહરિકા આહરી;
ધન્દ્રે ગીતમની પ્રિયા વિલસીને, સંસોગ તે ઓગબ્યા,
કામે એમ મહત્ત દેવ જમ જે, તે ભોગબ્યા રોગબ્યા.”

—ચારૂલવિદીગિત

“ નળ નૃપ દવદંતી, દેખી ચારિત્ર ચાળે,
અરહન રહનેમી, તે તપસ્યા વિટાળે;
યરમ જનયુનિ તે, ચિસ્તણા રૂપ મોડે,
મયણ-શર-વધાના, એહ ઉ-માદ સોડે.”

—માલિની

પદ્ય-મીમાંસા—

આ પદ્ય તેમજ ત્વર પછીનાં બીજાં ત્રણ પદ્યે જનુ હરિજીનામક સમવ્રતમાં રચાયેલાં છે. હસ્તિમનુ દરુષ એ છે કે—

“નમસ્તસ્માય નમઃ પશ્ચેદ્વેદર્શિણી મતા”

અર્થાત્ આ છંદમાં એકદર ૧૭ અક્ષરો છે; તેમાં ન, સ, મ, ર અને સ એ પાંચ ગણો છે તથા હિચાન્ત્ય અને અન્ત્ય અક્ષરો અનુક્રમે ૬૨૯ અને ૮૧૬ છે. વિશેષમાં આ પદ્યમાં ૭૭, ૬૪મે અને સત્તરમે અક્ષરે બેમ ત્રણ રથએ ‘યતિ’ છે. આ વાક્ય પૂરેપૂર્ણ સમભય તેટલા માટે આ પદ્યનું પ્રથમ અથવા વિચારીએ.

કુ	કુ	મ	પ	નુ	પા	દ	મા	દ	ન	યં	ન	મો	દ	વ	શં	વ	યુ	પુ
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
મ			સ			મ			ર			સ			લ			ગ

જિનવરાણાં તત્તસ્તુતિમિત્તસ્તુતિઃ—

જિનવરતતિર્જીવાલીનામકારણવત્સલાઃ—

સમદમહિતામારાં દિષ્ટાસમાનવરાઽજયા ।

નમદમૃતમુક્ષુક્રુપા નૃતા તનોતુ મર્તિ મમાઽ—

સમદમહિતામારાદિષ્ટા સમાનવરાજયા ॥ ૪૨ ॥

—હરિણી

ટીકા

જિનવરતિ । ‘જિનવરતિઃ’ તીર્થકરાનુપૂર્વી । ‘જીવાલીનાં’ જન્તુસન્તલીનામ્ । ‘અકારણવત્સલા’ નિષ્કારણશિંગ્ણા । ‘અસમદમહિતા’ અસપો દમો વેપો વેપામ્, અસમસ્ય ધા દમસ્ય રિવા—રિતકારિણી । ‘અમારા’ નિર્ધદના । ‘દિષ્ટાસમાનવરા’ દિષ્ટા—દષ્ટા અસમાના—અસદશા વરાઃ—માર્પિતાર્યા યયા સા । ‘અનયા’ ન વિધતે જયઃ—અભિમદઃ કુતચિદ્ યરયાઃ સા, અયદા ન જાયત ઇત્યના તયા । ‘નમદમૃતમુક્ષુક્રુપા’ નમન્તી યા અમૃતમૃત્ના—દેશનાં પશ્ચિઃ—તયા । ‘નૃતા’ સ્તુતા । ‘તનોતુ’ પ્રયયતુ । ‘યતિ મમ’ પ્રતિમાં મે । ‘અસમદમહિતા’ તદ્

૧ સરખાવે શુવબોધમાં આપેલું નીચેનું શ્લોકુઃ—

“સમુલ્લિ । ટપકઃ પદ્ય પ્રાપ્ત્યાસ્તતો રક્ષામાન્તિમ—

સ્તવનુ લલિતાલપિ । યર્જો યદિ શિષ્યતર્જી ।

પ્રથમયતિ પુમર્ચત્રોપાન્ત્યઃ સ્ફુરત્કરકાજ્જળે ।

યાતિરપિ રસેર્વદૈરભ્યૈઃ સ્મૃતા હરિણીતિ સા ॥”

અર્થાત્—હે સુપાને ! જે પદ્યમાં પ્રથમના પાંચ અક્ષરો લઘુ હોય તેમજ અગ્ગારમાં અને ત્યાર પછી દે મધુર વર્ગોદ્ગપવાણી (વનિયા) । તેરમાં તેમજ વળી ચૈદમાં અને સાયેસાય સોગમ (ઉપાન્ત્ય) અક્ષરો પશુ શ્વ દોષ અને નેમાં, દે સ્ફુરત્કરકાજ્જળ (કામિની) । હમ્, ત્યાર પછીના ચે.વા અને ત્યાર પછી ચાવધા અક્ષરો ઉપર વિશ્રામ આવેલો હોય, તે પદ્ય ‘હરિણી’ કહેવાય છે.

૧ ‘સમામારાઽઽદિષ્ટાસમાનવરા અથા’ રમ્યકે પાઠઃ ।

મદેન વર્તન્તે ચે તે, ન સમદાઃ અસમદાઃ-શાન્તાસ્તૈર્મહિતા-પૂજિતામ્ । ‘ આરાત્ ’ દૂરાદ્, અન્તિ-
કાદ્ વા । ‘ ઇષ્ટા ’ પૂજિતા, અભિમતા વા । ‘ સમાનવરાજયા ’ સહ માનવરાજૈઃ-મનુજપતિભિ-
ર્વર્તતે યા તયા । જીવાલીનાં દિષ્ટા સમાનવરા ઇષ્ટા સતી નમદમૃતમુક્પદ્મ્યા નૃતા જિનવરતતિઃ
યે મતિં તનોતુ ઇતિ સમ્બન્ધઃ ॥ ૪૨ ॥

અવચૂરિઃ

જિનેન્દ્રરાજિર્મમ મતિં વદાતુ । કિંમૂતા ? । પ્રાણિમણાનાં નિર્નિમિત્તવત્સલા । અત્તમો વ્રમો યેપાં
નિરુપમદમસ્ય યા હિતા-અભિમેતા । અમારા-અકામા, અમરણ વા । આદિષ્ટો-વત્તોઽસમાનોઽપૂર્વો
ઘટો-ચાક્રિણતાર્યપ્રાતિર્વયા સા । અજયા-અપરિમૂતા, યદ્વા ન જાયતે ક્ષયજ્ઞા તયા નમઃતો-નમ્ના ઘેષુ-
તથુજા-દેવાસ્તેર્પા પદ્મ્યા નૃતા-સ્તુતા । મતિં કિંમૂતામ્ ? । અત્તમદૈઃ-નિરહંકારૈઃ-મહિતા-પૂજિતામ્ ।
આરાત્-શીમમ્ । ઇષ્ટા-પૂજિતા, અભિમતા યા । વેદ્યપદ્મ્યા કિંમૂતયા ? । સહ માનવરાજૈઃ-નરેન્દ્રૈર્વર્તતે
યા તયા ॥ ૪૨ ॥

અન્વયઃ

જીવ-પ્રાણીનાં અ-કારણ-વત્સલા, અ-સમ-વ્રમ-હિતા, વિષ્ટ-અ-સમાન-વરા, અજયા
[જયા યા] સ-માનવ-રાજયા નમઃ-અમૃત-મુજ્-પદ્મ્યા નૃતા, ઇષ્ટા જિનવર-તતિઃ મમ અ-ત્તમદ-
મહિતા મતિં આરાત્ તનોતુ ।

શીખદાર્થ

જિનવરતતિઃ=તીર્થકર્ષણી એણિ.

જીવ=પ્રાણી.

જીવાલીનાં=પ્રાણીઓની પંક્તિના.

કારણ=હેતુ.

અકારણ=હેતુરહિત, નિષ્કારણ.

વત્સલ=માયાળુ, સ્નેહયુક્ત.

અકારણવત્સલ=નિષ્કારણ સ્નેહયુક્ત.

અત્તમદમહિતા=(૧) નિરૂપમ ॥ ઉપશમ જેનો

તેને હિતકારી; (૨) ઉપશમને કલ્યાણકારી.

અમારા=(૧) મૃત્યુરહિત; (૨) મદન-રહિત.

દિટ્ટ (ધાં દિગ્)=અર્પણ કરેલ.

વર=અર્પણ, વરદાન.

દિટ્ટાસમાનવરા=અર્પણ કર્યા છે અર્પણ વર-

દાને એણે એણે.

અજયા=(૧) નહિ છડાયેલી, (૨) અજ નહિ

છેડેલી વડે.

જયા=અધનશીલ.

નમત્ (ધાં નમ્) નમસ્કાર કરતા.

અમૃત=અમૃત, મુખા.

મુજ્=ખાલુ, આહાર લેવો.

અમૃતમુજ્=દેવ.

નમદમૃતમુક્પદ્મ્યા=નમસ્કાર કરતા હેયોની.

એણિ વડે.

નૃતા (ધાં નૃ)=સ્તુતિ કરાયેલ.

સમદ=અભિમાની.

અનમદમહિતાં-નિરભિમાનીઓ વડે પૂજિત.

આરાત્=(૧) શીખ, (૨) દૂરથી, (૩) પાસેથી.

ઇષ્ટા (ધાં ઇષ્ટ)=(૧) પૂજિત; (૨) વાંચિત.

માનવરાજ=નરેન્દ્ર.

અમાનવરાજયા=નરેન્દ્રોથી મુખા.

શ્લોકાર્થ

જિનેશ્વરોની તેમનાં લક્ષણોથી અંકિત સ્તુતિ—

“ પ્રાણિ-વર્ગ પ્રતિ નિષ્કારણ વત્સલ એવી, વળી નિરૂપમ છે ઉપરામ જનો એવા (જન)ને હિતકારી એવી, તેમજ મહન [અથવા શત્રુ] થી રક્ષિત એવી, તથા અર્પણ કર્યા આપૂર્વ વરદાનો જેણે એવી, અને (હાથથી પણ) પરાભવ નહિ પામેલી એવી, અને વળી નરેન્દ્રોથી યુક્ત એવા નમસ્કાર કરતા દેવોની શ્રેણિ વડે સ્તુતિ કરાયેલી એવી તેમજ (સર્વ જગત્ને) પૂજ્ય [અથવા શ્રેયિકર] એવી તોર્યકરની પંકિત આરી શુદ્ધિને નિરભિમાની (જનો) વડે પૂજિત બનાવો. ”—૪૨

જિનાગમસ્ય સ્તુતિ:—

મઘજલનિધિશ્રામ્યજ્જન્તુઘજાયતપોત ! હે

તનુ મતિમતાં સન્નાશાનાં સદા નરસમ્પદમ્ ।

સમભિલપતામર્હન્નાથાગમાનતભૂપતિં

તનુમતિ મતાં સન્નાશાનાં સદાનરસં પદમ્ ॥ ૪૩ ॥

—શરિણી

ટીકા

મતેતિ । ‘મઘજલનિધિશ્રામ્યજ્જન્તુઘજાયતપોત !’ મઘજલનિધી-સંસારાર્ણવે શ્રામ્યન-પરિવર્તપાનો જન્તુઘજઃ-સત્ત્વસમૂહસ્તસ્યોચારણાદાયતપોત-મલ્લમ્બયાનવાપ્ર । ‘હે’ इत्यामन्प्रणे । ‘તનુ’ વિસ્તારય । ‘મતિમતાં’ મતીવિનામ્ । ‘સન્નાશાનાં’ સન્ના-વિદીર્ણા આશા-મનોરથા ચેપાં તેષામ્ । ‘સદા’ સર્વદા । ‘નરસમ્પદં’ મનુષ્યવિશૂતિમ્ । ‘સમભિલપનામ્’ આકાંક્ષતામ્ । ‘અર્હન્નાયાગમ !’ જિનેન્દ્રદર્શન ! । ‘આનતભૂપતિં’ પ્રણતસામન્તમ્ । ‘તનુમતિ’ શરીંગવિપયે । ‘મતાં’ અભીષ્ટામ્ । ‘સન્નાશાનાં’ વિષયપાનનાશાનામ્, સ્તોકાણુપામિત્યર્થઃ । ‘સદાનરસં’ મહ દાનરસેન-દ્રવ્યવિતરણાભિલાષેણ વર્તેતે યત્ તત્ । ‘પદં’ સ્થાનકમ્ । હે અર્હન્નાયાગમ ! પદં સદાનરસં સમભિલપતાં સદા નરસમ્પદં તનુ इति सम्बन्धः ॥ ૪૩ ॥

અવધૂરિ:

હે સંસારાર્ણવધ્રમચ્ચન્તુઘજાયતવિપુલયાનવાપ્ર । જિનેન્દ્રસમય । મતિમતાં પુરુષાણાં નરસંપદં-માન-યત્સિ સમભિલપતાં-યાદૃઢતાં મહ દાને રસેન-વિતરણાભિલાષેણ વર્તેતે સદાનરસં પદં તનુ-ગ્રિપેદિ इति संदर्भः । નરસંપદં કિંમૂતામ્ ? । તનુમતિ-શ્રાણિનિ મતામ્-અભીષ્ટામભિમતામ્ । કિંવિચિષ્ટાનામ્ ? । સન્ના-ક્ષીણા આશા-મનોરથા ચેષામ્ । નરસંપદં કિંમૂતામ્ ? । આનતા મૂપતયો યસ્યાં સા તામ્ । સન્-વિષયમાનો માદો-અરણે ચેષાં તે । અજ્ઞાણુપામિત્યર્થઃ ॥ ૪૩ ॥

विशेष विवरण—

“महाशालीं देवीं तमालपर्णां पुष्पपादनां वनुभुजां धाराप्र-
 षां चन्द्रविन्दुसं भवयधन्वाद्भूतयामभुजां वेति ।”

અન્વયઃ

હે મય-જલ-નિધિ-ધ્રામ્યત-જન્તુ-વ્રજ-આયત-પોત ! અર્હત્-નાથ-આગમ ! સજ્જ-આશાનાં, આનત-મૂપતિ, તનુ-મતિ મતાં નર-સંપદં સમમિલપતાં, સત્-નાશાનાં મતિ-મતાં સ-વાન-રસં પદં સવા તનુ !

શબ્દાર્થ

જલ=પાણી.

નિધિ=સમૃદ્ધ.

જલનિધિ=સમુદ્ર.

ધ્રામ્યત (ધાં પ્રમ)=અમનાર, અમણ કરનાર.

વ્રજ=સમૃદ્ધ.

પોત=નૌકા, વહાણ.

મયજલનિધિધ્રામ્યજન્તુવ્રજાયતપોત ' = સંસાર-સમુદ્રમાં પરિભ્રમણ કરનારા પ્રાણિ-વર્ગને (તરી જવા માટે) વિસ્તીર્ણ વહાણ-સમાન ! (સં.)

તનુ (ધાં તન) = વિસ્તારો.

મતિમતાં (મૂં મતિમત્) = બુદ્ધિશાળીઓની.

સજ્જ (ધાં સજ્જ) = નૃપ થયેલી.

આશાનાં=આશા.

સદ્વાશાનાં=નૃપ થઇ છે આશાઓ જેની એવાના.

સંપદ=સંપત્તિ.

નરસંપદં=માનવ-સંપત્તિને.

સમમિલપતાં (ધાં ભવ) = અભિલાષા રાખનારાઓના.

અર્હત્=અર્હન્, વીતરાગ, જિન.

નાથ=પ્રભુ.

અર્હત્નાયાગમ ! = હે જિનેશ્વરના સિદ્ધાન્ત !

આનત (ધાં નમ) = અત્યંત નમ્ર.

મૂપતિ=નૃપતિ.

આનતમૂપતિ=અત્યંત નમ્ર છે નૃપતિઓ જેને વિષે એવા.

તનુમતિ=ધરીરધારીને વિષે, છવોને વિષે.

મતાં (મૂં મતા) = અભિમત.

સત્ (ધાં અસ) = વિષમાન.

નાશ=ભાગ, મૃત્યુ.

સદ્વાશાનાં=વિધમાન છે મૃત્યુ જેમનું એવાના.

સવાનરસં=શાનરૂપી રસસહિત.

શ્લોકાર્થ

જિનાગમની સ્તુતિ—

“ હે સંસાર-આગરમાં પરિભ્રમણ કરનારા પ્રાણિ-વર્ગને (તરી જવાને માટે) વિસ્તીર્ણ નૌકા (સમાન) આગમ ! હે જિનેશ્વરના સિદ્ધાન્ત ! નૃપ થયેલી આશાઓ જેમની એવા (અર્થાન્ નિરાશ થયેલા), નેમજ વિધમાન છે મરણ જેમનું એવા (અર્થાત અત્યંત અયુષ્યવાળા), તેમજ અત્યંત નમ્ર છે નૃપતિઓ જેને વિષે એવી તથા પ્રાણીઓને અત્યંત એવી માનવ-સંપત્તિની [મરણ-પ્રમથે] અભિલાષા રાખનારા એવા બુદ્ધિમાનેને શનરૂપી રસથી યુક્ત એવું પદ તું સર્વદા અર્પણ કર. ” — ૪૩

महाकाली

८

विशाली प्रयाग—

“मम महाकाली देवी तमालपत्रां पुष्पपादनां स्वपुष्पं ध्यात्वा
यत्नान्तरादिपत्रां समयमप्यन्तरादुत्थामनुत्थं वेति ।”

निर्याणकलिकायाम्—

“तथा महाकालीं देवीं तमालपर्णां पुष्पपादनां चतुर्भुजां भस्मस्पर्श-
यज्ञान्वितदक्षिणकर्णां भस्मयष्टालद्वन्द्वनयामभुजां चेति ।”

[નિનરુત્તયઃ]

સુતિચતુર્વિંશતિકા

૨૫૭ટીકરણ

સંસારની સમુદ્ર સાથે સરખામણી—

સંસારને સમુદ્રની ઉપમા કેવી રીતે વધી શકે છે? આ સંબંધમાં તત્ત્વાર્થાધિગમસૂત્રી ૧૬મો સંબંધ-કારિકાની શ્રીદેવશુભત્તરિએ રચેલી ટીકા દિવ્ય પ્રકાશ પાઠે છે. ત્યાં કહ્યું છે કે—

“નરકતિર્થમનુષ્યામાગતિચતુષ્ટયસ્તરવિપુલપાતઃ, ત્રિયાધિવિરહસ્પયોગહ્યુરભિષાતાદિસાન્નિપાતપતિમદા-
વૈકુન્થસાગપસાહેદઃ, પરોરપાતિક્ષાનાર્વજનાનેકમકરવિચરિતિવિષમઃ, મોહમહાનિદરાગાપ્માદમાનઃપ્માર્મી-
વગમ્પ્રમાદપાતાલઃ, નરકાદિવિકૃતમીમંસકવાસુસમ્પદમનઃકેવાપકર્મસરસઃ, રાગદ્વેષભટાનિદાંદત્તતર્કજાવમાનમીષી-
મ્પ્રમાદાપવેદઃ”

અર્થાત્ આ સંસાર-સમુદ્રમાં નરક, તિર્થથ, મનુષ્ય અને દેવ જે ચાર અતિરૂપ દુસ્વર પ્રાપ્તિ પાત્ર છે; પ્રિયનો વિરહ, અપ્રિયનો સંયોગ, હુમ્મી, અભિધાતાદિક સન્નિપાતાદિક ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારનું દુઃખ તે અગાધ જલ છે; અન્ય પ્રાણીઓને ઉપધાવ કરનારા તેમજ દુર જોવા અનાર્થ મનુષ્યોરૂપી મગરો છે; ગ્રાહરૂપ પ્રયંક પરત છે અને તેની પ્રેરણ થી પ્રાપ્યમાન સંબંધ તેમજ અર્થકર પ્રમાદરૂપી ખાતાલ છે; નરકાદિક વિપુલ યોર વડવાનલ છે અને અનેક પાપકર્મરૂપી જંતુઓ છે; અને રાગ-દ્વેષરૂપી મખલ પવનથી ઉદ્ભવ અનેકો જોવો હામોંધાત્ત વિચાળ તલ છે.

મીમંસાકાલીદેવ્યા વિજયઃ—

ધૃતપવિફલાક્ષાલીપષ્ટૈઃ કરૈઃ કૃતવોધિત—

પ્રજયતિમહા કાલીમર્ત્યાધિપદ્મજરાજિમિઃ ।

નિજતનુલતામધ્યાસીનાં દપત્યપરિક્ષતાં

પ્રજયતિ મહાકાલી મર્ત્યાધિપં કજરાજિમિઃ ॥ ૪૪ ॥ ૧૧

—રણી

ટીકા

ધૃતેતિ । ‘ધૃતપવિફલાક્ષાલીપષ્ટૈઃ’ પવિઃ—પર્વ પાલં—પુષ્પોષરજાલમાલિ થત
અક્ષાલી—અક્ષમાલા પષ્ટા—ચાપવિશેષ; પૂનાઃ પવિફલાક્ષાલીપષ્ટા દર્શનઃ । ‘કરૈઃ’ કર્તૃ
પરણિતા, અયથા કરણધૃતઃ । ‘કૃતવોધિતમપ્રયતિપરા’ કૃતો વોધિતમપ્રાપ્ત
માઃ—પૂના ઇત્તસવો યા યયા સા । ‘કાલી’ દયામદામ્ । ‘અપ્યાધિપદ્મ’
વીરા આધિઃ—મનોરોગઃ પદ્મઃ—પલઃ જરા—ર્યાવિરં આગ્રા—
સ્વાહ્નપદ્મિમ્ । ‘અપ્યાસીનાં’ જારુદામ્ । ‘દપતી’ રિષા
‘પ્રજયતિ’ મદ્યર્થે જયતિ । ‘મહાકાલી’ મહાશક્તિભેદાત્

‘કનરાગિમિઃ । કન-વારિજં તદ્ રાજનગીલૈઃ । કનરાગિમિઃ કરૈરુપલક્ષિતાઃપર્યાધિપદ્મજરા-
જિમિરપરિક્ષતા મર્યાધિપમધ્યાસીનાં કાર્ણી તનુજતાં વધતી મહાકાલી પ્રજયતીતિ
સમ્બન્ધઃ ॥ ૪૪ ॥

અવચૂરિઃ

મહાકાલી દેવી પ્રજયતિ-પ્રકર્ષેણ ધૈરિજયેન સર્વોત્ક્રાંત ઘર્તેતે । કરૈઃ-હસ્તીરુપલક્ષિતા । કિંમૂતૈઃ ! !
ધૂતાઃ-સ્વીકૃતા યજ્ઞ-ફલ અપમાણ-ઘણ્ટા ઘેસ્તે તથા । દેવી કિંમૂતા ! ! સોધિતા પ્રજા-લોકો ધૈર્યે
સાપ્તમજાસ્તે ચ તે ચતયથ સાધયઃ । તતઃ કૃતો (ચિહ્નો) સોધિતપ્રજયતીનાં મહા-પૂજા ઊત્તયો
વા ચયા સા । તથા કાર્ણી-દયામામ્ । વધતી-ધારયન્તી । કામ્ ! ! સ્વયપુર્ણતામ્ । કિંમૂતામ્ ! ! અપ-
રિક્ષતાં-અવૃણિતામ્ । કિઃ ! ! અર્તિ-પીઠા, આધિર્માનસી ધ્યયા, પદ્મકર્દમઃ કાલુષ્યમ્, જરા-વિક્ષતા
આજિઃ-મધનં સીઃ । પુનઃ કિંમૂતામ્ ! ! અધ્યાસીનામ્ । કમ્ ! ! મર્યાધિપ-પુરુષપ્રકાણદમ્ । કરૈઃ કિંવિ-
શિદ્ધૈઃ ! ! કન-વર્ણ તદ્ રાગિમિઃ-રાજનગીલૈઃ ॥ ૪૪ ॥

અન્વયઃ

કન-રાગિમિઃ ધૂત-પાવિ-ફલ-અજ્ઞ-આલી-ઘણ્ટૈઃ કરૈઃ (ઉપલક્ષિતા), કૃત-સોધિત-
પ્રજા-યતિ-મહા, કાર્ણી, મર્યા-અધિપ અધ્યાસીનાં અર્તિ-આધિ-પદ્મ-જરા-આજિમિઃ અપરિક્ષતાં,
નિજ-તનુ-જતાં વધતી મહાકાલી પ્રજયતિ ।

શીર્ષકાર્થ-

ધૂત (ધા૦ ધુ)=ધારણ કરેલ.

પાવિ=૧૦૪.

અજ્ઞ=૩૬.૬૬.

અજ્ઞાલી=જપ-માલા.

ઘણ્ટ=ધંટ.

ધૂતપાવિફલાજ્ઞાલીઘણ્ટૈઃ=ધારણ કર્યા છે ૧૦૪,
ફલ, જપમાલા અને ઘણ્ટ જેને વિષે એવા.

કરૈઃ (મૂ૦ કર)=કરતો વડે.

સોધિત (ધા૦ ધુપ્)=ઓષ્ઠ પમાટેલ.

પ્રજા=પ્રજા, લોક.

યતિ=પ્રાપ્તિ.

મહ=૧) ઉત્સવ, ૨) સત્કાર.

કૃતસોધિતપ્રજયતિમહા=પ્રજોષ્ઠ પમાડયો ।

પ્રજાને જેઓએ એવા પ્રાપ્તિઓને ઉત્સવ

(અથવા સત્કાર) કર્યા છે તેણે એવી.

આધિ=માનસિક પીડા.

પદ્મ=(કર્મરૂપી) કાલ, કીર્ત્યક.

અર્યાધિપદ્મજરાગિમિઃ=ધારારિક તથા માન-
સિક પીડા, (કર્મરૂપી) કાલ, વૃદ્ધ-
વસ્થા તથા સંશોભન.

નિજતનુજતાં=પોતાની રેઢરૂપી લતાને.

અધ્યાસીનાં (મૂ૦ અપાસીના)=એસનારી.

પરિક્ષતાં (ધા૦ ક્ષણ)=દૂષિત, નષ્ટ થયેલ.

અપરિક્ષતાં (મૂ૦ અપરિક્ષતા)=અદૂષિત, અક્ષય.

પ્રજયતિ (ધા૦ જ)=મકરંડુ જન્મવાંતી વર્તે છે.

મહાકાલી=મહાકાલી (ટેવી).

મર્યા=માનવ.

અધિપ=પતિ, સ્વામી.

મર્યાધિપ=માનવ-પતિને.

કનરાગિમિઃ=કનરાના જેવા ચોભાવમાન.

શ્લોકાર્થ

શ્રીમહાકાલી દેવીનો વિજય—

“કમલના સમાન સોષાયમાન એવા, તેમજ વળી પારણુ કર્યા છે વજ્ર, ફલ, જપ-માલા અને ઘટ્ટ જેને વિષે એવા (આર) હસ્તો વડે (ઉપલસિત) એવી, તથા (સમ્યા રિતના ઉપદેશ વડે) [અથવા ઉપર્યુક્ત હસ્તોવડે] બોધ પમાડ્યો છે પ્રાન્ને જ્યોત્સ્ને એવા મુનિઓના સત્કાર [અથવા મહોત્સવો] કર્યા છે જણે એવી, તેમજ વળી (૧) રયામવર્ણી, (૨) શારીરિક તથા માનસિક પીડા, (કર્મરૂપી) કાલવ, વૃક્ષાવરણ અને સંઘામથી નહિ દૂષિત થયેલી અને (૩) માનવ-પતિના ઉપર બેસનારી-આરોહણ કરનારી (અર્થાત્ આ ત્રણ વિશેષણોથી વિશિષ્ટ) એવી પોતાની દેહરૂપી સ્થાને પારણુ કરનારી એવી મહાકાલી (દેવી) (દુરમતો ઉપર વિજય મેળવ્યો હોવાથી) પ્રકર્ષેલુ જયવંતી વત છે.”—૪૪

સ્પષ્ટીકરણ

મહાકાલી દેવીનું સ્વરૂપ—

અતિશય રયામવર્ણી અને શનુઓને મહાકાળરૂપ એવી જે દેવી તે મહાકાલી જોમ જોના નામ ઉપરથી સૂચિત થાય છે. આ પણ એક વિદ્યા-દેવી છે. જોને આર હાથ છે. તે એક હાથમાં જપ-માલા, બીજા હાથમાં ફળ, ત્રીજા હાથમાં ઘટ્ટ અને ચોથા હાથમાં વજ્ર રાખે છે. જોને માનવનું વાહન છે.

આ હરીકતના ઉપસંહારરૂપ નિમ્ન-લિખિત શ્લોક વિચારવા જેવો છે.

“મરણાદના કાશપરોપલોગ્ગ્વલા
કચિરાક્ષસૂત્રફલવિસ્તુરત્વકરા ।
દુમયણ્ટિકાપવિવેણ્યધારિણી
કુચિ કાલિકા કુચકરા મદાપરા ॥”

નિર્વાણ-કલિકામાં પણ આ વિદ્યા-દેવી વિષે ઉલ્લેખ છે. પરંતુ વર્ણ અને વાહન સિવાયની હરીકતમાં ભિન્નતા જણાય છે. કેમકે ત્યાં કહ્યું છે કે—

“તથા મહાકાર્ત્તવિર્ણી તમાલવર્ણી પુરુષવાદનાં ચતુર્ધુજાં અક્ષયવચ્ચાન્વિતદક્ષિણકામ-મયણ્ટાલદ્વૈતવામસુજાં ચોતિ” અર્થાત્ મહાકાલી દેવીનો વર્ણ તમાલ વૃક્ષના સમાન છે અને તેને પુરુષનું વાહન છે. વિશેષમાં તેના જમણા બે હાથ જપ-માલા અને વજ્રથી અલંકૃત છે, જ્યારે તેના ડાબા બે હાથ તો અબજ અને ઘટ્ટથી વિભૂષિત છે.

પદ્ય-વિચાર—

આ શ્લોકનો અન્વય કરતી વેળાએ ‘ઉપલસિતા’ એવું પદ અધ્યક્ષર છે જોમ સમજવું પડે છે. આવી હરીકત આ કાવ્યના ૧૬ આ પદને પણ એક રીતે વિચાર કરતાં તો લાગૂ પડે

१२ श्रीवासुपूज्यजिनस्तुतयः

अथ श्रीवासुपूज्य-वन्दनम्—

पूज्य ! श्रीवासुपूज्यावृजिन ! जिनपते ! नूतनादित्यकान्ते—

ऽमायासंसारवासावन ! वर ! तरसाली नवालानवाहो ! !

आनम्रा प्रायतां श्रीप्रभवभवभयाद् बिभ्रती भक्तिभाजाम्

आयासं सारवाऽसावनवरतरसालीनवाला नवाऽहो ! ॥ ४५ ॥

—सम्भवा (७, ७, ७)

टीका

पूजयेति । 'पूज्य !' अर्चनीय ! ! 'श्रीवासुपूज्य !' धियोपलसितवासुपूज्यनामन् ! !
 'अवृजिन !' अपकल्पम् ! ! 'जिनपते !' जिनेन्द्र ! ! 'नूतनादित्यकान्ते !' नवार्कघुते ! !
 "पैडमामवासुपूज्यारवा" इत्यागमात् । 'अमाय !' मायायुक्त ! ! 'असंसारवासावन !'
 न संसारवासं—भववस्थानमवतीत्यसंसारवासावनस्तस्यामन्त्रणम् । 'वर !' प्रधान !
 'तरसा' बलेन, वेगेन वा । 'आली' पङ्क्तिः । 'नवालानवाहो !' नवः—मत्पत्रो य
 आलानः—करिष्यन्मनस्त्वन्मत्तद्वाहू यस्य तस्यामन्त्रणम् । 'आनम्रा' आनमनशीला ।
 'प्रायतां' रक्षताम् । 'श्रीप्रभव !' सम्पदुत्पत्तिस्थान ! ! 'भवभयाद्' संसारप्राप्ताद् । 'बिभ्रती'
 दृष्टाना । 'भक्तिभार्जा' आराधकानाम् । 'आयासं' भयम् । 'सारवा' सशब्दा, मस्तुतस्तुतिरि
 त्यर्थः । असाविति मत्पत्तनिर्देशः । 'अनवरतरसालीनवाला' अनवरतं—अजस्रं रसायां-
 सिता आलीना—आश्लिष्टा वालाः—केना यस्याः सा । अनेन भक्त्यतिशयं सूचयति । नवा—अभि-
 नवा कतिपयादिनमाह्वयोधेः अस्मद्विषेत्पाकृतम् । 'अहो' इत्यामन्त्रणे । अहो श्रीवासुपूज्य !
 जिनपते ! आयासं बिभ्रत्यसौ नवा भक्तिभाजामाली तरसा भवभयाद् प्रायतां इति
 सम्बन्धः ॥ ४५ ॥

अवचुरिः

हे पूजनीय ! हे श्रीवासुपूज्य ! हे अवृजिन ! हे जिनपते ! भक्तिभार्जा जनानामाली—भक्तिस्यदा
 प्रायतां—रक्षताम् । मूतनो विमातृसमये उद्भूतश्च य आदित्यरतद्वाहू रक्षा कान्तिर्यस्य तस्य संबोधनम् ।
 हे अमाय !—अदम्भ ! ! हे असंसारवासा ! युक्ती प्राप्तयात् । हे अवन !—रक्षक ! ! हे वर ! प्रधान ! ! केन-
 तरसा—बलेन वेगेन वा । यद्वा मायासंसारवासाभ्यां सकाशादप्रति रक्षतीति । मगलानयद् वाहू—भुजौ
 यस्य तस्य संबोधनम् । आली किंभूता ! ! आनम्रा—कृतव्यामा । कस्माद् प्रायताम् ! ! श्रीप्रभवः—

શ્લોકાર્થ

શ્રીવાસુપૂજ્યને વન્દન—

“હે (ત્રૈલોક્યને) વન્દનીય (વિભો) ! હે (ચૈત્રીસ અતિશયરૂપી અથવા જ્ઞાનરૂપી) લક્ષ્મીવાનુ વાસુપૂજ્ય ! હે પાપ-રહિત (પરમેશ્વર) ! હે જિનવર ! હે (ઉદય પામતા) નવીન સૂર્યના જેવી (રક્ત) ઠાન્તિવાળા (જારખા તીર્થકર) ! હે નિષ્કપટી (તીર્થરાજ) ! (મોક્ષે ગયેલા દોવાથી) સંસારમાં નિવાસ નથી જેનો એવા હે (દેવાધિદેવ) ! હે રસિક [અથવા હે કપટ તેમજ સંસાર-વાસ (રૂપી દેહખાના) થી જ્યાવનારા વિશ્વબંધી] ! હે સામર્થ્યમાં (અથવા વેગમાં) ઉત્કૃષ્ટ (પ્રભો) ! હે નૂતન ગજ-રત્નના સમાન હસ્તવાળા (પરમેશ્વર) ! ભક્તિવંતોની નવીન (અર્થાત્ હમણાજ પ્રાપ્ત થયું છે) પરમેશ્વર-પ્રાપ્તિને શરૂ કરીને પ્રારંભ કરેલા દોવાથી) શબ્દ-સહિત એવી, તથા નિરંતર પૃથ્વીને સ્પર્શીને રહેલા છે કેશો જેના એવી (અર્થાત્ અત્યંત ભક્તિ-ભાવમાં લીન થઇ ગયેલી એવી), તથા વળી અત્યંત નમ્ર તેમજ શ્રમ (અથવા દુઃખ) ને ખારણ કરનારી એવી આ શ્રેણિને, હે લક્ષ્મીના ઉત્પત્તિ-સ્થાનરૂપ (નાથ) ! તું સંસાર (-જામણ) રૂપી ભયથી [અથવા (લક્ષ્મીદ્વારા ઉત્પત્તિ છે જેની એવા) હંદરૂપી ઉદ્ભવતી બીલિથી] (સત્વર) બચાવ.”—૪૫

સ્પષ્ટીકરણ

શ્રીવાસુપૂજ્ય-ચરિત્ર—

વાસુપૂજ્ય શબ્દ અને તેમના પત્ની જગ્યા રાણીના નન્દન વાસુપૂજ્ય સ્વામીનો જન્મ ચંપા નગરીમાં થયો હતો, તેમનું સિત્તર (૭૦) ધનુષ્ય પ્રભાતનું ચૈત્રી મહિષ (પાશ) ના હાંપનથી અંકિત હતું તેમજ તેમનો વર્ણ રક્ત હતો. આ તીર્થકરે પણ તીર્થ પ્રવર્તાનું તે પૂર્વે પશ્ચિમ-મહાલુ કર્યું હતું, જેમ કહેવામાં આવે છે, એકે હેમચન્દ્રાચાર્યકૃત ‘ ત્રિપટિથાકા-પુરૂષ-ચરિત્ર ’ માં તે તેમને જાલકદ્વારથી જતાંબા છે. ^૧ જહોતેર (૭૨) લાખ વર્ષનું આશુપ્ય સમાપ્ત થતાં તેઓ અશ્વપ-પદને પામ્યા.

પદ-ચરિત્ર—

આ ^૨ પદ તેમજ ત્યાર પછીનાં બીજાં ત્રણ સુદ્ધાં સમવૃત્તમાં અને તેમાં પણ સાધારણ રીતે મોટા જણાતા સ્વગ્ધરશ્વ વૃત્તમાં રચાયેલાં છે. સ્વગ્ધરશ્વ લક્ષણ એ છે કે—

“ ઇન્દ્રિયોર્થો ગ્રથેણ ત્રિમુનિયતિયુતા દ્વાધરા કીર્તિતિયમ્ ”

૧ આ સંબંધમાં કેટલાકોનું એમ માનવું છે કે આ પ્રભાતેનું જો ને શ્લોકમાં વર્ણન કર્યું છે ને મૂળ શ્લોકો નથી, પરંતુ તે પ્રસિદ્ધ શ્લોકો છે અને વિશેષમાં તે દિગ્મંજરીની અનુબ્રિ છે. કેમકે તે સમયમાં રચાયેલા વાસુપૂજ્ય-ચરિત્રમાં તે વાસુપૂજ્ય પ્રભુને અમુક પુત્રોના પિતા તરીકે જોળખાવવામાં આવ્યા છે.

૨ આ પદમાંના ત્રીજા ચરણમાં જાહારનું જગદ્ગર જોર જણાય છે.

દમો વિચતે યસ્યાઃ સા । 'હારતારા જયન્તી' હારાઃ-મુક્તાવલીઃ તારાઃ-નક્ષત્રાણિ તાઃ જયન્તી-
ન્યવકુર્વાણા । યત્પાદપાંશુઃ પૂર્ણશોભામાચરત્ યા રાજયન્તી સતી અતિમદ્મવતી સા જૈનરાજી
તતિઃ કીર્તિઃ કાન્ત્યા હારતાઃ જયન્તી રજસ્તે પ્રવિકિરતુતરામિતિ સમ્બન્ધઃ । અથવા કીર્તિઃ
કાન્ત્યા હેતુપૂતયા હારતારોઽજ્જ્વલા જયન્તી-વિપસ્યાન્ અભિમવન્તીતિ વ્યપારુપેયમ્ ॥ ૪૬ ॥

અવચૂરિઃ

પૂતઃ-પવિત્રો યત્પાદપાંશુઃ-ચરગણેભ્યઃ સુરસમૂહસ્ય મસ્તકે પૂર્ણશોભા-સાસહોદ્ભવમી પ્રાપ્તવાન્ ।
યા સાતિસ્તાપત્રા-તાપમેશી । અસમાના-ગુણૈરનન્યસદૃશી । પ્રાપ્તિમર્ત્-પ્રતિગતમર્ત્-નિર્મલમવતિ-રક્ષતિ ।
હદ્ અરતા-અતિવદ્ધા । રાજયન્તી-શોભા લક્ષમયન્તી । સા સતી રજઃ-કર્મ તે-તથ પ્રવિકિરતુ-ક્ષવ-
યદ્ધ । કિંવિશિષ્ટા । જિનરાજાનામિયં જૈનરાજી-તીર્થંકરસંપ્રિયની । અત્રિતિમો દમો ધરયાઃ સા અત્ર-
તિમદ્મવતી । યાતા-ગતા આપદ્-વિપદ્, ત્રાસરત્વાકાસ્મિકં ભયમ્, માનો-મર્શો ધરયાઃ સા । કીર્તિઃ
કાન્ત્યા જયન્તી-અભિમવન્તી । કાઃ । હારતારાઃ-મુક્તાવલીનક્ષત્રાણિ ॥ ૪૬ ॥

અન્યથાઃ

પૂતઃ ઘદ્-પાદ્-પાંશુઃ સુર-તત્તેઃ શિરસિ પૂર્ણ-શોભા આચરત્, યા તાપ-ત્રા, જ-સમાના
હદ્ પ્રતિ-મર્ત્ અવતિ, સા અરતા, રાજયન્તી, યાત-આપદ્-ત્રાસ-માના, અ-પ્રતિમ-દ્મવતી,
કીર્તિઃ કાન્ત્યા હાર-તારાઃ [-સાપ વા]જયન્તી જૈનરાજી તતિઃ તે રજઃ પ્રવિકિરતુતરામ્ ।

શીખદાર્ય

પૂતઃ (મૂ० પૂત)=પવિત્ર,
પાંશુ=રેણુ, રજ્જુ.
યત્પાદપાંશુઃ=જેના ચરણની રેણુ.
શિરસિ (મૂ० શિરસ્)=મસ્તક ઉપર.
સુરતત્તેઃ=દેવોની શેણિના.
આચરત્ (ધા० ચર)=આચરણ કરતી હતી.
પૂર્ણ=ચૂર્ણ.
શોભા=શોભા, કાન્તિ.
પૂર્ણશોભા=ચૂર્ણની શોભાને.
તાપત્રા=સંતાપથી રક્ષણ કરનારી.
અસમાના (મૂ० અસમાન)=અસાધારણ.
પ્રતિ=પ્રત્યુત્પાદાયક અન્યથા.
પ્રતિમર્ત્ (મૂ० પ્રતિમર્ત)=નિશ્ચિન્નિમાનીપણે.
અવતિ (ધા० અવ)=રક્ષણ કરે છે.
અરતા=(૧) શાશ્વતિતા; (૨) મૃત્યુનશ્વિત.
રાજયન્તી (ધા० રાજ)=શોભાપમાન કરનારી.
કીર્તિઃ (મૂ० કીર્તિ)=શીલિની.

કાન્ત્યા (મૂ० કાન્તિ)=કાન્તિ વડે.
તત્તેઃ (મૂ० તતિ)=તારી, શેણિ.
પ્રવિકિરતુતરામ્ (ધા० ફ)=રહેરી નાંખે.
જૈનરાજી=તીર્થંકરના સંબંધી.
રજઃ (મૂ० રજસ્)=(કર્મકાંક્ષી) રજ્જુ.
યાત (ધા० યા)=અપેલ.
ત્રાસ=ત્રાસ.
યાતાપત્રાસમાના=અપેલો છે આપતિ, (અપ-
(રમક) અથ અને અભિમાન બેનાં બેરી.
અપ્રતિમ=અસાધારણ.
અપ્રતિમદ્મવતી=અસાધારણ ઉચ્ચમથાની.
હાર=હાર.
તાર=(૧) નક્ષત્ર; (૨) તારા.
હારતારાઃ=બૌદ્ધિકાશાસ અને નક્ષત્રે [અથવા
તારાઓ] ને.
હારતારા=હાર-તારા બેરી ઉપર.
જયન્તી (ધા० જિ)=જીવનારી

પતીનાં તે અપાપાપાસાદયઃ, તે પ તે અપાનાથ તે અપદાથ તે અપાપાપાસાદયમાનામદા
પ્રણત ! ! 'વયુષાસાર !' વયુષાયાઃ-હવઃ સાર-ઉત્કૃષ્ટ ! ! 'હૃદિ' ચેતસિ ! ! 'આદિ
સ્થાપિતાનિ ! દે તીર્થનાથ ! તવ શાળી આસાપયાના સતી શુષાસારદયા દિતાનિ મે મિ
હિ સમ્બન્ધઃ ॥ ૪૭ ॥

અવધૂરિ

નિત્ય-સર્વથા દે તીર્થનાથ ! તવ શાળી મમ દિતાનિ ક્રિયાદ્ કર્મભૂતા ! ! દેતવો-વસ્તુગમકરિ
જ્ઞાનિ, ઉપસયો-પ્રકાશ, યદ્વા દેતુમાનુપસયસ્તાભિર્ધિશ્વસ્તઃ કુશાસનમોદ્દામતમોદ્દામચર્યયા । અથગત
અપાદા-અનર્થા યસ્યાઃ સા । આસાપમાના-પ્રાપ્યમાણા । અપાપાપીતાસાપમાના યા । દે અમવન !
અકામ ! ! શુષાયા અસુતરયાસારો-દયયાદ્ વર્ષતત્ત્રન્મનોદરા । શૂપમાનાઽસુતમિય દર્શયગમેત્પર્યઃ ।
શોસપયદ્યેદસીઃ સ્વીકૃતા । ન દિયતે પાપં ચાપાસધાદિર્વેપાં તેઽપાપાપાસાદયસ્તે ચ તેઽપાનાથ મરા-
શૈર્દન્વિત ! ! દે વયુષાસાર ! ! આદિતાનિ-સ્થાપિતાનિ । ક્ર ! ! દર્શિ-મનસિ ॥ ૪૭ ॥

અન્યથઃ

(દે) અ-મવન ! તર્થિ-નાથ ! અ-વાપ-આપાસ-આદિ-અ-માન-અ-મવ-નત । વસુષા-
સાર ! તવ (નિર્ણ) દેતુ-ઉપસયિ-પ્રતિદત-કુમત-પોદ્ધત-ધ્યાન્ત-વન્ધા, અપ-અપાપા, આસાપ-
માના (અથવા અપ-અપાપ-આસાપમાના), શુષા-આસાર-શુષા, નિર્વાણ-માર્ગ-પ્રણયિન્-પરિગતા
શાળી મે હૃદિ આદિતાનિ દિતાનિ નિર્ણ ક્રિયાદ્ ।

શીખદાર્થ

ઉપસયિ=યુક્તિ, સંગતિ.
પ્રતિદત (પા. ૪૫)=મારી હાથેલ, નહ કરેલ.
કુમત=કુદર્શન, મિધ્યાત્વીનું ધામ.
પોદ્ધત=અત્યંત ઉમ.
ધ્યાન્ત=અંધકાર.
વન્ધ=ગાંઠ.
દેતુપસયિપ્રતિદતકુમતપોદ્ધતધ્યાન્તવન્ધા=હેતુ
અને યુક્તિ વડે અથવા હેતુઓની
યુક્તિઓ વડે નહ કરી છે કુમતરૂપી
અત્યંત ઉમ અંધકારની ગાંઠ નેલે એવી.
માય=૩૯.
આપાયા=૫૨ કર્મ છે ૪૯ નેલે એવી.
આપમાના=માત્ર થયેલ.
આપાસાપમાના=૫૨ કર્મ છે ૪૯ નેલે
એવાઓએ માત્ર કરેલી.

અમવન = અવિદ્યમાન છે કામદેવ નેને વિષે
એવા ! (સં.), હે કામરહિત !
શુષા=અશૂત.
આસાર=વેગશાળી વૃદ્ધિ.
દયા=મનોહર.
શુષાસારદયા=અશૂતની વૃદ્ધિસમાન મનોહર.
શાળી=વાલી.
નિર્વાણ=પ્રેક્ષ.
માર્ગ=માર્ગ, રસ્તા.
પ્રણયિન્=અનુશાળી.
પરિગતા (પા. ૪૫)=સ્વીકારેલ, અંગીકાર કરેલ.
નિર્વાણમાર્ગપ્રણયિપરિગતા=યુક્તિ-માર્ગના
અનુશાળીઓ વડે સ્વીકારાયેલી.
તીર્થ=(૧) શતુર્વિધ સંધ; (૨) દ્વાદશાંગી; (૩)
પ્રથમ અશુધર.

તીર્થનાથ ! = દે તીર્થકર, હે નિનવરપતિ !
કિંવાય (પાં ક) = કેવે.
વાય = પાપ.
મનસાવાસ્યમાનામનસ ! = મયેલાં છે પાપ,
પ્રયત્ન કર્યાદિ જેમનાં એવા તેમજ
અર્થશર અને અભિમાનથી રહિત એવા
(છત્રે) વડે વનન કરાયેવ ! (સં)

વસુધા = પૃથ્વી.
સાર = ઉત્કૃષ્ટ, સારશૂલ.
વસુધાસાર ! = દે પૃથ્વીને વિરે સારશૂલ !
દશિ (મૂં દર) = દુઃખમાં.
આદિપાતિ (મૂં જાગિત) = રાખપત કરેને.

શ્લોકાર્થ

નિનવર-પાત્રીનું સ્વરૂપ—

“ દે મન-મદિન (નિનરાગ) ! દે તીર્થકર ! મયેલાં છે પાપ, પ્રયત્ન કર્યાદિ જેમનાં એવા તેમજ નારા ક્યોં છે પાપ અને અને કેવે જેવ. (છત્રે) વડે વનિન (તીર્થ-પતિ) ! દે પૃથ્વીને વિરે સારશૂલ ! દે તીર્થકર ! મયેલાં છે પાપ, પ્રયત્ન કર્યાદિ જેમનાં એવા તેમજ નારા ક્યોં છે પાપ અને અને કેવે જેવ. (છત્રે) વડે વનિન (તીર્થ-પતિ) ! દે પૃથ્વીને વિરે સારશૂલ ! દે તીર્થકર ! મયેલાં છે પાપ, પ્રયત્ન કર્યાદિ જેમનાં એવા તેમજ નારા ક્યોં છે પાપ અને અને કેવે જેવ. (છત્રે) વડે વનિન (તીર્થ-પતિ) ! દે પૃથ્વીને વિરે સારશૂલ !

શ્લોક-અર્થ-સાર-સંક્ષેપ—

મન-મદિન ! તીર્થકર ! મયેલાં છે પાપ, પ્રયત્ન કર્યાદિ જેમનાં એવા તેમજ નારા ક્યોં છે પાપ અને અને કેવે જેવ. (છત્રે) વડે વનિન (તીર્થ-પતિ) ! દે પૃથ્વીને વિરે સારશૂલ !

શ્લોક

મન-મદિન ! તીર્થકર ! મયેલાં છે પાપ, પ્રયત્ન કર્યાદિ જેમનાં એવા તેમજ નારા ક્યોં છે પાપ અને અને કેવે જેવ. (છત્રે) વડે વનિન (તીર્થ-પતિ) ! દે પૃથ્વીને વિરે સારશૂલ !

निराणकलिकायाम्—

“शान्तिदंयतां धयलवर्णा वमलासनां वसुधैव कुटुम्बकम्
मुक्तदशिनवतां दुष्टिहकावमण्डल्यन्वितवामवतां वसि ।”

All rights reserved.]

वि ला इल

સ્વરૂપા: શમની-ચિનાચિકા । 'વાહિત્યેતમાસ્વસ્તમાલીકા' વાહિત્ય-વાહિત્યત્વં શ્વેત-
શોમમાનં નાલીક-અન્નં યયા સા । 'સદા' નિત્યમ્ । 'સાપારિકરમુદિતા' સાપારિકરણ-
પદ્ધતેન મુદિતા-દૃશ । 'સા' 'સપાલામવન્તં' સપાલામ-ઉપસમમાસિ: સા વિષયે યસ્ય
'શુભ્રા' શુભવર્ણા । 'શીશન્તિદેવી' શાન્તિદેવતા । 'જગતે' જુવને । 'જનયતા' જ-
'કુણ્ડિકા' કમળદલુ: । 'માતિ' 'શોમતે' 'યસ્યા: ' 'સમાલીકા' સમ્-અવસાદ-
અલીક-અસત્યં યસ્યા: સા । 'સદાસા' સર્વા-સાધૂનાં આત્મા-અવિમતારિકા । દેવત-
વિશેષણે । 'પરિકરમુદિતા' પરિકર-સ્વસ્તં લક્ષણીકૃત્યોદિતા-વદ્યં માત્તા । સાસમાલા-અસા-
છીસમેતા । કુણ્ડિકાયા વિશેષણે દેવ્યા વા । 'અવન્તં' ત્વામ્ । સા શાન્તિદેવી સમાલામવન્ત-
જનયતા યસ્યા: પરિકરં વદિતા કુણ્ડિકા માતીત્યન્વય: ॥ ૪૮ ॥

અવચૂરિ:

શ્રીશાન્તિદેવી અવન્ત-ત્વાં સમા-ઉપસમસ્તસ્યા લાભ: સોડયાતીતિ તે સમાલામવન્તં કિયાદ ।
કીદરશી ? । રક્તાસિ-પલાવા, શુદ્ધા-શાકિનીમુલા, પ્રદા-દાનંચરાદય:, આદિરામ્યાદ મુપાલદ્યા
લાદય, તેમ્યા પ્રતિદતિ-ઉપપાતસ્તસ્યા: શમની-નાશિકા । વાહિત્ય-વાદનાકૃત્યં શ્વેત-સિતં આસ્વ-
શીપ્યમાનં સદ્-શોમને નાલીક-કમલં યયા સા । સર્વા-સાધૂનામાત્મા-અવિમતારિકા । સાપારિકર-
જટામળદલં તેન મુદિતા-વીતા । સર્વ-શીખમલીક-અસત્યં યસ્યા: સા । સદાસમાલયા-અપમાલયા
વર્તતે । શ્રદ્ધે દેવ્યા: કુણ્ડિકાયા વા વિશેષણમ્ । યસ્યા દેવ્યા: કુણ્ડિકા-કમળદલુર્નાતિ । કથમ્ના ।
કર્-દસ્તં પરિ-રક્તીકૃત્ય ઉદિતા-ઉર્વં માત્તા ॥ ૪૮ ॥

અન્વય:

યસ્યા: [સદ-નાલિકા, સદ-આત્મા] પરિ-કરં ઉદિતા કુણ્ડિકા અવતિ માતિ, સા રક્ત-
શુદ્ધ-મહ-આદિ-પ્રતિદતિ-શમની, વાહિત્ય-શ્વેત-માસ્વદ-સદ-નાલીકા, સા-પરિકર-મુદિતા,
સદ-અસા-માલા, શુભ્રા, સમ-અલીકા, સદ-આત્મા [સદા આત્મા વા] શ્રીશાન્તિ-દેવી સદા
અવન્તં સમા-સમાવન્તં જનયતાદ ।

શીલદર્શ

શુદ્ધ-
અ-
શુદ્ધ-
તિ-ઉપમાત, ઉપમાત.
શાંત ૪૨નારી, નાથ ૪૨નારી.
મહાવિપ્રતિદતિશમની-રાક્ષસો, શુભ્રો,
દો ઇત્યાદિના ઉપમાતેને નાથ ૪૨નારી.
૦ ૪૪)=૫૬૦ ૪૨થેલ, સ્વારી ૪૨થેલ.

વાહિત્ય-શ્વેતમાસ્વસ્તમાલીકા-સ્વારી ૪૨ી ઉ
ધેત, દેવીપ્રમાન અને ઉપમા એવા
કમલના ઉપર એવે એવી
સા-૪૨૮.
પરિકર-સમૂહ.
મુદિત (શાં કુર)-કર્તિ.
સાપારિકરમુદિતા-
સમા-(૧)
સામ-૪૨૮.

•
•
•
•
•
•

यस्याः दामनी-विनायिका । 'वाहितेनमास्वत्समालीका' वाहितं-वाहीकृतं श्वेतं मास्वत्-
शोभमानं मालीकं-अमलं यथा सा । 'सदा' नित्यम् । 'तापरिकरमुदिता' तापरिकरेण-अदाम-
पदसेन मुदिता-दृष्टा । 'सा' 'समालामयन्त' समालामः-अपमयाप्तिः सा विपते यस्य तम् ।
'दुष्टा' दुष्टवर्णा । 'भीमान्देवी' दान्तिदेवता । 'जगति' भ्रुवने । 'जनयतात्' करोतु ।
'हुण्डिका' कमण्डलुः । 'भाति' शोभते । 'यस्याः' । 'समालीका' सप्त-अवसादं गतं
अलीकं-असत्यं यस्याः सा । 'सदासा' सर्वा-साधूनां आसा-अविमताः । देवताया
विशेषणे । 'परिकरमुदिता' परिकरं-इदं लक्षणं कृतपोदिता-उदयं माता । सासमाला-असाव-
लीकमेता । हुण्डिकाया विशेषणे देव्या वा । 'यन्त' त्वाम् । सा दान्तिदेवी समालामयन्तं
जनयतात् यस्याः परिकरं उदिता हुण्डिका भातीत्यन्वयः ॥ ४८ ॥

अवधूतिः

श्रीदान्तिदेवी यन्तं-स्यां क्षमा-अपदामस्तस्या लघुः खोऽस्यास्तीति तं समालामयन्तं क्लिप्तात् ।
कीदृशी । रतासि-यत्तादा, धृदा-शाकिनीमुखा, धृदा-दानेधरादयः, आविष्टावाङ् मृपालया
हृदया, सत्या प्रतिदति-अपपातस्तस्याः दामनी-नायिका । वाहितं-वाहीकृतं श्वेतं-सितं मास्वत्-
शीघ्रमानं सप्त-शोभने मालीकं-अमलं यथा सा । सर्वा-साधूनामासा-अविमताः । तापरिकरं-
अदामपदसेन तेन मुदिता-गीता । सप्त-क्षीणमलीकं-असत्यं यस्याः सा । सदासमालया-अपमालया
वर्ति । इदं देव्याः हुण्डिकाया वा विशेषणम् । यस्या देव्याः हुण्डिका-कमण्डलुर्भाति । कथंभूता ।
करं-हस्तं परि-लक्ष्यकृत्य उदिता-उदयं माता ॥ ४८ ॥

अन्वयः

यस्याः [सप्त-नायिका, सप्त-आसा] परि-करं उदिता हुण्डिका जगति भाति, सा रक्ष-
धृद-मह-आदि-प्रतिदति-दामनी, वाहित-श्वेत-मास्वत्-सप्त-मालीका, सा-परिकर-मुदिता,
सप्त-अली-माला, दुष्टा, सप्त-अलीका, सप्त-आसा [सदा आसा वा] श्री-दान्ति-देवी सदा
यन्तं क्षमा-सामयन्तं जनयतात् ।

शब्दांशः

धृद=धृद.

मह=मह.

आदि=आदि.

प्रतिदति=उपधात, उपधात.

दामनी=सात ३२-नारी, नाय ३२-नारी.

रक्षःधृदमहप्रतिदतिदामनी=रक्षसे, धृदो,

महो धं-पादिना उपधातने नाय ३२-नारी.

वाहित(पा० मह)=वह ३२-यैव, नारी ३२-यैव.

वाहितश्वेतमास्वत्समालीका=नारी ३२-यैव
श्वेत, देवीश्वमान अने उत्तम श्वेता
अमल-उपधातने नैव.

सा=सा.

परिकर=समूह.

मुदिता (पा० मुद)=मुदित.

तापरिकरमुदिता=सा-समूहयो

सामा=(१) क्षमा, भाति;

साम=सा.

સ્તસ્યાઃ શમની-વિનાશિકા । 'વાદિત-શ્વેત-માસ્વત્-સપ્થાલીકા' વાદિત-વાદનીકૃતં શ્વેતં માસ્વત્-
શોમપાનં નાલીક-અન્નં યયા સા । 'સદા' નિત્યમ્ । 'સાપરિકર-મુદિતા' સાપરિકરેણ-જટામ-
પ્દલેન મુદિતા-દૃષ્ટા । 'સા' 'સમાલામ-વન્તં' સમાલામઃ-ઉપશમપાતિઃ સા વિચયે યસ્ય તમ્ ।
'શુભ્રા' શુભ્રવર્ણા । 'શીન્તિ-દેવી' શાન્તિ-દેવતા । 'જગતિ' મુચને । 'જનયતા' કરોતુ ।
'કુણ્ડિકા' કમળહલુઃ । 'માતિ' ધોમતે । 'યસ્યાઃ' । 'સમાલીકા' સર્પ-અવસાદં ગતં
અલીક-અસત્યં યસ્યાઃ સા । 'સદાસા' સર્વા-સાધૂનાં આત્મા-અવિમતારિકા । દેવતાયા
વિશેષણે । 'પરિકર-મુદિતા' પરિકર-સ્વં સ્પર્શનીકૃત-પોદિતા-ઉદયં માત્મા । સાસમાલા-અજ્ઞા-
ઈ-સમેતા । કુણ્ડિકાયા વિશેષણે દેવ્યા વા । 'અવન્તં' ત્વામ્ । સા શાન્તિ-દેવી સમાલામ-વન્તં
જનયતા' યસ્યાઃ પરિકરં ઉદિતા કુણ્ડિકા માતીત્યન્વયઃ ॥ ૪૮ ॥

અવચૂરિ:

શીરાન્તિ-દેવી મયન્તં-ન્યાં ક્ષમા-ઉપશમસ્તસ્યા હામઃ સોઽસ્વાસ્તીતિ તં ક્ષમાલામયન્તં કિયાત્ ।
કૌદર્યી । રસાસિ-યલાશઃ, શુદ્ધા-શાકિનીમુલાઃ, સદા-દર્શનશ્રદ્ધાઃ, આદિ-દમ્પ્ત-મુપાદર્યા
હાવ્યઃ, તેમ્નઃ પ્રતિહતિઃ-ઉપપાતસ્તસ્યાઃ શમની-માશિકા । વાદિત-વાદનીકૃતં શ્વેત-સિતં માસ્વત્-
શીન્ત્યમાનં શત્-શોમને નાલીક-કમલં યયા સા । સર્વા-સાધૂનામાત્મા-અવિમતારિકા । સાપરિકર-
જટામપ્દલં તેન મુદિતા-મીતા । સર્પ-ક્ષીણમલીક-અસત્યં યસ્યાઃ સા । સદાસમાલયા-અપમાદયઃ
વર્તેતે । શ્વે દેવ્યાઃ કુણ્ડિકાયા વા વિશેષણમ્ । યસ્યા દેવ્યાઃ કુણ્ડિકા-કમળહલુર્માતિઃ । કર્મમૂના ? ।
કર-સ્વંતં પરિ-સ્પર્શકૃત્ય ઉદિતા-ઉદયં માત્મા ॥ ૪૮ ॥

અન્વયઃ

યસ્યાઃ [સત્-નાલિકા, સત્-આત્મા] પરિ-કરં ઉદિતા કુણ્ડિકા જગતિ માતે, સા રસમ્-
શુદ્ધ-મદ-આદિ-પ્રતિહતિ-શમની, વાદિત-શ્વેત-માસ્વત્-સત્-નાલીકા, સા-પરિકર-મુદિતા,
સદ-અજ્ઞ-માલા, શુભ્રા, સર્પ-અલીકા, સત્-આત્મા [સર્વા આત્મા વા] શી-રાન્તિ-દેવી સદા
મયન્તં ક્ષમા-હામ-વન્તં જનયતાત્ ।

શીર્ષકાર્થ

શુદ્ધ=શુદ્ધ.
મદ=મદ.
આદિ=અદ્વાત.
પ્રતિહતિ=ઉપધાત, ઉપદ્રવ.
શમની=શાંત ૩૨નારી, નાશ ૩૨નારી.
રસ-શુદ્ધમદઆદિપ્રતિહતિશમની=રસસેા, શુદ્ધો,
મદો ધત્યાદિના ઉપદ્રવેને નાશ ૩૨નારી.
વાદિત(વા. ૪૪)=૪૬ના ૩૨ાયેલ, ૨૪ારી ૩૨ાયેલ.

વાદિતશ્વેતમાસ્વત્સપ્થાલીકા=૨૪ારી ૩૨ી ॥
શ્વેત, દેહીપ્રમાન અને ઉત્તમ એવા
૩૪૬ના ઉપદ્રવે એવે એવી.
સા=૪૬.
પરિકર=સમૂહ.
મુદિત (વા. ૪૪)=દર્શિત.
સાપરિકરમુદિતા=૪૬-સમૂહથી દર્શિત.
ક્ષમા=(૧) ક્ષમા, આરી; (૨) ૪૬.
હામ=ભામ.

સમાલામવન્તં=(૧) સમાના લાભથી યુક્ત;

(૨) પૃથ્વીના લાભથી યુક્ત.

શુદ્ધા (મૂં શુભ)=ધેતવર્ણી, ધોળા વર્ણવાળી.

શાન્તિ=શાન્તિ (દેવી).

દેવી=દેવતા.

શ્રીશાન્તિદેવી=શ્રીશાન્તિ દેવી.

જનયતાવ (ધાં જન્)=જનાવો.

કુપિલકા=એક જાતનું ખાત, કમલડગુ.

માતિ (ધાં મા)=ચોથો છે.

યદ્યાઃ (મૂં યદ્)=જેનું.

અલીક=અસત્ય.

સન્નાલીકા=નષ્ટ થયું છે અસત્ય જેનું

સત્યવાદિની.

ઔત્ત=(૧) પ્રમાણિક, વિશ્વાસને પાત્ર; (૨)

કરેલી.

સદ્ગતા=(૧) સજ્જનોના વિશ્વાસ-પાત્ર,

સજ્જનોએ પ્રાપ્ત કરેલી.

પરિ=સકલપાત્રક અન્યથા.

પરિકર=હસ્તને વિષે.

અક્ષમાલા=જપ-માલા.

સાક્ષમાલા=જપમાલાથી સહિત.

મયન્તં (મૂં મયત્)=આપને.

શ્લોકાર્થ

શ્રીશાન્તિ દેવીની સ્તુતિ—

“ જેની હસ્તને વિષે (લપ્સરૂપે) ઉદ્ય પામેલી કુલિકા જગત્માં શોભે છે, શ્રીશાન્તિ દેવી કે જે રાક્ષસો, (શાકિની, ડાકિની ઇત્યાદિ) કુદ્રો, (શત્રુશત્રુક અને અહો વિગેરના ઉપદ્રવોને શાંત કરનારી છે, વળી શ્વેત, શોભાયમાન તેમજ સર્વોત્તમ કમલ જેનું વાહન છે, તથા જે જટા-મણ્ડલથી હર્ષિત છે, તેમજ જે જપ-માલાથી યુક્ત ચેતવર્ણી છે, સત્યવાદી છે અને સજ્જનોને માન્ય છે (તેમજ પરિજન વડે હર્ષિત છે) શાન્તિ દેવી (હે સુસુક્ષ્મ !) આપને સમાના લાભયુક્ત [અથવા પૃથ્વીના લાભયુક્ત (અથવા પૃથ્વીપતિ)] બનાવો. ”—૪૮

સ્પષ્ટીકરણ

શાન્તિ દેવીનું સ્વરૂપ—

આ દેવીના સંબંધમાં નિર્વાણ-કલિકામાં નીચે સુજળ ઉલ્લેખ છે અને તે આ પ્રલોકની સાથે ઘણો ખરો મળતો આવે છે:—

“ તથા શાન્તિદેવતાં પવલવર્ણાં કમલસનાં અતૂર્ણાં વરવાણસુવપુકદક્ષિણકારીં ^{કુલિકાકમલ} ત્રિવિદ્યમક્રતાં વેતિ” અર્થાત્ શાન્તિ દેવીનો વર્ણ શ્વેત છે અને તેનું વાહન કમલ છે. વિશેષમાં તે

૧ ‘આપ’ના અર્થ સાથે જુઓ મુનિશીખરવિજયવિચયિત ચતુર્વિંશતિતિનાનનસુ (૫૦ ૨૨).

૨ જપ ‘વિદેર’ સ્પષ્ટીકરણ, બ્યાસ ઇત્યાદિ સમજવા.

૩ આ ઉપરથી તો કુલિકા અને કમલડગુ એ બે જુદાં છે એમ લાગે છે.

માર દાધ છે. તેના જમણા બે દાધ વરદ અને જમ-માતાથી ચોભે છે, જ્યારે ડાબા કુવિદા અને કમરદશુધી ચોભે છે. દામાનો પ્રભાવ—

આ રત્નોક દાસ કવીશ્વર અન્ય જનોને દામાનો લાભ મળે એ પ્રમાણેની શાન્તિ પ્રાર્થના કરે છે, તો બે સદૃશ પ્રભ ઉપરિચિત થાય છે કે અન્ય કોઈ વસ્તુને માટે માગલ્ય કરતાં તેમણે દામાની માંગણી કરી તેનું શું કારણ ? શું દામા બે અમૂલ્ય વસ્તુ છે અને તેથી શું અનેક લાભો મળે છે ? હા, બેજ વાત દવે વિચારવામાં આવે છે. બે તો જગબહેર દહીકત છે કે કોષ કરવાથી લાભને ભરડે ગેરલાભ જ થાય છે. વળી કોષ મનુષ્ય કાર્ય-અશર્યનો વિચાર કરી શકતો નથી; તેમજ વળી મમે તેનો જાન લેવાને પણ બંધન થતો તે તેવાર થઈ જાય છે.^૧ આવા મદાખનર્યગારી કોષને વશ કરવામાં દામા બેક સર્વોત્તમ સાધન છે, એ જાતવા બેવું નથી. યોગશાસ્ત્રમાં કહ્યું પણ છે કે—

“કોષવદેરતવકાય, દામનાય દુખાત્મયિઃ ।
અવળીયા કાર્મકેજ, સંવમારામસારણિઃ ॥”

અર્થાત્—કલ્યાણની અભિલાષા રાખનારા મનુષ્યોએ કોષાધિને શાંત કરવાને સારૂ સંયમ-રૂપી બળીયાને નવપદ્ધતિ કરવામાં નીકસમાન બેવી બેક દામાનોજ સત્વર આશય કરવો જોઈએ. વળી એ પણ બ્યાનમાં રાખવા જેવું છે કે અપરાધી ઉપર પણ દામાની દક્ષિણી અવલોકન કરવું જોઈ શીર પુર્યોનું કર્તવ્ય છે અને તેમાંજ તેમની ચોભા છે.^૨ આ કથનમાં તાત્પર્ય

એ રહેલું છે કે આપણે અપરાધ કરનારા છપ તેવું કુપ્રકૃત્ય આપણાજ કર્મની પ્રેરણાથી કરે છે, વાસ્તે અપરાધી ઉપર કોષ ન કરવો, પરંતુ એ કોષ કર્યા વિના આવે તેમ નજ હોય, તો અનાદિ કાલથી સંસારરૂપી દેહમાનામાં બંદીવાન બનાવી રાખનારા, સંસારરૂપી રંગભૂમિ ઉપર અનેક પ્રકારના દાસ્ય-જનક વેરો ભજવાવનારા તથા વળી વિવિધ ભાવની વિક્ષેપનાથી બ્યાકુળ કરનારા બોવા (પાતાના) કર્મઉપર કોષાયમાન થવું ઇચ્છે. આ વાતની નીચેનો રત્નોક પણ સાક્ષી પૂરે છે:—

“મકુપ્યામ્પરકારિમ્ય, ક્ષતિ સંજ્ઞાસ્યસ્તય ।
તત્ કિં જ કુપ્યસિ સ્વસ્ય, કર્મણે દ્વઃસદેસવે ? ॥”

વિશેષમાં મદાપુરધર પુર્યો પણ સમારેવીના ભક્ત બન્યા છે, તો પછી આપણા જેવા પામરની તો શી વાત ? આ સંબંધમાં નીચેનો રત્નોક દિવ્ય પ્રકાશ પાટે છે:—

“કિલોજસપ્રહયમાજ-કાર્મકોજાત્રિતા કમા ।
કરુણીત્વસ્યસરવસ્ય, કમા તય જ કિં કમા ? ॥”

“કોપાન્ધાઃ વસ્ય નિજાન્નિ, વિતરં કાતરં દુરુપ ।
સદર્શં સોદરં દારાનાત્માનમપિ નિષ્ટુનાઃ ॥”

“કમા વીરસ્ય મૂષળય ”

^૧ વિચારો—

^૨ સરખાવો—

^૩ આ સંબંધમાં ભુજો શ્રીમેદ્વિજયનિરચિત અનુવિશતિનિબાનન્દસ્તુતિ (૫૦ રર).

કહેવાની મતલબ એ છે કે ત્રૈલોક્યનો સંહાર તેમજ તેનું પરિપાલન કરવામાં પણ સમર્થ એવા વીર પુરૂષોએ પણ જ્યારે ક્ષમાનું અવલમ્બન કર્યું છે, તો પછી કેળના જેવા સત્ત્વવાળા અર્થાત નિઃસત્ત્વ એવા તારા જેવા મનુષ્યે શું ક્ષમા કરવી શુક્ત નથી વાડ ?

આ સંબંધમાં કલ્પસૂત્રની મુખ્યોધિકા વૃત્તિમાં જે મહાવીરસ્વામિ પરત્વે કહ્યું છે, તે મનન કરવા જેવું છે, તે એજ કે—

“ શ્લેષ જગદ્ધ્વસનરક્ષણક્ષમં
કૃપા ચ સા સદ્ગમકે કૃતાગાસિ ।
હતીવ સચિન્ત્ય વિમુચ્ય માનસં
ચયેવ રોપસ્તય નાથ ! નિર્યયી ॥ ”

વિશેષમાં ક્ષમાની ખૂબી તો જોરજ છે, કહ્યું પણ છે કે—

“ ક્ષમાશ્લેષં કરે यस્ય, હર્ષનઃ કિં કરિષ્યતિ ? ।
અતુળે પતિતો ઘટ્નિઃ, સ્વયમેવ વિનયતિ ॥ ”

અરે આ ક્ષમા તો સર્વોત્તમ ભૂષણ છે. જુઓ, નીચેનો શ્લોક શું કહે છે ?

“ નરસ્યામરણં રૂપં, રૂપસ્યામરણં ગુણઃ ।
ગુણસ્યામરણં જ્ઞાનં, જ્ઞાનસ્યામરણં ક્ષમા ॥ ”

હુંકર્માં ક્ષમા એ મુગતિનું સાધન છે. અરે એમ પણ કહેવું વધારે પડતું નહિ ગણાય કે શુદ્ધિરૂપી મહેલમાં લઇ જનારી તે સર્વાંગે સંપૂર્ણ સીડી છે. આ વાતની માતિની છાંમાં રચાયેલાં નિમ્ન-લિખિત પદ્યો સાક્ષી પૂરે છે:—

“ દુરિતભર નિવારે, જે ક્ષમા કર્મ વારે,
સકળ તપ મુધારે, પુણ્ય લક્ષ્મી વધારે;
શુભ સકળ આશયે, જે ક્ષમા મોક્ષ સાધે,
જિજ્ઞ નિજ શુભ વાધે, તે ક્ષમા કાં ન સાધે ?
મુગતિ લહી ક્ષમાએ, ખંધ સૂરીય સિંધ્યા,
મુગતિ દંડમહારી, ફેરગડું સુનીચા;
મજ્જુનિય ક્ષમાએ, મુક્તિપથ આશયે,
તિમ મુગતિ ક્ષમાએ, સાધુ મેતાર્ય સાધે. ”

—સૂક્તિ-સુકતાવલી

આથી સમજી શકાય છે કે જેમ નદી નીરથી, સતી શીલથી, તુરંગ તેજથી, કટક બીરથી, હાટ વસ્ત્રથી, માટ મુવલુંથી, ભાટ વચનથી, વન વૃક્ષથી, દેશ પ્રજાથી અને મહેલ ક્વલથી ચોક્કે છે, તેમ મહારામા પણ ક્ષમાથીજ ચોક્કે છે.

અંતમાં આ શાન્તિ દેવી અને ક્ષમાદેવીનો અનુષ્ઠાન ઉપાસક બનાવે એવી તેની આર્થના કરતો હું આ પ્રકરણ પૂર્ણ કરું છું.

१३ श्रीविमलजिनस्तुतयः

अयं श्रीविमलनाथाय प्रणामः—

अपापदमलं धनं शमितमानमामो हितं

नतामरसभासुरं विमलमालयाऽऽमोदितम् ।

अपापदमलङ्घनं शमितमानमामोहितं

न तामरसभासुरं विमलमालयामोदितम् ॥ ४९ ॥

—पृथ्वी (८, ९)

टीका

अपापदेति । 'अपापदं' न पापं ददातीति यत् तत् । 'अलं' अत्यर्थम् । अथवा पाप-
हेतुत्वाद् पापं, न पापं अपापं, न विद्यते वा यत् तत् अपापम्, दमं छातीति दमलं, अपापं च
तत् दमलं चेति अपापदमलम् । 'धनं' अङ्गिष्ठं—अशेषमलस्योत्थमित्यर्थः, तत् तयाभूतम् ।
'शं' सुखम् । 'हितं' प्राप्तम् । 'आनमामः' प्रणमामः । 'हितं' हितकारणम् । 'नताम-
रसभासुरं' नता अमरसभा सुराश्च यस्य तम्, अथवा नता अमराः सभाः—सदीप्तिका असुराश्च
यस्य तम् । 'विमलमालया' विगतमला या माला—सूक्ष्मा तया । 'आमोदितं' सुरभीकृतम् ।
'अपापदं' अपगता आपदो यस्य तम् । 'अलङ्घनं' न विद्यते लङ्घनं—अघःकरणं कुतोऽपि यस्य
तम् । 'शमितमानं' शमितः—क्षमं नीतो मानो येन तम् । 'आमोदितं' आ—समन्ताद् मोहं
नीतम् । 'न' इति प्रतिषेधपदं अस्य सम्बध्यते । 'तामरसभासुरं' तामरसवद् भासुरं—उज्ज्व-
लम् । 'विमलं' विमलामिधानं निनम् । 'आलयामोदितं' आलया—आवासास्तैरमोदितं—न
मोहं नीतम् । विमलं आनमाम इत्यन्वयः ॥ ४९ ॥

अथचूरिः

विमलं जिहं धयमानमामः । पापं ददातीति पापक, न पापदमपापदम्, पुण्यदममित्यर्थः ।
अलं—अत्यर्थम् । यद्वा अपापो यो दमः—उपदामस्ते लातीति अपापदमलम् । धनं—निर्दिष्टं अशेषमलस-
योत्थं शं—सुखमितं—प्राप्तम् । हितं प्राणिजणस्य । नता—नष्टीभूता अमरसभा—देवपर्यङ्गसुराश्च यस्य ।
विमला या माला—पुष्पसूक्ष्मा तयाऽऽमोदितं—सुरभीकृतम् । अपगता आपदो यस्मात् तम् । अलङ्घनं—केना-
प्यपराभूतम् । शमितो मानो येन तम् । आमोदितं न, मोहेन समन्ताच्च वशीकृतम् । तामरसं—रमलं
तद्रूपं भासुरं—ईष्यमानम् । आलये—गृहविषये आमोदितं—अदृष्टम् ॥ ४९ ॥

१३ श्रीविमलजिनस्तुतयः

अप भीविमलनाथाय प्रणामः—

अपापदमलं धनं शमितमानमामो हितं

नतामरसभासुरं विमलमालयाऽऽमोदितम् ।

अपापदमलह्वनं शमितमानमामोहितं

न तामरसभासुरं विमलमालयामोदितम् ॥ ४९ ॥

—पृष्ठी (८, ९)

टीका

अपापदेति । 'अपापदं' न पापं ददातीति यत् तत् । 'अलं' अत्यर्थम् । अथवा पाप-
हेतुत्वाद् पापं, न पापं अपापं, न विधत्ते वा यत् तत् अपापम्, दमं छातीति दमलं, अपापं च
तत् दमलं चेति अपापदमलम् । 'धनं' अखिलद्रु-अत्रेयमलक्षयोत्पत्तिपर्यः, तत् तथाभूतम् ।
'दं' सुखम् । 'हितं' प्राप्तम् । 'आनमामः' प्रणमामः । 'हितं' हितकारणम् । 'नताम-
रसभासुरं' नता अमरसभा सुराश्च यस्य तम्, अथवा नता अमराः सभाः—सदीप्तिका असुराश्च
यस्य तम् । 'विमलमालया' विगतमला या माला—सूक्ष्मा तथा । 'आमोदितं' सुरभीकृतम् ।
'अपापदं' अपगता आपदो यस्य तम् । 'अलह्वनं' न विधत्ते लह्वनं—अपःकरणं कुतोऽपि यस्य
तम् । 'शमितमानं' शमितः—शमं नीतो मानो येन तम् । 'आमोहितं' आ—समन्ताद् मोहं
नीतम् । 'न' इति प्रतिषेधपदं अस्य सम्बध्यते । 'तामरसभासुरं' तामरसवद् भासुरं—उज्ज्व-
लम् । 'विमलं' विमलाभिधानं जिनम् । 'आलयामोदितं' आलया—आवासास्तैरमोदितं—न
मोदं नीतम् । विमलं आनमाम इत्यन्वयः ॥ ४९ ॥

अपचूरिः

विमलं जिनं वयमानमामः । पापं ददातीति पापकः, न पापवमपापदम्, पुण्यप्रशमित्यर्थः ।
अलं—अत्यर्थम् । यद्वा अपापो यो दमः—उपशमस्तु छातीति अपापदमलम् । धनं—निर्दिष्टं अत्रेयमलक्ष-
योत्पत्तिं दं—सुखमितं—प्राप्तम् । हितं प्राप्तिजनकम् । नता—नशीभूता अमरसभा—देवपर्यवसुराश्च यस्य ।
विमला या माला—पुष्पलक्ष्म तथाऽऽमोदितं—सुरभीकृतम् । अपगता आपदो यस्मात् तम् । अलह्वनं—केना-
प्यपराभूतम् । शमितो मानो येन तम् । आमोदितं अ. मोहन समन्ताच्च यदीकृतम् । तामरसं—रमलं
तद्भासुरं—वीज्यमानम् । आलये—गृहविषये आमोदितं—अदृष्टम् ॥ ४९ ॥

અન્વયઃ

અર્થે અ-પાપ-ર્થ (અથવા અ-પાપ-વ્રમ-ર્થ), ઘનં, શં ર્થે, હિતં, નત-અમર-સમા-અસુરં (અથવા નત-અમર-સમ-અસુરં) વિમલ-માલયા આમોદિતં, અપ-આપર્થ અ-લક્ષ્યં, સમિત-માનં, ન આ-મોદિતં તામરસ-માસુરં આલય-અમોદિતં વિમલં આનમામઃ ।

શબ્દાર્થ

અપાપર્થ (મૂં અપાપર્થ) = પાપને નહિ દેનાશને,
પુણ્ય-પ્રદને.

છા = આપણું.

અપાપવ્રમર્થ = પવિત્ર ઉપશમને આપનારાને,

ર્થ (મૂં ર્થ) = પ્રાપ્ત થયેલાને.

આનમામઃ (પાં નમ) = અમે પ્રણામ કરીએ છીએ.

હિતં (મૂં હિત) = હિતકારી.

તામરસમાસુરં = (૧) નમસ્કાર કર્યો છે સુરની

સખાએ અને અસુરોએ જેને એવાને;

(૨) નમન કર્યું છે સુરોએ તેમજ દેવી-

પ્રમાન આસુરોએ જેને એવાને.

વિમલ = નિર્મલ, સ્વચ્છ.

વિમલમાલયા = નિર્મલ (પુષ્પી) માલા વડે.

આમોદિતં (મૂં આમોદિત) = સુખંધિત કરેલાને.

અપાપર્થ (મૂં અપ+આપર્થ) = મર્યેલી ઇ આપ-
તિઓ જેની એવાને.

સમિત (પાં સમ) = સાંત થઈ ગયેલ, નષ્ટ થયેલ.

સમિતમાનં = નાશ કર્યો છે અભિમાનો જેવે એવાને.

આ = અર્થત, સર્વથા.

મોદિત (પાં મુદ) = મુગ્ધ બનેલાને.

તામરસમાસુરં = સમલના જેવા પ્રકાશમાન.

આમોદિતં = સર્વથા મુગ્ધ બનેલાને.

વિમલં (મૂં વિમલ) = વિમલ (નાચ) ને.

મોદિત (પાં મુદ) = હર્ષિત.

આલયામોદિતં = મુદ્-વિષયને વિષે હર્ષરહિત.

શ્લોકાર્થ

શ્રીવિમલનાથને વંદન—

“ અર્ચ્યં પુણ્ય-પ્રદ (અથવા પાપ-રદિત (પવિત્ર) એવા ઉપશમને આપણું કરનાર)
એવ, (પવેનીય કર્મોના લાપ ચલાથી ઉત્પન્ન થતા) નિમિત્ત સુખને પ્રાપ્ત કર્યું છે એવું
એવ, (અનિવ્રજ અમ ૦ ડને મોક્ષ-માર્ગ બનાવનાર દેવાથી) હિતકારી, પ્રણામ કર્યો
સુરની મન એ તેમજ અસુરોએ જેને એવા (અથવા નમસ્કાર કર્યો છે સુરોએ તેમજ દેવી-
પ્રમાન આસુરોએ જેને એવા). વળી નિર્મલ (પુષ્પી) માલા વડે સુખંધિત એવા, નષ્ટ
કર્યો છે અ-મોદિત જેવી (અથવા રિત-થી) એવા, અર્ચ્યનીય (વચનવાળા), તેમજ નાશ કર્યો

૧. અર્ચ્યં એ ક્રિયા કરનાર પુણ્ય-પ્રદ, અર્ચ્ય કર્મોને આપણું કરનાર, દેવો આ દેવો, ૫) પાર્થ
૨. અર્ચ્યં એ ક્રિયા કરનાર પુણ્ય-પ્રદ, અર્ચ્ય કર્મોને આપણું કરનાર, દેવો આ દેવો, ૫) પાર્થ
૩. અર્ચ્યં એ ક્રિયા કરનાર પુણ્ય-પ્રદ, અર્ચ્ય કર્મોને આપણું કરનાર, દેવો આ દેવો, ૫) પાર્થ

Y

સ્પષ્ટીકરણ

११-५५२

શબ્દાર્થ

દાનવ=અશુર.

સદાનવસુરાજિતાઃ=દાનવયુક્ત દેવોશ્ચ નહિ છતાયેલા.

સપ્ત=સંશ્રામ.

અસપ્તરાઃ=અવિદ્યામાન છે સંશ્રામ જેમને જોવા, સંશ્રામ-વિમુખ.

જિનાઃ (મૂં જિન)=વીર્યકર્તા.

રજ્ઞ=ચીરંબુ, સેરંબુ.

મીરજા=અધને ભેદી નાંખનારા.

ક્રિયાસુ (મૂં ક્રિયા)=કર્તૃયોગે વિષે.

ઋષિતાસુ (મૂં ઋષિત)=કૃષિકર.

તે (મૂં જુમ્મ)=તારી.

સકલ= (૧) દોષયુક્ત; (૨) સમસ્ત.

માર=શ્વાર, બોલે.

તીર=તીર, તટ.

સકલમારતીરાઃ= (૧) દોષયુક્ત (સંસારરૂપી) બારના તીર સમાન; (૨) સંપૂર્ણ સર-સ્વતીને દેનારા.

પ્રેર=પ્રેરંબુ.

અસકલમારતીરાઃ=નિર્દોષ વાણીને પ્રેરનારા અથવા દેનારા.

યતાઃ (મૂં યત)= (૧) પ્રયત્નવાન; (૨) સંયમી.

વસુ=સુવર્ણ.

નવસુ (મૂં નવ)=નવ.

રાજિતાઃ (મૂં રાજિત)=શોભાયમાન.

સદાનવસુરાજિતાઃ= (૧) દાનસહિત (અર્થાત્ ત્યાગ-સમય)ના સુવર્ણથી શોભાયમાન; (૨) હૃદયમાં નવ (પદ્મા) વડે સુશોભિત (પૃથક્ પદો લેતાં).

નામી=નાભિ.

રજ્ઞ=કર્તા.

અસપ્તરાજિનામીરજાઃ=નિરૂપમપણે શોભી રદાં છે (અથવા અસાધારણ તેમજ સુશો-ભિત છે) નાભિ અને કર્તા જેમનાં જોવા.

ક્રિયાસુઃ (ષાં ક્રુ)=કર્તા.

ઋષિતાસુ (મૂં ઋષિત)=યોગ્ય.

તે (મૂં તદ)=તેઓ.

કલ=મનોહર.

સકલમાઃ= (૧) સંપૂર્ણ કાન્તિવાળા; (૨) મનો-હર કાન્તિવાળા.

રતીઃ (મૂં રતિ)=હૃદય, આનંદ.

આયતાઃ (મૂં આયતા)=વિસ્તીર્ણ.

શ્લોકાર્થ

સમસ્ત જિનેશ્વરોને સ્તુતિ—

“ (ધીર ઉપદ્રવ-ઉપસર્ગ કરનારા જોવા) દાનવો અને દેવો વડે (પણ) નહિ છતાયેલા જોવા, વળી સંશ્રામથી વિમુખ, ભયને ભેદી નાંખનારા (અર્થાત્ પોતે નિર્ભય હોઈ કરીને અન્ય જીવોને તેવા બનાવનારા) જોવા, સંપૂર્ણ પ્રજાવાળા [અથવા મનોહર કાન્તવાળા], તથા વળી (સાંવત્સરિક) દાન (સમયના) સુવર્ણથી શોભાયમાન [અથવા સર્વદા નવ હૃદયોથી શોભતા] જોવા અને વળી નિરૂપમપણે શોભી રદાં છે [અથવા અસા-ધારણ તેમજ સુશોભિત છે] નાભિ અને કર્તા જેમનાં જોવા, તથા સમસ્ત (સંસાર-રૂપી) બારના તટસમાન (અર્થાત્ સંસારને વિષે અસિખ) જોવા [અથવા પવિત્ર મારતીને પ્રેર-

નારા અથવા અર્પણ કરનારા એવા] અને વળી (ધર્મનો ઉપદેશ દેવામાં) પ્રયત્નમય
[અથવા સંયમી] એવા તે જિનો (મુક્તિ મેળવવામાં) યોગ્ય અને (પણ્ડિત પ્રશ્નોને)
રૂચિકર એવી (ધર્માતુશાલ પરત્વેની) ક્રિયાઓને વિશે (હે મુખ્યુ !) તારા વિસ્તૃત હર્ષને
ઉપજ કરો (અર્થાત્ એવી ક્રિયાઓમાં તું રસ લે તેવો તને બનાવો). ”—૫૦

સ્પષ્ટીકરણ

‘મુદાનવમુરુજિતાઃ’ પદ પરત્વે વિચાર—

આ પદમાં ‘મુદાનવમુરુજિતાઃ’ એ પદના બે અર્થો કરવામાં આવ્યા છે. જો ઉપરાંત તેને
અન્ય અર્થો રાખે તે કે કેમ તે પ્રશ્નનો ઉત્તર શ્રીસોમતિલકકારવિએ રચેલું નીચે મુજબનું
‘દાનવિદ્યા’નાં શ્લોકો છે.

સર્ગસ્તોત્રમ

“દુઃખમાશાપ્તઃ કર્મભિઃ, સર્ગજ ! ત્વાં તમગ્નદમ્ ।

સ્વઃ કિંચિદ્ બ્રહ્મણ મોક્ષે, જગન્નાથપુત્રાગ્રજિતમ્ ” ૭૧ ૭

અર્થ—હે સર્ગજ ! મુનિ-વર આપણું નમન કરાવેલા એવા (તે) આપે અમુશ અને મુશ
બંનેનાં દુઃખોનો અંત દેવાને છાપે, તોવા તને હું શ્રામ આપી નહીં થાઉં પ્રતિવિનયનર્થક-૧

“કર્મજ જ જગન્નાથાગ્રજ !, ધર્મો ! ત્વાં નીચવ રિશભવાત્ ।

સ્વઃ કિંચિદ્ બ્રહ્મણ મોક્ષે, જગન્નાથપુત્રાગ્રજિતમ્ ” ૭૨ ૭

અર્થ—હે ભાગ્યે જ મર્યાદા નહીં પામેને વિશે અચળ વશાવશા બહે શીખતા એવા તને
તોવા કદાચ એ તને હું કદાચ અનલ-કે નહિ થાઉં ૨

“કર્મજ સર્ગજ કા મુનિ-વરભવાત્ મોક્ષાગ્રિ નિગમતાઃ ।

સ્વઃ કિંચિદ્ બ્રહ્મણ મોક્ષે, જગન્નાથપુત્રાગ્રજિતમ્ ” ૭૩ ૭

અર્થ—હે સર્ગજ ! જે કદાચ મુનિ-વરને કે, તોવા એવા આપણી અત્યંત અગ્રિયતા
પરિહાર કે દોષો કે નહીં થાઉં ૩

“કર્મજ ! સ્વચ્છાત્ કિંચિદ્ બ્રહ્મણ મોક્ષાગ્રિ નિગમતાઃ ।

સ્વઃ કિંચિદ્ બ્રહ્મણ મોક્ષે, જગન્નાથપુત્રાગ્રજિતમ્ ” ૭૪ ૭

અર્થ—હે સર્ગજ ! સ્વચ્છાત્ એ કાંઈ (તોવા) અનલ મોક્ષાગ્રિ નિગમતાઃ ૪
અર્થ—હે સર્ગજ ! જે કદાચ મુનિ-વરને કે, તોવા એવા આપણી અત્યંત અગ્રિયતા
પરિહાર કે દોષો કે નહીં થાઉં ૫

— ૭૫ —
“કર્મજ ! સ્વચ્છાત્ કિંચિદ્ બ્રહ્મણ મોક્ષાગ્રિ નિગમતાઃ ।
સ્વઃ કિંચિદ્ બ્રહ્મણ મોક્ષે, જગન્નાથપુત્રાગ્રજિતમ્ ” ૭૫ ૭
અર્થ—હે સર્ગજ ! સ્વચ્છાત્ એ કાંઈ (તોવા) અનલ મોક્ષાગ્રિ નિગમતાઃ ૫
અર્થ—હે સર્ગજ ! જે કદાચ મુનિ-વરને કે, તોવા એવા આપણી અત્યંત અગ્રિયતા
પરિહાર કે દોષો કે નહીં થાઉં ૬

“મયા કલ્મષમહાલિ, પુણ્યં વાગ્મયમર્જિતમ્ ।
સ્ત્વાં પ્રતીક્ષ્ય । નિરીક્ષ્યાઘ, સદ્વાનવસુરાજિતમ્ ” ॥ ૫ ॥

અર્થાત્—હે દરંગીય ! સજ્જનને આનંદદાયક એવા દેહનાં (કિરણોની) એણિનો વિસ્તાર કરનારા એવા તને આજે એવાથી મારા (કર્મરૂપી) મત ધોવાઈ ગયો છે તેમજ મેં અગણિત પુણ્ય ઉપાર્જન કર્યું છે.—૫

“અથ દેવ ! અગઞ્ઞૈર્જ, માવવૈરિષલં મયા ।
મયત્યાલોકિતે મેયોસસદ્વાનવસુરા જિતમ્ ” ॥ ૬ ॥

અર્થાત્—હે દેવ ! હે કલ્યાણરૂપી અખરિષ્ટ તરૂઓને (પવલવિત કરવામાં) મેં મસમાન (મિદેવ) । આજે આપનું દરંગન થયે છે તે જમતને છતવાના સ્વભાવવાળું (હૃદ) ભાવ-શત્રુ-સૈન્ય હું છુએ.—૬

“ન કે જિન ! નિરુદ્ધન્તિ, કામાર્થ્યં વિશ્વમોદિનમ્ ? ।
ત્વત્યામિતે દુમોર્વક ! સદાઽઽનવ । સુરાજિ તમ્ ” ॥ ૭ ॥

અર્થાત્—હે શુભ પરિણામવાળા (દેવ) ! હે વીતસમ ! આરે બાળુથી સર્વદા સ્તુતિ કરાય છે જેની એવા હે (પરમેશ્વર) ! તારા જેવા સ્વામીનો આશ્રય લીધે છે તે વિશ્વને મોહિત કરનારા એવા તે કંઈપણ નામના ધોરને કોણ વશ કરી શકતા નથી ?—૭

“મર્દં વર્ધયતે તત્ત્વ-મૂલતાઽઽશુ તયાઽદ્રિનામ્ ।
ચથા વીતેત્ત ! જેમચૈતન્યનો નિરાસ કરનારી નવીન મહિમા પીધી છવી કલેશને વિસ્તાર

અર્થાત્—હે નાથ ! જેમ ચૈતન્યનો નિરાસ કરનારી નવીન મહિમા પીધી છવી કલેશને વિસ્તાર કરનારા મને વધારે છે, તેમ તત્ત્વને વિષે અત્યંતતા છુવેના તેવા મને સત્વર વધારે છે.—૮

“કષતતપનતેજઃ । પચમુદ્ગુદ્ગુતૌ ચક્ર
કષ તતપસમાનઃ પ્રોઢપાપોષપદ્મે ।
કષ-તતપ-હૈન્દ્રૈર્ન્યન્યાપાદારવિન્નઃ ” ॥ ૯ ॥

અર્થાત્—પંચ મુદિ વટે લોભ કરવામાં સૂર્યના સમાન પ્રતાપવાળા હે દેવ ! જે માટે ટુંકપના સમૂહરૂપી કાઢવને (સૂકવી નાંખવામાં) સૂર્યસમાન, કેશ-કલાપ પ્રતિ ધીમ-તેમજ સૂર્ય, ચન્દ્ર, નૃપતિ તથા દેવેન્દ્રો વટે પૂજાલાં છે ચરણ-કમલો જેનાં એવો છે, તે (અમારા) રાગાદિક ધોરને બાંધી રાખ —૯

“પર્વં ધીજિનપુદ્ગલં દામરમારમ્યં વિશાલચ્છવિં
રાકાસોમસમાસ્યમુત્તમગુણં સન્નમનાકમયુષ ।
સિદ્ધં મન્મથમસદ્ગન્તિમયને ષેયઃસરસ્તુ રવિ

યઃ સ્તૌતિ પ્રયતોઽનુવતે શ મતિમાનત્યન્તદારિભિષમ્ ” ॥ ૧૦ ॥

તેમજ તેની પૂર્વે ૫ ॥ ૫ ॥ અથ આપણનું મુખ્ય કારણ એ છે કે એ જે વડો આપણી આશા છે, બીજી નવમા ૫ ૫ ॥ જે ક, ચ, ટ, ત, પ એ પાંચ વર્ણના પાંચ આય અનુશોભ પ્રયોગ કર્યો મને મોહિત કરે તેવા છે.

અર્થાત્—ઉપશમરૂપી લક્ષ્મી વડે રમણીય, વિશાળ કાન્તિવાળા, પૂર્ણિમાના ચન્દ્રસમાન વદનવાળા, ઉત્તમ ગુણોથી સુક્ત, વિદ્યમાન છે નમ્ર દેવલોકના નાથ જેને વિષે એવા, કંઠરૂપી ઉન્નત કુંજરનો નાશ કરવામાં સિંહસમાન તેમજ કંઠ્યાણુરૂપી સરોવર પ્રતિ સૂર્યસમાન એવા શ્રીજિનેશ્વરની જે પ્રયત્નશીલ (મનુષ્ય) સ્તુતિ કરે છે, તે શુદ્ધિશાળી (માનવ) અત્યંત મનોહર લક્ષ્મી યોગ્ય છે.—૧૦

જિનમવચનપ્રણામ:—

સદા યતિગુરોરહો ! નમત માનવૈરશ્ચિતં

મતં વરદમેનસા રહિતમાયતામાવતઃ ।

સદાયતિ ગુરોરહો ન મતમાનવૈરં ચિતં

મતં વરદમેન સારહિતમાયતા માવતઃ ॥ ૫૧ ॥

—પૃથ્વી

ટીકા

સદેતિ । ‘સદા’ સર્વકાલમ્ । ‘યતિગુરોઃ’ ગુરુઃ—તત્ત્વોપદેષ્ટા યતીનાં ગુરુર્જિન(સ્ત)સ્વ । ‘અહો’ રૂપામ્બળે । ‘નમત’ પ્રણમત । ‘માનવૈઃ’ વૃથિઃ । ‘અશ્ચિતં’ પૂનિતમ્ । ‘મતં’ શાસનમ્ । ‘વરદં’ અપીષ્ઠપદમ્ । ‘એનસા’ પાપેન । ‘રહિતં’ ત્યક્તમ્ । ‘આયતામાવતઃ’ આપતા-વિસ્તીર્ણાં ભા-છાયા વિદ્યતે यस્ય તસ્ય । ‘સદાયતિ’ સતી-શોભના આયતિઃ-પ્રજ્ઞતા यस્ય તત્ । ‘ગુરોઃ’ મહતઃ । ‘રહઃ’ રહસ્યમૂતમ્ । ‘ન’ રિતિ પ્રતિપેધે ઉત્તરેણ સમ્બધયતે । ‘મતમાન-વૈરં’ માનવ્ય વૈરં ચ માનવૈરે, તે મતે यस્ય તત્ યથા ભવતિ । ‘ચિતં’ સમ્બદ્ધમ્ । ‘મતં’ સર્વસ્વાભિપ્રેતમ્ । ‘વરદમેન’ પ્રધાનપ્રથમેન । ‘સારહિતં’ સારં ચ તત્ હિતં ચ । ‘આયતા’ આગચ્છતા । ‘માવતઃ’ અનુરાગાત્ । યતિગુરોર્મતમાયતા વરદમેન ચિતં સદા માવતો નમતેતિ સમ્યગ્ધઃ ॥ ૫૧ ॥

અવચૂરિઃ

અહો લોકાઃ ! યતિગુરોઃ-સર્વજ્ઞસ્ય માવતો-અસ્ત્યા મતં-શાસનં નમત । સદા-સર્વકાલમ્ । કયં-મૂતમ્ ? । માનવૈઃ-માનુષેરશ્ચિતં-પૂજિતમ્ । વર-અર્ચાપ્રાર્થં વજ્રાતિ વરવ્ય । એનસા-પાપેન રહિતં-ત્યક્તમ્ । યતિગુરોઃ-કિંમૂતસ્ય ? । આયતામાવતઃ-આયતા-વિપુલા મા અસ્વાસ્તીતિ મતપ્ । મતં-કિમૂતમ્ ? । સદાયતિ સતી-શોભના આયતિઃ-આગામિકાલઃ પ્રમૂતા યા यस્ય તત્ । ગુરોરર્હતા રહો-રહસ્યમૂતમ્ । ન મતે-અર્ચાષ્ટ માનવૈરે યસ્ય । ચિતં-ધ્યાતમ્ । કેન ? । વરદમેન-પ્રધાનપ્રથમેન । કિમૂતન ? । આયતા-આગચ્છતા । મતં-કયંમૂતમ્ ? । મતં-સર્વસ્વાભિપ્રેતમ્ । સારં-ચ તદ્વિતં ચ । યત્રા મારં દિત્તં પરિમત ॥ ૫૧ ॥

टीका

प्रभाजीति । 'प्रभाजि' प्रभजत इति प्रभाक् तस्मिन् । 'तनुताम्' तनोतु । 'अलं' अत्यर्थम् । 'परं' प्रकृष्टम् । 'अचापला' चपलत्वेन हीना । 'रोहिणी' रोहिण्याख्या । 'सुधावसुः' सुधा-भासादानां लेपद्रव्यं तद्वद् वसुः-तेजो यस्याः सा, अथवा सुधा-अमृतं सैव वसु-द्रव्यं यस्याः सा । 'अमीमनाः' भीः-भयं तत्र मनो यस्याः सा, न भीमनाः अमीमनाः । 'मयि' मद्विषये । 'समाक्षमाला' सह भया-प्रभया समा-सदीप्तिः अक्षमाला यस्याः सा । 'ईहितं' समीहितम् । 'प्रभाजितनुता' प्रभाजितैः-तेजस्तिरस्कृतैर्नुता-स्तुता । 'अमलं' अविषयम् । 'परमचापला' परमं-प्रधानं चापं-धनुर्लाति या सा । 'आरोहिणी' अवश्य-मारोहयति या सा । अयमावश्यके णिनिः । 'सुधावसुरभी' सुधावा-सद्गंगा या सुरभी-गीस्ताम् । णिनिसम्बन्धादत्र 'न निष्ठादिषु' इति षष्ठीप्रतिषेधः । 'अनामयिसमा' न आमयिनी-रोगिणी समा-संसद् यस्याः सा 'समाले' समा-सान्निह्यतां लाति यः स तस्मिन् । 'हितं' सुखोदकम् । सुधावसुरभीमारोहिणी रोहिणी प्रभाजि समाले मयि परं हितं तनुतामलमित्यन्वयः ॥ ५२ ॥

अवचूरीः

रोहिणी वेषी मयि विषये ईहितममलं-अनवयं हितं-शुभोदकं तनुतां-कुवताम् । मयि कथं नरे ॥ प्रभाजि-प्रकर्षेण भजत इति तच्छीले । अलं-अत्यर्थम् । परं-प्रकृष्टम् । वेषी किंविशिष्टा । अचापला-चापल्यमुक्ता । सुधा-भासावलेपनद्रव्यं तद्वद् वसु-तेजो यस्याः । यद्वा अमृतमेव द्रव्यं यस्याः । न भी-मयं मनसि यस्याः सा अमीमनाः । समा-सकान्तिका अक्षमाला यस्याः । प्रभाजितैः-तेजस्तिरास्कृ-तनुता-स्तुता । परमं चापं-धनुर्लातीति । आरोहणशीला । काम् । सुखं धायतीति सुधावा-सद्गंगा या सुरभी-गीस्ताम् । अनामयिनी-नीरोगा समा यस्याः सा । क्षमां लातीति समाले मयि ॥ ५३ ॥

अन्वयः

अलं अ-चापला, सुधा-वसुः, अ-मी-मनाः सह-मा-अक्षमाला, प्रभा-अजि-नुता, परम-चापला, सु-धाव-सुरभी आरोहिणी, अन्-आमयिन्-समा रोहिणी प्रभाजि समाले मयि परं ईहितं अमलं हितं तनुताम् ।

शब्दाद्यं

प्रभाजि (मू० प्रभाज्)=अतिशय भजनशील.
तनुताम् (पा० तन्)=३३, विस्तारः.
परं (मू० पर)=३३, २.
चापल=अचपल, अचपल.
अचापला (मू० अचापला)=अचपलता-२३.
रोहिणी=३३, ३३ (३३).
सुधा=(१) शूनोः, (२) अमृत.
वसु=(१) शान्तिः, (२) द्रव्य.
सुधावसुः=(१) शूनानां समान शान्तिः के
जेवी; (२) अमृतं के द्रव्यं के
अमीमनाः=निर्लभं के मन के
मयि (मू० अमयि)=भासा विरे.

સમાસમાણા=દેહીધ્માન છે જપમાણા જેની
એવી.
રંદિતં (મૂ० રંદિત)=ચાંછિત.
પ્રમા=તેજ.
મુન (ધા० મુ)=સ્તુતિ કરાયેલી.
પ્રમાજિતનુતા=પ્રમા વડે પરાસ્ત થયેલાઓથી
સ્તવાયેલી.
અમલં (મૂ० અમલ)=નિર્મલ.
જાપ=ધનુષ્ય.

હા=મહણ કરવું.
પરમચાપહા=સર્વોત્તમ ધનુષ્યને મહણ કરનારી.
આરોદિણી=આરોહણ કરનારી.
ધાવ=વેગ.
સુધાવસુરમી=અતિશય વેગવાળી ગાયને.
આમયિન્=રાગી.
અનામયિન્=રાગ-રહિત, નીરાગી.
અનામયિસમા=રાગ-રહિત છે સમા જેની એવી.
સમાલં (મૂ० સમાલ)=દુઃખાર્વત.

શ્લોકાર્થ

મીરાદિણી દેવીની પ્રાર્થના—

“અપસતાથી તદન રહિત એવી, વળી મુખા જેવી કાન્તિ છે જેની એવી [અથવા અમૃત છે દ્રવ્ય જેનું એવી], તથા નિર્ભય મનવાળી, દેહીધ્માન જપ-માણાથી પુક્ત, (નિજ) પ્રમા વડે પરાસ્ત કરેલાઓથી સ્તુતિ કરાયેલી એવી, સર્વોત્તમ ધનુષ્યને મહણ કરનારી, અતિશય વેગવાળી એવી આપના ઉપર સ્વાર ચનારી, તેમજ વળી રાગ-રહિત છે સમા જેની એવી મીરાદિણી (દેવી) પ્રકૃષ્ટણે બાળનશીલ તથા સમાવંત એવા માટે વિષે ઉદ્દૃષ્ટ તથા નિર્મલ એવા દિતને વિસ્તારે (અર્થાત્ માફ કર્યાણુ કરે). ”—૫૨

સ્પષ્ટીકરણ

મીરાદિણી દેવીના સંબંધી વિચાર—

સેજમા પદમાં આપણે આ વિષા-દેવીનું સ્વરૂપ વિચારી જયા છીએ એટલે બે વિષે ફરીથી ઉલ્લેખ કરવાની જરૂર રહેલી નથી. પરંતુ કવિરાજે આ પ્રમાણે ફરીથી બે વિષા-દેવીની કેમ સ્તુતિ કરી છે તે સમજા ચકાતું નથી. આ સંબંધમાં જુઓ અસ્તુવિશ્વતિકાના ૬૪ માં ૧૫૬ીકરણ.

શીખદાર્ય

ધૌત (ષાં ષાવ) = પ્રક્ષાલિત.

દાસ = વિકાસ.

સદાસ = વિકસ્વર.

સકલધૌતસદાસનમેરવઃ = પ્રક્ષાલન કર્યું છે સ-

મસ્ત વિકસ્વર નમેરૂ વૃણાનું જેણે એવા.

વિરાન્ત (ષાં દિગ્) = અર્પો.

અભિષેક = અભિષેક.

પ્રવાહ = પ્રવાહ.

અભિષેકજલપ્લવાઃ = અભિષેકના જલ-પ્રવાહો.

મતં (મૂં મત) = અર્પીત, દિત.

અનન્તજિતઃ (મૂં અનન્તજિત) = અનન્તજિત-

ના, અનન્તનાથના.

સ્તપિત (ષાં સ્તા) = સ્નાન કરાવેલ.

ઝહસવ (ષાં ઝમ્) = દેરીપ્રમાન.

કલધૌત = સુવધૌ.

સદ = (૧) સહિત; (૨) દૃઢ.

આસન = સ્નાન-પીઠ.

અસન = વૃક્ષ-વિશેષ.

સ્નાપતોઝસવસકલધૌતસદાસનમેરવઃ = (૧)

સ્નાન કરાવ્યું છે દેરીપ્રમાન તેમજ કન-

કમય એવા તથા સ્નાન-પીઠ સહિત

એવા મેરૂને જેણે એવા (૨) સ્નાન

કરાવ્યું છે દેરીપ્રમાન તથા કનકમય

તેમજ દૃઢ એવા અસન વૃક્ષથી સુજા

મેરૂને જેણે એવા.

શ્લોકાર્થ

શ્રીઅનન્તનાથની સ્તુતિ—

“ પ્રક્ષાલન કર્યું છે (પુષ્પાદિકાથી) વિકસિત એવા સમસ્ત નમેરૂ (વૃણા) નું જેણે એવા, તેમજ સ્નાન કરાવ્યું છે દેરીપ્રમાન તેમજ કનકમય તથા વળી સ્નાન-પીઠ સહિત [અથવા અસન (નામક વૃક્ષ-વિશેષ) સહિત] એવા મેરૂનું જેણે એવા [અથવા દેરીપ્રમાન, સુવર્ણમય અને દૃઢ એવું આસન છે અને વિષે એવા મેરૂને સ્નાન કરાવ્યું છે જેણે એવા] અનન્તજિતના અભિષેકના જલ-પ્રવાહો (હે ભગ્ય !) તને મનોવાંછિત અર્પો. ”-૫?

રૂપધીકરણ

અનન્તનાથ-અરિન્ન—

અનન્તનાથ એ જેનોના ઔદગ્ધા તીર્થકર છે. એમનું બીજું નામ અનન્તજિત પણ છે. તેઓ સિંહસેન રાજા અને સુમશા રાણીના પુત્ર થતા હતા. તેમને જન્મ અર્પોદ્યા નગરીમાં થયો હતો. તેમના સુવર્ણવર્ણી શરીરના ઉપર સિંચાણનું લાંછન હતું અને તેમની ઝાઝારી પદ્મ ધનુષ્ય જેટલી હતી. ત્રીસ લાખ વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં તેઓ નિરાશ્રય અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયા.

પદ્ય-અમરકાર—

આપણે જોઈ ગયા તેમ કવિરાજે પ્રથમ તો જોઈથી સ્થળ તેમજ જોડીકથી અમરકારીત સુધીનાં પદો દ્વારા દ્વિતીય અને ચતુર્થ ચરણોની સમાનતારૂપી અમરકારિતો અંગેનું ચિતાર

શીખદાર્થ

સ્ત (ધા૦ રમ)=આસક્ત.
 સેવિત (ધા૦ સેવ)=સેવા કરાયેલ.
 રતામરસેવિત ! =આસક્ત મુરો વડે સેવા કરા-
 યેલ ! (સં૦)
 હ્રણ=ઉત્સવ.
 હ્રણપ્રદ ! =હે ઉત્સવ-દાયક !
 નિદન્તુ (ધા૦ હર)=નહ કરો.
 જિનેન્દ્રકવચ્ચક ! =હે જિનવરોના સમૂહ !

ચરદ ! =હે અશીષને અર્પણ કરનાર !
 ગતં (ધા૦ ગમ)=ગ્રામ થયેલ.
 અણ્ણતી (મૂ૦ અણ્ણ)=ભૂખતાને.
 અમરતામરસે=દેવકૃત કમલને વિષે.
 હ્રણ=લોચન, નેત્ર.
 વિસતેહ્રણ ! =વિસ્તીર્ણ છે લોચન જેના
 એવા ! (સં૦)

શ્લોકાર્થ

જિન-સમૂહને વિનંતિ—

“(હે સદ્ભક્તિને વિષે) આસક્ત (ચિત્તવાળા) દેવો વડે સેવા કરાયેલા (જિન-સમૂહ) ! હે ઉત્સવ-દાયક ! હે અશીષ (અર્થ) ને અર્પણ કરનાર ! હે વિસ્તીર્ણ લોચનવાળા ! હે જિનવરોના સમૂહ ! દેવકૃત (સુવર્ણમય નવ) કમલોને વિષે રહેલું એવું તારું (અર્થાત્ જિનેન્દ્ર-વર્ગતું) ચરણ-યુગલ ખારી ભૂખતાને નહ કરો.”—૫૪

સ્પષ્ટીકરણ

અજ્ઞાન—

અજ્ઞાન કહો કે મિથ્યા જ્ઞાન કહો કે અવિદ્યા કહો એજ સંસારનું મૂળ છે, સર્વ ઉપાધિઓનું કારણ છે અને હુંકમાં કહીએ તો તે અનેક આપત્તિઓની આમંત્રણ-પત્રિકા છે. આ અજ્ઞાનના પ્રભાવથી દરેક છુપ્યો વસ્તુ અંશે વાહેફૂઝાર હોવાથી તે સંબંધમાં અત્ર વધુ વિચાર કરવામાં આવતો નથી. પરંતુ જોઈતું જ નિવેદન કરવું બસ સ્વભાવ છે કે અજ્ઞાનનો આત્મન્ટિક અંત આણનાર પ્રાણી સમગ્ર સુખ-સામાન્યનો સ્વામી બને છે અને અખણ પ્રદાણ કરેલું તેવા સર્વજ્ઞ સ્વામીની સુખેથી સેવા સ્વીકારે છે. આ સંબંધમાં શ્રી પદ્માનંદ કવિએ રચેલું નિગ્ન-લિખિત પદ્ય વિચારણું અરધાને નહિ અણાય. તેમાં કહ્યું છે કે—

“ક્રોધાદ્યચતુષ્કવાયચરણો દયામોહહસ્તા સહિ !

રાગદ્વેપનિદાતર્કીર્ચદશનો કુયોરમારોદુર !

સજ્ઞાનાકુદાર્કીદાસ્યેન સ મહામિથ્યાત્વદુષ્ટશ્રિયો

મીતો યન ઘરાં ઘરાંકૃતનિર્વે તેનૈવ વિશ્વત્રયમ્” —શા૬૯૦

—વૈરામ્ય-શાલક, પદ્યો ૨૫

૧. અજ્ઞાન અને તેનાથી થતી અવનિર્ણ એ-વિષયના સંબંધમાં જુઓ અતુર્વિંશતિજિનનાનંદ-સ્તુતિ (૫૦ ૨૧-૨૨).

અર્થાત્—હે મિત્ર ! દોષ, માન, માયા અને લોભ એ ચાર ઉગ્ર કષાયોરૂપી ચરણવાળે, ધામોહરૂપી મુંઢવાળો, રાગ અને દ્વેષરૂપી બે લીંછુ અને લાંબા હંતચૂળવાળે તેમજ 'દુર્દમન મદન વડે વ્યાપ્ત એવા મહામિથ્યાત્વરૂપો દુષ્ટ દ્વિધને (હાથીને) એણે સમ્યક્-જ્ઞાનરૂપી અંકુશની નિપુણતા વડે વશ કર્યો છે, તેણેજ આ ત્રેલોક્યને વશ કર્યું છે.

આગમ-સ્તુતિ:—

પરમતાપદમાનસજન્મનઃ—

પ્રિયપદં મવતો મવતોઽવતાત્ ।

જિનપતેર્મતમસ્તજગન્નયી—

પરમતાપદમાનસજન્મનઃ ॥ ૫૫ ॥

—કુતં

ટીકા

પરમેતિ । ‘પરમતાપદ’ પરમતાનાં-વિપક્ષાગમાનાં આપદ્વેતુત્વાત્ આપદ્-અપસનમ્ । ‘માનસજન્મનઃપ્રિયપદં’ અપાનાનિ-અપમાણાનિ સજન્તિ-સમ્બધ્યમાનાનિ મનઃપ્રિયાણિ-દુદ્ધરાહુલદીનિ પદાનિ-સુશ્લિષ્ણ્તાનિ યથ તત્ । ‘મવતઃ’ યુષ્માન્ । ‘મવતઃ’ સંસારાત્ । ‘અવતાત્’ રસતાત્ । ‘જિનપતેઃ’ અર્હતઃ । ‘મતમ્’ આગમઃ । ‘અસ્તજગત્ત્રયીપરમતાપદમાનસ-જન્મનઃ’ અસ્તઃ-સિદ્ધો જગત્ત્રય્યાઃ-જગત્ત્રિનયસ્ય પરમતાપદઃ-મકુટસન્તાપદાધી માનસ-જન્મા-મનોમયો યેન તસ્ય ॥ ૫૫ ॥

અવચૂરિઃ

हे मद्यलोकाः । जितेन्द्रमर्त मवनो-युष्मान् मवतः-संसारान् अवतान्-रसतान् । किंविदिष्टम् । परमतानां-वीर्यादिनासनामापदां हेतुत्वादापद्-अपसनम् । अपानानि-असंख्यानानि सजन्ति-संबध्यमानानि मन-प्रियाणि-विस्तरीयितकृषाणि पदानि-स्वाधन्तानि यस्मिंस्त्वत् । जिनपतेः कार्यमूनस्य । अस्तो-अस्तो जनश्रव्याः परमतापदो-महार्चतापकारी मानसजन्मा-कामो येन तस्य ॥ ५५ ॥

અન્વયઃ

અસ્ત-જપદ્-વ્રદી-પરમ-તાપદ્-માનસ-જન્મનઃ જિન-પતેઃ પર-મત-આપદ્, અ-માન-સજન્-મનસ્-પ્રિય-પદં મતં મવનઃ મવતઃ અવતાત્ ।

निर्याणकलिकायाम्—

“अच्छुतां गडिहर्णां तुरगवाहनां चतुर्भुजां राक्षसाण्युनदक्षिणकरां
वेदकादियुनयामकरां चेति ।”

निर्याणकलिकायाम्—

“अच्छुसां महिषां तुग्गवाहनां चतुर्भुजां सहस्राक्षयुतदक्षिणकां
गेष्टादियुतयामकतां चेति ।”

શીખદાર્ય

સિદ્ધાન્તોને (દર્શનોને) આપતિરૂપ.
 -રક્ષિત, અસંખ્ય.
 ૧ (શબ્દ) સંભવિત કરનારા, સંબંધ
 ધરાવનારા.
 દેહા, વહાણા.
 , શબ્દો એક ભાગ.
 સ્થિત છે (પર-
 ૧૧) સંભવ તેમજ મનોરંજક પદો
 જેને વિશે એવા.
 ૧ (શબ્દ) આપને, સમને.

મવતઃ (મૃં મવ) = ભવથી, સંસારથી.
 અવતાત્ (પાં અવ) = રક્ષણ કરે.
 જિનવતે. = જિનપતિના, તીર્થકરના,
 પ્રવી = પ્રણેતા સમૂહ.
 પરમ = અત્યંત.
 માનસ = મન.
 જન્મવ = જન્મ.
 માનસજન્મવ = કામદેવ.
 અસ્તગતગતપરિપરિપ્રસ્તાપદમાનસજન્મનઃ =
 ધરાવત કથો છે ત્રેલોક્યને અત્યંત
 સંતાપનાર એવા કામદેવને જેણે એવા.

શ્લોકાર્થ

સ્તુતિ—

"પરિપ્રસ્તાપદમાનસજન્મનઃ" એવા કામદેવને જેણે એવા જિનેશ્વરનો,
 વિશેષ) અન્ય દર્શનોને (તેનું ખંડન કરનાર દેવાથી) આપતિરૂપ, તેમજ વળી
 ૧ (પરિપ્રસ્તાપદમાનસજન્મનઃ) સંભવ તેમજ પંડિતોના ચિત્તનું રંજન કરનારા એવા પદો જેને
 ૧ (જેન) સિદ્ધાંત (દેશવ્યે) ૧) તમારું (સંસાર-અવશ્યરૂપી) ભવથી રક્ષણ
 "—૧૫

રૂપધીકરણ

પદ્ય પદ્યમાં દશવિધી ચમત્કૃતિ ઉપરાંત આ પદ્યમાં જે 'મવતઃ' શબ્દના બે અર્થો
 , તે તેની વિશેષતા સૂચવે છે.

સ્તુતિ—

રસિતમુચ્ચતુરે ગમનાય કે

દિશતુ કાશ્ચનકાન્તિરિતાડ્યુતા ।

પૃથગ્નુઃફલકાસિશય કરૈ—

टीका

रसितेति । 'रसितं' शब्दायितम् । 'उत्' प्राचक्ष्येन । 'चतुरं' गृहीतशिक्षम् । अथवा रसितं मुद् यस्य ॥ रसितमुद् स चासौ चतुरश्च तम् । 'गमनाय' गत्यर्थम् । 'कं' सुखम् । 'दिशतु' प्रयच्छतु । 'काञ्चनकान्तिः' कातंस्वरद्युतिः । 'इता' गता । 'अच्युता' अच्युता । 'धृतधनुः-फलकासिशरा' धनुश्च फलकं च असिश्च शरश्च ते धृता यया सा । 'करैः' पाणिभिः । 'असितं' नीलम् । 'वचतुरङ्गमनायकं' उच्यः-मांशुः यस्तुरङ्गमनायकः-तुरङ्गममकाण्डः तम् । वचतुरङ्गमनायकं इता अच्युता कं दिशतु इति सम्बन्धः ॥ ५६ ॥

अवचूरिः

अच्युता-अलु (च्यु १) ता देवी कं-सुखं देयात् । कथंमृता १ । इता-प्राप्ता । कम् १ । उचतुरङ्गमनायकं-तुङ्गाश्वमकाण्डम् । किंविशिष्टम् १ । रसितं-शब्दायमानम् । उत्-प्राचक्ष्येन चतुरं-वक्षम् । असितं-नीलवर्णम् । यद्वा रसिते-मुद्-प्रमोदो यस्य स चासौ चतुरश्च तम् । गमनाय-गत्यर्थम् । देवी कथंमृता १ । काञ्चनवत् कान्तिर्यस्याः सा । करैः-शयिर्धृता चापावरणलङ्घनाया यया सा ॥ ५६ ॥

अन्वयः

गमनाय रसितं, असितं, उद्-चतुरं (रसित-मुद्-चतुरं चतुरं वा), उच-तुरङ्गमनायकं इता, काञ्चन-कान्तिः, करैः धृत-धनुस्-फलक-असि-शरा (रसित-मुद्) अच्युता कं दिशतु ।

शब्दार्थ

रसितं (म० रसित) = शब्दायमान, शब्दायकनाश.
चतुरं = चतुर.
उचतुरं = अत्यंत चतुर.
रसितं = ध्वनि.
रसितमुद् = ध्वनिने विषे हर्षवाणी.
चतुरं (म० चतुर) = यावत्.
रसितमुचतुरं = रसितने विषे हर्ष ॥ जेने जेवा तेमज् यतुर.
गमनाय (म० गमन) = अति अर्थे.
कं (म० क) = सुखने.
दिशतु (धा० दिश्) = अपो.
काञ्चन = सुवर्ण, सेतु.
कान्ति = प्रभा, तेज.

काञ्चनकान्तिः = सुवर्णसमान प्रभा जेने जेवी.
इता (म० इत) = प्राप्त ध्येयी.
अच्युता = अच्युता (देवी).
फलक = छाल.
असि = भस्त्र, वस्त्रा.
शर = बाण.
धृतधनुः फलकासिशरा = धारण कर्ता ॥ धनुष,
श्लोक, तस्मात् तेमज् बाणोने जेजे जेवी.
असितं (म० असित) = कृष्णवर्ण.
उच = उच्य, जेथि.
तुरङ्गम = अश्व, घोडा.
नायक = भुञ्ज.
उचतुरङ्गमनायकं = उच्य अश्वराजने.

શ્લોકાર્થ

શ્રીઅચ્યુતા દેવીની સ્તુતિ—

“ (દેવારવરૂપી) રાજ્ય કરનારા તથા સ્થાપવર્ણી તેમજ ગનિ કરવામાં અત્યંત ચતુર
[અથવા દેવારવને વિષે પ્રીતિ છે અને એવા તેમજ ચતુર] એવા હુચ્ચ અશ્વત્થ
ઉપર સ્વાર થયેલી, તેમજ કનકના જેવી કાન્તિ છે એવી એવી તથા વગી દરને વટે ધરણ
કર્યાં છે પદુખ, હાથ તરવાર તેમજ બાણો જેણે એવી (તથા ધ્વનિને વિષે પ્રતિવાદી એવી)
અચ્યુતા (દેવી) સુખ અર્પે. ”—૫૬

સ્વપીકરણ

અચ્યુતા દેવીનું સ્વરૂપ—

આ અચ્યુતા દેવીનો વર્ણ મુવર્ણચમાન છે તેના હાથમાં ચતુષ્ક, બાણ, ખટ્ત અને
હાથ બે ચાર આયુધો છે, વિશેષમાં એને અશ્વનું વાહન છે. આ દેવીનું બીજું નામ અચ્યુતમિત્રી
(અચ્યુતા) હોયું છે એમ લાગે છે અને તેમ હોય તો તે પણ એક વિદ્યા-દેવી છે તેનું
સ્વરૂપ આચાર-દેવકર પ્રમાણે નીચે મુજબ છે.—

“ તત્ત્વવાનિષ્ઠતકાર્થકરકરાન્યરપુરવધિસિત્તલદ્વધારિણી :

વિષ્ણુકામતમુરમ્બાદનાન્નપુત્રિકા મમવતી રુદ્રાણુ દાયકા ”

—પાન ૧૧૧

નિર્વાણ-કલિકામાં પણ આ વિદ્યા-દેવી વિષે લેખેલ છે. ત્યાં કહ્યું છે કે—

“ તથા અચ્યુતા તદિદ્ગી મુરમ્બાદનાં ચતુર્મુખી સદ્ધર્માણુવશિષ્ઠવતી ચતુર્વર્ણાદમરમ્બાદનાં કંઠે
અર્ધાં અચ્યુતા દેવીને વર્ણ ત્રીજાના જેવા છે અને તે એ એનું વાહન છે અને
તેને ચાર હાથ છે. તેમાં તે જમણા બે હાથમાં ખટ્ત અને બાણ રાખે છે, અર્ધે હાથે
હાથમાં ચતુષ્ક અને બેટક ધારણ કરે છે.

૧૫ શ્રીધર્મજિનસ્તુતયઃ

અથ શ્રીધર્મનાથાય પ્રણામઃ—

નમઃ શ્રીધર્મ ! નિર્કર્મો—દયાય મહિતાયતે ! !

મર્ત્યામરેન્દ્રનાગેન્દ્રે—દયાયમહિતાય તે ॥ ૫૭ ॥

—મનુષ્ય

ટીકા

નમ ઇતિ । ‘નમઃ’ ઇતિ સ્તુત્યર્થે । ‘શ્રીધર્મ !’ શ્રીધર્માભિધાન ! જિન ! ! ‘નિર્કર્મોદયાય’ નિર્ગતઃ કર્મોદયો—મલોત્પાદો यस્ય તસ્મૈ । ‘મહિતાયતે !’ મહિતા—પૂજિતા આયતિઃ—મરિમા-પ્રશુતા યસ્ય તસ્યામન્ત્રણમ્ । ‘મર્ત્યામરેન્દ્રનાગેન્દ્રેઃ’ મર્ત્યાશ્ચ અમરાશ્ચ તેપામિન્દ્રાઃ મર્ત્યા-મરેન્દ્રાઃ તે ચ નાગેન્દ્રાશ્ચ તૈઃ । ‘દયાયમહિતાય’ દયા ચ યમાશ્ચ તેપાં હિતાય । ‘તે’ તુમ્યમ્ । હે શ્રીધર્મ ! મર્ત્યામરેન્દ્રનાગેન્દ્રૈર્મહિતાયતે ! (તે) નયઃ ઇત્યન્વયઃ ॥ ૫૭ ॥

અવચૂરિઃ

હે ધર્મનાથ ! જિન ! તે-તુમ્યં નમોઽસ્તુ । કર્મમૂલકાયા ! નિર્ગતઃ કર્મોદયો—મલોત્પાદો યસ્ય સ તસ્મૈ નિર્ગતકર્મોદયાય । મહિતા—પૂજિતા આયતિઃ—ઉત્તરકાલઃ પ્રશુતા યા યસ્ય । યદ્વા મહિતા આ-સમન્તાદ્ યતયાઃ—સાધવો યસ્ય તત્સંબોધનમ્ । કેઃ ? ! મર્ત્યામરેન્દ્રનાગેન્દ્રૈર્મર્ત્યાશ્ચામરાશ્ચ તેપામિન્દ્રા નાગેન્દ્રાદ્ નાગેન્દ્રસ્વોપલક્ષણાદ્ પાંતાલવાસિદેવૈઃ । દયા ચ યમાશ્ચ—વ્રતાનિ તેપાં હિતાય । તે-તુમ્યમ્ ॥ ૫૭ ॥

અન્વયઃ

(હે) મર્ત્ય-અમર-ઇન્દ્ર-નાગ-ઇન્દ્રૈઃ મહિત-આયતે (અથવા મહિત-આ-યતે) ! શ્રી-ધર્મ ! નિર્-કર્મન્-ઉદયાય, દયા-યમ-હિતાય તે નમઃ ।

૨૧૭૬૧૬

શ્રીધર્મ ! = હે શ્રીધર્મનાથ, હે પંદરમાવીર્ધકર !

નિર્-અસાવવાચક અન્વય.

ઉદય=ઉદય.

નિર્કર્મોદયાય=નાશ કર્યો છે કર્મના ઉદયનો જેલો એવાને.

મહિતાયતે ! = (૧) હે પૂજિત છે ઉત્તરકાલ અથવા પ્રશુતા જેની એવા; (૨) પૂજયેલા

છે સમસ્ત પ્રકારે સાધુઓ જેના એવા ! (૪૦)

નામ=નામકુમાર.

મર્ત્યામરેન્દ્રનાગેન્દ્રૈઃ=નરેન્દ્રો, સુરેન્દ્રો અને નાગેન્દ્રો વડે.

દયા=કૃપા.

દયાયમહિતાય=દયા અને મદના ક્ષિતકારી એવાને.

સ્તોકાર્થ

શ્રીધર્મનાથને પ્રણામ—

“નરેન્દ્રો, (શકાદિ) સુરેન્દ્રો અને (ધરણેન્દ્રાદિ) નાગેન્દ્રો વડે (અર્થાત્ સર્વર્ગ, મર્ત્ય અને પાતાલ એ ત્રણે લોકના આધિપતિઓ વડે) પૂજિત છે ઉત્તર કાલ જનો [અથવા પૂજિત છે પ્રજ્ઞતા જની અથવા પૂજયેલા છે સમસ્ત પ્રકારે સાધુઓ જના] એવા હે (પંદરમા તીર્થંકર) શ્રીધર્મનાથ! નહ ક્યો છે કર્મનો હાથ જેણે એવા (અર્થાત્ સર્વથા કર્મરહિત) તેમજ (શુભ) ક્યા અને પ્રતો (ને પાલન કરનારા)ને હિતકારી એવા તને નમસ્કાર હોતો.”—૫૭

૨૫૪ીકરણ

શ્રીધર્મનાથ-ચરિત્ર—

જાનુ શામ અને સુમતા રાણીના નન્દન ધર્મનાથ પ્રભુ રત્નપુર નગરમાં જન્મ્યા હતા. તેમનો વજન લાંછનથી ચોમતો સુવર્ણવર્ણી દેહ પિત્તાળીસ (૪૫) ધનુષ્યપ્રમાણ હતો. દશ લાખ વર્ષનું આયુષ્ય શાંતિથી પરિપૂર્ણ કર્યા બાદ તેઓ અક્ષય ગતિને પામ્યા.

૫૪-વિચાર—

અત્ર કવિરાજ દ્રીથી મૂળ અમરતુતિનું ચિત્ર આલેખે છે. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો ૫૪માં દ્વિતીય અને ચતુર્થ ચરણોની સમાનતા દ્રીથી આ તેમજ ત્યાર પછીનાં ચર્ણ ૫૪માં—અરે છે ૮૮ મા ૫૪ સુધી દિગ્દેશર વાય છે.

જિનસમૂહસ્થ સ્તુતિઃ—

જીયાજિનૌષો ધ્વાન્તાન્તં, તતાન લસમાનયા ।

મામ્બલલત્વિયા યઃ સ, તતાનલસમાનયા ॥ ૫૮ ॥

—અનુ०

ટીકા

જીયાદિતિ । ‘જીયાત્’ જયતાત્ । ‘જિનૌષઃ’ જિનસમૂહઃ । ‘ધ્વાન્તાન્તં’ તપોવિનાશમ્ । ‘તતાન’ વિસ્તારિતવાન્ । ‘લસમાનયા’ વિલસન્તયા । ‘મામ્બલલત્વિયા (ત્વિયા)’ પ્રમાવલયસમૃદ્ધા । ‘યઃ’ । ‘સઃ’ । ‘તતાનલસમાનયા’ તતઃ-પ્રજ્ઞનો યોગ્નસઃ-શિશ્વી સેન સમાનયા-સદૃશયા । સ જિનૌષો જીયાત્ મામ્બલલત્વિયા (ત્વિયા) ધ્વાન્તાન્તં યસ્તત્તનેતિ યોગઃ ॥ ૫૮ ॥

અવધૂરિઃ

-સ જિનૌષો જીયાત્ । મામ્બલલકાન્તયા યો ધ્વાન્તાન્તધ્વંસે તતાન-અદ્ભુત । કિમૂતયા । તતો-વિપુલો યોગ્નલો-વદ્ધિસ્તસદૃશયા સમાનયા-વર્ધમાનયા ॥ ૫૮ ॥

निर्याणकलिकायाम्—

"प्रज्ञसिं श्वेतवर्णां मयूरपादनां चतुर्भुजां परदशक्रियुक्तदक्षिणकरां
मातुलिङ्गशक्रियुक्तबाहमलां चेति ।"

અન્વયઃ

(દે) જિન-ચન્દ્રાણાં મારતિ ! અક્ષત-અરિ-કે સંસાર-અમ્મસ-નિધી નંદ-નોઃ ! તારિકે !
અવનો અસ્માન્ દ્રાહ રસ ।

૨૧૦-દીર્ઘ

મારતિ । (મૂં મારતી)=હે વાણી !

જિનચન્દ્રાણાં=જિનવરેણી,

નો=નોકા, ડોટી,

નયનોઃ ! =હે નવીન નોકા !

અક્ષત=અક્ષત, નહિ નહ થયેલ,

ક=અલ,

અક્ષતારિકે=અક્ષત છે અનુરૂપી જલ જેને
વિષે એવા,

સંસાર=સંસાર,

અમ્મોનિધિ=અમુદ્ર,

સંસારામ્મોનિધી=સંસાર-સમુદ્રને વિષે

અસ્માન્ (મૂં અમસ્)=અમને,

અવનો (મૂં અવનિ)=પૃથ્વી ઉપર,

રસ (ધાં રસ)=સ્વેદસ્રવ ૩૨,

તારિકે ! (મૂં તારિકા)=હે તારનારી !

શ્લોકાર્થ

ભારતીની સ્તુતિ—

“હે અક્ષત છે અનુરૂપી જલ જેને વિષે એવા સંસાર-સમુદ્રને વિષે નૂતન નોકાન,
સમાન ! હે તારનારી ! હે જિનવરેણી વાણી ! તુ અમાર્ (અ) પૃથ્વી ઉપર સંવર રસઃપૃ ૩૨”-૫૬

ધીમજ્જસિદ્ધેય્યાઃ સ્તુતિઃ—

કેવિરયા ધઃ ક્રિયાચ્છત્તિ—કરા લામાનયાચિતા ।

મજ્જસિર્નૂતનામ્મોજ—કરાલામા નયાચિતા ॥ ૬૦ ॥ ૨૫ ॥

—અનુ૦

ટીકા

કેવિરયેતિ । ‘કેવિરયા’ યપૂરયિતા । ‘ધઃ’ યુષ્માદસ્ય । ‘ક્રિયાન્’ વિધેયાન્ ।
‘જ્ઞાતિકરા’ જ્ઞાતિઃ—આપુપવિશ્રેયદનથ કરો યયયાઃ સા । ‘લામાન્’ અધીસાણેભવાન્ । ‘અયા-
ચિતા’ અમાર્યિતા । ‘મજ્જસિઃ’ મજ્જમી દેવી । ‘નૂતનામ્મોજકરાલામા’ નૂતનં યદ્દમ્મોજં
સદ્ કરાલા—અપુન્થવા આભા—દીપ્તિર્યેસયાઃ સા । ‘નયાચિતા’ નોતિપૂયા ॥ ૬૦ ॥

અવધૂરિઃ

મજ્જસિર્નૂતનામ્મોજ—અમાર્યિતા લામાન્ કયાન્ । કેવિરયાઃ ? કેવિરિ-અધૂરે નિપુર્ણે
કેવિરયા । જ્ઞાતિઃ—અદરણ્યવિદોષઃ કરે યયયાઃ । અવકામલસ્ય કરાલા—અપુન્થવા સ્ત વરદા સ્ત ।
નયેમ—નીચા આચિતા—પદ્મા ॥ ૬૦ ॥

निर्देशकद्वयम्—

“मन्त्रसि श्रेयवर्मा मय्यवधाना बहुभुङ्गा मन्दसन्निभुनदभिरागा
मन्त्रोद्वेगमिभुनदभिरागा मन्त्रोद्वेगमिभुनदभिरागा”

અન્યથા:

(દે) જિન-રન્દ્યાણી મારતિ । અક્ષત-અરિ-કે સંસાર-અમ્મસ્-નિધો મય-નો: । તારિકે !
અવગો અરમાન્ દાદ્ રક્ષા ।

૨૧૦દાર્થ

મારતિ ! (મૂં મારતી)=હે વાણી !

જિનેન્દ્યાણી=જિનવરોની.

મો=નોકા, હોડી.

મયનો: ! =હે નવીન નોકા !

અક્ષત=અક્ષત, નહિ નષ્ટ થયેલ.

ક=જલ.

અક્ષતારિકે=અક્ષત છે શત્રુશ્ચી જલ જેને
વિષે એવા.

સંસાર=સંસાર.

અમ્મોનિધિ=સમુદ્ર.

સંસારામ્મોનિધી=સંસાર-સમુદ્રને વિષે.

અરમાન્ (મૂં અસ્મન્)=અમને.

અવગો (મૂં અવગિ)=પૃથ્વી ઉપર.

રક્ષા (ધાં રક્ષ)=તું રક્ષણ કર.

તારિકે ! (મૂં તારિકા)=હે તારનારી !

શ્લોકાર્થ

મારતીની સ્તુતિ—

“હે અક્ષત છે શત્રુશ્ચી જલ જેને વિષે એવા સંસાર-સમુદ્રને વિષે નૂતન નોકાના
સમાન ! હે તારનારી ! હે જિનવરોની વાણી ! તું અમારું (આ) પૃથ્વી ઉપર સત્વર રક્ષણ કર.”—૫૯

મૃગસિદ્ધિદેવ્યા: સ્તુતિ:—

કેકિસ્થા વઃ ક્રિયાચ્છત્કિઃ—કરા લાભાનયાચિતા ।

મૃગસિર્નૂતનામ્મોજ—કરાલામા નયાચિતા ॥ ૬૦ ॥ ૨૫ ॥

—અનુ૦

ટીકા

કેકિસ્થેતિ । ‘કેકિસ્થા’ મયૂરસ્થિતા । ‘વઃ’ યુષ્માકમ્ । ‘ક્રિયાત્’ વિષેયાત્ ।
‘શ્ત્કિકરા’ શ્ત્કિઃ—આયુધવિશેષસ્ત્રવ કરો યસ્યાઃ સા । ‘લાભાન્’ અધીષ્ટાર્યાગમાન્ । ‘અયા-
ચિતા’ અપ્રાપ્તિતા । ‘મૃગસિઃ’ મૃગસી દેવી । ‘નૂતનામ્મોજકરાલામા’ નૂતનં યદમ્મોજં
તદન્ કરાલા—અત્યુલ્લખા આમા—દીપ્તિર્યસ્યાઃ સા । ‘નયાચિતા’ નીતેયુક્તા ॥ ૬૦ ॥

અવચૂરિ:

મૃગસિર્દેવી યો—યુષ્માકમયાચિતા—અપ્રાપ્તિતા લાભાન્ દયાત્ । કિંમૂતા ? કેકિનિ—મયૂરે તિપ્તીતિ
કેકિસ્થા । શ્ત્કિઃ—મદરણવિશેષ કરે યસ્યાઃ । મયકમલયન્ કરાલા—અત્યુલ્લખા યા યસ્યાઃ સા ।
નયેન—નીત્યા આચિતા—દયાતા ॥ ૬૦ ॥

અન્યથા:

કેકિન્-સ્થા, શક્તિ-કરા, અ-વાચિતા, નૂતન-અમ્મોજ-કરાલ-આમા, નય-આવિતા
પ્રજ્ઞાતિ: ય: હામાન્ ક્રિયાત્ ।

શબ્દાર્થ

કેકિન્=મયૂર, મોર.

સ્થા=રહેવું.

કેકિસ્થા=મયૂર ઉપર આરૂઢ થયેલી.

શક્તિ=આયુધ-વિશેષ.

શક્તિકરા=(૧) શક્તિ છે હસ્તમાં જેના એવી;

(૨) શક્તિને વિષે હસ્ત છે જેના એવી.

હામાન્ (મૂં હામ)=લાસોને.

વાચિત (વાં વાચ)=વાચના કરેલ, આજીજી
કરેલ.

અવાચિતા=વાચના કરી નથી જેની એવી.

પ્રજ્ઞાતિ: (મૂં પ્રજ્ઞાતિ)=પ્રજ્ઞાપ્તિ (દેવી).

કરાલ=ક્રમ્ય, ઉત્કૃષ્ટ.

નૂતનામ્મોજકરાલામા=નવીન કમલોના જેવી

ઉત્કૃષ્ટ છે કાંતિ જેની એવી.

નય=નીતિ.

આવિત (વાં વિ)=સર્વથા વ્યાપ્ત.

નવાચિતા=નીતિથી સર્વથા વ્યાપ્ત.

શ્લોકાર્થ

શ્રોમજ્ઞપ્તિ દેવીની સ્તુતિ—

“મયૂર ઉપર આરૂઢી કરનારી એવી, વળી શક્તિ (નામનું આયુધ) છે હસ્તમાં
જેના એવી, તથા નદિ વાચના કરવા છતાં (અસીદને અર્પણ કરનારી) એવી, તેમજ
નવીન કમલોના જેવી ઉત્કૃષ્ટ છે કાંતિ જેની એવી અને વળી નીતિથી સર્વથા વ્યાપ્ત એવી
પ્રજ્ઞાપ્તિ (દેવી) (દે ભવિક જનો!) તમને (સમ્યક્ત્વાદિક) લાભ કરે. ”—૬૦

સ્પષ્ટીકરણ

પ્રજ્ઞાપ્તિ દેવીનું સ્વરૂપ—

‘પ્રકૃષ્ટ છે જ્ઞાન જેને વિષે તે પ્રજ્ઞાપ્તિ’ એમ પ્રજ્ઞાપ્તિ શબ્દ ઉપરથી જોઈ શકાય છે. આ
પ્રજ્ઞાપ્તિ પણ એક વિષય-દેવી છે. તેને બે હાથ છે. તે એક હાથમાં શક્તિ નામનું આયુધ રાખે
છે, બીજા બીજા હાથમાં તે કમલ રાખે છે. એની કાંતિ પણ કમલ-સમાન છે. વિદ્યેશમાં જોને
કેરનું લક્ષણ છે. વિચારે આ હરીકૃષ્ણને સારૂ નીચેના શ્લોક:—

“શાન્તિમરોગદહકા મયૂરકૂળયાનહીઝયા કલિતા ।

પ્રજ્ઞાપ્તિમિદમ્, યજ્ઞાંતુ મઃ કમળપદમામા ॥” —આર્વા

નિર્વાણ-કલિકામાં તે આ દેવીને આર હાથવાળી વર્ણવી છે. એને તમને ઉદ્ધેશ નીચે
રૂઝા છે:—

“અહં કાંતિ દેવીમર્મ કમલકાંતિમ્ વર્ણવંતુમ્ વર્ણવંતુમ્ કલિકાકાંતિમ્ કલિકાકાંતિમ્ કલિકાકાંતિમ્ વર્ણવંતુમ્

અર્થ—પ્રજ્ઞાપ્તિ દેવીને વર્ણવે છે અને માર એ એનું વાહન છે. વળી એને આર
હાથ છે. તેના કમલમાં તે હાથ વન્ધે અને કલિકાથી વિવરિત છે, બીજા હાથ બે હાથ નીચે
અને રૂઝા છે અરૂંદ છે.

१६ श्रीशान्तिजिनस्तुतयः

अथ श्रीशान्तिनाथस्य स्तुतिः—

राजन्त्या नवपद्मरागशिरैः पादैर्जिताष्टापदा—

द्रेऽकोप । द्रुतजातरूपविभया तन्वाऽऽर्य । धीर ! क्षमाम् ।

विभ्रत्याऽमरसेव्यया जिनपते ! श्रीशान्तिनाथास्मरो—

द्रेकोपद्रुत ! जातरूप ! विभयातन्वार्यधी ! रक्ष माम् ॥ ६१ ॥

—शार्ङ्गल०

टीका

राजन्त्या इति । 'राजन्त्या' भ्राजमानया । 'नवपद्मरागशिरैः' नवस्य पद्मस्य यो रागो-रक्तता तद्वत् शिरैः-शिराभिः पादैः-अङ्गिभिः । 'जिताष्टापदा' जिनः-तुलितोऽष्टाप-
दादिः-कनकदीप्तो येन तस्यामन्त्रणम् । 'अकोप !' शोषरहित ! । 'द्रुतजातरूपविभया' द्रुत-
विलीनं यजातरूपं-स्वर्णं तद्वत् विभा यस्याः तया । 'तन्वा' मूर्ध्ना । 'अर्य' स्वाभिन् । 'धीर !'
पर्ययुक्त ! । 'क्षमाम्' क्षान्तिम् । 'विभ्रत्या' दधानया । 'अमरसेव्यया' सुरैः सेवनीयया ।
'जिनपते !' जिनेन्द्र ! । 'श्रीशान्तिनाथ !' । 'अस्मरोद्रेकोपद्रुत !' न स्मरोद्रेकेण-मदनावेगेन
उपद्रुतः-खलीकृतो यस्त्वेत्यामन्त्रणम् । 'जातरूप !' मादुर्भूतसौन्दर्य ! । 'विभय !' विभय-
प्राप्त ! । 'अतन्वार्यधीः' अतनुः-अकृशः आर्या-मन्त्रस्या धीः-पुद्गिरस्य तस्यामन्त्रणम् ।
'रक्ष मां' प्रापस्व माम् । अत्र भगवत्सनोराष्टपदादिना श्लेषः, सोऽपि नवपद्मरागशिरैः नवरा-
णमणिरशिरैः पादैर्मूलमदेन राजति(ते), द्रुतजातरूपविभयः-मृगतनुवर्णपुतिः क्षमा-शुभं विभक्ति
अमरसेव्यय । तदेवं तन्वा जिताष्टापदादे ! श्रीशान्तिनाथ ! रक्ष मामिति योगः ॥ ६१ ॥

अवधूरीः

हे श्रीशान्तिदेव ! मां रक्ष-पालय । जितोऽष्टापदादिः-मेढयेन तस्य संदोषरूपम् । कदा ! । तन्वा-
शरीरेण । किंभूतया ? । पादैः-शरणे राजन्त्या-सोममानया । विभूतिः ? । नवपद्मरागो-
तद्वत् शिरैः-शिराभिः । हे अकोप !-अकोप ! । द्रुतजातरूप विभूतया ? । अमर-अमर
तद्वत् विभा-क्षान्तियेवधारतया । हे अर्य !-स्वाभिन् ! । हे धीर !-परिषदा
क्षमा-क्षान्ति विभ्रत्या-धारयन्त्या । अमरसेव्यया-देवसेवनीयया । हे
द्रुत ! । जात-मादुर्भूत विभ्रत्यादि रूपं-सौन्दर्य यस्य । हे विभय !

આર્યા-પ્રશસ્યા ધીર્યસ્ય તસ્ય સંવોષનમ્ । ત્વમિત્યસ્યાનુકસ્યાપિ રક્ષોતિ કિયયોપલક્ષ્યસ્ય વિદોનમ્
યા । અન્ન તનોમંરુણા શ્લેષઃ, સોઽપિ પદ્મરાગમણિમયેઃ પાર્વૃમૂલે રાગતે સ્વર્ણવર્ણશ્ચ । ક્ષમા-મુવં વિમતિ
અમરસેવ્યશ્ચ સ્યાત્ ॥ ૬૧ ॥

અન્યથા:

(હે) નય-પદ્મ-રાગ-રુચિરેઃ પાર્વૈઃ રાજન્યા, ક્રુત-જાતરૂપ-વિમયા, ક્ષમાં વિમ્રત્યા,
અમર-સેવ્યયા તન્યા જિત-અપ્તાપદ્મ-અદ્રે ! અ-કોપ ! આર્ય (અથવા અર્ય) ! ધીર ! જિન-પતે !
શ્રી-શાન્તિનાથ ! અ-સ્મર-ઉદ્રેક-ઉપક્રુત ! [અ-સ્મર-ઉદ્રેક ! ઉપ-ક્રુત ! યા] જાત-રૂપ ! વિ-
મય ! અ-તનુ-આર્ય-ધીઃ ! માં રક્ષ !

શીખરાર્થ

રાજન્યા (મૂં રાજન્તી)=શોભતી.
રાગ=રક્તતા.
પદ્મરાગ=(૧) કમલની રક્તતા; (૨) લાલ
મણિ, માણિક્ય.
રુચિર=મનોહર.
નયપદ્મરાગરુચિરેઃ=(૧) નૂતન કમલની રક્ત-
તાના જેવા શોભાયમાન; (૨) નવીન
રક્ત મણિના જેવા મનોહર.
પાર્વૈઃ (મૂં પાર્વ)=(૧)ચરણો વડે; (૨) ચોટા
પર્વતના મૂળ ભાગો વડે.
અદ્રિ=પર્વત.
જિતાપ્તાપદ્મવાદ્રે !=છત્રો છે કનકાચળ (એક)
જેણે એવા !
અકોપ !=હે ક્રોધરહિત !
ક્રુત (યાં ક્રુ)=તપાવેલું, પીગળેલું.
જાતરૂપ=મુવર્ણ.
વિમા=કાન્તિ.
ક્રુતજાતરૂપવિમયા=તપાવેલા મુવર્ણના જેવી
કાન્તિવાળા.
તન્યા (મૂં તનુ)=હેઠ વડે.
આર્ય ! (મૂં આર્ય)=(૧) હે સ્વામિન; (૨)હે એક !
અર્ય ! (મૂં અર્ય)=(૧) હે નાથ; (૨) હે એક !
ધીર ! (મૂં ધીર)=(૧) હે ધૈર્યવાળા; (૨) હે
બુદ્ધિશાળી; (૩) હે બુદ્ધિના દાતા !

ક્ષમાં (મૂં ક્ષમાં)=(૧) ક્ષમાને; (૨) પૃથ્વીને.
વિમ્રત્યા (મૂં વિમ્રતી)=ધારણ કરનારા.
સેવ્ય=સેવનીય, સેવા કરવા યોગ્ય.
અમરસેવ્યયા=હેવાને સેવન કરવા લાયક.
જિનપતે !=હે જિનેશ્વર, હે તીર્થંકર !
શાન્તિ=શાન્તિ(નાથ).
શ્રીશાન્તિનાથ !=હે શ્રીશાન્તિનાથ !
ઉદ્રેક=(૧) વૃદ્ધિ; (૨) ઉપક્રમ; (૩) વેગ.
ઉપક્રુત (યાં ક્રુ)=પીડિત.
અસ્મરોદ્રેકોપક્રુત !=હે કંકર્પના વેગથી નહિ
પીડિત !
અસ્મરોદ્રેક !=અવિદ્યમાન છે કામને ઉપદ્રવ
જેને વિષે એવા ! (સં.)
ઉપ=સમીપતાવાચક અન્યથા.
ક્રુત=ચારિત્ર.
ઉપક્રુત !=સમીપ છે ચારિત્ર જેનું એવા ! (સં.)
જાત (યાં જન્)=ઉત્પન્ન થયેલ.
રૂપ=સૌન્દર્ય.
જાતરૂપ !=ઉત્પન્ન થયું છે (અદ્વિતીય) ૩૫
જેનું એવા ! (સં.)
તનુ=અસ્થ.
અતનુ=અનસ્થ, પ્રચુર, બહુ.
અતન્યાર્યધીઃ !=પ્રચુર છે પ્રચુર મતિ જેની
એવા ! (સં)

શ્લોકાર્થ

શ્રીશાન્તિનાથની સ્તુતિ—

“નૂતન કમલની રક્તતાના જેવાં શોભાયમાન ચરણો વડે સુશોભિત એવા, વજી તપાવેલા મુવર્ણના સમાન કાન્તિવાળા, તથા વજી સમાને ધારણ કરનારા એવા, તેમજ મુરોને સેવન કરવા યોગ્ય એવા દેહ વડે જીતો છે (નવીન પદ્મરાગ મણિએ વડે મનોદગ્ધ એવી પર્વતની મૂળ બ્ધિએથી શોભતો, તપાવેલા કચિનના જેવી કાન્તિવાળો, પૃથ્વીને ધાગણ કરનારો, તેમજ મુરો વડે સેવાયેલો એવો) કનકાયળ જેવો એવા દે (સોળમા તીર્થકર) । દે દોષ-રહિત । દે સ્વામિન્ [અથવા દે આર્ય] । (પરીપદ્મરૂ સદન કરવામાં) ધૈર્યવાન । [અથવા બુદ્ધિશાળી] । દે જિનવર । દે શ્રીશાન્તિનાથ ! કંદર્પના વેગથી નદિ પીડાયેલ એવા દે (દેવાધિદેવ) । [અથવા અવિદ્યમાન છે મદનનો ઉપદ્રવ જેને વિષે એવા (નાથ) ! સુખીય છે આરિત્ત જેનું એવા દે (યોગીશ્વર) ।] ઉત્પત્ત યથું છે (ત્રિલોક્યમાં અદ્વિતીય) રૂપ જેનું એવા દે (નાથ) । દે નિર્ભય (જગદ્ગુરુ) ! અનરૂપ છે પ્રચરત મનિ જેની સેવા દે (પામેશ્વર) । તું મારું રક્ષણ કર. ”-૬૧

સ્પષ્ટીકરણ

શ્રીશાન્તિનાથ-ચરિત્ર—

શાન્તિનાથનો જાને સોળમા તીર્થકરનો જન્મ ગજપુર નગરમાં થયો હતો. તેમના પિતાનું નામ વિશ્વસેન હતું, જ્યારે તેમની માતાનું નામ અચિરા હતું. તેમને સુવર્ણવદ્દો દેહ જન્મ લાંબનથી વિશેષતા શોભતો હતો અને તેમની ડાયાણ ચાલીસ (૪૦) ધનુષ્યકમળ હતી એ લાખ વર્ષનું આયુષ્ય પરિપૂર્ણ થતાં તેઓ ઘોરો ગયા.

મેરૂનાં સોળ નામો—

(૧) મન્દર, (૨) મેરૂ, (૩) મનોરમ, (૪) મુદર્યન, (૫) રવચંદ્રમા, (૬) મિરિર જ, (૭) રન્ડ, અથ, (૮) ચિલોઅથ, (૯) લોક-મધ, (૧૦) નાળી, (૧૧) અમ્બ (અથવા અનંત), (૧૨) સુધૈવર્ણ, (૧૩) સુધૈવરણ, (૧૪) ઉત્તમ (અથવા ઉત્તર), (૧૫) વિશાદ અને (૧૬) અવર્ણ.

‘પાટી’ સંબંધી વિચાર—

અત્ર દિવચનને બદલે બહુવચનનો પ્રયોગ કયો છે તે શું એવું છે એવો પ્રશ્ન ઉત્પન્ન થાય છે. શ્રીસિદ્ધસેન દિવાકરે દેવધાણુ-મંદિરે સ્તોત્રના ૪૨મા પદમાં ‘જગદ્ગુરુ’ એવું શબ્દ લખ્યું છે તે પણ સાથે સાથે વિચારવું જોઈતુંજ અત્ર નિષેદન કરવામાં આવે છે.

પદ્ય-વિચાર—

આ 'શાર્દૂલવિકીરિત વૃત્તમાં રચાયેલ પદ્ય રૂદ્રેપાલકારથી વધુ બગડી છેડે છે. એટલે કે શાન્તિનાથના શરીરને સાફ વાપરેલાં ચારે વિશેષણો મેરૂ પર્વતને પણ લાગૂ પડે છે, એ આ રૂદ્રેપાલકની ખૂબી છે.

જિનવરાણાં વિજયઃ—

તે જીયાસુરવિદ્વિષો જિનવૃષા માલાં દધાના રજો—

રાજ્યા મેદુરપારિજાતસુમનઃસન્તાનકાન્તાં ચિતાઃ ।

કીર્ત્યા કુન્દસમત્વિપેપદપિ યે ન પ્રાપ્તલોકત્રયી—

રાજ્યા મેદુરપારિજાતસુમનઃસન્તાનકાન્તાશ્ચિતાઃ ॥ ૬૨ ॥

—શાર્દૂલ૦

ટીકા

તેં ઇતિ । 'તે' । 'જીયાસુઃ' જયન્તુ । 'અવિદ્વિષઃ' વિગતદ્વિષઃ । 'જિનવૃષાઃ' જિનવૃષભાઃ । 'માલાં દધાનાઃ' સ્ત્રજં વિષ્રતઃ । 'રજોરાજ્યા' પરામસન્તત્યા । 'મેદુરપારિજાતસુમનઃસન્તાનકાન્તા મેદુરાઃ—પીવરાઃ પારિજાતસુમનસઃ સન્તાનકાનિ—સન્તાનકુસુમાનિ ચ તેપામન્તા—અવયવા યસ્ય તામ્ । 'ચિતાઃ' સમ્પદ્ધાઃ । 'કીર્ત્યા' પ્રહયાત્યા । 'કુન્દસમત્વિપા' કુન્દસદૃશદીપ્ત્યા । 'ઈપદપિ' મનાગપિ યે । 'ન' ઇતિ પ્રતિપેધે । 'પ્રાપ્તલોકત્રયીરાજ્યાઃ' લન્ધજગત્ત્રયૈશ્વર્યાઃ । 'મેદુઃ' મ ગતવન્તઃ । 'અપારિજાતસુમનઃસન્તાનકાન્તાશ્ચિતાઃ' અપગતારિસન્દોહાઃ યે સુમનસાં—દેવાન સન્તાનાઃ—સમૂહાઃ તેષાં કાન્તાઃ—મુલ્યાઃ શિરઃપ્રાન્તા વા પ્રણામપર્યન્તાઃ ત્રિયો વા તૈરશ્ચિતાઃ પૂજિતાઃ । તે જિનવૃષભાઃ જીયાસુઃ યે કીર્ત્યા ચિતાઃ પ્રાપ્તલોકત્રયીરાજ્યાઃ ઈપદપિઃ મેદુરિત્યન્વયઃ ॥ ૬૨ ॥

અવચૂરિઃ

તેં જિનોત્તમા જયન્તુ । યે પ્રાપ્તલોકત્રયૈશ્વર્યા અપિ ઈપદપિ ન મેદુઃ—મદં અચૂરિતિ સંવન્ધઃ । કિંચિદ્દિષ્ટાઃ । અવિદ્વિષઃ—શત્રુરહિતાઃ, માલાં—સ્ત્રજં ધારયન્તઃ । માલાં કિંમૂતામ્ ? । રજોરાજ્યા—પરામપૂરેણ મેદુરાઃ પારિજાતકુસુમાનિ સંતાનકકુસુમાનિ ચ તેપામન્તા—અવયવા યસ્યાં તામ્ । ચિતા—વ્યાપ્તાઃ ।

૧ આના સફળ સાથે ભુજો પ્રથમ પદ્યનું રૂપદીકરણ.

૨ આં ૮૦૬ કે ૮૦૭નાં એકથી વધારે અર્થો થના હોય, ત્યાં આ અસંકાર છે એમ સમજવું. ૬૫૫૫૭૩—

“પદેસ્તેવ મિદેર્વા, યાક્યં યત્તયેકમેવ હિ ।

અનેકમત્ર યપ્રાપ્તી, 'એવ' હસ્તુચ્યતે યથા ॥”

—વાગ્ભટ (૪, ૧૨૮)

કયા ! કીર્ત્યા ! કથંભૂતયા ! કુન્દપુષ્પોઽન્વલયા ! અપારિજાતા-અપગતવૈરિવૃન્દા યે સુમન-
સન્તાના-વિદ્રુતસમૂહા દેવસમૂહા યા તેર્વા કાન્તા-શિરઃપાન્તાઃ પ્રણામપરાઃ રિયો યા તેરઘિતાઃ-
પૂજિતાઃ ॥ ૬૧ ॥

અન્વયઃ

યે અ-વિદ્રિયા, રજસ્-રાગ્યા મેદુર-પારિજાત-સુમનસ્-સન્તાનક-અન્તા (અથવા મેદુર-
સુમનસ્-સન્તાન-કાન્તા) માછી દધાના, કુન્દ-સમ-ત્વિયા કીર્ત્યાં ચિતાઃ, પ્રાત્-લોક-પ્રયી-
રાગ્યાઃ, અપ-અરિ-જાત-સુમનસ્-સન્તાન-ક-અન્ત-અઘિતાઃ (અથવા અપ-અરિ-સન્તાન-
કાન્તા-અઘિતાઃ) રૂપદ્ અવિ ન મેદુર, તે જિન-યુવા જીવાસુઃ ।

શીખદાર્ય

જીવાસુઃ (મૂં જિ)=જયવેતા વતો!
વિદ્રિય=દુરભન.
અવિદ્રિય=અવિવિધમાન છે દુરભનો જેના એવા,
યતુ-રહિત.
યુવ=એક.
જિનયુવા=જિનોમાં એક, જિનવરો.
માછી (મૂં માછી)=માછાને.
દધાનાઃ (મૂં દધાન)=ધારણ કરનારા.
રજોરાગ્યા=પરાગની પંક્તિ વડે.
મેદુર=અતિશય સ્નિગ્ધ.
પારિજાત=પારિભતક, કદમ્બવૃક્ષ.
સુમનસ્=પુષ્પ.
સન્તાન=વિસ્તાર, સમૂહ.
સન્તાનક=સન્તાનક નામનું દુષ્ક્રમ.
મેદુરપારિજાતસુમનઃસન્તાનકાન્તાઃ=(૧) અતિ-
શય સ્નિગ્ધ એવા પારિભતકનાં પુષ્પોના
સમૂહ વડે મનોહર એવી; (૨) અતિ-
શય સ્નિગ્ધ એવા પારિભતકનાં પુષ્પોના
તેમજ સન્તાનકના અંતો છે જેમાં એવી.
ચિતાઃ (મૂં ચિત)=આપ્ત.

કીર્ત્યાં (મૂં કીર્તિ)=યથા વડે.
કુન્દ=કુન્દ, મોગશનું ફૂલ.
સમ=સમાન.
કુન્દસમત્વિયા=કુન્દના સમાન કાન્તિ વડે.
રૂપદ્=જય.
યે (મૂં યદ્)=તેઓ.
પ્રાત્ (યાં આપ્)=યેળવેલ.
રાગ્ય=રાગ્ય.
પ્રાત્લોકપ્રયીરાગ્યાઃ=પ્રાત્ત કર્યું છે ત્રેલોક્યનું
સામાન્ય જેમણે એવા.
મેદુરઃ (યાં યદ્)=ઝવેર કર્યો.
સુમનસ્=(૧) દેવ; (૨) સજ્જન.
ક=મસ્તક.
અઘિત (યાં ઝય)=પૂજાયેલ.
અપારિજાતસુમનઃસન્તાનકાન્તાઘિતાઃ=(૧) નદ
ધરો છે યતુ-સમૂહ જેનો એવા દેવ-
વર્ગની કાન્તાઓ વડે પૂજિત; (૨) વૈરિ-
વર્ગથી રહિત એવા સજ્જનોના સમુ-
દાયના મસ્તકના અન્ત વડે પૂજાયેલા.

શ્લોકાર્ય

જિનવરોનો વિજય—

“ યતુ-રહિત એવા, વળી પરાગની પંક્તિ વડે અતિશય સ્નિગ્ધ એવાં પારિભતકનાં
પુષ્પોના સમૂહ વડે મનોહર એવી [અથવા અતિશય સ્નિગ્ધ એવાં

તેમજ સંતાનકના અંતો છે જમાં એવી] માલાને ધારણ કરનારા એવા, તથા વળી કુન્દ (કુસુમ) ના સમાન (શ્વેત) કીર્તિ વડે વ્યાપ્ત એવા, અને વળી પ્રાપ્ત કર્યું છે ત્રૈલોક્યનું પણ સામ્રાજ્ય જમણે એવા તેમજ નદ યથો છે શત્રુ-સમૂહ જેનો એવા દેવ-વર્ગની કાન્તાઓ વડે પૂજિત (અથવા વૈરિ-રહિત એવા વિદ્વદ્-વર્ગના મસ્તકના અન્ત (ભાગ) વડે પૂજાયેલા) એવા (હોવા છતાં પણ) જે (જિનેશ્વરોએ) જરા પણ ગર્વ ન કર્યો, તે જિનેશ્વરો જયવંતા વર્તો. "—૬૨

जिनमतस्य स्तुतिः—

जैनेन्द्रं मतमातनोतु सततं सम्यग्दृशां सद्गुणा-

लीलाभं गमहारि भिन्नमदनं तापापहृद् यामरम् ।

दुर्निर्भेदनिरन्तरान्तरतमोनिर्नाशि पयुर्ल्लस-

छीलाभङ्गमहारिभिन्नमदनन्तापापहृद्यामरम् ॥ ६३ ॥

—गार्डल०

टीका

जैनेन्द्राप्ति । 'जैनेन्द्रं' जिनेन्द्रसम्बन्धि । 'मतं' दर्शनम् । 'आतनोतु' प्रययतु । 'सत्
तम्' अत्रहम् । 'सम्पग्दशाम्' अविपरीतबुद्धीनाम् । 'सद्गुणालीलाभम्' साधुगुणावलीप्राप्तिम्
'गमहारि' गर्भमनोहरम् । 'भिन्नमदनम्' विदारितस्मरम् । 'तापापहृत्' तापं अपहरति यत् तत्
'यामरम्' यामाः-यमाः तान् राति-ददाति यत् तत् । 'दुर्निर्भेदनिरन्तरान्तरतमोनिर्नाशि
दुर्भेदं-दुःखभेदं निरन्तरं-निर्विवरं आन्तरं-मनोऽन्तर्भवं तमः-मोहं निर्नाशयत्येवंशूलं यत् तत्
'पर्युल्लसल्लीलाभङ्गमहारिभिन्' पर्युल्लसल्लीलान्-मोचदिल्लासान् अभङ्गान्-अजेयान् महारिन्-
महाप्रतिपक्षान् भिनत्ति यत् तत् । 'नमदनन्तापापहृद्यामरम्' नमन्तोऽनन्ताः अपापाः-दयाः
अमरा यस्य तत् ॥ ६३ ॥

अथचरिः

अनेन्द्र-जनेन्द्राक्तं मनं बहुजन्मिलासं सम्यग्दर्शनां यित्वांतु । किंचिद्विश्रुतं । गमा-
सहस्राष्टास्तेरि-मनादस्य । मित्रा-विप्रीणां मयः-अनघो येन । तापं-संसारधमयजमपदरतिनि ।
यमानि-प्रधानां राशीनि । बुद्धिर्भेद-द्वयमेवं निरन्तरं-निर्विरतं-अन्तरं-अन्तरं तमां-मोदं निजो-
दास्यन्त्येवंप्रसिद्धम् । पर्युद्धस्योक्तान् मोघत्रिलासात् अमहान्-अजेयान् महारान्-महादेविनां विजयीनि ।
मन्त्रान्-मन्त्रा-अस्मानाः अथावहाया अया यस्य ॥ १३ ॥

अन्यपः

अन्वयः
 वाम-हारि, मिथ-मदनं, ताप-अवहृत्, वाम-रं, पुनिमेष-मिरन्तर-आमन-तमन्-मिना-
 मिर-पुन्युत्तम-होहा-अमह-मह-प्रि-मिर, नमन-अमन्त-अवाप-दय-अमर अंगदं मन्
 लम्ह-दरां लम्ह-अर्हा-हामं मन्तं आनन्तु ।

જૈનેન્દ્ર (મૂં જૈનેન્દ્ર) = જિનેન્દ્ર - વિષયક.

આતમોત્ત (ધાં તત્ત) = વિસ્તાર કરો.

સતતં = નિરન્તર, હંમેશાં.

સમ્યક્ = સમીચીન, યથાર્થ.

સમ્યગ્દર્શ = સમ્યગ્દર્શિના.

સદ્ગુણ = સદ્ગુણ.

સદ્ગુણાલીલામ્ = સદ્ગુણોની શ્રેણિના લાભને.

મમહારિ = આલાપકને લીધે મનોહર.

મિત્ર (ધાં મિત્ર) = ભેદી નાંખેલ.

મિત્રમકનં = ભેદી નાંખ્યો છે મનને જેણે એવા.

અપદ્મ = દૂર કરનાર.

તાપાપદ્મ = સંતાપને દૂરનાર.

ધામ = મત.

ધામરં = મતોને આપનાર.

દુર્નિર્મલ = દુઃખે કરીને ભેદી થકાય તેવા, દુર્લભ.

નિરન્તર = આંતર-રહિત.

આન્તર = આંતરિક.

નિર્નાશિન્ = નાશ કરનાર.

દુર્નિર્મલનિરન્તરાન્તરમોનિર્નાશિ = દુર્લભ તેમજ અંતર-રહિત એવા આ

અંધકારનો અર્થત અંત આણુના પર્ણુલસદ્ (ધાં લક્ષ) = ઉદય પામતા, સિત થતા.

લીલા = વિલાસ.

અમદ્ર = દુર્લભ.

મિત્ર = ભેદી.

પર્ણુલસદ્લીલામદ્રમહારિમિત્ર = ઉદય પામતા છે વિલાસે જેના એવા દુર્લભ મહાશયુ-

ઓનો નાશ કરનાર.

અવન્ત = અન્ત-રહિત, અગણિત.

નમકવન્તાપાપધામરં = નમકકાર કરનાર છે અવન્ત, પાપ-રહિત તેમજ મનોરંજક એવા અમર જેને એવા.

સંલોકાર્થ

જિન-મતની સ્તુતિ—

“ આલાપકોએ કરીને મનોહર એવો, વળી ભેદી નાંખ્યો છે સતિ-પતિને જેણે એવો તથા (ભવ-અમણુરૂપ) સંતાપને દૂરનારો તેમજ (મહા-) મતોને દેનારો, અને વળી દુર્લભ તેમજ અંતર-રહિત (અર્થાત્ અતિશય ગાઢ) એવા આન્તરિક (અસાનરૂપી) અંધકારનો અર્થત અન્ત આણુનારો, તથા વળી ઉદય પામતા છે વિલાસે જેના એવા દુર્લભ (રાગ, દેવ વગેરે) મહાશયુઓનો સંહાર કરનારો એવો, તેમજ વળી નમન કરનાર છે અવન્ત, પાપ-રહિત તેમજ મનોહર અમરો જેને એવો જિનેન્દ્ર-વિષયક (અર્થાત્ તીર્થંકરે પ્રરૂપેવો) સંદાન્ત સમ્યગ્દર્શિઓને સર્વદા (સમાદિક) સદ્ગુણની શ્રેણિનો લાભ કરો. ”—૬૩

વચ્ચાર—

આ પદ્યમાં (અને ખાસ કરીને એવા ત્રીજા અરણ્યમાં) દન્ય અસરોનું જનક એ -
ને એથી ઉતરી સંખ્યામાં જોયેલ નજરે પડે છે, એ આ -

श्रीमद्विशालिनीशाय स्तुतिः—

दण्डच्छत्रकमण्डलूनि कलयन् स ब्रह्मशान्तिः क्रियात्

गन्त्यज्यानि शमी क्षणेन शमिनो मुक्ताक्षमाली हितम् ।

तत्ताष्टापदपिण्डपिङ्गलरुचिर्वाधारयन्मूढतां

संत्यज्यानिशमीक्षणेन शमिनो मुक्ताक्षमालीहितम् ॥ ६४ ॥ १६ ॥

—शार्ङ्गल०

टीका

दण्डेति । 'दण्डच्छत्रकमण्डलूनि' दण्डः—आपादो ब्रदिदण्डः छत्रं—आतपत्रं कमण्डलुः—
कुण्डिता (गानि) । 'कलयन्' दृढयन् । 'सः' । 'ब्रह्मशान्तिः' ब्रह्मशान्तिनामा ब्रह्मराक्षसः ।
'क्रियात्' क्रियायात् । 'सन्ति' गोभनानि । 'अज्यानि' ज्यानिरहितम् । 'शमी' प्रशमयन् ।
'क्षणेन' सपदि । 'शं' सुखम् । 'इनः' प्रभुः । 'मुक्ताक्षमाली' मीक्तिकाक्षमालावान् ।
'रिं' परिणतिमुखम् । 'तत्ताष्टापदपिण्डपिङ्गलरुचिः' तत्तो योऽष्टापदपिण्डः—कनकगोलः
तद्वत् पिङ्गलरुचिः—कपिलच्छविः । 'यः' । 'अधारयत्' धृतवान् । 'मूढतां' अज्ञताम् । 'संत्यज्य'
रयप्रदा । 'अनिशं' अनवरतम् । 'ईक्षणेन' आलोक्षणेन । 'शमिनः' शमनेः कस्यापि ।
'मुक्ताक्षमाली' मुक्ता—रत्नका अक्षमायाः—अक्षान्तेः आली—परस्परं येन सः । 'ईदितं'
नेष्टितम् । सन्ति दण्डच्छत्रकमण्डलूनि कलयन् स ब्रह्मशान्तिरज्यानि शं क्षणेन क्रियात् यः
शमिनः अनिशं ईक्षणेन मूढतां संत्यज्य हितं आधारयदिति सम्बन्धः ॥ ६४ ॥

अवचुरिः

स ब्रह्मशान्तिनामा यशः शं—सुखं कुरुताम् । किं कुरुन् ॥ दण्डच्छत्रकमण्डलूनि कलयन्—उद्वहन् ।
किंभूतानि । सन्ति—गोभनानि । अज्यानि—अग्नीनानि । शमी—प्रशमयन् । क्षणेन—क्षणेन । मुक्ताक्ष-
माली अस्याहर्ताति । तत्ताष्टापदपिण्डपीतरुचिः । यो यशः कस्यसि शमिनो—शमनेनिशं निरन्तराग्नि-
क्षणेन—दिलोकनेनाक्षतां—मूढतां संत्यज्य हितं परिणतिसुखमधारयन् । हितं किंभूतम् । मुक्ता अक्षमा
यस्ते मुनयस्तेषामाली—अग्निरस्य ईदितं—चेष्टितम् ॥ ६४ ॥

अन्वयः

यः शमिनः अनिशं ईक्षणेन मूढतां संत्यज्य सुखं—अक्षमा—आली—ईदितं हितं आधारयन्,
स सन्ति अज्यानि दण्ड—छत्र—कमण्डलूनि कलयन्, शमी, इनः, मुक्त—अक्ष—माली, तत्ता-
ष्टापद—पिण्ड—पिङ्गल—रुचिः ब्रह्मशान्तिः क्षणेन (अ—ज्यानि) शं क्रियात् ।

बम्हदशानि.

निर्याणकलिकायाम्—

“ब्रह्मशान्तिं पित्र्यर्णं दंष्ट्राकरालं अटामुमुटमण्डितं पादुकावदे
भद्रामनस्थितं उपवीतालकृतस्वर्णं धनुर्भुजं अक्षमूवददकान्वित-
दक्षिणपाणिं कुण्डिकाच्छत्रालकृतवामपाणिं धेति ।”

श्रीमद्व्यासविनायक्य श्रुतिः—

दण्डच्छत्रकमण्डलूनि कलयन् स ब्रह्मशान्तिः कियान्

सन्त्यज्यानि शमी धनेन शमिनो मुक्ताक्षमाली हितम् ।

तत्ताष्टापदपिण्डपिङ्गलरुचिःधारयन्मूढतां

संत्यज्यानिशमीक्षणेन शमिनो मुक्ताक्षमालीहितम् ॥ ६४ ॥ १६ ॥

—माट्ट०

टीका

दण्डेति । 'दण्डच्छत्रकमण्डलूनि' दण्डः—आपादो ब्रविदण्डः छत्रं—भातपरं कमण्डलूः—
कुण्डिका (गानि) । 'कलयन्' दृढयन् । 'सः' । 'ब्रह्मशान्तिः' ब्रह्मशान्तिनामा ब्रह्मरात्रयः ।
'कियान्' विधेयात् । 'सन्ति' शोभनानि । 'अज्यानि' ज्यानिरहितम् । 'शमी' प्रथमरात्रि ।
'क्षणेन' सपदि । 'शं' सुरम् । 'इनः' मधुः । 'मुक्ताक्षमाली' मीक्षिकाक्षमालावान् ।
'हितं' परिणतिमुखम् । 'तत्ताष्टापदपिण्डपिङ्गलरुचिः' तस्यो योऽष्टापदपिण्डः—कनकगोचः
तद्वत् पिङ्गलरुचिः—कपिलच्छविः । 'यः' । 'अधारयत्' धृतवान् । 'मूढतां' अज्ञतान् । 'संत्यज्य'
त्यक्त्वा । 'अनिशं' अनवरतम् । 'ईक्षणेन' आक्षेपनेन । 'शमिनः' मृतेः कस्यापि ।
'मुक्ताक्षमाली' मुक्ता—त्यक्ता अक्षमायाः—अज्ञानेः आली—परस्परं येन सः । 'ईक्षितं'
चेष्टितम् । सन्ति दण्डच्छत्रकमण्डलूनि कलयन् स ब्रह्मशान्तिरज्यानि शं क्षणेन कियान् यः
शमिनः अनिशं ईक्षणेन मूढतां संत्यज्य हितं आधारयति सम्पन्नः ॥ ६४ ॥

अवचूरीः

स ब्रह्मशान्तिनामा यशः शं—सुरं कुरुतात् । किं कुरुत् ॥ दण्डच्छत्रकमण्डलूनि कलयन्—उद्धृत्य
किमूनानि । सन्ति—शोभनानि । अज्यानि—अहीनानि । शमी—प्रथमरात्रि । क्षणेन—वेगेन । मुक्ताक्ष-
माला अक्षरास्तीति । तत्ताष्टापदपिण्डपीतरुचिः । यो यक्षः कस्यापि शमिनो—मुषेरनिशं निरन्तरमीक्ष-
णेन—विलोकनं वा शता—मूढतां संत्यज्य हितं परिणतिमुखमधारयत् । हितं किमूतम् । मुक्ता अक्षमा
येस्ते मुनयस्तेषामाली—अङ्गिरस्तस्या ईक्षितं—चेष्टितम् ॥ ६४ ॥

अन्यथः

यः शमिनः अनिशं ईक्षणेन मूढतां संत्यज्य मुक्त-अक्षमा—आली—ईक्षितं हितं आधारयत्,
स सन्ति अज्यानि दण्ड-छत्र-कमण्डलूनि कलयन्, शमी, इनः, मुक्त-अक्ष-माली, तस्य-
अष्टापद-पिण्ड-पिङ्गल-रुचिः ब्रह्मशान्तिः क्षणेन (अ-ज्यानि) शं कियान् ।

समदशाल.

निर्वाणकलिकायाम्—

“ब्रह्मज्ञानं पित्र्यं दंष्ट्राकृतं जटामुकुटमण्डितं पादुकादं
भद्रासनस्थितं उपवीतालकृतस्कन्धं धनुर्भुजं भस्मदण्डकान्वित-
दक्षिणपाणिं कुण्डिकाच्छिवालकृतयामपाणिं चेति ।”

निर्वाणकविचापाम्—

“ममशान्तिं पित्र्यं संतुष्टाय जगत्पुत्रमिदं पादुकाङ्क
ममशान्तिं उपवीतात्पुत्रकण्ठं वसुधैव कुटुम्बकम्
इति ॥”

निर्वाणकलिकायाम्—

“महाशान्तिं विहाय सर्वं संसारं जयमुदयमिदं वापुकायं
महासमस्तितं उपवीतामृतस्य चतुर्थं महत्सुखदण्डमिदं
दक्षिणायामि दुग्धिकायामृतस्य चतुर्थं महत्सुखदण्डमिदं ॥”

All rights reserved.

જિનસ્તુતયઃ]

સ્તુતિચતુર્વિંશતિકા

શબ્દાર્થ

વળદ=૬૫૬.

ઉપ=૭૩.

કમળદલ=કમળદળ.

વળદપ્તકમળદલનિ=૬૫૬, ૭૩ અને
કમળદલને.

કલયત્ (ધાં કલ)=ધારણ કરનારો.

બ્રહ્મશાન્તિઃ (મૂં બ્રહ્મશાન્તિ)=બ્રહ્મશાન્તિ
(યક્ષ).

સન્તિ (મૂં સન્)=યોભાયમાન.

જ્ઞા=હાનિ.

અગ્નિનિ=(૧) હાનિરહિત; (૨) નવીન.

રામી (મૂં રામિત)=ઉપશમ-યુક્ત.

શયન=શયનમાં, પગમાં.

દનઃ (મૂં દન)=સ્વામી.

મુક્તા=મોતી.

મુક્તાક્ષમાલી=મોતીની જપ-માલા છે જેની
પાસે એવો.

વિળદ=વિળદ, સમૂહ.
વિદ્વલ=પીત, પીળી.

તતાદ્યાપવિળદવિદ્વલચિઃ=તપેત
વિળદના સમાન પીળી પ્રભા

અધારણ (ધાં ધુ)=ધારણ કરતો.

મૂર્તિ (મૂં મૂર્તિ)=અજ્ઞાનને, મૂર્ખને.

સંત્યજ્ય (ધાં ત્યજ)=ત્યાગ કરી
દેખે.

અનિશ્ચ=સર્વદા.

ઈશણ (મૂં ઈશણ)=અવલોકનથી, દર્શન.

રામિનઃ (મૂં રામિત)=ઉપશમ-યુક્તના.

મુક્ત (ધાં મુક્ત)=મૂઠી દીપેત, ત્યાગ કરી.

અક્ષમા=શમાનો અભાવ, ક્રોધ.

દંદિત=(૧) ચેદિત; (૨) અબીદ.

મુક્તાક્ષમાલીદિત=ત્યાગ કરી છે કે.કે.કે. જેને

એવાની એલિને અબીદ

શ્લોકાર્થ

શ્રીબ્રહ્મશાન્તિ યક્ષની સ્તુતિ—

“ ઉપશમ-યુક્ત (એવા ક્રોધક યુનિવર્સ)નું નિરંતર દર્શન કરવાથી મૂર્ખતાને ત્યાગ
દેખે, ત્યાગ કર્યો છે હાથનો જેમણે એવા (સાધુ પુરુષો)ની એલિને અબીદ એવા દિવસે
જે ધારણ કરતો હોય, તે, યોગનીય [અથવા વિષમાન] અને હાનિ-રહિત એવા
દુઃક, ૭૩ અને કમળદળને ધારણ કરનારો, અને ઉપશમયુક્ત, વજી સ્વામી, તથા જેની
એવા જપ-માલાવાળો તેમજ તપેલા સુવર્ણના વિળદના સમાન પીત પ્રભાવ. જે. એ. જે.
બ્રહ્મશાન્તિ (નામનો યક્ષ) (દે બંધો ! તમને) સંભારી (ધારણ) મુખ કરે. ”—૧૪

સ્પષ્ટીકરણ

બ્રહ્મશાન્તિ યક્ષ—

આ પ્રથમજ પદ છે કે જેમાં કવીશ્વર દેવીની સ્તુતિ ન કરતાં બ્રહ્મની સ્તુતિ કરી છે. બ્રહ્મ
દેવીત્વ ઉપ માં પદમાં પણ નજર પડે છે. અર્થાત્ જય મળીને દેવ જેવ વાર કવિર જે રસની
સ્તુતિ રચી છે; બાકી તે દેવીઓનીજ સ્તુતિ કરી છે.

આ યક્ષરાજના સંબંધમાં કોઈ મુનિવરનું દિન પ્રતિદિન દર્શન કરવાથી તેનું અજ્ઞાન નષ્ટ થયું એમ જે ઉદ્દેશ કરવામાં આવ્યો છે, તે વાસ્તવિક છે. કેમકે મહર્ષિ ભર્તૃહરિયું “સત્સંગતિઃ કિં ન કરોતિ પુંસમ્ ?” એ વાક્યામૃત કયાં અનુભવ્યું છે ?

વિશેષમાં આ દૃષ્ટાન્તથી એ પણ વાત વિચારવા લાયક છે કે જ્યારે સાધારણ મુનિના દર્શનથી પણ આટલો લાભ થાય છે, તો મુનીશ્વર એવા વીતરાગ વીર્યકરના દર્શનથી શા શા લાભો ન થાય વાર ?^૧

હવે આ યક્ષ પરત્વે વિચાર કરીએ. આ પણ ઉપરથી એટલું તો સુસ્પષ્ટ ભેદ શકાય છે કે આ યક્ષને ચાર હાથ છે અને તે દણ્ડ, છત્ર, કમણ્ડળ અને જપ-માલાથી શોભે છે, તેમજ તેનો વર્ણ સુવર્ણના સમાન પીત છે. પરંતુ આ યક્ષના વાહનના સંબંધી માહિતી અત્ર મળી શકતી નથી.

આ યક્ષના સંબંધમાં સંપૂર્ણ માહિતી તો નિર્વાણ-કલિકામાંના નીચે મુજબ ઉદ્દેશમાંથી મળી આવે છે:—

“તથા દ્વિજશાન્તિઃ વિદ્વર્ણ દંષ્ટ્રાકરાલં જટામુકુટમણિતં વાડુકારૂઢં મદ્રાસનસ્થિતમુપવીતાલકુતાકન્થં
ચતુર્મુજે અક્ષસૂત્રવળકાન્વિતદાક્ષિણપાણિં કુણ્ડિકાન્નજાલકૂતશામ્પાણિં ચેતિ ”

અર્થાત્ બ્રહ્મશાન્તિ યક્ષનો પીત વર્ણ છે અને તેની દાઢ બચંકર છે. તે જટા અને મુકુટથી મણિરૂપ છે. વળી તે પગમાં પાદુકા પહેરે છે અને ભદ્રાસને રહે છે. તેનો ખસો ઉપવીત (જનોઇ)થી અલંકૃત છે. તેને ચાર હાથ છે. તેના જમણા બે હાથ જપ-માલા અને દણ્ડથી અલંકૃત છે, જ્યારે તેના ડાબા બે હાથ કમણ્ડળ અને છત્રથી વિભૂષિત છે.

૧ સરખાવો—

“વરાનાદ્ ઇરિતિર્ધ્યસો, યન્વનાદ્ વાઙિઉત્તપદઃ ।
પૂજનાદ્ પુરુષમ્બીકિ, જિનઃ સાક્ષાત્ સરુપમઃ ॥”

તથા વળી—

“વરાનં દેવદેવસ્ય, વરાનં વાપનાશનમ્ ।
વરાનં સ્યમસોપાનં, વરાનં ગોપ્તસાધમમ્ ॥”

१७ श्रीकुन्धुजिनस्तुतयः

अथ श्रीकुन्धुनाथाय वन्दनम्—

भवतु मम नमः श्रीकुन्धुनाथाय तस्मै

अमितशमितमोहायामितापाय हृद्यः ।

सकलभरतभर्ताऽभूजिनोऽप्यक्षपाशा—

यमितशमितमोहायामितापायहृद् यः ॥ ६५ ॥

—भालिनी (८, ७)

टीका

भवत्तिवति । 'भवतु' अस्तु । 'मम नमः' मत्सम्बन्धी नमस्कारः । 'श्रीकुन्धुनाथाय' श्रीकुन्धुनाम्ने नाथाय । 'तस्मै' । 'अमितशमितमोहायामितापाय' अमितः—अपरिगतः शमितः—शम्यं नीतो मोहायामितापः—मोहनीयदीर्घद्वयधुर्येन तस्मै । 'हृद्यः' हृदयहारी । 'सकलभरतभर्ता' समस्तभरतवर्षाधिपः, चक्रवर्तीत्यर्थः । 'अभूत्' संवृत्तः । 'जिनोऽपि' जिनश्च । अपिशब्दः समुच्चयार्थः । 'अक्षपाशायमितशमितमोहाय' अक्षपाशैः—इन्द्रियरञ्जुभिः अयमिता—अवद्धा ये शमिनः—मुनयस्तेषां तमोहाय—अज्ञानघातिने । 'अमितापायहृद्' अमितान् अपायान् हरति यः सः । तस्मै श्रीकुन्धुनाथाय मम नमो भवतु यः सकलभरतभर्ता जिनोऽपि अभूदिति सम्बन्धः ॥ ६५ ॥

अवचुरिः

तस्मै श्रीकुन्धुनाथाय जिनाय नमोऽस्तु । अमितः शमितो मोहस्यायामितापो—दीर्घद्वयधुर्येन तस्मै । यः स्वामी हृद्यो—हृदयहारी । संपूर्णभरतक्षेत्राधिपः—चक्रवर्ती । जिनोऽप्यभूत् । किंभूतः । अमितानपायान् हरतीति तस्मै । किंभूताय । अक्षपाशा—इन्द्रियरञ्जयस्तेरयमिता—अवद्धा ये शमिनो—मुनयस्तेषां तमोहाय—अज्ञानघातिने ॥ ६५ ॥

अन्वयः

यः हृद्यः सकल-भरत-भर्ता अमित-अपाय-हृद् जिनः अपि अभूत्, तस्मै अ-मित-शमित-मोह-आयामि-तापाय, अक्ष-पाश-अ-शमित-शमिन्-तमस्-हाय श्री-कुन्धुनाथाय मम नमः भवतु ।

શીખદાર્ય

મવત (ષાં મુ)=હોજો.

કુન્ધુ=કુન્ધુ (નાથ), સત્તરમાં તીર્થકર.

શ્રીકૃન્ધુનાયાય=શ્રીકૃન્ધુનાથને, સત્તરમાં તીર્થકરને.

તસ્મે (મૂં તદ્)=તેને.

આયામિત્=વિસ્તીર્ણ.

અમિતશમિતમોહાયામિતાપાય=નાથ કથો છે અપાર એવા મોહના વિસ્તીર્ણ સંતાપને જેણે એવા.

હયા (મૂં હય)=મનોહર.

મરત=મરત (સિત્ર), ભારત વર્ષ.

મર્તુ=સ્વામી.

મકલમરતમર્તા=સંપૂર્ણ ભારતવર્ષના અધિ-પતિ, ચક્રવર્તી.

અમૃત (ષાં મુ)=ચતા હવા.

જિનઃ (મૂં જિન)=જિન, તીર્થકર.

અપિ=સમુચ્ચયવાચક અબ્યય.

અક્ષ=ઇન્દ્રિય.

પાશ=રજ્જુ, દોરકું.

ચમિત (ષાં ચમ)=બંધાયેલ.

શમિત્=ઉપશમથી યુક્ત.

અક્ષપાશાયમિતશમિતમોહાય=ઇન્દ્રિયરૂપી

રજ્જુ વડે નહિ બંધાયેલા (અત એવ)

ઉપશમયુક્ત એવા (મુનિવર)ના

(અશાનરૂપી) અંધકારનો નાશ કરનારા.

હન્=હરનાર.

અમિતાપાયહત્=પાર વિનાનાં કષ્ટોને હરનારા.

સ્તોકાર્થ

શ્રીકૃન્ધુનાથને વન્દન—

“જે મનોહર (કુન્ધુનાથ) સમસ્ત ભારત (સિત્ર)ના સ્વામી (અર્થાત્ ચક્રવર્તી) (દોવા ઉપાનિ) અમરજિન કલેસોને પણ કુર કરનારા એવા તીર્થકર પણ થયા, તે શ્રીકૃન્ધુનાથ જેમણે અપાર એવા મોહના વિસ્તીર્ણ સંતાપનો નાશ કર્યો છે, તેમજ જેઓ ઇન્દ્રિયરૂપી રજ્જુ વડે નહિ બંધાયેલા અને (અત એવ) ઉપશમયુક્ત એવા (મુને)ના (અશાનરૂપી) અંધકારનો નાશ કરનારા છે, તે કુન્ધુનાથને ભારી (વારંવાર) વન્દના દોજો.”—૧૫

સ્પષ્ટીકરણ

શ્રીકૃન્ધુનાથ-ચરિત્ર—

સત્તરમાં તીર્થકર કુન્ધુનાથને જન્મ દરિનનાગપુરમાં થયો હતો. શ્રી રાણી અને મુર સાથે એ તેમનું મન વિના થતાં હતાં જાગતા હાંસનથી અંકિત તેમજ મુવર્ણવર્ણી એવા તેમના દેહ પાંચેસ શુભ ગુણો દ્વિત્વે હતો. આ કલેસમાં કલેસમાં આગળું છે તેમ એમજ જન્મ વર્ણવતીનું ૧૬ લેખન વર્તી તીર્થકરનું પણ ૧૬ કામ કરવા તેઓ ભાગ્યશાળી થયા હતા. આ તેમનું અલેખિત શુભ સ્મરણ છે. પંચાંગ દ્વારા વર્ણન આગુપ્ત પરિપૂર્ણ થતાં તેઓ ૧૪મ ના ૧૪ને પામ્યા. ૧૪મ ને ૧૪ અને અનુવર્તીનું સ્વરૂપ—

જન્મસ્થિતિ દિગ્દર્શનથી જાણે. તેનું માં જન્મના રિતિઓનું અર્થનું સ્વરૂપ ૧૪મ ના ૧૪ને પામ્યા. તે જન્મના રિતિઓનું કારણદેવ છે. આ દેવના અધ્યયનમાં પૂર્ણ થકિર્તિ સમગ્ર પર્વ

વિસ્તારવાળો વૈતાદય પર્વત આવેલો છે તેમજ વળી આ ક્ષેત્રમાં ગંગા અને સિન્ધુ એ નામની બે મહાનદીઓ આવેલી છે. આથી કરીને આ ક્ષેત્રના છ વિભાગો પડે છે. આ પ્રત્યેક વિભાગને ‘ખંડ’ના નામથી ઓળખવામાં આવે છે. દક્ષિણાર્દ ભરતમાં તેમજ ઉત્તરાર્દ ભરતમાં ત્રણ ત્રણ ખંડો છે. આ છએ ખંડના અધિપતિને ‘ચક્રવર્તી’ કહેવામાં આવે છે, ન્યારે આમાંના દક્ષિણાર્દના ત્રણ ખંડના અધિપતિને ‘વાસુદેવ’ યાને ‘અર્ધચક્રવર્તી’ કહેવામાં આવે છે (કેમકે ઉત્તરાર્દમાં વાસુદેવનો સંભવ નથી). આ ત્રણેકમાં સકલ ભરતના અધિપતિ એમ કહીને કુન્થુનાથનું ચક્રવર્તિત્વ પ્રકટ કર્યું છે.^૧

અત્ર એ નિવેદન કરવું વધારા પડતું નહિ ગણાય કે જેમ સમસ્ત ભરત ક્ષેત્રના અધિપતિને ચક્રવર્તી કહેવામાં આવે છે, તેવીજ રીતે સમસ્ત ઔરસવત ક્ષેત્ર તેમજ વળી મહાવિદેહના બત્રીસ વિજયો પૈકી ગમે તે કોઈ વિજયના અધિપતિને પણ ‘ચક્રવર્તી’ કહેવામાં આવે છે. આ સિવાય અન્યત્ર ચક્રવર્તીનો સદ્ભાવ નથી, કેમકે અન્ય સ્થલે તો અકર્મભૂમિ છે. વિશેષમાં જેમ બે તીર્થકરો અસ્પર્શ્ય મળે નહિ, અર્થાત્ એકજ ક્ષેત્રમાં બે તી કશોના જેમ સદ્ભાવ હોઈ શકે નહિ, તેવીજ રીતે એક ચક્રવર્તી બીજા ચક્રવર્તીને મળી શકે નહિ.^૨ વળી જેમ તીર્થકરોના જન્મ ચૌક સ્વપ્નોથી સૂચિત છે, તેમ ચક્રવર્તીનો પણ છે. આ ઉપરાંત જેમ તીર્થકરની પાસે ધર્મ-ચક્ર હોય છે તેમ ચક્રવર્તી પાસે ચક્ર-રત્ન હોય છે.^૩ વળી જેમ તીર્થકરો શલાકાપુરુષ ગણાય છે, તેમ ચક્રવર્તી પણ ગણાય છે, તેમજ વળી બંનેના ડેહ પણ ૧૦૦૮ લક્ષણોથી લક્ષિત હોય છે. પરંતુ વિશેષતા એ છે કે તીર્થકરો તો તદ્ભવમાં નિર્વાણ-પદને પામે છેજ, ન્યારે ચક્રવર્તી તે ૫૬ પામે પણ ખરા ને નહિ પણ પામે; કેમકે બે તે રાજ્યનો ત્યાગ કરી દીક્ષા-મહંજુ કરે, તો તો દેવગતિ કે મોક્ષ પામે; બાકી તો સાતમી નરકે સિધાવે.^૪

અત્ર ચક્રવર્તીની કુત્તર સ્થૂલ રૂપરેખા આલેખવામાં આવે છે. આ સંબંધમાં વાચકવર્ધ શ્રીકૃષ્ણસ્વરૂપિણ તત્ત્વાર્થાધિકારમસૂત્રના દ્વિતીય અધ્યાયના ચરમા સૂત્રનું વિવરણ કરતાં શ્રીસિદ્ધસેનગણિ કહે છે—

૧ એ ધ્યાનમાં રાખવું કે આ અવસર્પિણીમાં કુત્તર કુન્થુનાથિન ચક્રવર્તી-૫૬ તેમજ તીર્થકર-૫૬ પ્રાપ્ત થયાં છે એમ નથી; પરંતુ એકજ ભવમા શાન્તિનાથ તેમજ અરનાથ (અર્થાત્ સોગમ તેમજ અદારમા તીર્થકરો) પણ તે ૫૬ મેગવર બાગ્ધસાળી થયા હતા.

૨ બુદ્ધો ક્ષાતાધર્મકથાંગ, કૌપરી-અધ્યયન.

૩ આ ઉપરથી તેનું ચક્રવર્તી એનું નામ સાર્યું છે એમ સિદ્ધ થાય છે.

૪ એકંદર શલાકા પુરોની સંખ્યા પદની અવેક્ષાએ કંઈ ની છે, એક બંકિનની અવેક્ષાએ તો તે ઓછી પણ હોય અને આવી દર્શકન કુન્થુનાથાદિકના દશાન્તથી આ અવસર્પિણી પરત્વે જેમ શક્ય છે. ૨૪ તીર્થકરો, ૧૨ ચક્રવર્તીઓ, ૯ વાસુદેવ, ૯ પ્રતિવાસુદેવ અને ૯ નલકેર (વાસુદેવના સાવકા પડીસ ભાઈ) એ ઉપર્યુક્ત ૬૪ શલાકાપુરો છે, આ પુરોને ‘શલાકા’ એનું વિશેષજુ લક્ષ્યાચારનું કારણ એ છે કે એ તેમની ઉત્તમતા સૂચવે છે, કેમકે અભિધાન-ચિન્તામણિ (વતીવ કાણ્ડ, મોક્ષ કંડક) પ્રી ટીકામાં કહ્યું છે કે—

“શલાકાપુરવાઃ પુરુષેષુ જાતરેભા હત્યર્થઃ”

૫ ‘રાજ્યને અને નરક’ એ વાતની આ સાક્ષી પુરે છે.

કરમાદ્ ॥ દેવતામુદાદ્ ॥ કિચિદિદ્ધાદ્ ॥ સારવાદ્-પ્રસ્તુતરત્તિકાદ્ ॥ ગરીયાસો-ગરિષ્ઠા મયા-
નીતયો વેપુ તે ચ તે મરાગ્ય તેષાં ધરવેમ્યઃ ॥ દ્વર્ચ્યમૂતેમ્યો જિનેમ્યો મમોઽસ્તુ-ભવતુ ॥ ૧૬ ॥

અન્વયઃ

પાયનેમ્યઃ, સત્-નયન-રય-રવેમ્યઃ, સાર-વાદ્-સ્તુતેમ્યઃ સદ્-આરવાદ્ દેવ-વૃન્દાદ્ સદાધિ-
ગત-નુતિમ્યઃ, ગરીયસ્-નય-નર-ધરવેમ્યઃ તેમ્યઃ સકલ-જિન-પતિમ્યઃ મમઃ અસ્તુ ॥

શબ્દાર્થ

સકલજિનપતિમ્યઃ=અમસ્ત જિનપરાને.
પાયનેમ્યઃ (મૂં પાવન)=૧) પવિત્ર કરનારા;
(૨) નિર્મલ.
સમ્પન્નયનરવેમ્યઃ=ઉત્તમ ॥ નેત્ર, ધ્વનિ
અને હન્ત જેનાં એવાને.
સાર=ઉત્તમ.
વાદ=વચન.
સારવાદ્=(૧) અર્થ-પ્રધાન વચન; (૨) સાર્ય
છે વચન જેનું એવા.
સ્તુત (ધાં સ્તુ)=સ્તુતિ કરાયેલા.
સારવાદ્સ્તુતેમ્યાઃ=અર્થ-પ્રધાન વચનો વડે
અથવા સાર્ય છે વચન જેનું એવાથી
સ્તુતિ કરાયેલા.
સમધિક્ષત (ધાં મદ્)=પ્રાપ્ત થયેલી.

નુતિ=(૧) સ્તુતિ; (૨) પ્રણામ.
સમધિક્ષતનુતિમ્યઃ=પ્રાપ્ત થઈ છે સ્તુતિ જેમને
એવાને.
દેવ=મુર.
વૃન્દ=અમૂહ.
દેવવૃન્દાદ્=મુર-અમૂહથી.
ગરીયસ્=એક.
ગરીયોનયનરવેમ્યાઃ=એક છે નીતિ જેમની
એવા ઉત્તમ મનુષ્યોને તેમના મનો-
વાંછિત અર્પણ કરનારા.
અસ્તુ (ધાં અસ્)=થાઓ.
સારવાદ્ (મૂં સ+આરવ)=શબ્દાયમાન.
તેમ્યઃ (મૂં તદ્)=તેમને.

શ્લોકાર્થ

અકલ તીર્થકરોને પ્રણામ—

“પવિત્ર કરનારા [અથવા પવિત્ર] એવા, વળી ‘ઉત્તમ છે નેત્ર, (દેશના-સમયની)
ધ્વનિ તેમજ હન્ત જેમનાં એવા, તથા વળી અર્થ-પ્રધાન વાક્યો વડે [અથવા સાર્ય છે
વચનો જેમનાં એવા વડે] સ્તુતિ કરાયેલા, તેમજ (સ્તુતિનો આરંભ કર્યો હોવાથી)
શબ્દાયમાન એવા મુર-અમૂહ દ્વારા પ્રાપ્ત થઈ છે સ્તુતિ જેમને એવા (અર્થાત્ દેવના પુણ્ય
સ્તુતિ-પાત્ર) અને વળી એક છે નીતિ જેમની એવા ઉત્તમ જનોને તેમનાં મનોવાંછિત અર્પણ
કરનારા એવા તે સમસ્ત જિનેશ્વરોને (મારા) પ્રણામ હોજો.”—૬૬

૧ કમલની સફળીને તિરસ્કાર કરનારાં તેજા હોવાથી, સ્તિમ્, અંબીર અને ચોળનનાથી ધ્વનિ
હોવાથી અને હીરા વિગેરેના પરાભવ કરનારાં હન્ત હોવાથી ‘ઉત્તમ’ શબ્દ ધરી શકે છે.

૨ જિનેશ્વરના દેહના વર્ણન સાર જુઓ અનુવિંશતિકા (પૃં ૫૮).

सिद्धान्त-स्मरणम्—

स्मरत विगतमुद्रं जैनचन्द्रं चकासत्—

कविपदगमभङ्गं हेतुदन्तं कृतान्तम् ।

द्विरदमिव समुद्यद्दानमार्गं धुताच्चै—

कविपदगमभङ्गं हे तुदन्तं कृतान्तम् ॥ ६७ ॥

—मालिनी

टीका

स्मरतेति । 'स्मरत' ध्यायत । 'विगतमुद्रं' अपर्यन्तम् । 'जैनचन्द्रं' जिनचन्द्रसंवन्धि-
नम् । 'चकासत्' कविपदगमभङ्गं । 'चकासन्तः'—शोभमानाः कविपदानि—कवियोग्यशब्दाः गमाः
भङ्गाश्च यस्मिन् तम् । 'हेतुदन्तं' हेतव एव प्रतिपक्षभेद(क)त्वात् दन्तौ—विपाणौ यस्य तम् ।
'कृतान्तं' आगमम् । 'द्विरदमिव' द्विपमिव । 'समुद्यद्दानमार्गं' समुद्यन्—समुल्लसन् दानमार्गो—
ज्ञानादीनां वितरणक्रमो यत्र तम् । 'धुताच्चैकविपदगं' अर्घ—पार्थ तदेवैका—अद्वितीया विपत्
सैव दुःखफलदायकत्वात् अगो—विट्पी, धुतो—निरस्तः अपैकविपदगो येन तम् । 'अमङ्गं'
अजेयम् । 'हे' इत्यामन्प्रणम् । 'तुदन्तं' पीडयन्तम् । 'कृतान्तं' अन्तकम् । अत्र द्विरदेन
सह श्लेषः । सोऽपि विगतमुद्रः—अपेतमर्यादः स्वच्छन्दो भवति, तस्यापि पदगमभङ्गानः—पदमचार-
क्रमाद्यकासति, दन्ताश्च भवन्ति, दानमार्गः—मदमवाहः समुदेति, सोऽपि अगं धुनोति अमङ्गश्च ।
कृतान्तं कृतमिव (?) नार्तं विपत्तादिकं तुदति । तदेवं द्विरदमिव हे (भण्य—लोकाः) । जैनचन्द्रं
कृतान्तं स्मरेत्यन्वयः ॥ ६७ ॥

अवचूरिः

हे लोकाः ! जिनचन्द्रसंवन्धिर्न कृतान्तं युयुं स्मरत । हस्तिनमिव । किंभूतम् ! । विगतमुद्रं—
गतप्रमाणम् । चकासन्तः—शोभमानाः कविपदानि—कवियोग्याः शब्दाः गमा भङ्गाश्च यस्मिन् । हेतुदन्तं
हेतव एव दन्तौ विपक्षभेदकत्वाद् विपाणौ यस्य तम् । कृतान्तं—यमम् । तुदन्तं—व्ययमानम् । समुद्यन्—
समुल्लसन् दानमार्गो—ज्ञानादीनां वितरणक्रमो यस्मिन् । अपैकविपदः—पार्थक्यविपद एवागा—वृक्षास्तं पुना
येन । अमङ्गं—अजेयम् । अत्र द्विरदेन श्लेषः । सोऽप्यपेतमर्यादः । तस्यापि पदगमभङ्गानः शोभन्ते । दान-
मार्गो मदमवाह इत्याह । स च कृतविनाशं च तुदति ॥ ६७ ॥

अन्वयः

हे (लोकाः) ! द्विरदं इव विगत-मुद्रं, चकासत्—कवि-पद-गम-भङ्गं, हेतु-दन्तं समुद्यन्-
दान-मार्गं, धुत-अच-एक-विपद-अर्घं, अ-मङ्गं, कृतान्तं तुदन्तं जैनचन्द्रं कृतान्तं स्मरत ।

શબ્દાર્થ

રમત (ધાં રમ) = તમે રમણુ કરો.
વિગત (ધાં ગમ) = વિરોધતઃ જયેલ.
વિગતમુદ્રં = નૃપ યયું છે પરિભાષુ જેનું એવા,
અપરિમિત.

જનચન્દ્રં (મૂં જનચન્દ્ર) = જિનચન્દ્રસંખી.
ચકાસવ (ધાં ચકાસ) = મેકાચતા.
મદ્ર = રચના.

ચકાસતકવિપદગમમદ્રં = (૧) પ્રકાશમાન છે
કવિ-ચોગ્ય પદો, આલાપકો અને રચના
જેનાં એવા; (૨) ચોભાયમાન તેમજ
પવિત્રચોગ્ય છે ચરણની આલની રચના
જેની એવા.

દન્ત = દાંત.
દેવદન્ત (મૂં દેવદન્ત) = દેવ છે દન્ત જેના
એવા.

કૃતાન્ત (મૂં કૃતાન્ત) = સિદ્ધાન્તને.
દિશવં (મૂં દિશવ) = દાશીને.

દય = એવા.

સમુદય (ધાં દ) = દેહીધમાન.

દાન = (૧) ત્યાગ; (૨) મદ-જલ.

સમુદાનમર્ગ = (૧) દેહીધમાન છે ત્યાગ-
માર્ગ જેનો એવા; (૨) ચોલી રહ્યો છે
મદ-જલનો માર્ગ જેનો એવા.

પુત (ધાં પુ) = હલાવેલ, નૃપ કરેલ.
વિપદ = કષ્ટ.

અગ = વૃક્ષ.

પુતાર્યકવિપદગમ = (૧) નૃપ કર્યું છે પાપરૂપી
અદિતીય આપતિરૂપ વૃક્ષ જેણે એવા;
(૨) નૃપ યયું છે પાપ જેનું એવાના
અદિતીય સ્થાન પ્રતિ ગમન કરનારા.

અમદ્રં (મૂં અમદ્ર) = અજેય.

તુદન્ત (મૂં તુદવ) = પીડા કરનાર.

કૃતાન્ત (મૂં કૃતાન્ત) = (૧) યમને; (૨) આપ્ત્યે
છે અન્ત જેણે એવાને.

શ્લોકાર્થ

સિદ્ધાન્તનું રમણુ—

“અત્યંત વિરાગ એવા, તથા ચોભાયમાન તેમજ કવિજ્ઞાને (વર્ણન કરવા)
લાયક છે ચરણની આલની રચના જેની એવા, વળી (શત્રુ-સમૂહનો નાશ કરવામાં) કાર-
ણભૂત છે દન્ત જેના એવા, ચોલી રહ્યો છે મદ-જલ વડે માર્ગ જેનાથી એવા, તથા નૃપ
યયું છે પાપ જેનું એવા (પ્રદુષણાળી મનુષ્યો)ના અદિતીય સ્થાન પ્રતિ ગમન કરનારા,
તેમજ વળી કથો છે વિનાશ જેમણે એવાને પીડા કરનારા એવા કુંજરની જેમ અપરિમિત,
વળી પ્રકાશમાન છે કવિ-ચોગ્ય પદો, આલાપકો અને રચનાઓ જેનાં એવા, તથા (પર-
દર્શનેનું ખંડન કરવામાં) દેવરૂપ છે દન્ત જેના એવા, વળી દેહીધમાન છે (દાન-
રૂપી) દાન-માર્ગ જેનો એવા, તેમજ વળી વિનાશ કથો છે પાપરૂપી અસાધારણ આપતિરૂપ
વૃક્ષનો જેણે એવા અને અજેય તથા યમને પીડા કરનારા એવા જિનચન્દ્ર-વિષયક સિદ્ધા-
ન્તને દે (લોકો)! તમે યાદ કરો.”—૬૭

શ્લોક-સમીક્ષા—

સ્પષ્ટીકરણ

આ શ્લોકમાં પણ ૬૧મા શ્લોકની મુદ્દક શ્લેષાલંકાર ચોલી રહ્યો છે, એ આ શ્લોકની
અમતૃતિમાં વધારો કરે છે.

श्रीगुरुवृत्तायै प्रार्थना—

प्रचलदचिररोचिश्चाग्रात्रे । समुद्यत्—

सदसिफलकरामेऽभीमहासेऽरिभीते । ।

सपदि गुरुपदत्ते । ते भवन्तु प्रसादाः

सदसि फलकरा मेऽभीमहासेरिभीते ॥ ६८ ॥ १७ ॥

—मालिनी

टीका

मच्छदिति । 'प्रचलदचिररोचिश्चाग्रात्रे !' प्रचलन्ती-स्फुरन्ती या अचिररोचिः—
तद्वत् तद्वत् प्राग्रात्रे-रचिराङ्गि । । 'समुद्यत्सदसिफलकरामे !' समुद्यन्ती-प्रोद्यन्ती ये सर्वो-
द्योगेन असिफलके-रङ्गनर्मणी साम्यां रात्रे-रमणीये । । 'अभीमहासे !' सौम्यहसने । । 'अरि-
भीते !' अरिभ्यो धीः अरिभीः तस्या ईते-ईतिभूते । । 'सपदि' वत्तपम् । 'गुरुपदत्ते' ।
गुरुपदत्तादेवि । । 'ते' स्वस्वम्बन्धिनः । 'भवन्तु' सम्पद्यन्ताम् । 'प्रसादाः' बहुव्रहाः ।
'सदसि' सभादाश्च । 'फलकराः' कार्यसिद्धिकारिणः । 'मे' मम । 'अभीमहासेरिभीते !'
अभीः-अधियमानमया या महासेरिभी-महामहिषी तस्यां इते-गते । । हे गुरुपदत्ते !
सपदि ते प्रसादाः सदसि फलकरा मे भवन्तु इति योगः ॥ ६८ ॥

अवचुरिः

हे गुरुपदत्ते ! ते-तव प्रसादाः सदसि-सभायां फलकरा-कार्यसिद्धिकारिणो भवन्तु मे-मम ।
प्रचलन्ती-स्फुरन्ती या विद्युत् तद्वत् प्राग्रात्रे यस्याः वा तस्याः संशोधनम् । विलसन्त्यामसिफलका-
भ्यां-रङ्गनर्मणी साम्यां रात्रे-रमणीया तस्याः संशोधनम् । अभीमः-अरीन्द्रो हासो-हसने यस्याः । अरिभ्यो
भीः-अयं तस्या इतिभूते । । अभीः-निर्मया या महासेरिभी-व्रीहमहिषी सामिता-गता तस्याः संशो-
धनम् ॥ ६८ ॥

अन्वयः

प्रचलत्-अचिर-रोचिस्-चाह-ग्रात्रे । समुद्यत्-सत्-असि-फलक-रामे । अ-भीम-हासे ।
अरि-भी-ईते । अ-भी-महत्-सेरिभी-इते । गुरुपदत्ते । ते प्रसादाः सदसि सपदि मे फल-करा-
भवन्तु ।

शब्दार्थ

प्रचलत् (पा० चल्) = स्फुरत्यभान.
चिर=दीर्घा अभयनी.
रोचिस्=प्रकाश.

अचिररोचिः=सौक्ष्मिणी, नीलनी.
चाह=भनोहृ.
ग्रात्र=देह.

પર્ણ જેવો છે. વળી એને ચાર હાથ છે. એના જમણા બે હાથ વરદ અને અડ્ડાથી વિભૂષિત , જ્યારે એના ડાબા બે હાથ તો બીજેરા અને ખેટક(હાલ)થી અલંકૃત છે. એને એસનું વાહન છે. આ વાતની નિર્વાણુ-કલિકા પણ સાક્ષી પૂરે છે. કેમકે ત્યાં કહ્યું છે કે—

“તયા પુરુષદત્તાં કનકાવદાતાં મહિષીવાહનાં ચતુર્મુખાં વરદાસિયુક્તદક્ષિણકરાં માતુલિદ્વિસેટકયુત-
મહસ્તાં ચેતિ. ॥”

આ સંબંધમાં આચાર્ય-દિનકર શું કહે છે તે પણ જોઈ લઈએ. ત્યાં કહ્યું છે કે—

“સ્વદ્વસ્કરાદ્વિતકરદ્વયશાસમાના
મેધામચૈરિમપદુસ્યિતિમાસમાના ।
જાત્યાર્જુનપ્રમતનુઃ પુરુષામદત્તા
મદ્મં પ્રયચ્છતુ સર્તા પુરુષામદત્તા ॥”

१८ श्रीअरजिनस्तुतयः

अथ श्रीअरनाथाय शणिपातः—

व्यमुच्यचक्रवर्तिलक्ष्मीमिह तृणमिव यः क्षणेन तं

सन्नमदमरमानसंसारमनेकपराजितामरम् ।

द्रुतफलधौतकान्तमानमतानन्दितभूरिभक्तिभाक्—

संनमदमरमानसं सारमनेकपराजितामरम् ॥ ६९ ॥

—द्विपदी

टीका

व्यमुच्यचक्रवर्ति । 'व्यमुच्यत्' श्यक्तवान् । 'चक्रवर्तिलक्ष्मी' चक्रपरमियम् । 'इह' अथ जगति । 'तृणमिव' तृणं—बीरणादि तदिदं । 'यः' । 'क्षणेन' सपदि । 'तम्' । 'सन्नमदमरमानसंसारं' मा(म)रं—मरणं सन्नः क्षीणो मदश्च मरश्च मानश्च संसारश्च यस्य तम् । 'अनेकपराजिता' अनेकपाः—करिणः तैः राजिताम् । 'अरं' अरनापानम् । 'द्रुतफलधौतकान्तं' द्रुतं यत् फलधौतं सद्रुतं कान्तम् । 'आनमत' शणिपतव । 'आनन्दितभूरिभक्तिभाक्' सन्नमदमरमानसं आनन्दितं—आह्लादितं भूरिभक्तिभाक्—प्रभूतभावजुषां सन्नमतो अमराणां मानसं—मनो येन तम् । 'सारं' श्रेष्ठम् । 'अनेकपराजितापरं' अनेके पराजिताः दिग्विजयादिप्रक्रमे अमरा येन तम् । अथवा चक्रवर्तिलक्ष्मीविशेषणम् । अनेकैः परैः—शत्रुभिर्न जितो अनेकपराजिताम् । 'अरं' शीघ्रम् । यश्चक्रवर्तिलक्ष्मीं तृणमिव व्यमुच्यत् तं अरं आनमतेति सम्बन्धः ॥ ६९ ॥

अवचूरेः

यश्चक्रवर्तिलक्ष्मीं क्षणेन—येनेन तृणवन्त्याक्षीत् तं अरं—अरनामानं जिघं हे जनाः । आनमत । किंभूतम् । सन्नाः—क्षीणा मदमरणमानसंसार यस्य तम् । लक्ष्मीं किंभूताम् । अनेकपा—मज्जारी राजिता—शोभिताम् । जिघं किंभूतम् । द्रुतं—विलीभं यत् सुवर्णं तत्रैव कान्तं—कमनीयम् । आनन्दितं भूरिभक्तिभाक् संनमता—प्रणामकारकाणां ममराणां मानसं—चित्तं येन । तथा सारं—श्रेष्ठम् । दिग्विजयादिप्रक्रमे अनेकैः बहुधा पराजिता—अमरा मायघातित्वेन येन तम् । यद्वा लक्ष्मीं कथंभूताम् । अनेकैः परैरजिताम् । अरं—शीघ्रम् ॥ ६९ ॥

अन्वयः

यः अनेकपराजिता (अथवा अनेकपरअजिता) चक्रवर्तिन्-लक्ष्मीं ॥ इह तृणं इव क्षणेन व्यमुच्यत्, तं सन्नमदमरमानसंसारं, द्रुतफलधौतकान्तं, आनन्दितभूरिभक्तिभाक्—संनमदमरमानसं, सारं अनेकपराजित-अमरं अरं (अरं) आनमत ।

સુવર્ણ જેવો છે. વળી એને ચાર હાથ છે. એના જમણા બે હાથ વરદ અને ખડ્ગથી વિભૂ છે, જ્યારે એના ડાબા બે હાથ તે બીજોય અને ખેટક(દાદ)થી અલંકૃત છે. એને ભંસનું વાહન આ વાતની નિર્વાણ-કલિકા પણ સાક્ષી પૂરે છે. કેમકે ત્યાં કહ્યું છે કે—

“તથા પુષ્પદત્તાં કનકાવદાતાં મહિષીવાહનાં ચતુર્મુખાં વરદાસિયુક્તવશિષ્ઠકર્તાં માતુલિદ્વસેદકાં
શામદત્તાં ચેતિ.”

આ સંબંધમાં આચાર-દિનકર શું કહે છે તે પણ ભેધ લઇએ. ત્યાં કહ્યું છે કે—

“સદ્ગુણાદિતકરદ્વયશાસમાના
મેધામસીરિમપદુરિયતિમાસમાના ।
જાત્યાર્જુનમતનુઃ પુરુષામવશા
મર્મ પ્રયચ્છતુ સતાં પુરુષામવશા ॥”

१८ श्रीअरजिनस्तुतयः

अथ श्रीअरनाथाय प्रणिपातः—

व्यमुच्यन्नवर्तिलक्ष्मीमिह तृणमिव यः क्षणेन तं

सत्तमदमरमानसंसारमनेकपराजितामरम् ।

द्रुतकलधौतकान्तमानमतानन्दितभूरिमक्तिभाक्—

संनमदमरमानसं सारमनेकपराजितामरम् ॥ ६९ ॥

—दिपदी

टीका

व्यमुच्यन्नवेति । 'व्यमुच्यत्' इत्युक्तवान् । 'चक्रवर्तिलक्ष्मीं' चक्रपराधिपम् । 'इह' अत्र जगति । 'तृणमिव' तृणं—बीरणादि तदिव । 'यः' । 'क्षणेन' सपदि । 'तम्' । 'सत्तमदमरमानसंसारं' मा(य)रः—मरणं सत्तमः क्षीणो मदश्च मरश्च मानश्च संसारश्च यस्य तम् । 'अनेकपराजिता' अनेकपाः—करिणः तेः राजिताम् । 'अरं' अरनामानम् । 'द्रुतकलधौतकान्तं' द्रुतं यत् कलधौतं तद्रूपं कान्तम् । 'आनमत' मणिपत्रम् । 'आनन्दितभूरिभक्तिभाक्' सत्तमदमरमानसं 'आनन्दितं—आह्लादितं भूरिमक्तिभाक्—मधूतपावनुपां सत्तमदमरमानसं—मनो येन तम् । 'सारं' श्रेष्ठम् । 'अनेकपराजितामरं' अनेके पराजिताः दिग्विजयदिमक्रमे अमरा येन तम् । अथवा चक्रवर्तिलक्ष्मीविशेषणम् । अनेकेः पराः—द्रुतभिर्न जिता अनेकपराजिताम् । 'अरं' क्षीणम् । यद्यप्यवर्तिलक्ष्मीं तृणमिव व्यमुच्यन् तं अरं आनन्देति सम्बन्धः ॥ ६९ ॥

अवचूरिः

चक्रवर्तिलक्ष्मीं क्षणेन—येन तृणवत्प्राप्तं तं अरं—अरनामानं जिने दे अमराः । आनन्दय । किंभूतम् । सत्तमः—क्षीणा मदमरणमानसंसारं यस्य तम् । लक्ष्मीं किंभूताम् । अनेकेषां—यस्यानेकपराजिता—शोभिताम् । जिने किंभूतम् । द्रुत—विलीनं यत् सुवर्णं तद्रूपं कान्तं—कर्मवीर्यम् । आनन्दितं—भक्तिभाक् संनमतं—प्रणामकारकाणाममराणां मानसं—चित्तं येन । तथा सारं—श्रेष्ठम् । दिग्विजयदिमक्रमे—अनेके—यस्य पराजिता—अमरा मानधाहिदेवा येन तम् । द्रुता लक्ष्मीं कथंभूताम् । अनेकेः पराजिताम् । अरं—क्षीणम् ॥ ६९ ॥

अन्वयः

यः अनेकपराजिता (अथवा अनेकपराजिता) चक्रवर्तिलक्ष्मीं इह इत्थं इव हृदये व्यमुच्यन्, तं सत्तमदमरमानसंसारं, द्रुतकलधौतकान्तं, आनन्दितभूरिभक्तिभाक्—संनमतं—अमरमानसं, सारं अनेकपराजित—अमरं अरं (अरं) अगमय ।

સુવર્ણ જેવો છે. વળી એને ચાર હાથ છે. એના જમણા બે હાથ વરદ અને ખડ્ગથી વિભૂષિત છે, ન્યારે એના ડાબા બે હાથ તો ઘીભેરા અને ખેટક(દાદ)થી અલંકૃત છે. એને ભંસનું વાહન છે. આ વાતની નિર્વાણુ-કલિકા પણ સાક્ષી પૂરે છે. કેમકે ત્યાં કહ્યું છે કે—

“તથા પુષ્પદત્તો કનકાવદાતાં મહિષીવાહનાં ચતુર્મુખાં વરદાસિયુક્તદક્ષિણકરાં માતુલિદ્વસેટકયુન-
વામહસ્તાં ચેતિ. ■

આ સંબંધમાં આચાર-દિનકરે શું કહે છે તે પણ બેધ લઇએ. ત્યાં કહ્યું છે કે—

“લક્ષ્મીસ્ફરાદ્વિતકરણ્યશાસમાના

મેધામસૈરિમપહુસ્યિતિમાસમાના ।

જાત્યાર્જુનમમતનુઃ પુરુષામદત્તા

મર્ધ્વં પ્રયચ્છત્ત સતાં પુરુષાધવત્તા ॥”

१८ श्रीअरजिनस्तुतयः

अथ श्रीअरनाथाय प्रणिपातः—

व्यमुचच्चक्रवर्तिलक्ष्मीमिह तृणमिव यः क्षणेन तं

सन्नमदमरमानसंसारमनेकपराजितामरम् ।

द्रुतकलघौतकान्तमानमतानन्दितभूरिमक्तिभाक्—

संनमदमरमानसं सारमनेकपराजितामरम् ॥ ६९ ॥

—द्विपदी

टीका

व्यमुच्यतेति । 'व्यमुचत्' स्यक्तवान् । 'चक्रवर्तिलक्ष्मीं' चक्रघरमियम् । 'इह' अथ जगति । 'तृणमिव' तृणं—बीरणादि तदिव । 'यः' । 'क्षणेन' सपदि । 'तम्' । 'सन्नमदमरमानसंसारं' मा(म)रः—मरणं सन्नः क्षीणो मद्ध्यः मरश्च मानश्च संसारश्च यस्य तम् । 'अनेकपराजितां' अनेकपाः—करिणः तैः राजिताम् । 'अरं' अरनामानम् । 'द्रुतकलघौतकान्तं' द्रुतं यत् कलघौतं तद्रत्नं कान्तम् । 'आनमत' मणिपतत । 'आनन्दितभूरिमक्तिभाक्' सन्नमदमरमानसं आनन्दितं—आह्लादितं भूरिमक्तिभाजां—प्रभूतभावशुपां सधमर्तां अपराणां मानसं—मनो येन तम् । 'सारं' श्रेष्ठम् । 'अनेकपराजितामरं' अनेके पराजिताः दिग्विजयादिमक्रमे अपरा येन तम् । अथवा चक्रवर्तिलक्ष्मीविशेषणम् । अनेकैः परैः—शत्रुभिर्न जितां अनेकपराजिताम् । 'अरं' शीघ्रम् । यश्चक्रवर्तिलक्ष्मीं तृणमिव व्यमुचत् तं अरं आनमतेति सम्बन्धः ॥ ६९ ॥

अथचूरिः

यश्चक्रवर्तिलक्ष्मीं क्षणेन—येमेन तृणवद्व्यासीत् तं अरं—अरनामानं जिहं हे जनाः । आनमत । किंभूतम् । सन्नाः—क्षीणा मद्मरणमानसंसारं यस्य तम् । लक्ष्मीं किंभूताम् । अनेकपा—गजारतै राजिता—शोभिताम् । जिहं किंभूतम् । द्रुतं—विलीनं यत् सुवर्णं तद्रत्नं कान्तं—कमनीयम् । आनन्दितं भूरिमक्तिभाजां संनमर्ता—प्रणामकारकाणामपराणां मानसं—चित्तं येन । तथा सारं—श्रेष्ठम् । दिग्विजयादि—प्रक्रमेऽनेकै—बहवः पराजिता—अमरा मागधादिभिरा येन तम् । यद्वा लक्ष्मीं कथंभूताम् । अनेकैः परैरजिताम् । अरं—शीघ्रम् ॥ ६९ ॥

अन्वयः

यः अनेकपराजितां (अथवा अनेकपर-अजितां) चक्रवर्तिन-लक्ष्मीं इह तृणं इव क्षणेन व्यमुचत्, तं सन्नमद-मर-मान-संसारं, द्रुत-कलघौत-कान्तं, आनन्दित-भूरि-मक्ति-भाक्-संनमद-अमर-मानसं, सारं अनेकपराजित-अमरं अरं (अरं) आनमत ।

શ્લોકાર્થ

દ્યુમુષત્ (ધાં મુષ) = ત્યાગ કરતા હવા.
 યક્ષવર્તિન = છ ખંડના અથવા એક વિગ્રહના
 સ્વામી.
 લક્ષ્મી = લક્ષ્મી, સંપત્તિ, વૈભવ.
 ચક્રવર્તિલક્ષ્મી = ચક્રવર્તીની લક્ષ્મીને.
 તુળં (મૂં તુળ) = તુળ, ધાસ.
 ક્ષણેન (મૂં ક્ષણ) = ક્ષણમાં.
 સક્ષમવમરમાનસંસારં = નષ્ટ કર્યા છે મહા, મરણ,
 માન અને સંસાર જેણે એવા.
 અનેકપ = હાથી.
 અનેકપરાજિતાં = હાથીએથી ચેષતી.
 અરં (મૂં અર) = અરનાથને, અઢારમા
 તીર્થકરને.
 મુતકલપૌતકાન્તં = મળેલા સુવર્ણના જેવા
 મનોહર.

આનમત (ધાં નમ) = તમે નમસ્કાર કરો.
 આનન્વિત (ધાં નન્વ) = આનંદ પમાડે.
 મૂરિ = વળી, અત્યંત.
 સંનમત્ (ધાં નમ) = પ્રણામ કરનારા.
 આનન્વિતમૂરિમકિમાકુસંનમવમરમાનસં =
 મહામહિતવંત (હોઈ કરીને) પ્રજાપ
 કરનારા દેવોના ચિત્તને આનંદ પમાડ્યો
 છે જેણે એવા.
 સારં (મૂં સાર) = શ્રેષ્ઠ.
 પરાજિત (ધાં જિ) = હરાવેલ.
 અનેકપરાજિતામરં = પરાજય કર્યો છે અનેક
 દેવોનો જેણે એવા.
 અનેકપરાજિતાં = અનેક યત્રુઓથી અનેક
 એવી.

શ્લોકાર્થ

શ્રીઅરનાથને પ્રણામ—

“ જેઓ આ ગંગાત્માં હાથીઓ વડે શેષતી એવી [તેમજ અનેક યત્રુઓથી (પશુ)
 અભિત એવી] ચક્રવર્તીની લક્ષ્મીને એક ક્ષણમાં તુલ્યત્ ત્યાગ કરતા હવા, તે અરનાથને
 કે જેમણે મહા, મરણ, માન તેમજ (ભવ-અમણુકાપી) સંસારનો નાશ કર્યો છે, તથા વળી
 જેઓ ગાળેલા સુવર્ણના સમાન કાન્તિવાળા છે, તેમજ જેમણે મહામહિતવંત (હોવાને લીધે)
 પ્રણામ કરનારા એવા અમરના ચિત્તને આનંદ પમાડ્યો છે, તથા જેઓ શ્રેષ્ઠ છે અને
 વળી (છ ખંડ સાધતી વેળાએ) જેમણે (માગધતીર્થકુમારાદિ) અગણિત દેવોનો પરા-
 જય કર્યો છે, તે (અઢારમા તીર્થકર) ને (હે ભગ્યો ! તમે શીઘ્ર) પ્રણામ કરો. ”—૬૬

સ્પષ્ટીકરણ

અરનાથ-ચરિત્ર—

આ અઢારમા તીર્થકર અરનાથ ગજપુર નગરના રાજા સુદર્શન અને તેમની પત્ની
 દેવી રાણીના નન્દન થતા હતા. તેઓ પશુ ધીજ ચક્રવર્તીઓની માફક નવ નિધિ અને ચીઢ રત્નોના
 સ્વામી થયા હતા. તેમનું ત્રીસ (૩૦) યત્રુષ્ય પ્રમાણનું ચરીર સુવર્ણવર્ણી હોવા ઉપરાંત નંદાવર્તના
 લાંછનથી યુક્ત હતું. ચોપાંસી હજારવર્ષનું આયુષ્ય લોગવ્યા બાદ તેઓ સુકિત-રમણીને વર્ષા.

“ ‘ચક્રં છત્તં દંદં, તિલિ ચિ યવાં વામમિત્તાં ।
 વામં દ્વાવર્ણદં, વસીતં અંગુલદં અસિ ॥
 ચત્તરંગુલો મર્કા પુન, તરમદં ચેવ દ્વો વિવિદ્યવ્વો
 ચત્તરંગુલવ્વમાણા, સુવર્ણવર્ણકાનિર્ણી મેવા ॥ ”

—બૃહત્-સંપ્રદિપ્તી, આ૦ ૩૦૧-૩૦૨

અર્ધાત્-ચક્ર, છત્ર અને દંડ જે ત્રણ રત્નો ‘વામ’માં છે, ચર્મ-રત્ન જે હાથ જેટલું અને
 બદન-રત્ન બન્નીય ‘આંગળ’ જેટલું લાંબુ છે. વસી અભિ-રત્ન ચાર આંગળ જેટલું લાંબું છે અને
 જે આંગળ પહેાતું છે, જ્યારે ઉત્તમ સુવર્ણમય કાંઠીની રત્ન ચાર આંગળ જેટલું છે.

પંચિન્દ્રય રત્નોના આપના સંબંધમાં તો વ્યક્તર્તીના દંડ અને ઢાત્રને ઉચિત તેનું માપ હોયું
 જોઈએ એમ લાગે છે. આજમાં એના આપના સંબંધી કાંઈ ઉદ્વેગ જેવામાં આવતો નથી.

ચોદ રત્નોનો પૂર્વ ભવ—

વ્યક્તર્તીના પંચિન્દ્રય રત્નો પૈકી (૧) ચેનાપતિ, (૨) ગૃહપતિ, (૩) પુરોહિત, (૪) વાર્ધકિ
 અને (૫) સ્ત્રી જે પાંચ રત્નો પૂર્વ ભવમાં સાતમી ‘નરક’, તેજસ્વય અને વાસુદાય સિવાયની
 મને તે મતિમાં ટાક છે. આ વાતની નીચેની ગાથા ચાલી પૂરે છે.

“ ‘મંદાદિમનુજરવણા દેસત્તમતેઝાઝવચ્ચેદિ ।

વસુદેવમનુજરવણા, અનુત્તરવિમાનવચ્ચેદિ ॥ ”

—બૃહત્-સંપ્રદિપ્તી, આ૦ ૨૬૮

આકીનાં અર્ધ-રત્ન અને દુર્ગ-રત્નના સંબંધમાં એમ કહેવામાં આવે છે કે—

“ ‘તેરિવ્વમનુજરવણા-ઝવ્વદિ કવ્વરઓ ઝો સદ્દસારો ।

દયમવરવણવણાઓ, મેરવ્વદિ વ સચ્ચેદિ ॥ ”

—બૃહત્-સંપ્રદિપ્તી, આ૦ ૨૬૯

૧ સંસ્કૃત ભાષા—

ચક્રં છત્રં દ્વદંદ્રઃ ત્રીણ્યપિ વસ્ત્રાનિ વામમાત્રાણિ ।

ચર્મં દ્વિદશતરૂપિ દ્વાધિદાદ્ગુલ્લાનિ અસિઃ ।

ચત્તરંગુલો મર્કાઃ પુન તત્પાર્ધ ચેવ અસ્તિ વિસ્તીર્ણઃ ।

ચત્તરંગુલવ્વમાણા સુવર્ણવર્ણકાનિર્ણી દોવા ॥

૨ જે હાથ પડોળા કરીને લેલા રહેલા પુરૂષની આંગળીઓ વચ્ચે જે ઝાંતર રહે, તે ‘વામ’ કહેવાય છે.

૩ આંગળથી જન્મ ‘અમાચ્ચાણ’ સમજાવું.

૪ નરક સંબંધી મદિની ધોરે બુદ્ધો અત્યુચિતશિલિનિનાનન્દરુપિતિ ૬૬૫ પૃષ્ઠ ૧૫૩૧૨૫.

૫-૬ સંસ્કૃત ભાષા—

મંદાદિકમનુજરવણાનિ અધઃસત્તમતેઝોવાપુષર્જનિયઃ ।

વસુદેવમનુજરવણાનિ અનુત્તરવિમાનવચ્ચેદિ ॥

“ યાવત્ સદ્દસારાત્ ।

“ ”

અર્થાત્ અશ્વ-રત્ન અને કુંજર-રત્ન પૂર્વ ભવમાં સંખ્યાત વર્ષ આયુષ્યવાળા તિર્યચ અને મનુષ્ય તેમજ સહસાર કલ્પસુધીના દેવ અને સાતે નરકો પૈકી ગમે ત્યાં હોઈ શકે.

ચક્રવર્તીનાં ચક્રાદિક એકેન્દ્રિય સાત રત્નો પૂર્વ ભવમાં દેવ-ગતિમાં હોય છે. તેમાં પશુ વળી અસુરકુમારથી તે ઈશાન કલ્પસુધીજ તેનો સંભવ છે, એમ નીચેની ગાથા ઉપરથી બેઠ શકાય છે. કેમકે તેમાં કહ્યું છે કે—

“ ભૈર્વિંદિઅરયણાઈ, અસુરકુમારેહિ જાવ હંસાળો ।

ઉવચજ્જન્તિ જ નિયમા, સેસટાળેહિ પદિસેહો ॥”

આ ઉપરથી એમ લાગે છે કે પૂર્વ ભવમાં એકેન્દ્રિય રત્નોની ઉત્પત્તિના સંબંધમાં દેવ-ગતિ સિવાયની અન્ય ગતિઓ સંભવતી નથી.

ચૌદ રત્નોનો ઉત્તર ભાવ—

ચક્રવર્તીનાં ચૌદ રત્નો પૈકી સ્ત્રીરત્નના સંબંધમાં એમ કહેવામાં આવે છે કે તે મરીને છૂટી નરકમાં જાય છે. બાકીનાં છ પંચેન્દ્રિય-રત્નો પૈકી કોઈ ઉલ્લેખ કે નિયમ જોવામાં આવતો નથી. સાત એકેન્દ્રિય-રત્નોના સંબંધમાં તો એ દેખીતી વાત છે કે તેમને માટે તો તેઓ એકેન્દ્રિય હોવાને લીધે દેવ-ગતિ કે નરક-ગતિ સંભવતી નથી.

ચૌદ રત્નોનું કાર્ય—

આપણે ચૌદ રત્નોનાં નામ, માપ ઇત્યાદિ વિચારી ગયાં. હવે તેનું સ્વરૂપ વિચારી લઈએ. તેમાં ‘સેનાપતિ’ રત્ન એ સૈન્યનો નાયક છે અને તે ગંગા, સિન્ધુ ઇત્યાદિ સ્થલો ઉપર વિજય મેળવવામાં પરાક્રમી છે. તે હાથમાં વિષમ અને ઉત્તત ભાગોને સરખા કરનારા તેમજ ૧૦૦૦ યોજન જેટલું જમીનમાં ઊંડું ઉતરી જનારા ‘હંડ’ રત્નને ધારણ કરી ‘અશ્વ’ રત્ન ઉપર આરૂઢ થઈ ચક્રની માફક સૈન્યની આગળ ચાલે છે. ‘ગૃહપતિ’ રત્ન સૈન્યને માટે હરેક મુઠામે દિવ્ય લોજન તૈયાર કરી આપે છે. ‘પુરોહિત’ રત્ન શાંતિક વિધિમાં ભાગ લે છે. ‘કુંજર’ રત્ન તેમજ ‘અશ્વ’ રત્ન અતિશય વેગવાળા અને મહાપરાક્રમી હોય છે. ‘વાર્ધકિ’ રત્ન વિધવર્મની માફક પડાવ (સ્કન્ધાવાર) કરવામાં તેમજ તમિસ્સા અને અણ્ડપ્રાંતના શુદ્ધાઓમાં ઉન્મત્તતા અને નિમગ્નતા નદીઓના ઉપર પૂલ બાંધવામાં કુશળ હોય છે. ‘સ્રી’ રત્ન અદ્ભુત વેપારી મુખના સાધનરૂપ છે. છ ખંડ સાધવાને સાડું જ્યારે ચક્રવર્તી પ્રયાણ કરે, ત્યારે ‘ચક્ર’ રત્ન સૌથી આગળ ચાલે છે અને હરયોજ એક યોજન વ્યાલે છે અને તે શત્રુ ઉપર જય મેળવવામાં અનન્ય સાધન છે. ‘છત્ર’ રત્ન તેમજ ‘અર્ધ’ રત્ન ચક્રવર્તીના પડાવ જેટલા વિસ્તાર પામવાની શક્તિ ધરાવે છે. એટલે કે ચક્રવર્તીના હસ્તનો સ્પર્શ થતાં તે બાર યોજન જેટલાં આવ્યામ

૧ સંસ્કૃત ભાષા—

એકેન્દ્રિયરત્નાનિ અસુરકુમારેભ્યો યાવન્ પેદાતાન્ ।

ઉવચજ્જન્તે જ નિયમાન્ સંવત્સારેભ્યઃ પ્રતિવષઃ ॥

૧ અર્થ : દેવ-કલ્પ-સુધી છે એવ જૂઠું-સંવદ્ધિલીની રીત ઉપરથી એમ કહાય છે, જ્યારે આવરણ-અર્થ : તે તેક સંવત્સરિનું દેવ-કલ્પ-સુધી છે. અસુરની અવિદ્યાને પ્રથમ અને યાગોની અવિદ્યાને દ્વિતીય કહ્યું છે

અને વિસ્તારવાળા બને છે. તેમાં વૈભાવ્ય પર્વતના ઉત્તર વિભાગમાં વસનારા શ્વેતોએ આરાધન કરતા મેઘકુમાર દેવોની વૃદ્ધિથી સૈન્યનો બચાવ કરવાનું કાર્ય 'છત્ર' રત્ન કરે છે, જ્યારે સવારે વાવેલા ધાન્યને સાંજના ઉગાવી આપવાનું કાર્ય 'ચર્મ' રત્ન કરે છે. 'કાકિની' અને 'મણિ' એ બે રત્નો સૂર્ય-ચન્દ્રની જેમ અંધકારનો નાશ કરવામાં અઘ્ર ભાગ બજવે છે, 'કાકિની' રત્ન વડે ૪૯ મંદિરો આવેળવામાં આવે છે અને તે બાર ચોજન સુધી પ્રકાશ પાડવામાં સમર્થ છે.

ચક્રવર્તીની છ ખંડની સાધના—

ચક્રવર્તી છ ખંડ સાધવા નીકળે ત્યારે સૌથી આગળ 'ચક્ર' રત્ન ચાલે છે. પ્રથમ દિવસે આદ્યા બાદ તે રત્ન જ્યાં ભટકે તેટલા માપને એક 'ચોજન' ગણવામાં આવે છે. આવી રીતે તે રત્ન સહિત ચાલતાં ચાલતાં ઘોરક દિવસે ચક્રી પૂર્વ સમુદ્રના તટ ઉપર જઈ પહોંચે છે. ત્યાં છાવણી કરી આગધી લીર્યના અધિપતિને લક્ષ્યમાં રાખીને તે 'અદ્યમ' તપ કરે છે તેમજ 'પોષધ' પ્રદક્ષ કરે છે. આ ક્રિયા પૂર્ણ થતાં ચક્રી રથમાં બેસીને સમુદ્રમાં રથની પરી સુધી રથને પ્રવેશ કરાવે છે. ત્યાર બાદ પાતાના નામથી અંકિત એક બાણ તે આગધી લીર્યના અધિપતિ ઉપર મૂકે છે. એ બાણ તેની સજામાં જઈ પડે છે. તે જોઇને પ્રથમ તે તે અધિપતિ કૌપાયમાન થાય છે, પરંતુ તેના ઉપરના ક્રોધ અક્ષરો વાંચીને તે યાંત બની જાય છે. ત્યાર પછી તે બાણ તેમજ સારજૂત વસ્તુઓ ચક્રીને અર્પણ કરે છે.

તેમ યતાં ચક્રી રથ સહિત છાવણીમાં પાછા આવે છે અને અદ્યમનું પારણક (પારણું) કરે છે અને આગધી લીર્યપતિને હરેશીને અપ્રાપ્તિ મહોત્સવ કરે છે. આ કાર્ય સમાપ્ત થતાં પાણું ચક્ર-રત્ન આકાશમાં ચાલવા મોકલે છે. ચાલતું ચાલતું તે અને તેની પછવાડે ચક્રવર્તી પણ

૧ આ 'કાકિની' રત્નનો આકાર અધિકરણી જેવો હોય છે. વળી તે હરલ (પત્ર) વાળું, બાર દાંડવાળું, સરખા લગિલાવાળું અને આઠ કક્ષિલાવાળું હોય છે. આ વાત 'ત્રિપદિ-સાક્ષા-પુરુષ-ચરિત્ર' ના પ્રથમ પર્વના ચોથા સર્ગ ઉપરથી જોઈ શકાય છે.

૨ આ રત્નને દાંડે અથવા માથે ધારણ કરવાથી તે સમસ્ત ઉપદ્રવ તેમજ રોગનું નિવારણ કરે છે.

૩ આગળે દિવસે એક જ વાર બોલન કરતું અર્થાત્ એકસત્વું કરતું, ત્યાર બાદ ત્રણ દિવસ સુધી ઉપવાસ કરી છ મોજનનો ત્યાગ કરવો અને ત્યાર પછી પાણું એકસત્વું કરતું અર્થાત્ આ પ્રમાણે આઠ વારના બોલનનો ત્યાગ કરવો તે 'અદ્યમ' કહેવાય છે.

૪ 'પોષ' શબ્દે ક્ષતિ પોષણ: 'એ 'પોષધ' શબ્દનો બ્યુત્પતિ-અર્થ છે. કહેવાતી મતસજ એ છે કે જે ધર્મની વૃદ્ધિ કરે તે 'પોષધ' કહેવાય છે. આના ચાર પ્રકાર છે—(૧) આહાર-પોષધ અર્થાત્ અદ્યમી અને ચતુર્થી જેવા પર્વને દિવસે ઉપવાસ વિગેરે તપ કરતું તે; (૨) સરીર-આકાર ન કરવો તે; (૩) બદ્ધચર્મ-પોષધ અર્થાત્ બદ્ધચર્મ પાળતું તે; અને (૪) અભ્યાસ-પોષધ અર્થાત્ સાવધ બ્યાપાર (પાપમય આચરણ)નો ત્યાગ કરવો તે.

ત્રિપદિ-સાક્ષા-પુરુષ-ચરિત્રમાં પણ કહ્યું છે કે—

“પદુષ્પર્ત્વ્યં ચતુર્ધાવિ-કુલ્યાપારનિવેષનમ્ |

પ્રદક્ષર્ચક્રિયાસ્નાના-વિત્યાગ: “પોષધ” શતમ્ ||”

—પૃ. ૧, સ. ૩, શ્લો. ૧૪૧.

આ પોષધ મગ જાડકાના બાર મતો જેટલે અગ્રારનું છે અને તે ટુંક સમયના ચારિત્ર (દિક્ષા)રૂપ છે.

આ ઉપરથી એ પણ જોઈ શકાય છે કે જમ્બૂદ્વીપ આશ્રીને ચક્રવર્તીનાં પંચેન્દ્રિય રત્નોની જાળન્ય સંખ્યા ૨૮ની છે, જ્યારે ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યા ૨૧૦ની છે. આ વાત એકેન્દ્રિય રત્નોને પણ લાગુ પડે છે.^૧

માન અને મદ સંબંધી વિચાર—

જોકે આપણે પરમા પૃથ્વમાં માન અને મદમાં શું ફેર છે એ વિચારી ગયા છીએ, છતાં અત્ર એ નિવેદન કરવું અનાવશ્યક નહિ ગણાય કે આ એ શબ્દોમાં પણ ફેર રહેલો છે એ વાતની શ્રીવિમલસૂરિકૃત ‘સંવેગદ્રુમકન્દલી’નું દ્વિતીય પદ તેમજ શ્રીદેવચન્દ્રસૂરિકૃત ‘અયોગવ્યવ-ચ્છેદિત્તા’નું ૨૫મું પદ સાક્ષી પૂરે છે. વિશેષમાં પર્યાયવાચક શબ્દોમાં પણ કથંચિત્ (કાંઈક રીતે) ભિન્નતા રહેલી છે એ વાતનું શ્રીજમ્બૂદ્વીપસૂરિકૃત ‘ચતુર્વિંશતિકા’ના ૮૩મા પદમાં ભિન્ન અર્થમાં વાપરેલા ‘મા’ અને ‘મમા’, શ્રીમાનદેવસૂરિકૃત ‘લઘુશાન્તિસ્તોત્ર’ના ૧૧મા પદમાં વાપરેલા ‘દીર્ઘ’ અને ‘યથસ્’ અને જમ્બૂદ્વીપ-પ્રજ્ઞાપિતના ૪૩મા સૂત્રમાં વાપરેલા ‘જાએણું’ અને ‘વિજાએણું’ શબ્દો પણ સમર્થન કરે છે.

અત્ર એ પણ ઉમેરવું વધારે પડતું નહિ ગણાય કે દશમા અને પચીસમા પદોમાં તેમજ આ પદમાં પણ ‘મદ’નો અર્થ ‘હવ’ પણ કરી શકાય છે અને તે અર્થ જિનેશ્વરના સંબંધમાં થયે પણ શકે છે; કેમકે તેઓ સર્વજ્ઞ હોવાથી કાંઈ પણ વસ્તુ તેમની જાણ જાહાર નહિ હોવાથી તેમજ કહી મશકરીથી તેઓ સર્વજ્ઞ વિમુખ હોવાથી તેમને હવ્ય સંભવી શકતો નથી, વળી ‘તીર્થકર’ નામ-કર્મના વિપાકરૂપ સંપત્તિ પ્રાપ્ત થવાથી પણ તેમને હવ્ય નજ થાયાએ સ્વાભાવિક છે, કેમકે તેઓ એક વિરહા નર છે. કહ્યું પણ છે કે—

“સમ્પદિ ચસ્ય ન હવો, વિપદિ વિવાદો રણે ચ ધીરત્વમ્ ।

તં મુવનમ્પતિલકં, જનયતિ જનની સુતં વિરલમ્ ॥”

પદ્ય-મીમાંસા—

આ તેમજ ત્યાર પછીનાં પદો દ્વિપદી નામના છંદમાં રચાયેલાં છે. છન્દોનુશાસનમાં તેનું લક્ષણ નીચે મુજબ આપવામાં આવ્યું છે:—

“પદ્યુત્તો દ્વિતીયપદ્મો જો હીર્વા દ્વિપદી.”

આનું વિવરણ કરતાં શ્રીદેવચન્દ્રસૂરિ લખે છે કે—

“પદ્યઃ પદ્યમાત્રઃ પદ્ય ચતુર્માત્રા શુરુચ્ચ । તથા દ્વિતીયપદ્મો પદ્યુત્તો જો હીર્વા દ્વિપદી. ”

૧ સરખાવે જમ્બૂદ્વીપ-પ્રજ્ઞાપિત.

૨ સરખાવે ભક્ષામર-સ્તોત્રનું ૨૨મું પદ.

૩ આવા છંદમાં રચાયેલું એક પદ આત્યાર-દિનકર (પૃ. ૧૬૭)માં દર્શિતોચર થાય છે. તે પદ નીચે મુજબ છે.—

“દયામલામકરુણાજિતવદુસૌમાયસંહતિઃ

કુકુમવર્ણવર્ણનીયપુતિમત્સિચયનિવારિતાંહતિઃ ।

કુસુમારુમાસચાકરતરતરવરમુખ્વરકેતુધારણી

રચયત્તુ સર્વેશિશ્વરમતિમુખગણગીતયશઃ સુશ્રવણઃ ॥”

टीका

स्नौतीति । 'स्नौति' चन्दते । 'समन्ततः' सर्वतः । 'स्म' इति अतीतार्थद्योतको निपातः । 'समवसरणभूमौ' समरस्यतिशितौ । 'यम्' । 'सुराबलिः' त्रिदशमाळा । 'सकल-कलापकलिता' सरस्वतेन-समग्रेण कलाकलापेन-विज्ञानकदम्बकेन कलितः-युक्ता । 'अपमदा' अपेक्षदपो । 'अरुणकरं' आताम्रपाणिम् । 'अपापदं' अपगतविषदम् । 'तम्' । 'जिनराजविसरं' जिनेन्द्रवृन्दम् । 'उज्जासितजन्मजरं' उज्जासितजननविससम् । 'नमाम्पहं' नमोऽस्मि । 'सकलकला' सकोलाहृष्टा । 'कला' मधुरा । 'अपकलितापं' अपगतकलहस्तन्तापम् । 'अदारुणकरं' अदारुणं-भरीदं करोति यामम् । 'अपापदं' अपापं-पुण्यं तत्पदम् । यं सम-वसरणभूमौ सुराबलिः स्नौति स्म तं जिनराजविसरं नमाम्पहं इत्यन्वयः ॥ ७० ॥

अवचूरिः

सुरेन्द्रधेनी यं जिनेन्द्रवृन्दं स्तौति । समन्ततः-सर्वतः । स्मृत्यतीतार्थकम् । समवसरणभूमौ । किंभूता । सकलाः-समस्ताः कला-विद्यागानि तासां कलापेन-समृद्धेन कलिता-सहिता । अपमदा-अपगतमदा । सह सहस्वलेन-कोलाहलेन धर्तते । कला-मधुरा । तं जिनेन्द्रविसरमहं नमामि । किंवि-शिष्टम् । अपणी-आरक्षी करो-दस्ती यस्य । अपगता आपक्षे यस्मात् तम् । विनाशितजन्मजरम् । अपकलितापम्-अपगतकलहस्तन्तापम् । अदारुणम्-भरीदं करोतीति तम् । अपापं-पुण्यं वदातीति तम् ॥ ७० ॥

अन्वयः

सकल-कला-कलाप-कलिता, अप-मदा, स-कलकला, कला सुर-आबलिः यं समव-सरण-भूमौ समन्ततः स्तौति स्म, तं अरुण-करं, अ-पाप-दं, उज्जासित-जन्मज-रं, अप-कलि-तापं, अ-दारुण-करं, अप-आपदं जिन-राजन्-विसरं अहं नमामि ।

शुद्धार्थ

स्तौति (पा० स्तु)=स्तुति करे छे.
समन्ततः=सर्व दिशाभिः.
स्म=अतीतार्थद्योतक अन्वयः.
समवसरण=धर्म-देशानु स्थल.
भूमि=स्थल.
समवसरणभूमौ=धर्मवसरण्णी भूमिभिः.
यं (मू० यद्)=येने.
सुराबलिः=भुर-भेजि, देवोनी पंक्ति.
कला=गुणा.
कलाप=समृद्धि.

कलित (पा० कल्)=पामेला.
सकलकलाकलापकलिता=समस्त गुणाभोना
समृद्धिने प्राप्त करेला.
अपमदा=निरक्षिभाणी.
अरुण=रक्त, शता.
अरुणकरं=रक्त छे दुस्ते नेना जेवा.
राजन्=सत्त्व.
विसर=समृद्धि.
जिनराजविसरं=जिनवरन् समृद्धिने, जिने-
न्द्रन् समुदायने.

जिनागमाय नमः—

भीममहाभवाधिभवमौतिविभेदि परास्तविस्फुरत्—

परमतमोहमानमतनूनमलं घनमघवते हितम् ।

जिनपतिमतमपारमर्त्यामरनिर्वृतिशर्मकारणं

परमतमोहमानमत नूनमलङ्घनमघवतेहितम् ॥ ७१ ॥

—द्विपदी

टीका

भीमेति । 'भीममहाभवाधिभवमौतिविभेदि' भीमं महाभवाब्धौ भवन्ति भीतयो यास्तासौ विभेदि-भेदमश्रीलम् । 'परास्तविस्फुरत्परमतमोहमानं' परास्तानि-क्षिप्तानि विस्फुरन्ति परमतानि मोहय मानय येन तम्, अथवा मोहाद्-अज्ञानात् मानो मोहमानो-मिच्छामिमानः पर-मकृष्टं विस्फुरत् यथा भवत्येवं अस्तः परमतानां मोहमानो येन तम् । 'अतनूनं' तनु च ऊनं च यन्न भवति । 'अलं' अस्यर्थम् । 'घनं' निविडं प्रमेयगाढम् । 'अघवते' पापान्विताय । 'हितं' श्रेयस्कारि । 'जिनपतिमतं' सर्वज्ञपञ्चनम् । 'अपारमर्त्यामरनिर्वृतिशर्मकारणं' अपा-राणि-अपर्यन्तानि यानि मर्त्यानां अमराणां निर्वृतेषु-निर्वाणस्य सम्बन्धीनि शर्माणि-मुखाणि तेषां कारणं-हेतुः । 'परमतमोहं' परमं तमो इति यत् तत्, अथवा परमतमा-अदिक्षयेन परमा ऊहा-वर्क यत्र तत् । 'आनमत' प्रणमत । 'नूनं' निक्षयेन । 'अलङ्घनमघवता' नास्ति लङ्घनं-अभिभवो यस्य तेन मघवता-भेन्द्रेण, सामर्थादच्युतस्पर्शनायेन । 'ईहितं' अभिल-षितम् । जिनपतिमतं आनमतेति सम्बन्धः ॥ ७१ ॥

अवचुरिः

भीममहामहार्त्तसमुद्भूतपञ्चमयविदारकम् । परास्ताः-परिक्षिता विस्फुरन्तः परमतमोहमाना येन । यद्वा मोहाद्-अज्ञानान्मानो-मिच्छामिनिवेदः परमतानां मोहमानो वा । तनु-तुच्छमूनम्-अपूर्णं च न । अलम्-अन्वये घनं-निविडं प्रमेयगाढम् । अघवते-पापिने अहितं-न श्रेयस्कारि । अपारमर्त्यपर्य-न्तानि मर्त्यानाममराणां निर्वाणस्य शर्माणि तेषां कारणम् । परमं तमो इति । यद्वा परमतमा ऊहा यस्मिन् । आनन्त-प्रणमत । नूनं-निक्षितम् । न लङ्घनम्-अभिभवो यस्य स चासौ मघवा च तेन सामर्थादच्युतनायेन ईहितम्-अभिलषितम् ॥ ७१ ॥

अन्वयः

भीम-महत्-मघ-अधि-भव-भीति-विभेदि, परास्त-विस्फुरत्-पर-मत-मोह-मानं, अ-तनु-ऊनं, अलं, घनं, अघवते हितं, अपार-मर्त्य-अमर-निर्वृति-शर्म-कारणं, परम-तमस्-दं (अथवा परमतम-ऊहं) अ-लङ्घन-मघवता इदितं जिव-यति-मते नूनं आनमत ।

॥ स्तुतिः—

विचित्रवर्णविनतात्मजपृष्ठमधिष्ठिता हुताद्—

नभागविकृतधीरसमदैवैरिव धामहारिभिः ।

॥ साग्न्ययनमूर्धनि चक्रपराऽस्तु सा मुदे—

॥ वि कृतधीरसमदैवैरिव धामहारिभिः ॥ ७२ ॥ १८ ॥

—दिपदी

टीका

‘विचित्रवर्णविनतात्मजपृष्ठं’ विचित्रवर्णः—

न यो विनतात्मजो—गरुडमान् तस्य पृष्ठं—

‘ह’ हुतं अस्तीति हुताद्—अग्निः तत्समं

‘चक्राणि धीर्यस्याः सा । ‘असमदैवैरिव’

‘सा हारिभिः—कान्तैः । ‘तदिदिव’ विद्युदिव ।

सग्न्यायनाभ्योदधिरसि । ‘चक्रपरा’ अमविचक्रा ।

मुदे’ मोक्ष्ये । ‘असमतनुया’ सया च तनुय समतनुः,

‘यस्याः सा । ‘गवि’ पृथिव्यां, स्वर्गे वा । ‘कृतधीरसमदैवैरिव’

‘धारिणां वयो यया सा । ‘धारिभिः’ महद्भिर्देवैः । या विचित्रवर्णविन-

‘पृष्ठा मयी साग्न्ययनमूर्धनि तदिदिव भाति सा धारिभिः कृतधीरसमदैवैरिव

उदयस्ति सग्न्यः ॥ ७२ ॥

अवचरिः

अथैकमुद्रावलि—चक्राणि । महान्ति च तान्वरीणि च तैर्महारिभिः—महाचक्रैः प्राञ्च-जगति
चक्रपरा देवी—अमविचक्रा देवी । ‘सा । विचित्रवर्णगदपृष्ठमधिष्ठिता । हुतमस्तीति
हुताद्—अग्निस्तनुस्यां तनुं नजने । ‘धीर्यस्याः सा । महारिभिः किमुनेः । अच-
क्रान्दयामहैरिव । धाम—सग्न्ययन
देवी मुदेऽस्तु—मप्यु । सया च तनुय
स्वर्गे वा । हुतां धीराणां

या विचित्र-वर्ण
अ-सम-दैवैः इव धाम-धारिभिः
अ-सम-तनु-या, गवि

तनु-याय, अ-विद्यु-र्वाः,
तदिदिव इव अत्र भाति, सा
॥

भीष्मधरामाः स्तुतिः—

याऽत्र विचित्रवर्णविनतात्मजपृष्ठमधिष्ठिता हुतात्—

समतनुभागविकृतधीरसमदैरिव धामहारिभिः ।

तद्विद्य भाति सान्ध्यघनमूर्धनि चक्रपराऽस्तु सा मुदे—

ऽसमतनुभा गवि कृतधीरसमदैरिव धामहारिभिः ॥ ७२ ॥ १८ ॥

—द्विपदी

टीका

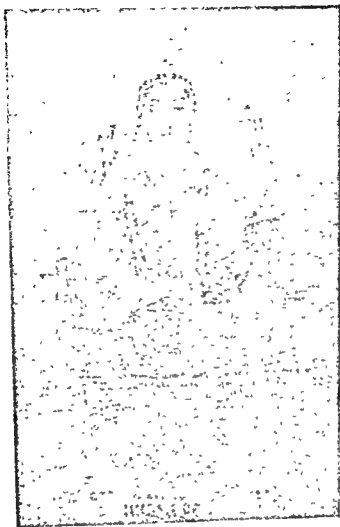
येति । 'या' । अत्र 'अस्मिन् जगति । 'विचित्रवर्णविनतात्मजपृष्ठ' विचित्रवर्णः—
जगत्तुल्यवर्णः "आज्ञातु कनकगौरम्" इत्यादिबचनान् यो विनतात्मजो—महत्मान् तस्य पृष्ठं—
गानोपरिभातम् । 'अधिष्ठिता' अधिरूढा । 'हुतात्समतनुपाक्' हुतं अर्च्येति हुताद्—अग्निः तत्समं
तनुं—मूर्तिं भजते या सा । 'अविकृतधीः' अविकृता—अविकारिणी धीर्यस्याः सा । 'असमदैरिव'
असह्यदादैरिव । 'धामहारिभिः' धाम्ना—तेजसा हरिभिः—कान्तैः । 'तद्विद्य' विद्युदिव ।
'भाति' प्रोमते । 'सान्ध्यघनमूर्धनि' सन्ध्याभवाभ्युदयरिति । 'चक्रपरा' अमतिचक्रा ।
'अस्तु' भवतु । 'सा' । 'मुदे' श्रुत्यै । 'असमतनुभा' समा च तनुष समतनुः,
न समतनुः (असमतनुः) भा यस्याः सा । 'गवि' पृथिव्यां, स्वर्गे वा । 'कृतधीरसमदैरिव' वा
कृतो धीराणां समदानां वैरिणां वधो यया सा । 'महारिभिः' महद्भिर्युक्तैः । या विचित्रवर्णविन-
तात्मजपृष्ठं अधिष्ठिता सती सान्ध्यघनमूर्धनि तद्विद्य भाति सा महारिभिः कृतधीरसमदैरिव धा-
मचक्रपरा मुदेऽस्तिवति सम्बन्धः ॥ ७२ ॥

अवचूः

अत्र एषां सन्तीत्यरीणि—चक्राणि । महान्ति च सान्ध्यरीणि च तैर्महारिभिः—महावक्त्रैः याऽत्र—जगति
चक्रपरा देवी—अमतिचक्रा देवी भाति—प्रोमते । कथंयुताः । विविधवर्णमण्डपमधिरूढा । हुतमर्च्येति
हुताद्—अग्निस्तनुस्यां तनुं भजते । अधिकृता—अविकारिणी धीर्यस्याः सा । महारिभिः किमूतैः । अस-
मानदमानदैरिव । धाम—तेजस्तेन हरिभिः—अनोहैः । यया विद्युत् सन्ध्यामभ्युदयरिति भाति तद्गुह्यं । सा
देवी मुदेऽस्तु—भवतु । समा च तनुष समतनुः, न समतनुरसमतनुः, एवंविधा भा यस्याः । गवि—पृथिव्यां
स्वर्गे वा । कृतो धीराणां समदानां वैरिणां वधो यया ॥ ७२ ॥

अन्वयः

या विचित्र-वर्ण-विनतात्मज-पृष्ठं अधिष्ठिता, हुतात्—सम-तनु-भाय, अ-विकृत-धीः,
अ-सम-दैवैः इव धाम-ह-हारिभिः महत्-अरिभिः, सान्ध्य-घन-मूर्धनि तद्विद्य इव अत्र भाति सा
अ-सम-तनु-भा, गवि कृत-धीर-स-मदैरिव-धाम चक्रपरा मुदे अस्तु ।

निर्वाणकलिकायाम्—

‘नृपतिशयां तस्मिन्नां समस्तकामां समुत्तमां समस्तकामां
नृपतिशयां यति ।’

श्रीचक्रधरायाः स्तुतिः—

याऽत्र विचित्रवर्णविनतात्मजपृष्ठमधिष्ठिता हुतात्—

समतनुभागविकृतधीरसमद्वैरिव धामहारिभिः ।

तडिदिव भाति सान्ध्यघनमूर्धनि चक्रधराऽस्तु सा मुदे—

ऽसमतनुभा गवि कृतधीरसमद्वैरिव धामहारिभिः ॥ ७२ ॥ १८ ॥

—दिपदी

टीका

येति । 'या' । अत्र 'अस्मिन् जगति । 'विचित्रवर्णविनतात्मजपृष्ठं' विचित्रवर्णः—
शरद्वर्णः "आज्ञानु कनकगौरम्" इत्यादिशब्दान् यो विनतात्मजो—गणमान् दृश्यं पृष्ठं—
गात्रोपरिभागम् । 'अधिष्ठिता' अधिरूढा । 'हुतात्समतनुभाद्' हुतं अर्घ्यानि हुताद्—अर्घः समद्वै-
तनुं—मूर्तिं भजते या सा । 'अविकृतधीः' अविकृता—अविकारिणी धीर्यस्या सा । 'समतनुवैरिव'
असदृशदावैरिव । 'धामहारिभिः' धाम्ना—तेजसा हारिभिः—घातैः । 'गरिदिव' विदुदिव ।
'भाति' शोभते । 'सान्ध्यघनमूर्धनि' सान्ध्यापराशम्भोदाधिरसि । 'चक्रधरा' अर्धचक्रधरा ।
'अस्तु' भवतु । 'सा' । 'मुदे' प्रीत्यै । 'असमतनुभा' सदा च दनुषं तानुमनु-
न समतनुः (असमतनुः) भा यस्याः सा । 'गवि' पृथिव्या, स्वर्गे वा । 'कृतधीरसमद्वैरिव'
कृतो धीराणां समदानां धैरिणां यथो यथा सा । 'महारिभिः' मरिचिघातैः । या विदुदिवैरिव-
तात्मजपृष्ठं अधिष्ठिता सती सान्ध्यघनमूर्धनि तडिदिव भाति सा महारिभिः कृतधीरसमद्वैरिव-
चक्रधरा मुदेऽस्त्विति सम्बन्धः ॥ ७२ ॥

अवधूतिः

अत्र यथा सन्तीत्यरीणि—चक्राणि । महान्ति च सान्ध्यरीणि च तैर्महारिभिः—महार्घैः सान्ध्य-
चक्रधरा देवी—अप्रतिचक्रा देवी भाति—शोभते । कथंभूता ? विदुदिवैरिव—विदुदिवैरिव-
हुताद्—वह्निस्तत्पुण्यां तनुं भजते । अविकृता—अविकारिणी धीर्यस्या सा । महारिभिः विदुदिवै-
रिव—महार्घैः सान्ध्य-
मानद्वयान्धैरिव । धाम—तेजस्तेज हारिभिः—महार्घैः । यथा विदुदिव सान्ध्यमद्वयान्धैरिव-
देवी मुदेऽस्तु—भवतु । समा च तनुय समतनुः, न समतनुसमतनुः, तडिदिव या ददता । मह-
स्वर्गे वा । कृतो धीराणां समदानां धैरिणां यथो यथा ॥ ७२ ॥

अन्यथः

या विचित्रवर्ण—विनतात्मज—पृष्ठे अधिष्ठिता, हुतात्—सम—तनु—अर्घ्य, क—विदुदिव-
अ—सम—वैरिव इव धाम—हारिभिः—महार्घ—अरिभिः, सान्ध्य—दिव—दृष्ट्यै तडिदिव इव अर्ध-
अ—सम—तनु—भा, गवि कृत—धीर—स—मह—दैरिव—यथा चक्रधरा हुते अर्घ्यः ।

(રંગબેરંગી) એક ઉપરની સૌદામિનીની જેમ આ જગત્માં ચોભે છે, તે ચક્રધરા (દેવી) કે જના દેહની કાંતિ નિરૂપક છે [અથવા જની કાંતિ અનુપમ તેમજ અનદ્ય છે] તેમજ જ્યે (ઉપર્યુક્ત ચક્રો વડે) પૃથ્વી ઉપરના [અથવા સ્વર્ગમાંના] ધરાકર્મી તથા મદોન્મત્ત એવા શત્રુઓનો સંહાર કર્યો છે (અને તેમ કરીને પોતાનું ચક્રધરા એવું નામ ચરિતાર્થ કર્યું છે), તે ચક્રધરા (કે ભોક્ષાભિલાષી જનો!) (તમારા) હર્ષને ખાટે યાઓ.”—૭૨

સ્પષ્ટીકરણ

ચક્રધરા દેવીનું સ્વરૂપ—

આ ચક્રધરા દેવી પણ એક વિદ્યા-દેવી છે. એને ‘અપ્રતિચક્રા’ના નામથી પણ ઓળખવામાં આવે છે. આ સુવર્ણવર્ણી દેવીને ગરુડનું વાહન છે અને તેના ચારે હસ્તો ચક્રથી વિશ્લેષિત છે. આ વાતની આચાર-દિનકર સાક્ષી પૂરે છે, કેમકે ત્યાં કહ્યું છે કે—

“ ગદ્યમત્સ્યજાસીના, કાર્ત્ત્વ્યરસમપ્પ્રાપ્તિઃ ।

મૃણાલપ્રતિચક્રા નઃ, સિદ્ધયં ચક્રધારિણી ॥ ”

—પત્રાંક ૧૬૨.

નિર્વાણ-કલિકામાં પણ આવો ઉલ્લેખ છે, તે નીચે મુજબ છે:—

‘ તથા અપ્રતિચક્રાં તદિદર્શાં મહાવાહનાં ચતુર્ભુજાં ચત્રચતુરસ્રમુષિતકરાં ચેતિ ॥

શીખદાર્થ

વિચિત્ર=વિચિત્ર, વિવિધ.

વર્ણ=રંગ.

વિનતા=કાશ્યપની પત્ની, ગરુડની માતા.

આત્મજ=પુત્ર.

વિનતાત્મજ=ગરુડ.

પૃષ્ઠ=પીઠ.

ત્રિચિત્રવર્ણવિનતાત્મજપૃષ્ઠ=રંગબેરંગી વર્ણવાળા ગરુડની પીઠને.

અધિષ્ઠિતા (મૂં અધિષ્ઠિત)=રહેલી, આરોહણ કરેલી.

હુત=હવન.

અર્ઘ્ય=આર્તુ.

હુતાર્ઘ્ય=અગ્નિ.

હુતાર્ઘ્યસમતનુમાર્ઘ્ય=અગ્નિસમાન રહેને ધારણ કરનારી.

વિકૃત (ધાં કૃ)=વિકારી.

અવિકૃત=અવિકારી.

અવિકૃતર્ધા=અવિકારી છે. મતિ જેની એવી.

દય=દાવાનસ.

અસમદયૈઃ=અસાધારણ દાવાનસો વડે.

ધામન=(૧)તેજ.

ધામહારિભિઃ=તેજ વડે મનોહર.

તદિત્=વીજળી.

માતિ (ધાં મા)=પ્રકાશે છે.

સાન્ધ્ય=સંધ્યા (સમય)ના, સંધ્યાસંબંધી.

સૂર્યન્=મસ્તક.

સાન્ધ્યવનમૂર્ધનિ=સંધ્યા (સમય)ના મેઘના ઉપર.

ચક્રધરા=ચક્રધર (દેવી).

અસ્તુ. (ધાં અસ્તુ)=માઓ.

સુરે (મૂં મુદ્)=હરને માટે.

અસમતનુમા=(૧) નિરૂપમ છે રહેલી. કાન્તિ જેની એવી; (૨) નિરૂપમ તેમજ અતિ-શય છે કાન્તિ જેની એવી.

ગવિ (મૂંગો)=(૧) પૃથ્વી ઉપર; (૨)સ્વર્ગમાં.

વૈરિન્=દુશ્મન.

યથ=નાશ.

કૃતધીરસમદયૈરિવધા=કર્ષો છે પરાક્રમી તેમજ અભિમાની એવા શત્રુઓનો સંહાર જેણે એવી.

મહારિભિઃ=મહાચક્રો વડે.

શ્લોકાર્થ

શ્રીચક્રધરા દેવીની સ્તુતિ—

|| રંગબેરંગી વર્ણવાળા ગરુડની. પીઠ ઉપર આરુઢ. ચનારી, તથા. અગ્નિના સમાન (દેવીપ્રમાન) રહેને ધારણ કરનારી, તેમજ અવિકારી. બુદ્ધિવાળી એવી જ (દેવી), જણે અનુપમ દાવાનસ દોષ એવા પ્રકાશ વડે મનોહર એવા મહાચક્રો વડે, સંધ્યા સમયના

૧ મનને વર્ણ વિચિત્ર છે. કથુ પણ છે કે—

“ આજ્ઞાનુ કનકગીરમ્, આનામે શાક્ષ્મનુદરપલમ્, આકણ્ડતો નવદિવાકરકાન્તિપુલ્કમામ્-
ર્ધનોદ્ગમનિર્મ મદહસ્વરુપમ્ । ”

અર્ધનુ રમ્ના તળાપાથી તે ધૂંટણ સુધી કનકનું જેવું પીગવર્ણ, ધૂંટણથી તે નાભિ (ડુંડી) સુધી લંબ, કનકનું જેવું શ્વેતવર્ણ અને નાભિથી તે મળા સુધી પાન સ્વરૂપ જેવું રક્તવર્ણ અને મળાથી તે મરત સુધી પાન સ્વરૂપ જેવું રંગવર્ણ તેના શરીરના રંગના જેવું છે. આજ્ઞાનુ કનકગીરમ્, આનામે શાક્ષ્મનુદરપલમ્, આકણ્ડતો નવદિવાકરકાન્તિપુલ્કમામ્-ર્ધનોદ્ગમનિર્મ મદહસ્વરુપમ્ । ”

(રંગબેરંગી) મેષ ઉપરની સૌંદર્યભિનીની જમ આ જગત્માં શોભે છે, તે ચક્રધરા (દેવી) કે જના દેહની કાંતિ નિરૂપમ છે [અથવા જની કાંતિ અનુપમ તેમજ અનંક છે] તેમજ જલે (ઉપર્યુક્ત ચક્રો વડે) પૃથ્વી ઉપરના [અથવા સ્વર્ગમાંના] પરાક્રમી તથા મદોન્મત્ત એવા શત્રુઓનો સંહાર કર્યો છે (અને તેમ કરીને પોતાનું ચક્રધરા એવું નામ અરિતાર્થ કર્યું છે), તે ચક્રધરા (કે શાશાંભિલાષી જનો) (તમારા) હર્ષને માટે યાઓ. ”—૭૨

રૂપચ્ટીકરણ

ચક્રધરા દેવીનું સ્વરૂપ—

આ ચક્રધરા દેવી પદ્મ એક વિષા-દેવી છે. જોને ‘અપ્રતિચક્રા’ના નામથી પણ જ્ઞાન-ખવામાં આવે છે. આ સુવર્ણવર્ણી દેવીને ગરુડનું વાહન છે અને તેના ચારે હસ્તો ચક્રથી વિભૂષિત છે. આ વાદળી આચાર-દિનકર સાક્ષી પૂરે છે, કેમકે ત્યાં ઠહું છે કે—

“ ગદામટ્ટા આસીના, કાર્તસ્વરસમચ્છવિઃ ।

મૂયાદમતિચક્રા નઃ, સિદ્ધયં ચક્રધારિણી ॥ ”

—પત્રાંક ૧૬૨.

નિર્વાણ-લક્ષિકામાં પણ આવો ઉલ્લેખ છે; તે નીચે મુજબ છે:—

‘ તથા અપ્રતિચક્રાં તદિદ્દર્શાં મહાશાહનાં ચતુર્મુખાં ચક્રવતુણ્ણમૂષિતકર્તાં ચેતિ ”

શબ્દાર્થ

વિચિત્ર=વિચિત્ર, વિવિધ.

વર્ણ=રંગ.

વિનતા=કાર્યપત્ની પત્ની, ગરુડની માતા.

આત્મજ=પુત્ર.

વિનતાત્મજ=ગરુડ.

દૃષ્ટ=પીઠ.

વિચિત્રવર્ણવિનતાત્મજદૃષ્ટ=રંગબેરંગી વર્ણવાળા ગરુડની પીઠને.

અધિષ્ઠિતા (મૂં અધિષ્ઠિત)=રહેલી, આરાહણ કરેલી.

હુત=હવન.

અહ=આહુતિ.

હુતાહ=અગ્નિ.

હુતાહસમતનુમાય=અગ્નિસમાન દેહને ધારણ કરનારી.

વિકૃત (પાં કૃ)=વિકારી.

અવિકૃત=અવિકારી.

અવિકૃતર્ધા=અવિકારી છે. પ્રતિ જેની એવી.

દ્ય=દ્યાવાનંદ.

અસમદ્યૈ=અસાધારણ દ્યાવાનંદો વડે.

ધામન=(૧), તેજ.

ધામહારિમિ=તેજ વડે મનોહર.

તદિવ=વીર/બી.

માતિ (પાં મા)=પ્રકાશે છે.

સાન્ધ્ય=સંધ્યા (સમય)ના, સંધ્યાસંબંધી.

મૂર્ચન=મસ્તક.

સાન્ધ્યમૂર્ચનિ=સંધ્યા (સમય)ના મેઘના ઉપર.

ચકષરા=ચક્રધરા (દેવી).

અસ્તુ. (પાં અસ્તુ)=યાઓ.

મુરે (મૂં મુર)=હર્ષને માટે.

અસમતનુમા=(૧) નિરૂપમ. છે દેહની કાન્તિ જેની એવી, (૨) નિરૂપમ તેમજ અતિ-થય છે કાન્તિ જેની એવી.

ગવિ (મૂંગો)=(૧) પૃથ્વી ઉપર; (૨) સ્વર્ગમાં.

વૈરિન્=દુરમન.

વચ=નાશ.

કૃતધીરસમદ્યૈરિવધા=કથો છે પરાક્રમી તેમજ અભિમાની એવા શત્રુઓનો સંહાર જેણે એવી. મહારિમિ=મહાઅગ્નિ વડે.

શ્લોકાર્થ

શ્રીચક્રધારા દેવીની સ્તુતિ—

“ રંગબેરંગી વર્ણવાળા ગરુડની. પીઠ ઉપર આરૂઢ થનારી, તથા. અગ્નિના સમાન (દેહીપ્રમાન) દેહને ધારણ કરનારી, તેમજ અવિકારી બુદ્ધિવાળી એવી જ (દેવી), અણે અનુપમ દ્યાવાનંદ દોય એવા પ્રકાશ વડે મનોહર એવાં મહાઅગ્નિ વડે, સંધ્યા સમયના

૧ માર્ગનો વર્ણ વિચિત્ર છે. કથું પણ છે કે—

“ આજ્ઞાન કતકગીરણ, આનામે: રાક્ષસદહરધવલમ્, આકળંકતો નવદ્વિવાકરકાન્તિતુલ્યમાયુ: પંતોત્તરનિર્મલ મહાદેવદયમ્. ”

અર્થ: રક્ષા: નુશ્કાથી ને હુંડણ સુધી કલકાળ જેવો પીત્તવર્ણ, હુંડણથી તે નાભિ (હંડી) સુધી સંજ, ૩૫ કલકાળ જેવો મેતલવર્ણ અને નાભિથી ને મગ્ગ સુધી પાન સુવર્ણ જેવો રક્તવર્ણ અને મગ્ગથી ને મરુત સુધી કલકાળ જેવો પૃથ્વીવર્ણ એવો માર્ગ દોષ છે.

શીખદાર્થ

પાં નુર)=દૂર દેહતા.

10 તુ)=દેહને.

(મૂં તર)=તું વિરતાર કર.

દિગ્દનાથ, ઓગળીસમા તીર્થકર.

■ નિદે મદિગ્દનાથ !

નિલિની, વૃક્ષ-વિશેષ.

તેજા=પ્રિયંશુના જેવી કાંતિ છે જેની એવા.

તેજા=નહિ મનોહર કે નહિ ઉચિત

એવા.

વિદમ્બયન (પાં વિદમ્)=તિરસ્કાર કરનારા.

વરં (મૂં વર)=વરને.

ઉચ્ચલ=પ્રકાશિત.

વરકાચિમ્બદ્દોગ્ગલ=ઉત્કૃષ્ટ ભાષેદ્વ વડે

ઉચ્ચલ.

મુરો ! (મૂં મુરં)=દે શુર !

અચિરકાચિ=વિજયી.

અમ્બર=આકાશ.

અચિરકાચિરાંચિતામ્બરં=વિજયી વડે પ્રકાશિત

એવા આકાશને.

શ્લોકાર્થ

દિગ્દનાથની સ્તુતિ—

"દે મદિગ્દનાથ ! દે શુર ! અમનોહર તેજા અનુચિત એવા દેહને દૂર દેહતા પ્રિયંશુ (નામના વૃક્ષ)ના જેવી (નીલ) કાંતિવાળો, તથા ઉત્કૃષ્ટ ભાષેદ્વથી વિમ્બને (એથી કરીને) સૌદામિની (ના પ્રકાર વડે) પ્રકાશિત થયેલા એવા (પ્રિય) વિદંબના પમાડતો થકા તું મને પ્રિય વરદાન આપ. "—૭૩

૨૫૫૩૨૨૫

દિગ્દનાથ-અરિમ—

દિગ્દનાથનો જન્મ મિથિલા નગરીમાં થયો હતો. કુન્બરાના અને પ્રભાવની રાણી એ પિતા અને માતા થઈ હતાં. તેમના કુલના લાંછનથી અંકિત દેહને વર્ણ નીલ દેહને અને લાંબાઈ પથીસ ધનુષ્ય-પ્રમાણ હતી.

આ ઓગળીસમા તીર્થકરને ચેતામ્બરો કોઈ તરીકે માને છે, બ્યારે દિગ્દનાથને તે તેને જ મળે છે. કારણ કે દિગ્દનાથર મત પ્રમાણે કોઈ પણ ક્ષી તે જગમાં તે પિતે નદ કે આથી કરીને બ્યારે તીર્થકર તે તેજ જગમાં શુદ્ધિ-રમણીને વરે છે, તે પદ તે જો તે સંજવજ તે મનમાં ક્યાંથી રોય ?

૧ દનાનિ-સ્તુતિનિ કર્મનિયુ પુરા :

૨ આ ઓગળીસમા તીર્થકર પ્રણ હતા કે કો હતા તે નામન ચેતામ્બર અને દિગ્દનાથર હતા કે મન-મે છે. ચેતામ્બરો એક કહે છે કે તેઓ કો હતા અને એ જ નુ જાણ હતા છે, કારણ કે જાણ તીર્થકર કોઈ પંચવી હો છે અને એથી કરીને તે જા. જાણ આ જાણ હો કે દેહ કોઈ કે દેહ મોંમતિ એક મજાવ છે. પૂરે જગમાં તપસ્વયે આવ નું સેવન કરેલું દેવ દેહ અને તે કહે છે. તે જાણ દેવ થી તીર્થકર તરીકે જાણ થય જાણ જાણ તેમને કો જાણ પડ્યું. એક એવું કહે છે કે

१९ श्रीमल्लिजिनस्तुतयः

अथ श्रीमल्लिनाथस्य स्तुतिः—

नुदंस्तनुं प्रवितनुं मल्लिनाथ । मे
प्रियङ्गुरोचिररुचिरोचितां वरम् ।
विडम्बयन् वररुचिमण्डलोज्ज्वलः
प्रियं गुरोऽचिररुचिरोचिताम्बरम् ॥ ७३ ॥

—रुचिरा (४, ९)

टीका

नुदमिति । 'नुदन्' शेषयन् । 'तनुं' मूर्तिम् । 'प्रवितनु' प्रकर्षेण विस्तारय ।
'मल्लिनाथ' । 'मल्लिनाथिनः' । 'मे' ममम् । 'प्रियङ्गुरोचिः' इषामण्डलिः । 'अरुचिरो-
चितां' रुचिरां च रुचितां च रुचिरोचितां, न रुचिरोचिताम् । 'वरं' मार्गितार्थम् । 'चिर-
रुचयन्' इत्यन् । 'वररुचिमण्डलोज्ज्वलः' वरं यन् रुचिमण्डलं—ममामण्डलं तेन उज्ज्वलः—
कान्तः । 'प्रियं' मीनिकम् । यन् वररुचिणाम्बरस्य वा विशेषणम् । 'गुरोः' महात्मन् ।
'अचिररुचिरोचिताम्बरम्' अचिररुचया—विद्युता रोचिनं—उद्भातिनं यन् अम्बरं—भाकाशं
कन् । हे मल्लिनाथ । मनुदरुचिरोचितां नुदन् वररुचिमण्डलोज्ज्वलः सन् अचिररुचिरोचिताम्बरं
विरम्बयन् वरं मे प्रियमिति शोभः ॥ ७३ ॥

अवचुरिः

अनुद-निन्दन् तनुं-वर्णयन् । प्रियङ्गु-कामांशु वृषादिजन्मशृङ्खला रोचिरोचय । तनुं कार्यभूताम् । रुचिरां
रुचिरोचितां च अरुचिरोचिताम् । रुचिमण्डलं—ममामण्डलं तेन उज्ज्वलः—कान्तः । अचिररुचया रोचिनो विद्युत्प्रदी
विद्युत्प्रदीप-अम्बरं विरम्बयन् । हे मने (मल्लिनाथ) । मे मूर्ति । अरुचिरोचितां तनुं मुनय प्रियङ्गुरोचि-
ममामण्डलं तेन उज्ज्वलः—ममामण्डलं तेन उज्ज्वलः सन् अचिररुचिरोचिताम्बरं ॥ ७३ ॥

अन्यथाः

(हे) मने-मने ! मूर्ति ! अ-अचिर-रुचिरोचितां तनुं मुनय, प्रियङ्गु-रोचिः, वर-वर्षि-मण्डल-
विरम्बयन् अचिर-रुचिरोचितां—अम्बरं विरम्बयन् (न, मे मूर्ति वरं प्रियम् ।

नेनपतीना स्तुतिः—

जवाद् गतं जगदवतो वपुर्व्यथा—

कदम्बकैरवशतपत्रसं पदम् ।

जिनोत्तमान् स्तुत दधतः स्रजं स्फुरत्—

कदम्बकैरवशतपत्रसम्पदम् ॥ ७४ ॥

—रचिता

टीका

जवादिति । 'जवाद्' वेगात् । 'गतं' यातम् । 'जगदवतः' विश्वं रक्षतः । 'वपुर्व्यथा-
कदम्बकैः' शरीरपीडोत्पीदैः । 'अवशतपत्रसं' अवशाः—परवशाः तपन्तः—तापं अनुभवन्तः
। ताः—सत्त्वा यत्र तत् । 'पदं' स्थानं नरकादिकम् । 'जिनोत्तमान्' जिनवरान् । 'स्तुत'
। 'दधतः' धारयन्तः । 'स्रजं' पुष्पमालाम् । 'स्फुरत्कदम्बकैरवशतपत्रसंपदं' कैरवाणि-
। सुदानि स्फुरन्ती कदम्बानां कैरवानां शतपत्राणां च सम्पद्—समृद्धिर्यत्र ताम् । अवशतपत्र-
सं पदं गतं जगज्जवादवतो जिनोत्तमान् स्तुतेति सम्बन्धः ॥ ७४ ॥

अपचूरिः

जवाद्-वेगाज्जगद्-विश्वमवतो-रक्षतो जिनोत्तमान् देभ्यजनाः । स्तुत-जुग। जगत् विविशितम् ।
रजं-स्थानं नरकादिलक्षणं गतं-प्राप्तम् । पदं किंभूतम् । वपुःपीडोत्पीडिरवशाः-परतन्त्रातपन्त-नापय-
नुभवन्तस्त्रेताः-प्राणिनो यत्र तत् । जिनोत्तमान् कथंभूताम् । स्रजं-पुष्पमालां वधनः । मालां वध-
यताम् । स्फुरन्ती कदम्बानां कैरवानां शतपत्राणां च सम्पद् इति ॥ ७४ ॥

अन्वयः

वपुर्ज-वपुषा-कदम्बकैः अवशा-तपत्-अक्षं पदं गतं जगत् जवाद् अवतः, स्फुरत्-कदम्ब-
कैरव-शतपत्र-सम्पदं स्रजं दधतः जिन-उत्तमान् स्तुत ।

शे०-६।१

जवाद् (म० जव)=वेगधी.

जगत् (म० जगत्)=दुनिधाने.

वपुर्ज=देह.

वपुषा=पीडा.

वपुर्व्यथाकदम्बकैः=देहं पीडयन्तां समूहं वदे.

अवशा=परतन्त्र.

तपत् (वा० तप)=संतापं भावते.

अक्ष=अव.

अवशतपत्रसं=परतन्त्रं संतापं भावते.

उत्तमान्=उत्तमान्.

जिनोत्तमान्=जिनोत्तमान्.

दधतः (म० दधत्)=धारयन्ति रक्षन्ति.

स्रजं (म० स्रज्)=माला.

स्फुरत् (वा० स्फुर)=स्फुरन्ति रक्षन्ति, विरक्षन्ति.

सिद्धान्त-श्लाघनम्—

स सम्पदं दिशतु जिनोत्तमागमः

शमावहन्नतनुतमोहरोऽदिते ।

स चित्तभूः क्षतरिह येन यस्तपः—

शमावहन्नतनुत मोहरोदिते ॥ ७५ ॥

—रुचिरा

टीका

स सम्पदमिति । 'सः' । 'सम्पदं' श्रियम् । 'दिशतु' ददातु । 'जिनोत्तमागमः' अर्हसिद्धान्तः । 'धं' सुखम् । 'आवहन्' कुर्वन् । 'अतनुतमोहरोः' अतनु—मभूतं तमो हरति यः सः, यदिवा अतनुतमान् ऊहान् राति यः सः । 'अदिते' अखण्डिते । 'सः' । 'चित्तभूः' मनोभवः । 'क्षतः' ध्वस्तः । 'ह' अत्र जगति । 'येन' आगमेन । 'यः' । 'तपःशमौ' तपश्च शमश्च (तौ) । 'अहन्' हत्वान् । 'अतनुत' अपमयत । 'मोहरोदिते' मोहं च रोदितं च । स जिनोत्तमागमः सम्पदं दिशतु येन चित्तभूः क्षतः ॥ यस्तपश्शमावहन् अदिते मोहरोदिते अतनुतेवि योगः ॥ ७५ ॥

अवचूरिः

स जिनोत्तमागमः सम्पदं दद्यात् । कथंभूतः । शं-सुखमावहन्-कुर्वन् । अतनु-मोहं तमो हरतीति । यद्वा अतनुतमान् ऊहान् राति-इवातीति । ॥ चित्तभूः-कामो येन क्षतो-हृतः । यः कन्वपस्तपःशमौ अहन्-जघान । अदिते-अखण्डिते मोहश्च रोदितं च मोहरोदिते ॥ योजनानु-अपमयत् ॥ ७५ ॥

अन्वयः

यः तपस्-शमौ अहन्, अ-दिते मोह-रोदिते (च) अतनुत, स चित्त-भूः येन हृद क्षतः, स हं आयदन् अ-तनु-तमस्-हरः (अथवा अतनुतम-ऊह-रः) जिन-उत्तम-आगमः सम्पदं दिशतु ।

श्लोकार्थ

सम्पदं (मू० सम्पदः)=वैश्वदेव.
जिनोत्तमागमः=(१) निनेश्वरने आगमः, (२)
निनेश्वरने उत्तम सिद्धा-त.
आवहन् (पा० वह्)=हरन्।
हर=हरन्।
अतनुतमोहरो=(१) अतनुतमोहरो हरेनाहो;
(२) अतनुतमोहरो आहनाहो.
अदिते (मू० अदितः)=अखण्डितः.

चित्तभूः=मनः.
क्षतः (मू० क्षतः)=क्षतः।
शम=उपशमः.
तपःशमौ=तपश्च शमश्च।
अहन् (पा० हन्)=हन्।
अतनुत (पा० तनु)=अतनुतः।
रोदित=हृद.
मोहरोदिते=मोहरोदितः।

કવચ્ચ=કદમ્બ.

કૈરવ=ધૈત કમલ, ચંદ્રવિકાસિ કમલ.

શતપત્ર=સો પાંખડીવાળું કમલ, ચેવંતી.

સ્ફુરત્કવચ્ચકૈરવશતપત્રસમ્પર્ક=સ્ફુરત્યમાન છે

કદમ્બ, કૈરવ અને શતપત્રની સંપત્તિ

જેને વિષે એવી.

સ્તોકાર્થ

જિન-પતિઓની સ્તુતિ—

“ શરીરની પીડાના સમુદાય વડે પરતન્ત્ર તેમજ (અત્યન્ત) સંતાપનો અનુભવ કરનારા એવા જીવો છે જેને વિષે એવા (નરકાદિક ચાર ગતિઓ વડે લક્ષિત) પદને પ્રાપ્ત થયેલા વિશ્વંત્ર વેગ વડે રક્ષણ કરનારા એવા, તેમજ વિકરવર છે કદમ્બ, કૈરવ અને શતપત્રની સંપત્તિઓ જેને વિષે એવી (પુષ્પની) માલાને ધારણ કરનારા એવા જિનેશ્વરોની (હે ભગ્યો !) તમે સ્તુતિ કરો. ”—૭૪

સ્પષ્ટીકરણ

જીવ-વિચાર—

જોકે અત્ર ‘ત્રસ’ શબ્દનો દુઃખથી ઉદ્દેશ પામનાર અર્થ ગણીને બધા જીવો ભયસંજ્ઞાવાળા હોવાથી સામાન્ય જીવ અર્થમાં પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે, છતાં તેનો વિશેષ અર્થ નેપ્થ જણાયે. જૈન શાસ્ત્રમાં પ્રથમ તો જીવના ‘સુક્ત’ (સિદ્ધ) અને ‘સંસારી’ એમ બે ભેદો પાડવામાં આવ્યા છે. તેમાં વળી સંસારી જીવના ‘સ્થાવર’ અને ‘ત્રસ’ એમ બે અવાંતર ભેદો પાડેલા છે. ‘પૃથ્વીકાયાદિક જીવો કે જેમને ક્ષત ત્વચા (ચામડી) રૂપી એકલ ઇન્દ્રિય’ છે તે જીવોને અર્થાત્ એકેન્દ્રિય જીવોને ‘સ્થાવર’ કહેવામાં આવે છે, જ્યારે અનેક (બેથી પાંચ સુધીની) ઇન્દ્રિયવાળા જીવોને ‘ત્રસ કહેવામાં આવે છે. આ પ્રમાણેનાં સ્થાવર અને ત્રસનાં લક્ષણોથી અન્ય લક્ષણો તત્ત્વાર્થોધિગમભૂત, જીવાજીવાભિગમ અને આચાર-રૂઢિ-નિર્ણયિત-વૃત્તિમાં દૃષ્ટિ-ગોચર થાય છે (જે કે આ પણ અપેક્ષાનુસાર ધરી શકે છે), પરંતુ ગ્રન્થ-ગોચરના ભયથી તે અત્ર વિચારવામાં આવતાં નથી.

૧ ‘આદિ’ શબ્દથી અષ્ટ (જલ-કાચ, અગ્નિ-કાચ, વાયુ-કાચ અને વનસ્પતિ-કાચ સમજવા.

૨ આ વાત કૌંયેન્દ્રિયની અપેક્ષાએ વિચારવામાં આવી છે.

૩ ‘સ્થાવર’ શબ્દનો વ્યુત્પત્તિ-અર્થ ‘સ્થિર રહેનાર’ થાય છે, પરંતુ તે અર્થ અગ્નિ અને વાયુમાં નહિ ધરી શકતા હોવાને લીધે ‘સ્થાવર’ શબ્દથી એકેન્દ્રિય જીવોનું પારિભાષિક નામ સમજવું.

૪ ‘ત્રસ’ શબ્દનો અર્થ હાલનાર, આલનાર થાય છે. વાયુ-કાચ અને અગ્નિ-કાચ જીવોમાં ચપલ-ફિશ રહેલી હોવાથી ‘ત્રસ’ શબ્દથી બેથી પાંચ ઇન્દ્રિયવાળા જીવોનું પારિભાષિક નામ સમજવું.

સિદ્ધાન્ત-શ્લાઘનમ્—

સા સમ્પદં વિશતુ જિનોત્તમાગમઃ

શમાવહત્તત્તમોહરોદિતે ।

સ ચિત્તમ્ઃ ક્ષતરિહ યેન યસ્તપઃ—

શમાવહત્તત્તમોહરોદિતે ॥ ૭૫ ॥

—રવિરા

ટીકા

સ સમ્પદમિતિ । 'સઃ' । 'સમ્પદં' ધિપમ્ । 'વિશતુ' દદાતુ । 'જિનોત્તમાગમઃ' અર્શસિદ્ધાન્તઃ । 'ધં' શુભમ્ । 'આવહન્' કુર્વન્ । 'અત્તત્તમોહરઃ' અત્તત્ત-મધૂતે તમો હરતિ યઃ સઃ, યદિશા અત્તત્તમાન્ ઝડાન્ રાતિ યઃ સઃ । 'અદિતે' અત્તપિઢેતે । 'સઃ' । 'ચિત્તમ્ઃ' મનોમયઃ । 'ક્ષતઃ' ધ્વસ્તઃ । 'રિહ' અથ અગતિ । 'યેન' આગમેન । 'યઃ' । 'તપઃશમા' તપઃશમય (તૌ) । 'અહન્' રતવાન્ । 'અત્તત્ત' અપમયત ? । 'મોહરોદિતે' મોહં ચ રોદિતં ચ । સ જિનોત્તમાગમઃ સમ્પદં વિશતુ યેન ચિત્તમ્ઃ ક્ષતઃ સ યસ્તપશમાવહન્ અદિતે મોહરોદિતે અત્તત્તેતિ શોભઃ ॥ ૭૫ ॥

અવપૂરિઃ

સ જિનેન્દ્રાગમઃ સમ્પદં દદાતુ । કથંમૂનઃ ? । શં-સુગમાવહન્-કુર્વન્ । અત્તત્ત-મીઢં તમો હરતીતિ । યદ્વા અત્તત્તમાન્ઝડાન્ રાતિ-દશતીતિ । સ ચિત્તમ્ઃ-કામો યેન ક્ષતો-હતઃ । યઃ કન્યપેસ્તપઃશમો અહન્-અધાન । અદિતે-અત્તપિઢેતે મોહઃ રોદિતં ચ મોહરોદિતે ચ શોજનુત-અમયયત ॥ ૭૫ ॥

અન્યથઃ

યઃ તપસ-શમો અહન્, અ-દિતે મોહ-રોદિતે (ચ) અત્તત્ત, સ ચિત્ત-મ્ઃ યેન રિહ ક્ષતઃ, સ ॥ આવહન્ અ-ત્તત્ત-તમસ્-દદઃ (અથવા અત્તત્તમ-ઝડ-ર) જિન-ઉત્તમ-આગમઃ સમ્પદં વિશતુ ।

શબ્દાર્થ

સમ્પદં (મૂં સમ્પદ) = વૈભવને.
જિનોત્તમાગમઃ = (૧) જિનેન્દ્રને આગમ, (૨) જિનેન્દ્રે ઉત્તમ સિદ્ધાન્ત.
આવહન્ (યાં વહ) = ધરનાર.
હર = હરનાર.
અત્તત્તમોહર = (૧) અનંત અંધકારને હરનારો;
(૨) પ્રખલ સુહૃદો આપનારો.
અદિતે (મૂં અદિત) = અપચિહત.

ચિત્તમ્ઃ = મન.
ક્ષતઃ (મૂં ક્ષત) = નષ્ટ કરેલ.
શમા = ઉપશમ.
તપઃશમો = તપ અને ઉપશમને.
અહન્ (યાં હન્) = નાશ કર્યો.
અત્તત્ત (યાં તત્ત) = વિસ્તાર કર્યો, વિસ્તાર્યો.
રોદિત = રૂદન.
મોહરોદિતે = અજ્ઞાન અને રૂદનને.

શ્લોકાર્થ

સિદ્ધાન્તની પ્રાંસા—

“જે (બાહ્ય તેમજ અંતર) તપ અને ઉપશમનો નાશ કરતો હોય તેમજ અપહિંત અજ્ઞાન અને રૂઢનો વિસ્તાર કરતો હોય તે કંદર્પ જનાથી અત્ર નાશ પામે છે. સુખને અર્પણ કરનારો તેમજ અનલપ અજ્ઞાનનો અંત આણનારો [અથવા સૌથી પ્રમુખ તરફ રજુ કરનારો] એવો જિનેશ્વરનો સિદ્ધાન્ત (હે ભગ્યે ! તમને) સંપત્તિ અર્પે. ”—૭૫

સ્પષ્ટીકરણ

જૈન સિદ્ધાન્તમાં તર્કનું સ્થાન—

જૈન સિદ્ધાન્તમાં જેટલે અંશે ‘તર્ક’ પ્રમાણને સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે તેટલે જો અન્ય સિદ્ધાન્તમાં તેને સ્થાન આપવામાં આવ્યું હોય એમ જોવામાં આવતું નથી. કેટલાક દર્શનકારોએ તો ‘આગમ’ પ્રમાણને અત્યંત વજન આપ્યું છે અને તેથી કરીને ‘શાસ્ત્ર પ્રમાણ’ એ સૂત્ર લક્ષ્યસ્પદ બની ગયું છે. જૈન સિદ્ધાન્ત કંઈ ‘આગમ’ પ્રમાણનો તિરસ્કાર કરતો નથી (કેમકે આ દર્શનમાં પણ તર્ક-ગમ્ય અને આગમ-ગમ્ય એમ બંને પ્રકારના પદો માનેલા છે), પરંતુ તે તેનું અનુચિત મહત્વ વધારવા તૈયાર નથી, નેકે કેટલીક વાર એ જોવામાં આવે છે કે ‘તર્ક’ પ્રમાણથી કેટલીક અતીન્દ્રિય બાબતો સિદ્ધ કરવામાં આવી હોય પરંતુ તે ‘આગમ’ પ્રમાણથી બાધિત થતી હોય, તો તે બાબતોનો સ્વીકાર કરવા સિદ્ધાન્તના નામથી બાળખાતો પક્ષ તૈયાર નથી.

શ્રીકપર્દિ-સ્મરણ—

દ્વિપં ગતો હૃદિ રમતાં દમશ્રિયા

પ્રમાતિ મે ચકિતહરિદ્વિપં નગે ।

વટાહૃયે કૃતવસતિશ્ચ યક્ષરાદ્

પ્રમાતિમેચકિતહરિદ્ વિપન્નગે ॥ ૭૬ ॥

—શ્રીચરિત્ર

૧ એક દર્શનમાં ‘પ્રત્યક્ષજ્ઞાન’ અને ‘તર્ક’ ને પ્રમાણ તરીકે ગણવામાં આવ્યાં નથી.

૨ તર્કિક શિષ્યમણિ શ્રીસિદ્ધસેન દિવાકરે પ્રશ્નૈષ્ઠ કેવલજ્ઞાન અને કેવલ દર્શનના ઉપયોગના સ્પષ્ટરૂપે અભિપ્રાય, અર્થજ્ઞાન અને મનપરિવર્તનની એકાગ્ર, સાદા નયોને બાંધે ૭ નયોનું અભિપ્રાય દર્શન કરે છે. આને અન્ય નથી.

ટીકા

દિપવિતિ । ‘દિપં ગતઃ’ ગજમારુદઃ । ‘હૃદિ રમતા’ મનસિ પ્રીયત્વ । ‘દમભિય
રામસમ્પદા । ‘પ્રમાતિ’ શોભમાને । ‘મે’ મમ । ‘ચકિતહરિદિપં’ ચકિતઃ-પ્રસ્તો હરિદિપઃ
સુરેન્દ્રહસ્તી यस્ય તમ્ । ‘નગે’ વિટપિનિ । ‘ઘટાદયે’ ન્યમ્રોધનામ્નિ । ‘કૃતવસતિશ્ચ’ વિહિ
તાલયથ । ‘યસરાદ’ યસરાજઃ કપર્દિનામા । ‘પ્રમાતિમેચકિતહરિત્’ પ્રમાયા અતિશયેન
મેચકિતાઃ-સ્વામીકૃતાઃ હરિતઃ-કકુબો મેચકસ્વરૂપા એવ યેન સઃ । ‘વિપન્નગે’ વિગતસર્પે ।
દિપં ગતો નગે કૃતવસતિશ્ચ યસરાદ મે હૃદિ રમતામિત્યન્વયઃ ॥ ૭૬ ॥

અવચૂરિઃ

યસરાદ કપર્દિનામા મમ મનસિ રમતાં-પરિકીલતામ્ । હૃદિ કર્પ્યમૂતે । ઉપશમલત્વ્યા પ્રમાતિ-
મકર્ષેણ શોભમાને । યસરાદ કિવિશિષ્ટઃ । ચકિતઃ-પ્રસ્તો હરિદિપ-વેરાવળો યસરાદ તં દિપં-ધારણ
ગતઃ-પ્રાતઃ । વિપન્નગે-વિગતસર્પે નગે-દૂસે ઘટામિધાને કૃતા યસતિઃ-આલયો યેન । મમયા-કાન્ન્યા
અતિમેચકિતા-સ્વામીકૃતા હરિતો-વિસો યેન સઃ ॥ ૭૬ ॥

અન્વયઃ

ચકિત-હરિ-દિપં દિપં ગતઃ યિ-પન્નગે ઘટ-આદયે નગે ય કૃત-વસતિઃ, પ્રમા-અતિ-મે-
કિત-હરિદિ યસ-રાદ મે હમ-મિયા પ્રમાતિ હૃદિ રમતામ્ ।

શબ્દાર્થ

દિપં (મૂં દિવ)=હાથીને.
ગતઃ (મૂં ગત)=પ્રાપ્ત થયેલો.
રમતામ્ (મૂં રમ)=રમે, રમણ કરે.
મમિયા=વિપથમળી લક્ષ્મી વટે.
નાતિ (મૂં પ્રમાદ)=પ્રમાદશભાવ.
કિત=અથ પામેલ.
=ધન્વ.
દિપ=ધન્વનો હાથી, ઐરાવત, ઐરાવણ.
તહરિદિપં=વિરમય પ્રમાણ્યો છે ઐરા-
વતને જેણે એવા.
મૂં નગ)=દૂસને વિરે.

આદય=અભિધાન, નામ.
ઘટાદયે=ઘડ છે નામ જેનું એવા.
વસતિ=વાસ, રહેઠાણ.
કૃતવસતિઃ=કરો છે નિવાસ જેણે એવા.
યસ=એક ભાતનો રૂવ.
યસરાદ=(‘કપર્દી’) યસરાજ.
મેચકિત=દૂષ્ટવર્ણી.
હરિદ=હિરા.
પ્રમાતિમેચકિતહરિત્=પ્રમા વટે કરી નાખી છે
અર્થત રથામવર્ણી હિરા જેણે એવા.
પન્નગ=સર્પ, સાપ.
વિપન્નગે=સર્પથી મુક્ત.

‘કપર્દી’ એ મહાદેવનું પણ નામ છે.

શ્લોકાર્થ

શ્રીયક્ષરાજ (કપર્દી)નું સ્મરણ—

“ (પોતાની સ્વૃણતા, સમર્થતા, સુંદરતા ઇત્યાદિ ગુણોએ કરીને) ભય પમાળ્યો છે ઔરાવતને જેણે એવા ગજરાજ ઉપર આરૂઢ થયેલો એવો, વળી સર્પથી મુક્ત એવા વડ નામના વૃક્ષ ઉપર નિવાસ કર્યો છે જેણે એવો તેમજ વળી તેજ વડે અત્યંત રયામવર્ણી કરી નાખી છે દિશાઓ જેણે એવો (કપર્દી નામનો) યક્ષરાજ ઉપરામરૂપી લક્ષ્મી વડે પ્રહાસમાન (એવા) આરા અંતઃકરણમાં રમણુ કરો.”—૭૬

સ્પષ્ટીકરણ

યક્ષ-વિચાર—

દ્વિતીય દેવ-નિમ્નયના અંતર ભાવિના (૧) કિન્નર, (૨) કિંપુરુષ, (૩) મહોરગ, (૪) ગાન્ધર્વ, (૫) યક્ષ, (૬) રાક્ષસ, (૭) ભૂત અને (૮) પિરાય એમ આઠ ભેદો પૈકી યક્ષ પણ એક ભેદ છે એ સદૃશ સમજી શકાય છે. યક્ષના સંબંધમાં તત્વાર્થોધિગમસૂત્ર (અ. ૪, સુ. ૧૨)ના ભાષ્યમાં નીચે મુજબ ઉલ્લેખ છે:—

“ દાતા દયમાદદાના સ્મૃતિતાઃ કુન્દિતા કુન્દારકાઃ વિવર્દના માનોન્માનવમાણયુક્તા રક્ષણિણાદત્ત-
મત્તવાદુરિદ્ધોદ્ધા મગ્ધાનુકુલદાતા વાનાલવિમૂળગા વદ્યુતપ્રજાઃ ”

અર્થાત્ સર્વે દેવાઃ સ્વઃમ પદેનુ કાન્તિવાગ્ધા, અંબીર, ગ્રામી નાભિવાગ્ધા, પ્રતિષ્ઠિત, મનોહર દર્શનવાગ્ધા, આન અને દ. કુરુષ પ્રમાણથી યુક્ત દેહવાગ્ધા, તથા હસ્ત અને ચરણનાં તાળીઓ, નખ, તાંત્ર. — છે જેમનાં એવા, વળી દેહીઅમાન મુકુટને ધારણ કરનારા, વિવિધ વૃક્ષરૂપી ધ્વજવાગ્ધા છે.

વિરેચન
આલિંગન. (૩)
મુક્ષ, (૮) સ્વ
સ્વ-ચક્ષ અને (૧)
કરવેલ જાણના
કાનું નરે

ભેદો છે—(૧) પૂર્ણમદ્ર, (૨)
અનિપાતિકમદ્ર, (૩)
(૧૧) વનાદાર. (૧૨)
‘ ૧૪મા પદ્યમાં સ્તુતિ
યઃય છે તે સમજ

विनस्तुतयः]
 ४५६ ई यक्षराजनी स्तुति—
 आ यमराजनी स्तुति—

स्तुतिचतुर्विंशति

કપદી યક્ષરાજની સ્તુતિ—
આ યક્ષરાજની સ્તુતિ—

“यः पूर्व तन्नुवायः कृतसुकृतलवः मत्प्राप्त्यात्प्राप्तः—

“यः पूर्व तन्तुवायः कृतस्तुतलवेः दृष्टिः पूरितोऽपि
प्रत्याख्यानप्रभायादमरुहदशामातिथेयं प्रपेदे ।
सेवादेयाकृताली प्रयमजिनपदाम्मोजयोरतीर्यरक्षा-
दक्षः भोयस्ताराजः स भवतु भविष्यति ।”

इतः भोयसराजः स भवतु भविर्ना विघ्नमर्हो कपरी ॥

૧. આ શત્રુજય-માળાની શ્રીગુણભદ્રેવના સ્તુતિ-૧૬૪૩માંની છેલ્લી સ્તુતિ છે. પ્રથમની ત્રણ સ્તુતિ
પ્રથમ અર્ધાંતિથી અરપૂર દોષથી તેનો અંત ૬૯૯માં કરવામાં આવે છે.
“આમન્દાનમ્મકાષ્ઠિદ્વાપતિશિરઃસ્વાત્કરોતિ
પ્રેક્ષન્માણિક્રમણા

આનન્દાનુભવકાશિદનાપતિશિરઃસ્પારકોટીરકોટી-
પ્રેક્ષ્માનિક્યમાલાયુષ્કિરપિલ્લાર્ચ-
આયં તીર્થારિણાં

आयं तीर्थापितार्जं धुवनम् । भूतार्जं कर्ममर्मावार्जं ।
वन्ने शत्रुत्रयाण्यस्ति तिथिर्धरः ।

मायनोहोद्विपेन्द्रपुटकरदत्तदीपायनम् ॥ १ ॥
विद्यानाः श्रीः

सर्वज्ञानां गुणानां प्रकटनसदृशं मोक्षकामं प्रकटनं ।
तेजसी कण्ठीरयाभा जगति हि

सद्बोधोपायस्य बीजं सुगतिपथस्यः श्रीगणेशाय नमः ॥ १ ॥

जीवाज्जागमोऽयं निबिडतमतमस्योमतिगमाधुर्वादः ।
द्विषः संसारविन्धी प्रियवनभवते शम्भुवन्दनम् ।

प्रमाणे: अनुवाद कर पापने: अथाने नित्ये

श्रीपः संसारसिन्धी त्रिभुवनभवने होयवरमुपहीपः ॥ ३ ॥
 श्रीपः संसारसिन्धी त्रिभुवनभवने होयवरमुपहीपः ॥ ३ ॥

રવજી કશ્તાં ખાલોડાની આલાની પવિત્ર તેમજ શ્વિતર લાડરી વડે પ્રજાલિત થયે છે આજુ-કાશુઃ કોલે કોલે,
 તથા સંસારી છવેનાં કશ્તાં અર્થને કશ્ કરવાસા તેમજ રાજુજીના નામના પદોરૂપી કશ્કાલ કશ્તે વિશે
 ને જિનેશ્વરી મદો-મવ મોદરૂપી મદો-દના રવજી આજુ-કશ્તાની પદોરૂપી કશ્કાલ કશ્તે વિશે
 નાશ છે તેમજ પરાક્રમ વડે કશ્કાલ છે તથા વળી કોલે કોલે કોલે કોલે કોલે કોલે કોલે કોલે કોલે
 નાશ કશ્કાલેને ધારે વેળા છે તેમજ કોલે કોલે કોલે કોલે કોલે કોલે કોલે કોલે કોલે કોલે કોલે કોલે કોલે

સામયિકીઓના અભાવે આજના સમાજમાં આવી રહેલી ગંભીર સ્થિતિને કાનૂની રીતે નિયંત્રિત કરવાની જરૂર છે. આથી આજના સમાજમાં આવી રહેલી ગંભીર સ્થિતિને કાનૂની રીતે નિયંત્રિત કરવાની જરૂર છે. આથી આજના સમાજમાં આવી રહેલી ગંભીર સ્થિતિને કાનૂની રીતે નિયંત્રિત કરવાની જરૂર છે.

(ii) સર્વ-મંડલના સામાન્ય, સાંસ્કારિક-સામાજિક દૃષ્ટિ (મેટ્રી) સાથે અને વિશ્વગત સ્તરે સર્વમંડલોને પ્રભાવિત કરવામાં આવી શકે તેવા એવા કોઈ નિયમ ન હોય તેવા સ્વરૂપે —

દેતાં તેમની ક્ષમા માંગે અને તેમને પ્રજ્ઞામ કરો, નહિ તો આ ચિંતા વડે આખા ગામનો નાશ કરીશ." મરણના ભયથી બીધેલા શબ્દો સુરિણને વન્દન કર્યું, તેમની ક્ષમા માંગી અને તેમને મુક્ત કર્યાં, એટલે કપર્દી યજ્ઞ ચિંતા સંકરી લીધી અને તેણે પ્રસન્ન વદને શબ્દિક સાંભળે તેમ નીચે મુજબની ગાથા બોલવી શરૂ કરી.

“ મૈંસાદી મજ્જારજો રહેળ, ચેવ મંઠિસદિપ્તિ .

છોઈં હુ તંતુવાયો, સુસાધુવાયો સુરો જાતો ॥ ”

અર્થાત્—માંસ ખાનારો તેમજ મધ (-પાન)માં આસક્ત એવો તે હું વજુકર (સુસાધુના વચનપૂર્વક) દેહ્ય એકેજ ગાંઠ સહિત (લોભન કરીને) યજ્ઞસ્ત્રી દેવ થયો છું.

આ પ્રમાણે બોલી રહ્યા બાદ તેણે સુરિણને નમન કર્યું અને પૂછ્યું કે હે ભગવન્ ! મેં કેવાં કર્મ કર્યાં છે ? સુરિણએ ઉત્તર આપ્યો કે પૂર્વ ભવમાં તે ' પ્રોઠ ખાધો કર્યાં છે, પરંતુ હવે પવિત્ર ધવાને વાસ્તે તારે સકલ કર્મ-લેન્યનો સંહાર કરનારા એવા શ્રીશત્રુંજય તીર્થે જઈ શ્રીન્નપલ પ્રભુની ભક્તિ કરવી. આ સાંભળી કપર્દી યજ્ઞ ખુશી થયો અને શુદ્ધના વચનાનુસાર વર્તન કરતો પોતાને કૃતાર્થ માનવા લાગ્યો.

૧ સંસ્કૃત ગાથા—

મૈંસાદી મજ્જરત ઈકેન ચેવ મન્યિસદિપ્તેન .

છોઈં હુ તંતુવાયઃ સુસાધુવાયઃ સુરો જાતઃ ॥

૨ શત્રુંજય તીર્થનું અનુષ્ઠ માહાત્મ્ય છે એમ જાણે માને છે. આ વાત શીકેને ચિરધર્મિત શત્રુંજય-માહાત્મ્યનામક કાવ્ય ઉપરથી એઈં સ્પષ્ટ છે.

શ્લોકાર્થ

કિમ્-તીર્થકર.
 કુનિષ્ઠમ્-સુનિષ્ઠમન (જ્ઞાતી), ત્રીશ્રમા
 તીર્થકર.
 કિનકુનિષ્ઠમ્-તીર્થકર સુનિષ્ઠમન.
 સમસતાય (ધા. ૩૨)-રક્ષણ કરે.
 જનનાન્જન-સમાજ, લોક.
 મનમત (ધા. ૩૨)-નમન કરાવેલા.
 જનનાવનન-જન-સમાજ થકે નમન કરાવેલા.
 દુષિતમાનસઃ-દુષિત મનુષ્યો.
 ધમ (મૂ. ૧૧)-સદ્ધર્મીને.
 અલોમવતઃ-લોકભરદિત.
 મલનઃ (મૂ. ૧૨)-સતા.
 મહત્ત્વ-પૂજ્ય.

વિકીર્ણ (ધા. ૩૩)-વિખેરેલું.
 અનિવિદીર્ઘ-પૂજ્ય ઉપર વિખેરેલું.
 આદિપત (ધા. ૩૩)-મહત્ત્વ કરતા હવા.
 દરવ (મૂ. ૧૨)-જેના.
 નિરત (ધા. ૩૩)-નિશસ્ત કરેલ.
 સમુદિત (ધા. ૩૩)-(૧) ઉદ્ભવેલ; (૨) એક-
 ત્રિત થયેલ.
 શાપન-પીડા.
 નિરતમનઃસમુદિતમાનવાધનમલઃ-નિશસ્ત
 કર્યો ૩ મનમાં ઉદ્ભવેલા અથવા એક-
 ત્રિત થયેલા એવા અભિમાનનો, પીડાનો
 અને મલનો જેણે એવા.

શ્લોકાર્થ

શ્રીસુનિષ્ઠમનાથની સ્તુતિ—

" (કીર્ત્તિ-મહત્ત્વની ત્રીશ્રમા અભિલાષી રાખતા દેવાથી) લોકભરદિત અનેલા એવા જેના
 પૂજ્ય ઉપર દગલા કરેલા મનને દુષિત મનુષ્યો (એક વર્ષ પર્યંત) મહત્ત્વ કરતા હવા, તે
 તીર્થકર સુનિષ્ઠમત (સ્વામી) ૪ જેમને જન-સમાજે નમન કર્યું છે તેમજ વળી જેમણે મનમાં
 ઉદ્ભવેલા [અથવા એકત્રિત થયેલા] એવા અલંકારનો, પીડાનો અને (કર્મરૂપી) મલનો
 નિશસ્ત કર્યો છે, તે (ત્રીશ્રમા તીર્થકર) (દે ભવિક જનો) તમારું સંસારથી
 રક્ષણ કરે. " —૭૭

સ્પષ્ટીકરણ

સુનિષ્ઠમત સ્વામીનું ચરિત્ર—

સુમિત્ર શબ્દ અને યથા રાજીના પુત્ર સુનિષ્ઠમત સ્વામીનો જન્મ રાજગૃહ નગરમાં
 થયો હતો. તેમની પૂર્વે થઈ ગયેલા ૧૬ તીર્થકરોની જેમ તેઓ કારકયપ ગોત્રીય હતા નહિ,
 પરંતુ તેઓ ગીતમ ગોત્રીય હતા. ૧૬મના લાંછનથી અંકિત તેમજ કૃષ્ણવર્ણી એવો તેમનો દેહ
 ત્રીસ મનુષ્ય-પ્રમાણ હતો. ત્રીસ દહાર વર્ષનું આયુષ્ય પરિપૂર્ણ કરી તેઓ અનુષ્ઠાન પદને પામ્યા.

પદ-મીમાંસા—

‘મવતઃ’ શબ્દના વિવિધ અર્થોથી અલંકૃત આ પદ તેમજ ત્યાર પછીનાં ત્રણ પદો પણ સમવૃત્તમાંના સત્તર અક્ષરવાળા નર્કુટક નામના વૃત્તમાં રચાયેલાં છે. આ વૃત્તને અવિતથ તેમજ કોકિલક એવાં નામોથી પણ ઓળખાવવામાં આવે છે. આ વૃત્તનું લક્ષણ એ છે કે—

“યદિ મવતી નજી મજજલા ગુરુર્નર્કુટકં ।

મુનિગુહકાર્ણવૈઃ કૃતયતિ વચ્ચ કોકિલકમ્ ॥”

અર્થાત્ આ વૃત્તમાં ન, જ, ષ, જ અને જ એમ પાંચ ગણો છે અને છેવટના એ અક્ષરો અનુક્રમે હ્રસ્વ અને દીર્ઘ છે. વળી સાતમે અક્ષરે તેમજ સત્તરમે અક્ષરે વિશ્રામ-સ્થાન યાને ‘યતિ’ છે. આ વાતના ઉપર વિશેષ પ્રકાશ પડે તેટલા માટે આ પદનું પ્રથમ ચરણ વિચારીએ.

ઝિ	ન	મુ	નિ	સુ	ર	તઃ	સ	મ	વ	તા	જ	ન	તા	વ	ન	તઃ
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
મ			જ			મ			જ			જ			લ	ગ

જિનસમુદાયપ્રણામઃ—

પ્રણમત તં જિનવ્રજમપારવિસારિરજો—

દલકમલનના મહિમધામ મયાસમરુક્ ।

યમતિતરાં મુરેન્દ્રવરયોપિદિલામિલનો—

દલકમલા નનામ હિમધામમયા સમરુક્ ॥ ૭૮ ॥

—નર્કુટ

ટીકા

પ્રણમતેતિ । ‘પ્રણમત’ નમન । ‘તમ્’ । ‘જિનવ્રજ’ અર્હતસન્દોર્મ । ‘અપારવિસારિ-
રજોદલકમલનના’ અપારાણિ-અપર્યન્તાણિ વિસારીણિ-અસરણશીલાણિ રજોદલાણિ યસ્ય
તદ્ અપારવિસારિરજોદલં તદ્ચ તન્ કમલં ચ તદ્ગત્ આનનં-મુગ્ધં યસ્યાઃ સા । ‘મહિમધામ’
મહત્ત્વસ્ય સ્થાનમ્ । ‘મયામ’ મયમસ્યતિ યસ્તમ્ । ‘અરુક્’ નીરોમઃ । ‘યમ્’ । ‘મતિતરા’
અત્યયમ્ । ‘મુરેન્દ્રવરયોપિન્’ મુરેન્દ્રસ્ય વરા-વધાનમૂના યોપિન્-અન્નના ગણી । ‘દિલામિલ-
નોદલકમલા’ દિલામિલનેન-ભિનિપદનેન ષટ્તનઃ અલ્લક્ષેતુ-કુરલેષુ મયો-રજો યસ્યાઃ સા ।
‘નનામ’ મન્યન્તર્વા । ‘હિમધામમયા’ હિમધામા-મૃગાદિનસ્ય મયા-દીપ્ત્યા । ‘સમરુક્’
મહત્ત્વસિઃ । ઇં જિનવ્રજં પ્રણમત યં મુરેન્દ્રવરયોપિન્ નનાપેનિ યોગઃ ॥ ૭૮ ॥

અવચૂરિ:

પ્રણમત-નમતતં જિનવ્રજમ્-અર્દત્સન્નોદય્મ્। કર્યમૂતા!। મયાસં-મયશયકારકમ્। સ
પિત્-ઇન્દ્રાણી યં મનામ-અનંસીત્। કર્યમૂતા!। અપારાણિ-અપર્યન્તાનિ પ્રસરણશીલાનિ
ફલાનિ ચ યસ્ય તથા તત્ કમલં ચ તદ્વત્ સુગન્ધમાનનં-સુત્તં યસ્યાઃ। મદિપ્તો ધામ-પુદ્ગમ્। જિ
નોપણમેતત્। હિમધામા-ચન્દ્રસ્તસ્ય મયા-કાન્ત્યા સમાના કચ્-દિવિર્વસ્યાઃ સા। ફલા
ક્ષિતિષ્ટદેનેન ઉદ્ગતોઽલકેષુ-કેસોષુ મલો યસ્યાઃ સા ॥૭૮॥

અન્વયઃ

અપાર-વિસ્તારિન્-રજસ્-ફલ-કમલ-આનના, અ-કચ્ ફલા-મિલન-ઉદુ-અલક-
હિમ-ધામન્-મયા સમ-કચ્ સુર-ઇન્દ્ર-યર-યોપિત્ યં અતિતતં મનામ, તં મદિમન્-ધામ
ભસં જિન-વ્રજં પ્રણમત।

શબ્દાર્થ

યોપિત્=શ્રી.

સુરેન્દ્રવરયોપિત્=અમરેન્દ્રની મુખ્ય શ્રી, શય
ફલા=પૃથ્વી.

મિલન=સંયોગ.

અલક=કેશ.

ફલામિલનોફલકમલા=પૃથ્વીનો સંયોગ
યવાથી ઉત્પન્ન થઇ છે અતિનના કેદે. માં
કેના એવી.

મનામ (લા० નય)=નમસ્કાર કર્યો.

હિમ=શીતલ.

હિમધામન્=શીતલ છે પ્રકાશ કેનો તે, ચન્દ્ર.
હિમધામમયા=ચન્દ્રની કાન્તિથી.

કચ્=કાન્તિ.

સમકચ્=સમાન કાન્તિ છે એની એવી.

પ્રત્યોકાર્ય

જિન-સમુદાયને પ્રણામ—

“અપાર તેમજ પ્રસરણશીલ (અર્થાત્ દૂર દેશ પર્યંત પ્રસાર પામવાના સ્વભાવવાળા)
એવાં રજ તેમજ પત્રો છે જેનાં એવા કમલના સમાન (સુગંધી) મુખ છે જેનું જેવી, પત્રી
રોગ-રહિત એવી, તથા પૃથ્વીને વિષે (નમનાયે) આગેાટવાથી પ્રાપ્ત થઇ છે અતિનના કેદે. માં જેન.
એવી, તેમજ ચન્દ્રની કાન્તિના સમાન કાન્તિ છે એની એવી થયી (હન્દ્રાદિ-એ જે જિન-
સમુદાયને અત્યંત (ભક્તિ-પૂર્વક) નમસ્કાર કર્યો, તે મદિધામા પાદરૂપ તેમજ ૬.૧૨ને
સાથ કરનારા એવા જિન-સમુદાયને (દે મોક્ષાભિલાષી એવાં) તમે પ્રણામ કર્યો. ”—૭૮

सिद्धान्त-स्तवनम्—

त्वमयनताजिनोत्तमकृतान्त ! भवाद् विदुषो—

ऽव सदनुमानसङ्गमन ! याततमोदयितः ।

शिवसुखसाधकं स्वभिदधत् सुधियां चरणं

वसदनुमानसं गमनयातत ! मोदयितः ! ॥ ७९ ॥

—नकुं०

टीका

त्वमिति । 'त्वम्' । अवनतान् । प्रणतान् । 'जिनोत्तमकृतान्त !' तीर्थकृत्सिद्धान्त ! ।
'भवाद्' संसारात् । 'विदुषः' सम्प्रज्ञानवतः । 'अव' रक्ष । 'सदनुमानसङ्गमन !' सत्-
विद्यमानं शोभनं वा अनुमानसङ्ग-मने-अनुमानसङ्गतिर्यस्य स आम-द्रपते । 'याततमोदयितः'
यातं-अपगतं तमो येषां ते याततमसो-मुनयस्तेषां दयितः-इष्टः । 'शिवसुखसाधकं' श्रुक्तिसौ-
ख्यावर्जकम् । 'स्वभिदधत्' सम्यक् अभिदधानम् । 'सुधियां' धीमताम् । 'चरणं' अनुष्ठानम् ।
'वसत्' तिष्ठत् । 'अनुमानसं' मानसं लक्ष्यीकृत्य । 'गमनयातत !' गमाश्च नयाश्च गमन-
यास्यैः आतत-विस्तीर्ण ! । 'मोदयितः !' प्रमोदजनक ! । हे जिनोत्तमकृतान्त ! त्वं यातत-
मोदयितः सुधियां अनुमानसं वसत् चरणं स्वभिदधत् भवाद् अवनतानवेत्यन्वयः ॥ ७९ ॥

अवचूरिः

हे जिनोत्तमसमय ! त्वमयनतान्-प्रणमतो विदुषोऽव-रक्ष भवाद्-संसारात् । सत्-शोभमानं
विद्यमानं वा अनुमानस्य प्रमाणस्य संगमने-संगतिर्यस्य तस्य संबोधनम् । त्वं किंविशिष्टः । यात-
तमो येन्यस्ते याततमसो-मुनयस्तेषां दयितः-अमीष्टः । मोक्षसुखसाधकं चरणं-चारित्र्यं स्वभिदधत्
स्वाख्यम् । किंभूतम् ! । सुधियां मानसमनु-लक्ष्यीकृत्य वसत्-तिष्ठत् । हे गमनयातत ! गमाः-सदृशापादाः
नयाश्च-नेगमादयस्तेरातत-विस्तीर्ण ! । हे मोदयितः !-प्रमोदकारक ! ॥ ७९ ॥

अन्वयः

(हे) जिन-उत्तम-कृतान्त ! सत्-अनुमान-सङ्गमन ! गम-मय-आतत ! मोदयितः !
यात-तमस-दयितः, सुधियां अनु-मानसं वसत्, शिव-सुख-साधकं चरणं सु-अभिदधत् त्वं अ-
वनतान् विदुषः भवाद् अव ।

श्लोकार्थ

अवनतान् (मू० अवनत)=प्रणाम करेधाने.

कृतान्त=सिद्धान्त.

जिनोत्तमकृतान्त ! =हे जिनेश्वरना सिद्धान्त !

भवाद् (मू० भव)=संसारथी.

विदुषः (मू० विदुष)=पण्डिताने.

अव (वा० अव)=तु रक्षयु कर.

અનુમાન=અનુમાન.

સદ્ગમન=સંગતિ.

સદનુમાનસદ્ગમન ! =હે ઉત્તમ [અથવા વિધ-
માન છે અનુમાનની સંગતિ જેને વિષે
એવા ! (સંઃ)

યાત (ધાં યા) =અથેલ, નષ્ટ થયેલ.

હયિત=પ્રિય.

યાતતમોદયિતઃ=નષ્ટ થયે છે ચોક્ક જેનો એવા
(મુનિઓ)ને પ્રિય.

હુત=હુત.

સાધક=સાધનારા.

શિયસુલસાધક=મુક્તિના સુખને સાધનારા.
સ્વમિવપત્ (ધાં ધા) =રૂઢી રીતે કહેનારા,
સારો પ્રકાશ પાડનારો.

હુધિયો (મૂં મુધો) =ભુદ્ધિમાનોના.

ચરણં (મૂં જાણ) =ચારિત્રને.

વસત્ (ધાં વસ) =નિવાસ કરનારા.

અનુ=અભિમુખ્યાર્થક અવ્યય.

અનુમાનસં (મૂં માનસ) =મનને ઉદ્દેશીને.

આતત (જ્ઞાં તત્) =વિસ્તીર્ણ.

મમનયાતત ! =હે મમ અને નયથી વિસ્તીર્ણ
એવા ! (સંઃ)

મોકયિતઃ ! (મૂં મોકયિત) =હે ખુશ કરનાર !

શ્લોકાર્થ

સિદ્ધાન્તની સ્તુતિ—

“ હે જિનેશ્વરના સિદ્ધાન્ત ! ઉત્તમ [અથવા વિધમાન] છે અનુમાનની (અને ઉપ-
લક્ષણથી અન્ય પ્રમાણોની પણ) સંગતિ જેને વિષે એવા હે (જૈન શાસન) ! હે આલાપક
અને નયથી વિસ્તીર્ણ (આગમ) ! હે પ્રમોદકારી (શાસ્ત્ર) ! ગયો છે (જોહરૂપી યાને
અજ્ઞાનરૂપી) અંધકાર જેનો એવા (મુનિવરને) પ્રિય, તથા પૃથ્વિહતોના મનને લક્ય કરીને
વસનારા તેમજ શિવ-સુખના સાધક એવા ચારિત્રનો પ્રકાશ કરનારા તું (જિન-પ્રરૂપિત
સિદ્ધાન્ત) અત્યંત નમ્ર એવા વિદ્વાનોનું (ચાર્યાસી લાખ યૌનિઓમાં પારશ્રમણરૂપ)
સંસારથી રક્ષણ કર. ”—૭૮

સ્પષ્ટીકરણ

અનુમાન—

“ સાધન દ્વારા જે સાધ્યનું જ્ઞાન થાય છે તે ‘ અનુમાન ’ કહેવાય છે. એ ધ્યાનમાં રાખવું
કે સાધનનો નિશ્ચય અને વ્યાપ્તિનું સ્મરણ એ બંને અનુમાનના આવશ્યક ભંગો છે. કહેવાની
મતલબ એ છે કે ધારે કે કોઈક સ્થલે ‘ ધૂમ એવામાં આગ્યો. એનું દર્શન થતાંજ ’ ન્માં ન્માં ધૂમ

૧ ખરેખરો પશ્ચિત કાણુ કહેવાય તે વિચારનું આવશ્યક છે. આ વાતના ઉપર નિમ્ન-સિખિત શ્લોક દિબ
પ્રકાશ પાડે છે:—

“ માતૃવત્ પરવારેણ, પરમવ્યેણુ સોષ્ટવત્ ।

આમયત્ સર્વભૂતેષુ, યઃ વસ્યતિ સ પશ્ચિતઃ ॥ ”

૨-૩ પર્વતો વદ્ધિમાન્ ધૂમવત્ત્વાન્ અર્થાત્ પર્વત ધૂમવાળો હોવાને લીધે અગ્નિમાન્ છે. આમાં અગ્નિમાન્
એ ‘ સાધ્ય ’ છે અને ‘ ધૂમવાન્ હોવાપણું ’ અર્થાત્ ‘ ધૂમવત્ ’ એ સાધન છે.

૪ વરાહસ્વમાર્ગે લિહ્યમનુમાનમિત્યુવયમાચાર્યાઃ, મળિહૃતસ્તુ લિહ્યપરામર્સોન્નુમાનમિતિ ।

૫ ધૂમગી.

હોવા છે, ત્યાં ત્યાં અગ્નિ હોવા છે' એ વાતનું અર્થાંત્ર પ્રમથા અગ્નિની વ્યાપ્તિ હોવાનું સ્મરણ થઈ. આમ મયા માદ ત્યા સ્થાને અગ્નિ હોવો એવું બુદ્ધિ એવું અનુમાન થઈ શકે છે. આ ઉપરથી એક સંક્રામ છે કે સાધનનું દર્શન અને સાધનમાં સાધકની અગ્નિ હોવાનું સ્મરણ એ જાનેથીજ અનુમાન થઈ શકે છે.

આ અનુમાનના પાત્ર પ્રત્યક્ષાની મારફત સ્પર્શન-કન મને પરાધાનુમતિ એમ જે પ્રકારે પડે છે, બીજાના સમજાવ્યા વિના પોતાનીજ મનિપૂર્વક નિર્ધન થાને હેતુ દ્વારા જે અનુમાન ક્ષાય છે તે 'સ્વાધાનુમાન' છે, ત્યારે બીજાને સમજાવવાની ખાતર પંચાવધી કે દશાવધી હેતુ-પ્રયોગપૂર્વક જે સ્તુ કરવામાં આવે છે તે 'પરાધાનુમાન' છે. હવચારથી આ હેતુ-પ્રયોગને પણ 'અનુમાન' કહેવામાં આવે છે.

અવ એ ઉમેરવું અનાગત્યક નહિ ગણાય કે વ્યાપાંક દર્શન અનુમાન પ્રમાણ સ્વીકારવું નહીં, કેમકે તે તેા દ્વન્ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણનેજ પ્રમાણૂત ગણે છે (જુઓ ન્યાયકુસુમાર્ણવિ. તુલ્યિય સ્તગક, રૂઢાં ૧, ૧૦).

श्रीगौरी-संस्तवः—

अभिगतगोधिका कनकरक् तव गौर्युचिता-

क्षुमलकराजि तामरसभास्यतुलोपकृतम् ।

मृगमदपत्रभङ्गानिलैर्बन्धनं दधती

चमत्कग जितामरसभाऽस्यतु लोपकृतम् ॥ ८० ॥ २० ॥

—५१०

टीका

[illegible]

निर्वाणकलिकायाम्—

“गौरी देवी कलकगौरी गोधापादनां धनुर्भुजां धरदमुसलपुनरिति-
करीं भद्रमाप्ताकुपयत्यलङ्घनवामहस्तां येति ।”

અવચૂરિ:

ગૌરી દેવી તવ લોપકૃત-વિનાશકારકમગ્ધ-ક્ષિપ્ત । કિંમૂતા ? । અધિગતા-પ્રાપ્તા ગોધિકા-
દેવવાદનવિનોયો યથા ના । કનકચક્ર-કન્-દ્વીતિર્યસ્ય યદન-મુલે વધતી । કિંમૂતમ્ ? । મૃગમદસ્ય-કસ્તુરિ-
કાદા યે પરમદુઃ-પદ્મજેડાત્મનીરુપલક્ષિતા યે તિલકારતેરુચિતા-ધોમ્યા અદ્વા-લાઝ્ઝમાનિ યસ્ય
તદુપિતાદુષ્ । અલકૈઃ-ચિત્રે રાગને દિવ્યેર્દશીલમલકરાગિ । તામરસમાસિ । અતુલમુપકૃતં સ્વકાન્તિ-
વિમાગાવિના ઉપકારો યસ્ય તત્ । કમલ કરે યસ્યાઃ કમલચક્ર યા કરો યસ્યાઃ સા । જિતા-નિષ્પ-
મીકૃતા રૂપનેવપ્યમાલમ્યાદિમિરમણા સમા યથા સા ॥ ૮૦ ॥

અન્યથ:

અધિગત-ગોધિકા, કનક-ચક્ર, મૃગ-મદ-પદ્મ-મદ્-તિલકૈઃ ઉચિત-અદ્વ, અલક-પાગિ,
તામરસ-માસિ [અપથા અલક-પાગિ-તામરસ-માસિ], અ-મુલ-ઉપકૃતં (કનક-ચક્ર) વદન
વપતી, કમલ-કરા, (અ-મુલ-ઉપકૃતં) જિત-અમર-સમા ગૌરી તવ લોપ-કૃતં અસ્યતુ ।

શબ્દાર્થ

અધિગત (જા. મદ) = પ્રાપ્ત થયેલ.
ગોધિકા = પ્રાણી-વિશેષ, યે.
અધિગતગોધિકા = પ્રાપ્ત થયું છે ગોધિકા
(રૂપી વાહન) જેને એવી.
કનકચક્ર = કનકના જેવી કાન્તિ છે જેની એવી.
ગૌરી = ગૌરી (દેવી).
મદ્ = ચિહ્ન, લાંછન.
અધિગત = યોગ્ય છે લાંછન જેનું એવા.
અલકપાગિ = દેશ વડે યોગ્યમાન.
તામરસમાસિ = કમલના જેવો પ્રકાશ છે જેને
એવા.
અતુલ = જેની સુલભ ન થઈ શકે તેવો.
ઉપકૃત = ઉપકાર.

અતુલોપકૃતં = અનુપમ છે ઉપકાર જેને એવા.
મૃગમદ = કસ્તૂરી.
તિલક = તિલક, યીરુ.
મૃગમદપદ્મમદ્તિલકૈઃ = કસ્તૂરીના પત્રની રચના
વડે ઉપલક્ષિત એવા તિલકોથી.
વદન (૨૦ વદન) = મુખને.
કમલકરા = (૧) કમલ છે હસ્તમાં જેને એવી,
(૨) કમલના સમાન હસ્ત છે જેને એવી.
જિતામરસમા = જીવી છે મુર-સભા જેણે એવી
અસ્યતુ (જા. અસ) = જરૂર કરે, નક્કર કરે.
લોપ = વિનાશ.
કૃત = કરનાર.
લોપકૃત = વિનાશ કરનારને.

શ્લોકાર્થ

શ્રીગૌરી દેવીની સ્તુતિ—

“(૧) પ્રાપ્ત થયું છે ગોધિકા (રૂપી દેવ-વાહન) જેને એવી, વળી (૨) કનક
સમાન કાન્તિવાળી, તથા (૩) [(અ) મુવર્ણના સમાન પ્રભાવાળી], (આ) કસ્તૂરીના
પત્રોની રચના વડે ઉપલક્ષિત એવા તિલકોને યોગ્ય છે લાંછનો જેને વિશે એવા, (૮) મદ

२१ श्रीनमिजिनस्तुतयः

अथ श्रीनमिनाथस्य संकीर्तनम्—

स्फुरद्विपुत्कान्ते ! प्रविकिर वितन्वन्ति सततं

ममायासं चारो ! दितमद् ! नमेऽयानि लपितः ! ।

नमद्भ्यश्रेणीभवभयंभिदां हृद्यवचसाम्

अमायासचारोदितमदनमेघानिल ! पितः ! ॥ ८१ ॥

—शिवरिणी (१, ११)

टीका

स्फुरदिति । ' स्फुरद्विपुत्कान्ते ! ' वक्ष्यचदिरमम् । ' प्रविकिर ' निरस्य । ' वितन्वन्ति ' विस्तारयमाणानि । ' सततं ' सर्वदा । ' मम ' मे । ' आयासं ' थमम् । ' चारो ! ' दर्शनीय । ' दितमद् ! ' खण्डितदर्प । ' नमे ! ' नमिजिन । ' अयानि ' पापानि । ' लपितः ! ' लपनशील । ' नमद्भ्यश्रेणीभवभयंभिदां ' नमन्त्याः भव्यश्रेण्याः भवभयं भिन्दन्ति यानि तेषाम् । ' हृद्य-वचसां ' हृदयंगमवचनानाम् । ' अमायासंचार ! ' न विषये मायासंचारः—शाक्यस्य प्रचारो यस्मिन् स सम्बोध्यते । ' उदितमदनमेघानिल ! ' मदनो मेघ इव मदनमेघः, उदितः—उद्गतो यो मदनमेघस्तस्य विघटनहेतुत्वात् अनिल—नभस्वन् । ' पितः ! ' जनकभूत । ' हे नमे ! हृद्य-वचसां लपितः ! आयासं वितन्वन्ति अयानि मम प्रविकिरेति योगः ॥ ८१ ॥

अवधूरिः

हे नम !—नमिजिन ! ममायासं वितन्वन्ति अयानि—पापानि प्रविकिर—निरस्य । स्फुरन्ती वा विपुत्कान्ते कान्तिर्यस्य तस्य संबोधनम् । हे चारो !—दर्शनीय । हे दितमद् !—छिन्नमद् । हे लपितः !—वाक् । केषाम् ! । हृद्यवचसाम् । कथंभूतानाम् ? नमद्भ्यश्रेणीभवभयंभिदाम् । मायाया—वृम्भस्य संचारो यस्य स भवविघटनस्य संबोधनम् । उदितः—उदयं प्राप्तो मदनः—कामः स एव मेघो—जीमूतस्तस्य संहारकत्वादनिलो—वात इव तस्य संबोधनम् । हे पितः !—जनक इव हितकारक । ॥ ८१ ॥

अन्वयः

(ह) स्फुरत्—विपुत्—कान्ते ! चारो ! दित—मद् । नमद्—अभ्य—श्रेणी—भव—भय—भिदां हृद्य-वचसां लपितः ! अ—माया—संचार । उदित—मदन—मेघ—अनिल । पितः । नमे ! मम आयासं वितन्वन्ति अयानि सततं प्रविकिर ।

શબ્દાર્થ

સ્ફુરત્ (ધા૦ સ્ફુર)=સ્ફુરાયમાન.
 વિદ્યુત્=સૌદામિની, વિજળી.
 સ્ફુરાદ્વિદ્યુત્કાન્તે ! =હે સ્ફુરાયમાન સૌદામિ-
 નીના જેવી કાન્તિ છે જેની એવા ! (સં૦)
 પ્રવિકિર (ધા૦ ક) =તું વિખેરી નાખ.
 વિતન્વન્તિ (મૂ૦ વિતન્વત્) =વિસ્તાર કરનારા.
 ચારો ! (મૂ૦ ચાર) =હે દર્શનીય, હે મનોહર !
 દિતમદ્ ! =છેરી નાખ્યો ॥ અભિમાન જેણે
 એવા ! (સં૦)
 નમે ! (મૂ૦ નમિ) =હે નમિ(નાથ) !
 અઘાનિ (મૂ૦ અઘ) =પાપોને.
 હવિત્ ! (મૂ૦ હવિત્) =હે વહનારા !
 શ્રેણી=પંક્તિ.
 મિદ્=સેદનાર.

નમઃકલ્પગ્રેણીમવમયમિદાં=પ્રભાત કરવી
 ભવ્ય-થેણિના સંસારરૂપી ભયને સેદનારી.
 વચસ્સુ=વચન.
 હૃદયવચસાં=મનોહર વચનોના.
 સંચાર=(૧) પ્રચાર; (૨) સંબંધ.
 અમાયાસંચાર!=અવિદ્યમાન છે માયાનો સંચાર
 જેને વિષે એવા ! (સં૦)
 હવિત્ (ધા૦ હ) =ઉદય પામેલા.
 મેઘ=વાદળ.
 અનિલ=પવન.
 હવિતમદ્નમેઘાનિલ ! =ઉદય પામેલા કામદેવ-
 રૂપી મેઘ પ્રતિ પવનસમાન !
 પિત્ત ! (મૂ૦ પિત્ત) =હે જનક !

શ્લોકાર્થ

શ્રીનમિનાથનું સંકીર્તન—

“ (સુવર્ણવર્ણી દેવાને હીધે) સ્ફુરાયમાન સૌદામિનીના સમાન પ્રભા છે જેની એવા
 દે (નાથ) ! દે દર્શનીય (દેવાધિદેવ) ! નાથ કર્યો છે અભિમાનનો જણે એવા દે (દર્શ) !
 (ભક્તિપૂર્વક) વન્દન કરનારી એવી ભવ્ય (પ્રાણીઓ) ની પંક્તિના સંસારરૂપી ભયને સેદ-
 નારાં એવાં મનોહર વચનોના વહનારા (અર્થાત્ દે અમૃતમય હૃદય આપનારા એકવીસમા
 તીર્થકર) ! નથી માયાનો (અરૂપતઃ પલ્લ) સંચાર જેને વિષે એવા દે (મિનેશ્વર) ! દે
 હૃદય પામેલા મદનરૂપી મેઘને (વિખેરી નાખવામાં) પવનસમાન (પ્રભો) ! દે જનક
 (સમાન દિતકારી અમરીષ) ! દે નમિ (નાથ) ! તું મારા (સંસાર-અમલુરૂપ) પ્રયાસનો
 નિરન્તર વિસ્તાર કરનારાં પાપોને વિખેરી નાખ. ”—૮૧

રૂપસ્તીકરણ

શ્રીનમિનાથ-ચરિત્ર—

વિજય રાજની વચ્ચે રાણીની કુશિમાં ઉત્પન્ન થયેલા નમિનાથે પોતાના જન્મ દાસ
 મિથિલા નગરને જવન કરી હતી. આ નીર્ધર કારણે એવના દના. નીચ કમળના
 હાંઠની સુગ્ર એકે તેમને ક્ષત્રવ્ય સમાન દેહ પંદર ધનુષ્યમાળુ ગાંધા હતા. ૧૭
 હજાર (૧૦,૦૦૦) વર્ષનું આનુષ્ઠ દેવગીરેદેનાં અટ કમળે લાવ થતાં તેઓ નિસાથ એવ
 નિર્ધરને અમર.

પદ્ય-વિચાર—

આ તેમજ ત્યાર પછીનાં ત્રણે પદ્યો સમવૃત્તામાંના સત્તર અક્ષરોવાળા શિખરિણીનામક વૃત્તમાં રચાયેલાં છે. આ વૃત્તનું લક્ષણ એ છે કે—

“રસે કદૈદિલ્લા યમનસમલા યઃ શિખરિણી”

અર્થાત—આ વૃત્તમાં ય, મ, ન, સ અને લ એમ પાંચ ગણો છે અને છેવટના એ અક્ષરો અનુક્રમે દ્વિચ અને દીર્ઘ છે. વિશેષમાં દરેક ચરણના છઠ્ઠે અને ત્યાર બાદ અગ્યારમે એટલે સત્તરમે અક્ષરે વિશ્રામ-સ્થાન યાને થતી છે. આ વાત બરાબર ધ્યાનમાં લેતો તેટલા માટે આ પદ્યનું પ્રથમ ચરણ વિચારીએ.

રુ	રુ	વિ	રુ	મુ	કા	તે	ર	વિ	કિ	ર	વિ	તવ	વ	નિ	સ	ત	મં
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
ય				મ			ન			લ			મ			લ	મ

જિનેશ્વરાણાં જયા—

નલાંશુધ્રેણીભિઃ કપિશિતનમસ્તાકિમુદ્વટઃ

સદા નોદી નાનામયમલમદોરેરિતતમઃ ।

પ્રચક્રે વિશ્વં યઃ સ જયતિ જિનાધીશનિવહઃ

સદાનો ધીનાનામયમલમદોરેરિતતમઃ ॥ ૮૨ ॥

—શિખર—

ટીકા

નલાંશુધ્રેણીભિરિતિ । ‘નલાંશુધ્રેણીભિઃ’ નસમપૂલસન્નતિભિઃ । ‘કપિશિતનમ્વટઃ’ કિમુદ્વટઃ । ‘કપિશિતનમ્વટઃ’ કિરકીટઃ । ‘સદા’ સમ્બદ્ધ । ‘નોદી’ મેળનીલા । ‘મલમલ’

૧ સરખાવે સુતબોધમાં આપેલું ‘શિખરિણી’નું નીચે મુજબનું લક્ષણ—

“યથા યાવયો દ્વિચઃ કમલમયમે । યથા શુરવ-

રતતો યજ્ઞોઃ યથા પ્રકૃતિસુદમારાદિઃ । લઘવઃ ।

યથોગ્નયે જ્યોત્સ્નાઃ સુતનુ । જથનામોરસુમયે ।

રસીરીડીયેરયાં અવતિ ચિરતિઃ સા ‘શિખરિણી’ ॥”

અર્થાત—દે કમલના જેવાં નવનરણી (ચારી) । એ પદ્યમાં પદોને અક્ષરફલ્લ દેવ અને ત્વરજાદ મંજાદી જગા પછીના પાંચ અક્ષરો દીર્ઘ દોષ, અને ચતુર ત્યાર પછીના પાંચ (એટલે કે સત્તરો અક્ષર દુર્લભ) ય, ને તેમજ એ રથ, પદમા અને સીંગમા અક્ષરો ફલ્લ દેવ, તથા ચતુર છે સ્વભવથી સુધ્ધ । (૧૫૮ : ૧૧૮) ! દે શુનરી । જેમાં ‘રસ’ અને ‘હલ’ વડે એટલે કે જગા અને ત્વર પછીના અગ્યારમે એટલે સત્તરમે અક્ષરે ઉપર વિરામ દોષ, તે દે અવનવા ચિત્તાર વડે સીંગમારણી (રથ) ! તે પર ‘શિખરિણી’ છે.

મહમદારે: ' નાના-અનેકરૂપા યે આમયાથ મલાથ મદાથ ત ઇવારિસ્તસ્ય । 'ઇતતમ: ' મત-
 યોદ્ધમ્ । ' પ્રચક્રે ' કૃતવાન્ । ' વિશ્વં ' જગત્ । ' સ: ' । ' જયતિ ' સર્વમતિશેતે । ' જિનાર્થીશ-
 નિવહ: ' જિનેન્દ્રવિસર: । ' સદાન: ' દાનસમેત: । ' દીનાનાં ' કૃપણાનામ્ । ' અયં ' અપ: ।
 ' અલં ' અતિમાત્રમ્ । ' અદોરરિતતમ: ' અતિશયેન દારૈ: -કલત્રૈરીરિતો-પૈર્વાચાલિતો દારે-
 રિતતમ: સ યો ન ભવતિ । ય ઇતતમો વિશ્વં પ્રચક્રે સ જિનાર્થીશનિવહો જયતીતિ
 સમ્બન્ધ: ॥ ૮૨ ॥

અવત્તૂરિ:

યો વિશ્વં ઇતતમો-મતમોદ્ પ્રચક્રે સ જિનેન્દ્રસમૂહો જયતિ । કથંભૂત: ? । નર્તાશુભ્રેણીભિ: -નશ-
 મયૂલસંતતિભિ: કપિશિતનમસ્ત્રાકિમુકુટ:-પીતીકૃતનમદેયકિરિટ: । સદા-શાશ્વત્ નોદી-પ્રેરણશીલ: ।
 કસ્ય ? । નાના-અનેકરૂપા આમયાથ મલાથ મદાથ સમાદારપ્લન્દઃ, તદેવારિસ્તસ્ય । સદાનો-દાન-
 સહિત: । દીનાનાં-કૃપણાનામ્ । અયમ્-અપ: । અલમ્-અતિમાત્રમ્ । અતિશયેન દારૈ: -કલત્રૈરીરિતો-પૈર્વા-
 ચાલિતો શરેરિતતમ:, ન ઇવંવિધ: અદોરરિતતમ: ॥ ૮૨ ॥

અન્વય:

ય: વિશ્વં ઇત-તમ: પ્રચક્રે, સ નર્ત-અંશુ-ભ્રેણીભિ: કપિશિત-નમત્-ત્રાકિ-મુકુટ:,
 નાના-આમય-મલ-મદ-અરે: (સદા) નોદી, દીનાનાં સ-દાન:, (અલં) અ-દાર-રિત-તમ:
 અયં જિન-અર્થીશ-નિવહ: સદા અલં જયતિ ।

શાબ્દાર્થ

નર્ત=નૃપ.

નર્તાશુભ્રેણીભિ: = નૃપનાં કિરણોની પંક્તિઓ
 વટે.

કપિશિત=કપિલવર્ણી, પીતવર્ણી.

ત્રાકિન્=કેવડા.

મુકુટ=મુગટ.

કાપિશિતનમસ્ત્રાકિમુકુટઃ=કપિલવર્ણી કથો છે
 નમન કરનારા દેવોના મુગટને જેણે
 ઓળા.

નોદી (મૂં નોદિન્)=પ્રેરક, નાથ કરનાર.

નાનામયમહમદારે: = વિવિધ આતના રાગો,
 મલ અને અભિમાનરૂપી યજુના.

ઇતતમ= (૧) અયું છે અજ્ઞાન જેવું ઓળા;

(૨) તથા: છે એક જેવો ઓળા.

પ્રચક્રે (પાઠ ક્ર) = કર્યું.

વિશ્વં (મૂં વિશ્વ) = બ્રહ્માણ્ડને.

અર્થીશ=સ્વામી.

જિનાર્થીશનિવહ: = જિનેન્દ્રશરણે સમુદાય.

સદાન: = દાન-સહિત.

દીનાનાં (મૂં દીન) = દુષ્ટોના.

અયં (મૂં અયમ) = આ.

વાર=શ્રી.

રિત (પાઠ રિ) = ચલિત.

રિતતમ=અતિશય ચલિત.

અદોરરિતતમ: = શ્રી દ્વારા નર પદ ચલાયમાન

નહિ થયેલા.

जिनेशरोना जय—

શ્લોકાર્થ

“જેણે પ્રસાદુરને આજ્ઞાનથી [અથવા ચોક્કથી] મુગ્ધ થયું, તે જિનવરોનો
 જેણે (પોતાનાં ચરણનાં) નખનાં કિરણોની પંક્તિઓ વડે નમન કરનારા હોવાને
 કપિલવર્ણી કર્યા છે, તથા વળી વિવિધ પ્રકારના રોગો, (અથવા કર્મફળો) મલ
 અભિમાનરૂપી યત્નોને (નિરંતર) નાશ કરનારા છે, તેમજ જે દીન જીવોને [સાંવત
 દાન દે છે [અથવા દુઃખી (પ્રાણીઓ) ને (‘અભય’)દાન દે છે] અને વળી જે તલમા
 તરૂણીઓ વડે ચલાયમાન થયા નથી, તે આ જિનેશ્વર-પ્રમુદાય સર્વદા જય પામે છે.”

સિદ્ધાન્ત-પરિચય:—

જલન્યાલન્યામ્જલન્યામ્

सिद्धान्त-परिचयः—

जलव्यालव्याघ्रजलनगजदग्धनयुधो
गुरुवाहोऽपातापदधनगर्भी

कृतान्तस्त्रासीष्ट स्फुटविकृत्ये

उरुर्वाऽहो ! पाता पदघनमर्षि

टीका

—दिग्गः

टीका

टीका
जलेति । 'जलव्यालस्याद्यवहनगनरुग्धनयुपः' व्यालः-पक्षपाद इह-सोमः जले-
रादिः बन्धनं-कारादिनिरोधः युष्-संग्रामः जलादेरुपसर्गात् सञ्ज्ञात् । 'गुरुः' दहन ।
'बाहः' अन्धः । 'अपातापदयनगरीयानमुपतः' पातः-स्पर्शनं, न विघ्नने पातश्च ज्ञानश्च अर्थं
य यस्याः सा अपातापदया, सा चासौ नगरी च अपातापदयनगरी, दुष्टसा दृष्टिरेव, नष्टा
यानं-गमनं तत्र गुप्ततः-गुह्य सम्यतः । 'कृतान्तः' राजान्तः । 'वार्गाष्ट' ११रात् । 'गुः'
विकटरेतुपमिविभाक् 'मदितयः-ममाणानि हेतूय मयिर्माश्च हेतुपमिर्माः शुभ्रा-अरिर्हेतुर्हि
विकटा-अक्रिष्टा हेतुपमिर्भीजते यः सः । 'उरः' विज्ञानः । 'वा' उभयदशाभावे । 'अः'
हेतुमात्रेण । 'पाता' वायकः । 'पदयनगरीयान्' घनः-अर्थनिविष्टः गरीयान्-दाहयति-
कयुक्तः पदेषु-पाययावयवेषु घनय गरीयाश्च । 'अमुपतः' शान्तिनः । अतो ह्युपतः अत्र

[illegible]

मन्मदारेः ' नाना-अनेकरूपा ये आपयाश्च मलाश्च मदाश्च त एवारिस्तस्य । ' इतमः ' गत-
 मोहम् । ' प्रचक्रे ' कृतवान् । ' विश्वं ' जगत् । ' सः ' । ' जयति ' सर्वमतिशेते । ' जिनापीश-
 निवहः ' जिनेन्द्रविसरः । ' सदानः ' दानसमेतः । ' दीनानां ' कृपणानाम् । ' अयं ' एषः ।
 ' अलं ' अविमात्रम् । ' अदारेरिततमः ' अतिशयेन दारैः-कलत्रेरीरितो-धर्माघालितो दारै-
 रिततमः स यो न भवति । य इतमो विश्वं प्रचक्रे स जिनापीशनिवहो जयतीति
 सम्बन्धः ॥ ८१ ॥

अवचूरिः

यो विश्वं इतमो-भूतमोहं प्रचक्रे स जिनेन्द्रसमूहो जयति । कथंभूतः । । नलांशुभेजीभिः-मत-
 मद्रुमन्मतिभिः कपिशितनमष्ठाकिमुकुटः-पीतीकृतनमदेवकिरीटः । सदा-शान्धत् गोपी-मेरुणरीतः ।
 कायः । नाना-अनेकरूपा आमयाश्च मलाश्च मदाश्च समाहारखण्डः, तदेवारिस्तस्य । सदानो-दान-
 सहितः । दीनानां-कृपणानाम् । अयम्-एषः । अलम्-अतिमात्रम् । अतिशयेन दारैः-कलत्रेरीरितो-धर्मा-
 घालितो दारैरिततमः, न एवविधः अदारेरिततमः ॥ ८१ ॥

अन्ययः

यः विश्वं इत-तमः प्रचक्रे, स नलांशु-भेजीभिः कपिशित-नमद्-नाकि-मुकुटः,
 नाना-ब्राह्मण-मत-मत-अरैः (सदा) गोपी, दीनानां स-दानः, (अलं) अ-दार-ईरित-तमः
 अलं त्रिभ-अर्धाश-निवहः सदा अलं जयति ।

शेषार्थः

इतम=भूत.

सदा=अनेकरूपं विविधं विविधोऽपि पंक्तिभिः
 १३.

अदारेरिततमः=अपि विविधं, धीवन्मूर्ति.

अदारेरिततमः.

अदारेरिततमः.

अदारेरिततमः=अपि विविधं, धीवन्मूर्ति कथं छे
 अयं इतमो स देवानां सुखेने जेहे
 अयं.

अयं (२० अदारेरिततमः)=अयं, अयं इतमो.

अदारेरिततमः=अपि विविधं अयं देवानां,
 अयं अने अदारेरिततमः अयं अयं.

अदारेरिततमः (१) अयं छे अयं अयं अयं;
 (२) अयं छे अयं अयं अयं.

प्रचक्रे (धा० कृ.)=कृत्.

विश्वं (मू० विश्व)=अदारेरिततमः.

अर्धाश=अर्धाश.

जिनापीशनिवहः=जिनेन्द्रदेवानां धीवन्मूर्ति.

सदानः=दान-सहित.

दीनानां (मू० दीन)=अपि विविधं.

अयं (मू० इतम)=अयं.

दार=अदी.

ईरित (धा० ईर)=अदारेरिततमः.

अदारेरिततमः=अपि विविधं अदारेरिततमः.

अदारेरिततमः=अदी अदी अदी अदी
 अदी अदी.

જિનેશ્વરોનો જય—

“જેણે પ્રસાપ્કને અજ્ઞાનથી [અથવા શોકથી] મુક્ત કર્યું, તે જિનવશરોનો સમૂહ છે જેણે (પોતાનાં ચરણનાં) નખનાં ફિરણોની પંક્તિઓ વડે નમન કરનારા દેવોના મુકુટોને કપિલવર્ણી કર્યા છે, તથા વળી વિવિધ પ્રકારના રોગો, (અથવા કર્મરૂપી) મલ તેમજ અભિમાનરૂપી શત્રુઓ જે (નિરંતર) નાશ કરનારા છે, તેમજ જે દીન જીવોને [સાંવત્સરિક] દાન દે છે [અથવા કુઃખી (પ્રાણીઓ)ને (‘અભય’)દાન દે છે] અને વળી જે તલમાત્ર પણ તરૂણીઓ વડે અસાધ્યમાન થયા નથી, તે આ જિનેશ્વર—સમુદાય સર્વદા જય પામે છે.”—૮૨

સિદ્ધાન્ત-પરિચય:—

જલવ્યાલવ્યાધજ્વલનગજરુગ્વન્ધનયુધો
ગુરુર્વાહોપાતાપદયનગરીયાનસુમતઃ ।
કૃતાન્તસ્વાસીષ્ઠ સ્ફુટવિકટહેતુપ્રમિતિભાગ્
ચરુર્વાહો ! પાતા પદયનગરીયાનસુમતઃ ॥ ૮૩ ॥

ટીકા

—શિલ્પ

જલેતિ । ‘જલવ્યાલવ્યાધજ્વલનગજરુગ્વન્ધનયુધઃ’ વ્યાસઃ—પક્ષગઃ રુક્-રોગઃ જલોદ-
યઃ વન્ધન—કારાદિનિરોધઃ યુધ્-સંગ્રામઃ જલાદેરુપસર્ગાત્ સક્ષાશાત્ । ‘ગુરુઃ’ મહાન્ ।
દઃ’ અશ્વઃ । ‘અપાતાપદયનગરીયાનસુમતઃ’ પાતાઃ—વ્યવનં, ન વિચન્તે પાતાથ આપથ અર્થ
વ્યાઃ સા અપાતાપદયા, સા વાસી નગરી ચ અપાતાપદયનગરી, યુત્તયા મુક્તિરેષ, તસ્યા
ગમનં તથા સુમતઃ—સુધુ સમ્મતઃ । ‘કૃતાન્તઃ’ રાદ્યાન્તઃ । ‘આસીષ્ઠ’ રક્ષાવા । ‘સ્ફુટ-
વિકટ’ મિતિભાગ્ ’ પ્રમિતયઃ—પ્રમાણાનિ રેતુશ્ચ પ્રમિતીશ્ચ હેતુપ્રમિતીઃ સ્ફુટા—અવિસંવાદિની
જે । ‘પાતા’ પ્રાયકઃ । ‘પદયનગરીયાન્’ ધનઃ—અર્થનિવિદઃ ગરીયાન્—મહત્ત્વાતિરે-
દેપુ—વાવયાવપરેષુ ધનથ ગરીયાથ । ‘અસુમતઃ’ પ્રાણિનઃ । અહો કૃતાન્તો જલ્યા
આસીષ્ઠેતિ સમ્બન્ધઃ ॥ ૮૩ ॥

વાસીમાં દાનના પાંચ પ્રકારો બતાવ્યા છે:—(૧) અભય-દાન, (૨) સુપાત્ર-દાન, (૩) અનુકરણ-દાન, અને (૪) ઉચિત-દાન. આ સૌમાં અભય-દાન શ્રેષ્ઠ છે. આ પાંચે પ્રકારના દાનોનું જે સુંદર ૧૧૨૫ શ્લોકો ઉપદેશ-તરંગિણી (૫૦ ૧૫-૮૦)માં આલેખ્યું છે, તે મનન કરવા જેવું છે. જાન-દાન, મરોપમદ-દાનના સંબંધમાં ત્રિપદીય આદિનાથ-ચરિત્ર અને પુષ્પમાલા.

प्रभाष्येने भजनारो [अथवा (शब्दही) स्पष्ट अने (अर्थही) विकट अथवा हेतुओंना
ज्ञानने भजनारो], तथा विशाग तेभज रक्षण करनारो अने वणी पढोने विषे गहन अने
महत्त्वशाणी [अथवा अर्थ वडे गंभीर अने महत्त्व-युक्त पदवाणो] अथवा (जैन) सिद्धान्त
प्राप्तिने वक्ष, सर्प, व्याघ्र, वज्रि, कुंजर, शैव, कारागृह तेभज संग्राम (अथवा १५५ वय) थी
अथवावे. "—८३

कालीदेव्याः स्तुतिः—

विपक्षव्यूहं वो दलयतु गदाक्षावलिधरा—

उसमा नालीकालीविशदचलना नालीकवरम् ।

समध्यासीनाऽम्भोभृतघननिभाऽम्भोधितनया—

समानाली काली विशदचलनानालिकवरम् ॥ ८४ ॥ २१ ॥

—शिव०

टीका

विपक्षेति । 'विपक्षव्यूहं' शत्रुसन्दोहम् । 'वा' युष्माकम् । 'दलयतु' विनष्टु । 'गदाक्षा-
वलिधरा' गदां अक्षावलिं धारयति या सा । 'असमा' असदृशी । 'नालीकालीविशद-
चलना' नालीकाली-पद्मपङ्क्तिः तद्वद् विशदी-उज्ज्वली चलनौ यस्याः सा । 'नालिकवरं'
प्रधानपद्मम् । 'समध्यासीना' सम्यग् अधिरोहन्ती । 'अम्भोभृतघननिभा' जलभरितमेघ-
प्रभादयामेत्यर्थः । 'अम्भोधितनयासमानाली' अम्भोधितनया-लक्ष्मीः तस्याः असमाना-भन-
न्यसमा आली-सखी या सा । 'काली' कालीसंज्ञिता । 'विशदचलनानालिकवरं'
विशद्भिः-निक्षीपमानैः अचलैः-स्थिरैर्नानालिभिः-विचित्रमधुरैः कवरं-कर्पूरं यत् तत् ।
नालिकवरं समध्यासीना काली विपक्षव्यूहं वो दलयतु इति योगः ॥ ८४ ॥

अवचरिः

कालीं वृषी यो-युष्माकं विपक्षव्यूहं-प्रतीपपटलं दलयतु-विनष्टु । किंवदिष्टा ! । गदा-आयुधवि-
शेषः अक्षावलिः-अक्षमाला यत् धरतीति । असमा-रूपेभ्योदिना अनन्यसदृश । नालीकानां-कमला-
नामाली-श्रेणी तद्वद् विशदी-निर्मली चलनौ-पादौ यस्याः सा । नालिकवरं-प्रधानकमलं समध्यासीना-
अधिरोहन्ती अधिरूढा सा । अम्भोभृतः-वयःपूर्णा यो घनो-मेघस्तस्य निभा-कृष्णवर्णत्वाद् समा ।
अम्भोधितनयासमाना-लक्ष्मीतुल्या आत्म्य-सख्यौ धरयाः (सा) । विशन्तो-क्षीयमाना अचलाः-
स्थिरा नाना-बहुविधा यदलयो-भ्रमरास्तेः कवरं-मिथम् । स्वचित्तमित्यर्थः । इदं नालिकवरस्य
विशेषणम् ॥ ८४ ॥

અવચૂરિ:

કૃતાન્તઃ-સિદ્ધાન્તોઽસુમતઃ-પ્રાણિનઘ્રાસીદ્-રક્ષતાવ્ । કસ્માત્ ! । જલઽચ્ચાલદ્યામ્જ્વલનગજ-
 રગ્ધન્યુધુષઃ । દયાલઃ-સર્પઃ । રુજો-જલોદ્રાદિરોગઃ । ઘન્ધન-કારાનિરોધાદિ । યુષ્-સદ્મામઃ ।
 જલાદીનો સકાશાદિત્યર્થઃ । કિંમૃતઃ ? । ગુરુ-મહાન્ । વાહઃ-અશ્વઃ । ન વિચિત્રે પાતઃ-અચ્ચર્વન આપદ્-
 વિચિત્ર અર્ધ-પાપે ચ યસ્યાં સા ચાસી નગરી ચ, યુક્ત્યા મુક્તિરેવ, તસ્યા યાને-ગમને સુષ્ટુ મતઃ-અમિષ્ટેતઃ ।
 સ્ફુટા-અયિસંવાદિન્યો વિકટા-વિસ્તૃતા હેતુપ્રમિતયાઃ હેતવઃ પ્રમાણાનિ ચ (તાઃ) મજ્જતે યઃ (સ) સ્ફુટવિકટહે-
 તુપ્રમિતિમાહ્ । ડકઃ-વિશાળઃ । ઘાશદ્વજ્ઞકારાયે । અહો હત્યામન્ત્રણે । પાતા-શાયકઃ । પદ્મચનગરીયાન્
 પદ્મચનઃ-અર્ધનિવિહઃ ગરીયાંઞ્ચ મહસ્વયુકઃ । યદ્વા પદ્મે વાયક્યાવયયેષુ ઘનઞ્ચ ગરીયાંઞ્ચ ॥ ૮૧ ॥

અન્વયઃ

અહો (મત્યાઃ) ! અ-પાત-આપદ્-અચ-નગરી-યાન-સુમતઃ ગુરુઃ વાહઃ, સ્ફુટ-વિકટ-હેતુ-
 પ્રમિતિ-માય, ડકઃ, પાતા, પદ્-ચન-ગરીયાન્ વા કૃતાન્તઃ અસુમતઃ જલ-ચ્ચાલ-દ્યામ્-જ્વલન-
 ગજ-રજ્-ઘન્ધન-યુષઃ પ્રાસીદ્ ।

શબ્દાર્થ

દયાલ=સર્પ.
 દ્યામ્=વાધ.
 જ્વલન=વહ્નિ, આગ.
 ગજ=કુંજ, હાથી.
 ઘન્ધન=કારાગૃહ, કેદખાનું.
 યુષ્=વિઘ્ન, સંઘ્રામ, લડાઈ.
 જલદયાલદ્યામ્જ્વલનગજરગ્ધન્યુધુષઃ=જલ,
 સાપ, વાધ, આગ, હાથી, રાગ, કેદ-
 ખાનું તેમજ લડાઈથી.
 ગુરુઃ (મૂં ગુરુ)=(૧) વિશાળ; (૨) ઉપદેશક.
 વાહઃ (મૂં વાહ)=અશ્વ, ઘોડા.
 પાત=પતન, પડવું તે.
 નગરી=પુરી.
 અપાતાપદ્મચનગરીયાનસુમતઃ=નથી પતન, વિ-

પત્તિ અને પાપ ન્યાં એવી (મુક્તિ) નગરી
 પ્રતિ ગમન કરવામાં અત્યંત માન્ય.

કૃતાન્તઃ (મૂં કૃતાન્ત)=સિદ્ધાન્ત.
 પ્રાસીદ્ (ધાં પ્રા)=રક્ષણ કરે.
 સ્ફુટ=સ્પષ્ટ, અવિસંવાદી.
 વિકટ=(૧) વિસ્તૃત; (૨) અકલિદ્ધ; (૩) દુર્ગમ.
 પ્રમિતિ=(૧) પ્રમાણ; (૨) જ્ઞાન.
 સ્ફુટવિકટહેતુપ્રમિતિમાય=સ્પષ્ટ અને વિકટ
 એવા હેતુઓ અને પ્રમાણોને બજનારો.
 ડકઃ (મૂં ડક)=વિશાળ.
 પાતા (મૂં પાત)=રક્ષક.
 પદ્મચનગરીયાન્=(૧) પદોમાં ગહન અને મહ-
 ત્વશાળી; (૨) અર્થ વડે ગંભીર અને
 મહત્ત્વયુક્ત પદવાળો.
 અસુમતઃ (મૂં અસુમત)=પ્રાણીઓને.

શ્લોકાર્થ

સિદ્ધાન્તનો પરિચય—

“ અહો (મત્યાઃ) ! અવિઘ્નમાન છે (અર્ધઃ-) પતન, આપત્તિ અને પાપ ન્યાં
 એવી (મુક્તિરૂપી) પુરી તરફ ગમન કરવામાં અત્યંત અભિપ્રેત તથા મહાન્ તેમજ
 (દરિદ્રિત સ્થિતે લઈ જવામાં) અશ્વ (સમાન), વળી સ્પષ્ટ તથા વિસ્તૃત હેતુઓ તેમજ

પ્રમાણેને ભગનારો [અથવા (શબ્દથી) સ્પષ્ટ અને (અર્થથી) વિકટ એવા હેતુઓને જ્ઞાનને ભગનારો], તથા વિશાળ તેમજ રસભુ ઠરનારો અને વળી પદોને વિષે ગહન અને મહત્વશાળી [અથવા અર્થ વડે ગંભીર અને મહત્વ-યુક્ત પદવાળો] એવો (જૈન) સિદ્ધાન્ત પ્રાણીને બદ્ધ, સર્પ, વ્યાઘ્ર, વહ્નિ, કુંજર, રાગ, કાશ્યપક તેમજ સંઘાત (એ 'આડ બાય') થી બચાવે. "—૮૩

કાલીદેવ્યાઃ સ્તુતિઃ—

વિપક્ષવ્યૂહં ધો દલયતુ ગદાધ્વાવલિધરા—

ડસમા નાલીકાલીવિશદચલના નાલીકચરમ્ ।

સમધ્યાસીનાઽમ્ભોમૃતપનનિમાઽમ્ભોધિતનયા—

સમાનાલી કાલી વિશદચલનાનાલિકચરમ્ ॥ ૮૪ ॥ ૨૧ ॥

—વિશદઃ

ટીકા

વિપત્તેતિ । 'વિપક્ષવ્યૂહં' ઘનુસન્દોશમ્ । 'ધઃ' ધુપ્માકમ્ । 'દલયતુ' વિનયુ । 'ગદાધ્વા-
વલિધરા' ગદાં અક્ષાવાર્ધે ધારયતિ યા સા । 'ડસમા' અસદ્યી । 'નાલીકાલી' વિશદ-
ચલના । નાલીકાલી-પ્રપ્રપક્લિઃ તદ્દહ વિશદો-ડડડડડડો વગ્ગો ધરયાઃ સા । 'નાલિકચરં'
મપાનપમ્ । 'સમધ્યાસીના' સમ્યગ્ અધિરોહન્તી । 'અમ્ભોમૃતપનનિમા' જલધરિણેઃ
મપાનપમેત્યર્થઃ । 'અમ્ભોધિતનયાસમાનાલી' અમ્ભોધિતનયા-સદ્યીઃ ધરયાઃ અદક્ષાઃ—અન-
ન્યતમા આલી-સદ્યી યા સા । 'કાલી' કાલીસંદિતા । 'વિશદચલનાનાલિકચરં'
વિશદિઃ—નિહીપમાનૈઃ અચલૈઃ—રિષૈર્જાનાલિભેઃ—વિવિષમપુષ્કરૈઃ કદરં—વહુરં દન્નુ મ્ ।
નાલિકચરં સમધ્યાસીના કાલી વિપક્ષવ્યૂહં ધો દલયતુ ઇતિ યોગઃ ॥ ૮૪ ॥

અવધારિઃ

કાલી દેવી ધો-ધુપ્માર્ક વિપક્ષવ્યૂહં-પ્રતીપપટલં વલયતુ-વિનયુ । વિશદિશ્વર ! । ગદા-જાનુસં-
દોષઃ અક્ષાવાર્ધિઃ—અક્ષમાલ્યા ય ત ધરતીતિ । અસદ્યા-અન્યેશ્વરોદિના અન્યસદ્યઃ । નાલીકાલી-અમ્ભો-
મામાલી-અંબી સમ્રથ વિશદી-નિર્મલી ચલનો-વાદો ધરયાઃ સા । નાલિકચરં-મપાનપમ્—સમધ્યાસીના-
અધિરોહન્તી અધિક્ષ્ટા યા । અમ્ભોમૃત-પદ્મપુષ્પો ધો પત્નો-મદરનય મિત્ત-જુષ્કચરં—વહુરં દન્નુ
અમ્ભોધિતનયાસમાના-સદ્યીત્યા આલ્ય-સરપો ધરયાઃ (યા) । વિશદો-હૃદિશ્વરો અચલ-
રિપયા માના-વહુરિયા ચંડલયો-અમરારતેઃ કદરં-મિશ્ય । સ્થાવિતમિત્યર્થઃ । ઇં અલિકચરમ્
વિશેષમ્ ॥ ૮૪ ॥

અન્વયઃ

ગવા-અક્ષ-આવાલિ-ઘરા, અ-સમા, નાલીક-આલી-વિશદ-ચલના, વિશત્-અચલ-નાના-અલિ-કવર નાલીક-વરં સમધ્યાસીના, અમ્મસ્-મૃત-ઘન-નિમા, અમ્મોધિ-તનયા-સમાન-આલી કાલી ચઃ વિપક્ષ-વ્યૂહં ઘલયતુ ।

શબ્દાર્થ

વિપક્ષ=શત્રુ, દુરમન.
વ્યૂહ=સમૂહ, સમુદાય.
વિપક્ષવ્યૂહં=શત્રુ-સમુદાયને.
ઘલયતુ (ધા૦ ઘલ્)=હળી નાખે, નષ્ટ કરે.
ઘૂ=ધારણ કરવું.
ગવાક્ષાવાલિઘરા=ગદા તેમજ જપ-માલાને
ધારણ કરનારી.
અસમા=નિરૂપમ.
નાલીક=કમળ.
વિશદ=નિર્મલ.
નાલીકાલીવિશદચલના=કમલની એણિના
સમાન નિર્મલ છે ચરણે જેનાં એવી.
નાલીકવરં=ઉત્તમ કમલને.
સમધ્યાસીના (ધા૦ આસુ)=(૧) આરૂઢ થયે-
લી, (૨) આરાધણ કરનારી.

અમ્મસ્=જલ.
મૃત (ધા૦ મૃ)=મરેલ.
અમ્મોમૃતઘનનિમા=જલથી મરેલા મેઘ સમાન.
અમ્મોધિ=સમુદ્ર.
તનયા=પુત્રી.
અમ્મોધિતનયા=સમુદ્ર-પુત્રી, લક્ષ્મી.
આલી=સખી, બેનપણી.
અમ્મોધિતનયાસમાનાલી=લક્ષ્મી જેવી સખી-
એ છે જેને એવી.
વિશત્ (ધા૦ વિશ્)=અવેશ કરનારા.
અચલ=સ્થિર, નિશ્ચલ.
અલિ=અમર, અમરો.
કવર=ભિન્નિત, વ્યાપ્ત.
વિશદચલનાનાલિકવરં=લીન થનારા તેમજ
નિશ્ચલ એવા વિવિધ અમરોથી વ્યાપ્ત.

શ્લોકાર્થ

કાલી દેવીની સ્તુતિ—

“ ગદા તેમજ જપ-માલાને ધારણ કરનારી, વળી (સૌન્દર્યાદિકમાં) નિરૂપમ, તથા
કમલોની પંક્તિના સમાન નિર્મલ છે ચરણે જેનાં એવી, વળી લીન થનારા તેમજ નિશ્ચલ

૧ સમુદ્રનું મંથન કરતી વેળાએ તેમાંથી ઉત્પન્ન થયેલાં નિખલિખિત પદ્મમાં ગણાવેલાં—

લક્ષ્મીઃ કૌસ્તુભપારિજાતકસુરા ધન્વન્તરિચન્દ્રમા

ગાઘઃ કામદુષ્યાઃ સુરેન્દ્રરાગો રમ્માવિદેવાદ્ભનાઃ ।

અથઃ સપ્તમુલો વિપં દરિપતુઃ શઙ્ગોઽમૃતં ચામ્બુધે

રત્નનીહ ચતુર્વંદા પ્રતિદિનં કુર્વન્તુ ધો મહાલભ્ ॥

—એક રત્ન પેટા એક રત્ન દોષને લીધે લક્ષ્મીને ‘સમુદ્ર-પુત્રી’ કહેવામાં આવે છે. આ હિન્દુશાસ્ત્રની
માન્યતા છે અને એ સૌંદર્ય-કથાએ અત્યંત વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે.

એવા વિધ વિધ તરેહના શ્રમરોથી મિશ્રિત એવા ઉત્તમ કમલના ઉપર બેસનારી [અથવા બેઠેલી] એવી, તેમજ જલથી પરિપૂર્ણ એવા મેઘના જેવી (સ્યામવર્ણી) તથા લક્ષ્મી જેવી સખીઓ છે જેને એવી કાલી (દેવી) ('હે બાબો) તમારા શત્રુ-સમૂહને દગી નાખો."—૮૪

સ્પષ્ટીકરણ

કાલી-દેવીનું સ્વરૂપ—

જેમ ભાવનમાં શ્લોકમાં રોહિણી દેવીની ફરીથી સ્તુતિ કરવામાં આવી છે, તેમ જન કાલી દેવીની ફરીથી સ્તુતિ કરવામાં આવી છે. આ વિદ્યા-દેવીની સ્વલક્ષણો તેા આપમેં વીસમાં શ્લોકમાં જોઈ ગયા હીએ, એટલે હવે અહિં કંઈ વિશેષ કહેવાનું રહેતું નથી પરંતુ આ પ્રમાણે એકજ દેવીની બીજી વાર કવીશ્વરે આ સાફ સ્તુતિ કરી તે અલગજુ બાકી રહે છે

२२ श्रीनेमिजिनस्तुतयः

अथ श्रीनेमिनाथाय नमस्कारः—

चिक्षेपोर्जितराजकं-रणमुखे यो लक्षसंख्यं क्षणाद्

अक्षमं जन ! भासमानमहसं राजीमतीतापदम् ।

तं नेमिं नम नम्रनिर्वृतिकरं चक्रे यदूनां च यो

दक्षामञ्जनभासमानमहसं राजीमतीतापदम् ॥ ८५ ॥

—गार्हल०

टीका

चिक्षेपेति । 'चिक्षेप' निरस्तवान् । 'जर्जितराजकं' बलवद्राजसमूहम् । 'रणमुखे' समरारम्भे । 'यः' । 'लक्षसंख्यं' लक्षाः संख्या यस्य तत्, अथवा अलक्षसंख्यं—अविभाज्यपरिमाणम् । 'क्षणाद्' अक्षेपेण । 'अक्षमं' समर्थम् । 'जन !' इति लोकस्यामन्त्रणम् । 'भासमानं' विराजमानम् । अथवा जनैर्भासमानं जनभासमानम् । 'अहसं' अविद्यमानहासम् । 'राजीमतीतापदं' राजीमती—उग्रसेनराजपुत्री तस्या मनोरथविफलीकरणात् तापदं—सन्तापदायिनम् । 'तम्' । 'नेमिं' नेमिनामधेयम् । 'नम' प्रणिपत । 'नम्रनिर्वृतिकरं' नम्राणां निर्वृतिं—सौख्यं करोतीति । 'चक्रे' कृतवान् । 'यदूनां' यादवानाम् । 'च' । 'यः' । 'दक्षा' असंमूढा । 'अञ्जनभासमानमहसं' अञ्जनमया—कज्जलच्छायाया समानं—समं महः—तेजो यस्य तम् । 'राजी' सन्ततिम् । 'अतीतापदं' अतिक्रान्तविषदम् । य जर्जितराजकं चिक्षेप यश्च यदूनां राजी अतीतापदं चक्रे तं नेमिं नमेति सम्बन्धः ॥ ८५ ॥

अवचूरिः

यो नेमिजिनो लक्षसंख्यं-लक्षत्रमाणमूर्जितराजकं-बलवद्राजवृन्दं रणमुखे चिक्षेप-वमत्र । क्षणाद्-येगेन । राजकं किमूतम् ? । अक्षमं-उपचितम् । हे जन ! तं नेमिं नम । किमूतम् ? । भासमानं-कान्तिकदम्बेन धीप्पमार्गं जनैर्भासमानं वा । अहसं-हास्यमुक्तम् । राजीमत्या-राजकन्यायाः प्रव्रज्या-प्रहजेन मनोरथविफलीकरणात् तापदं पश्चात् तु मुक्तिसुखप्रदम् । नम्राणां निर्वृतिं-मुक्तिं सुखं वा करोतीति । यश्च स्वामी यदूनां-यादवानां दक्षा राजी-ध्रेणि अतीता-अतिक्रान्ता आपन्नो यथा सा तामती-तापदं चक्रे-कृतवान् । नेमिं किमूतम् ? । अत्रनस्य मया-कान्त्या समानं-तुल्यं महः-तेजो यस्य ॥ ८५ ॥

અન્યથા:

યઃ અ-શામં દશ-અંત્યં કઞ્જિત-રાજકં રણ-મુલં હજાન્ વિશેષ, યઃ ચ યદુનો દશો રાજો
અતીત-આપદં ચક્રે, શં (દે) જન ! માનમાનં [અથવા જન-માસમાનં] અ-હસં [અથવા જન-
માસમાન-મદસં] રાજીન્તી-તાપદં, નય-નિવૃત્તિ-કરં, અજન-મા-સમાન-મદસં નેમિં નમ ।

શબ્દાર્થ

વિશેષ (ધા० શિવ)=આંગી નાખ્યું, વિખેરી
નાખ્યું.
કઞ્જિત (ધા० કઞ્જ)=પરાક્રમી.
રાજક=રાજાઓના સમૂહ.
કઞ્જિતરાજક=પરાક્રમી રાજાઓના સમૂહને.
મુલ=આગલો ભાગ.
રણમુલે=રણને ઓખરે.
હસ=હાથ.
સંત્યા=સંખ્યા.
દશસંત્ય=હાથની છે સંખ્યા જેની એવા.
અહસ=અચિન્ત્ય.
અહસસંત્ય=અચિન્ત્ય છે સંખ્યા જેની એવા.
હજાત=પગમાં.
અશામં (મૂ० અશામ)=(૧) અક્ષીણ; (૨) એક-
ત્રિત થયેલા.
જન ! (મૂ० જન)=હે લોક !
માસમાનં (મૂ० માસમાન)=પ્રકાશમાનને.
માસમાન (ધા० માસ)=દેહીધમાન, પ્રકાશમાન.
જનમાસમાનં=મનુષ્યો વટે શોભતા.
હસ=હાસ્ય

અદસં=હાસ્ય-રહિતને.
જનમાસમાનમદસં=લોકને વિશે દેહીધમાન
તેજ છે જેનું એવા.
રાજીન્તી=રાજામતી, ઉગ્રસેનની પુત્રી.
રાજીન્તીતાપદં=રાજામતીને સંતાપ કરનારા.
નામં (મૂ० નેમિ)=નેમિ(નામ)ને.
નમ (ધા० નમ)=નમસ્કાર કર.
નય=નમનરીત.
નયનિવૃત્તિકરં=(૧) પ્રણામ કરનારાઓને મુક્તિ
આપનારા; (૨) નમન કરેલાને મુખી કરનારા.
ચક્રે (ધા० ક્રુ)=કરી.
યદુનો (મૂ० યદુ)=યાદવોની.
દશો (મૂ० દશ)=અત્યુત.
અજન=કાળજન.
અજનમાસમાનમદસં=કાળજનની કાંતિ જેવી
પ્રભા છે જેની એવાને.
રાજો (મૂ० રાજી)=એલિને.
અતીત (ધા० ઇ)=અતિકાન્ત થયેલ.
અતીતાપદં=અતિકાન્ત થઈ છે આપત્તિ જેની
એવી.

શ્લોકાર્થ

શ્રીનેમિનાથને નમસ્કાર—

“ જેણે અક્ષીણ [અથવા એકત્રિત થયેલ] પરાક્રમી નૃપતિઓના એક સાખની [અથવા
અચિન્ત્ય] સંખ્યા ગેટલા સમૂહ (સેન્ય)ને રણને ઓખરે એક સાણમાં આંગી નાખ્યું, તેમજ
વળી જેણે યાદવોની અત્યુત એણિ (સેના)ને આપત્તિથી સર્વથા મુક્ત કરી, તે, (મનુષ્યો વટે)
શોભતા, હાસ્ય-રહિત, રાજામતીને (તેના સંયોગાદિક અનોખાના નાચ કરનારા હોવાથી)

૧ હાસ્ય એ અજનમદસં ચિન્હ છે અને તેમ હોવાથી અત્યુતના તેનો અગ્રાપ દોષ તે ઇદ તેમજ
આપ-સંગત છે.

છવોને છોડવી મુકાબ્યા અને માતૃકા-ગૃહ તરફ ન જતાં પિતૃ-ગૃહ તરફ પાછા વળ્યા. આ બનાવથી છત પર આવેલી બાણ હારી જનારને જેવું અસહ્ય દુઃખ થાય તેવું દુઃખ રાજમતીને થયું અને જેમ વૃક્ષ જે આતાં તેને વળગીને રહેલી વેલ લોંબ ઉપર તૂટી પડે તેમ તે મૂંઝાં બાઇને પૃથ્વી ઉપર પડી ગઇ. આથી કંઇ નવાઇ પામવા જેવું નથી, કેમકે ધન અને ધન વતીના ભવથી માંડીને આઠ આઠ ભવ થયા નેમિનાથ અને રાજમતી વચ્ચે કંપતી-વ્યવહાર ચાલુ હતો. અનેક ઉપચારો કર્યા બાદ રાજમતીને કંઈક શાંતિ થઇ અને તે ચોકમરત ઇવન શુભરથ લાગી. અંતમાં નેમિનાથ પ્રભુ દુઃક સમયમાં દીક્ષા લેનાર છે એમ ખબર મળતાં તેને શાંતિ થઇ અને તેનું મન વિષય-વાસનાથી વિરક્ત થઇ ગયું. નેમિનાથ પ્રભુનું જ ધ્યાન ધરી તે કાલક્ષેપ કરવા લાગી. આખરે બ્યારે નેમિનાથ પ્રભુએ ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું, ત્યારે બાળે લગ્ન સમયે તો ક્ષત હસ્તથી ભાશા હસ્તને રૂપર્ય કરવો પડે તેમ હતું તે ન કર્યું તો ઠીક, પણ દવે તો આરા મસ્તક ઉપર વાસક્ષેપ કરવા વડે હસ્ત-પ્રક્ષેપ કરાવું તોજ માફ નામ રાજમતી ખરૂં એમ પોતાનોજ કહ્યો ખરો કરાવતી ન હોય તેમ તેણે પણ ઉત્સાહપૂર્વક પોતાના વચનથી વરાપેલ જાતિ પાસે ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું. આ પ્રમાણે આ મહાસતીએ યૌવન વયમાં પણ કંઈક ઉપર છત મેળવી પોતાનો વિજય-કવજ ફરકાવ્યો. કોટલુંજ નહિ, પરંતુ એક વર્ણન ચારિત્ર પાળી તેણે કેવલતાન પ્રાપ્ત કર્યું. ખાંચસો વર્ષ થઈત આ અવસ્થામાં રહ્યા બાદ તેનું ૬૦૧ વર્ષનું આયુષ્ય પરિપૂર્ણ થતાં તે અબ્યાબાધ પડેને પામી. આવી મહાસતીઓનાં ચારિત્રથી તો આજકાલ પણ આ આર્ય-કેશ પૂજાય છે. આવી સતીઓને અનેકવાર પ્રણામ દેાએ.

નેમિનાથે યુદ્ધમાં લીધેલો ભાગ—

બ્યારે કૃષ્ણે કંસને મારી નાંખ્યો, ત્યારે તેની પત્ની છવલશા પતિનું વેર લેવાની યુદ્ધિથી પોતાના પિતા જરાસંધ પાસે ગઇ અને તે દ્વારા કૃષ્ણ સાથે મુદ્દનો આરમ્ભ કરાવ્યો. આ વાસુદેવ (કૃષ્ણ) અને પ્રતિવાસુદેવ (જરાસંધ) વચ્ચેના ધોર સંશ્વામમાં નેમિનાથ પણ ભાગ લીધો હતો અને તે સમયે શકે અનેક અપૂર્વ અશ્ત્ર-શસ્ત્રથી યોગનો દેવો પાત. તે રથ માતલિ સારથિ સાથે મોકલાવ્યો હતો. આ રથમાં બેસીને નેમિનાથ રણભૂમિમાં આવી પહોંચ્યા હતા.

ધોર મુદ્દ ચાલતાં ચાલતાં એક એવો પ્રસંગ આવ્યો કે જરાસંધે વરુણ-સેનને હિત-મિત્ર કરી નાખી અને બલરામને પણ એક મદાનો એવો પ્રદાર લગાવ્યો કે તેને રૂપિશનું વમન થયું. આથી જરાસંધે એમ વિચાર્યું કે આ તો આપો આપ મરી જાવે, અને હવે હું કૃષ્ણનેજ મારી નાખું એમ વિચારી તે તેની તરફ દોડ્યો. આ સમયે રાજ-સેન ખત-લગી ઊઠ્યું અને 'કૃષ્ણ મરાયા, કૃષ્ણ મરાયા' એવો સર્વત્ર અગ્નિ પ્રસરી ગયો. તે સંજોગે

૧ સરખાવો શીવરી-વિજયપૂત નેમિનાથ-સ્તવનની નીચે લખેલી ૪-૨૫મી કડી—

ને વિવાદ અવસરે દીવો ૨ હા, હાથ ઉપર નવ હાથ
દીક્ષા અવસરે દીલે ૨ હા, હિર ઉપર જનન થ-મેરે વદ્ય

૨ રાજમતી એ મહાસતીઓમાંની એક છે. બુદ્ધો બરદસરની સવજાત.

માતલિ સારથિએ પોતાના કુળનો સંહાર થતી વેળાએ પણ ઉપેક્ષા કરવી તે યુક્ત નથી એમ પ્રભુને કહ્યું. તેથી પ્રભુએ કોષ વિના પૌરંદર નામનો સંખ કુંકયો અને તેમ કરીને જરાસંધના સૈનિકોનાં હાંભાં ગગડાવી નાખ્યાં. વિશેષમાં તેમણે માતલિ સારથિને પોતાનો રથ રણમુખિમાં લમાડવાનો હુકમ કર્યો અને તે વખતે તેમણે બાણ-વૃદ્ધિ કરીને કોઈકનાં ધનુષ્યો કાપ્યાં તો કોઈકની ધ્વજા છેદી, તો કોઈકના રથ ભાંગ્યા, તો કોઈના યુકુટ તોડ્યા. આ પ્રમાણે પ્રભુએ એકલાએજ એક લાખ યુકુટધારી રાજાઓને લગ્ન કરી દીધા.^૧ પરંતુ પ્રતિવાસુદેવનો વધ તો વાસુદેવને હાથેજ થાય ॥ એવી મર્યાદા હોવાથી એનો તેમણે વધ કર્યો નહિ. અંતમાં આ કાર્ય સંપૂર્ણ થયું, એ કહેવાની કંઈ હવે જરૂર રહેતી નથી.

જિનશ્રેણ્યાઃ સ્તુતિઃ—

પ્રાત્રાજીજિતરાજકા રજ इव ज्यायोऽपि राज्यं जवाद्
या संसारमहोदधावपि हिता शास्त्री विहायोदितम् ।
यस्याः सर्वत एव सा हरतु नो राजी जिनानां भवा—
यासं सारमहो दधाव पिहिताशास्त्रीविहायोऽदितम् ॥ ૮૬ ॥

—શારૂલ૦

ટીકા

પ્રાત્રાજીદિતિ । ‘પ્રાત્રાજીત્’ મત્રગ્યાં અગ્રહીત્ । ‘જિતરાજકા’ યચીકૃતરાજસમૂહા । ‘રજ इव’ રણુમવ । ‘જ્યાયોઽપિ’ પ્રગસ્યમપિ । ‘રાજ્યં’ રાજગ્યાપારમ્ । ‘જવાત્’ વેગાત્ । ‘યા’ । ‘સંસારમહોદધાવપિ’ ભવમર્ષર્ણવેઽપિ । ‘હિના’ શ્રેયસ્કરી । ‘શાસ્ત્રી’ શિસપિત્રી । ‘વિદાય’ ત્યવત્વા । ‘અદિતં’ પ્રાપ્તોદયમ્ । ‘યસ્યાઃ’ । ‘સર્વત એવ’ સમન્તાદેવ । ‘સા’ । ‘હરતુ’ અવનયતુ । ‘નઃ’ અસ્માકમ્ । ‘રાજી’ પરિપાટિઃ । ‘જિનાનાં’ અર્હતામ્ । ‘ભવા-યાસં’ સંસારત્વેદમ્ । ‘સારમહઃ’ મહાર્ત્વે તેજઃ । ‘દધાવ’ વેગાત્ પ્રસસાર । ‘પિહિતાશાસ્ત્રી-વિદાયઃ’ પિહિતાઃ-સ્પગિતાઃ આશાસિયો-દિગ્વનિતાઃ વિદાયો-સ્પોષ થ યેન તત્ । ‘અદિતે’ અવવિદિતમ્ । યા રાજ્યં વિદાય પ્રાત્રાજીત્ યસ્યાઃ સારમહઃ સર્વત એવ દધાવ, સા જિનાનાં રાજી ભવાપાસ હરતુ નઃ इत्यन्वयઃ ॥ ૮૬ ॥

૧ આ પ્રમ ભુ ટીકકર પણ રણુ-સંઘામમાં બાળ લઈ રહે છે, તો પછી તેને પ્રવગરિયો નેન ધર્મ અને અદિત્યનું દિગ્ગજ તો જન્મને જન્મમાં જન્મવે છે એમ કહેવું તે ક્યાં મુખી ન્યાય મળે વ પાર ।
૨ શ્રીકૃષ્ણ હવે પછી જન્મમાં ટીકકર થનાર છે, એક હાથમાં તે નેત્રો ત્રીજા પાતાલમાં અને ત્રીજા નાભમાં છે એમ જોવા મળે છે.

આતલિ સારથિએ પોતાના કુળનો સંહાર થતી વેળાએ પણ ઉપેક્ષા કરવી તે સુખ નથી એમ પ્રભુને કહ્યું. તેથી પ્રભુએ ક્રોધ વિના પોરંદર નામનો શંખ કુંકયો અને તેમ કરીને જરાસંધના સેનિકાનાં હાંભ ગગડાવી નાખ્યાં. વિશેષમાં તેમણે આતલિ સારથિને પોતાનો રથ રણભૂમિમાં બમાડવાનો દુક્રમ કર્યો અને તે વખતે તેમણે બાણ-વૃષ્ટિ કરીને ક્રોધકનાં ધતુષ્યો કાપ્યાં તો ક્રોધકની શ્વભા છેદી, તો ક્રોધકના રથ ભાંગ્યા, તો ક્રોધના મુકુટ તોડ્યા. આ પ્રમાણે પ્રભુએ એકલાએજ એક લાખ મુકુટધારી રાજાઓને ભગ્ન કરી દીધા.^૧ પરંતુ પ્રતિવાસુદેવનો વધ તો વાસુદેવને હાથેજ યાજ છે એવી મર્યાદા હોવાથી એનો તેમણે વધ કર્યો નહિ. અંતમાં આ કાર્ય પૂરું થયું, એ કહેવાની કંઈ હવે જરૂર રહેતી નથી.

જિનધેખ્યાઃ સ્તુતિઃ —

પ્રાગ્રાજીજિતરાજકા રજ ઇવ જ્યાયોઽપિ રાજ્યં જવાદ્
યા સંસારમહોદધાવપિ હિતા શાસ્ત્રી વિહાયોદિતમ્ ।
યસ્યાઃ સર્વતઃ પૃથ સા હરતુ નો રાજી જિનાનાં મયા—
યાસં સારમહો દધાય પિહિતાશાસ્ત્રીવિહાયોઽદિતમ્ ॥ ૮૬ ॥

—શાર્દૂલઃ

ટીકા

પ્રાગ્રાજીજિતિ । 'પ્રાગ્રાજીન્' પ્રવગ્ધો પ્રવ્રજીન્ । 'જિતરાજકા' યદીઠનરાજમૂલા ।
'રજ' રજ 'સ્તુતિઃ' । 'જ્યાયોઽપિ' મનસ્યપિ । 'રાજ્યં' રાજ્યાધિકારમ્ । 'જવાન્' જેવાન્ ।
'યા' । 'સંસારમહોદધાવપિ' મવમગર્ભેઽપિ । 'હિતા' ધેયસ્કરી । 'શાસ્ત્રી' શિક્ષકપી ।
'યસ્યાઃ' સ્વયન્તઃ । 'સર્વતઃ' મત્રોદયમ્ । 'પૃથ' । 'સા' સર્વેન પૃથ 'સમગ્રાદેવ' । 'મા' ।
'હરતુ' અવરતુ । 'નો' અસ્તીતમ્ । 'રાજી' પરિપાતિઃ । 'જિનાનાં' અર્થનામ્ । 'મયા' ।
'યાસં' સંસારમહોદધમ્ । 'મામયઃ' મદ્યાન્ મેતઃ । 'દધાય' જેવાન્ પ્રવગ્ધાત । 'પિહિતાશાસ્ત્રી' ।
'વિહાય' વિહિતઃ—સ્વચિતઃ માધ્યાગિયે—દિવ્યજિતાઃ વિહાયો—સ્થોમ જ યેન મન્ । 'શાર્દૂલ' ।
અન્વિતમ્ । આ શ્લોક વિશાલ પ્રવ્રજીન્ યસ્યાઃ મામયઃ સર્વેન પૃથ દધાય, મા જિનાનાં
સર્વેઃ અવરતુ હરતુ નઃ કન્વન્તયઃ ॥ ૮૬ ॥

૧ આ વધ પૂર્વે જોવામાં આવેલો છે. આ વધ પૂર્વે જોવામાં આવેલો છે. આ વધ પૂર્વે જોવામાં આવેલો છે. આ વધ પૂર્વે જોવામાં આવેલો છે.

૨ આ વધ પૂર્વે જોવામાં આવેલો છે. આ વધ પૂર્વે જોવામાં આવેલો છે. આ વધ પૂર્વે જોવામાં આવેલો છે. આ વધ પૂર્વે જોવામાં આવેલો છે.

માત્ર સારથિએ પોતાના કુળનો સંહાર થતી વેળાએ પણ ઉપેક્ષા કરવી તે મુજબ નથી એમ પ્રશ્નને કહ્યું. તેથી પ્રશ્નને કોષ વિના પૌરંદર નામનો સંખ્ય કુંકરો અને તેમ કરીને જરામધના સ્ત્રિઓનાં હાથે ગમડાવી નાખ્યાં. વિશેષમાં તેમણે માત્ર સારથિને પોતાનો રથ રણભૂમિમાં બમાડવાનો હુકમ કર્યો અને તે વખતે તેમણે જાણ-વૃદ્ધિ કરીને કોઈકનાં ધનુષ્યો કાપ્યાં તે કોઈકની ધ્વજા છેડી, તે કોઈકના રથ ભાંગ્યા, તે કોઈકના મુકુટ તોડ્યા. આ પ્રમાણે પ્રશ્નને એકલાએ જ એક લાખ મુકુટધારી રાજાઓને ભગ્ન કરી દીધા. પરંતુ પ્રતિવાસુદેવનો વધ તે વાસુદેવને દાયેજ થાય છે એવી મર્યાદા હોવાથી એનો તેમણે વધ કર્યો નહિ. અંતમાં આ ગર્વ રૂપે કહ્યું, એ કહેવાની કંપ હવે જરૂર રહેતી નથી.

जिनयेण्याः वृत्तिः—

प्राप्ताजीजितराजका रज इव ज्यायोऽपि राज्यं जवाद्
या संसारमहोदधायपि हिता शास्त्री विहायोदितम् ।

यस्याः सर्वतः पृथ सा हस्तु नो राजी जिनानां भवा—

यत्नं सारमहो दधाय पिहिताशास्त्रीविहायोऽदितम् ॥ ८६ ॥

—शार्ङ्गल०

टीका

[illegible][illegible]

由 $\frac{1}{2}m_1v_1^2 + \frac{1}{2}m_2v_2^2 = \frac{1}{2}(m_1+m_2)v^2$ 得 $v = \frac{m_1v_1 + m_2v_2}{m_1+m_2}$

અવચૂરિ:

યા ઉદિતમ્-ઉદયં પ્રાપ્તં જ્યાયોડપિ-અતિમૌઢમપિ રાજ્યં રજશ્વ વિહાય પ્રામાજીત્-પ્રમગ્યામમ્હીત્ ।
કિમૂતા ! । જિતં રાજકં-રાજસમૂહો યયા સા । સંસારમહોદધૌ-મયમહાપર્ણવેડપિ દિતા-સુલકારિણી ।
શાસ્ત્રી-નિશ્ચયિત્રી । યસ્માદ્ય સર્વેતઃ-સર્વોસુ વિદ્યુ સારન્નહો-સારતંજો વધાવ-પ્રસસાર । કિમૂતમ્ । ।
પિદિતા-આરુઢાદિતા આદાસ્ટિયો-દિગ્યનિતા વિહાયઃ-આકાશં ચ યેન તત્ । ઉદિતમ્-અગ્નિદિતમ્ ।
સા જિનાનાં રાજી મયાયાસં-સંસારઘ્નેન નઃ-અસ્માકં હરતુ ॥ ૮૬ ॥

અન્વય:

યા જિત-રાજિકા સંસાર-મહત્-ઉદયૌ અપિ દિતા, શાસ્ત્રી ઉદિતં જ્યાયઃ અપિ રાજ્યં રજઃ
શ્વ જ્યાત્ વિહાય પ્રામાજીત્, યસ્યાઃ (ચ) પિદિત-આદા-શ્ચી-વિહાયઃ અદિતં સાર-મહઃ સર્વેતઃ
પય વધાય, સા જિનાનાં રાજી નઃ મય-આયાસં હરતુ ।

શબ્દાર્થ

પ્રામાજીત્ (ધા० વજ) = પ્રમગ્યા મહત્ કરી,
દીક્ષા લીધી.
જિતરાજકા = છત્રા છે મહીપલોને જેણે એવી.
જ્યાયઃ (મૂ० જ્યાયત્) = મોટા.
રાજ્યં (મૂ० રાજ્ય) રાજ્યને.
ઉદયિ = સમુદય.
સંસારમહોદયૌ = સંસારરૂપી મહાસાગરમાં.
દિતા (મૂ० દિત) = દિતકારિણી.
શાસ્ત્રી = શિક્ષા આપનારી, ઉપદેશ દેનારી.
વિહાય (ધા० હા) મૂકીને, ત્યજી દઇને.
ઉદિતં (મૂ० ઉદિત) = ઉદય પામેલ.
સર્વેતઃ = સર્વેત.

હરતુ (ધા० હ) = હરે.
નઃ (મૂ० નમઃ) = અમારા.
મયાયાસં = મંસાર-પ્રયત્નને.
સારમહઃ = સારભૂત તેજ.
વધાવ (ધા० વાઙ) = પ્રસરી મધું.
પિદિત (ધા० પિ) = અપિદિત કરેલ, દાંડે
લીપેલ.
શ્ચી = અધિતા, નારી.
વિહાયત્ = આધાય.
પિદિતાશારત્રીવિહાયઃ = અપિદિત કરેલ ઉ
દિશારૂપી દધિતા તેમજ આધાય જેણે જેણે
અદિતં (મૂ० અદિત) = અપિદિત.

શ્લોકાર્થ

જિન-શ્લેષિની સ્તુતિ—

“પરાજિત કર્યા છે પૃથ્વી-પતિઓને જેણે એવી જ (જિનોની રંજિત) દીક્ષા
આપેલા (અર્થાત્ પ્રાપ્ત થયેલા) મહારાજ્યને પણ પુણની મારક સત્ત્વર ત્યાગ કરીને
દીક્ષા-મહત્ કરતી હવી, વળી જે સંસારરૂપી મહાસાગરમાં પણ દિતકારી થતી હશે, તેમજ
જે (અસાનરૂપી અંધકારમાં ગોયાં ખાતાં મનુષ્યદિકને દેશના દ્વારા) શિક્ષા આપતી હશે,
તથા વળી આરુઢન કર્યું છે દિશારૂપી દધિતાઓનું અને આકાશનું જેણે જેણે તથા અપિ
દિત તેમજ સારભૂત એવું જેનું તેજ સર્વત્ર પ્રસરી મધું, તે જિનોની એજી સંપૂર્ણને
વિશે રખડપરી કરવા) રૂપી આપણા પ્રયાસને દર્શાવે. ”—૮૬

માતલિ સારથિએ પોતાના કુળનો સંહાર થતી વેળાએ પણ ઉપેક્ષા કરવી તે યુક્ત નથી એમ પ્રભુને કહ્યું. તેથી પ્રભુએ ક્રોધ વિના પોરંદર નામનો શંખ ફુંક્યો અને તેમ કરીને જરાસંધના સૈનિકોનાં હાંબાં ગમગાવી નાખ્યાં. વિશેષમાં તેમણે માતલિ સારથિને પોતાનો રથ રણભૂમિમાં ભમાડવાનો હુકમ કર્યો અને તે વખતે તેમણે બાણ-વૃષ્ટિ કરીને ક્રોધકનાં ધતુધ્યો કાપ્યાં તો ક્રોધકની ધ્વજા છેદી, તો ક્રોધકના રથ ભાંગ્યા, તો ક્રોધના યુકુટ તોડ્યા. આ પ્રમાણે પ્રભુએ એકલાએજ એક લાખ યુકુટધારી રાજાઓને ભગ્ન કરી દીધા.^૧ પરંતુ પ્રતિવાસુદેવનો વધ તો વાસુદેવને હાથેજ થાય છે એવી મર્યાદા હોવાથી એનો તેમણે વધ કર્યો નહિ. અંતમાં આ કાર્ય સંપૂર્ણ થયું, એ કહેવાની કંઈ હવે જરૂર રહેતી નથી.

જિનથેખ્યાઃ સ્તુતિઃ—

પ્રાત્રાર્જીજિતરાજકા રજ इव ज्यायोऽपि राज्यं जवाद्
या संसारमहोदघात्रपि हिता शास्त्री विहायोदितम् ।
यस्याः सर्वत एव सा हरतु नो राजी जिनानां भवा—
यासं सारमहो दघात्र पिहिताशास्त्रीविहायोऽदितम् ॥ ૮૬ ॥

—શાર્વલૃ૦

ટીકા

પ્રાત્રાર્જીદિતિ । ‘પ્રાત્રાર્જીન્’ પ્રત્રગ્યા અગ્રીન્ । ‘જિનરાજકા’ વચીકૃતરાજસમૂહા । ‘રજ इव’ રેણુદિવ । ‘જ્યાયોઽપિ’ પ્રત્રગ્યમપિ । ‘રાજ્યં’ રાજધ્યાપારમ્ । ‘જવાદ્’ જેવાત્ । ‘યા’ । ‘સંસારમહોદઘાત્રપિ’ મવમગર્ભવેઽપિ । ‘હિતા’ થેવસ્કરી । ‘શાસ્ત્રી’ નિશ્ચયિત્રી । ‘વિહાય’ ત્યજન્વા । ‘કદિન્’ કાશ્નોદયમ્ । ‘યસ્યાઃ’ । ‘સર્વત એવ’ સમન્તાદેવ । ‘તા’ । ‘હરતુ’ અરતવતુ । ‘નઃ’ અસ્માકમ્ । ‘રાજી’ પરિપાદિઃ । ‘જિનાનાં’ અર્જનામ્ । ‘ભવા’ ભાસં । ‘સંસારમદયમ્’ । ‘મારદઃ’ મદાર્જન્ નેત્રઃ । ‘દઘાત્ર’ જેવાત્ મતસાર । ‘વિહિતાશાસ્ત્રી-વિહાયઃ’ વિહિતઃ-સ્પદિકઃ આશામિતો-દિગ્વિજિતાઃ વિશાયો-શ્યોપ ષ યેન તન્ । ‘અર્જીન્’ અર્જનિગમ્ । યા રાજ્યં વિહાય પ્રાત્રાર્જીન્ યસ્યાઃ સારમહઃ સર્વત એવ દઘાત્ર, તા જિનાનાં રાજીઃ સરભાસમ હરતુ નઃ इत्यन्वयः ॥ ૮૬ ॥

૧ આ ૪૦ યોગીશ્વરજીનું મૂળ-એક સ્તોત્ર છે, જે પાંચી તેને પ્રવર્તિતે. બીજા પદો વાગે ભવિષ્ય પુરુષોત્તમજીના નામને જગદ સ્વામીએ એમ કહેકુ તે કયાં મુશી ન્યાય મનુષ્ય પદો.

૨ શેકુખ્યુ હવે પદોઃ સ્વરૂપે લેકુકે મનુષ્ય એ એકે દેવમાં ને નેત્રે. કીલ પદાવધાને કીલ વગર એ એકે વૈદિકે નેત્રે.

સ્પષ્ટીકરણ

પદ્ય-વિચાર—

આ શ્લોક ઉપરથી જોઈ શકાય છે કે દરેક વીર્યકરનો જન્મ રાજ્ય-કુલમાં જ થાય છે અને તેઓ મહાસામ્રાજ્યનો પણ તુલ્યપત્વ્યાગ કરી આત્મ-સંયમ તરફ વલણ રાખે છે. વિશેષમાં આ શ્લોકનું પ્રથમ અરણ્ય પાંચતાં જે જગતે જણાય છે, તે આ શ્લોકની ખૂબીમાં વિશેષતા પ્રદર્શિત કરે છે.

જિનવાણી-ગૌરવમ્—

કુર્વાણાણુપદાર્થદર્શનવશાદ્ માસ્વત્પ્રમાયાસ્ત્રપા—

માનત્યા જનકૃત્તમોહરત ! મે શસ્તાડ્દરિદ્રોહિકા ।

અક્ષોમ્યા તવ ભારતી જિનપતે ! પ્રોન્માદિનાં વાદિનાં

માનત્યાજનકૃત્ તમોહરતમેશ ! સ્તાદરિદ્રોહિકા ॥ ૮૭ ॥

—ચાર્લ્ડ.

ટીકા

કુર્વાણેતિ । ‘કુર્વાણા’ જનયન્તી । ‘અણુપદાર્થદર્શનવશાદ્’ અણવઃ—મૂઝ્માઃ પે પદાર્થોસ્તેષાં યદ્ દર્શનં—સ્પર્ક્ષાકરણં તદ્વશાન્—તદાયત્તપાવત્વાત્ । ‘માસ્વત્પ્રમાયાઃ’ માનુદામૈઃ । ‘અનાં’ ઇજ્ઞામ્ । ‘અણુપદાર્થદર્શનવશાદ્’ ન ત્વરં, અતો મિતોઽસ્મીત્યેવંનિ-
નિષ્પન્નમ્ । ‘આનત્યા’ પ્રણામેન રેતુના । ‘જનકૃત્તમોહરત !’ જનનાં કૃત્તાઃ—ઉત્તમો યોદ્ધા રત્નં ચ યેન અતી સત્ત્વોપપતે । ‘મે’ મમ । ‘શસ્તા’ પ્રશસ્તા । ‘અદરિદ્રોહિકા’ ન દરિદ્રા—
તુલ્યરૂપાઃ કરા દરયાઃ મા । અથ સ્વાયં કન્ । ‘અક્ષોમ્યા’ અચાચનીયા । ‘તવ’ મમતઃ । ‘ભારતી’ શાઙ્ । ‘જિનપતે !’ જિનનાથ ! । ‘પ્રોન્માદિનાં’ પ્રકર્ષેણ ઇન્માદવત્તામ્, દર્શાતમક્રાસ-
વેદાનાદિસ્પર્ષઃ । ‘વાદિનાં’ વચનીર્થિકાનમ્ । ‘માનત્યાજનકૃત્’ માનસ્ય—સ્તવરતાયાઃ સ્વાજનનં—સોત્તનં કરોતિ યા મા । ‘તમોહરતમા’ અનિશ્ચયેન તમોદશા । ‘શ્વે !’ સ્વામિન્ ! । ‘શ્વાન્’ મમતુ । ‘અદરિદ્રોહિકા’ અગેનાં દ્રોહકામિકા । રે જિનપતે ! તવ ભારતી મે અરિતો-
તિવા સ્તદિત્યાદિ સોમઃ ॥ ૮૭ ॥

૧. ૪. ૨૬. રેતુના કુરવાણાણુપદાર્થદર્શનવશાદ્ માસ્વત્પ્રમાયાસ્ત્રપા—
૨. ૪. ૨૬. રેતુના કુરવાણાણુપદાર્થદર્શનવશાદ્ માસ્વત્પ્રમાયાસ્ત્રપા—
૩. ૪. ૨૬. રેતુના કુરવાણાણુપદાર્થદર્શનવશાદ્ માસ્વત્પ્રમાયાસ્ત્રપા—
૪. ૪. ૨૬. રેતુના કુરવાણાણુપદાર્થદર્શનવશાદ્ માસ્વત્પ્રમાયાસ્ત્રપા—

અવચ્ચરિઃ

હે જિનપતે ! તથા ભારતી-ઘાળી મે-મમ અરિદ્રોદ્દિકા-ચાલ્યામ્યન્તરદાત્રુજવકારિણી સ્તાદ્-ભૂયાત્ ।
કિંચિદિદાશા ॥ અણયઃ-સૂક્ષ્માઃ પદાર્થો-ઝીવાઝીવાદયસ્તેષાં કર્શનવદાત્-પ્રકાશનાત્ માસ્યત્પ્રમાયાઃ-સૂર્ય-
કાન્તેષ્વપો-દ્યૌર્જાં કુર્વાણા । આનત્યા-પ્રણામેન હેતુમૃતયા જનાનાં કૃત્ત-દ્વિષો મોહો વર્તે ॥ યેન તસ્ય
સંવોધનમ્ । શસ્તા-પ્રકૃષ્ટા । અદરિદ્રા-આદ્યા ઝહા-તર્કો યસ્યાઃ સા અદરિદ્રોદ્દિકા । અહોમ્યા-
અપરામયનીયા । પ્રોન્માદિનાં-સ્વર્પયતાં પરણાદિનાં માનસ્ય-અદ્દેકારસ્ય ત્યાજને-મોક્ષણ કરોતીતિ ।
અતિશયેન તમો હરતીતિ તમોહરતમા । હે દેશ !-નેતા । ॥ ૮૭ ॥

અન્યયઃ

આનત્યા જન-કૃત્ત-મોહ-રત । (તમસ-હર-તમ !) (આનત્યા) દેશ ! જિન-પતે ! અણ-
પદાર્થ-કર્શન-વદાત્ માસ્યત્-પ્રમાયાઃ શ્રપાં કુર્વાણા, શસ્તા, અ-દરિદ્ર-ઝદિકા (અણયા
શસ્ત-અદરિદ્ર-ઝદિકા), પ્રોન્માદિનાં વાદિનાં અ-હોમ્યા આનત્યા માન-સ્યાજન-કૃત્ત તમસ-
હરતમા તથા ભારતી મે અરિ-દ્રોદ્દિકા સ્તાત્ ।

શીખદાર્થ

કુર્વાણા (મૂં કુર્વાણ) = કરનારી.

અણુ=સૂક્ષ્મ.

પદાર્થ=પદાર્થ, તત્ત્વ, દ્રવ્ય.

કર્શન=અવલોકન, જોવું તે.

અણુપદાર્થકર્શનવદાત્=સૂક્ષ્મ પદાર્થના

દર્શન દ્વારા.

માસ્યત્પ્રમાયાઃ=સૂર્યની પ્રભાના.

શ્રપાં (મૂં શ્રપા) = શપ્થાને.

આનત્યા (મૂં આનતિ) = પ્રણામ દ્વારા.

કૃત્ત (શાં કૃત્) = કાપી નાંખેલ.

જનકૃત્તમોદરત ! = નાશ કર્યો છે મનુષ્યના મોહ

અને મૈથુનને અથવા અજ્ઞાનમૂલક

સુખને જોલે એવા । (સં.)

શસ્તા (મૂં શસ) = પ્રશંસનીય.

રિદ્ર=મામૂલી, નજીવી.

અદરિદ્ર=મોહ.

ઝદિકા=તર્ક.

અદરિદ્રોદ્દિકા=મોહ છે તહાં જેને વિરે એવી.

અહોમ્યા (મૂં અહોમ્ય) = શોભ નહિ પામનારી.

જિનપતે ! = હે તીર્થંકર.

પ્રોન્માદિનાં (મૂં પ્રોન્માદિન્) = અત્યંત ઉન્નત.

મોહાન્નત.

વાદિનાં (મૂં વાદિન્) = વાદીઓના.

ત્યાજન=ત્યાગ.

કૃત્ત=કરનારી.

માનત્યાજનકૃત્ત=માનને ત્યાગ કરાવનારી.

તમોદરતમા=અજ્ઞાનને સર્વથા દૂર કરનારી.

સ્તાત્ (શાં સત્) = એવા.

દ્રોદ્દિકા=દ્રોહ કરનારી.

અરિદ્રોદ્દિકા=ચતુરને દ્રોહ કરનારી.

શ્લોકાર્થ

જિન-વાણીનું ગોરવ—

" નમસ્કાર દ્વારા નાશ કર્યો છે મનુષ્યના મોહ અને મૈથુનને [અથવા અજ્ઞાનનું સુખને] જોલે એવા તે (જિનરાજ) । હે પરમેશ્વર ! હે જિનેશ્વર ! અતિસૂક્ષ્મ પદાર્થનું દર્શન

निराणकलिकायाम्—

"तस्मिन्नेव श्रीर्ये समुत्पन्नो कृष्णार्णवी (भगवत्) देवी कनकवर्णा
मिहयाहनां चतुर्भुजां मातुलिहयानायुतदक्षिणकर्णा पुत्राङ्कुशान्वितयाम-
करां चेति ।"

टीका

इस्तेति । 'हस्तालम्बितचतुर्भुजलतिका' इस्तात् (इस्ते ?) आलम्बिता चतुर्भुजं
लतिका यस्यः सा । 'यस्याः' । 'जनः' लोकाः । 'अभ्यागमत्' आयतवान् । 'विश्वासेवितता-
प्रपादपरता' विश्वेन-जगता आसेवितयोस्ताम्रयोः पादयोः परता-तदेकधारणताम् । 'वाचा'
गिरा । 'रिपुवासकृत्' रिपूणां प्रासकारिणी । 'सा' । 'भूति' संपत्तिम् । 'वितनोतु'
वित्तनारयतु । 'नः' अस्माकम् । 'अर्जुनरुचिः' चामीकरच्छविः । 'सिंहे' केसरिणि ।
'अधिरुद्धा' आसीना । 'उद्धसाद्विश्वासे' उद्धसाद्विश्वासो-विश्रम्भो यस्य तस्मिन् । 'वित-
ताम्रपादपरता' विततो-विस्तीर्णो यः आम्रपादपः-चूतवृक्षः तत्र रता-आसक्तविषा ।
'अम्हा' अभिक्तादेवी । 'चारिपुत्रा' चारिणी-विहरणशीलो पुत्री यस्यः सा । 'अराहृत्'
अनारतम् । यस्या विश्वासेवितताम्रपादपरता जनोऽभ्यागमत् सा अम्हा भूतिं वितनोतु
इति सम्बन्धः ॥ ८८ ॥

अवचुरिः

यस्या अम्हाया जनो-लोको विश्वेन-जगता सेवितयोस्ताम्रयो-रक्तयोः पादयोः-धारणयोः परता-
तदेकधारणताम्र्यागमत्-जगाम साऽम्हा नः-अस्माकं भूति-संपदं वितनोतु । किंभूता । इस्ते आलम्बिता
चतुर्भुजं लतिका यया सा । वाचा-वाण्या रिपूणां प्रासं करोतीति । अर्जुन-काञ्चनं तद्वत् रुचि-
कान्तिर्यस्याः सा । सिंहे-कण्ठीरवेऽधिरुद्धा-आसीना । उद्धसन्-प्रसरन् विश्वासे वरमात् वरय दी ।
विततो-विपुलो य आम्रपादपः-चूतवृक्षस्तत्र रता । चारिणी-विहरणशीलो पुत्री यस्यः सा । अ-
हृत्-निरन्तरम् ॥ ८८ ॥

अन्वयः

यस्याः (अम्हायाः) जनः विश्व-आसेवित-ताम्र-पाद-परता (अ-सहृत्) अभ्यागमन्, नः
हस्त-आलम्बित-चूत-लुम्बि-लतिका, वाचा रिपु-वास-कृत्, अर्जुन-रुचि, उद्धसन्-विश्वासे
सिंहे अधिरुद्धा, वितत-आम्र-पादप-रता, चारि-पुत्रा अम्हा नः भूतिं अ-सहृत् वितनोतु ।

शब्दार्थः

हस्त=हाथ.
आलम्बित (बांटावु)=धारण करेव, अधिष्ठ करेव.
चूत=आम्र.
लुम्बि=ठेरीने। अम्रजो.
लतिका=पल.
इस्तालम्बितचतुर्भुज-हाथभां अधिष्ठ
हरी ॥ आभाय
अजने नेवे

जनः (मू० जन)=लोक.
अभ्यागमत् (बा० गम्)-
आसेवित (पा० से
ताम्र=रक्त.

अन्वयः
॥ अहं वाने

$$r_1 = r_2.$$

पुष्पसहस्रं दुरभयेने त्रयस्य पञ्चाशद्वारी,
रघुयेने तेजा पञ्चाशद्वारी.

મુદ્રિ (૨૫ મુદ્રિ) અંશરિને

डिप्टेरा (४० तर) विस्तारित.

$$C_1 = \frac{1}{2} \left(\frac{1}{2} + \frac{1}{2} \right) = \frac{1}{2}$$

કાર્યકરોના સુચારુ અને સમયસર નિર્વાહ માટેની જવાબદારી

सि (५० वर) - २५ वर.

મનિમુક્ત (૬૦૫૧૮૬)-આરુઠ કચેલી ભેડેલી.

[illegible]

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

उहसद्विष्वासे=प्रसरतो. ॐ विश्वास जने विरे
जेवा.

આમ=માંભે

पाठ्य=पुस्तक, आदि.

विततामपावपरता=विशाल आंखाना आउने
रिचे आसक्त.

अम्बा=२५३५५। (देवी).

आरिम् = विह्वलस्थिति.

પુત્ર=પુત્ર, ઇતરે.

જારિપુષ્પ-વિકાસશીલ છે પુત્રો જેના થેની.

सङ्ग्रह-शेख बा.र.

અસહ્ય-બને ૭ વાર, બારંવાર.

စိုးရှင်

2017-10-10

[illegible][illegible]

— 123 —

[illegible][illegible]

“...the first of the new world...”

આચાર-દિનકરમાં નીચે મુજબ ઉલ્લેખ છે:—

“ સિદ્ધાકુટા કમકતનુકર્ણ વેદવાહુચ ધામે
હસ્તદ્વન્દ્વેન્દ્રુદાતનુમુખી વિદ્યતી દક્ષિણેઽથ ।

પાદામ્નાદી સકલજગતાં રક્ષણેકાર્દ્ધચિન્તા
દેવ્યમ્બા જઃ પ્રવિદાત સમસ્તાપવિધ્વસમાનુ ॥ ”

નિર્વાણ-કલિકામાંથી પણ આ દેવીના સંબંધી માહિતી મળી શકે છે, પરંતુ ત્યાં આ દેવીનું નામ ‘ કૂંભાણ્ડી ’ હોવાનો ઉલ્લેખ છે. આ રહ્યો તે ઉલ્લેખ:—

“ તદ્વિધેવ તીર્થે સમુત્પન્નાં કુમ્ભાણ્ડીં દેવીં કનકવર્ણીં સિદ્ધયાદનાં માતુલિદ્ધવાદાયુક્તવક્ત્રિ-
ણકારીં પુષ્પાદુદામ્નિતધામકારીં ચેતિ. ”

અર્થાત્ તેજ (ભાવીસમા વીર્યકરના) વીર્યને વિષે ઉત્પન્ન થયેલી કૂંભાણ્ડી દેવીને વર્ષ મુવર્ષના સમાન છે અને સિંહ એ એનું વાહન છે. એને ચાર હાથ છે. એના જમણા બે હાથ બીજેશ અને પાશથી અલંકૃત છે, જ્યારે એના ડાબા બે હાથ પુત્રો અને અંબુશ વડે વિભૂષિત છે.

આ દેવીના પૂર્વ ભવની માહિતી અગ્નિકાદેવીકલ્પમાંથી મળી શકે છે. આ કલ્પ તેમજ તેના ભાષાન્તર આર્ય ભુજો ચતુર્વિંશતિકા (પૃ. ૧૪૫-૧૪૬).

આચાર-દિનકરમાં નીચે મુજબ ઉલ્લેખ છે:—

“ સિંહારુદા કનકતનુરૂપ ચેદવાદુશ્ચ વામે
હસ્તદ્વન્દ્વેન્દ્રુદાતનુમુખૌ વિમ્બતી કુશિણેષ્વ ।

પાદાધારી સકલજગતૌ રક્ષણૈકાર્દ્ધિષ્તા
દેવ્યમ્બા નઃ પ્રવિદાતુ સમસ્તાપવિષ્વસમાનુ ॥ ”

નિર્વાણુ-કલિકામાંથી પણ આ દેવીના સંબંધી માહિતી મળી શકે છે, પરંતુ ત્યાં આ દેવીનું નામ ‘ કૃષ્ણાવડી ’ હોવાનો ઉલ્લેખ છે. આ રહ્યો તે ઉલ્લેખ:—

“ તસ્મિંલેય તીર્થે સમુત્પન્ના કૃષ્ણાણંદૌ દેવૌ કનકવર્ણા સિંહયાદનાં માતૃહિદ્વપાદાદુક્તકુશિ-
ણકર્તા પુષ્પાદુદાન્વિતયામકર્તા ચેતિ. ”

અર્થાત્ તેજ (ભાવીસમા તીર્થકરના) તીર્થને વિષે ઉત્પન્ન થયેલી કૃષ્ણાવડી દેવીનો વર્ણ સુવર્ણના સમાન છે અને સિંહ એ એનું વાહન છે. એને ચાર હાથ છે. એના જમણા બે હાથ બીનેશ અને પાંચથી અલંકૃત છે, જ્યારે એના ડાબા બે હાથ પુત્રો અને અંકુશ વડે વિભૂષિત છે.

આ દેવીના પૂર્વ ભવની માહિતી અગ્નિહોત્રેવીકલ્પમાંથી મળી શકે છે. આ કલ્પ તેમજ તેના આવાન્તર આર્ય જુઓ અત્યુવિશતિકા (પૃ. ૧૪૫-૧૪૬).

२३ श्रीपार्श्वजिनस्तुतयः

अथ श्रीशर्भनाथाय प्रार्थना—

मात्यामात्यानवाहुर्दधददधदरं चामुदारा मुदाऽराव

लीनाऽलीनामिहाली मधुरमधुरतां सूचितोमाचितो मा ।

पाताव पाताव स पार्श्वः रुचिररुचिरदो देवराजीवराजी-

पद्माञ्जया यदीया तनुरतनुरगो नन्दको नोदको नो ॥ ८९ ॥

—सप्त०

टीका

[illegible]

अवधूतिः

[illegible]

અન્યથા:

યશીયા તનુઃ વેવ-રાજીવ-રાજી-યત્રા, આપત-થા, સ આલાન-વાહુઃ, યાં મપુર-મપુ-રનાં માલોં અલીનાં ઉદારા મુદા આરાત્ અરં રહ છીના આલી અવધવ, (તાં માલોં) રપદ્, સુ-ઉચિત-ઉમા- [જ્ઞા] ચિત્તઃ કચિર-કચિ-રહઃ, અ-તનુ-રપઃ, નન્દકઃ, જો મોવકઃ પાર્શ્વઃ મા પાતાત્ પાતાત્ ।

શીખદાર્ય

આલાનવાહુઃ=મજ-સ્તંભ જેવા હસ્ત છે જેનાં
જેવા.

રપદ્ (પાં ધા)=ધારણ કરનારા,
અરં=અત્યંત.

યાં (મૂં યદ્)=જેને.

ઉદારા (મૂં ઉદાર)=મપુર, મોટી.

મુદા (મૂં મુદ્)=હર્ષથી.

છીના (મૂં છીન)=છીન થયેલી, આસક્ત બનેલી.

અલીનાં (મૂં અલિ)=અપરોની.

મપુર=સ્વાદિષ્ટ, મપુર.

મપુરસ=પુષ્પનો રસ.

મપુરમપુરસાં=મપુર મકર-કનો રસ છે જેમાં
જેવી.

ચિત્ત=અત્યંત યોગ્ય.

ઉમા=કીર્તિ.

ચચિતોમાચિત્તઃ=મુયોમ્બજેવી કીર્તિ વટે વ્યાપ્ત.

મા (મૂં અમદ્)=મને.

પાતાત્ (મૂં પાત્)પતનથી.

પાર્શ્વઃ (મૂં પાર્શ્વ)=પાર્શ્વ (પાશ્વ), ત્રેવીંશમા
લીલકર.

કચિરકચિરકઃ=મનોહર કાન્તિ છે કાંતની
જેની જેવા.

પદ્ય=વાદન.

વેવરાજીવરાજીવિત્તા=વેવના સંબંધી કમટોની
મેણિ છે વાદન જેનું જેવી.

આપત્ત્રા=આપત્તિમાંથી રમણ કરનારી

યશીયા (મૂં યશીય)=જેની.

તનુઃ (મૂં તનુ)=મૂર્તિ.

અતનુરવઃ=પ્રેમ છે સ્વર્ગ જેને જેવા.

મન્દકઃ (મૂં મન્દક)=^(૧) આનન્દાવકઃ
^(૨) સમૃદ્ધિ-જનના.

મોવકઃ (મૂં મોવક)=પ્રેમ.

મોન્દકિ.

સ્તોકાર્ય

શ્રીપાર્શ્વનાથને પ્રાર્થના—

"જેની ખૂત દેવોએ રમેલાં કમલોની મેણિરૂપી વાદનવાગ્ગી જો તેમજ વગી જે
આપત્તિમાંથી રક્ષણ કરનારી છે, તે મજ-સ્તંભના સમાન હસ્તવાળા, વગી મપુર છે આનન્દને.
રસ જેમાં જેવી જે (પુષ્પ-)માલાનું, અમરોની પ્રચુર તેમજ હર્ષમેર જેને અત્યંત હીન
રમેલી જેવી મેણિ પાન કરતી હવી, તે માથાને ધારણ કરનારા જેવા, તથા વગી અત્યંત
યોગ્ય જેવી કીર્તિ વટે વ્યાપ્ત, તેમજ જેના કાંતની કાન્તિ મનોહર છે જેવા,
પર્યંત મવણ-ગોચર તેમજ મેવના જેવી અંબીર ટોવાને લીધે પ્રેમકર દર્શન
આનન્દાવક [અથવા સમૃદ્ધિ દેનારા] તેમજ વગી અત્યંત સુખી જે
(નરકારીરૂપી આપત્તિ-પ્રેમ) મેવના."

સ્પષ્ટીકરણ

શ્રીપાર્શ્વનાથનું ચરિત્ર—

આ ત્રેવીસમા તીર્થંકર પાર્શ્વનાથનો જન્મ વાણુરસી નગરીમાં થયો હતો. તેઓ કાર્યપ્રગતીય હતા. અશ્વમેધ રાજ તેમના પિતા અને વામા રાણી તેમના માતા થતાં હતાં. તેમનો નવ હસ્તપ્રમાણુ તેમજ નીલવર્ણી દેહ સર્પના લાંછનથી ઘેરાયો હતો. સો વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવ્યા બાદ તેઓ અક્ષય ગતિને પામ્યા.

પદ્ય-વિચાર—

અત્યાર મુખી જે ચમત્કૃતિ ચતુરેના ચિત્તને ચોરી રહી હતી, તેને પણ પરાસ્ત કરનારી અલૌકિક વિચિત્ર યમકાલંકારથી અલંકૃત ચમત્કૃતિ આ તેમજ ત્યાર પછીનાં ભગવાન વૃત્તમાં રચાયેલાં ત્રણે પદ્યોમાં દક્ષિણેચર થાય છે. વિચાર કરતાં સહજ જણાયે કે અમુક અક્ષરો ભળે વાર એકજ ચરણમાં વાપરવામાં આવ્યા છે. જેમકે—

માલા । માલા । ન બાહુ । દ્વચ્ચ । દ્વચ્ચ । રં યા । મુદારા । મુદારા ।

અર્થાત્ આ ચાર ચરણાત્મક પદ્યના એકવીસ અક્ષરોવાળાં દરેક ચરણમાંના પ્રથમના બે અક્ષરો લાગણાગટ જેવાર, આઠમા, નવમા અને દશમા એમ ત્રણ અક્ષરો જેવાર અને તેવીજ રીતે સોળમા, સત્તરમા અને અઠારમા એમ ત્રણ અક્ષરો જેવાર વાપરવામાં આવ્યા છે. આ એક પ્રકારનો 'પદ્ય-યમક' છે. વિશેષમાં 'વાતાત્' શબ્દના બે જુદા જુદા અર્થો થાય છે એ પણ ધ્યાનમાં રાખવા જેવી હકીકત છે. આના આજ યમકથી મુક્ત એવાં બીજાં ત્રણ પદ્યો રચીને કવિરાજે પોતાના વિજય-વાપટો ફરકાવ્યો છે. ગમે તેમ કહેા પણ આ કવીશ્વરની પ્રતિભા કંઈ બીજા છે.

જિનેશ્વરાણાં સ્તુતિઃ—

રાજી રાજીવવક્ત્રા તરલતરલસત્કેતુરક્ષુરક્ષુરક્ષુ—

વ્યાલવ્યાલમયોપાચિતરચિતરણે મીતિહદ્ યાડિતિહયા ।

સારા સાડરાજિનાનામલમમલમતેર્વોધિકા માડધિકામાદ્

અવ્યાદવ્યાધિકાલાનનજનનજરાત્રાસમાનાડસમાના ॥ ૧૦॥

—સર્ગ૦

ટીકા

રાજીવિ । 'રાજી' વાચ્યતા । 'રાજીવવક્ત્રા' કમલાનના । 'તરલતરલસત્કેતુરક્ષુરક્ષુરક્ષુ'—વ્યાલવ્યાલમયોપાચિતરચિતરણે' તરલતરલસત્કેતવઃ—કમ્પનરાવિલસતિશ્લોકા રક્ષનાં—ચલતાં

૧ આવા યમક-પદ્યોન કવિની વધારે ઉત્કૃષ્ટતા થતી હોય, તે વિચારે ચતુર્વિંશતીકાનાં ૪૩-૪૬ પદ્યો.

तुङ्गनां व्यालानां च-दुष्टदन्तिनां व्यालमा-भिष्टिताः कृताधिरोहणा वा ये योधाः-
सुमदास्तराचित-आकीर्णो रचितः-कृतो यो रणः-सङ्ग्रामः सत्र । 'भीतिद्वत्' भयहरा ।
'या' । 'भतिद्वत्' अतीव हृदयङ्गमा । 'सारा' उत्कृष्टा । 'सा' । 'आरात्' दूरात्
अनिकाङ्क्षा । 'जिनानां' वीर्यकृतम् । 'अलं' अत्यर्थम् । 'अमलमतेः' निर्वलधियः ।
'बोधिका' बोधिजनका । 'मा' शब्दो मायित्पर्याये । 'अधिकामात्' अधिकः-उत्कृष्टो य
आमो-रोगस्तस्मात् अथवा आधिष कामश्च आधिकारं तस्मात् । 'अप्यात्' पायात् ।
'अध्याधिकाष्टाननजननजराप्रासमाना' कालाननं-यममुखं मरणमित्यर्थः, न विधत्ते
व्याधिष कालाननं च जननं च जरा च प्रासश्च मानश्च यस्याः सा । 'असमाना' असदृशी ।
या इत्यभूते रणे भीतिद्वत् सा जिनानां राज्ञी वा अधिकामाद्व्यादित्यन्वयः ॥ ९० ॥

अवचूरिः

राज्ञी-भेजी राजीवद-कमलवद्वक्त्रं यस्याः सा । तया तरलतरलसत्केतवः-कम्पविराजमानघ्रजा
रङ्गता-चलतां हरहाणां व्यालानां-दुष्टदन्तिनां व्यालमा-अभिष्टिताः कृताधिरोहणा वा ये योधाः-
सुमदास्तराचित-आकीर्णो रचितः-कृतो यो रणः-सङ्ग्रामस्तत्र या भीतिर्भयं तां हरतीति सा । या
अतिद्वया-अत्यन्तदुर्द्वयमा । सारा-उत्कृष्टा । सा यच्छब्दनिर्विष्टा । आरात्-दूरादुन्तिकाङ्क्षा । जिनानां-
सर्वज्ञानम् । अलम्-अत्यर्थम् । अमल मतिर्यस्य तस्य । बोधिका-बोधिजनका । मा-माम् अधिको यो
आमो-रोगस्तस्मात् यद्वा आधिष कामश्च तस्मात् । व्याधिष कालाननं-यममुखं मरणं च जननं च
जरा च प्रासश्च, मानश्च न विद्यन्ते व्याध्याद्यो यस्याः सा । असमाना-गुणैरसदृशा वा जिनानां राज्ञी
रणे भीतिद्वत् सा अध्यादिति संबन्धः ॥ ९० ॥

अन्वयः

या जिनानां राज्ञी राजीव-वद्भवा, तरलतर-लसद्व- (अथवा तरल-तरल-सद्व) केतु-
रङ्गद-गुरद्व-व्याल-व्याल-बोध-आचित-रचित-रणे भीति-द्वत्, अति-द्वया, सारा (अरित),
सा अमल-मतेः अलं बोधिका, अ-व्याधि-काल-आमन-जनन-जरा-प्रास-माना, अ-समाना,
अधिक-आमात् [अथवा आधि-कामात्] मा आरात् (अलं) अस्यात् ।

शब्दाय

वक्त्र=वदन, मुख.
राजीववक्त्रा=कमल नेत्रं वदनं च नेत्रं चेती.
तरलतर (मू० तरल)=अत्यन्त शैत्यल.
लसद्व (पा० लम्)=शोभायमान.
तरलतरल=धृष्ट शैत्यल.
सद्व=श्रेष्ठ, प्रशंसनीय.
केतु=चक्र.
रङ्गद्व (पा० रङ्ग)=शालिल.

गुरद्व=गुर.
व्याल=दुष्ट दान्ति.
व्यालमा=(१) आरुह्य यथेष्टा; (२) दध्नुना
योष=योद्धो, लडयैवा.
आचित (पा० चि)=आपत.
रचित (पा० रच्)=रचय.
तरलतरलसत्केतुर्गुरद्व=व्यालव्यालमायोधा-
चितरचितरणे=अत्यन्त शैत्यल तेभ्यं भुयो-

મિત્ર અથવા અતિશય યંચણ તેમજ પ્રશંસનીય એવી ધ્વજાઓ વડે તેમજ વ્યાલતા અથવા અને કુદ્દ હાથીઓ ઉપર આરૂઢ થયેલા [અથવા તેમને હણુનારા એવા] યોદ્ધાઓ વડે વ્યાપ્ત તેમજ તેમના દ્વારા રચાયેલા સંઘામમાં.

હૃદ્=હરનારી.

મીતિહૃદ્=મયને હરનારી.

અતિદ્વયા=અતિશય મનોહર.

સારા (મૂં સાર)=સારભૂત, ઉત્કૃષ્ટ.

અમલમતે=નિર્મલ છે બુદ્ધિ જેની એવાની.

બોધિકા=બોધ દેનારી.

અધિક=વિશેષ.

અધિકામાત્=વિશેષ રાગથી.

આધિકામાત્=માનસિક પીડા અને વિષય-વાસનાથી.

અવ્યાત્ (યાં અત્)=રક્ષણ કરે.

શ્યાધિ=રાગ.

કાલ=યમરાજ.

આનન=મુખ.

અવ્યાધિકાલાનનનનનનજરાધાસમાના=અવિધ-

માન છે રાગ, યમરાજનું મુખ (મરણ)

જન્મ, વૃદ્ધાવસ્થા, ત્રાસ અને અભિ-

માન જેને વિષે એવી.

અસમાના (મૂં અસમાન)=નિરૂપમ.

સ્તોકાર્થ

જનેશ્વરોની સ્તુતિ—

“જે જિનોની શ્રેષ્ઠ કમલના જેવા વફાવળી છે તેમજ વળી જે અત્યંત યંચણ તેમજ સુશોભિત એવી [અથવા અતિશય અસ્થિર તેમજ પ્રશંસનીય એવી] ધ્વજાઓ વડે તથા નાચતા ફફટા યોદ્ધાઓ અને કુદ્દ હાથીઓ ઉપર આરૂઢ થયેલા એવા યોદ્ધાઓ વડે વિશેષતઃ વ્યાપ્ત એવા તેમજ તેમના દ્વારા રચાયેલા એવા રણ-સંઘામમાં કષયને હરનારી છે, તથા વળી જે અતિશય મનોહર તેમજ સારભૂત છે, તે, નિર્મલ મતિવાળાને અત્યંત બોધ દેનારી, વળી રાગ, મરણ, જન્મ, જરા, ત્રાસ અને માનથી રહિત એવી તેમજ (ગુણોએ ઠરીને) નિરૂપમ એવી તે જિન-શ્રેષ્ઠ વૃદ્ધિ પામેલા રાગથી [અથવા માનસિક પીડા અને વિષય-વાસનાથી] અને દૂરથી [અથવા પાસે રહીને] બચાવે. ”—૯૦

સ્પષ્ટીકરણ

જન્મ-મરણનાં સ્થાનો—

આપણે પૂં ૧૦૫ માં ‘જન્મ-મરણની વેદના’ સંબંધી વિચાર કરી ગયા છીએ. અત્ર તેનાં સ્થાનો અર્થાત્ કષ્ટ કષ્ટ યોનિઓમાં, કયા કયા કુલમાં જન્મ-મરણ યાય છે તે સંબંધી વિચાર કરવામાં આવે છે. આ હકીકત ઉપર નીચે લખેલી ગાથાઓ દિવ્ય પ્રકાશ પાટે છે, કેમકે તેમાં

કહું છે કે—

“ મેં સા જારં ન સા ઓળી, ન તં ઠાળં ન તં કુલં ।
 ન જાયા ॥ મુખા અત્ય, સત્યે જીવા અન્તરો ॥ —અનુશ્લુપ્
 તં કિંપિ નરિય ઠાળં, છોપ યાલગમકોટિમિસંપિ ।
 જત્ય ન જીવા બહુસો, સુદનુક્ષપરંપરા પસા ॥ ” —અર્ચા

—વૈશાખ-શતક, શ્લોક ૨૩-૨૪

અર્થાત્ એવી કોઈ બાતિ નથી કે એવી કોઈ યોનિ નથી કે એવું કોઈ સ્થાન કે કુલ નથી કે
 જ્યાં સર્વ છવે અન્ત વાર જન્મ્યા કે મર્યા નહિ હોય. લોકમાં વાળની ટોચના ખૂણા જેટલું પણ
 એવું કોઈ સ્થાન નથી કે જ્યાં છવેએ બહુ વાર મુખ-દુઃખની પરંપરા પ્રાપ્ત કરી નથી.

આ ઉપરથી પણ જન્મ-મરણની અંકરતા એક શકાય છે, કેમકે ઉચ્ચ કુળ, ભતિ કે
 યોનિમાં જ જન્મ-મરણનો સંભવ હોત, તો તો એવા જન્મ-મરણથી બહુ કંટાળો આવત નહિ.

જિન-વાળ્યા વિચાર:—

સ્પૃષ્ઠોડસપોગમિદ્ વાગમલગમલયા જૈનરાજીનરાજી—

નૂતા નૂતાર્યધાત્રીહ તતહતતમઃપાતકાડપાતકામા ।

શાસ્ત્રી શાસ્ત્રી નરાણાં હૃદયહૃદયશોરોધિકાડ્યાધિકા વા—

ડ્ડેયા દેયાન્મુદં તે મનુજમનુ જરાં ત્યાજયન્તી જયન્તી ॥ ૧૧ ॥

—સર્ગ

ટીકા

સપ્થ ઇતિ । ‘સપ્થઃ’ તરણમ્ । ‘અસપોગમિદ્’ અસન્ત-અશોમનં યોગ-કાપાદિ-
 વ્યાપારં, અસદ્ધિર્વા-અસાધુમિયોગં-સમ્બન્ધં મિનતિ યા સા । ‘વાહ્’ વાળી । ‘અમલગમ-
 લયા’ અમલો ગમાનો છવઃ-શિષ્ટતા યત્ર સા । ‘જૈનરાજી’ જિનરાજસમ્બન્ધિની । ‘ઇન્-
 ત્રાનીનૂતા’ ઇના-ઈશ્વરા આદિત્યા વા તેષાં રાજ્યા-પદ્ધત્યા નૂતા-સ્તુતા । ‘નૂતાર્યધાત્રી’

૧ સંસ્કૃત ડાયા—

ન સા ભાતિર્ન સા યોનિર્ન તત્ સ્થાનં ન તત્ કુલમ્ ।
 ન જાતા ॥ મૃતા યત્ર સર્વે જીવા અનન્તરાઃ ॥
 તત્ કિમપિ નાસ્તિ સ્થાનં, છોકે યાલામકોટીમાત્રમપિ ।
 યત્ર જીવા ન બહુરાઃ સુન્દનુક્ષપરંપરાઃ પ્રાપ્તાઃ ॥

૨ ‘શાસ્ત્રીશા જીનરાજી’ ઇત્યપિ વાટઃ ।

नूता-नवा ये अर्पाः तेषां पात्री-धरणशीला । 'इह' अत्र । 'ततःततमःपातकापातकामा' तताः-
 मसृता हताः तपश्च पातकं च अपातः-पतनरहितः कामश्च यथा सा । अपातकामेति पृथग् वा
 विशेषणम् । नारित पातश्च कामश्च यस्यापिति । 'शास्त्री' शास्त्रसम्बन्धिनी । 'शास्त्री'
 शासिका । 'नराणाम्' । अथवा 'शास्त्रीणां' शासिणां ईशा-स्वामिनी । 'स्त्रीनराणां' च
 (स्त्रीणां नराणां) 'हृदयहृद्' मनोहारिणी । 'अयशोरोधिका' अयशसां रोधिका-प्रचारविपात-
 कारिका । 'अबाधिका' अबाधाजनिका । 'वा' शब्दश्चार्थे । 'आदेया' ग्राह्या । 'देयात्' वितीर्यात् ।
 'सुदं' प्रमोदम् । 'ते' तुभ्यम् । 'मनुजमनुजरा' पुर्णसं सप्तणीकृत्य जरा-वयोहानिम् ।
 'स्याजयन्ती' मोचयन्ती । 'जयन्ती' जयमासादयन्ती । या असद्योगभिद् सा जैनरात्री
 वाह्यं सुदं ते देयात् इति सम्बन्धः ॥ ९१ ॥

अवचूरिः

जिनराजनां संबन्धिनी जैनरात्री याव-वाणी ते-तुभ्यं मुनिं देयात् । किंविशिष्टा ? । सद्यः-शीर्षं
 अस्तनी ये घोरा-मनोवाक्कायध्यापारस्तान् भिनत्सिति सा । अमलामां गमामां लघो यत्र सा । इना-
 इत्याः सुखा वा तेषां रात्र्या मृता-सुता । मृतात्-मयीनानर्थात् कृपातीति सा । इह-पृथिव्याम् । तत-
 दिवसे हन-वशने तम-अज्ञानं पातकं-पाप्मा । अपातः-पतनरहितः कामश्च यथा । यत्रा वृष्य
 विराजयम् । न विद्यते पातकामी यत्राः सा । शास्त्री-शास्त्रसंबन्धिनी । नराणां शास्त्री-शासिका ।
 यत्रा शास्त्रीजामीत्या-स्वामिनी । स्त्रियो-नार्यां जरा-मर्यांतेषां हृदयं हरतीति । अयशो वृणयतीति । न
 बाधने इत्याधिका । वा नमुचये । आदेया-ग्राह्या । मनुज-मानवमनु-लक्षणीकृत्य जरा-विह्वला
 स्याजयन्ती-विमोहायन्ती । जयन्ती कलाध्यापयितृत्वान् ॥ ९१ ॥

अन्वयः

सद्यः अ-सन्-दोष-भिद्, जमल-जम-लया, इन-रात्री-मृता, मृत-अर्थ-धारी, इह
 तन-हन-तमन्-वातदा, अ-पात-कामा [अथवा तत-हन-तमन्-पातक-अपात-कामा],
 नराणां शास्त्री शास्त्री, (गमामां) हृदय-हृद् [अथवा शास्त्रिण-इत्या, स्त्री-नराणां हृदय-हृद्],
 अ-दात्-रोधिका, अ-बाधिका, आदेया, मनुजं मनु जरा स्याजयन्ती जयन्ती वा जैन-रात्री
 वाह्यं ते हृदं (सद्यः इह) देयात् ।

शुद्धांशः

सद्यः=२६५२, अ. ३४.

जमल=३७५५, अ. १८, ६९८.

हृदय=१) ३७५२, (२) ३७५३.

विजये=१८८८.

अज्ञानं=१) ३७५५, ३७५६, ३७५७, ३७५८.

३७५९, (२) ३७५८, ३७५९, ३७६०, ३७६१.

३७६२, ३७६३.

वाह्यं (मू० वाक्)=वाणी.

लघु=लघु, धान, अ. १५५५.

अमलजमलदा=निर्भेद आद्यापेक्षाने लघु १५

अर्थः अर्थः.

जैनरात्री=जिनरात्रीने लघुनी.

हृदय=१) ३७५२, (२) ३७५३.

रात्री=रात्री.

મરાજીનૂતા=(૧) ધનિકેની એણિ વટે સ્તુતિ કરાયેલી; (૨) સુધેની એણિ વટે સ્તુતિ કરાયેલી.

નૂત=(૧) નવીન, નૂતન; (૨) સ્તુતિ કરાયેલ.

અર્થ=(૧)ભાવ; (૨) પદાર્થ.

ધામ્ની=ધારણ કરનારી.

નૂતાર્યધામ્ની=(૧) નૂતન આવને ધારણ કરનારી;

(૨) સ્તુતિ કરાયેલા પદાર્થને ધારણ કરનારી.

દત (ધાં દત)=નાશ કરેલ.

પાતક=પાપ.

તતદતતમ:પાતકા=નષ્ટ કર્યા છે વિપુલ અજ્ઞાનને તેમજ પાપોને એણે એવી.

કામ=(૧) કામદેવ (૨) ઇચ્છા.

અપાતકામા=(૧) પતન અને કંદર્પથી રહિત; (૨) અવિદ્યમાન છે પતનની ઇચ્છા જેને વિષે એવી.

તતદતતમ:પાતકાપાતકામા=નાશ કર્યા છે વિદ્યાજ્ઞ અજ્ઞાન, પાપ અને પતન-રહિત કામને એણે એવી.

દાર્દ્રી=શ્રામ-વિષયક.

દાર્દ્રીય=શ્રામી.

દાર્દ્રીદા=શ્રામીઓની સ્વમિની.

સ્ત્રીનરાણા=સ્ત્રી અને પુરુષોનાં.

દૃશ્ય=અંતઃકરણ.

દૃત=દૃઢનારી.

હૃદયહૃત=હૃદયને દૃઢનારી, ચિત્તને ધારનારી

રોષિકા=રોષ કરનારી.

યદાદૃતીર્તિ.

અયશોરોષિકા=અપદીર્નિને રોષ કરનારી.

અવાધિકા=(૧) પીડા નહિ કરનારી, (૨)

બાધા-રહિત.

આરેણ (મૂં આરેણ)=મદ્ય કરવા યોગ્ય.

વેવાદ (ધાં દા)=અર્થ.

મનુજં (મૂં મનુજ)=મનુષ્યને.

જરાં (મૂં જરા)=મદ્યમનુ.

ત્વાગચન્તી=મુક્ત કરાવનારી, ત્યાગ કરાવનારી.

અયન્તી=જયવંતી.

શ્લોકાર્થ

જિન-વાણી પરત્વે વિચાર—

“(ખાનસિક, વાચિક અને કાયિક) અશુભ વ્યાપારોને [અથવા દુષ્ટ (જનો) સદૈવ્ય સંસર્ગને] એકદમ નાશ કરનારી, વળી નિર્મલ આલાપકનો સ્વ છે એમાં એવી, પતિની પંચિત વડે સ્તવાયેલી [અથવા સુધેની એણિ વડે સ્તુતિ કરાયેલી], નૂતન [અર્થ: સ્તુતિ કરાયેલા] અર્થને ધારણ કરનારી, આ પૃથ્વીને વિષે નષ્ટ કર્યા છે વિદ્યાની, અજ્ઞાન તેમજ પાપોને એણે એવી, તથા વળી પતન અને કંદર્પથી રહિત એવી [અર્થ: અવિદ્યમાન છે અપ:પતનની અભિલાષા જેને વિષે એવી અથવા નષ્ટ કર્યા છે મારા પાપોનાં અજ્ઞાન, પાપ તથા પતનથી રહિત એવા કામદેવને એણે એવી], મનુષ્યને શ્રામ-વિષયક રોષ આપનારી તેમજ માનવોનાં ચિત્તને ધારનારી એવી [અર્થ: રોષ કરનારી તેમજ માનવોનાં ચિત્તને ધારનારી એવી], અયશોરોષિકા (અર્થ: અયશોરોષિકા) નહિ કરનારી [અર્થ: બાધા-રહિત], (સર્વ જનોને) પરત્વેની જઠાવસ્થાને ત્યાગ કરાવનારી (અર્થ: મુક્ત કરાવનારી) આ.

निर्याणकटिकायाम्—

“वैरोक्ष्यां श्यामवर्णां भजगम्यादनां वनुर्मुखां गङ्गोर्मगादङ्गुनदक्षिण-
कर्णं गेटवन्निन्युनयामकर्णं वेति ।”

તથી (ઢાઢથી ષધુ ગાંજી ન અય તેની ઢોવાને લીધે) જયવંતી જોવી જિનેયર-ગંધર્વિની
વાલી (હે વાગ્ય-જન !) તને (સત્વર અય) આનંદ અર્પો.”—૬૫

स्वाभिव्यक्ति

પદ્ય-સમદાર—

જૈન ભારતીના સંબંધમાં વાપરી શકાતાં સગળ જ સર્વ વિશેષભૂમિ વિશિષ્ટ આ પદમાંના દ્વિતીય ચરણમાં પૂર્વોક્ત પદ-યમકમાં અક્ષરોં દ્વેર થયેલો જોવાય છે, કેમકે જો ચરણમાંના સોળમા, સત્તરમા અને અઠારમા અક્ષરોંનું પુનરાવર્તન દર્શિ-ગ્રાહર ન થતાં તેને બદલે પંદરમા, સોળમા અને સત્તરમા અક્ષરોના પુનરાવર્તનનું અનલોકન થાય છે. વિશેષમાં આ પદના ત્રીજા ચરણમાં વકાર અને ધ્વજારને જોક ગણવા જોઈએ, કેમકે યમક સંબંધ એવો નિયમ છે.

श्रीवैरोदशायाः स्तुतिः—

याता या तारतेजाः सदसि मयसिभृत् शालकान्तालकान्ता-

ॐ पारिन्द्रराजं सुरत्रयसुरनयनं जितारम् ।

मा शान्ताद् दायनां त्यागमियमरिपुमुक्ताणाऽर्पणा भी-

हीनाऽहिनाऽपानी कुलवालादयामदेहाऽमदेहा ॥ १२ ॥ १३ ॥

—सद्गु०

ਦੀਵਾ

[illegible]

वैरोद्या ११

HPT १११

निर्घोषकलिकायाम—

“वैरोद्यां श्यामवर्णा भक्तगम्यानां चतुर्भुजां गङ्गागालकृतदक्षिण-
करां त्रैलोक्यविजययामकरां चेति ।”

વળી (કાઠશી પણ ગાંજી ન બચ તેવી હોવાને લીધે) બચતી એવી જિનેયર—સંબંધિની વાણી (હે વાળ્ય—જન !) તને (સત્તર અંત) આનંદ અર્પે.”—૯૧

સ્પષ્ટીકરણ

પદ્ય—અમરકાર—

જૈન ભારતીના સંબંધમાં વાપરી શકાતાં લગભગ મર્વ વિશેષગ્રાંથી વિશિષ્ટ આ પદ્યમાંના દ્વિતીય ચરણમાં પૂર્વોક્ત પદ—અમરકમાં અક્ષરોં શ્રેય થયેલો નોવાય છે, કેમકે એ ચરણમાંના સોળમાં, સત્તરમાં અને અઠારમાં અક્ષરોંનું પુનરાવર્તન દૃષ્ટિ-ગ્રેષ્ઠર ન થતાં તેને બદલે પંદરમાં, સોળમાં અને સત્તરમાં અક્ષરોંના પુનરાવર્તનનું અવતોકન થાય છે. વિશેષમાં આ પદ્યના ત્રીજા ચરણમાં વકાર અને બકારને એક ગણવા ભેદનો, કેમકે અમરક સંબંધે એવો નિયમ છે.

શ્રીવેરોહવાયા: સ્તુતિ:—

યાતા યા તારતેજા: સદસિ સદસિમૃત્ કાલવાન્તાલકાન્તા—

ડ્વાર્ષિ પારિન્દ્રરાજં મુરયમુરદધૂશૃજિનાડરં જિતારમ્ ।

સા ગ્રાસાત્ પ્રાયતાં ત્વામવિપમવિપમૃદ્ભૂગ્નાડ્વીપના મી—

હીનાડ્વીનાઘ્ર્યપત્ની કુવલચલભગર્યામવેદ્યામવેદ્યા ॥ ૧૨ ॥ ૨૩ ॥

—સર્ગ

ટીકા

યાતેતિ । ‘યાતા’ ગત્તા । ‘યા’ । ‘તારતેજા:’ વચ્ચળપદમા । ‘સદસિ’ સમાયાય । ‘સદ-
સિમૃત્’ સન્ન-ગોભનં ક્ષતિ વિમર્ષિ યા તા । ‘કાલવાન્તાલકાન્તા’ કાલા:—કૃષ્ણા: વાન્તા-
રુચિરા જાયકાન્તા:—કૃષ્ણાગ્રાણિ યન્તા: સા । ‘ધરણિ’ આગતારિમ્ । ‘પારિન્દ્રરાજં’ અન્-
મેન્દ્રમ્ । ‘મુરયમુરદધૂશૃજિના’ મુરયા:—સેવકારયા યા: મુરયધ્વા:—દેવાદિત્યા: સાધિ: શૃજિના ।
‘અરં’ કીઘમ્ । ‘જિતારં’ જિતે આરે—ખગિમમ્લે યેન તમ્ । ‘સા’ । ‘ગ્રાસાત્’
મયાત્ । ‘પ્રાયતાં’ રણતુ । ‘ત્વાં’ મરણમ્ । ‘વિપમવિપમૃદ્ભૂગ્ના’ અવિપમા:—સીમ્ના
વિપમવા:—મતો કુર્ણં યન્તા: ત્વા । ‘અડ્વીપના’ અડ્વીપ । ‘મીદીના’ મદગદિત્તા ।
‘ઘ્રિત્યાઘ્ર્યપત્ની’ ઘ્રિતિ—ઘ્રિત્યં ઘ્રિત્ય: ઘ્રિત્યેન્દ્ર: ત્વ્યાઘ્ર્યપત્ની—મયામદામદા,
વેરોદયા દેરિસર્વ્ય: । ‘કુવલચલભગર્યામવેદ્યા’ કુવલચલિ—સીતોત્પલાનિ મેવાં યાત્યં—સમુદ-
ત્તમ્લ દયામદિતા । ‘અવેદ્યા’ અવદા—અવદિતા દૈતા—પેદા યન્તા: ત્વા । ‘સા’ મર્ષિ-
મર્ષેત્યા: પારિન્દ્રરાજં યાતા ત્વા ત્વાં યાતાત્ યાતામિતિ યોગ: ॥ ૧૨ ॥

वेरोव्या ११

निर्वाणव निषादाम—

“वेरोव्यां एवामव्या भद्रमव्याना वनुमुना वरोव्या—दृष्टं न
वना वेरोव्यादिवृत्तव्यावर्गं वेनि ।”

•
•
•
•
•
•

અયચૂરિ:

યાતા-પ્રાતાદેવી । તારમ્-ઉચ્ચલ્લ તેજો યસ્યાઃ સા । સત્સિ-સમાપામ્ । સન્ત-દોમનમસિ વિમ
સા । કાલા-કૃષ્ણાઃ કાન્તા-ઠચિરા અલકાનામન્તાઃ પ્રાન્તા યસ્યાઃ સા । અપગતા અરયો યસ્મ
તમપારિમ્ । પારિન્દ્રરાજમ્-અજગરેન્દ્રમ્ । સુરયા-સુનાદા યા સુરયધ્યો-વેદકાન્તાસ્તામિઃ પૂજિતા
અર-શીર્ષે જિતધારમ્-અરિસમૂહો યેન । સા યચ્છદ્યાદિદા બ્રાસાદ્-મયાત્ વ્રાયતા-રક્ષતામ્
ત્વા-મયન્તમ્ । અવિપમાઃ-સૌમ્યા વિપમૂતાઃ-સર્પા મૂષણ યસ્યાઃ સા । તયા અમીષણા-અરોદ્રાકારા
મિયા-મયેન દીના-ત્યક્તા । અહીનો-નાગપતિસ્તસ્યાધ્યા-પ્રધાના પત્ની અધ્યમાદિપી । વૈરોટયેત્યર્થઃ
કુવલયાનાં વલય-સમૂહસ્તદ્વચ્ચામો દેહો યસ્યાઃ સા । અમદા-મદરહિતા ર્દદા-વેદા યસ્યાઃ સા
યા સદસિ પારિન્દ્રરાજે (યાતા-) પ્રાતા સા અહીનામ્પત્ની બ્રાસાત્ વ્રાયતામિતિ સંવચ્ચઃ ॥ ૧૧ ॥

અન્યથા:

યા સદસિ તાર-તેજા, સત્-અસિ-મૂવ, કાલ-કાન્ત-અલક-અન્તા, જિત-આ
(અન વય) અપ-અરિ પારિન્દ્ર-રાજં યાતા, (અર) સુ-રવ-સુર-વપૂ-પૂજિતા, સા અ-વિપમ
વિપ-મૂવ-મૂષણા, અ-મીષણા, મી-હીના, કુવલય-વલય-દયામ-વેદા, અ-મદ-મદરહિતા, અહિ
ન-અન્ય-પત્ની ત્વાં બ્રાસાત્ વ્રાયતામ્ ।

શબ્દાર્થ

તેજસ્-તેજ, પ્રકાશ.
તારતેજા-ઉચ્ચલ્લ છે પ્રકાશ જેનો જેવી.
સદસિમૂવ-ઉત્તમ ખૂબને ધારણ કરનારી.
કાલ-સ્વામ, કૃષ્ણ.
કાલકાન્તાલકાન્તા-સ્વામ તેમજ મનોહર
છે કેથના પ્રાન્ત ભાગો જેના જેવી.
અપારિન્દ્ર-દૂર કયો ॥ દૂરમનેનો સમૂહ જેણે
જેવા.
પારિન્દ્ર-અજગર.
પારિન્દ્રરાજ-અજગરરાજને.
પૂજિતા (મૂં પૂજિત)=પૂજન કરાયેલી.
સુરયસુરયપૂજિતા=મુ-દર સાદવાળી મુરની
શ્રીઓ વડે પૂજાયેલી.
જિત (યાં જિ)=જીતેલ.
આરં (મૂં આર)=શત્રુ-સમૂહને.
જિતારં (મૂં જિતાર)=જીતેલ છે શત્રુનો સમૂહ
જેણે જેવા.
બ્રાસાત્ (મૂં બ્રાસ)=ગ્રાસમાંથી, ભયથી.
વ્રાયતાં (યાં વ્રે)=અચાલે.
ત્વાં (મૂં વુમ્પદ)=તને.

વિવચ્ચ=મર્થકર.
વિય-એર.
વિપમૂવ-એરને ધારણ કરનારી, સર્પ.
મૂષણ=અલંકાર, ધરણ.
અવિપમાવિપમૂવપણા=સૌમ્ય સર્પ છે અલંકાર
જેનું જેવી.
અમીષણા=અર્થકરતાથી રહિત.
હીમ=રહિત.
મીહીના=નિર્ભય, ભયથી રહિત.
અહિ=શાપ.
અન્ય=મુખ્ય.
પત્ની=પ્રેતાની સ્ત્રી.
દયામ=કાળા.
અહીનામ્પત્ની=સર્પરાજની મુખ્ય પત્ની.
કુવલયવલયવયામદેદા=કમલોના સમૂહના
સમાન સ્વામ છે શરીર જેનું જેવી.
ર્દદા=વેદા; (૨) ઇન્દ્રા.
અમદેદા=(૧) અવિપમાન છે અજિમાન
વેદા જેને વિરોધે જેવી; (૨)
અજિતામાંથી રહિત.

શ્લોકાર્થ

વૈરોઠ્યાં દેવીની સ્તુતિ—

“જે (વૈરોઠ્યા દેવી) સભામાં ઉજ્જવલ પ્રકાશવાળી છે તેમજ ઉત્તમ ખડ્ગને કારણે કરનારી છે, તથા વળી જેના કથના પ્રાન્ત ભાગે રયામ તેમજ સુન્દર છે, તથા વળી પરાજિત કર્યો છે શત્રુ-સમૂહને જણે એવા (અને એથીજ કરીને) વૈરિ-રહિત એવા અજગર-રાજને જે પ્રાપ્ત થયેલી છે (અર્થાત્ જે તેના ઉપર આરૂઢ થયેલી છે), તેમજ વળી જે દિવ્ય દ્વનિવાળી દિવ્યાંગનાઓ વડે અર્ચન કરાયેલી છે, તે નાગેન્દ્રની મુખ્ય પત્ની (અર્થાત્ ધરણેન્દ્રની પદરાણી) કે જેનું સૌમ્ય સર્પ ભૂષણ છે, વળી જે ભયંકરતાથી રહિત છે (અર્થાત્ જેની આકૃતિ ભયાનક નથી) તેમજ જે નિર્ભય છે, તથા વળી જેનું શરીર કુસુ-દના સમૂહના સમાન રયામ છે, તથા જે ગર્વની ઇચ્છા રાખતી નથી (અથવા જેની ક્ષેષ અભિમાનથી અંકિત નથી) એવી તે (વૈરોઠ્યા નામની દેવી) તને (કે ભગ્ય) નાસમાંથી સત્વર ખચાવે. ”—૬૨

સ્પષ્ટીકરણ

ધરણેન્દ્ર-વિચાર—

ભવનપતિના હથ અર્વાંતર લેહોર્માના નાગકુમાર દેવોના ધરણુ અને ભૂતાનંદ એમ છે સ્વામીઓ છે. આ ઉપરથી જોઇ શકાય છે કે નાગકુમાર નિકાયના જે ઇન્દ્રોર્માના એકનું નામ ધરણુ છે. અધિષ્ઠાકમાં આવેલી અને એક લાખ અને એસી હજાર ચોળન જેટલી જાડી એવી રત્નપ્રકાશ નામની પૂરવીના એક હજાર ચોળન ઉચે અને એક હજાર ચોળન નીચે એટલા ભાગને છાંડી દેતાં બાકી રહેલા ભાગમાં ભવનપતિઓના હથે પ્રકારના દેવોનાં ભવનો છે. આર્માના હક્ષિણ દિશામાં વસતા નાગકુમારોનો ધરણુ સ્વામી છે, જ્યારે ઉત્તર દિશામાં વસતા નાગકુમારોનો ભૂતાનંદ સ્વામી છે.

છ હજાર સામાનિક દેવતાઓ અને ચોવીસ હજાર આત્મરક્ષક દેવતાઓથી અલંકૃત ધરણેન્દ્રને છ છ હજાર દેવીઓથી પરિવૃત્ત એવી છ અગ્ર-મહિષીઓ (ઇન્દ્રાણીઓ) છે. આ વાતની ભગવતી નામનું પાંચમું અંગ (શાં ૧૦, ઉં ૫, સું ૪૦૬) સાક્ષી પૂરે છે. ક્રમકે

૧ નાગકુમાર દેવોના સંબંધમાં તત્ત્વાર્થાધિગમસૂત્ર (અં ૪, સું ૧૧)ના આપ્તમાં નીચે મુજબનો હારથેખ છે—

“શિવેશ્વરેષ્વરિકચત્તિક્ષ્ણાઃ કૃષ્ણદયામા મૃદુલહિતગતયઃ શિરાશ્ચુ કાગિચિદ્ધા નાગકુમારાઃ ”
અર્થાત્ મસ્તક અને વદનને ત્રિને અધિક સ્વર્ણી, રૂપ્ય, તેમજ મનોહર ગતિવાળા અને મર્દના ગિહરગા નાગકુમારો છે.

ત્યાં કહ્યું છે કે—

“ ધરણસ્સ ણં મતે ! નાગકુમારિવસ્સ નાગકુમારરસો કતિ અગ્ગમદિસીઓ પક્કતાઓ !
અઓ ! છ અગ્ગમદિસીઓ પક્કતાઓ, તંજહા—રહા સુકા સહારા સોફામળી રંદા ધવાવિરુદ્ધયા,
તત્ત્વ ણં યમમેગાવ દેવીવ છ છ દેવીવદ્દસા પરિવારો પક્કતો. ”

આ ઉપરથી જોઈ શકાય છે કે ઇલા, શુકા, સદાશ, સૌદામિની, ઇન્દ્રા અને ધનવિષ્ણુના
જો ધરણેન્દ્રની છ અગ્ગ-મદિસીઓ છે. આમાંથી એક અગ્ગ-મદિસીની અત્ર ઇવિરાજે સ્તુતિ કરી
હોવી જોઈએ, પરંતુ ટીકાકાર તો ધરણેન્દ્રની અગ્ગ-મદિસીથી વૈરોટયા દેવી સમજવાનું સૂચવે
છે. તો શું વૈરોટયા આ છ અગ્ગ-મદિસીઓમાંથી કોઈનું નામન-તર છે અને તેમ હોય તો તે કેનું
છે એ પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે. સાથે સાથે જો યજુ પ્રશ્ન વિચારવાની આવશ્યકતા છે કે કેટલાક સ્તુતિ-
સ્તોત્રોમાં અને ખાસ કરીને સ્તેનપ્રશ્ન (ઉ-૨, પ્ર-૧૧૨)માં પદ્માવતીને ધરણેન્દ્રની મુખ્ય
પત્ની તરીકે ઉલ્લેખ છે તેનું કેમ ! શું પદ્માવતી જો યજુ કોઈક અગ્ગ-મદિસીનું નામન-તર છે !
આ પ્રશ્નોના ઉત્તર સાધનના અભાવે હું આખી શકતો નથી.

વૈરોટયા દેવીનું સ્વરૂપ—

આ શોભન-સ્તુતિના શ્રીમાન ધનપાલ પ્રમુખ વિવિધ ટીકાકારો અત્ર વૈરોટયા દેવીની
સ્તુતિ કર્યાનું સૂચવે છે, તેથી આ વાત માન્ય કરીને તેમજ પદ્માવતીનું સ્વરૂપ આ પદ્યમાં
આપેલા વર્ણન સાથે નહિ અપાતું આવતું હોવાથી વૈરોટયા દેવીનું આશ્વાર-દિનકરના ૧૧૪માં
પત્રાંકમાં આપેલું સ્વરૂપ અત્ર વિચારવામાં આવે છે. ત્યાં કહ્યું છે કે—

“ લઘ્વસ્કુરસ્કુરિતવીર્યવદુર્ધવદસ્તા
સદન્વદ્યુકવરકાવરદસ્તાનુગમા ।

પિંદાસનાઙ્ગમુક્તારત્નપારગૌર

વૈરોટયાઙ્ગમિષયાઙ્ગુ તિલાવ દેવી ॥ ” —૧૪-૧૦

૧ સંસ્કૃત ભાષા—ધરણસ્ય મદન્ત ! નાગકુમારેન્દ્રસ્ય નાગકુમારરાજસ્ય જન્મઃ અગ્ગમદિસ્યઃ
મહતાઃ ! ! આર્ય ! પદ અગ્ગમદિસ્ય-મહતાઃ, તત્ત્વયા-રહા સુકા સહારા સોફામળી રંદા અગ્ગ-મદન્ત
તત્ર યલેકાયા રેવ્યાઃ વદ વદ દેવીસદસ્યાવિ પરિકરાઃ મહતાઃ ।

૨ સ્થાનાંગ-સૂત્રના ૩૧૧માં પત્રાંકમાં આપેલાં નામોમાં જિનના છે.

૩ પદ્માવતીનું નીચું નામ વૈરોટયા હોય એમ કહી શકાય તેમ નથી, કેમ કે નીચે મુજબને કારણે
મળી આવે છે.—

“ ંં સ્ત્રીપાન્વનાયાસ વિન્ધચિન્તામર્ણયતે હૃં ધરણેન્દ્રવૈરોટયાવદ્યુકવર્યેર્યવદુર્ધવદસ્તા તે ॥ ”

અર્થાત્ વૈરોટ્યા દેવીને ચાર હાથ છે. તેમાં તે એક હાથમાં ખડ્ગ રાખે છે અને બીજે હાથ ઊંચો રાખે છે, જ્યારે બાકીના બે હાથો સર્પ અને વરહથી વિભૂષિત છે. વળી તેને સિંહનું વાહન છે અને તે ગૌરવર્ણી છે. આ સ્વરૂપ તો આ પદ્યમાં વર્ણવેલા વૈરોટ્યા દેવીના સ્વરૂપથી ભિન્ન છે. ત્યારે શું આ પદ્યમાં આપેલું સ્વરૂપ અસત્ય છે એવો પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે. આના સમાધાનમાં સમજવું કે આચાર-દિનકરમાં તો દેવ-દેવીઓની સ્તુતિ કરતી વેળાએ એક સ્થલે (પત્રાંક ૧૫૦-૧૫૧) તો શોભન-સ્તુતિના પદ્યમાં પદ્યનું ટાંચણ કરેલું જોવામાં આવે છે, તો પછી અત્ર ભિન્નતા દિ-ગોચર થાય તેથી કંઈ અત્ર વર્ણવેલું સ્વરૂપ અસત્ય સિદ્ધ થતું નથી. વિશેષમાં પ્રમાણભૂત અન્ય તરીકે લેખાતો અને વળી પ્રાચીન જોવો નિર્વાણ-કલિકા નામનો અન્ય આ વાતની સાક્ષી પૂરે છે. કેમકે ત્યાં કહ્યું છે કે—

“ તથા વૈરોટ્યાં દયામયર્જામંગરવાદનાં ચતુર્મુખાં લક્ષ્મીરંગાલક્ષ્મીવશિષ્ણકારાં લેટકાદિ-
પુતવામકારાં ચેતિ ”

અર્થાત્ (સોગ વિદ્યા-દેવીઓ પૈકી એક) વૈરોટ્યા દેવીનો સ્થાન વર્ણ છે અને તેને અન્ન-
જરનું વાહન છે. વળી તેને ચાર હાથ છે. તેના જમણા બે હાથ ખડ્ગ અને સર્પથી અલંકૃત છે,
જ્યારે તેના ડાબા બે હાથ તો હાથ અને સર્પથી વિભૂષિત છે.

२४ श्रीवीरजिनस्तुतयः

अथ श्रीवीरनाथाय विज्ञप्तिः—

नमदमरशिरोरुहस्रस्तसामोदनिर्निद्रमन्दारमालारजोराजितहि ! धरित्रीकृता—

वन ! वरतमसङ्गमोदारतारोदितानङ्गनार्यावलीलापदेहेक्षितामोहिताक्षो भवान् ।
मम वितस्तु वीर ! निर्वाणशार्माणि जातावतारो घराधीशसिद्धार्थधाम्नि क्षमालङ्कृता—
वनवरतमसङ्गमोदारतारोदितानङ्गनार्याव ! लीलापदे हे क्षितामो हिताक्षोभवान् ९३

—अर्णवदण्डकः

टीका

नमदिति । 'नमदमरशिरोरुहस्रस्तसामोदनिर्निद्रमन्दारमालारजोराजितहि !' नमतां अमराणां
शिरोरुहैभ्यः—केशैभ्यः सस्ताः सामोदा निर्निद्राणां—विकसितानां मन्दाराणां या मालाः—
स्रजस्तासां रजसा रजितहि—पाटलसचरण ।। 'धरित्रीकृतावन !' पण्डित्याः—भुरः कृतावन—
विदितरत्न ।। 'वरतमसङ्गमोदारतारोदितानङ्गनार्यावलीलापदेहेक्षितामोहिताक्षः' वरतमा—मघा-
नतमा सङ्गमस्य—सङ्गमकनान्नो वैमानिकस्य सम्बन्धिनी उदारा च तारा च, अथवा वरतमः
सङ्गमः—समागमो यस्याः सा वरतमसङ्गमा उदारतारा—अर्दानलोचनकनीनिका उदितानङ्ग-
उद्गतस्मरा या नार्यावली—नारीणां आवली—पाङ्क्तिस्तस्या लापेन—जल्पनेन देहेन ईक्षितेन
च अमोहितानि अज्ञाणि—इन्द्रियाणि यस्य सः । 'भवान्' स्वम् । 'मम' मे ।
'वितस्तु' मयच्छतु । 'वीर !' हे वीरजिन ! । 'निर्वाणशार्माणि' मोक्षमुख्यानि ।
'जातावनारः' अवतीर्णः, उत्पन्न इत्यर्थः । 'घराधीशसिद्धार्थधाम्नि' घराधीशः—क्षितिपतिः
यः सिद्धार्थाभिधानस्तस्य धाम्नि—गृहे । 'क्षमालङ्कृतो' सपायाः—भुवोऽलङ्कृतः भूते । 'अनवरतं'
अजस्रम् । 'असङ्गमोद !' सङ्गमोदशब्दां रहितं । यदिवा सङ्गाद् यो मोदः स नास्ति यस्य
असौ असङ्गमोदः—स्वतन्त्रमुखस्वतस्यायन्त्रणम् । 'अरत !' असक्त ! । 'अरोदित !' रोदित-
शीन ! । 'अनङ्गन !' अङ्गनावर्जित ! । 'आर्याव !' आर्यानवति यस्तदामन्त्रणम् ।
'लीलापदे' विद्यासाक्षात् स्थाने । 'हे' इत्यामन्त्रणं पदम् । 'क्षिताम् !' क्षितिपते ! । 'रत्न !'
हितकारिन् ।। 'असौभवान्' न सोभवान्, न भवान्वितः । हे ... ! भवान् मम निर्वाणश-
र्माणि वितरात्विति सम्बन्धः ॥ ९३ ॥

अवचूरिः

नमताममराणां शिरोरुहेभ्यः-केशेभ्यः क्षस्ताः सामोदानां निर्निद्राणां-विकसितानां मन्दाराणां
या मालास्तासां रजसा-परागेण रजितहि ।-पाटलितचरण ।। धरित्र्या-भुवः कृतावन ।-विहितरक्षण ।।
वरतमः ।-प्रधानतम ।। संगमनाम्नो देवस्य संबन्धिनी उवारा तारा उवितानङ्गा-उद्गतस्मरा अथवा वरतमः
संगमः-समागमो यस्यः सा वरतमसंगमा उवारतारा-अवीनकनीनिका उवितानङ्गा-उद्गतस्मरा या
नार्यायली-नारीणां पङ्क्तिस्तस्या छायेन-जल्पितेन वृद्धेन ईक्षितेन च न मोहितानि अक्ष्माणि-इन्द्रियाणि
यस्य स भवान्-त्वं मम वितरतु हे वीरजिन । निर्वाणशार्माणि-मोक्षसुखानि । जातयतारः-अवतीर्णः,
उत्पन्न इत्यर्थः । घरापीडाः-क्षितिपतिर्यः सिद्धार्थस्तस्य घाप्ति-युद्धे । कथंभूते ।। क्षमालङ्कृती-भुवोऽस्त-
कारभूते । अनवरतम्-अजस्रम् । हे असङ्गमोक्ष-सङ्गमोक्षाभ्यां रहित ।। यद्वा सङ्गाद् यो मोक्षः स नास्ति
यस्यासौ असङ्गमोक्षः । स्वतन्त्रसुख इत्यर्थः । हे अरतः-अनासक्त ।। हे अरोदितः-रोधनहीन ।। शोक-
रहितेत्यर्थः । हे अनङ्गन-अङ्गनारहित ।। हे आर्याव । आर्यानयति यस्तद्वामन्त्रणम् । घाप्ति कथंभूते ।।
लीलानां-विलासानां पदे-स्थाने । हे इत्यामन्त्रणे । भवान् कथंभूतः ।। क्षितामः-क्षपितरोगः । हे हित ।-
हितकारिन् ।। पुनः कथंभूतः ।। अक्षोभयान्-न भयान्वितः । हे वीर । भवान् मम निर्वाणशार्माणि
वितरत्यिति संबन्धः ॥ १३ ॥

अन्वयः

हे नमद्-अमर-शिरस्-रुह-रस्त-सामोद्-निर्निद्र-मन्दार-माला-रजस्-रजित-अहि ।
घरिणी-कृत-अवन । अ-सङ्ग-मोक्ष । (अथवा अ-सङ्ग । मस-व ।) अ-रत । अ-रोदित ।
(अनवरतं) अङ्ग-अङ्गन । आर्य-अव । हित । (हे) वीर । वरतम । सङ्गम-उवार-तार-उवित-
अनङ्ग-नारी-भायली-छाप-वृद्ध-ईक्षित-अ-मोहित-अक्षः (अथवा वर-तम-सङ्गम । उवार-तारा-
उवित-अनङ्ग-नारी.....अक्षः अथवा वरतम-सङ्गम-उवार-तारा.....अ-मोहित-
अक्षः ।) क्षमा-अछद्रुती लीला-पदे घरा-अपीडा-सिद्धार्थ-घाप्ति जात-अयतारः, हित-आमः,
अ-क्षोभ-वाव, भवान् मम निर्वाण-शार्माणि अनवरतं वितरतु ।

श्लो० ६१

शिरस्=भ० १३.
शिरोर=३५, ११७.
रस्त (४० इ०)=५१८.
अमोद्=भु० ५५, ६५४.
सामोद्=भु० ५५.
निर्निद्र=१३. ३८.
रजित (४०) ३५.
अङ्ग=४२५.

म-नारणी भासानी पशम नडे रंगयेत।
छे अरजे। जेनां जेय। (४०)
घरिणी=पृ० ५५.
घरिणीकृतावन ।=पृ० ५५ नु १३५ ४५ ॥ जेने
जेय । (४०)
वरतम । (५० वरतम)=५१८ ३५४ ।
सङ्गम=(१) अ० ५५ (५५५ ३५); (२) से. ५५.
उवार=५५२.
अनङ्ग=५५३५.
नारी=५५.
अनङ्ग=५५५५ ५५५५ ५५५५ ने.

દેહિત=અવલોકન, દર્શન.

અમોહિત=નહિ યુગ્ધ બનેલ.

અક્ષ=(૧) ઇન્દ્રિયા (૨) આત્મા.

સદ્ગમોદારતારોદિતાનદ્વનાયાંવલીલાપદેદેહિ-
તામોદિતાક્ષઃ=સંગમે ((વકુર્વેલી એવી) ઉદાર,
તેજસ્વી તથા કામોદીપક એવી હલના-
ઓની એલિના આલાપ તથા શરીરના
અવલોકનથી નહિ યુગ્ધ બની છે
ઇન્દ્રિયો જેની એવા.

ચરતમસદ્ગમ=ઉત્તમ છે સંગતિ જેની
એવા ! (સં.)

ઉદાર=અદીન, બલવાન.

તાર=કીડી, આંખની પૂતળી.

ઉદારતારોદિતાનદ્વનાયાંવલીલાપદેદાક્ષતા-
મોદિતાક્ષઃ=અદીન છે આંખની કીડી જેની
એવી તેમજ ઉદય થયો છે કામદેવને
જેને વિષે એવી નારીઓની પંદિતના
આલાપ, દેહ અને અવલોકન વડે
યુગ્ધ નથી બની ઇન્દ્રિયો જેની એવા.

તમ=અંધકાર.

ચરતમ=(૧) શ્રેષ્ઠ; (૨) શ્રેષ્ઠ હોઇ કરીને (પણ)
અંધકારરૂપ.

ઉદિત=ઉદયન.

ચરતમસદ્ગમોદારતારોદિતાનદ્વનાયાંવલીલાપદે-
દેહિતામોદિતાક્ષઃ= (વૈમાનિક દેવ હોવાને
લીધે) ઉત્તમ એવા સંગમની અથવા
ઉત્તમ (હોવા છતાં પણ વીર પ્રભુને
ઉપસર્ગકારી હોવાથી) અંધકારરૂપ
એવા સંગમની (અથવા ઉત્તમ છે સંગતિ
જેની એવી) ઉદાર તેમજ ઉચ્ચ કથન
અને કામદેવવાળી સ્ત્રીઓની એલિના

આલાપ, શરીર અને અવલોકન વડે
મોહિત બન્યો નથી આત્મા જેનો એવા.

વિવરત (ઘાંતુ)=આપે.

મવાન (મુઃ મવા)=આપ.

વીર ! (મુઃ વીર)=હે મહાવીર, યોદ્ધા
વીરકર !

નિર્વાણરામણિ=મોક્ષનાં મુખોને.

અવતાર=જન્મ, અવતાર.

જાતાવતાટ=પથો છે જન્મ જેનો એવા.

ઘરા=પૃથ્વી.

ઘરાધીશ=પૃથ્વીપતિ, નૃપતિ.

સિદ્ધાર્ય=સિદ્ધાર્થ, મહાવીર પ્રભુના પિતા.

ધામવ=ગૃહ, મહેલ.

ઘરાધીશસિદ્ધાર્યધામિ=પૃથ્વીપતિ સિદ્ધા-
ર્થના મહેલમાં.

મહદ્વૃત્તિ=અસંકાર, યુગ્માર.

કામલદ્વૃત્તો=પૃથ્વીના યુગ્મારને વિરે.

અનવરત=નિરવર.

સદ્ગ- (સંસાર) સંગ, સોભવ.

અસદ્ગમોદ ! = (૧) હે સંસાર-સંગ અને હર્ષ
રહિત; (૨) અવિષમાન છે સંકાર-
સંગનો હર્ષ જેને વિરે એવા ! (સં.)

અસદ્ગ ! =હે સંગરહિત !

મંત્ર=હર્ષ.

મોદ ! (મુઃ મોદ) =હે હર્ષદાતા !

અરત ! (મુઃ અરત) =હે અન્યકષ્ટ !

તોદિત=રૂદન, યોગ.

અરોદિત ! =હે રૂદન-રહિત !

અદ્વના=હલના, નારી.

અનદ્વન ! =અવિષમાન છે હલના જેને એવા !
(સં.)

જાર્ય=આપે.

૧ ' માતુ હર્ષિતો માતે ' કામનેકાર્યરચના અર્થ-હર્ષ રસની કોટ .

૨ અપેના અનેક પ્રકાર છે. અનુ રૂપ સ્વરૂપ દુઃખ-હોડપ્રકાર (સં. ૭, ૨૦. ૧૧-૨૦) થી
આપવામાં આવ્યું છે, જ્યારે એનું વિદિત સ્વરૂપ તો પ્રસાપના (સં. ૮૩) થી મળેલ છે.

ઈક્ષિત=અવલોકન, ઈશન.

અમોહિત=નહિ મુગ્ધ બનેલ.

અક્ષ=(૧) ઇન્દ્રિયા (૨) આત્મા.

સદ્ગમોદારતારોદિતામદ્વનાર્ચાવલીલાપદેદેક્ષિ-

તામોદિતાક્ષઃ=સંગમે ((વકુવેલી એવી) ઉદાર,

તેજસ્વી તથા કામોદીપક એવી લલના-

ઓની એલિના આલાપ તથા શરીરન્ય

અવલોકનથી નહિ મુગ્ધ બની છે

ઇન્દ્રિયો જેની એવા.

યરતમસદ્ગમ ! =ઉત્તમ છે સંગતિ જેની

એવા ! (સં૦)

ઉદાર=અદીન, બલવાન.

તાર=કીકી, આંખની પૂતળી.

ઉદારતારોદિતામદ્વનાર્ચાવલીલાપદેદાક્ષતા-

મોદિતાક્ષઃ=અદીન છે આંખની કીકી જેની

એવી તેમજ ઉદય થયો છે કામદેવનો

જેને વિષે એવી નારીઓની પંક્તિના

આલાપ, દેહ અને અવલોકન વડે

મુગ્ધ નથી બની ઇન્દ્રિયો જેની એવા.

તમ=અંધકાર.

યરતમ=(૧) શ્રેષ્ઠ; (૨) શ્રેષ્ઠ હોઇ કરીને (પશુ)

અંધકારરૂપ.

ઉદિત=કથન.

યરતમસદ્ગમોદારતારોદિતામદ્વનાર્ચાવલીલાપદે-

દેક્ષિતામોદિતાક્ષઃ= (વૈમાનિક દેવ હોવાને

લીધે) ઉત્તમ એવા સંગમની અથવા

ઉત્તમ (હોવા છતાં પણ વીર પ્રભુને

ઉપસર્ગકારી હોવાથી) અંધકારરૂપ

એવા સંગમની (અથવા ઉત્તમ છે સંગતિ

જેની એવી) ઉદાર તેમજ ઉદય કથન

અને કામદેવવાળી સ્ત્રીઓની એલિના

આલાપ, શરીર અને અવલોકન વડે

મોહિત બન્યો નથી આત્મા જેનો એવા.

વિતરત (ધાન્તુ)=આપો.

મવાન્ (મૂન્ મવત્)=આપ.

વીર ! (મૂન્ વીર)=હે મહાવીર, ચોવીસમા

વીરકર !

નિર્વાણશર્માણિ=મોક્ષનાં મુખોને.

અયતાર=જન્મ, અવતાર.

જાતાવતાર=યથે છે જન્મ જેનો એવા.

ધરા=પૃથ્વી.

ધરાધીશ=પૃથ્વીપતિ, નૃપતિ.

સિદ્ધાર્ય=સિદ્ધાર્થ, મહાવીર પ્રભુના પિતા.

ધામવ=ગૃહ, મહેલ.

ધરાધીશસિદ્ધાર્યધામ્નિ=પૃથ્વીપતિ સિદ્ધાર્થના મહેલમાં.

અલકૃતિ=અલંકાર, ચુંગાર.

ક્ષમાલકૃતો=પૃથ્વીના ચુંગારને વિષે.

અનયરત=નિરંતર.

સદ્ગમ=(સંસાર-) સંગ, સોળત.

અસદ્ગમોદ ! =(૧) હે સંસાર-સંગ અને હર્ષથી

રહિત; (૨) અવિષમાન છે સંસાર-

સંગનો હર્ષ જેને વિષે એવા ! (સં૦)

અસદ્ગમ ! =હે સંગરહિત !

મંત્ર=હર્ષ.

મોદ ! (મૂન્ મોદ)=હે હર્ષદાયક !

અરત ! (મૂન્ અરત)=હે અનાસક્ત !

રોદિત=રૂદન, શોક.

અરોદિત ! =હે રૂદન-રહિત !

અદ્વના=લલના, નારી.

અનદ્વન ! =અવિષમાન છે લલના જેને એવા !

(સં૦)

આર્ય=આર્ય.

૧ 'માતુ હર્ષિયો માયે' શ્વયેનેકાર્યવન્માતુ-દર્શ દરલીયો મોદઃ ।

૨ આર્યના અનેક પ્રકાર છે. આનું સ્પષ્ટ સ્વરૂપ દ્રવ્ય-સીકપ્રકાશ (સં ૭, ગ્રંથો ૧૫-૩૭)માં આપવામાં આવ્યું છે, જ્યારે એનું વિશિષ્ટ સ્વરૂપ તો પ્રજ્ઞાપના (સં ૩૭)માં દર્શિ-બોધર દ્વારા છે.

અવતૂરિ:

નમતામમરાણાં શિરોરુહેમ્ય-કેરોમ્યઃ સ્વસ્તાઃ સામોદાનાં નિર્નિદ્રાણાં-વિકસિતાનાં મન્દારાણાં
યા માલાસ્તાસાં રજસા-પરાગેણ રજિતાહિ !-પાટલિતચરણ ! ! ધરિત્ર્યા-મુવઃ કૃતાવન !-વિહિતરક્ષણ ! !
વરતમ !-પ્રધાનતમ ! ! સંગમનામ્રો વેવસ્ય સંવન્ધિની ઉદારા તારા ઉદિતાનદ્વા-ઉદ્ગતસ્મરા અથવા વરતમઃ
સંગમઃ-સમાગમો યસ્યાઃ સા વરતમસંગમા ઉવારતારા-અવીનકનીનિકા ઉદિતાનદ્વા-ઉદ્ગતસ્મરા યા
નાર્યાવલી-નારીણાં પદ્મિસ્તસ્યા લાપેન-જલ્પિતેન વેદેન ર્શક્ષિતેન ચ ન મોહિતાનિ અક્ષાણિ-દ્વિન્દ્રયાણિ
યસ્ય સ મવાન્-ત્વં મમ વિતરતુ દે વીરજિન ! નિર્વાણશર્માણિ-મોક્ષસુખાનિ । આતાવતારઃ-અયતીર્ણઃ,
ઉત્પન્ન હત્યર્થઃ । ધરાધીપઃ-ક્ષિતિપતિર્યઃ સિદ્ધાર્યસ્તસ્ય ધાસિ-પૃદે । કર્યમૂતે ! ! ક્ષમાલંકૃતૌ-મુયોપ્લે-
કારમૂતે । અનવરતમ્-અજસ્રમ્ । હે અસદ્મોદ !-સદ્મોદામ્યાં રહિત ! ! યદ્વા સદ્વાદ્યો મોઃ સ નાસ્તિ
યસ્યાસૌ અસદ્મોઃ । સ્યતન્નસુત્વ હત્યર્થઃ । હે અરત !-અનાસક ! ! હે અરોવિત !-રોવનહીન ! ! શોક-
રહિતેત્યર્થઃ । હે અનદ્વન !-અદ્વનારહિત ! ! હે આર્યાવ ! આર્યાનવતિ યસ્તવામન્વજમ્ । ધાસિ કર્યમૂતે ! !
લીલાનાં-વિલાસાનાં પદે-સ્થાને । હે શ્યામન્વજે । મવાન્ કર્યમૂતઃ ! ! ક્ષિતામઃ-ક્ષપિતરોગઃ । હે હિત !-
હિતકારિન્ ! ! ધુનઃ કર્યમૂતઃ ! ! અક્ષોમવાન્-ન મયાન્વિતઃ । હે વીર ! મવાન્ મમ નિર્વાણશર્માણિ
વિતરત્યિતિ સંવન્ધઃ ॥ ૧૩ ॥

અન્વયઃ

હે નમત્-અમર-શિરસ્-રુદ્ધ-સ્વસ્ત-સામોદ-નિર્નિદ્ર-મન્દાર-માલા-રજસ્-રજિત-અહિ !
ધરિત્રી-કૃત-અયન ! અ-સદ્મ-મોઃ । (અથવા અ-સદ્મ ! મસ-વ !) અ-રત ! અ-રોવિત !
(અનવરત) અન્-અદ્વન ! આર્ય-અવ ! હિત । (હે) વીર ! વરતમ ! સદ્મ-ઉવાર-તાર-ઉવિત-
અનદ્વ-નારી-આવલી-લાપ-વેદ-ર્શક્ષિત-અ-મોહિત-અક્ષઃ (અથવા વર-તમ-સદ્મમ ! ઉવાર-તારા-
ઉવિત-અનદ્વ-નારી.....અક્ષઃ અથવા વરતમ-સદ્મમ-ઉવાર-તારા.....અ-મોહિત-
અક્ષઃ) ક્ષમા-અલકૃતૌ લીલા-પદે ધરા-અધીપ-સિદ્ધાર્ય-ધામ્નિ આત-અવતારઃ, ક્ષિત-આમઃ,
અ-સીમ-વાન્, મવાન્ મમ નિર્વાણ-શર્માણિ અનવરતં વિતરતુ !

શીખર્ણ

શિરસ્=મસ્તક.
શિરોરુદ્ધ=કેશ, શાળ.
સ્વસ્ત (શાં ધંસ્)=પટેલ.
સામોદ=મુખંધ, મુખાસ.
સામોદ=મુખંધી.
નિર્નિદ્ર=વિકસિત.
રજિત (શાં રજ)=રંચાયેલા.
અહિ=ચરણ.

મન્દારમરશિરોરુદ્ધસ્વસ્તસામોદનિર્નિદ્રમન્દારમા-
!-મમ ૩૨નારા મુરના કેશ
૧ મુખંધી તેમજ વિકસિત

મન્દારની માલાની પરાગ વટે રંગાયેલા
છે ચરણો જેનાં એવા ! (સં૦)

ધરિત્રી=પૃથ્વી.
ધરિત્રીકૃતાવન ! =પૃથ્વીનું રક્ષણ કરું છું જેવો
એવા ! (સં૦)

વરતમ ! (મં વરતમ)=હે ઉત્કૃષ્ઠ !
સદ્મ=૧) સંગમ (અમનો દેવ); ૨) સોમત.
ઉવાર=ઉદાર.

અનદ્વ=અમર.
નારી=પ્રી.

લાપ=૫૨૫૨ પ્રીતિથી ભ્રમતું તે.

દેહિત=અવલોકન, દર્શન.

અમોહિત=નહિ મુગ્ધ અનેલ.

અશ=(૧) ઇન્દ્રિય; (૨) આત્મા.

સદ્ગોષ્ઠારતાતોદિતાનદ્વનાર્વાવલીલાપદેદેહિ-
તામોદિતાશઃ=સંગમે (વડુવેલી એવી) ઉદાર,
તેજસ્વી તથા કામોદીપક એવી લલના-
ઓની શ્રેણિના આલાપ તથા ચરીરના
અવલોકનથી નહિ મુગ્ધ બની છે
ઇન્દ્રિયો જેની એવા.

વરતમસદ્ગમ=ઉત્તમ છે સંગતિ જેની
એવા । (સં.)

ઠકાર=અદીન, બલવાન.

તાર=દીડી, આંખની પૂતળી.

ઠકારતાતોદિતાનદ્વનાર્વાવલીલાપદેદેહિતા-
મોદિતાશઃ=અદીન છે આંખની દીડી જેની
એવી તેમજ ઉદય થયો છે કામદેવનો
જેને વિષે એવી નારીઓની પંક્તિના
આલાપ, દેહ અને અવલોકન વડે
મુગ્ધ નથી બની ઇન્દ્રિયો જેની એવા.

તમ=અંધકાર.

ઠરતમ=(૧) શ્રેષ્ઠ; (૨) શ્રેષ્ઠ હોઇ કરીને (યજ્ઞ)
અંધકારરૂપ.

ઠવિત=કથન.

વરતમસદ્ગમોદારતાતોદિતાનદ્વનાર્વાવલીલાપદે-
દેહિતામોદિતાશઃ=વૈમાનિક દેવ હોવાને
લીપે) ઉત્તમ એવા સંગમની અથવા
ઉત્તમ (હોવા છતાં પણ વીર પ્રભુને
ઉપસર્ગકારી હોવાથી) અંધકારરૂપ
એવા સંગમની (અથવા ઉત્તમ છે સંગતિ
જેની એવી) ઉદાર તેમજ ઉદય કથન
અને કામદેવવાળી સ્ત્રીઓની શ્રેણિના

આલાપ, ચરીર અને અવલોકન વડે
મોહિત બન્યો નથી આત્મા જેનો એવા.

વિતરત (યાં તુ)=આપો.

મવાન્ (મૂં મવત)=આપ.

વીર ! (મૂં વીર)=હે મહાવીર, ચોવીસમા
લીધેકર ।

નિર્વાણશર્માણિ=મોહનાં મુખોને.

અવતાર=જન્મ, અવતાર.

જાતાવતાત=થયો છે જન્મ જેનો એવા.

ઘરા=પૃથ્વી.

ઘરાધીશ=પૃથ્વીપતિ, નૃપતિ.

સિદ્ધાર્ય=સિદ્ધાર્થ, મહાવીર પ્રભુના પિતા.

ધામન=ગૃહ, મહેલ.

ઘરાધીશસિદ્ધાર્યધામ્નિ=પૃથ્વીપતિ સિદ્ધા-
ર્થના મહેલમાં.

મલકૃતિ=અલંકાર, શુંગર.

ક્ષમાલકૃતૌ=પૃથ્વીના શુંગરને વિરે.

અનવરત=નિરંતર.

સદ્ગ=સંસાર- સંગ, સોભત.

અતદ્વનોદ =(૧) હે સંસાર-સંગ અને હર્ષથી
રહિત; (૨) અવિધમાન છે સંસાર-
સંગનો હર્ષ જેને વિષે એવા । (સં.)

અસદ્ગ=હે સંગરહિત !

મંલ=હર્ષ.

મોદ ! (મૂં મોદ)=હે હર્ષદાયક !

અરત ! (મૂં અરત)=હે અનાસકલ !

રોદિત=રૂઢન, શોક.

અરોદિત ! =હે રૂઢન-રહિત !

અદ્વના=લલના, નારી.

અનદ્વન ! =અવિધમાન છે લલના જેને એવા !

(સં.)

જાર્ય=ચાર્ય.

૧ ' માલુ દર્શિયો માલે ' દત્તનેકાર્યજ્ઞનાર માલ-દર્શ દર્શતીવે મોલ ।

૨ આપના અનેક પ્રકારો છે. આનું સ્વરૂપ સ્વરૂપ દ્રવ્ય-સોડાપ્રકાર (૩૦ ૭, ૨૫૦-૨૫-૨૭) માં
આપવામાં આવ્યું છે, જ્યારે એનું વિશિષ્ટ સ્વરૂપ તો પ્રજ્ઞાપના (૩૦ ૨૭) માં દિ-જોયર થાય છે.

अवचूरिः

नमताममराणां शिरोरुहेभ्यः-केरोभ्यः कस्ताः सामोदानां निर्निदाणां-विकसितानां मन्दाराणां
या मालास्तासां रजसा-परागेण रञ्जितहि । पाटलितचरण ।। धरित्र्या-भुवः कृतावन ।-विहितरक्षण ।।
वरतम ।-प्रधानतम ।। संगमनाम्नो देवस्य संबन्धिनी उदार तारा उदितानद्वा-उद्गतस्मरा अथवा वरतमः
संगमः-समागमो यस्याः सा वरतमसंगमा उदारतारा-अर्चनकनीनिका उदितानद्वा-उद्गतस्मरा या
नार्यावली-नारीणां पङ्क्तिस्तस्या लापेन-जल्पितेन वेहेन ईक्षितेन च न मोहितानि अक्षानि-इन्द्रियाणि
यस्य स भवान्-त्वं मम वितरतु हे धीरजिन । निर्वाणशार्माणि-मोक्षसुखानि । जातावतारः-अवतीर्णः,
उत्पन्न इत्यर्थः । धराधीशः-क्षितिपतिर्यः सिद्धार्थस्तस्य धाम्नि-गृहे । कथंभूते ।। क्षमालकृती-भुयोऽल-
कारभूते । अनवरतम्-अनन्तरम् । हे असङ्गमोक् ।-सङ्गमोदाम्यां रहित ।। यद्वा सङ्गाद् यो मोक्षः स नास्ति
यस्यासी असङ्गमोक्षः । स्वतन्त्रसुख इत्यर्थः । हे अरत ।-अनासक्त ।। हे अरोदित ।-रोदनहीन ।। शोक-
रहितेत्यर्थः । हे अनङ्गन ।-अङ्गनारहित ।। हे आर्याव । आर्यानयति यस्तशमन्त्रणम् । धाम्नि कथंभूते ।।
सीलानां-विलासानां पदे-स्थाने । हे इत्यामन्त्रणे । भवान् कथंभूतः ।। क्षितामः-क्षपितरोगः । हे हित ।-
दिनकारि ।। पुनः कथंभूतः ।। अक्षोभयान्-न भयान्वितः । हे धीर । भवान् मम निर्वाणशार्माणि
वितरयितुं संबन्धः ॥ १३ ॥

अन्यपः

हे नमद्-अमर-शिरस्-रुह-रहत-सामोद-निर्निद-मन्दार-माला-रजस्-रञ्जित-अङ्गे ।
परित्री-कृत-अयम । अ-सङ्ग-मोक्ष । (अथवा अ-सङ्ग । मस-व ।) अ-रत । अ-रोदित ।
(अनवरत) अ-अङ्गन । आर्य-अव । हित । (हे) धीर । वरतम । सङ्गम-उदार-तार-उदित-
अमङ्ग-नारी-आवली-लाप-वेह-ईक्षित-अ-मोहित-अक्षः (अथवा वर-तम-सङ्गम । उदार-तारा-
उदित-अमङ्ग-नारी.....अक्षः अथवा वरतम-सङ्गम-उदार-तारा.....अ-मोहित-
अक्षः) क्षमा-अलङ्कृती लीला-पदे धरा-अधीश-सिद्धार्थ-धाम्नि जात-अवतारः, हित-आमः,
अ-क्षोभ-दाह, भवान् मम निर्वाण-शार्माणि अनवरतं वितरतु ।

२।७६।

शिरस्=५४५।
शिरोरुह=रुह, बाहू
रजस् (५० सं०)=५४६।
आमोद=मुखं, मुखा-
सामोद=मुखं
निर्निद=निद्रित
रञ्जित (५० सं०)=५४७।
अङ्ग=अङ्गु-
नमद्-शिरस्-रजस्-सामोद-निर्निद-मन्दार-
लाप-वेह-ईक्षित-अ-मोहित-अक्षः
५४५ ५४६ ५४७ ५४८ ५४९ ५५० ५५१ ५५२ ५५३ ५५४ ५५५ ५५६ ५५७ ५५८ ५५९ ५६० ५६१ ५६२ ५६३ ५६४ ५६५ ५६६ ५६७ ५६८ ५६९ ५७० ५७१ ५७२ ५७३ ५७४ ५७५ ५७६ ५७७ ५७८ ५७९ ५८० ५८१ ५८२ ५८३ ५८४ ५८५ ५८६ ५८७ ५८८ ५८९ ५९० ५९१ ५९२ ५९३ ५९४ ५९५ ५९६ ५९७ ५९८ ५९९ ६०० ६०१ ६०२ ६०३ ६०४ ६०५ ६०६ ६०७ ६०८ ६०९ ६१० ६११ ६१२ ६१३ ६१४ ६१५ ६१६ ६१७ ६१८ ६१९ ६२० ६२१ ६२२ ६२३ ६२४ ६२५ ६२६ ६२७ ६२८ ६२९ ६३० ६३१ ६३२ ६३३ ६३४ ६३५ ६३६ ६३७ ६३८ ६३९ ६४० ६४१ ६४२ ६४३ ६४४ ६४५ ६४६ ६४७ ६४८ ६४९ ६५० ६५१ ६५२ ६५३ ६५४ ६५५ ६५६ ६५७ ६५८ ६५९ ६६० ६६१ ६६२ ६६३ ६६४ ६६५ ६६६ ६६७ ६६८ ६६९ ६७० ६७१ ६७२ ६७३ ६७४ ६७५ ६७६ ६७७ ६७८ ६७९ ६८० ६८१ ६८२ ६८३ ६८४ ६८५ ६८६ ६८७ ६८८ ६८९ ६९० ६९१ ६९२ ६९३ ६९४ ६९५ ६९६ ६९७ ६९८ ६९९ ७०० ७०१ ७०२ ७०३ ७०४ ७०५ ७०६ ७०७ ७०८ ७०९ ७१० ७११ ७१२ ७१३ ७१४ ७१५ ७१६ ७१७ ७१८ ७१९ ७२० ७२१ ७२२ ७२३ ७२४ ७२५ ७२६ ७२७ ७२८ ७२९ ७३० ७३१ ७३२ ७३३ ७३४ ७३५ ७३६ ७३७ ७३८ ७३९ ७४० ७४१ ७४२ ७४३ ७४४ ७४५ ७४६ ७४७ ७४८ ७४९ ७५० ७५१ ७५२ ७५३ ७५४ ७५५ ७५६ ७५७ ७५८ ७५९ ७६० ७६१ ७६२ ७६३ ७६४ ७६५ ७६६ ७६७ ७६८ ७६९ ७७० ७७१ ७७२ ७७३ ७७४ ७७५ ७७६ ७७७ ७७८ ७७९ ७८० ७८१ ७८२ ७८३ ७८४ ७८५ ७८६ ७८७ ७८८ ७८९ ७९० ७९१ ७९२ ७९३ ७९४ ७९५ ७९६ ७९७ ७९८ ७९९ ८०० ८०१ ८०२ ८०३ ८०४ ८०५ ८०६ ८०७ ८०८ ८०९ ८१० ८११ ८१२ ८१३ ८१४ ८१५ ८१६ ८१७ ८१८ ८१९ ८२० ८२१ ८२२ ८२३ ८२४ ८२५ ८२६ ८२७ ८२८ ८२९ ८३० ८३१ ८३२ ८३३ ८३४ ८३५ ८३६ ८३७ ८३८ ८३९ ८४० ८४१ ८४२ ८४३ ८४४ ८४५ ८४६ ८४७ ८४८ ८४९ ८५० ८५१ ८५२ ८५३ ८५४ ८५५ ८५६ ८५७ ८५८ ८५९ ८६० ८६१ ८६२ ८६३ ८६४ ८६५ ८६६ ८६७ ८६८ ८६९ ८७० ८७१ ८७२ ८७३ ८७४ ८७५ ८७६ ८७७ ८७८ ८७९ ८८० ८८१ ८८२ ८८३ ८८४ ८८५ ८८६ ८८७ ८८८ ८८९ ८९० ८९१ ८९२ ८९३ ८९४ ८९५ ८९६ ८९७ ८९८ ८९९ ९०० ९०१ ९०२ ९०३ ९०४ ९०५ ९०६ ९०७ ९०८ ९०९ ९१० ९११ ९१२ ९१३ ९१४ ९१५ ९१६ ९१७ ९१८ ९१९ ९२० ९२१ ९२२ ९२३ ९२४ ९२५ ९२६ ९२७ ९२८ ९२९ ९३० ९३१ ९३२ ९३३ ९३४ ९३५ ९३६ ९३७ ९३८ ९३९ ९४० ९४१ ९४२ ९४३ ९४४ ९४५ ९४६ ९४७ ९४८ ९४९ ९५० ९५१ ९५२ ९५३ ९५४ ९५५ ९५६ ९५७ ९५८ ९५९ ९६० ९६१ ९६२ ९६३ ९६४ ९६५ ९६६ ९६७ ९६८ ९६९ ९७० ९७१ ९७२ ९७३ ९७४ ९७५ ९७६ ९७७ ९७८ ९७९ ९८० ९८१ ९८२ ९८३ ९८४ ९८५ ९८६ ९८७ ९८८ ९८९ ९९० ९९१ ९९२ ९९३ ९९४ ९९५ ९९६ ९९७ ९९८ ९९९ १०००

मन्दारनी भालानी पराग पदे रंगारंगेता
छि अरवेता नेनां अेष ! (५०)
परित्री=पृथ्वी.
परित्रीकृतायम ! =पृथ्वीनुं रक्षय कर्तुं ॥ नेमे
अेष ! (५०)
वरतम ! (५० वरतम) =दे उरुध !
सङ्गम=(१) संगम (५० मने देन), (२) सेमन.
उदार=उदार.
अमङ्ग=अमङ्ग.
नारी=नारी.
लाप=५४५५५ मीनिधी अक्षय ने.

સર્વદા વિષયથી અનાસક્ત (નંદિવર્ધનના લઘુ ખાંધવ) ! હે રૂદ્રનરહિત (દેવાધિદેવ) ! હે વનિતાથી વિમુખ (વિશેષર) ! હે આર્ય (જનો) ના રક્ષક ! હે કલ્યાણકારી (જિનેશ્વર) ! હે વીર (પરમાત્મા) ! હે ઉત્તમ (અદિહંત) ! (વૈમાનિક દેવ દોવાને લીધે) ઉત્તમ એવા [અથવા ઉત્તમ (દોવા છતાં પણ વીર પ્રભુને ઉપસર્ગ કરનારા દોવાથી) અંધકારરૂપ એવા] સંગમની ઉદાર છે નેત્રની કીકીઓ, ધ્વનિ તેમજ કામદેવ જેનાં એવી અબલાની આવલિના આલાપ, અંગ અને (કટાક્ષપૂર્વકનાં) અવલોકન વડે મોહિત બની ગઇ નથી ઇન્દ્રિયો જેની એવા, અને વળી સુદિના શૂંઝરરૂપ અને વિલાસના વ.સરૂપ એવા સિદ્ધાર્થ નૃપતિના મહેલમાં અવતર્યા છે જેઓ એવા તેમજ નાશ કર્યો છે (અન્ય પ્રાણીઓ) ના રોગોનો જેમણે એવા તથા વળી શોભથી રહિત એવા આપ અને મોક્ષનાં મુખો અર્પો.”—૯૩

રૂપકીકરણુ

વીર પ્રભુનું ચરિત્ર—

આ શિવીસમા યાને આ અવસર્પિણીમાં થયેલા અન્તિમ તીર્થાર વીર પ્રભુને જન્મ સિદ્ધાર્થ નૃપતિના સુત્રિયકુંડ નગરમાં થયો હતો. જેમના પિતાનું નામ સિદ્ધાર્થ હતું અને જેમની માતાનું નામ ત્રિશલા હતું. આ અવસર્પિણીમાં થઇ ગયેલા મુનિમુખન સ્વામી અને અદિદેવે તેમ સિવાયના અન્ય તીર્થારથી જેમ તેઓ કારણે ગોત્રના (ગાત્ર વંદના) હતા તેમને મુવર્ણવર્ણી દેહ સિંહના લાંછનથી વિશેષ યોગતો હતો. જેમની ઊંચાઈ સાત હાથ જેટલી હતી. બહોલ (૭૨) વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં તેઓ શિવાળીની પાછલી રાત્રિએ પરમ પાને પ.મ્બલ.^૧

હાલમાં આજ જિનેશ્વરનું શાસન પ્રવર્તે છે અને જે જેન ધર્મ અત્યારે પ્રવર્તે છે, તે તેમને જ પ્રભાવ છે. વિશેષમાં અત્યારના સમસા સાધુઓ તેમના ઔતમાદિ અભ્યાર ગુણધર્મોનાં મુદ્ધર્માં સ્વામીની ઓલાદના છે.

વીર શબ્દના સંબંધી વિચાર—

‘વીર’ શબ્દ માટે નિરૂપા કરતાં અનુયોગદ્વારે—વૃત્તિ, યોગશક્તિ અને ધર્મ—સંપ્રદાય પણ કહ્યું છે કે—

“વિહારયતિ દત્તકર્મ, તવસા જ વિતાગ્તે ।

તપોર્ધાર્દેય પુકથ, તવમાર્ હાર હતિ શ્વતઃ ॥”

અર્થાત્ જે કર્મનું વિદારણ કરે છે તથા તપશ્ચર્યાથી વિરજમાન ॥ તેમજ તપ-રત્નિદે મુજા છે, તે ‘વીર’ કહેવાય છે.

૧ આ વાગને ઉંડીને જીવિનપ્રભામુદિએ ૧૮ શ્લોક-૪૫૫૬ શ્રીવીર-નિર્વાણ-૫૫૫૬-૫૫૫૭ એ નામનું એક મનોરંજક કાવ્ય રચ્યું છે.

આર્ચાય ! =હે આર્યોના રક્ષક !

પદ્મ=સ્થાન.

લીલાપદે=ક્રીડાના સ્થાન (રૂપ).

ક્ષિત (પાં સિ) =નાશ કરેલ.

સિતામઃ=શીવ યથો છે રાગ જેનો એવા.

દિન ! (મૂં દિન) =હે કપ્યાનુકારી !

હોમ=ઉદ્દેગ.

અજોમયાન્=ઉદ્દેગરહિત, ભયરહિત.

શ્લોકાર્થ

વીર પ્રભુને વિનંતિ—

“ નમન કરનારા અમરોના ઠેરા ઉપરથી પડેલી એવી સુવાસિત તેમજ વિકસિત મન્દારની (અર્થાત્ હૃદયવૃક્ષનાં કુસુમોની) માલાઓની રજ વડે રંગાયેલાં છે એ જેનાં એવા હે (નાથ) ! પૃથ્વી (વાસી પ્રાણીઓ) નું રક્ષણ કર્યું છે જણે એવા હે (પ્રભુ) (સ્ત્રી) સંગ અને (ઇષ્ટની પ્રાપ્તિથી યતા) હર્ષથી રહિત [અથવા અવિધમાન છે (સંસાર સંગનો હર્ષ જેને વિષે એવા, અથવા સંગતિથી ઉત્પન્ન થતા હર્ષથી રહિત (અસ્વતંત્ર સુખનો અનુભવ કરનારા) એવા અથવા હે અનિષ્ટ સંગથી રહિત ! હે હર્ષશીલ (સ્વામિન્)] ! હે (વિપયથી) અનાસક્ત (ભગવન્) ! હે રૂદ્ર (અર્થાત્ શૈલ) રાજા (ઈશ્વર) ! હે વનિતાથી વિમુખ (પરમેશ્વર) ! હે આર્ય (જનો) ના રક્ષક ! હે હિતકારી (કલિ) હે વીર (જિનેશ્વર) ! હે ઉત્તમ (જગદીશ) ! સંગમ (નામના દેવે અનુકૂલ ઉપકરવાની ખાતર વિકુર્વેલી એવી) ઉદાર, તેજસ્વી તેમજ કામોદીપક કામિનીઓની શ્રેણિ સંભાળણ તથા દેહના અવલોકનથી અમોહિત છે ઇન્દ્રિયો જેની એવા [અથવા અત્યંત અલીપ્ત છે સંગતિ જેની એવી તથા વિશાળ છે નેત્રની કીડી જેની એવી તેમજ ઉદય થયો મદનનો જેને વિષે એવી મહિલાઓની પંક્તિના આલાપ તથા દેહ તેમજ અવલોકન (અદ્યપિ પશુ) મુગ્ધ નથી બની ગઇ ઇન્દ્રિયો જેની એવા, અથવા અતિ શ્રદ્ધ છે સંગ જેની એવા હે (ત્રૈલોક્ય-પતિ) ! અહીં છે નેત્રની કીડીઓ જેની એવી તેમજ કામોદીપક કામિનીઓની પંક્તિના સંભાળ તથા દેહ-દર્શન વડે (પશુ) મોહ નથી પાર્યો આત્મા જેનો એવ વળી ભૂમંડલના ભૂપણરૂપ અને ક્રીડાના સ્થાનરૂપ એવા સિદ્ધાર્થ પૃથ્વીપતિના ભવન જન્મ થયો છે જેનો એવા તેમજ નષ્ટ થયો છે રાગ જેનો એવા તથા વળી શૈભ-રહિત એ આપ મને નિરંતર નિર્વાણનાં સુખો સમર્પો.”

અથવા

“ પ્રણામ કરનારા દેવોના ઠેરા ઉપરથી પડેલી એવી સુગંધી તેમજ વિકસિત મન્દાર (નામના દેવ-વૃક્ષ) ની માલાઓની રજ વડે રંગાયેલાં છે ચરણો જેનાં એવા હે (સિદ્ધાર્થ સુત) ! વિશ્વ (માં વસનારા પ્રાણીઓ) નું રક્ષણ કર્યું છે જણે એવા હે (ત્રિશક્તી-ન-દન) હે (અનિષ્ટ) સંગથી રહિત (યશોદા-પતિ) ! હે હર્ષશાયક (મિયદર્શનાના પિતા) !

સર્વદા વિષયથી અનાસક્ત (નંદિવર્ધનના લઘુ બાપવ) ! હે રૂઢનરહિત (દેવાધિદેવ) ! હે
વનિતાથી વિમુખ (વિદેશર) ! હે આર્ય (જનો) ના રક્ષક ! હે કટ્યાણુકારી (જિનેશ્વર) !
હે વીર (પરમાત્મા) ! હે ઉત્તમ (અરિહંત) ! (વૈમાનિક દેવ હોવાને લીધે) ઉત્તમ
એવા [અથવા ઉત્તમ (હોવા છતાં પણ વીર પ્રભુને ઉપસર્ગ કરનારા હોવાથી) અંધકારરૂપ
એવા] સંગમની ઉદાર છે નેત્રની કીકીઓ, ધ્વનિ તેમજ કામદેવ જેનાં એવી અબલાની
આવલિના આલાપ, અંગ અને (કટાક્ષપૂર્વકનાં) અવલોકન વડે મોહિત બની ગઇ નથી
ઇન્દ્રિયો ભેળી એવા, અને વળી સુદ્ધિના ચુંગરરૂપ અને વિલાસના વસરૂપ એવા સિદ્ધાર્થ
નૃપતિના મહેલમાં અવતર્યા છે જેઓ એવા તેમજ નાશ કર્યો છે (અન્ય પ્રાણીઓ) ના
શોભોને જેમણે એવા તથા વળી શોભથી રહિત એવા આપ મને મોક્ષનાં
સુખો આપો. ”—૬૩

સ્પષ્ટીકરણ

વીર પ્રભુનું ચરિત્ર—

આ યોવીશ્રમા યાને આ અવસર્પિણીમાં થયેલા અન્તિમ લીરકર વીર પ્રભુને જન્મ
સિદ્ધાર્થ નૃપતિના સુત્રિયકુંડ નગરમાં થયો હતો. એમના પિતાનું નામ સિદ્ધાર્થ હતું અને
એમની માતાનું નામ ત્રિશલા હતું. આ અવસર્પિણીમાં થઈ ગયેલા મુનિશ્રુવત સ્વામી અને
અદિત્યેન્દ્ર સિવાયના અન્ય લીરકરની જેમ તેઓ કારકપ્રયોગના (જ્ઞાત વંશના) હતા. તેમને
સુવર્ણવર્ણી રેફ સિંહના લાંછનથી વિશેષ શોભતો હતો. એમની લાંબાઈ સાત હાથ ભેટલી હતી.
મહોત્તર (૭૨) વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં તેઓ લીલાળીની પાછલી સત્રિએ પરમ પદને પામ્યા.

હાલમાં આજ જિનેશ્વરનું શાસન પ્રવર્તે છે અને જે જૈન ધર્મ અત્યારે પ્રવર્તે છે, તે તેમનોજ
પ્રભાવ છે. વિશેષમાં અત્યારના સમસ્ત સાધુઓ તેમના ગૌતમાદિ અધ્યાર ગણધર્મામાંના
સુધર્મા સ્વામીની ઓલાદના છે.

વીર શબ્દના સંબંધી વિચાર—

‘વીર’ શબ્દ માટે નિરૂપિત કરતાં અનુયોગદ્વાર-વૃત્તિ, યોગશાસ્ત્ર અને ધર્મ-સંગ્રહમાં
પણ કહ્યું છે કે—

“વિકારયતિ યત્કર્મ, તદ્વચા ચ વિરાગતે ।

તપોવીર્યેણ મુક્તય, તસ્માદ્ વીર इति स्मृतः ॥”

અર્થાત્ જે કર્મનું વિદારણ કરે છે તથા તપસ્યથી વિરાગમાન છે તેમજ તપ-શક્તિથી
મુક્ત છે, તે ‘વીર’ કહેવાય છે.

૧ આ વાતને ઉંડીને શીજિનપ્રભાસૂરિએ ૧૯ શ્લોક-પ્રમાણકે લી
એ નામનું એક મતેરજક કાવ્ય ગ્રંથમાં લે

સ્તવ

‘વીર’ શબ્દનો ંયુત્પત્તિ-અર્થ પણ ઉપર્યુક્ત વાતની સાક્ષી પૂરે છે, કેમકે “વિરેન્દ્ર-
 રૂપતિ-મેરવતિ કર્માણિ इति वीरः” અર્થાત્ જે વિશેષ કરીને કર્મોને મેરે છે, ધક્કા મારે છે,
 આત્માથી અલગ પાડી તેને દેશવટો કે છે, તે ‘વીર’ છે. આ ‘વીર’ શબ્દની ંયુત્પત્તિ છે.

વિશેષમાં ‘વીર’ શબ્દની ંયુત્પત્તિ અન્ય રીતે પણ વિચારી શકાય તેમ છે. જેમકે “વિરિ-
 ર્ક-ઠ્ઠમીઃ તપોરૂપા તીર્થકરનામકર્મરૂપા વા તયા રાજતે इति वीरः” અર્થાત્ તપશ્ચર્યારૂપ અથવા તીર્થ-
 કર-નામકર્મરૂપ વિશિષ્ટ લક્ષ્મી વડે જે શોભે છે તે ‘વીર’ છે; અથવા “વિશિષ્ટા દીરો-જ્ઞાનમયઃ
 વીરઃ” અર્થાત્ વિશિષ્ટ જ્ઞાન જેનું તે ‘વીર’ કહેવાય; અથવા “વિશિષ્ટા પદ્મવિંશદામુખેવ
 ફલ-વાણી વસ્ય इति वीरः” અર્થાત્ પાંત્રીસ વાણીના શુભે કરીને યુક્ત હોવાને લીધે વિશિષ્ટ વર્ણ
 છે જેની તે ‘વીર’ કહેવાય.

વીર પ્રભુની વીરતા—

વીર પ્રભુની વીરતા તો તેમનો જન્મસિદ્ધ હક હોય એમ લાગે છે, એ સંબંધમાં નિવેદન
 કરવાનું કે હરેક તીર્થકરનો જન્મ ચતાં તેમનો જલાભિષેક મેરૂ પર્વત ઉપર કરવામાં આવે છે, જે
 નિયમાનુસાર વીર પ્રભુનો પણ તથાવિધ જલાભિષેક કરતી વેળાએ સૌધર્મ-દ્રને ચંકા થઈ કે
 આ નાનું બાલક આવો ‘પ્રજાત જલનો પીધ કેમ સહન કરશે ? આથી તે ઈન્દ્ર જલાભિષેક કરતાં
 અચકચો. આ વાત અવધિજ્ઞાનથી ત્રિજ્ઞાની પ્રભુએ જાણી અને પોતાના ઠાળા પગના અંશુકાથી મેરૂ
 પર્વતને ચાંપ્યો. એટલે તે તરતજ કમ્પી લાગ્યો. આથી આખી આલમમાં ખજાનગાદ થઈ રહ્યો. આ
 પ્રકારનું પ્રભુનું અનુપમ બળ એધને ઈન્દ્ર તેનું ‘મહાવીર’ એવું નામ પાડ્યું. વિશેષમાં આમલકી
 કીધ કરતાં પણ તેમણે દેવને હરાવ્યો (આ સંબંધમાં જુઓ વીર-સકલતામરનું પૃ. ૧૦).

આ ઉપરાંત કર્મ-કટક ઉપર વિજય મેળવવાને તો તેમણે અનાર્થ દેશમાં પણ વિહાર કર્યો
 હતો એટલુંજ નહિ, પરંતુ તેમણે ‘યોદ્ધા તપશ્ચર્યા પણ કરી હતી.

આ ઉપરાંત વીરમાં વીરતા હોવાનું સિદ્ધ થાય છે. અરે તેમની અપૂર્વ વીરતા વિચારતાં
 તેમને ‘મહાવીર’ કહેવામાં આવે તો તે પણ કંઈ બોદું નથી. આ વાતની કંકપસૂત્ર (સૂ. ૧૦૮)ને

૧ આ સંબંધમાં જુઓ વીર-સકલતામર (પૃ. ૧૦).

૨ મહાવીર સ્વામીએ ઠીકા સહજ કરી ત્યારથી પાંડિને સાથ માર વર્ષ અને એક પખવાડીવામાં નીચે
 ફુલની વરસાદ કરેલી દેવથી ‘યોદ્ધા’ જન્મ નામ છે એમ વિદ્ય થાય છે—

એક જ ચત્રિક, ત્રણ મુખવત્કપળ, જ દ્વિમંત્રિક, ત્રણ માસિક, બેનેર અર્ધમાસિક, બે
 વિરહિક, બે દેવચત્રિક, બે અદીપચત્રિક, બદ, મહાબદ અને ચરેત્રમર એ નામની બે, ચાર બેનેર
 વિરહીક પ્રવિષ્ટએ, દીશાકમ્પી નવચત્રિક જ આનંદના વાત દિવસ એના ક્ષત્રી અભિષેકપૂર્વક ઉત્તરમાં, ત્રણ
 અરધપ્રજા, એની રત્ન કહેવેનંદુલા એક દરિયી ત્રણ પ્રવિષ્ટએ અને બીજી એવનુત્રીમ જ, અર્ધ
 સદા ત્રણ વર્ષ અને એક રમત-વિષય તેમણે રજા તબુરને એવનુત્રીમમાં પારખી (પારખા) કર્યો હતો.
 તેમજ વિષય-વજા કે મુદ્ર-વજા (હરણ) ને કરી કરો જ નથી, વિદેશમાં તેમણે કરેલ જ વિદે
 રાન્યે વિદેશ કરી

નિમ્ન-લિખિત પદક સાક્ષી પૂરે છે:—

“એમલે મયમેલવાળે પરીસહોવસગાળે સન્નિસમે પદિમાળે વાનુ ધીમે અરતિરનિહરે દુરિર લીલિયમેવને દેવેહિં સે જામ કયે સવળે મયવે મહાવીરે ।”

અર્થાત્ (લીલળી પ્રમુખના અકરમાત્) અય અને (સિદ્ધાદિક) ભેરવને વિષે અયગ, (હુધાદિક બાવીસ) પરીપદ અને (દિવ્યાદિક સોળ) ઉપસંગેને (છતી શક્તિએ) દામાપૂર્વક સહન કરનારા, (ભદ્રાદિક) પ્રતિભાઓના પાલક, અરતિ અને રતિમાં સમાન, રામ-દ્વેષથી રહિત તેમજ વીર્ય-યુક્ત પ્રભુ હોવાથી દેવોએ તેમનું ‘અમલુ ભમવાનું મહાવીર’ એવું નામ પાડ્યું.

વીર પ્રભુનાં અન્ય નામો—

વીર પ્રભુનાં મહાવીર, વર્ધમાન, દેવાર્ધ અને જ્ઞાત-નન્દન એ નામાન્તરો છે. વિશેષમાં આ નામો સાર્થક છે. ‘મહાવીર’ નામની સાર્થકતા તે ઉપર્યુક્ત દરીકત ઉપરથી જોઈ શકાતી હોવાથી ભાકીનાં નામોના અર્થથી વિચાર કરવો બાકી રહે છે. જનમથી માંડીને જ્ઞાન-ક્રિમાં ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી તે માટે અથવા પ્રભુ જર્મમાં આવ્યા ત્યારથી તેમના પિતાના જ્ઞાત કુલમાં ધન, ધાન્ય પ્રમુખ ઋદ્ધિની વૃદ્ધિ થઈ તેટલા માટે પ્રભુનું વર્ધમાન નામ સાર્થક થાય છે. દેવાર્ધના સંબંધમાં (૧) ઇન્દ્રાદિક દેવોના સ્થાથી તરીકે, (૨) દેવો વડે પૂજિત કે પ્રાપ્ય તરીકે તેમજ (૩) દિવ્ય આર્થ તરીકે એમ ત્રણ રીતે વિચાર થઈ શકે છે. જ્ઞાન કુલમાં ઉત્પન્ન થવાથી સિદ્ધાર્થને ‘જ્ઞાત’ કહેવામાં આવે છે, આથી કરીને તેમના પુત્ર મહાવીર પ્રભુને જ્ઞાત-નન્દન કહેવા એ વાસ્તવિક છે.

પદ્ય-વિચાર—

આ તેમજ ત્યાર પછીનાં ત્રણ પદો પણ કવિવર ભાવભૂતિદ્રુવ આજ્ઞની-આધેષ નામના નાટકના પંચમ અંકમાં રવાયેલા એક સંગ્રામનામક મહાપ્રલોકની એમ દૃઢક વૃત્તમાં રચાયેલ છે. આ દૃઢક નામના સમવૃત્તના અનેક પ્રકારો છે. એ વૃત્તના પ્રત્યેક ભરણમાં ૨૭ અક્ષરો કે તેથી વધારે છેક ૬૬૬ સુધી અક્ષરો હોય છે. પરંતુ આ દરેક પ્રકારના ‘દૃઢક’માં પ્રથમના છ અક્ષરો દ્વિત્વ હોય ॥ અર્થાત્ બે નમણુ હોય છે, બ્યારે બાકીના અક્ષરો રમણુ, અમણુ કે સમણુના હોય છે. આ તો આ ચારે પદો ૩૩ અક્ષરવાળાં ચાર ભરણોથી યુક્ત છે અને તેમાંના પ્રથમના છ અક્ષરો નિયમાનુસાર દ્વિત્વ પાને લાયક છે, બ્યારે બાકીના ૨૭ અક્ષરો રમણુમાં રચેલા છે. આ વાત આ પદના પ્રથમ ભરણુ તરફ દિશિવાત કરવાથી જોઈ શકાય છે. એમ કે—

ન મ ધ | મ ર તિ | રો ક જ્ઞા | જ્ઞા ત તા | સો દ નિદ | નિર ર મ્ | રા ર મ્ |
 ~ ~ ~ | ~ ~ ~ | ~ ~ ~ | ~ ~ ~ | ~ ~ ~ | ~ ~ ~ | ~ ~ ~ |
 ન મ ર ર ર ર ર
 તા ર જો | રમ્ મિ તાંદ | રે પ તિ | ઠી ક તા |
 ર ર ર ર

૧ બપા—અહીં અયમેલવાળો: પરીવરોપસર્ગાળો સન્નિસમે પદિમાળો વાનુ ધીમે અરતિરનિહરો દુરિર લીલિયમ્વનો દેવેલ્લસય જામ જુને અમલો મમજાવ મહાવીર ।

‘समीहितं’ बाञ्छितम् । ‘सा’ । ‘अर्हता’ जिनानाम् । ‘संहतिः’ सङ्घातः । ‘भक्तिभाजा’ , अनुरागजुषाम् । ‘भवाम्भोधिसम्भ्रान्तभव्यावलीसेविता’ भवाम्भोधी सम्भ्रान्ता-आकुलीभूता या भव्यावली तया सेविता । ‘असद्वनमदशोकपृथ्वी’ सद्वना च-सोपतापा च मदशोकाभ्यां पृथ्वी च-वितता च या न भवति सा । ‘ईक्षणपा’ ईक्षणानि-चक्षुषि ज्ञानानि वा प्राति-पूरयति-आप्याययति या सा । ‘यशोभातपत्रमभागुर्वराराट्परेताहितारोचितं’ यशोभातानि-(फीत्यां) शोभना(भिता)नि पत्राणि-चादनानि प्रभजन्ते ये उर्वराराजः-पृथ्वीपतयः परेताः-पिशाचाः अहयो-नागाः ताराः-उद्योतिष्काः तेषां उचितं-योग्यम् । यस्याः समवसरणं अत्र अराराद् सा अर्हता संहतिः समीहितं भक्तिभाजां प्रवितरतु इति सम्बन्धः ॥ ९४ ॥

अवचुरिः

समवसरणं-धर्मदेशनास्थानं यस्याः अत्र-अस्मिन् अराराद्-भृशमराजत सा अर्हता ततिर्भक्ति-भाजा समीहितं वितरतु । समवसरणं कथंभूतम् । स्फुरत्केतुः-धर्मव्यज्रदण्ड-धर्मचक्र आनको-देव-इन्दुभिः अनेकपद्मानि-सुरकृतकमलानि इन्दुवृक्षधामराणि-चन्द्रावशातप्रकीर्णकानि उत्सर्पिणी साल-शयी-आकारत्रयं प्रधानायनमदशोकद्रुमः दृष्टिपुस्तवमूलच्छायावपत्रत्रयं तस्य प्रभा-कान्तिस्तया गुरु-मदार्हम् । पुनः किंभूतम् । परेता-अपगतः अहिताः-शत्रवो तेषां तैरारोपित-शोभितम् । अपया परा-प्रधाना इताहिता-गतशत्रुस्तिर्यहतां संदृष्टेविशेषणे । आरोचितं-शोभितम् । संदृष्टिः कथंभूता । मयाम्भोधी-संसारसमुद्रे संभ्रान्ता-आकुलीभूता या मय्यावली तया सेविता । पुनः कथंभूता । सद्वना-सोपतापा च मदशोकाभ्यां दृष्टी-वितता च या न भवति । ईक्षणानि-चक्षुषि ज्ञानानि वा प्राति-पूरयति सा । यशसा भातानि-शोभितानि पत्राणि-चादनानि प्रभजन्ते ये उर्वराराजः-पृथ्वीपतयः परेताः-पिशाचा अहयो-नागास्तारा-उद्योतिष्कास्तेषामुचितं-योग्यम् । समवसरणविशेषणमिदम् ॥ ९४ ॥

अन्ययः

यस्याः स्फुरत्-केतु-चक्र-आनक-अनेक-पद्म-इन्दु-वृक्ष-धामर-उत्सर्पिन्-साल-शयी-सद्व-अवनमद-अशोक-दृष्टी-क्षण-प्राय-शोभा-आतपत्र-प्रभा-गुरु, परेत-अहित-आ-रोपितं [अपया आर-उचितं], (अ-स-व्ययन-मद-शोक-दृष्टि), यशस्-भात-पत्र-प्रभाज-उर्वरा-राज-परेत-अहि-तारा-उचितं (रोचितं) समवसरणं अत्र अराराद्, सा (परा, इत-अहिता) मय-अम्भोधि-संभ्रान्त-मध्य-आवली-सेविता, अ-स-व्ययन-मद-शोक-दृष्टी, ईक्षण-प्रा अर्हता संदृष्टिः भक्तिभाजा समीहितं प्रवितरतु ।

श्लो६।१

समवसरणं (म० समवसरण) = धर्म-देशनानु

स्थान.

चक्र = (धर्म-) चक्र.

आनक = दृष्टि.

इन्दु = चन्द्र.

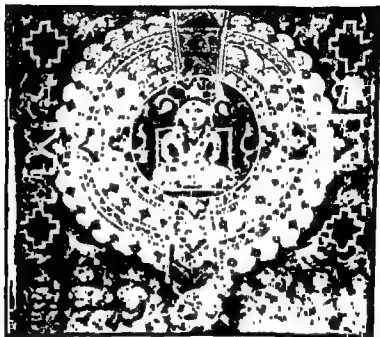
३७

धामर = धामर.

उत्सर्पिन् = अर्हता, प्रसरता, ओ३ ओ३धी
आजग वधता.

साल = ग६.

अवनमद (पा० नय) = नम्र, नमन करतु.

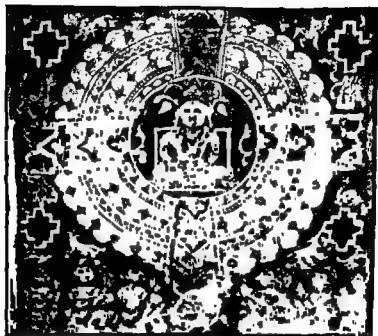
समवसरणम्

समन्वयविद्या

समदसरणम्

नमदमरणम्

સ્તોત્રાર્થ

વિષ્ણુ-પ્રકાશની રૂપરેખા—

‘દેવ-પ્રમાણ (ધર્મ-પ્રમાણ) દેવ, (ધર્મ-પ્રમાણ) વાક, (દેવ-પ્રમાણ) કુન્દુગિ, અનેક (સુવર્ણ-પ્રમાણ) કમલ, અન્દ્ર જેવી કાન્તિશાળી આમર, પ્રચાર પામતા (સ્વ-રૂપ-પ્રમાણ) વગ્ન મહેલ તેમજ ઉત્તમ તથા (પુષ્પ, પત્ર, ફલ આદિના વધારથી) નમન કરના વર્ણ (તૃણ) અને પૃથ્વીને વિષે હસવરૂપ છે શોભા જેની એના (તપ) જાણી શકતી નથી અમૂલ્ય એવું, તથા વળી નહ યથા છે શત્રુઓ જેના એવા (પ્રાણીઓ) વડે અન્દ્ર-પ્રમાણ એવું, (તેમજ સંતાપ, ગર્વ અને શોકથી રહિત છે ભૂમિ જેની એવું), તથા કોઈને વડે શુરે મિત્ર એવા (ગજ, અશ્વ પ્રમુખ) વાહુનેને વાજનારા (અર્થાત્ એવાં વાહુનેના) પૃથ્વીપનિષ્કાને, (ભૂત, પ્રેત અને) પિશાચાને, નાગ (દેવ)ને તેમજ નન્દ-નિષ્ક (દેવ)ને યોગ્ય એવું જ (ગિન-પંકિત)નું સમવસરણ આજ વારંવાર શોભતુ હરું, તે જિનોસરેના સમુદાય કે જે સંસારરૂપી સાગરમાં સંશાન્ત થયેલા બળ્ય (જનો)ની મેલિ વડે અન્દ્ર-પ્રમાણ છે, તથા વળી જે ઉત્કૃષ્ટ છે તેમજ જેના શત્રુઓ નહ યથેવા છે તથા વળી જે સંતાપ, અભિમાન અને શોકથી વિમ્ત નથી, તેમજ વળી જે તાન યાને દર્શનને દેનારા છે, તે તીર્થકર્ષણો સમૂહ ભક્ત (જનો)ના મનોરથને પૂર્ણ કરા.’—૬૪

સ્પષ્ટીકરણ

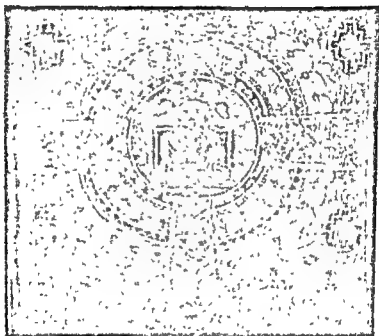
સમવસરણનું રવરૂપ—

જો સ્થલમાં તીર્થકરને કેવલ-જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે, તે સ્થલમાં દેવતાઓ સમવસરણ રહે છે. તેમાં પ્રથમ તે વાસુકુમાર દેવતાઓ સમવસરણને માટે એક યોગ્ય પર્વતની પૃથ્વીનું માર્ગ ન કરે છે. ત્યાર પછી વાસુકુમાર દેવતાઓ સુગંધી જાતની વૃક્ષ કરી તે પૂર્ણિમા નિમિત્તે તે પૃથ્વીને ‘વજ્ર-અન્દ્ર’ રેખા સુવર્ણ, માણિક્ય (માણિક) અને રત્નો વડે અભિન્ન-પ્રમાણ (પીડ-ભય) માંગે છે અને તેના ઉપર અન્દ્ર દેવતાઓ અધિભુષા દીર્ઘાળાં (અવળાં) પંચરંગી અને સ્વર્ણાળા સુવર્ણ વડે છે અને આર દિશામાં રત્ન, સુવર્ણ અને માણિક્યનાં નોરણાં ભાંગે છે.

પુષ્પ-પ્રમાણ—

જ્યારે જો હમરનું અનાવરણ નહિ મહાપ્રભ કે આ સુદાએ કદલી પુષ્પ-વૃક્ષમાંનાં પુષ્પો સંવેદન છે. આ સંવેદનમાં કેટલાકો એવી દલીલ કરે છે કે આરે વિરરવર અને મનોહર એવાં રતિના પુષ્પોની વૃક્ષ સમવસરણમાં થાય તે પછી સ્વ-દયાથી બાળત દુઃખદાયક એવા સુનિવેદનનાં પુષ્પોનાં સમન-આગમન થઈ શકે ? કેમકે શું તેમ કરવાથી તે પુષ્પોનાં નિવાન નહિ થાય ? આ સંવેદન તરીકે કેટલાકો એમ નિવેદન કરે છે કે આ પુષ્પોનાં સંવેદન

‘સંવેદન-પ્રમાણ’ રવ એના (પૂ-૬૦૫)
‘સંવેદન-પ્રમાણ’ રવ એના (પૂ-૬૦૫)
‘સંવેદન-પ્રમાણ’ રવ એના (પૂ-૬૦૫)

संस्कृत-विभाग

संस्कृत-विभाग, भारतीय विद्यापीठ, मुंबई

શ્લોકાર્થ

જિન-સમૂહની સ્તુતિ—

“સ્ફુરાયમાન (ધર્મ-) દેવજ, (ધર્મ-) ચક્ર, (દેવ-) દુન્દુભિ, અનેક (સુર-રચિત સુવર્ણનાં) કમલ, ચન્દ્ર જેવી કાન્તિવાળાં આમર, પ્રસાર પામતા (રત્ન સુવર્ણ અને રૂપાના) ત્રણ ગઢા તેમજ ઉત્તમ તથા (પુષ્પ, પત્ર, ફલ આદિના ભારથી) નમન કરતા અશોક (વૃક્ષ) અને પૃથ્વીને વિષે હ્રસ્વરૂપ છે શોભા જેની એવાં (ત્રણ) છત્રોની કાંતિ વડે અમૂલ્ય એવું, તથા વળી નહ યથા છે શત્રુઓ જેના એવા (પ્રાણીઓ) વડે અત્યંત શોભાયમાન એવું, (તેમજ સંતાપ, ગર્વ અને શોકથી રહિત છે ભૂમિ જેની એવું), તથા કીર્તિ વડે સુશોભિત એવા (ગજ, અશ્વ પ્રમુખ) વાહનોને ભજનારા (અર્થાત્ એવાં વાહનોવાળા) પૃથ્વીપતિઓને, (ભૂત, પ્રેત અને) પિશાચોને, નાગ (દેવો)ને તેમજ જ્યોતિષક (દેવો)ને યોગ્ય એવું જ (જિન-પંક્તિ)નું સમવસરણ અત્ર વારંવાર શોભતું હવું, તે જિનેશ્વરોનો સમુદાય કે જે સંસારરૂપી સાગરમાં સંપ્રાન્ત થયેલા ભવ્ય (જીવો)ની શ્રેષ્ઠિ વડે અત્યંત સેવિત છે, તથા વળી જે ઉત્કૃષ્ટ છે તેમજ જેના શત્રુઓ નહ યથેલા તથા વળી જે સંતાપ, અભિમાન અને શોકથી વિમ્ન નથી, તેમજ વળી જે જ્ઞાન યાને દર્શનને દેનારા છે, તે તીર્થંકરોનો સમૂહ ભક્ત (જનો)ના મનોરથને પૂર્ણ કરે.”—૯૪

સ્પષ્ટીકરણ

સમવસરણનું સ્વરૂપ—

જે સ્થલમાં તીર્થંકરને કેવલ-જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે, તે સ્થલમાં દેવતાઓ સમવસરણ રમે છે. તેમાં પ્રથમ તો ‘વાયુકુમાર દેવતાઓ સમવસરણને માટે એક યોજન પર્યંતની પૃથ્વીનું માર્જન કરે છે. ત્યાર પછી ‘મેઘકુમાર દેવતાઓ સુગંધી જલની વૃદ્ધિ કરી તે પૃથ્વીનું સિંચન કરે છે. પછીથી ‘વાયુ-અંતર દેવો સુવર્ણ, માલિક્ય (માલેક) અને રત્નો વડે ભૂમિ-તલ (પીઠ-બંધ) બાંધે છે અને તેના ઉપર અંતર દેવતાઓ અધિમુખ કીટવાળાં (સવળાં) પંચદંડી અને સુવાસિત પુષ્પો વેરે છે અને ચારે દિશામાં રત્ન, સુવર્ણ અને માલિક્યનાં તોરણો બાંધે છે.

પુષ્પ-વૃદ્ધિ—

અત્ર એ ઉમેરવું અનાવશ્યક નહિ ગણાય કે આ સુરાએ કરેલી પુષ્પ-વૃદ્ધિમાંનાં પુષ્પો સચેતન છે. આ સંબંધમાં કેટલાકે એવી દલીલ કરે છે કે જ્યારે ચિકિત્સક અને મનોહર એવાં સચિત કુસુમોની વૃદ્ધિ સમવસરણમાં થાય તો પછી જીવ-દયાથી બાપ્ત હૃદયવાળા એવા મુનિવરોનું ત્યાં કેવી રીતે ગમન-આગમન થઈ શકે ? કેમકે [] તેમ કરવાથી તે પુષ્પોનો વિધાત નહિ થાય વાડ ? આના ઉત્તર તરીકે કેટલાકે એમ નિવેદન કરે છે કે આ પુષ્પો દેવોએ ચિકિ-

૧-૨ જુઓ ભવનપતિના દસ ભેદો (પૃ. ૨૦૮)

૩ આ દેવોને વાનમન્તરના નામથી પણ ઓળખવામાં આવે છે અને તે અંતર જાગ્ય રહેના એ વિભાગ છે.

વેલાં હોવાથી સચિત નથી, પરંતુ અચિત છે. કિન્તુ આ વાત સુક્ષિત-સુક્ષ્મ નથી, કેમકે જ્ઞાન અને સ્થાવર જોમ બંને પ્રકારનાં પુષ્પોની દેવો સમવસરણુમાં સર્વત્ર વૃદ્ધિ કરે છે એવો નીચે સુજ્ઞાનો પાઠ મળી આવે છે.

“વિંટલાઈં સુરમિ, જલચલયં વિવ્વકુસુમનીહારિં ।

પયરિંતિ સમંતેણં, વસદ્ધવણં કુસુમવુદ્ધિં ॥”

આવી પરિસ્થિતિમાં ફેટલાકો જોમ કહે છે કે આ પુષ્પો તો સચિત છે, પરંતુ જ્યાં સુનિવસો અવસ્થિત હોય છે, ત્યાં દેવો પુષ્પની વૃદ્ધિ કરતા નથી. પરંતુ આ ઉત્તર પણ ઠીક નથી, કેમકે શું કાણની માફક સુનિજો જોકજ સ્થાનમાં સ્થિર રહે છે અને પ્રયોજન હોય તે પણ શું તેજો ગમનાગમનાદિક ક્રિયાઓ કરે નહિ ?

આ પ્રશ્નો વાસ્તવિક ઉત્તર તો જોમ લાગે છે કે જેમ જોક યોજન પ્રમાણુવાળી સમવસરણુ-ભૂમિમાં અપરિમિત દેવ, દાનવ અને માનવનો સંમર્દ (ભીડ) થવા છતાં પણ ફોપને કંઈ બાધા થતી નથી, તેમ મકરન્દની સંપત્તિવાળાં મન્દાર, મયકુન્દ, કુન્દ, કુમુદ, કમલ, રત્ન, સુકુલ, માલતી ઇત્યાદિ વિવિધ જાતનાં તેમજ જાતુ પર્યંત સમૂહવાળાં જોવાં પુષ્પો ઉપર સુનિવસો તેમજ અન્ય લોકોનો સંચાર કે સ્થિતિ યતાં તે પુષ્પોને વીર્યકરના અસાધારણ અતિશયને લઈને જરા પણ કિલામણુ (બાધા) થતી નથી, પરંતુ ઉલટું અમૃતની વૃદ્ધિના સિંચનની જેમ તે પુષ્પો વધારે પ્રકુલિત બને છે.

મણુ ગદો—

ઉપયુક્ત ભૂમિ-તલ ઉપર ત્રણ વર્ગસાકાર વમો ચાને ગરો બનાવવામાં આવે છે. તેમાં સૌથી બહારનો તલ કૃષ્ણમય (કૃષ્ણ) બનાવવામાં આવે છે. વળી તેના ઉપર સુવર્ણના વિશાળ કપિ-રૂપક (કાંચ) બનાવવામાં આવે છે અને તે દેવતાઓની વાષી (વાવ) માંના જ્ઞાતમાંનાં સુવર્ણનાં કમલોનું જન કરાવે છે. આ બવનપતિઓનું કાર્ય છે. સમવસરણુમાં આવતા નરપરોનાં ચાહને આ જલમાં રહે છે.

જોમ જમીનથી પીઠ-બંધ (ભૂમિ-તલ) ઉપર આવવાને માટે રશ હબર (૧૦૦૦૦) પદ્મરિશાં ચાહાં પડે છે અને ત્યાર બાદ ૫૦ પદ્મપ્થ જેટલું સમજાતલા પૃથ્વી ઉપર ચાલવું પડે છે, તેમ આ જલથી આ પૃથ્વીના તલ ઉપર જવાને માટે પણ પાંચ હબર (૫૦૦૦) પદ્મરિશાં ચાહાં પડે છે, તેમજ ૫૦ પદ્મપ્થ પ્રમાણુ જેટલું અંતર કાપવું પડે છે.

૧ સંસ્કૃત કાવ્ય—

વૃક્ષમ્પદિવીં સુરમિ, જલચલયં વિવ્વકુસુમનીહારિણીમ્ ।

વરિરંતિ સમંતેણં, વસદ્ધવણં કુસુમવુદ્ધિમ્ ॥

૨ હો ૧૨૫૨૭ જેઠ ૬૫૨ પડે નું અને ૧૨૫૨૭ જેટલું ચાંનું અને મેઠ મેઠની મેઠ ૬૫૨ ૬૫૨ ને.

૩ ૬૪ ૨૨-૧૨-૬૫; ૪ ૬૫૨ ૬૫૨, ૬૦૦ ૬૫૨-૨૬ જેઠ (૫૭); ૫ ૬૫૨-૧ વેળવ.

આ બીજા યાને પ્રથમ ગદની રચના જ્યોતિષકો દ્વરે છે અને તે મુવર્ણમય હોય છે અને તેના ઉપર રત્નના કાંચાઓ દોષ છે. આ બાજે જમુદાની અબલાઓને પેતાનું મુખ જોવાને માટે રત્નમય આર્યો દોષ તેમ જોએ છે. વિશેષમાં આ ગદના ઈશાન કોણમાં દેવચંદ્ર રચવામાં આવે છે અને વીર્યકર પ્રથમ દેશના આપ્યા બાદ ત્યાં વિશ્વામ લે છે. વળી વીર્યકરની દેશનાનું સવણ કરવા આવેલા તિર્થયા આ ગદમાં જોએ છે.

આ ગદ પછી ત્રીજા ગદનો યાને ત્રીજો રત્નમય ગદ આવે છે. ત્યાં જવાને સાદુ ૫૦૦૦ પુત્રધિયાં થઈવાં ૫૨ છે તેમજ ૫૦ ધનુષ્ય નેટલું સમભૂતતા પૃથ્વી ઉપર આવતું ૫૨ છે. આ રત્નમય ગદ વિમાનપતિકોની કૃતિ છે અને તેણે વિવિધ ભૂતનાં મળિઓના કાંચાઓથી વિભૂષિત કરવામાં આવે છે. આથી કરીને તે ગત્રન-અંતર બાજે રત્નચંદ્રી વસ્ત્રોવાળું હોય તેવા દેખાવ ધરાવે છે. વિશેષમાં આ જોનાકાર સમવસરણના અથવા આ અભ્યન્તર ગદના મધ્ય બિન્દુથી આ ગદની અંદરની દીવાલનું અંતર ૧૩૦૦ ધનુષ્ય પ્રમાણ છે. આ પ્રમાણે દરેક ગદ એક એકથી જાણી છે અને કોઈકે રીતે ત્રીજા ગદની ભૂમિ તે જમીનથી ૧૦૦૦૦+૫૦૦૦+૫૦૦૦+૨૦૦૦૦ હાથ નેટલી એટલે કે ૧૦૦૦૦ હોય જાણી છે. આ ગદની કેટલી જાણી છે તે માત્ર જણવામાં આવતું નથી, પરંતુ બીજા બે ગદની જેમ ૫૦૦૦ હાથ નેટલી તે તેની જાણી હોયે જેમ લાગે છે. આ અભ્યન્તર ગદમાંના મધ્ય ભાગમાં રચેલા સિદ્ધાસન ઉપર બેસીને વીર્યકર દેશના કે છે અને મનુષ્યો અને દેવો ત્યાં રહીને તેનું સવણ કરે છે.

વર્તુલાકાર સમવસરણનો વિષ્કંભ—

આ વર્તુલાકાર સમવસરણનો વિષ્કંભ એક યોજન છે, કેમકે અભ્યન્તર ગદની અંદરની દીવાલ સમવસરણના મધ્ય બિન્દુથી ૧૩૦૦ ધનુષ્ય નેટલી દૂર છે. આ દીવાલ ૩૩ ધનુષ્ય અને ૩૨ આંગળ અર્ધાત્ ૩૩૩ ધનુષ્ય નેટલી બી છે. આ દીવાલથી બીજા ગદની અંદરની દીવાલ વચ્ચે ૧૩૦૦ ધનુષ્યોનું અંતર છે.^૧ વળી આ ગદની દીવાલ પણ ૩૩૩ ધનુષ્ય નેટલી બી છે. આ દીવાલને અને ત્રીજી બહારના ગદની અંદરની દીવાલ વચ્ચે ૧૩૦૦ ધનુષ્યનું અંતર છે. આ ઉપરના ગદની દીવાલ પણ ૩૩૩ ધનુષ્ય બી છે. એટલે સમવસરણના મધ્યબિન્દુથી સૌથી બહારના ગદની બહારની દીવાલનું અંતર ૧૩૦૦+૩૩૩+૧૩૦૦+૩૩૩+૧૩૦૦+૩૩૩=૪૦૦૦ ધનુષ્ય નેટલું છે, એટલે કે જોળ સમવસરણની ત્રિજ્યા અડધા યોજનની છે. એથી કરીને તેનો વિષ્કંભ એક યોજનનો કહેવો યોગ્ય છે.

^૧ આ સંબંધમાં મન-એક જોવામાં આવે છે, કેમકે ઉપાધ્યાય શ્રીવિનયવિજયપૂત સાહ-પ્રકાશમાં સરા કોઠ હોવાનો નીચે મુજબનો ઉલ્લેખ છે:—

“રચયન્તિ તત્તઃ પીઠં, દ્યવન્તરાસ્તત્ર મૂલે ।

મૂલેઃ સપાદકોરોચં, રચર્ણસ્તનમર્જીમયમ્ ॥”

પરંતુ આથી પીઠ-મૂળ અને ઉપરના ગદનો આગ લેવામાં આવેલો હોય તે વાંધા જેવું નથી.

૨ આમ કહેવાનું કારણ એ છે કે એક ગદથી બીજા ગદ ઉપર એક એક હાથ પડેલાં એવા પાંચ દળાર પદધિયાં મળ્યા બાદ ૫૦ ધનુષ્ય માત્રા પછી જઈ શકાય છે. વળી પાંચ દળાર પદધિયાંના ૫૦૦૦ હાથ વાને ૧૨૫૦ ધનુષ્ય છે. આથી તેમાં ૫૦ ધનુષ્ય ઉમેરવાં ૧૩૦૦ ધનુષ્ય થાય છે.

શ્રીશાન્તિનાથ-ચરિત્રમાં નીચે મુજબનો ઉલ્લેખ છે:—

“ દ્વારેષુ શૈવ્યવમસ્ય, મત્યેકં તુમ્બકઃ સ્થિતઃ ।
સુમુળમાલી સદ્યાદ્ધી, જટામુકુટમુવિતઃ ॥ ”

શ્રીદેવમવીરચરિત્રમાં નીચે મુજબ નિવેદન કરવામાં આવ્યું છે:—

“ અન્યવગ્રે મતિદ્વારં, તસ્યૌ દ્વાસ્યસ્તુ તુમ્બકઃ ।
સદ્યાદ્ધી શ્વશિરઃસ્થયી, જટામુકુટમગ્નિવતઃ ॥ ”

અશોક વૃક્ષ—

૨૦૦ થનુખ જેટલી લંબાઈ તેમજ પહોળાઈવાળાં અને તીર્થંકરના ફેહના જેટલી ઊંચાઈ-વાળાં એવાં ત્રણ ત્રણ પગધિયાવાળાં ચાર દારવાળા તેમજ સમવસરજુની ભરાબર માથમાં અર્ધતરોએ રચેલા મણિ-પીઠના ઉપર અશોક વૃક્ષ રચવામાં આવે છે. આ વૃક્ષની ઊંચાઈ તીર્થંકરના ફેહ-માન કરતાં બારગણી હોય છે અને તેનો ઉપરનો ઘરાવો એક યોજનથી ઠંડક અધિક હોય છે. વિશેષમાં આ વૃક્ષ એ આઠ પ્રતિદાર્ધ પૈકી એક છે. કદ્દુ પજુ છે કે—

“ અશોકવૃક્ષઃ સુરપુષ્પવૃદ્ધિર્-વિદ્યધ્વનિશ્ચામરમાસનં ચ ।
મામણ્ડલં દુન્દુભિરાતપર્મ, સત્પ્રતિદાર્ધાણિ જિનેન્ધરાગ્ન ॥ ”

અર્થાત્ (૧) અશોક વૃક્ષ, (૨) દેવકૃત પુષ્પ-વૃદ્ધિ, (૩) વિદ્યધ્વનિ, (૪) ચામર, (૫) તિહા-સન, (૬) મામંડલ, (૭) દુન્દુભિ અને (૮) છત્ર એ જિનેન્ધરનાં વિધમાન પ્રતિદાર્ધો છે.

વળી આ અશોક વૃક્ષના ઉપર ચૈત્ય-વૃક્ષ હોય છે. સમવસરજુના પૂર્વ દારથી પ્રવેશ કરી તીર્થંકર આ ચૈત્ય-વૃક્ષની પ્રદક્ષિણા કરે છે અને તીર્થને નમસ્કાર કરી પૂર્વાભિમુખ સિદ્ધાસન ઉપર આરૂઢ થાય છે.

સિદ્ધાસન, ચામર, છત્ર ઇત્યાદિ—

આ અશોક વૃક્ષની નીચે ઇંકડની મધ્યમાં પાદ-પીઠ મુજબ અને પૂર્વાભિમુખ એવું ચતુર્ભુજ

૧ પ્રતિદાર (પહેરેશી)ની માફક જે વસ્તુઓને દેવતાઓ તીર્થંકર પાસે વિવખિત રીતે રજુ કરે તે ‘પ્રતિદાર્ધ’ કહેવાય છે.

૨ ‘વિધમાન’ શબ્દથી એમ સમજવું કે કેરસાનધારી તીર્થંકરનું કોઈક સ્થાને સમવસરજુ નહિ રચવામાં આવે તો તેવે સ્થાને જણુ તેઓ ફેહના આપે તે સમયે આ આઠ પ્રતિદાર્ધો ફેહ હેઠળ, કેમકે ફેહના સમગ્ર સિવાય બન્ય સમયમાં જણુ પ્રતિદાર્ધો તો આઠે પહેર હોય છે.

૩ આ આઠ પ્રતિદાર્ધો અને અપાચપમપ્રતિષ્ઠ, યાનાવિષય, પૂર્ણતિરુષ અને વચનાવિષય એ ચર મૂલ અનિષ્ઠો મળી તીર્થંકરના બાર ગુણો થાય છે.

૪ જે વૃક્ષ નીચે તીર્થંકરને કેરસાન ઉત્પન્ન થાય તે ‘ચૈત્ય-વૃક્ષ’ કહેવાય છે.

૫ આવા ચતુર્ભુજ સિદ્ધાસન ઉપર એસવાથી પ્રજામાં સરામયણું સંભવતું નથી, કેમકે જેને પીડામગ્ન-પૂર્વકે તો સર્વવતા છે અને તીર્થંકર સર્વેક મથા નાદ ફેહના આપે છે એ બળદીની વગ છે. આથી કાંઈને આજુ તિદાસન ઉપર એસવાથી તેમની વીગસાન-દલા કે ત્યામ-આવરણમાં બસા પજુ નુરના બદરની નથી; જાનું દેવતાઓને પાતાના સ્થાની પ્રત્યેની અજિને વક્ષ થઈને તેનું કાર્ય કરેલું હોવાથી તીર્થંકર તેઓ બનાર કરતા નથી.

સિંહાસન રચવામાં આવે છે. આ સિંહાસન ઉપર ત્રૈલોક્યનું સ્વામિત્વ જાણે પ્રકટ ન કરતાં હોય તેમ શરદ્ધ ઋતુના ચન્દ્ર તુલ્ય ઉજ્જવલ અને મૌક્રિકાકની હારો વડે મુશોભિત એવાં એકના ઉપર એક એમ ત્રણ છત્રો હોય છે. આ સિંહાસનની બન્ને બાજુએ અન્ય કોઈ ન જોઈ શકે તેમ બે યશો રત્ન-શકિત સુવર્ણની ઢાંડીવાળાં ચામરો લઈને બિરા રહે છે. આ બધું કાર્ય વ્યન્તરો કરે છે.

વિશેષમાં દેવતાઓએ રચેલાં એવાં સહસ્ર પત્રવાળાં સુવર્ણનાં નવ કમલોમાંનાં બે બે કમલો ઉપર પાદ-ન્યાસ કરતાં થકા જ્યારે તીર્થંકર સમવસરણમાં પ્રવેશ કરે છે અને ત્યાર બાદ સિંહાસન ઉપર વિરાજમાન થાય છે, ત્યારે વ્યન્તરો પૂર્વ સિવાયની બાકીની દિશાઓમાં રત્નનાં ત્રણ સિંહાસનો રચે છે, તેમજ તેના ઉપર પ્રભુનાં આબેહુળ ત્રણ પ્રતિબિંબો વિકુવે છે. આથી કરીને પ્રભુ ચતુર્સુખ-અરે ચતુર્દેહી હોય એમ લાગે છે. આ દરેક સિંહાસન ચામર, છત્ર તેમજ ધર્મ-અકથી અલંકૃત હોય છે. અર્થાત્ સમવસરણમાં આઠ ચામરો, આર છત્રો તેમજ ચાર ધર્મ-અકો શોભી રહે છે. વળી પ્રભુના મરતકની પાછળ તેમના દેહની કંતિનું મંડલ બાણે ન હોય તેમ દેવતાઓ ભામંડલ રચે છે. આને લીધે તો પ્રભુના સુખ સાચું જોઈ શકાય છે, કેમકે પ્રભુનું સર્વ તેજ તે પોતાના તેજમાં સંહરી લે છે. આ સમયે પ્રતિશબ્દથી ચારે દિશાઓને શબ્દાયમાન કરતી મેશના જેવા ગંભીર નાદવાળી ડુંદુભિ આકાશમાં વાગી રહે છે અને તીર્થંકરની સમીપ એક રત્નમય ધ્વજ, જાણે પ્રભુ એજ અદ્વિતીય ધર્મ છે એમ કહેવાને હાય ઊઘો કયો હોય તેમ શોભી રહે છે.

આ પ્રમાણે પૂર્વ દિશામાં રહેલા ધર્મ-ધ્વજ ઉપરાંત દક્ષિણ દિશામાં મીન-ધ્વજ, પશ્ચિમ દિશામાં ગજ-ધ્વજ અને ઉત્તર દિશામાં સિંહ-ધ્વજ હોય છે. આ પ્રત્યેક ધ્વજનો ઠંડ એક હજાર (૧) યોજન ઊંચો હોય છે.

સમવસરણની રચના—

જ્યારે કોઈ પણ તીર્થંકરને કેવલ-જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય, ત્યારે ત્યાં તો દેવો સમવસરણ રચે છેજ. તેમજ વળી જ્યારે મહર્દ્ધિક દેવ કે ઇન્દ્ર તેને વન્દન કરવા આવે, ત્યારે પણ તેની રચના જરૂર કરવામાં આવે છે. આ ઉપરાંત તીર્થંકર વિહાર કરતા કરતા એવા કોઈ સ્થલમાં જઈ પહોંચે કે જ્યાં ભૂતકાલમાં તે પ્રભુ માટે કદી પણ સમવસરણની રચના થઇ ન હોય, તો ત્યાં પણ સમવસરણ રચાય છેજ.

વિશેષમાં જે કોઈ સાધુ આ સમવસરણથી બાર યોજનથી ઓછે અંતરે હોય અને વળી જેણે કદી પણ સમવસરણના દર્શન ન કર્યા હોય, તેને તો જરૂર આ સમવસરણમાં હાજર થવું પડે છે.

૧ આ ધર્મ-અક શકિત મળિંનું જન્મવચમાં આવે છે અને તેને સુવર્ણના કમલમાં સ્થાપન કરવામાં આવે છે.

સમવસરણુમાં તીર્થકરનું સ્વરૂપ—

સમવસરણુમાં શું તીર્થકર ગૃહસ્થ-વેશમાં હોય છે કે સાધુ-વેશમાં હોય છે ? જો તેઓ સાધુના વેશમાં હોય છે, તો તે જ્ઞાન સાધુના વેશમાં હોય છે કે જ્ઞાન સાધુના વેશમાં હોય છે ? આના સંબંધમાં હીર-પ્રદ્યમાં જોવો સ્પષ્ટ ઉદ્દેશ છે કે તેઓ ગૃહસ્થ-વેશમાં કે સાધુ-વેશમાં, સ્વ-લિંગમાં કે પર-લિંગમાં હોતા નથી, પરંતુ તેઓ લોકાત્તર રૂપે હોય છે.

વિશેષમાં તીર્થકર દેશના કે છે, ત્યારે કંઈ તેઓ ઊભા યથા દેશના હોતા નથી; અથવા તો હાલમાં મુનિરાજો પાટ ઉપર અર્ધપદ્મસને બેસીને વ્યાખ્યાન વાંચે છે, તેવી રીતે પણ તેઓ દેશના આપતા નથી. પરંતુ જેમ કેટલીક પાકાલાઓમાં કેટલાક અધ્યાપકો ખુરશી ઉપર બેસીને ભાષણ આપે છે, તેવી રીતે તીર્થકર સિંહાસન ઉપર બેસીને પાદ-પીઠના ઉપર પગ સ્થાપીને દેશના આપે છે. પરંતુ તેઓના હાથ યોગ-મુદ્રાઓ હોય છે અને તેજ મુદ્રાપૂર્વક સૂરીશ્વરો દેશના આપે છે જોવો ચૈત્યવદન-ગૃહસ્થ-સાધ્યમાં ઉદ્દેશ છે.

તીર્થકરની દેશના—

જ્યારે તીર્થકર દેશના આપે છે, ત્યારે તેઓ અર્ધભાગધી ભાષા બોલે છે, પરંતુ જો દેશનામૃતનું પાન કરવાને સમવસરણુમાં આવેલા જીવોને જોમ લાગે છે કે તેઓ અમારી ભાષામાં બોલે છે. કહેવાની મનલભ છે કે જેમ જલધર (મેઘ)નું જલ આશય-વિશેષથી વિવિધ રસરૂપે પરિણમે છે, તેમ પ્રભુની વાણી પણ ધ્રુવ કરનારની ભાષારૂપે પરિણમે છે.

વિશેષમાં જેટલા સંસ્કૃત વાક્યના અર્થો મળે શકે તેના કરતાં પણ અર્ધભાગધી ભાષામાં બોલાયેલા વાક્યના વધારે અર્થો સંભવી શકે છે^૧; કેમકે તેમાં શ, ય અને સ્ જે ત્રણ મૂળા મૂળા મુખ્યભાષાને ને બદલે ક્ષત એકલો સ્વરૂપ છે. આ સંબંધમાં 'સરો નતિય'નું ઉદાહરણ વિચારી લેવું. વળી, સંયુક્ત વ્યંજનો પણ સર્યાનીયજ છે અર્થાત્ કંઠ્ય, તાલબ્ય, મૂર્ધન્ય, કન્ય અને ઔઘ્ય વ્યંજનોમાંથી અસંખ્ય સંયુક્તતા સંભવતી નથી. (કર્મ, પ્રદગલ, જોવા શબ્દોને બદલે કર્મ, પ્રગલ જોવા શબ્દોજ પ્રાકૃત ભાષામાં છે).

જો તો આપણે એઈ ગયા તેમ દેવલશાન પ્રાપ્ત કર્યા બાદ પ્રભુ માલકોશાદિક શાગમાં દેશના આપે છે. દેવતાઓ જોના સ્વરની દુકુલિના નાદ વડે પૂરવણી કરે છે. આ દેશના સમ-વસરણુના પ્રાંત ભાગ-એક યોજન મુધો સંલગાય છે. વળી તેઓ પ્રતિદિન બે વાર દેશના આપે છે. એક તો સૂર્યોદય યતાં એક પૌરુષી મુખી તેઓ દેશના આપે છે (ત્યારબાદ એક પૌરુષી પર્યંત ગણધર દેશના આપે છે, ત્રીજી પૌરુષી આહાર-વિહારને લગતી છે) અને વળી ફરીથી તેજ દિવસે દિવસને ચોથો ભાગ અવશેષ રહેતાં તેટલા કાલ મુખી અર્થાત્ એક પૌરુષી પર્યંત તેઓ દેશના આપે છે. આ દેશના દ્વાસ તેઓ અનેક જનોના મનોમત સંદેહનું પણ સમકાલે નિવારણ કરે છે.

૧ શું ગણધર કોઈક વાર તીર્થકરના પાદ-પીઠ ઉપર બેસીને દેશના આપે છે તેનું આ અનુકરણ છે ?

૨ આ સંબંધમાં જેટલું જાણે તેનું જણ થશે કે 'વરનાથ' જે માગધી પદના પદ અર્થે વાપ છે. આ વાતની શીરસ્તરીખરસચિત્ર અર્ધતીર્થિકા (વચાંક ૧૨૭-૧૨૮) સાફી પૂરે છે.

તરફથી આવી વાયવ્ય દેવગૃમાં અને ઇન્દ્ર પ્રમુખ વૈમાનિક દેવો, નૃપતિ પ્રમુખ મનુષ્યો અને તેમના સ્ત્રી-વર્ગ ઉત્તર દિશાથી આવીને ઇશાન દેવગૃમાં ઉપસ્થિત થાય છે. એકેકી દિશામાં ત્રણ ત્રણ સંનિવિષ્ટ હોય છે, પ્રથમ અને અંતિમ દિશામાં સ્ત્રી અને પુરુષો બંને હોય છે, બ્યારે બાકીની બે દિશાઓમાં અનુક્રમે સ્ત્રી-વર્ગ અને પુરુષ-વર્ગ હોય છે.

ઉપર્યુક્ત બાર પર્વદાઓમાંથી સાધુઓ ઉત્કટિક આસને રહીને તીર્થકરની દેશનાનું યવજ કરે છે, બ્યારે સાધ્વીઓ અને વૈમાનિક દેવીઓ ^૧ ઊભી રહીને અને બાકીની નવ પર્વદાઓ તો બેઠા બેઠા પ્રભુની દેશનાનું યવજ કરે છે, જોમ આવશ્યક-ચાહિંમાં કહેલું છે; બ્યારે સમવ-સરણુ-પ્રકરણુ અને આવશ્યક-વૃત્તિમાં તો ચારે નિઠાયની દેવીઓ અને સાધ્વીઓએ પાંચ પર્વદાઓ ઊભી રહીને પ્રભુની દેશનાનું યવજ કરે છે અને બાકીની સાત પર્વદાઓ બેચીને તેનું યવજ કરે છે, એવો ઉલ્લેખ છે.

જૈન દર્શનમાં વિનયનું સ્થાન—

સમવસરણુની વ્યવસ્થા તરફ દૃષ્ટિપાત કરતાં જો જોઈ શકાય તો કે જૈન દર્શનમાં વિનયને યથાથોગ્ય સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે. યુદ્ધ તીર્થકર પણ વિનય-કર્મની આતર તીર્થને પ્રજ્ઞામ કરે છે. કહ્યું પણ છે કે—

“તેજુષ્યિયા ઝરહયા પૂજ્યપૂજા ય વિનયકર્મ્મં ચ ।

કયકિયોઽયિ ઝદ કદં કદપ્ત ઝમપ તદા તિર્થં ત”

—આવશ્યક-નિધું પ્રિ, આ. ૧૧૭

અર્થાત્ તીર્થપૂર્વક તીર્થકરણું હોય છે, તેથી કૃતકૃત્ય હોવા છતાં પણ અરિદ-તેજ (તીર્થકર) દેશના આપે છે તેમજ તેઓ પૂજિત વટે પૂજા અને વિનય-કર્મ વાચ તેટલા માટે તીર્થને પ્રજ્ઞામ કરે છે.

વિશેષમાં કેવલીઓ તીર્થને પ્રજ્ઞામ કરે છે જોતલુંજ નહિ. ૫૨^{મું} જ્ઞાનની અપેક્ષાએ તે તેમનાથી અદપાયે પણ અડિયાતા નહિ એવા તીર્થકરને પણ તેઓ પ્રજ્ઞામ કરે છે. આ ઉપરાંત ‘વિદ્યા વ્યગ્નિ વિનય’ જે શાક્ય પૂર્ણતઃ અરિતાર્થ થાય છે જોમ જોઈ શકાય છે. ૫૩^{મી} તીર્થકર સમવસરણુમાં દેવ-રચિત સિંહાસનરૂપી ઉચ્ચ આસને બેઠી દેશના આપે છે, ત્યારે કેવલીએ તેમનાથી નીચે બેચીને તીર્થ તરફની પોતાની દરજ્જા બતાવે છે.

આ ઉપરાંત દેવોમાં પણ અદ્ય ઝદિવાળા દેવો પાછળથી આવતા મહદ્દિક દેવોને વન્દન કરે છે અને ૫૩^{મી} પૂર્વે બેઠેલા મહદ્દિક દેવોને પાછળથી આવતા દેવો પ્રજ્ઞામ કરી અન્દન બદ્ધ છે. આ ઉપરાંત જોઈ શકાય છે કે વિનય જો જૈન પ્રાસાદનો અગ્ર્ય સ્તંભ છે. જોને જૈન દર્શનનું મૂળ કહેવામાં આવે તો પણ જોઈ નથી.

૧. અવનપતિની દેવીઓની પાછળ બોતિવની દેવીઓ અને તેની પાછળ અન્નની દેવીઓ દંડ કરે છે, દેવોના સંનિવેષમાં આગળ પાછળ કઈ નિઠાયના દેવો હોય તેનો પણ અર્થ વિનય દર્શ.

૧ સંસ્કૃત ૭/૫—

તત્પૂર્વિકા અર્દસા પૂજિતપૂજા ચ વિનયકર્મ્મં ચ ।

જનજન્યોઽયિ યદા કદાં કદપતિ ઝમતિ તદા તીર્થં ત

આચારંગની શીલાંકસંસ્કૃત વૃત્તિમાં કહ્યું પણ છે કે—

“વિણયા ણાળં ણાણાઓ વંસર્ણં વંસણાહિં ચરણં ચ ।

ચરણાહિં તો મોફલો મોફલં સોવલં ણાવાહં ॥”

અર્થાત્ વિનયથી-જ્ઞાન, જ્ઞાનથી દર્શન, દર્શનથી ચારિત્ર અને ચારિત્રથી મોક્ષ મળે છે અને અંતમાં મોક્ષમાં અઘ્યાબાધ મુખ્ય મળે છે.

અંતમાં, સમવસરણુના સંબંધમાં ન્યાં ન્યાં ધનુષ્ય, કોથ ઇત્યાદિનો ઉલ્લેખ કર્યો છે ત્યાં તેનું માપ વિનયથી વિભૂષિત, સર્વજ્ઞતાથી સુશોભિત અને અતિશયોથી અલંકૃત એવા અરિહંતાના આત્માંગુલથી અને અરિહંતાના હેઠનું માપ ઉત્સેધાંગુલથી બાલુનું એટલું નિવેશ કરી આ પ્રકરણ પૂર્ણ કરવામાં આવે છે.

૧ સંસ્કૃત ભાષા—

વિનયાદ જ્ઞાનં જ્ઞાનાદ વર્ગનં વર્ણનામ્ (જ્ઞાનવર્ણનામ્યાં) ચરણં ચ ।

ચરણાદ્ (જ્ઞાનવર્ણનચારિત્રિભ્યઃ) મોફો મોફે સૌલ્યમના શબ્દમ્ ॥

૨ નેન શાસ્ત્રમાં ‘અંગુલ’ના (૧) આત્માંગુલ, (૨) ઉત્સેધાંગુલ અને (૩) પ્રમાણાંગુલ એ ત્રણ પ્રકારો પાડેલા છે (આ પ્રત્યેકના સૂચી-અંગુલ, પ્રતર-અંગુલ અને ધન-અંગુલ એમ ત્રણ પ્રકારો પાડેલા છે) તેમાં જે કાળે જે મનુષ્યો પોતાના અંગુલથી એકસો આઠ મણા હોય (એકસો આઠમણુ કહેવાનું શબ્દ એ છે કે મુખ બાર આંગળ જેટલું જાયું હોય છે અને મનુષ્ય નવ મુખ જેટલો જાયો હોય છે), તેમનું અંગુલ તે ‘આત્માંગુલ’ કહેવાય. આ ઉપરથી કંઈની ભિન્નતા ને લઈને આત્માંગુલની ભિન્નતા સમજી શકાય છે પછી પ્રજ્ઞાપના સૂત્રની વૃત્તિમાં તો જે કાલમાં જે મનુષ્યો હોય તેની જાંચાઈનો એકમે આઠમે ભાગ તે ‘આત્માંગુલ’ કહેવાય અને તે અનિશ્ચિત છે એમ જે સૂચવ્યું છે તે ઉપરથી ‘આત્માંગુલ’ની વ્યાખ્યાના સંબંધમાં અત-એક હોય એમ લાગે છે. (કેરત ચક્રવર્તિના આત્માંગુલ તે ‘પ્રમાણાંગુલ’ કહેવાય. ચારસે ઉત્સેધાંગુલને એક ‘સૂચી-પ્રમાણાંગુલ’ થાય.) વાવ, કુવા, તળાવ, નંમર, ફરે, ધર, વચ, પાત્ર, આભૂષણ, સપ્તા, કથ, ઇત્યાદિ કૃત્રિમ પદાર્થો આત્માંગુલ વડે મપાય છે, ભારે પવેત, પૃથ્વી ઇત્યાદિ શાશ્વત પદાર્થો પ્રમાણાંગુલ વડે મપાય છે અને જીવેનાં સર્ગીય ઉત્સેધાંગુલથી મપાય છે.

૩ ઉત્સેધાંગુલના સંબંધમાં નીચે મુજબનું સ્વરૂપ મળી આવે છે:—

શાસ્ત્રકારે પરમાણુના (૧) સૂચ્ય (નેશ્વરિક) અને (૨) વ્યાવહારિક એમ બે પ્રકારો પાડેલા છે. વ્યાવહારિક પરમાણુ નિશ્ચય-નવ પ્રમાણુ પરમાણુ કહેવાય નહિ, કેમકે તે અનંત નેશ્વરિક (સૂચ્ય) પરમાણુ મળવાથી બનેલો છે, એટલે તેને ‘સૂચ્ય’ કહેવું યોગ્ય છે. પરંતુ મણુરી કરવામાં આ વ્યાવહારિક પરમાણુ કામ લાગે છે અને વળી આ પરમાણુના પચ્ચ સજ્જ વડે જે ભાગ નહિ થઈ શકતા હોવાથી તેમજ તે અગ્નિ વડે જળ દરે તેમ પચ્ચ નહિ હોવાથી તેમજ તેમાં કિંદ પચ્ચ પાડી શકાય તેમ નહિ હોવાથી વ્યાવહાર-નવ પ્રમાણુ તેને ‘પરમણુ’ મર્યાદા છે. આથી અનંત વ્યાવહારિક પરમાણુ એકા મળવાથી એક ‘ઉત્ત-સરજુ-સરિજુ’ થાય. આ ‘ઉત્ત-સરજુ-સરિજુ’ મળીને એક ‘સરજુ-સરિજુ’ થાય. (જીવ-સમાસમાં તે અનંત ‘ઉત્ત-સરજુ-સરિજુ’ મળીને એક ‘સરજુ-સરિજુ’ થાય એમ કહ્યું છે તે વિચારણીય છે, કમો ઉપરથી ઉત્ત-સરજુ-સરિજુ પ્રમુખ અનંતમાં પદ્ય થઈ આવે છે.) આ ‘સરજુ-સરિજુ’ મળીને એક ‘સર-સરજુ’, આ ‘સર-સરજુ’ ને એક ‘સર-સરજુ’, આ ‘સર-સરજુ’ ને એક ‘સર-સરજુ’, આ ‘સર-સરજુ’ ને એક ‘સર-સરજુ’, આ ‘સર-સરજુ’ ને એક ‘સર-સરજુ’.

દિ=નિઐશ્વર્યં અપ્યથ.

દારદમાનસ્ય (મૂં દારદમાન) = પ્રશંસા-પાત્રની.

યાતં (મૂં યામ) = નિવાસને.

અતન્વતીતાવદ્=નદ યદ્ ઇ મોટી મોટી આપ-
દાઓ જેની એવા.

આનન્દ=હર્ષ.

ધાત=ધામ, સ્થાન.

આનન્દધામસ્ય=હર્ષના સ્થાનરૂપની.

અમાનિતઃ (મૂં અમાનિત) = અર્ધ-રહિત, નિર-
ભિમાની.

સામાનિતઃ=નિરભિમાનીએથી યુક્ત.

તરદ્=કલોલ, મોણી.

નિષ્પાર=અપાર, સીમા-રહિત.

મીર=મલ.

આકર=સમૂહ.

મીરાકર=સમુદ્ર.

અન્તર=મધ્યે.

નિમજ્જવ (વાં મરજ) = દૂબતા.

વત્તાર=તારી બંધુ તે.

જનનમૃતિતરદ્નિષ્પારસંસારનીરાકરાન્તર્નિમ-

જ્વનોત્તારનીઃ=જન્મ અને મરણરૂપ તરંગો ઇ

જેમાં એવા અપાર સંસાર-સમુદ્રમાં દૂબ-

તા અનુષ્ઠાને તારવામાં નૌકાના સમાન.

તીર્થકૃત્ ! (મૂં તીર્થકૃત્) = હે તીર્થકર !

મહતિ (મૂં મહત્) = વિસ્તારયુક્ત.

મતિમતા (મૂં મતિમત્) = બુદ્ધિશાળી વડે.

ઈહિતા (મૂં ઈહિત) = વાંછિત.

મતિમતે (મૂં મતિમત્) = બુદ્ધિમાનને.

હિત ! (મૂં હિત) = હે કલ્યાણકારી !

ઈશસ્ય (મૂં ઈશ) = સમર્થ.

માનસ્ય (મૂં માન) = અર્ધના.

વા=મલ્લે કે.

આતન્વતી (વાં તન્વ) = વિસ્તાર કરતી.

વામ=વિદારણ, ખંડણ.

તાવદાત્નં=સંતાપના વિદારણને.

વધાનસ્ય (મૂં વધાન) = ધારણ કરનારા.

સામાનિ (મૂં સામાન) = પ્રિય.

સ્તોકાર્થ

ભારતીને આર્થના—

“નદ યદ્ ઇ મોટી મોટી વિપત્તિઓ જેની (અથવા જેનાથી) એવા હે (નાથ) !
(હે પવિત્રોને હિતકારી) ! હે તીર્થકર ! (નિન-યાસનરૂપ મતને વિષે) નિશ્ચયે કરીને
(માનવ, દાનવ અને દેવ વડે) પ્રશંસા કરાયેલા એવા તથા આનન્દના ધામરૂપ તેમજ નિર-
ભિમાની [અથવા ગર્વ-રહિત (એવા સાધુઓથી) યુક્ત] અને સમર્થ તથા અમાર્ગ ખનો-
વાંછિતોને ધારણ કરનારા એવા તારી અન્ય (જેનેતર ૧ ૩૬૩) મતરૂપ અંધકારનો નાશ
કરવામાં પ્રખર સૂર્યના સમાન કાંતિ છે જેની એવી, વળી ધણી અર્થ-વિકલ્પોએ કરીને આર્થત
ગંધીર, તથા વળી જન્મ અને મરણરૂપી તરંગો છે જેમાં એવા અપાર સંસાર-સમુદ્ર મધ્યે
દૂબતા અનુષ્ઠાનો ઉદ્ધાર કરવામાં નૌકાસમાન એવી, તેમજ બુદ્ધિશાળીને અપીટ એવી
[અથવા હે બુદ્ધિમાનને અભિપ્રેત !], અને સંમાનની બધું સમા ન હોય તેવી તેમજ
સંતાપના ઉગ્રહેનો વિસ્તાર કરનારી વાણી વિશ્વમાં સર્વોત્તમ, (પિરતાલીસ લાખ
યોજન પર્યંત) વિસ્તારવાળા, અતિશય ઘમ્મવા યોગ્ય (અથવા અવિનશ્વર તેમજ ઇંદ્ર)
એવા (મોહરૂપ) ગૃહને વિષે નાશ-રહિત એવા નિવાસને અમને સર્વદા અર્પે.”—૬૫

૧ આ ખનો સંજ્ઞા માહિતી મઠે જુઓ મૂળગ્રંથમાં.

श्रीअम्बिकायाः स्तुतिः—

सरमसनतनाकिनारीजनोरोजपीठीलुउचारहारस्फुरद्रश्मिसारकमाम्भोरहे ।

परमवसुतराङ्गजाऽऽरावसन्नाशितारातिभाराऽजिते । भासिनी हारतारा बलक्षेमदा ।
क्षणरुचिरुचिरोरुचयस्तस्यसङ्कटोत्कृष्टकण्ठोद्भटे संस्थिते । भव्यलोकं त्वमम्बाऽम्बिके !
परमवसुतरां गजारावसन्ना शितारातिभा राजिते भासिनीहारताराबलक्षेऽमदा ॥ ९५ ॥

—अर्गव०

टीका

सरमसेति । ' सरमसनतनाकिनारीजनोरोजपीठीलुउचारहारस्फुरद्रश्मिसारकमाम्भोरहे ।'
सरमसं नतः—प्रणतो यो नाकनारीजनः तस्योरोजपीठीपु—स्तनपर्यङ्कितानु लुउतां तारारानी
स्फुरन्ती रश्मिभिः सारे—कर्परे कपाम्भोरहे यस्याः सा संबोध्यते । ' परमवसुतराङ्गजा ' अदि-
शयेन परमवसू—परमतेजसी अङ्गजी—पुत्री यस्याः सा । ' आरावसन्नाशितारातिभारा '
आरावेण—ध्वनिना सन्नाशितः—सम्यग् अर्थान्न नीतः अरातिभारः—शत्रुसन्दोहो यया सा ।
' अजिते ! ' अनभिभूते । । ' भासिनी ' भासनशीला । ' हारतारा ' मौक्तिकमालोज्ज्वला ।
' बलक्षेमदा ' पलं—सामर्थ्यं क्षेमं—कल्याणं ते ददाति या सा । ' क्षणरुचिरुचिरोरुचयस्तस्य-
सङ्कटोत्कृष्टकण्ठोद्भटे ' क्षणरुचिरुचिराभिः—विद्युद्दीप्ताभिः उरुभिश्चञ्चन्तीभिः सदाभिः सङ्कट-
उत्कृष्टो यः कण्ठः तेनोद्भटे—फराले । सिंहस्य विशेषणमेतत् । ' संस्थिते ! ' निपण्णे । । ' भव्य-
लोकं ' भव्यजनम् । ' त्वं ' भवन्ती । ' अम्ब ! ' मातर् । । ' अम्बिके ! ' अम्बादेवि । । ' परमं '
उत्कृष्टम् । ' अच ' रस । ' सुतरां ' अत्यर्थम् । ' गजारौ ' केसरिणि । ' असन्ना ' अस्तिमा ।
' सितारातिभा ' आरशब्देन रीतिकारिगारक्योच्यते सितस्य—तनूकतस्यारस्य वा अतिशयेन
भा—दीर्घस्याः सा । ' राजिते ' आजिते । ' भासि ' दीप्तिविषये । ' नीहारताराबलक्षे '
नीहारं—रश्मिं तारा—नक्षत्राणि तद्द्रव्यं बलक्षे—धवलं । ' अमदा ' मदराहिता । हे अम्बिके ! गजारौ
नीहारताराबलक्षे संस्थिते सुतरां त्वं भव्यलोकं अवेति सम्बन्धः ॥ ९६ ॥

इति श्रीमहाकविधनपालेन कृता शोभनचतुर्विंशतिकाया वृत्तिः समाप्ता ।

आसनाम्भोरुहध्राज—दत्तासिन्नाऽऽशु भासिता ।

शान्तिदेवी मुदे स्ताद् वो, दत्ता सिन्नाशुभा सिता ॥ १ ॥

અવચૂરિ:

દે ભવેગનતદેવપૂજનરતનપીઠીયુ સુઠતાં તારાદારાણાં સ્ફુરદ્દિશ્મિભિઃ સારે-કરુરે ક્રમામ્મોરુદ્ધે-
ચરણકમલે યસ્યાસ્તસ્યાઃ સંબોધનમ્ । 'પરમવસુતરાઢ્ઢા' અતિશયેન પરમવસુ-પરમતેજસી અઢ્ઢા-પુત્રો
યસ્યાઃ સા । રામેણ-ધ્વનિના સમ્યગ્ માશિતઃ-અશ્વરોને નીતઃ અશ્વતિમારા-શબ્દયર્ગો યથા સા । અજિતે ।
-અપરામૃતે । માસિની-માસનશીલા । દ્વારતારા-દ્વારોઝ્ઝલા । બલં શેમે ચ વૃતાતિ યા । સિદ્ધે કર્યમૃતે ।
શણ-કલિ-કલિરામિ-વિષુદ્ધીભિરિવ કલિરામિઃ ડર્વાભિઃ ચન્નન્તીભિઃ સટાભિઃ સેઠટ ઉત્કૃષ્ટા યઃ કણ્ઠ-
સ્તેનોઢ્ઢે । દે અમ્બ ।-માતઃ । । દે અમ્બિકે । દેવિ । પર-ઉત્કૃષ્ટમય-રક્ષ । સુતરામ્ અત્યર્થમ્ । ગજારી-
સિદ્ધે અસલા-અવિલા સંદિષ્તા । શિતસ્ય-સનૂપકૃતસ્ય આરસ્યેવ-વિત્તલસ્યેવ અતિશયેન મા યસ્યા
સા । રાજિતે-ધ્વાજિતે । માસમાનહિમનસપદલે । અમદા-મવરહિતા । દે અમ્બિકે । સિદ્ધે સદિષ્તે ।
સુતરાં ત્વં મમ્બલોકમયેતે સંબન્ધઃ ॥ ૧૬ ॥

હતિ શ્રીમદ્ધાકવિશોમનમુનિદગ્ધોતા સાવચૂરિચતુર્વિંશતિજિનસ્તુતિઃ ।

અન્વયઃ

સરમસ-નત-માકિન્-નારી-અન-ડરોઝ-પીઠી-સુઠત્-તાર-દાર-સ્ફુરત્-રદિમ્-સાર-ક્રમ-
અમ્મોરુદ્ધે । અજિતે । શણ-કલિ-કલિર-ઉહ-વચત્-સટા-સહુટ-ઉત્કૃષ્ટ-કણ્ઠ-ઉઢ્ઢે, (રાજિતે)
માલિ-નીદાર-તારા-બલશે (અજિતે) ગજ-અરી સંસ્થિતે । રાજિત । અમ્બ । નીઢાર-તારા-
વહતે । અમ્બિકે । પરમ-વસુ-સર-અઢ્ઢા, આરાધ-સધ્ધાશિત-અશ્વતિ-મારા, માસિની, દ્વાર-
તારા, વહ-શેમ-દા, ઇ-સલા, શિત-આર-અતિ-મા, અ-મદા ત્વં પરં મમ્બ-લોકં સુતરાં અય ।

શીખર્ણ

રમસ=(૧) વેગ, (૨) હર્ષ.
સરમસ=(૧) વેગપૂર્વક, (૨) હર્ષપૂર્વક.
ડરોઝ=સતન.
પીઠી=આસન.
સુઠત્ (જાં હુટ)=આળેટતો.
રદિમ્=કિશ્ક.
ક્રમ=ચરણ.
અમ્મોરુદ્ધ=ક્રમલ.
સરમસનતનાકિનારીઅનોઢગપીઠીસુઠસારદાર-
સ્ફુરદ્દિશ્મિસારક્રમામ્મોરુદ્ધે ।=વેગપૂર્વક અથવા
હર્ષપૂર્વક નમ્રેલા દેવેના સી-જનેના
સનડ્ધી આસન ઉપર આળેટતો એવા

અનેહર હારનાં સુસયમાન કિશ્કો
વઢે કરીને સારજૂત છે ચરણ-ક્રમલો
એનાં એવી ! (સં.)

અઢ્ઢાજ=પુત્ર.
પરમ=પરમ.
વસુતર=વસુતર.
પરમવસુતરાઢ્ઢા=(૧) ઉત્કૃષ્ટ, તેજમાળા ઉપર
એના એવી, (૨) 'પરમ અને વસુતર
છે પુત્ર એના એવી.
સધ્ધાશિત=ડ્ધી રીતે નાથ કરેલ.
માર=સમુદાય.

આરાવસન્નાંશિતારાતિમારા=નાદ વડે રૂઢી રીતે
નષ્ટ કર્યો છે વૈર-વર્જને જેણે એવી.
અજિતે ! (મૂં અજિતા)=હે નહિ છતાયેલી !
માસિની (મૂં માસિન)=દેહીપ્યમાન, તેજસ્વી.
દારતારા=હારના જેવી ઉજ્જવલ.

વલ=પરાક્રમ.

લેખ=મુખ, કથાણુ.

વલ્લલેખકા=પરાક્રમ તેમજ કથાણુને દેનારી.

લગ્ન=પગ, શણુ.

લગ્નલગ્નિ=સૌહાર્મિની, વીજળી.

વજ્ર (વાં વજ)=હાલતા, અસ્થિર.

વજ્રા=પ્રિદની વાગ.

વજ્રવટ=સંપૂર્ણ, ભરપૂર, વીંચાવીય ભરેલ.

વજ્રવટ=લેખ, અનુષ્ઠ.

વજ્રવટ=વરદન.

વજ્રવટ=વરદન, રીંચંચન.

વજ્રવટ=વરદન, રીંચંચન, રીંચંચન.

વજ્રવટ=વરદન, રીંચંચન, રીંચંચન.

વજ્રવટ=વરદન, રીંચંચન, રીંચંચન.

વજ્રવટ=વરદન, રીંચંચન, રીંચંચન.

વજ્રવટ=વરદન.

સંસ્થિયતે ! (મૂં સંસ્થિયા)=હે બેસનારી !

મવ્યલોક=અપ્ય-અનોને.

અમ્બ ! (મૂં અમ્બા)=હે માતા !

અમ્બિકે ! (મૂં અમ્બિકા)=હે અમ્બિકા (દેવી) !

પરં (મૂં પર)=ઉત્તમ.

અવ (વાં અવ)=રક્ષણ કર.

સુતારા=અત્યંત.

ગજારી (મૂં ગજ+ગરી)=સિંહ ઉપર.

અસન્ના (મૂં અસન્ન)=ખેદ-રહિત.

શિત=તીક્ષ્ણ.

આર=પિતાળ.

અતિ=અતિશય.

શિતારાતિમા=તીક્ષ્ણ કરેલા પિતાળના કરતાં

વધારે છે કાંતિ જેની એવી.

રાજિતે ! (મૂં રાજિતા)=હે પ્રકાશમાન !

માનિત=દેહીપ્યમાન.

નીહાર=દ્વિધ, કરાં.

વલ્લકા=મવલ, ચેત.

માનિર્નીહારતારાવલ્લકો=દેહીપ્યમાન હાર અને

તારા સમાન ચેત.

અમ્બા=મર્મ-રહિત.

સોહાર્મિ

સોહાર્મિની રતુનિ—

“હે વૈરવર્જને ! (અર્થ : દર્શનર) નખેલા દેવોના શ્રી-વર્ણના (અર્થ : આગમોના)
અનુષ્ઠાન. અનુષ્ઠાન દ્વારા અનુષ્ઠાન : એવા અનોદર (મૌનિક) હારનાં રૂપાપમાન કિયે
વડે કરીને સંસ્થિયતે છે વજ્ર-વલ્લકા. જેનાં એવી દે (દેવી) ! દે (હારામી પણ) નહિ છતાં
હેલે (સિન્ધુવત) ! દે તીક્ષ્ણવિના અમાન પ્રકાશમાન તથા વિરાગ તેમજ અસ્થિર એવી
કેટ વડે અમ્બા એટલે કરુણ વડે રીંચંચન, દેહીપ્યમાન તેમજ પ્રકાશમાન દ્વિધ અને
તારા જેવા જેટલું સિંહ ઉપર ચેતનની ! દે (વિનયના કરનાં અનિશય પ્રમાણ કરીને)
સુદેવતા ! દે વલ્લકા ! દે અમ્બિકા ! કરુણ તેજવંત છે નનવેા એવા એવી, વડી
સિન્ધુવત વડે કરુણ વડે કરુણ છે કરુણ-અનુષ્ઠાન એવી, તેજસ્વી, હારના
કેટલું સિન્ધુવત, અટ અને સુખને અર્પણ કરનારી, ખેદ-રહિત, તીક્ષ્ણ કરેલા વિનય
કરના અર્પણ છે કરુણ જેવી નહિ. નિર્નિભમની એવી તું (સમ્પ્રદાયથી અર્પણ
દેવને કરી, રીંચંચન, સમ્પ્રદાયનું અનુષ્ઠાન કરી, ”—દ્ર

સ્પષ્ટીકરણ

અભિષેકા દેવીનું સ્વરૂપ—

કવિરાજે અત્ર અભિષેકા દેવીની બીજી વાર સ્તુતિ કેમ કરી છે એવો સહજ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થાય છે. આના સમાધાનાર્થે એવો પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે કે શું અભિષેકા એ સિદ્ધાયિકાનું નામાન્તર નહિ હોય? આના પ્રત્યુત્તર તરીકે નિવેદન કરવાનું કે એ નામાન્તર છે તેમજ એ દેવીના પરમ અને વસ્તુતર નામના એ પુત્રો છે એમ શ્રીસૌભાગ્યસાગરે રચેલી આ કાવ્યની વૃત્તિ ઉપરથી જોઈ શકાય છે. પરંતુ આના સમર્થનમાં અન્યત્ર ઉદ્ભવ્ય જોવામાં આવતો નથી. વિશેષમાં એમ માની લઈએ કે અભિષેકાનું બીજું નામ સિદ્ધાયિકા હોય, પરંતુ તેથી કરીને આ દેવી તે ચોવીસમા તીર્થકર મહાવીર પ્રભુની શાસનદેવી છે કે કેમ તેના નિર્ણય કરવો બાકી રહે છે, જોકે તેનું વાહન તો સિંહ છે. તે આ શાસન દેવીના સંબંધમાં-નિર્વાણ-કલિકા-માંથી નીચે બુદ્ધબોને ઉદ્ભવ્ય મળી આવે છે:—

“તત્ત્વીયોત્પન્નાં સિદ્ધાયિકાં હરિતવર્ણાં સિદ્ધયાદનાં વતુર્ધુજાં પુસ્તકામયયુક્તદક્ષિણકરાં માતુલિન્નવાણાન્વિતવામહસ્તાં ચેતિ”

અર્થાત્ સિદ્ધાયિકા દેવીનો હરિત વર્ણ છે અને તેને સિંહનું વાહન છે. વિશેષમાં તેને ચાર હાથ છે. તેના જમણા બે હાથ રુપસ્તક અને અભયથી અલંકૃત છે, જ્યારે ડાબા બે હાથ તો બીજપૂરક (બીમેસ) અને બાણથી વિભૂષિત છે.

અભિષેકા દેવીના સ્વરૂપ ઉપર આ પદ્ય દ્વારા વિશિષ્ટ પ્રકાશ નહિ પડતો હોવાથી તેમજ આ ચોવીસમા જિનેશ્વરની શાસન-દેવી સિદ્ધાયિકા હોવાનો નિર્ણય નહિ થઈ શકતો હોવાથી તેમજ અન્ય ટીકાકારો પુત્રના ઉદ્ભવને લગતી વાત પૂર્વ ભવ આથીને લટાવી લેવાનું સૂચવતા હોવાથી આ અભિષેકા દેવી તે જાવીસમા તીર્થકર શ્રીનેમિનાથની શાસન-દેવી હોવી જોઈએ એમ લાગે છે. પરંતુ આ પરિસ્થિતિમાં એ તો સ્વીકારવુંજ પડે છે કેાઈ પણ સ્તુતિ-કદમ્બકમાં અત્યુચિત સ્તુતિ દ્વારા કેાઈ પણ જિનેશ્વરની શાસન-દેવીની પણ સ્તુતિ કરી શકાય છે, અર્થાત્ અમુક જિનેશ્વરના સ્તુતિ-કદમ્બકમાં તેજ જિનેશ્વરની શાસન-દેવીનીજ અને નહિ કે અન્ય જિનેશ્વરની શાસન-દેવીની સ્તુતિ હોવી જોઈએ એવો નિયમ નથી.

૧ પ્રવચન-સારોદ્ધારની શ્રુતિમાં દેવીઓનાં નામાન્તરો આપ્યાં છે, પરંતુ ત્યાં પણ આ દેવીના નામાન્તરનું નિવેદન કર્યું નથી.

૨ મતાન્તર પ્રમાણે તેના જમણા બે હાથમાં પદ્મ અને પાદ છે.

शब्द-कोशः

[illegible]

अजित (वि०) = नहिं लतायेत्.
 अजिन (न०) = धर्म, धामजुं.
 अहाता (स्त्री०) = भूर्जता.
 अङ् (१, प०) = पृष्ठजुं.
 अजन (न०) = कालज.
 अणु (वि०) = सूक्ष्म.
 अतनु (वि०) = अद्गु.
 अतस्त्र (अ) = अथी करीने.
 अति (अ०) = अत्यंततावाचक अ०यथ.
 अतीत (भू०) = अत्यंत गयेत्.
 अतुल (वि०) = अनेनी तुलना यथं न शक्ये तेत्.
 असाधारण.
 अत्र (अ०) = अहिं आ.
 अद् (२, प०) = भाजुं.
 अद्भु (व०) = अजे.
 अद्भु (१२०) = इयाथी इक्षित.
 अदित (वि०) = अजपि० व.
 अद्रि (पुं०) = पर्वत.
 अधिष्ठ (वि०) = विरोध.
 अधिप (पुं०) = अधिपति, स्वाभी.
 अधिपति (पुं०) = इक्षित.
 अधीर (वि०) = धीरश्च विनाजुं, अ०यथ.
 अधीन (पुं०) = न्याय.
 अध्वन (पुं०) = भयन.
 अन् (पुं०) = धामजुं.
 अन्ध (वि०) = अ०यथी इक्षित.

अनङ्ग (पुं०) = कामदेव.
अनन्त (वि०) = अपार.
अनन्तोजित् (पुं०) = अनन्तनाथ, कैलास
श्रीराम तीर्थेश्वर.
अनल (पुं०) = अग्नि.
अनघम (वि०) = प्रेक्ष्य.
अनघरत्न (वि०) = निरंतर, क्षयभय.
अनघरत्नम् (अ०) = निरंतर, क्षयभ.
अनामयिन् (वि०) = चंद्रशेखर.
अनिल (पुं०) = पवन.
अनिहाम् (अ०) = संप्रदा.
अनु (अ०) = अनुगमनवाचक अन्वय.
अनुगमन (म०) = अनुसरण.
अनुमान (न०) = अनुमान.
अनेक (वि०) = ज्येष्ठ कर्ता वधादे.
अनेकाय (पुं०) = कृषी.
अनेकान्त (पुं०) = रक्षादाह.
अन्त (पुं०) = (१) छेद, (२) नाश.
अन्तर् (अ०) = अन्तर्भा.
अन्तराल (वि०) = अंतराल, अंतराल.
अन्तिम (वि०) = अन्तिम.
अन्य (वि०) = अन्तर.
अप (अ०) = अपवाचक अन्वय.
अपवर्ग (पुं०) = अपवर्ग.
अपाय (पुं०) = अपाय.
अपार (वि०) = अपार विनाश.
अपि (अ०) = (१) अपि (२) अपि
अपतिम (वि०) = अपाधायक.
अपला (स्त्री०) = अपारी, श्री.
अपज (म०) = अपज.
अपि (पुं०) = अपि.
अपद (वि०) = अपद.
अपिनन्दन (पुं०) = अपिनन्दननाथ, कैलास
श्रीराम तीर्थेश्वर.
अपिनन्दन (म०) = अपिनन्दननाथ, कैलास.

[illegible]

અર્ચ (પું) = સ્વામી.
 અર્ષ (વિ) = શ્રેષ્ઠ.
 અર્હત (પું) = (૧) સામાન્ય કેવલી; (૨) વીર્યકર.
 અલક (પું) = વાળ.
 અલક્ષ (વિ) = અચિન્ત્ય.
 અલકૃત (મૂ) = શણગારેલું, વિભૂષિત.
 અલકૃતિ (સ્ત્રી) = અલંકાર, ભૂષણ.
 અલપ્ (અ) = અત્યન્ત.
 અલસ (વિ) = બાળમુ.
 અલિ (પું) = અમર, અમરો.
 અલીક (નં) = અસત્ય.
 અલ્પ (વિ) = થોડું.
 અલ્ (૧, ૫૦) = રક્ષણ કરવું.
 અલ્પતા (પું) = નિમ્ન.
 અલ્પ (નં) = રક્ષણ.
 અલ્પત (મૂ) = નિમ્ન, નીચું થયેલું.
 અલ્પિ (સ્ત્રી) = પૃથ્વી.
 અલ્પ (નં) = પાપ.
 અલ્પ (વિ) = પરત-ત્ર.
 અલ્પકૃત (વિ) = વિકાર નહિ પામેલું.
 અલ્પલ્પ (નં) = અચળતા.
 અલ્પ (નં) = પાપ, અમંગલ.
 અલ્પ (પું) = આસોપાલવનું આડ.
 અલ્પ (નં) = મુવર્ણ, સોનું.
 અલ્પ (૨, ૫૦) = થવું, હોવું.
 ૧૧ (૪, ૫૦) = ફેરવવું.
 અલ્પ (વિ) = અનિષ્ટ, અશભ.
 અલ્પ (વિ) = સંગતિ વિનાનું.
 અલ્પ (વિ) = નિરૂપમ, અસાધારણ.
 અલ્પ (વિ) = મરથી સુકત નહિ એવું,
 નિરભિમાની.
 અલ્પ (વિ) = અસાધારણ.
 અલ્પ (વિ) = સાર વિનાનું.
 અલ્પ (પું) = નિષ્વાર.
 અલ્પ (વિ) = રૂષ, રથમ.

અલ્પ (પું) = પ્રાણ.
 અલ્પ (પું) = પ્રાણી.
 અલ્પ (પું) = અલ્પ, દાનવ.
 અલ્પ (પું) = અસ્તાચળ.
 અલ્પ (મૂ) = ત્યજ દીધેલ.
 અલ્પ (નં) = હથિયાર.
 અલ્પ (અ) = પ્રથમ પુરુષવાચક સર્વનામ.
 અલ્પ (નં) = દિવસ.
 અલ્પ (પું) = સાપ.
 અલ્પ (પું) = (૧) શત્રુ; (૨) અનર્થ, ઉપદ્રવ.
 અલ્પ (અ) = અહો.

આ

આ (અ) = મર્યાદાવાચક અન્યથા.
 આલમ (પું) = સિદ્ધાન્ત.
 આલમ (નં) = ઘર.
 આલિ (સ્ત્રી) = મુદ્.
 આલ્ય (વિ) = પરિપૂર્ણ, ભરપૂર.
 આલપ (પું) = તાપ.
 આલપ (પું) = છત્ર.
 આલ (વિ) = અલ્પ કરેલ.
 આલમ (પું) = પુત્ર.
 આલિ (પું) = શરૂઆત.
 આલિ (પું) = સૂર્ય.
 આલિ (મૂ) = ઉપદેશ કરેલ.
 આલેય (વિ) = અલ્પ કરવા લાયક.
 આલ (વિ) = મુખ્ય.
 આલિ (પું) = માનસિક પીડા, મનનું દુઃખ.
 આલ (પું) = પ્રાણ.
 આલ (પું) = હુંદુશિ, નગાર્ડ.
 આલ (મૂ) = નિમ્ન.
 આલિ (સ્ત્રી) = પ્રજામ.
 આલ (નં) = મુખ.
 આલ (પું) = હર્ષ.
 આલિ (મૂ) = આનન્દ પામેલ.
 આલ (વિ) = આનન્દિક.

આપ્ (૫, ૫૦) = મેળવવું.
 આપદ (છીં) = આપત્તિ, કષ્ટ.
 આપાવન (નં) = સંપાદન.
 આપ્ત (વિં) = પ્રાપ્તિ.
 આપ્તા (છીં) = કાન્તિ.
 આપ (પું) = રોગ.
 આપય (પું) = રોગ.
 આપયિન્ (વિં) = રોગી.
 આપરી (છીં) = દેવ સેવકી.
 આપોદ (પું) = મુગધ.
 આપ્ત (પું) = આપ્તિ.
 આપ્ત (વિં) = મોક્ષ.
 આપ્તિ (છીં) = ઉત્તર કાળ.
 આપામ (પું) = લંબાઇ.
 આપામિન્ (વિં) = વિસ્તીર્ણ.
 આપાસ (પું) = પ્રયત્ન, મહેનત.
 આર (પું) = (૧) યતુઓના સમૂહ; (૨) જમણા (૩) યુનિ; (૪) યુનિઓના સમુદાય.
 આર (નં) = પિત્તળ.
 આરમ્ (પું) = પાપમય આચરણ.
 આરણ (પું) = યજ્ઞ, અવાજ.
 આરાત્ (જં) = (૧) પાસેથી; (૨) દૂરથી; (૩) જલરી.
 આરામ (પું) = આમ, અગીયો.
 આરાવ (પું) = વનિ, અવાજ.
 આરાવિન્ (વિં) = યજ્ઞદાયમાન.
 આર્ય (વિં) = આર્ય.
 આલય (પું) = ઘર.
 આલાન (નં) = દ્વારથીને બાંધવાનો સાંભલો.
 આલિ (પું) = સમૂહ.
 આલી (છીં) = (૧) મેણિ, દાર; (૨) યજ્ઞી, બેનપણી.
 આલીન (મૂં) = એકું થયેલ.
 આપલિ (છીં) = મેણિ, દાર.

આવલી (છીં) = દાર.
 આશા (છીં) = (૧) દિશા; (૨) આશા.
 આશુ (અં) = શીઘ્ર, સત્વર.
 આશય (નં) = આધાર.
 આસ્ (૨, આં) = મેળવવું.
 આસાર (પું) = વેગવાળી વૃદ્ધિ.
 આસુર (પું) = અસુર, દેવ-વિરોધ.
 આસ્ય (નં) = મુખ.
 આહત (મૂં) = માર આપેલ.
 આહિત (મૂં) = સ્થાપેલ.
 આહ્ય (પું) = નામ.

૬

દ (૨, ૫૦) = અવું.
 દતિ (અં) = એમ.
 દત્ત (નં) = પ્રકાશ.
 દન (પું) = (૧) સ્વામી; (૨) ધનિક; (૩) સુધ.
 દન્તુ (પું) = ચન્દ્ર.
 દન્ત (પું) = મુર-પતિ.
 દન્દ (વિં) = પ્રયથ.
 દન (પું) = કુંજર, દ્વારી.
 દરમ્મક (પું) = સોદામિની, વિજયી.
 દલા (છીં) = પૃથ્વી.
 દન્પ (૭, આં) = પ્રકાશવું.
 દવ (અં) = એમ.
 દટ (મૂં) = અંધેડ, આડેલ.
 દદ (અં) = અદિબા.

૬

દંતાન (નં) = (૧) લોચન, આંખ; (૨) દર્શન; (૩) ગાન.
 દંહિત (નં) = દર્શન.
 દંતિ (છીં) = ઉપદ્રવ.
 દંર (૧૦, ૫૦) = મેરવું.
 દંરા (પું) = સ્વામી.
 દંરન્ (અં) = અવા.

ईहा (छी०) = (१) बेधा; (२) धृष्टा.
ईहित (न०) = चांछित; (२) बेष्टित.

उ

उग्र (वि०) = तीव्र, अग्र.

उचित (वि०) = योग्य.

उद्य (वि०) = अर्थ.

उद्वल (वि०) = अन्त.

उद्वन्मिल (न०) = बेधा.

उद्वर (६, १०) = छेड़.

उद्वर (वि०) = उद्वर, छेड़.

उद्वर (वि०) = उद्वर, छेड़.

उद्वर (पुं०) = उद्वर, छेड़.

उद्वर (वि०) = उद्वर, छेड़.

उद्वर (पुं०) = उद्वर, छेड़.

उद्वर (पुं०) = उद्वर, छेड़.

उद्वर (पुं०) = उद्वर, छेड़.

उद्वर (पुं०) = उद्वर, छेड़.

उद्वर (पुं०) = उद्वर, छेड़.

उद्वर (वि०) = उद्वर, छेड़.

उद्वर (पुं०) = (१) उद्वर, (२) उद्वर.

उद्वर (पुं०) = उद्वर, छेड़.

उद्वर (पुं०) = उद्वर, छेड़.

उद्वर (वि०) = उद्वर, छेड़.

उद्वर (वि०) = उद्वर, छेड़.

उद्वर (वि०) = (१) उद्वर, (२) उद्वर.

उद्वर (पुं०) = उद्वर, छेड़.

उद्वर (पुं०) = उद्वर, छेड़.

उद्वर (वि०) = उद्वर, छेड़.

उद्वर (पुं०) = उद्वर, छेड़.

उद्वर (पुं०) = उद्वर, छेड़.

उद्वर (पुं०) = उद्वर, छेड़.

उद्वर (पुं०) = उद्वर, छेड़.

उद्वर (पुं०) = उद्वर, छेड़.

उपशम (पुं०) = अन्तिम उपशमो भाग.
योनो निभ.

उमा (स्त्री०) = प्रीति.

उरु (वि०) = विशाल.

उरोज (पुं०) = उत्तम.

उर्वरा (स्त्री०) = पृथ्वी.

उल्लसद (व०) = उल्लसद धामतो.

ऊ

ऊन (वि०) = अर्थ.

ऊन (पुं०) = अर्थ, लंग.

ऊनित (वि०) = पशकभी.

ऊन (पुं०) = तर्क.

ऊनिका (स्त्री०) = तर्क.

ए

एक (वि०) = अद्वितीय, असाधारण.

एकर (न०) = अपाप.

एव (न०) = अ.

ओ

ओज (पुं०) = अमूर्त.

क

का (न०) = (१) शुभा; (२) अभा; (३) अभा.

काज (न०) = अभा.

काज (पुं०) = अभा.

काज (पुं०) = अभा, २१३.

काज (पुं०) = अभा, अभा.

काज (पुं०) = अभा, अभा.

काज (न०) = अभा.

काज (वि०) = अभा, अभा.

काज (वि०) = अभा, अभा.

काज (पुं०) = अभा, अभा.

काज (पुं०) = अभा, अभा.

काज (न०) = अभा, अभा.

કર (પું) = (૧) હાથ; (૨) કરનાર.
 કરાલ (વિ) = ઉત્ક્રાંત.
 કરિન્ (પું) = કુચર.
 કરીન્દ્ર (પું) = શ્રેષ્ઠ હાથી, ગજરાજ.
 કર્મન્ (ન) = કર્મ.
 કર્ (૧૦, વ) = ધારણ કરવું.
 કલ (વિ) = મધુર.
 કલકલ (પું) = કલકલ શબ્દ.
 કલઘોષ (ન) = મુવર્ણ, સોનું.
 કલા (સ્ત્રી) = કળા.
 કલાપ (પું) = સુશુદ્ધ.
 કલિ (પું) = (૧) કલક, કંકાસ; (૨) કલિ (યુગ).
 કલરતલ (પું) = કલકલ.
 કલિ (પું) = (૧) કલિતા રચનાર; (૨) શુદ્ધ (દેવ-શુદ્ધ).
 કાચ્ચન્ (ન) = મુવર્ણ, સોનું.
 કાન્ત (વિ) = મનોહર.
 કાન્તા (સ્ત્રી) = પત્ની.
 કાન્તાર (ન) = વન.
 કાન્તિ (સ્ત્રી) = પ્રભા, તેજ.
 કામ (પું) = (૧) કામ-દેવ; (૨) ઇચ્છા.
 કામન્ (ન) = અત્યંતપણું, સ્વીકાર ઇત્યાદિ સૂચક અવ્યય.
 કારણ (ન) = કારણ, હેતુ.
 કાલ (પું) = યમ.
 કાલ (વિ) = રથામ, કાળું.
 કાલી (સ્ત્રી) = કાલી (વિદ્યા-દેવી).
 કાર્તિ (સ્ત્રી) = આભર.
 કુ (સ્ત્રી) = પૃથ્વી.
 કુણ્ડિકા (સ્ત્રી) = પાત્ર-વિશેષ.
 કુન્વ (પું, ન) = કુન્દ, યોગસનું કુલ.
 ફલિશ (પું, ન) = વળ.
 ફલલપ (ન) = (૧) ભૂમંડળ; (૨) કમળ.
 ફવાદિન્ (પું) = ખસાબ બોલનાર.

કુસુમ (ન) = કુલ.
 કુસુમધનુષ (પું) = કામદેવ.
 કુ (૮, વ) = કરવું.
 કુલ (વિ) = કરનાર.
 કુલ (૬, વ) = કાપવું.
 કુલ (મ) = કરેલું.
 કુતાન્ત (પું) = (૧) સિદ્ધાન્ત; (૨) યમ.
 કુ (૬, વ) = ફેંકવું. પ્રવિકુ = ફેંકવું, વિખેરવું.
 વિકુ = ફેંકવું.
 કુર (૧, આ) = રચવું.
 કેકિર (પું) = મોર.
 કેતુ (પું) = વાવટો.
 કેસર (પું) = પદ્મ વિશેષમાં ઉત્પન્ન થતો ફેશના આકાર જેવો તંતુ.
 કેસરિ (પું) = સિંહ.
 કેરવ (પું, ન) = ચન્દ્ર-વિકાસી કમળ, પોચાણું.
 કોપ (પું) = ગુસ્સો.
 ક્લમ (પું) = અરણ્ય, પગ.
 ક્રિયા (સ્ત્રી) = કાર્ય.
 ક્ષણ (૮, ડ) = નાશ કરવો.
 ક્ષણ = (૧) ઉત્સવ; (૨) પળ.
 ક્ષણકલ્પિ (સ્ત્રી) = વીજળી.
 ક્ષતિ (સ્ત્રી) = હાનિ, નાશ.
 ક્ષપા (સ્ત્રી) = રાત્રિ.
 ક્ષમા (સ્ત્રી) = (૧) ક્ષમા, માફી; (૨) પૃથ્વી.
 ક્ષિણ (૮, ડ) = મારી નાખવું.
 ક્ષિત (મ) = સીધું થયેલ.
 ક્ષિપ્ (૬, ડ) = ફેંકવું. આક્ષિપ = ફેંકવું.
 ક્ષુદ્ર (પું) = ક્ષુદ્ર.
 ક્ષોમ (ન) = કદવાણ.
 ક્ષોમ (પું) = ખળખળાટ.

ર

રવા (૨, વ) = કહેવું.

ગ

ગગન (ન૦) = આમશ.
 ગજ (પું૦) = હાથી.
 ગત (મૂ૦) = ગયેલું.
 ગદા (સ્ત્રી૦) = ગદા, આયુધ-વિશેષ.
 ગન્ધ (પું૦) = ગાંધ.
 ગમીર (વિ૦) = ગહન.
 ગમ્ (૧, ૫૦) = મવું. અધિગમ્ = મેળવવું.
 ગમ (પું૦) = સમાન થક.
 ગમન (ન૦) = મવું તે.
 ગરીયસ્ (વિ૦) = વધારે ઓટું.
 ગામ (ન૦) = ગ્રામ.
 ગાન્ધારી (સ્ત્રી૦) = ગાન્ધારી (વિદ્યા-દેવી).
 ગીત (ન૦) = ગાન.
 ગુરુ (પું૦) = આચાર્ય.
 ગુરુ (વિ૦) = ઓટું.
 ગૈ (૧, ૫૦) = ગાય.
 ગો (પું૦) = સ્વર્ગ.
 ગો (સ્ત્રી૦) = પૃથ્વી.
 ગોચર (પું૦) = ઇન્દ્રિયના વિષયરૂપ.
 ગોધિકા (સ્ત્રી૦) = એક જાતનું પ્રાણી.
 ગૌરી (સ્ત્રી૦) = ગૌરી (વિદ્યા-દેવી).
 ગ્રહ (પું૦) = ગ્રહ.

ઘ

ઘણ્ટા (સ્ત્રી૦) = ઘણ્ટ.
 ઘન (પું૦) = મેઘ.
 ઘન (વિ૦) = ગહન.

ચ

ચં (અ૦) = અને.
 ચક્રાક્ષ (૨, ૫૦) = પ્રકાશવું.
 ચક્રિત (વિ૦) = મધ પામેલ.
 ચક્ર (ન૦) = ચક્ર.
 ચક્રવર્ત (સ્ત્રી૦) = ચક્રવર્તી (વિદ્યા-દેવી).
 ચક્રવર્તિન (પું૦) = ચક્રવર્તી.
 ચચન્ (૫૦) = હાલવું.

ચતુર (વિ૦) = હોશિયાર.
 ચન્દ્રમસ (પું૦) = ચન્દ્રમસનાથ, જેનોના
 આઠમા તીર્થકર.
 ચર (૧, ૫૦) = ચરવું.
 ચરણ (ન૦) = ચારિત્ર.
 ચત્ (૧, ૫૦) = ચાલવું.
 ચલ (વિ૦) = ચંચળ.
 ચલન (પું૦) = ચરણ.
 ચાપ (પું૦) = ધનુષ્ય.
 ચાપલ (ન૦) = ચપળતા.
 ચામર (પું૦, ન૦) = ચમર.
 ચારિત્ર (વિ૦) = વિહરણશીલ, ફરનારું.
 ચારુ (વિ૦) = મનોહર.
 ચિ (૫, ૫૦) = એકકુંઠરવું.
 ચિત્ર (મૂ૦) = ચિત્ર.
 ચિત્ત (ન૦) = મન.
 ચિત્તમૂ (પું૦) = મન.
 ચિર (વિ૦) = કાંઈ સમયવું.
 ચુલુક (પું૦) = ખોળો.
 ચૂત (પું૦) = ખોળો.
 ચૂર્ણ (ન૦) = ચૂર્ણ.

છ

છપ્ર (ન૦) = છત્ર.
 છિદ્ર (૫, ૫૦) = કાપવું.
 છો (૫, ૫૦) = કાપવું.

જ

જગત્ (ન૦) = દુનિયા.
 જન્ (૪, આ૦) = ઉત્પત્ત થવું.
 જન (પું૦) = લોક, મનુષ્ય.
 જનતા (સ્ત્રી૦) = લોક.
 જનન (ન૦) = જન્મ.
 જનીનતા (સ્ત્રી૦) = જાનવ-ભવિતિનું ક્રિત.
 જન્મ (પું૦) = પ્રાણી.
 જન્મ (ન૦) = જન્મ, ઉત્પત્તિ.
 જન્મન (ન૦) = જન્મ, ઉત્પત્તિ.

જરા (છીં) = ઘડપણ.
જલ (નં) = પાણી.
જય (પું) = પેશ.
જાત (નં) = સમૂહ.
જાતરૂપ (નં) = મુવર્ણ, સોનું.
જાતિ (છીં) = જન્મ.
જાલ (પું, નં) = સમૂહ.
જિ (૧, ૫૦) = જીવંત.
જિન (પું) = જીવ્યા છે સમ-દેવ જોણે તે,
વીતરાગ.

જિનપતિ (પું) = જિનેશ્વર, વીર્યકર.
જિનવર (પું) = વીર્યકર.
જિનેન્દ્ર (પું) = વીર્યકર.
જીવ (પું) = પ્રાણી.
જુવ (૧, આ) = ચેલવું.
જ્યાનિ (છીં) = ઘડપણ.
જ્યાવચ્છ (વિં) = વધારે ઓઢું.
જ્યલન (પું) = અગ્નિ.

ત

તદિદ (છીં) = વીજળી.
તત્ર (જં) = ત્યાં.
તતિ (છીં) = ધેણિ.
તદ્ (સં) = તુલીયપુરૂષવાચક અર્થનામ.
તત્ (૮, ૩૦) = દેહાવ કરવો. વિતત્ = વિસ્તાર
કરવો.
તનયા (છીં) = પુત્રી.
તનુ (છીં) = દેહ.
તનુ (વિં) = અવયવ.
તનુમય (વિં) = શરીરધારી.
તપ (૧, ૩૦) = તપવું.
તપસ્ (નં) = તપ.
તમ (નં) = અંધકાર.
તમસ્ (નં) = (૧) અજ્ઞાન; (૨) અંધકાર.
તરલ (પું) = કલોલ, ઓળું.

તરણિ (પું) = સૂર્ય.
તરલ (વિં) = ચંચળ.
તરવારિ (પું) = તલવાર.
તરસા (જં) = એકદમ; (૨) ભેરથી.
તરુ (પું) = વૃક્ષ.
તાદિત (મૂં) = ભારેલું.
તાનવ (નં) = કુશલા, પાતળાપણું.
તાનવ (વિં) = શારીરિક, ઢેહ સંબંધી.
તાન્ત (મૂં) = યાત્રી ગયેલ.
તાન્તિ (છીં) = ખેલ.
તાપ (પું) = સંતાપ.
તાપિત (મૂં) = સંતાપ થયેલી.
તામ (પું) = નેહ.
તામરસ (નં) = કમળ.
તામસ (નં) = બાહ અંધકાર.
તામ્ર (વિં) = સતું.
તાર (પું, નં) = (૧) આંખની પુતળી; (૨)
વારા.

તાર (વિં) = પ્રકાશિત, ઉત્તમવલ.
તારા (છીં) = જ્યોતિષક દેવ.
તારિકા (છીં) = તારનારી.
તિમિર (નં) = અંધકાર.
તિલક (પું, નં) = ટીકું.
તીર (નં) = તીર, કીનારા.
તીર્થ (પું, નં) = (૧) પ્રથમ ગણપત્; (૨)
ચતુર્વિધ સંધ; (૩) દ્વાદશાંગી.
તીર્થકૂલ (પું) = તીર્થકર.
તુર (૬, ૩૦) = પીડ કરવી.
તુરલ્લ (પું) = પોરો.
તુરલ્લમ (પું) = પોરો.
તુ (૧, ૫૦) = તરવું. પ્રવિત્ = આપવું.
તેજસ્ (નં) = તેજ, પ્રકાશ.
તોલ (પું) = પીડ.
ત્યજ્ (૧, ૫૦) = ત્યાગ કરવો. સંત્યજ્ = અત્યંત
પ્રેમી દેવું.

ધીર (વિ०) = (૧) ધૈર્યવાળા, (૨) શુદ્ધિશાળી.

ધુ (૫, ૩૦) = હલાવવું.

ધૂ (૧, ૫૦, ૧, ૩૦; ૧૦, ૩૦) = હલાવવું.

ધૂત (મૂ०) = હલાવેલું.

ધૂલી (છીં) = રજ.

ધુ (૧૦, ૩૦) = ધારણ કરવું.

ધીત (મૂ०) = શુદ્ધ કરેલું.

ધન (૧, ૫૦) = અવાજ કરવો.

ધ્યાન્ત (નં) = અંધકાર.

ન

ન (અ०) = નહિ.

નર (ધું, નં) = નખ.

નગ (ધું) = પર્વત.

નગરી (છીં) = પુરી.

નત (મૂ०) = નમેલું.

નતિ (છીં) = પ્રણામ, નમન.

નદ (ધું) = નદી.

નન્દ (૧, ૫૦) = ખુશી થવું.

નન્દક (વિ०) = (૧) આનન્દદાયક; (૨) સમૃદ્ધિજનક.

નન્દન (ધું) = પુત્ર.

નન્દન (વિ०) = આનન્દદાયક.

નમણ (નં) = આકાશ.

નમ (૧, ૫૦) = નમસ્કાર કરવો અથવા નીચું નમવું.

નમસ (અ०) = નમસ્કાર.

નમિ (ધું) = નમિનાથ, જોનાના જોડવીસમા તીર્થકર.

નમેદ (ધું) = એક જાનનું ઓહ.

નમ્ર (વિ०) = નમનશીલ.

નય (ધું) = (૧) સ્થાય અભિપ્રાય-વિરોધ; (૨) નીતિ.

નયમ (મૂ०) = નેત્ર.

નર (ધું) = મનુષ્ય.

નવ (વિ०) = નવ.

નય (વિ०) = નવ.

નચ (ધ, ૫૦) = નાથ થવો.

નાકિન્ (ધું) = દેવ.

નામ (ધું) = નામક્રમાર.

નાય (ધું) = નામી.

નાના (અ०) = અનેક.

નામિ (ધું) = નામિ, પ્રપચદેવના પિતા.

નામી (છીં) = નામિ, દુટી.

નાયક (વિ०) = મુખ્ય.

નારી (છીં) = સ્ત્રી.

નાલીક (ધું) = કમળ.

નાલીક (નં) = કમળને સમૃદ્ધ

નારા (ધું) = નાથ, અન્ત.

નાદિત (મૂ०) = નાથ કરેલ.

નિકાવ્ય (ધું) = મૂઢ.

નિજ (વિ०) = પોતાનું.

નિયમ (અ०) = નિયમ.

નિધિ (ધું) = અંધાર.

નિમ (ધું, નં) = પ્રણા.

નિમ (વિ०) = નેત્ર.

નિર (અ०) = અજાણવાથી અન્યથા.

નિરન્તર (વિ०) = અંતર રહિત.

નિરસ્ત (મૂ०) = દૂર કરેલું.

નિરુદ્ધ (મૂ०) = અટકાવેલું.

નિર્મોહ (વિ०) = નાથ કરનાર.

નિર્મિત્ર (વિ०) = (૧) નિર્મિત, (૨) અંદેશ

નિર્મણ (મૂ०) = નિર્માણ, નિર્મિત.

નિર્મુતિ (છીં) = નિર્માણ.

નિર્મહ (ધું) = સમઢ, અંદેશ.

નિર્મણ (વિ०) = નિર્મિત, અંતર નિર્મિત.

નિર (અ०) = નિર.

નિર્મણ (ધું) = નિર્મિત.

નિર્મ (વિ०) = નિર્મિત.

નિર્મણ (ધું) = નિર્મિત, અંતર.

હુ (૨, ૫૦) = સ્તુતિ કરવી.
 હુદ્ (૬, ૫૦) = પ્રેરવું.
 હુતિ (છીં) = (૧) સ્તુતિ; (૨) પ્રણામ.
 હુત્ત (મૂં) = પ્રેરિત.
 હૂ (૬, ૫૦) = સ્તુતિ કરવી.
 હૂત (વિં) = નવીન.
 હૂત (મૂં) = સ્તુતિ કરાયેલ.
 હૂતમ (વિં) = નવીન.
 હૂતમ્ (અં) = ખરેખર.
 હેમિ (પું) = હેમિનાથ, હેનોના બાવીસમા
 તીર્થકર.

હૈમમ (પું) = સાત નથોમાંનો એક.
 હો (અં) = નહિ.
 હોવક (વિં) = પ્રેરક.
 હોવિન્ (વિં) = પ્રેરક, નાશ કરનાર.
 હો (છીં) = વહાણ, હોડી.

પ

પદ્મ (પું, નં) = કાદવ.
 પદ્મિ (છીં) = પ્રેરિત, હોર.
 પદ્ (૧, ૫૦) = પદ્મું.
 પતિ (પું) = અધિપતિ, સ્વામી.
 પત્ની (છીં) = પોતાની સ્ત્રી.
 પત્ર (નં) = (૧) પાંદડું; (૨) વાહન.
 પથિન્ (પું) = માર્ગ.
 પદ્ (૪, આં; ૧૦, આં) = જપું.
 પદ (પું, નં) = (૧) સ્થાન; (૨) વાહનનો
 એક ભાગ.
 પદાર્થ (પું) = વસ્તુ.
 પદ્મ (નં) = કમળ.
 પદ્મરાગ (નં) = હાલ અણિ, માલુક.
 પદ્મ (પું) = સાપ.
 પર (પું) = યુગ.
 પર (વિં) = (૧) ઉત્તમ; (૨) અન્ય.
 પરતા (છીં) = યરણવા.
 પરમ (પું) = પરમ, સિદ્ધાધિકારી પુત્ર.

પરમ (વિં) = પ્રેષ.
 પરમ (પું) = પુષ્પમાંની ભારીક રમ.
 પરિ (અં) = લક્ષ્યવાચક અન્ય.
 પરિકર (પું) = સમૂહ.
 પરિગત (મૂં) = (૧) પ્રખ્યાત; (૨) પરિવૃત.
 પરેત (પું) = પિથાચ.
 પરેત (મૂં) = દૂર ગયેલ.
 પથિ (પું) = વજ.
 પાંશુ (પું) = રજ, રેણુ.
 પા (૨, ૫૦) = રક્ષણ કરવું.
 પાત (પું) = ચલન, પતન.
 પાતક (નં) = પાપ.
 પાતાલ (નં) = પાતાળ, અપોલોક.
 પાતુ (પું) = રક્ષક.
 પાત્રી (છીં) = પાત્ર.
 પાવ (પું) = ચરણ, પગ.
 પાવપ (પું) = જૂલ, ડાઠ.
 પાવ્યમી (વિં) = પશ્યમ્ સંબધી.
 પાપ (નં) = પાપ.
 પારિજાત (નં) = પારિજાતક, હિંબ વૃક્ષ.
 પારિન્દ્ર (પું) = અજગર.
 પાર્થ (પું) = પાર્થનાથ, હેનોના ત્રેવીસમા
 તીર્થકર.
 પાર્થ (પું, નં) = બાણ.
 પાત્ (૧, ૩૦) = પાણવું.
 પાવન (વિં) = પવિત્ર.
 વાશ (પું) = દોરવું.
 વિક્ષલ (વિં) = કાળા અને પીળા વર્ણથી
 ભિન્નિત.
 વિપ્ત (પું) = સમૂહ.
 વિહિત (મૂં) = ઠાંડી રીપેલ.
 વીટી (છીં) = આસન.
 પુત્ર (પું) = પુત્ર, હેકરે.
 પુત્રવત્તા (છીં) = પુત્રવદના (વિના-તેનો)
 પુત્ર (૧૦, ૩૦) = પુત્રવું.

पूज्य (वि०) = पूज्य.
 पूत (वि०) = पवित्र.
 पूषु (वि०) = विशाल.
 पूषी = (सी०) भूमि.
 पूष (न०) = पीठ.
 पूषत (पुं०) = नील.
 पूषा (स्त्री०) = शूरा.
 प्रकटित (वि०) = १५५२ धयेतुं, उवाचुं करेतुं.
 प्रजा (स्त्री०) = प्रजा.
 प्रजाति (स्त्री०) = प्रजापति (विद्या-देवी).
 प्रणय (पुं०) = स्नेह.
 प्रणयिन् (पुं०) = स्नेही.
 प्रति (अ०) = अनुतापायक अभ्यय.
 प्रतिदत्ति (स्त्री०) = उपद्रव.
 प्रथित (मू०) = प्रसिद्ध धयेत.
 प्रमय (पुं०) = उत्पत्ति.
 प्रमा (स्त्री०) = तेज.
 प्रमिति (स्त्री०) = प्रमाद्यु.
 प्रमोद (पुं०) = हर्ष.
 प्रयत्न (पुं०) = प्रयास, भवेत्तत्.
 प्रयत्न (न०) = सिद्धांत.
 प्रयत् (वि०) = श्रेष्ठ.
 प्रयत्न (अ०) = अत्यंत.
 प्रयाद (पुं०) = अनुग्रह, कृपा.
 प्रा (१, ५०) = अशुचि.
 प्राय (वि०) = अगम्य.
 प्रिय (वि०) = पदसम, धीष्ट.
 प्रियदु (स्त्री०) = श्रेष्ठ ज्ञानुं आदि.
 प्रोज्झित (मू०) = स्थाग करेतुं.
 प्रत्य (पुं०) = प्रयाग.

फ

फल (न०) = फल.
 फलक (न०) = (१) आद्यने आद्ये; (२) दाव

ष

षत (अ०) = विरभय, शोक तथा संतोष इत्यंश
 अभ्यय.
 षन्ध (पुं०) = अध, आदि.
 षन्धन (न०) = अंशभाजुं.
 षन्धु (पुं०) = मित्र.
 षत (न०) = सामर्थ्य, शक्ति.
 षतस्र (वि०) = धनस्र, सहस्र.
 षतस्र (अ०) = अगण्य, हठधी.
 षटिन् (वि०) = अगण्यार्थ, पराक्रमी.
 षाधन (न०) = पीडा.
 षाधा (स्त्री०) = पीडा.
 षाधु (पुं०) = हार्य.
 षुप्र (१, ५०) = अशुचि.
 षोधि (पुं०) = अभ्यक्ष, यथार्थ श्रद्धा.
 षोधिका (स्त्री०) = अधिदेवारी.
 षमशान्ति (पुं०) = अक्षयशान्ति (५४).

म

भक्ति (स्त्री०) = भक्ति.
 भक्त्य (पुं०) = (१) विकल्प; (२) श्रद्धा.
 भक्ष (१, ३०) = अशुचि.
 भक्षण (न०) = अशुचि.
 भय (न०) = भीति.
 भयत (न०) = अशुचि (श्रेष्ठ).
 भयु (पुं०) = स्वाभी.
 भय (पुं०) = (१) उत्पत्ति; (२) संसार;
 (३) शिव.
 भयत (न०) = आध.
 भय (वि०) = अविष्ट, भ्राष्टे जना.
 भा (स्त्री०) = तेज.
 भा (२, ५०) = प्रकाशपुं.
 भाजु (१०, ३०) = अगण्य करेवो.
 भाजु (वि०) = अगण्य करेवो.
 भानु (पुं०) = सूर्य.

रमस (पुं०)=(१) वेग; (२) हर्ष.
 रम (१, आ०)=रमबुं.
 रमा (स्त्री०)=शुद्धी (देवी).
 रम्मा (स्त्री०)=केश.
 रव (पुं०)=अवाध.
 रवि (पुं०)=सूर्य.
 रश्मि (पुं०)=किरण.
 रस (पुं०)=रस.
 रसा (स्त्री०)=पृथ्वी.
 रसित (न०)=हवि.
 रसित (वि०)=शोणवाणा.
 रहस्य (न०)=रहस्य, गुप्त तारक्य.
 रहित (वि०)=विनाश.
 रा (२, प०)=आपवुं.
 राग (पुं०)=(१) दोष, (२) रताय.
 राज (१, आ०)=प्रकाशवुं. विराज=प्रकाशवुं.
 राजक (न०)=राजयोगो समुदाय.
 राजन् (पुं०)=राज.
 राजि (स्त्री०)=पङ्क्ति, क्षत्र.
 राजित (मू०)=शोभितवुं.
 राजिन् (वि०)=शुशोभित.
 राजी (स्त्री०)=श्रेष्ठि.
 राजीमती (स्त्री०)=राष्ट्रमती, विजयेन
 राजनी पुत्री.
 राजीव (न०)=कमल.
 राज्य (न०)=राज्य.
 राम (वि०)=रमणीय, मनोहर.
 रिपु (पुं०)=दुश्मन.
 रीम (वि०)=अदेवुं.
 रश् (स्त्री०)=कवि.
 रश् (१, आ०)=(१) प्रकाशवुं; (२) यावुं.
 रवि (स्त्री०)=देव.
 रश्मि (वि०)=मनोहर.
 रश् (स्त्री०)=देव.

रह (१, प०)=उगवुं.
 रूप (न०)=रूप.
 रोचिस् (न०)=प्रकाश.
 रोदित (न०)=उदित.
 रोधिका (स्त्री०)=रोधनारी.
 रोहिणी (स्त्री०)=रोहिणी (विद्या-देवी).

ल

लक्ष (न०)=लाभ.
 लक्ष्मी (स्त्री०)=वैभव.
 लघ (१, आ०)=लागवुं.
 लघुता=लघुपद.
 लघ्न (न०)=उदित, अटकायत.
 लता (स्त्री०)=पेठ.
 लतिका (स्त्री०)=शाल.
 लप् (१, प०)=लपवुं.
 लपित (पुं०)=लपनार.
 लम् (१, आ०)=लभवुं.
 लम् (१, आ०)=लटवुं. आलम्ब=आश्रयवे.
 लय (पुं०)=(१) व्योमन; (२) स्थान.
 लप (१, उ०)=लपवुं. समलप=लपवुं.
 लम् (१, प०)=लपवुं. उल्लम्ब=लपवुं.
 लपित=लपवुं.
 ला (२, प०)=लपवुं कर्तुं.
 लाट (१, प०)=लपवुं कर्तुं.
 लाप (पुं०)=लपवुं प्रीतिमो लपवुं ते.
 लाम (पुं०)=लाभ, क्षयदो.
 लालस (वि०)=लातुर.
 ली (२, प०)=लपवुं.
 लीन (मू०)=आसन्न.
 लीला (स्त्री०)=विद्या.
 लम्बि (वि०)=प्रभावागती.
 लट (१, प०)=लपवुं.
 लोह (पुं०)=विद्यमानो व्योम विभाग.
 लोप (पुं०)=लप.

ક્રી (ક્રી૦) = ભનાર્યવાચક શબ્દ; (૨) લક્ષ્મી.
ક્રીમવ (પું૦) = ક્રામદેવ.
ક્રુતદેવતા (સ્ત્રી૦) = વિદ્યાની અધિષ્ઠાત્રી.
કેવી, સરસ્વતી.
ક્રોળી (ક્રી૦) = પંક્તિ.
ક્રોયાંસ (પું૦) = ક્રોયાંસનાથ, જેનોના અગ્નિ-
રમા તીર્થકર.
ક્રોત (વિ૦) = પીઠું.

સ

સંયત (વિ૦) = સંયમી, સાધુ.
સંસદ (સ્ત્રી૦) = સભા.
સંસાર (પું૦) = સંસાર.
સંસિદ્ધિ (સ્ત્રી૦) = સંસિદ્ધ.
સંકલ (વિ૦) = (૧) સંભરણ; (૨) કોષ-સુકત.
સંકલ (અ૦) = એક વાર.
સંકલ (વિ૦) = ધીર્ય થયેલું.
સંકલ્યા (સ્ત્રી૦) = સંકલ્યા.
સદ્ (પું૦) = સોભત.
સદ્ (વિ૦) = યુક્તિથી સિદ્ધ, બંધબેસતું.
સદ્ (પું૦) = (૧) સંગમ નામનો વૈભાનિક
દેવ; (૨) સોભત.
સદ્ (ન૦) = સંગતિ.
સદ્ (પું૦) = સાધુ ગુરુ.
સદ્ (પું૦) = પ્રવેશ.
સદ્ (૧, ૫૦) = સંગતિ કરવી.
સદ્ (સ્ત્રી૦) = સિદ્ધિની યાગ.
સદ્ (પું૦) = સંભળન.
સદ્ (વિ૦) = (૧) બહો; (૨) વિદ્યમાન, હેવાત.
સતતમ્ (અ૦) = દ્વિત્રિયાં.
સાગ (ન૦) = ખરાપણું.
સદ્ (૧, ૫૦) = નાશ થવો.
સદ્ (સ્ત્રી૦) = સભા.
સદ્ (પું૦) = સદ્ગુણ.
સદ્ (અ૦) = દ્વિત્રિયાં.
સદ્ (અ૦) = એકદમ.

સન્તમસ (ન૦) = ગાદ અંધાર.
સન્તાનક (પું૦) = સંતાનક, એક બાલનું કલ્પ-વૃક્ષ.
સસ (પું૦) = એક પામેલ.
સપત્ન (પું૦) = દુરમન.
સપત્નિ (અ૦) = એકદમ.
સમા (સ્ત્રી૦) = સભા.
સમ (વિ૦) = સમાન.
સમન્તતસ્ (અ૦) = સર્વ દિશામાં.
સમર (પું૦) = સંભામ, સુદ.
સમવસરણ (ન૦) = ધર્મ-દેવનાનું સ્થલ.
સમાન (વિ૦) = સમાન.
સમીર (પું૦) = પવન, વા.
સમીદિત (વ૦) = મનોવાંછિત.
સમુદિત (પું૦) = સારી રીતે ઉદય પામિતું.
સમ્પદ્ (સ્ત્રી૦) = સંપત્તિ.
સમ્પદ્ (વિ૦) = સંપત્તિ.
સરલ (વિ૦) = સરલ, કુટિલતાથી રહિત.
સરિત્ (સ્ત્રી૦) = નદી.
સરિત્ (વિ૦) = સાધેનું.
સર્વતત્ (અ૦) = સર્વત્રી.
સદ્ (વિ૦) = દેવ.
સદ્ (અ૦) = સદિવ.
સાસામ્ (અ૦) = પ્રત્યક્ષ, રખડ.
સાપક (પું૦) = સાપનાર.
સાન્ધ્ય (વિ૦) = સંધ્યા સમયનું.
સામર (ન૦) = મીઠાં વાક્ય વિગેરેથી જાન્યન
કરતું તે.
સામજ (પું૦) = કુંજર, દાણી.
સાર (પું૦) = જળ.
,, (વિ૦) = ગીતમ.
સાર (પું૦) = ગદ.
સિદ્ધ (પું૦) = સિદ્ધ.
સિત્ (વિ૦) = પ્રવેદ.
સિદ્ધાન્ત (પું૦) = સિદ્ધાન્ત.
સિદ્ધાર્થ (પું૦) = સિદ્ધાર્થ (સંજો, મહાશ્વર
પ્રકુના પિતા.

વિશદ (વિં) = (૧) સદેહ; (૨) નિર્મળ.
 વિશિષ્ઠ (પું) = ખાણ.
 વિશ્વ (નં) = પ્રજ્ઞાપુર.
 વિશ્વાસ (પું) = ભરોસો.
 વિપ (નં) = ઝેર.
 વિપમૃત (પું) = સપા.
 વિપમ (વિં) = સમંકર.
 વિસર (પું) = સમૂહ.
 વિસારિત (વિં) = પ્રસરતું, ફેલાતું.
 વિસ્તારિત (વિં) = વિશાળ.
 વિહાસ (નં) = આકાશ.
 વીધી (સ્ત્રી) = માર્ગ.
 વીર (પું) = વીર પ્રભુ, જેનોના ઓવીસમા
 વીર્યકર.

વૃજિન (નં) = પાપ.
 વૃક્ષિ (સ્ત્રી) = વળણ.
 વૃન્દ (નં) = સમૂહ.
 વૃષ (વિં) = ઉત્તમ.
 વૈષુ (પું) = વાંસળી.
 વૈર (નં) = દુશ્મનાવટ.
 વૈરિત (પું) = દુશ્મન.
 વ્યથા (સ્ત્રી) = પીડા.
 વ્યાપ (પું) = વાપ.
 વ્યાપિ (પું) = શમ.
 વ્યાલ (પું) = (૧) પાપ; (૨) દુષ્ટ હાથી.
 વ્યાલમ્ (પું) = (૧) આરૂઠ થયેલ; (૨) ઠણનાર.
 વ્યૂહ (પું) = સમૂહ.
 વ્રજ (૧, ૩૦) = વ્રજ. વ્રજ = રીક્ષા લેવી.

૪

ગ (નં) = મુખ.
 ગરુદિ (પું) = પક્ષી.
 ગર્ભ (સ્ત્રી) = એક બાળનું આયુષ્ય.
 ગરુ (પું, નં) = સપા.
 ગરુદ (નં) = દેવ પાંખડીવાળું કમળ, એવંતી.
 ગરુ (પું) = ગરુડ.

શમ (૪, ૧૦) = શાંત થવું.
 શમ (પું) = ઉપશમ.
 શમની (સ્ત્રી) = શાંત કરનારી.
 શમિત (વિં) = શાંત.
 શમિત (વિં) = ઉપશમધારી.
 શમ્મય (પું) = શાંતવનાથ, જેનોના તુલીય
 વીર્યકર.
 શર (પું) = ખાણ.
 શર્મન (નં) = સુખ.
 શશધર (પું) = ચન્દ્ર.
 શસ્ત્ર (મૂં) = વખાણવું.
 શસ્ય (વિં) = પ્રથમ-પાત્ર.
 શાન્તિ (પું) = શાન્તિનાથ, જેનોના સોળમા
 વીર્યકર.
 શાન્તિ (સ્ત્રી) = (૧) શાન્તિ; (૨) મોક્ષ, (૩)
 શાન્તિ (દેવી).
 શાસ્ત્ર (પું) = શિક્ષા આપનાર.
 શાસ્ત્રિ (પું) = શાસ્ત્રી.
 શિત (વિં) = પીડણ.
 શિરસ (નં) = મસ્તક.
 શિરોરુદ્ધ (નં) = વાળ.
 શિષ્ય (નં) = મોક્ષ.
 શીત (વિં) = શીતળ.
 શીતલ (પું) = શીતળનાથ, જેનોના દશમા
 વીર્યકર.
 શીતાંતુ (પું) = ચન્દ્ર.
 શુભ (વિં) = મુખ.
 શુભ (વિં) = પ્રકાશિત.
 શુભલ (પું, નં) = આંગળ.
 શોક (પું) = દિલગીરી.
 શોભા (સ્ત્રી) = યોગ્ય, પ્રભા.
 શ્યામ (વિં) = કાળા.
 શ્યવળ (નં) = કાળ.
 શ્યામિ (સ્ત્રી) = યોગ્ય.
 શ્રિ (૧, ૧૦) = આશ્રય લેવો. આશ્રિ = આપણ
 લેવો.

મી (સીં) = મનાર્યવાચક શબ્દ (૨) તથા.
મીમંસ (પું) = કામદેવ.
મૃતદેવતા (સીં) = વિદ્યાની અધિષ્ઠાપિત્રી.
મૃત, મરુત્તની.
મેળો (સીં) = પંક્તિ.
મેળાસ (પું) = શ્રેયાંસનાથ, જેનોના અગ્યા.
રમા તીર્થકર.
મેળ (વિં) = પાત્રું.

શા

સંવત (વિં) = સંવત્સર, સાધુ.
સંસદ (સીં) = સભા.
સંસાર (પું) = સંસાર.
સંદતિ (સીં) = સમૃદ્ધ.
સંકટ (વિં) = (૧) સમસ્ય; (૨) કોપ-ચુકત.
સહુ (અં) = એક વાર.
સહુટ (વિં) = પીથ થયેલું.
સહુવા (સીં) = સંખ્યા.
સદ્ (પું) = સોભત.
સદ્ગતિ (વિં) = યુક્તિથી સિદ્ધ, બંધાયેલું.
સદ્ગતિ (પું) = (૧) સંઘાત નામનો વૈમાનિક
દેવ; (૨) સોભત.
સદ્ગતિ (નં) = સંઘાતિ.
સદ્ગતિ (પું) = સાધુ પુરુષ.
સદ્ગતિ (પું) = પ્રવેશ.
સદ્ (૧, ૫૦) = સંગતિ કરવી.
સદા (સીં) = સિદ્ધાંતી ધાળ.
સદ્ (પું) = સદગતિ.
સદ્ (વિં) = (૧) ભક્તિ, (૨) વિદ્યામાન, દૈયાત.
સતતત્ત (અં) = દેશીયાં.
સત્ય (નં) = ખરાપણું.
સદ (૧, ૫૦) = નાશ થયેલ.
સદસ (સીં) = સભા.
સદ્ગતિ (પું) = સદ્ગતિ.
સદા (અં) = દેશીયાં.
સદસ (અં) = એકદમ.

સન્તમસ (નં) = ગાદ અધિકાર.
સન્તાનક (પું) = સંતાનક, એક જાતનું કલ્પ-વૃક્ષ.
સન્ન (પું) = એક પામેલ.
સપ્ત (પું) = દુરમન.
સપ્તિ (અં) = એકદમ.
સમા (સીં) = સભા.
સમ (વિં) = સમાન.
સમન્તત્ત (અં) = સર્વ દિશામાં.
સમર (પું) = સંઘાત, સુદ.
સમયસરણ (નં) = ધર્મ-દેશનાનું સ્થલ.
સમાન (વિં) = સમાન.
સમીર (પું) = પવન, વા.
સમીહિત (વં) = મનોવાંછિત.
સમુદિત (પું) = સારી રીતે ઉદય પામેલું.
સમ્પદ (સીં) = સંપત્તિ.
સમ્યક્ (વિં) = યથાર્થ.
સરલ (વિં) = સરલ, કુટિલતાથી રહિત.
સરિત્ (સીં) = નદી.
સહિત (વિં) = સાથેનું.
સર્વત્ત (અં) = બધી તરફ.
સદ (વિં) = દેહ.
સદ (અં) = સહિત.
સાક્ષાત્ (અં) = પ્રત્યક્ષ, રૂબરૂ.
સાધક (પું) = સાધનાર.
સામ્ય (વિં) = સંધ્યા સમયનું.
સામન (નં) = મીઠાં વાક્ય વિગેરેથી સાન્નિધ્ય
કરવું તે.
સામજ (પું) = કુળ, હાથી.
સાર (પું) = ગળ.
,, (વિં) = ઉત્તમ.
સાલ (પું) = ગદ.
સિદ્ધ (પું) = સિદ્ધ.
સિત (વિં) = પ્રવેત.
સિદ્ધાન્ત (પું) = સિદ્ધાન્ત.
સિદ્ધાર્થ (પું) = સિદ્ધાર્થ (રાજ), મહાવીર
પ્રજુના પિતા.

सु (अ०)=सुन्दरतावाचक अव्यय.
 सुख (न०)=सुख.
 सुतराम् (अ०)=अवगत.
 सुधा (स्त्री०)=(१) अमृत, (२) यूना.
 सुपार्श्व (पुं०)=सुपार्श्वनाथ, जैनोना सातमा
 दीर्घक२.
 सुमति (पुं०)=सुमतिनाथ, जैनोना पांचमा
 दीर्घक२.
 सुमनस् (पुं०)=(१) देव; (२) पण्डित.
 " (स्त्री० न०)=पुष्प.
 " (वि०)=साश मनवाणुं.
 सुत (पुं०)=देव.
 सुतमि (स्त्री०)=ग्राय.
 सुतमि (वि०)=सुवासित.
 सुविधि (पुं०)=सुविधिनाथ, जैनोना नवमा
 दीर्घक२.
 सुनु (पुं०)=पुत्र.
 सुंरमी (स्त्री०)=जैस.
 सुंर (१, आ०)=सेवा करवी. आसेव=अत्यंत
 सेवा करवी.
 सुलप (न०)=सुख.
 सुत (१, उ०)=सुनुति करवी.
 सुतव (पुं०)=सुनुति.
 सुती (स्त्री०)=नारी.
 सुता (१, प०)=सुतेतु. अधिस्था=अधिष्ठान
 करतुं.
 सुता (२, प०)=सुतान करतुं.
 सुतव (वि०)=सुतव.
 सुतव (१, प०)=सुतव.
 सुतव (वि०)=सुतव.
 सुत (अ०)=सुतव.
 सुत (पुं०)=सुतव.
 सुत (१, प०)=सुतव.
 सुत (१, प०)=सुतव.
 सुत (१, प०)=सुतव.

सुत (स्त्री०)=भाणा.
 स्व (वि०)=पौतानुं.
 ह
 हति (स्त्री०)=नाश.
 हन् (२, प०)=भासी नाभपुं. अयहन्=भा
 नाभपुं.
 हर (वि०)=हरना२.
 हरण (न०)=हरणुं ते.
 हरि (पुं०)=हर.
 हरित (स्त्री०)=हरिशा.
 हस (पुं०)=हस्य.
 हस्त (पुं०)=हस्त.
 हा (२, प०)=त्यजपुं. विहा=त्याग करवे.
 हान (न०)=त्याग.
 हानि (स्त्री०)=नुकसान.
 हार (पुं०)=हार.
 हारिन् (वि०)=(१) मनोहर; (२) पंडित.
 हास (पुं०)=विकास; (२) हस्य.
 हि (अ०)=निश्चयायक अव्यय.
 हित (न०)=कल्याण.
 हित (वि०)=कल्याणकारी.
 दिव (वि०)=शीतल, टाकुं.
 हीन (वि०)=रहित.
 हृत (न०)=अभिज्ञान.
 हुताव (पुं०)=अभि.
 हुन् (वि०)=हरना२.
 हुन् (न०)=हृत्.
 हुन् (न०)=अनःकरु.
 हुन् (वि०)=मनोहर.
 हु (अ०)=सुखधनवाचक अव्यय.
 हुन् (पुं०)=शत्रु.
 हुन् (न०)=शत्रु.
 हुन् (न०)=शत्रु.

स्तुतिचतुर्विंशतिकापद्यानां मातृकावर्णक्रमेणानुक्रमणी

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

पद्याङ्कः पद्यप्रतीकम्

अ (३)

- ८० अधिगताधिकं कनकद्वयं तव भीरुचिता
८१ अपापरमलं धर्मं शमितमानमामो हितं
८२ असुमतां कृतिगायद्विताय यो

आ (१)

- १० आश्रयतु तव प्रपतं

क (४)

- ८३ कर्षणाऽनुपदार्थेनानिवाराद् मास्वावसाया-
८४ कुरुमधुपुत्रा धर्माद्वयं न मोक्षदां येषु
८५ कृतमति कृतघातं यो जन्तुजातं निरस्त-
८६ केकिरथा यः किर्याच्छाकि-

ख (१)

- १४ खान्धारिः वसमुत्तले जयतः समीर-

घ (१)

- ४० घनवर्चिर्जयताद् धुवि मानवी

च (१)

- ८५ चित्तोर्मितराजं रणमुखं यो लक्षसंख्यं

ज (१२)

- १९ जयति काशितकल्पतरुधर्मं
२० जयति शीतलतीर्थकृतः सदा
८१ जलव्यालव्याघ्रवलयगजद्वन्द्वनयुधो
७४ अवाद् गतं जगदयतो यपुर्वथा-
१४ जिनवराः प्रयतध्वमितामया
७७ जिनमुनिमुपतः समधवाञ्जनावनतः
११ जिनराज्या रचितं स्तोत्रं
४१ जिनधरततिर्जीवालीनामकारणवत्सला-
१५ जिनेन्द्र ! मद्देः प्रसभं गभीरा-
१८ जीवाञ्जनीया ध्यान्तान्तं
१० जीवाद् राजी जनितजननज्यानिदानिजिना-
११ जेनेन्द्रं मतमातन्तु सततं सम्यग्दत्तां सद्गुणा

पद्याङ्कः पद्यप्रतीकम्

त (७)

- ५ तमजितमभिनीमि यो विराजद्-
११ तयाभिवृद्धिं सुविभिविधेयात्
१९ सुखं चन्द्रप्रभं जिनं नमस्तामसोज्ज्वलि-
४९ ते जीवाश्चरविद्विषो जिनवृषा मालां दधाना
२ ते यं पान्तु जिनोत्तमाः क्षतवजो माघिक्षि-
७९ स्वमयनतात्रिनोत्तमकृतान्तं भवाद् विद्वयो-
११ स्वमनुमान्यमिन्दनं नन्विता-

द (५)

- ६४ दण्डच्छत्रकमण्डलानि कलपन् स प्रत्यशान्तिः
२८ दधाति रविसप्तर्षे रत्नमाभास्तमाख्यं
१६ दिव्यात् तयास्तु ज्वलतायुधाऽरु-
२० दिशुषशमसीत्यं संपतानां सदैवो-
७१ द्विषं गतो दृष्टि रमतो वमभिया

ध (१)

- ४४ धृतपविफलाक्षालीघण्टैः करैः कृतबोधित-

न (७)

- ८१ नत्तांमुधेणीभिः कपिशितनमकाकिमुकुटः
१० नयदामानयदा माय
११ नमः परमेश्वरोरुहस्तसामोऽनिर्निद्रमन्दार-
५७ नमः श्रीधर्म ! निष्कर्मा-
४७ नित्यं हेतुपपत्तिप्रतिहतकुमतप्रोक्षतध्यान्त-
९ निर्भिन्नरात्रुमयमय !
७१ नुर्वस्तुं प्रवितनु महिनाय ! मे

प (१०)

- ५५ परमततिमिरोपमानुप्रमा भूरिमर्दुर्गमीरा भूदा
५५ परमतापमानसप्रमनः
११ पादुयो दलितपद्मपुङ्खः प्रमोदम्
४५ पूज्य ! श्रीवासुपूज्यावृजिन ! जिनपते ! नूतना-
४६ पूतो यत्पादुर्वागुः शिरसि सूरततंराचरच्छृणु-
१८ प्रचलदक्षिरतोचिन्माधुगात्रे ! समुद्य-
७८ प्रणमत तं जिनवज्रपारविचारिजो-

पद्याङ्कः पद्यप्रतीकम्

५१ भमाजि तनुतामलं परमचापला, रोहिणी
७ भवितर वसति त्रिलोकवन्द्यो ।

८६ भाव्राजीजितराजका रज इव ज्यायोऽपि
म (५)

४३ भवजलनिधिभ्राम्यन्तुव्रजायतपोत । हे
६५ भवतु मम मनः श्रीकुन्धुनाथाय तस्मै

१ भव्याम्भोजविबोधनेकतरणे । विस्तारिकर्मा-

५५ भारति । माय् जिनन्द्राणां

७१ भीममहामवाधिभयभीतिविभीषि परास्त-
म (४)

१९ मतिमति जिनराजि नरा-

१७ मदमदनरहित । नरहित ।

५४ मम रतामरसेवित । ते सज-

८९ मालामालानशानुर्ध्वध्वध्वरं यामुशारा
प (३)

१३ या जन्मुजाताः य दितानि राज्ञी

७१ याऽत्र विधिब्रह्मविनयाभ्यस्तुमधिष्ठिता

९१ याता या तारतेजाः गङ्गानि सङ्गधिभूतकाल-
र (४)

४८ रत्नसुप्रसदादिनिरतिशयनी वादिनभ्येन-

५६ रत्नसुप्रसदादिनिरतिशयनी वादिनभ्येन-

६१ रात्रन्दरा मकरन्दरादहर्विः पादौजिनाङ्गाङ्गा-

९० रात्री रात्रीःददत्ता सरलदालदन्तुरङ्ग-
र (६)

११ रत्नसुप्रसदादिनिरतिशयनी वादिनभ्येन-

११ रत्नसुप्रसदादिनिरतिशयनी वादिनभ्येन-

पद्याङ्कः पद्यप्रतीकम्

१६ व्रजतु जिनततिः सा गोचरं चित्तवृत्तेः

१८ विधुतारा । विधुताराः ।

८४ विपक्षःयूहं वो दलयतु गदाहावलिधरा-

१६ विशिखशङ्खजुषा घनुपास्त सत्-
श (४)

३ शान्तिवस्तनुतामियोऽनुगमनाय यत्नेगमाये-

४ शीतांशुत्विवि यत्र नित्यमवधत् गन्धाढ्यभूली-

११ शुद्धलभूत कनकनिभा

११ शान्तिच्छिद्रं जिनयरागममाश्रयार्थम्
स (१६)

६६ सकलजिनपतिभ्यः पादनेभ्यो नमः सत्-

५३ सकलधौतसहासनमेख्यः

९१ सद्योऽसद्योगभिर्वागमलगमलया जिनराजी-

५० सजानयसुराजिता असमरा जिना भीरवा

५१ सदा यतिगुरोरो । नमत मानयेरक्षितं

९४ समयसरणमत्र यस्याः श्फुराकेतुचक्रानका-

९९ सरमसनतमाकिनारी जनोरोजपीडीलुउत्तार-

७१ स सम्पूर्णं विदुतु जिनोत्तमागमः-

६ स्तुत जिननियतं समर्पितमा-

७३ स्मृति समन्ततः सम समवसरणधूमौ यं

८१ श्फुरादिचक्रान्तेः प्रविकिरितितन्वन्ति सततं

१८ स्मर जिनाय पद्मिभुजगरा रजो-

६३ स्मरत विगतगुदं जिनचन्द्रं चक्रासन-

११ सा मे मतिं दितनुता जिनपतिररत-

८ मितदायुः निगताऽऽनु गानधीदा

११ सिद्धान्तः स्नातृदितद्वन्द्वेभ्यः पदयं

द (१)

८८ हस्तालम्बिनगूलुश्चलतिका यस्या जनाः

परिशिष्टम् ।

काशीजयात्रासन्ध्यायाचार्यन्यायविशारदपदमहोपाध्याय—

श्रीमद्यशोविजयविहिता •

॥ ऐन्द्रस्तुतयः ॥

१ ऋषभजिनस्तुतयः

ऐन्द्रप्रौतनतो मर्याधिबचनः प्रथ्वस्तदोपो जगत्
सैद्योगीर्तमहोदयः श्रमज्वतां राज्योधिकारानिनः ।
आर्यस्नोर्धकृता कैरोत्विहं गुणधेर्गर्धियाभिर्भूः
सैद्यो गीर्तमहोदयः शर्मवतां राज्योधिकारानिनः ॥ १ ॥

—ईशार्कलविवदितम् (१९, ७)

चन्द्रसौनतिरोपधोर्धकलितप्रैलोवयभावमजा—

स्तीर्यैशस्तरसां महोदितभयाऽकान्ताः सदोधापदम् ।

पुष्पैन्तु स्मरनिर्जयमस्रमरमौद्रप्रैतापमया—

स्तीर्यै शस्तरसा महोदितभयाः कान्ताः सैदा धापदम् ॥ २ ॥—शार्ङ्गः •

जनेन्द्र^१ स्मरतीं प्रतिविस्तरनयं निर्माय मिथ्यादृष्टां

सङ्गत्प्रागमभङ्गमानेसाहितं हृद्यमभावि भुक्तेम् ।

मिथ्यात्वं हेरद्वृत्तितं^२ श्रुचिकीधं पूर्यं पदोनां मिथः

सङ्गत्प्रागमभङ्गमानेसाहितं हृद्यमभा ! विभुक्तेम् ॥ ३ ॥—शार्ङ्गः •

१८.१०.११^३ यो जाट्यं हेरते स्मृताऽपि^४ भगवत्पम्भोरहे विस्तुरेत्—

सोभाग्या धैयतां हितो निर्देष्टी पुण्यमभाविमयो ।

वाग्देवी विनोतु वो^५ जिनमतं श्रोत्रासंयन्ती संशोऽ—

सा भोग्याऽऽधयतां हितानि दधेनी पुण्यमभावि वंद्या ॥ ४ ॥—शार्ङ्गः •

+ + + + +

१ १५१ जमी सो यः शार्ङ्गमिदं विदुः । (कतिपयमनं तत्तद्विषयमन्तर्गतं चन्द्रोत्तरात्मके) ।

२ ' लघुनिरोध ' इति ख-पाठः ।

२ श्रीअजितजिनस्तुतयः

मुनिर्तेतिरपि *यं *न सय(शीर्ण)मोहो
 क्षमजितमोरमदं भवेन्द्रिताऽऽपत्ते ।
 भोज तामिह जयन्तेमार्तुमीशं^{१६}
 शैवजितेमोरिमदम्भवन ! दितापत् ॥ १ ॥—पुष्पिताप्रा
 हरं रुचिरं ! ददेजिनौर्य ! तं^{१७} द्राक्
 परमतमोहर ! यं भयानि दानम् ।
 नियतेमुपगता भवे कर्भन्ते
 परमेतमोहरयं भया निदानम् ॥ २ ॥—पुष्पि०
 नयगहनमतिस्फुटानुयोगं
 जिनैमतमुद्यतमानसा ! धुतारम् ।
 जननभयजिहासया निरस्ता-
 जि नेमत मुद्यतमानसाधुतारम् ॥ ३ ॥—पुष्पि०
 पैविमर्षि दधेतीह मानसीन्द्रै-
 र्महितमदम्भवेतां महाधिकारम् ।
 दलयितु निर्वहे सुराङ्गनाना-
 महितैर्मदं भवेतां महाधिकारम् ॥ ४ ॥—पुष्पि०
 + + + + +

३ श्रीसम्भवजिनस्तुतयः

सम्भव ! मुखं देदत त्वं
 भाविनि भावारवारवारण ! विभेम् ।
 वासवसमूहेमहिताऽ-
 भाविनिभाज्यैऽरवारवारण ! विभेम् ॥ १ ॥
 —ईस्वच्छाम् (आर्यागीतित्यपरनामकम्)

* ' निरम्भेष्ट ' इति ख-पठः । † गारुडो नवमा अक्षरवैक्यम्, गान्ते पुष्पिताप्रा । ‡ पुरातनतत्त्वो-
 पदेतिविषयं ख-ग्रन्थम् । § चेष्टये इच्छयः ।

२ श्रीअजितजिनस्तुतयः

मुनितैतिरपि 'यं •नं सय(श्रीर्ण)मोहो
 अयजितमौरमदं मवैन्दिताऽऽपत् ।
 भैज तैमिहं जयन्तैमाधुमीशं^१
 शैमजितमौरमदम्वन ! दितापत् ॥ १ ॥—पुष्पितामा
 हेरं रुचिरै ! ददेजिनौर्य ! तं^२ द्राक्ष
 परमतमोहेर ! 'यं भयानि दानम् ।
 नियतैषुपगता भवे छर्भन्ते
 परमतमोहरयं भया निर्दानम् ॥ २ ॥—पुष्पि०
 नयगैहनमतिस्फुटानुयोगं
 जिनेमतमुद्यतमानसा ! धुतारम् ।
 जननभयजिहासया निरस्ता-
 जि नेमत मुद्यतमानसाधुतारम् ॥ ३ ॥—पुष्पि०
 पैविमर्षि दधेतीहं भानसीन्त्रै-
 महितमदम्भैवतां महाधिकारम् ।
 दलैयतु निर्वहे सुराङ्गनाना-
 महितैर्मदं भवेतां महाधिकारम् ॥ ४ ॥—पुष्पि०

+ + + + +

३ श्रीसम्मवजिनस्तुतयः

सम्भैव ! मुखं दैदत् त्वं
 भाविनि भावारवारवारण ! विभैम् ।
 वासवसमृद्धेमहिताऽ-
 भाविनिमाञ्जीरवारवारण ! विभैम् ॥ १ ॥

—ईन्द्रधाम् (आर्यामीनीत्यपरनामकम्)

* ' निमज्जो' इति अ-व-उ । † तस्या वज्रा अवरवारम्, यान्ति पुष्पितामा । ‡ पुरातनलक्षणे
 चैतरेतिवैर अ-व-उम् । § चैत्रमे इन्द्रधाम् ।

यद्वर्मः श्री भविनी

सन्ततमुदितोदितोऽदितोदार्ढरः ।

सं जपते सार्वभौमः शुचि-

सन्ततमुदितोऽदितोदितोऽदार्ढरः ॥ २ ॥—एतन्वाच

जनी" गीः" सीं भयतात

नै रय्या शक्तिमिता मितासररुच्या ।

किं सन्तः सप्तवतरन्-

जयया शमिताऽमिताऽमितासररुच्या ॥ ३ ॥—एतन्वाच

दलेयत् काञ्चनकान्ति-

जन्तार्यहिता हितो हि तारार्णपदा ।

इह वचनमृद्धा दु-

जन्तार्यहिताऽऽदिताऽदिताऽपार्णपदा ॥ ४ ॥—एतन्वाच

+ + + + +

४ श्रीअभिनन्दनजिनस्तुतयः

स्वीमभिनन्दन ! दिव्येगिरा निरा-

कृतसभाजनसाध्वस ! हारिभिः ।

अहतधैर्य ! गुणैर्भवे सौमित्रः

कृतसभाजन ! सार्वसत्तारिभिः ॥ १ ॥—एतन्वाच

मग्नवता जननेस्य जयभिदा-

उत्तु भवता तनुता परमत्परः ।

त्रिभगतीदुरितोपैतमे वदुः

धर्मवता तनुता परमत्परः ॥ २ ॥—एतन्वाच

त्रिदिवषितानि येषुतुः स्फूर्तु-

गुरुरसमृद्धमयं मत्परतोम् ।

स्फूर्तु योऽहं देव देवदेवः

स्फूर्तुमयं मत्परतोम् ॥ ३ ॥—एतन्वाच

२ श्रीअजितजिनस्तुतयः

मुनितैतिरपि 'यं' न सय(शीर्ण)मोहो
 अमजितमौरमदं भवेन्दिताऽऽपत् ।
 भोज तैमिह जयन्तैमापुमिमीश^{१६}
 शैमजितैमौरमदम्भवन ! दितापत् ॥ १ ॥—पुष्पिताम्ना
 हरे रुचिरै ! ददोज्जिनैर्य ! त^{१७} द्राक्
 परमतमोहर ! 'यं' मया निदानम् ।
 नियतैमुपगता भवे छर्भन्ते
 परमतमोहरयं भया निदानम् ॥ २ ॥—पुष्पि०
 नयगहनमतिस्फुटानुयोगं
 जिनैमतमुद्यतमानसा ! धुतारम् ।
 जननभयजिहासया निरस्ता-
 जि नेमत मुद्यतमानसोधुतारम् ॥ ३ ॥—पुष्पि०
 पविमपि दधेनीह मीनसीन्दि-
 मेदिनैमदम्भैवता महाधिकारम् ।
 दल्येतु निर्वह गुराङ्गानानो-
 महिनैमदं भवेता महाधिकारम् ॥ ४ ॥—पुष्पि०

+ + + + +

३ श्रीसम्भतजिनस्तुतयः

मग्भन ! मुयं देव तै
 भाविनि भासास्वास्वारण ! विभेय ।
 वामवममूरेमदिताऽ-
 भाविनिभासास्वास्वारण ! विभेय ॥ १ ॥

—ईन्द्रस्तुतयः (भासास्वास्वारण)

१६. 'मोहो' 'मोहो' 'मोहो' । १७. 'द्राक्' 'द्राक्' 'द्राक्' । १८. 'मोहो' 'मोहो' 'मोहो' । १९. 'मोहो' 'मोहो' 'मोहो' । २०. 'मोहो' 'मोहो' 'मोहो' ।

येद्धर्मः सै भविनीं

सन्ततमुदितोदितोऽदितोदारकरः ।

सं जयतुं सार्वभौमः शुचि-

सन्ततमुदितोऽदितोदितोऽदारकरः ॥ २ ॥—सन्ध्याम्

जनीं गीः सौं जैयताम्

नै यैया शपितामिता मिताररुच्या ।

किं सैन्तः सैमवतरन्-

नयया शमिताऽमिताऽमिताररुच्या ॥ ३ ॥—सन्ध्याम्

दलेयतु काञ्चनफान्ति-

जैनतामैहिता दितौ हितासर्गमदा ।

इह वनशृङ्खला दु-

जैनतामैहिताऽऽहिताऽहिताऽसर्गमदा ॥ ४ ॥—सन्ध्याम्

+ + + + +

४ श्रीअभिनन्दनजिनस्तुतयः

त्वंमभिनन्दन ! दिव्यगिरा निरा-

कृतसमाजनेनसाध्वस ! हारिभिः ।

अहतधैर्य ! गुणैर्भयै रोजितः

कृतसमाजन ! सार्वभौमारिभिः ॥ १ ॥—शुक्लविजय

भगवतां जननेस्य जयभिर्हा-

उत्तु भवतां तनुतां परमार्करः ।

त्रिजगतादुरितोपसमे पटुः

धर्मवतां तनुतां परमार्करः ॥ २ ॥—शुक्ल

त्रिदिवामिच्छति यश्चतुरः स्फुरन्-

सुरसप्तमूहयं यैतमर्हताम् ।

स्पर्शुं चौर दैवतं पदमुधैकः

सुरसप्तमूहयं यैतमर्हताम् ॥ ३ ॥—शुक्ल

२ श्रीअजितजिनस्तुतयः

मुनिर्ततिरपि यं न सय(श्रीर्ण)मोहो
 अमजितमौरमदं भवैन्दिताऽऽपत् ।
 भेज तौमेहं जयन्तेमार्त्तुमीशं^{१६}
 शैमजितैर्मौरमदम्भवन् । दितापत् ॥ १ ॥—पुष्पिताया
 हरे रुचिरै । ददेजिनौर्यै । तं^{१७} द्राक्
 परमतमोहर ! यं मयानि दानम् ।
 निर्यतेमुपगता भवे कर्भन्ते
 परमतमोहरयं भया निर्दानम् ॥ २ ॥—पुष्पि०
 नयगहनमतस्फुटौचुयोगं
 जिनमतमुद्यतमानसा ! धुतारम् ।
 जननर्भयजिहासया निरस्ता-
 जि नेमत मुद्यतमानसोधुतारम् ॥ ३ ॥—पुष्पि०
 पविमपि दधेतीह मीनसीन्द्रै-
 र्महितमदम्भवता महाधिकारम् ।
 दलयेतु निर्वहे सुराङ्गनाना-
 महितमदं भवेता महाधिकारम् ॥ ४ ॥—पुष्पि०

+ + + + +

३ श्रीसम्मन्वजिनस्तुतयः

सम्भव ! सुखं ददतु त्वं
 र्यानिनि भावारधारवारण ! विभेम् ।
 वासवममूदेमहिताऽ-
 र्यानिनिवाज्यौऽरवारवाऽरणै ! विभेम् ॥ १ ॥

—ईश्वर्याम् (आर्यामिनीत्यपरनामकम्)

* 'मिह' इति स-व-त् । † अत्रात्र नवत्रय अत्र(वचनम्, यान्ति पुष्पिताया । ‡ दूतमौपम्ये
 यं हरेरुचिरं स-व-त् । § येनमे रचयितम् ।

येदमः श्रुं भविषी

भर्तृगर्भोदिनोदिनोऽदिनोदार्करः ।

सं जपतुं गार्वर्णिनः शुचि-

सन्तोषदुदितोऽदिनोदिनोऽदार्करः ॥ २ ॥—सन्ध्या

जनी" गीः" मी अस्ताव

नै चया क्षमिनापितो मिनासररुत्पा ।

वि' सन्ध्याः संपन्नरत्न-

नयया क्षमिनाऽमिताऽमितासररुत्पा ॥ ३ ॥—सन्ध्या

दले'पतु काश्चनफान्ति-

जनवाभीदिता हितो हितार्गवदा ।

रि' सज्जगृह्णा दु-

जननोमदितोऽदिनाऽदिताऽगम्यदा ॥ ४ ॥—सन्ध्या

+ + + + +

४ श्रीअभिनन्दनजिनस्तुतयः

स्वैभभिनन्दन ! दिव्यगिरा निरा-

कृतसभाजनसाध्वस । हारिभिः ।

आहर्षय ! शुभजयं रोजितः

कृतसभाजन । सार्धसहारिभिः ॥ १ ॥—*द्वतविश्रुतम्

भगवता जननेरय जयभिरा-

ऽऽतु भवता तनुतां परमुत्करः ।

विजगतीदुरितोपैशमे षडुः

शुभवता तनुतां परमुत्करः ॥ २ ॥—द्वत०

त्रिदिवमिच्छति यैश्चतुरः स्फुरेत्-

गुरससमृद्धयं यैतमर्हताम् ।

स्मरेतुं चौरु देदु पदयुधैः

गुरसमृद्धयं यैतमर्हताम् ॥ ३ ॥—द्वत०

२ श्रीअजितजिनस्तुतयः

मुनिर्तेतिरपि *यं *न सय(शीर्ण)मोहो
 शमजितमोरमदं भवैन्दिताऽऽपत् ।
 भोज तौमिहे जयन्तेमास्तुमीशं^१
 शैमजितेमोरमदम्भेवन् ! दितापत् ॥ १ ॥—पुष्पिताम्ना
 हरे रुचिरै ! ददेज्जिनौघं ! तं^२ द्राक्
 परमतमोहर ! यं भयानि दानम् ।
 नियतेषुपगता भवे लभन्ते
 परमेतमोहरयं भया निर्दानम् ॥ २ ॥—पुष्पि०
 नयगहनमतिस्फुटानुयोगं
 जिनैमतमुद्यतमानसा ! धुतारम् ।
 जननभयजिहासया निरस्ता-
 जि नेमत मुद्यतमानसाधुतारम् ॥ ३ ॥—पुष्पि०
 वैविमपि दधेतीह मीनसीन्द्रै-
 महितमदम्भेवता महाधिकारम् ।
 दलयेतु निर्वहे सुराङ्गनातो-
 महितमदं भवेता महाधिकारम् ॥ ४ ॥—पुष्पि०
 + + + + +

३ श्रीसम्मवजिनस्तुतयः

सम्भवं ! सुखं दैदत त्वं
 भाविनि भावारवारवारण ! विभेम् ।
 वासवममूर्धमहिताऽ-
 भाविनिभाज्योऽरवारवारण ! विभेम् ॥ १ ॥
 —ईलम्भकम् (आर्यागीनीन्यपरनामकम्)

* ' निरस्त' इति ख-पठः । † अगता वज्रया अवरककम्, मान्ते पुष्पिताम्ना । ‡ पुराणीयपरनामकम् ।
 १. 'मोहो' ख-पठः । २. 'तं' ख-पठः । ३. 'नय' ख-पठः । ४. 'मह' ख-पठः ।

येद्धर्मः सौ मविनी

सन्ततमुदितोदितोऽदितोदार्करः ।

सं जयते सार्वगणः शुचि-

॥ सन्ततमुदितोऽदितोदितोऽदार्करः ॥ २ ॥—सन्ध्याय

जेनी" गीः" सौ जयताव

ने यया शर्मितामिता मिताररुच्या ।

किं सन्तः संपवतरन्-

नयया शर्मितामितामितासररुच्या ॥ ३ ॥—सन्ध्याय

दलेपतु काञ्चनफान्ति-

जेनतामहिता हिता हितासर्गमदा ।

ईद वज्रनृद्धिदा दु-

जेनतामहिताऽऽहिताऽहिताऽऽसर्गमदा ॥ ४ ॥—सन्ध्याय

+ + + + +

४ श्रीअभिनन्दनजिनस्तुतयः

त्वेमभिनन्दन । दिव्यगिरा निरा-

कृतसभाजनसाध्वस । शरिभिः ।

अहतधर्म । गुणैर्धर्म रोजितः

कृतसभाजन । साध्वसहारिभिः ॥ १ ॥—दुर्गाभिषेक

भगवता जननेऽय जर्षभिः-

ईदु भगवता वनुता परमुत्तरः ।

मिजगतीदुरितोपशमे पट्टः

धुभवता वनुता परमुत्तरः ॥ २ ॥—दुर्गा

त्रिदिवमिच्छति यमनुः स्फुरेव-

गुरससमूहमयं मंतमर्हताम् ।

स्मरेतु श्रीं देव पदमुपैः

गुरससमूहमयं मंतमर्हताम् ॥ ३ ॥—दुर्गा

देव्यः श्री मरिनी

गन्तव्योदितोदितोदितोदितोदितः ।

शे जयते गार्ग्यः हवि-

गन्तव्योदितोदितोदितोदितोदितः ॥ २ ॥—सन्ध्या

जनी गीः गी भवता

शे यदा हविर्गन्तव्योदितोदितः ।

वि रत्नः मयवन्त-

नयदा हविर्गन्तव्योदितोदितोदितः ॥ ३ ॥—सन्ध्या

द्वेषु काश्चनैव-

जन्तव्योदितोदितोदितोदितः ।

देव्यः श्री मरिनी

जन्तव्योदितोदितोदितोदितोदितः ॥ ४ ॥—सन्ध्या

+ + + + +

४ श्रीअभिनन्दनजिनस्तुतयः

स्वभिनन्दन ! दिव्येणिरा निरा-

कृतगभानेनसाधवः । हारिभिः ।

अनर्थय ! शुभेणैव रोजितः

कृतगभानेन ! साधवसहारिभिः ॥ १ ॥—द्वेषु

भगवता जननेत्य जयभेदा-

द्वेषु भवता तनुता वरमुत्तरः ।

विजयतीशुरितोपैशमे पदुः

शुभेणैव तनुता परमुत्तरः ॥ २ ॥—द्वेषु

त्रिदिवपिच्छेति यद्यतुः स्फुरेत्-

गुरसममृदयं मयैवतोम् ।

स्फुरेत् पौर दैवतं यद्युत्तरः

गुरसममृदयं मयैवतोम् ॥ ३ ॥—द्वेषु

२ श्रीअजितजिनस्तुतयः

मुनितैर्तिरिपि *यं ०र्न सय(शीर्ण)मोहो
 शमजितमोरमदं भवैन्दिताऽऽपत् ।
 भेज तैमिहे जयन्तैमार्द्धुमीशं^{१६}
 शैमजितैमोरैमदम्भवन ! दितापत् ॥ १ ॥—पुष्पिताया
 हेरं रुचिरै ! ददेजिनैर्य ! तं^{१७} द्राक्
 परमतमोहर ! यं मर्यानि दानम् ।
 ननियतैमुपगता भवे लभेन्ते
 परमतमोहरयं मया निर्दानम् ॥ २ ॥—पुष्पि०
 नयगेहनमतिस्फुटानुयोगं
 जिनमतमुद्यतमानसा ! धुतारम् ।
 जननभयजिहासया निरस्ता-
 जि नेमत मुद्यतमानसाधुतारम् ॥ ३ ॥—पुष्पि०
 पैविमपि दधतीह मीनसीन्द्रे-
 मेहितैमदम्भैयतां महाधिकारम् ।
 दल्यंतु निर्वहे सुराङ्गनानो-
 महितैर्मदं भवेतां महाधिकारम् ॥ ४ ॥—पुष्पि०

+ + + + +

३ श्रीसम्भवजिनस्तुतयः

सम्भवे ! सुखं दैदव त्वं
 भाविनि भावारवारवारण ! विभेम् ।
 वासवसमूहेमहिताऽ-
 भाविनिभाऽर्वोऽरवारवारण ! विभेम् ॥ १ ॥

—ईस्कन्धम् (आर्यागीतित्यपरनामकम्)

* ' निरुपमोहा ' इति ख-पाठः । † नास्त्या नञ्ज्ञा कश्चन्यम्, यान्ते पुष्पिताया । ‡ पार्श्वोत्तरार्धयोः
 चोत्तरार्धयोः ख-पाठः । § खेऽऽमे इत्येकम् ।

धृतसकाण्डधनुर्वर्तु तेनैसा
 नै रहितो सदैया रुचिराजितो ।
 मदहितोनि परैरिहै ^{१३}रोहिणी
 नैरहिता सैदया रुचिराजितो ॥ ४ ॥—दुत०

+ + + + +

५ श्रीसुमतिजिनस्तुतयः

नैम नपदमैरसदमरस-
 सुमतिं सुमतिं सदसदैरमुदारमुदा ।
 जनिताऽजनितापदपद-
 विभवं विषवं ॥ नरैकान्तं नैर ! कान्तंम् ॥ १ ॥—स्वन्धकम्
 भवभवभयैदाऽभयदा-
 बैली बलीयोदयोदेयाऽमायामा ।
 दैयादर्थाऽमितोमित —
 शैमा शैमादिष्टदिष्टवीजोऽवीजो ॥ २ ॥—स्वन्धकम्
 दमदमसुगमं सुगमं
 सदैर् सदैरानन्दनं दयौविद्याविद् ! ।
 परमपरमस्मैर ! स्मैर
 महोमहा धीरैधीर ! सैमयं समयैम् ॥ ३ ॥—स्वन्धकम्
 फौली फौलीरसरस-
 भावाभावाय नयैरसुखदाऽसुखदा ।
 महिमहितैनुता तैनुता-
 दिताऽदिताऽमानमानरुच्या रुच्या ॥ ४ ॥—स्वन्धकम्

+ + + + +

६ श्रीपद्मप्रभस्तुतयः

पद्मप्रभेश ! तैव यस्त्यै कैचिर्मिते सद्-
 विद्यासमानसदयौपर ! भावि तैस्य ।
 नैचैःपदैर् किम् पचेलिप्रपुण्यैसम्पद्
 विद्याऽसमान ! सदैयाऽपरै ! भाविनैस्य ॥ १ ॥—वसन्ततिलक

भूतिः कदाचिदप्येकी विष्णुं यां पट्टनि
 इष्ण्यानि वाचनं गयीं गु रीज नैव्या ।
 रीं इष्ण्या भगवद्गता विभक्तिः स्वर्गलया
 इष्ण्याऽनिराचन । गभागुरराजनय्या ॥ २ ॥—वसन्त०

विष्णुः पदं परिमर्तविनेयन "जनी
 वाचनपदः विनयमर्तु रोचितायीम् ।
 रेयादादुद्दिष्टिदुनीर्धनयावतारा
 वीर्यं येयः सत्तम्यं पतुरोचितायीम् ॥ ३ ॥—वसन्त०

सादीप्यध्वं इक्षुपे विनयाधने या-
 ऽपीता मुंदा रगमयस्य निरन्तराये ।
 गान्धारी । वज्रमुगले जगतीं संसार्याः
 पंगामुदारमयस्य निरन्तराये ॥ ४ ॥—वसन्त०

७ श्रीसुपार्थजिनस्तुतयः

पाद्विंशतिमुपार्थः । त्वं निरस्तावृत्तस्या-
 धनमद । गुरवाऽपीं इक्षुपेभाञ्जताम् ।
 त्वेव उदितमनेरां "कर्मपुंभीयते नी-
 धनमदसुरयाषाड्ध पेशो भार्वताम् ॥ १ ॥—मालिनी (८, ७)

जगति शिवगुंवं ये" कान्तिभिर्मासंयन्तोऽ-
 दुरितमदरतापेयानकान्ताः सदाऽऽशाः ।

"नितवरूपमास्ते" नाशयन्तु मर्तुं
 दुरितमदरतापेयानकान्ताः सदाऽऽशाः ॥ २ ॥—मालिनी

मुनिर्निरपेठद् "धं वज्रयन्ती हतोयं-
 तमसंमदितदायासींऽऽधिपानन्दिताम् ।

समपेमिदं भिजाऽऽप्तमैकमुनेर्दधानं,
 तैमसमं । हितदात्रा साधिमानं दितरम् ॥ ३ ॥—मालिनी

अर्वतु कैरिणि याता साऽहंता प्रोदधैत्तया
 मुदितमकैलितापा या महामानसी मेम् ।
 चहति युधि निहंत्यानीकैचक्रं रिपूणा—
 मुदितमकलितापाया महामानसीमाम् ॥ ४ ॥—मालिनी

x x x x x

श्रीचन्द्रप्रभजिनस्तुतयः

तुभ्यं चन्द्रमेव । भवभयाद् रक्षते लेखलेखा—
 नन्तन्याऽर्पापमदमहते सर्मभिः जहासैमाय । ।
 श्रेयैः श्रेणीं चर्ममसुर्मतां सन्वते ध्वस्तकामा—
 नन्तव्यापाऽपमद । मेहते सर्ममोहाऽसर्मैया ॥ १ ॥—मन्दाक्रान्ता (४, १, ७)
 श्रेयो दंतां चरणविलुठमर्ममूपाळमूयो—
 मुक्तामाला समदमहिता बोधिदानामहीना ।
 मोहापोहादुदितपरमज्योतिषा कृत्स्नदोषे—
 मुक्ता मालीऽसमदमहिता बोधिदानाऽसर्महीना ॥ २ ॥—मन्दा०
 रङ्गदूर्भङ्गः स्फुटनयमयस्तीर्थनीयेन चूला—
 मालापीनः शमदमवताऽसङ्गतोपायैहृद्यः ।
 सिद्धान्तोऽयं भवतु मेदितः श्रेयसे भक्तिभार्जी—
 मालापी नः शमदमवता सङ्गतोऽर्पायहृद्यः ॥ ३ ॥—मन्दा०
 सां त्वं वज्राङ्गुलि । जेय मुनी शूरिभक्तिः सुसिद्ध—
 प्राणायामेऽङ्गुलि मतिर्मतापाऽपदन्ताऽवलीनाम् ।
 दंते वज्राङ्गुलिनिशं दर्पहन्त्री मदसै—
 प्राणा यो मे" शुचिर्मतिमता पापदन्तावेलानाम् ॥ ४ ॥—मन्दा०

+ + + + +

९ श्रीसुविधिजिनस्तुतयः

यस्यार्तनोद देवतेतिर्महं सु-
 प्रभावजारे शुचि मन्दरागे ।
 ईहासु भक्तिः सुविधी हंता मे"
 प्रभावजारे शुचिर्मन्दरागे ॥ १ ॥—उपमानिः

अधुं मरुष्टोपदमेषु येपुं
 ने मोहसेना जनिताऽऽपदेभ्यः ।
 युष्पद्विपासा मथितोदयेभ्यो
 र्भयो उहसेना ! जनितां पदेभ्यः ॥ २ ॥—उप०
 बीणी रहस्यं दधेती मदच—
 यरोदयाऽर्चिरनीतिं हारि ।
 जीयोर्जिनेन्द्रैर्गदितं त्रिलोकी—
 महो दयार्चिरनीतिहारि ॥ ३ ॥—उप०
 जगद्भक्तिर्विभ्र(हु)मकान्तकान्तिः
 कैरोऽस्तुलाभं ईमदम्भवत्याः ।
 देदमर्तानां ष्वलनोद्युधे ! मेः
 फरोर्जुं लोभं समदं मवत्याः ॥ ४ ॥—उपेन्द्रव्रा

+ + + +

१० श्रीशीतलजिनस्तुतयः

र्जयति शीतलतीर्थपतिर्मेने^२
 धमुं मती नरर्णाय महोदधौ ।
 ददति यत्र धैवे चरणप्रदे
 वसुमतीतरणाय महो देधौ ॥ १ ॥—शुक्तिश्चम्बितश्च
 विनेर शासनभक्तिमता जिना—
 बलि ! तमोहरणे गुरसम्पदम् ।
 अघोरपच्छिर्वनाम महोत्पना
 बलितमोहरणे ! सुर्सं पदम् ॥ २ ॥—द्वत०
 भागवतोऽभ्युदितं विनेमाज्यं
 जनं । यैतः परमापदमादरात् ।
 ईह निहृत्य "दिवं जगदुद्यति

स्तैवरवेस्त्रिदशैस्तैव सन्ततं

न परमच्छवि ! मानवि ! लोसिता ।

भै घनशास्त्रिकलाऽप्यैरिदारिणी

भै परमच्छविमानविलासिता ॥ १॥—दुत०

+ + + + +

११ श्रीश्रेयांसजिनस्तुतयः

जिनेवर ! मजेन श्रेयांस ! स्थां प्रताम्युहोदयद्-

भवदेव ! नेतोऽहं तापातङ्कुर्वुक्त ! महोगम ! ।

गतभववनभ्रान्तिभ्रान्तिः फलेप्रीतिस्त्रसद्-

भवदेवनतो हेन्तापीतं कमुक्तमहागम ! ॥ १ ॥—हरिणी (१, ४, ७)

जिनसमुद्देशं विश्वोपारं हरन्तेमिहाङ्गिनां

भवमदरदं रुच्योऽङ्गान्तं महामि तपोहरम् ।

विनेपमधिकं कारंकारं कुलादिविशिष्टी-

भगमदरदं रुच्यो कान्तं महापितृमोहरम् ॥ २ ॥—हरिणी

तापिममदो भद्रः पूजो हरन् कुपनोपशोऽ-

नवरतमशोभास्त्रयापांश्रयन्नपशोऽभिनेः ।

जेन ! नरं मेनो यायाल्लायामयः संपयो मेल-

भवरतमशो भास्त्रयापांश्रयन्नपशोऽभिनेः ॥ ३ ॥—हरिणी

मुहर्तदुता विद्वान्छिष्यो मेराऽग्निनिशामोऽ-

परिच्छिद्यैग गुण्याऽगोरां घनोवनराजिता ।

विनेतु महासोदी यन्त्रागमनीविशिष्टान्-

परिच्छिद्यैग गुण्यागिहा घनोवनराजिता ॥ ४ ॥—हरिणी

+ + + + +

१२ श्रीवासुपुत्रजिनस्तुतयः

वसन्त्येवम वदन्तं तौ तौ तौ तौ तौ तौ तौ तौ तौ तौ

तौ तौ तौ तौ तौ तौ तौ तौ तौ तौ तौ तौ तौ तौ तौ

तौ तौ तौ तौ तौ तौ तौ तौ तौ तौ तौ तौ तौ तौ तौ

तौ तौ तौ तौ तौ तौ तौ तौ तौ तौ तौ तौ तौ तौ तौ ॥ १ ॥—अमरा (१, १, १)

कोकोनां पूरयेन्ती सपदि भर्गेवतां जन्मैस्समे गोविन्दे

हँषा रोजी वनेऽर्धमर्बतुदभरसोपानिताऽपतिमोहा ।

सासात् किं कल्पबन्धिविबुधैरिगता भोपेमानातिमाया-

हृद् यां रोजीवनेना भवेत्तु दभरसाऽर्धनतीपा तमोही ॥ २ ॥—सगू०

चर्तुद्वस्त्वय्यभर्गेः भर्गेयति सुकृतं चारुपीयूषपानाऽऽ-

स्वादे शास्तादरातिक्षितशुचि सदर्नेकान्त । सिद्धान्त । रोगः ।

रङ्ग-रङ्ग-भसङ्गोऽसदसर्धनये निर्मितानङ्ग-भङ्ग-

स्वादश्चै ! रसादरातिक्षितशुचिसदने कान्ते ! सिद्धान्तरागः ॥ ३ ॥—सगू०

चारुदे ! विभीषणयन्ती पट्टं विविषनयोभीतशीलार्थनिष्ठा-

धङ्कनन्ते देहि नट्येरितरणकुशले । सुसुं ! भेदे विशिष्टम् ।

भर्तृभाजां मसादं सुमतिक्रुमुदिनीचन्द्रकान्ति मपूर्णा-

धं कान्ते ! देहिनेभ्येऽरितरणकुशले सुभ्रूवा देवि ! शिष्टम् ॥ ४ ॥—सगू०

+ + + + +

१३ श्रीविमलजिनस्तुतयः

नेमो हतरेणापते । असमदर्माय । पुण्याश्रया-

समांजित ! विमोसुरैर्विभक्त ! विभेममारक्षते ।

न मोहतरेणाप ते समदर्माय । पुण्याश्रया-

असमांजितविभार्तुरैर्विभक्तविभेममारक्षते ॥ १ ॥—पृष्ठी (८,१)

मर्होय तरेसाहिताऽजगति बोधिदानामहो

देया भवतुदां तेषाऽसकलहाऽसमानाऽभयया ।

महापतरेसा हितो जगति बोधिदानां मर्हो-

दया भवतु दान्तताऽसकलहाऽसमानाऽभयया ॥ २ ॥—पृष्ठी

क्रियोदरभनेन्तरागततयाचितं वैभवं

येतं सत्तुदितं सदां समवेताऽभवेनोदितम् ।

क्रियादरभनन्तरागततया चितं वैभवं

येतं सत्तुदितं सदाशर्मेवता भवे नो दितम् ॥ ३ ॥—पृष्ठी

स्तौवरवैशिदशैस्तैव सन्ततं

न परमच्छवि । मानवि । लीसिता ।

न घनशास्त्रिकलाऽप्यरिदोरिणी

न परमच्छविमानविलासिता ॥ ॥ --द्वित०

+ + + + +

११ श्रीश्रेयांसजिनस्तुतयः

जिनवर ! भजेन् श्रेयांस ! स्यां व्रताम्बुहतोदयद्-

भवद्वच ! नतोऽहं तापातङ्कमुक्त ! महोगम ! ।

गतभववनश्रान्तिश्रान्तिः फलेग्रोहिच्छसद्-

भवद्वचनतो हेन्तापीतं कमुक्तमहागम ! ॥ १ ॥ --*हरिणी (१, ४, ७)

जिनसमुद्दयं विश्वोधारं हरन्तेमिहाङ्गिनां

भवमदरदं रुच्योऽकान्तं महामि तपोहरम् ।

विनयमधिकं कारंकारं कुलादिविप्रिष्टी-

भवमदरदं रुच्योऽकान्तं महामितैमोहरम् ॥ २ ॥ --हरिणी

शुचिगमपदो भैरवः पूणो हरन् कुमतोपहोऽ-

नवरतमलोभावस्यामार्थयन्त्रशोभितः ।

जेन ! तव मेनो यायाच्छायामयः सर्वयो मेल-

नवरतमलो भावस्यामार्थयन्त्रयन्त्रशोभितः ॥ ३ ॥ --हरिणी

सुकुतपदुतां विघ्नोच्छित्यां तैवाऽरिहतिहमोऽ-

पविफलकरा दुत्यांजोहां घनोघनराजिता ।

वितरन्तु महाफोली घण्टाससन्ततिविस्फुरत्-

पविफलकरा दुत्यांगिहा घनोघनराजिता ॥ ४ ॥ --हरिणी

+ + + + +

१२ श्रीवामपूज्यजिनस्तुतयः

पमोल्लोसे पटुन्व दधेदधिकरुचिर्वागुपूज्यार्कतुल्यो

लोकं सदीरपानांशमरुचिरपवित्रासहारिमभाज्यं ।

सुमेधं स्वमोविलासंनेमिनि घनेनमो दुर्नेयध्वस्ततत्त्वा-

ऽऽलोकं सदीरपानांशमरुचिरपवित्रास ! हैरियमाव ! ॥ १ ॥ --*भाग (७, ७, ७)

लोकोनां पूरयेन्ती सपदि भवेत्तां जन्मसंज्ञे गतिर्धै॥
 हंया रोजी वेनेऽर्थाभवेत्तुदमरसोयानताऽपतिमोहा ।
 सासात् किं कल्पबेत्तिर्विपुर्धैरिगता क्रोधमानातिमाया-
 इह यां रोजीवनेषा भवेत्तु दभैरसाऽर्थावतीपा तमोर्हा ॥ २ ॥—सग०
 चत्तुर्हस्त्वर्धपभक्तैः भवेत्तु सुकृतं चाक्षपीर्धपपानाऽऽ-
 स्वादे शस्तादरातिष्ठतशुचि सदर्शकान्त । सिद्धान्त । रोगः ।
 रक्त-अङ्ग-मसङ्गोऽसदसर्धनये निर्मितानङ्ग-भङ्ग-
 स्वादेर्धै । रंतादऽरातिष्ठतशुचिसदने कान्त । सिद्धान्तरागः ॥ ३ ॥—सग०
 भार्दे । विभीर्णयन्ती पदं विविधनयोक्षीतशार्धनिष्ठा-
 दङ्गान्ते देहि॥ नद्येरित्तरणकुञ्जले । सुसु । धेदे विधिर्धैम् ।
 यद्योभाजां भैसादं सुमतिकुमुदिनीर्धन्द्रकान्ति मपूर्णा-
 शं कान्ते । दोदिनेष्येऽरित्तरणकुञ्जले सुधैवा देवि॥ शिर्धम् ॥ ४ ॥—सग०
 + + + + +

१३ श्रीविमलजिनस्तुतयः

नैमो हस्तरणायते । ऽसमदर्माय । पुण्याद्यया-
 समांजित । विभोत्तुरर्धिमल । विधैमारसैते ।
 न मोहस्तरणाय ते॥ समदर्माय । पुण्याद्यया-
 ऽसमोजितविभासुरैर्विमलविश्वमारसते । ॥ १ ॥—ईपृष्ठी (८,१)
 मर्हाय तैरसाहिताऽजगति बोधिदानामहो
 दैया भवेत्तुदां तैताऽसर्कलहाऽसमानाऽर्धया ।
 महापत्तैरसा हितौ जगति बोधिदाना मर्हो-
 दया भवेत्तु दान्तताऽसर्कलहाऽसमानाऽऽर्धयो ॥ २ ॥—पृष्ठी
 क्रियादरभैनेन्तरागततयाचितं वैधैवं
 धैनं समुदिनं सदा दयवैताऽभवेनेदितम् ।
 क्रियादरभनन्तरागततया चितं वैधैवं
 धैनं समुदितं सदाचर्धवता धैवे नो॥ दितम् ॥ ३ ॥—पृष्ठी

कोकानां पूरयेन्ती सपदि भगवता जन्मैस्ते गोविन्दे

हृदा रौन्नी बनेऽत्रौमर्षतुदमरसोयानताऽपतिमोहा ।

साक्षात् किं कल्पबल्लिर्बिभुषपैरिगता क्रोधमानातिमाया-

हृद् यो राजीवनेत्रा भवेत्तु दम्भरसाऽर्यानतीपा तमोर्हा ॥ २ ॥—गग०

चतुर्दशस्त्वैव्यभङ्गेः मयैयति मुकुटं चारुणीयूषपानाऽऽ-

स्वादे शस्त्रोदराविह्वलशुचि सदनैकान्त ! सिद्धान्त ! रागः ।

रङ्ग-रङ्गमसङ्गोऽसदसर्भनये निर्मितानङ्गमङ्ग-

स्वादेर्ह ! रसादऽरातिस्तुष्टुचिसदनैकान्त ! सिद्धान्तरागः ॥ ३ ॥—गग०

वारदे ! विभीषण्यन्ती पटुं विविचनयोधीतरींस्त्रायनिष्ठा-

सङ्कान्ते देहि नन्द्येरितरणकुञ्जले ! मुहुं ! बीदे विह्विष्टम् ।

भद्रोभाजा भैसादं मुमनिरुमुदिनीचन्द्रकान्ति मपूर्णा-

शं कान्ते ! देहिनेप्येऽरिर्भरणकुञ्जले मुधुंवा देवि ! विह्व ॥ ४ ॥—गग०

+ + + + +

२३ श्रीविमलजिनस्तुतयः

मैत्रो हतरैणापते ! असमर्द्धमाय ! पुण्याश्रया-

समोजित ! विभौगुराविमल ! विभैमारहीने ।

न मोहतरैणाप ते समर्द्धमाय ! पुण्याश्रया-

असमोजितविभामुर्विभक्तविभमारहीने ॥ १ ॥—गग० (८.१)

मर्दय तैरराहिताऽजगति बोधिदानामरो

देया भवेत्तुदा तताऽसकृहाऽसमानाऽर्धया ।

महापतेरसा हितो जगति बोधिदाना देरो-

दया भवेत्तु दानताऽसकृहाऽसमानाऽर्धया ॥ २ ॥—गग०

क्रिपादरभनेन्तरागततयाचितं वैभवं

मैत्रं समुदितं सदा सपरंताऽभवेन्नोदितम् ।

क्रिपादरभनेन्तरागततया चितं वैभवं

मैत्रं समुदितं सदासर्ववता भवे नो दितम् ॥ ३ ॥—गग०

गिरा विजगद्द्वारं, भास्माना कृतान यो ।
 श्रियो जीर्णजिनोली सा, भास्मानाऽर्जवाज्जया ॥ २ ॥—अनु०
 बर्चः पापहरं दत्तं—सातं केवलिनोदितम् ।
 श्रेयः प्राणाय महे, सातद्वे-ज्जलिनोदितम् ॥ ३ ॥—अनु०
 देव्युः मसोदाः प्रपत्त्याः, शक्तिमत्या भिता दरोः ।
 तस्यो ययो द्विपो सवे, शक्तिमत्याजिनादराः ॥ ४ ॥—अनु०
 + + + + +

१६ श्रीशान्तिजिनस्तुतयः

अस्यामुदं प्रतपांति नीनिश्वरं" इयधेवं मंसवर्ना—
 दंतोदे भरतस्य वैभवमयं सारानिर्गन्तव्यः ।
 लिप्तोऽप्यो (प्यो) शान्तिजिनस्य श्रामनंरं विमर्षं जयं प्रथं भो—
 दंतोऽप्यधरतस्य वै" भवमयं सारानिर्गन्तव्यः ॥ १ ॥—अनु०
 येषां चेतसि निर्मले श्रमवनां मोक्षध्वनो दीपिका—
 भग्नलोभवता पिपा सुरीचिताऽर् भावनाऽऽभोगतः ।
 ते" शीघ्रजिनपुङ्गवा हतमया निर्यं विरक्ताः मुग्धं
 प्रहोला भवेनां क्रियामुदंचितारम्भेनना भोगतः ॥ २ ॥—अनु०
 निष्पयोद्विपनं यतो हुंभवभूतं मज्जन्नेदोपात्तं निर्मा—
 वाऽऽर्वासाचितमानमंश्रयंमदंभोवारिताऽर्वा ॥ ३ ॥
 " तं सिद्धान्तंममज्ञैर्मङ्गलिनं धर्माय पिपे" विभं
 सांया रोचितं । मानमारयंमदं भाकारिणीपापे ॥ ४ ॥—अनु०
 शर्मणां घनपयनिर्जितभया र्वां शारनेररादिनी
 र्वातादाऽऽननैमानया सुरादिता र्वाया सुदंदाऽऽमिपुं ।
 श्रीशान्तिजिनमैयुग्मसंघनरता निर्देवं हतम्यद्रता—
 पातादीनतया नवोयु रदिती रचयो सुदुग्गोत्रिपु ॥ ५ ॥—अनु०
 + + + + +

१७ श्रीकुण्डुजिनस्तुतयः

ने जिनेरुपुष्पांमंसोऽर्वातो
 ने शरैरुपुष्पीनां वैभवे शारैरुपुष्पे ।
 ने विना "यं दामतं हन्त केपं
 शरैरुपुष्पीनां " शरैरुपुष्पे ॥ १ ॥—अनु०

मर्मा वितर्तादरं^१ सुरभियातैतारोहिणी-
 दिताऽऽशुगुरु चाऽपरजितकराशमारोपिता ।
 मर्मावितर्ताऽऽदरं सुरभियाऽर्तता रोहिणी
 दिताऽऽशु गुरुचापराजितकरा शमारोपिता ॥ ४ ॥—पृथ्वी

+ + + + +

१४ श्रीअनन्तजिनस्तुतयः

कलितमोदमनं तरंसाऽऽर्थये
 शिर्वपदे स्थितमस्तंमवापदम् ।
 त्रिदेशपूज्यमर्नन्तजितं जिनं
 कलितमोदमनन्तरसाथये ॥ १ ॥—द्रुतविलम्बितं

जिनवैरा गततापदरोचितां
 मददेतां पदवीं मम शार्चताम् ।
 दुरितहृदचना न कदोचना-
 जिनवैरागततापदरोचिताम् ॥ २ ॥—द्रुत०

सुरसमानसदत्तरस्य ! ते^२
 मधुरिमानैम ! साऽर्तुं शिवार्थं नैः ।
 जगति येन मुयाऽपि घनमभा-
 सुरसमानसदत्तर ! हस्यते ॥ ३ ॥—द्रुत०

सदसिरसैनिमा मुरवा जिनं^३
 जगदितां कलकेपुष्यनुर्धरा ।
 जयैति येयैमिह मणताऽप्युतां
 सदैमि रसैनि मामुरवाजिनम् ॥ ४ ॥—द्रुत०

+ + + + +

१५ श्रीघर्मजिनस्तुतयः

धर्मैः ! नवै कर्मदु-वारणस्य मदीयने ॥
 नैवै वदुं कृतदोषि-वारणस्य मदीयने ॥ १ ॥—अनुदुः

गिरा त्रिजगद्द्वारं, भास्वपाना ततान यो ।
 धिया जीपोजिनीली सा, भास्वपानाज्जताऽनया ॥ २ ॥—अनु०
 पर्नः पापहरं दर्श—सात केवलिनोदितम् ।
 भवे प्राणाय गहने, सातद्वेऽलिनोदितम् ॥ ३ ॥—अनु०
 देव्युः मर्सादाः मृगपत्याः, शक्तिर्मत्या जिता दराः ।
 तस्यो यया द्विषा सेवे, शक्तिमत्यांमितादराः ॥ ४ ॥—अनु०

+ + + + +

१६ श्रीशान्तिजिनस्तुतयः

अस्यामूर्धं प्रतप्यंति नीतिरुचिरं^१ इयचेवं संसेवनां—
 देसोदं भरतस्य वैभवमयं सारामितं तन्वतः ।
 लिप्तोः (प्तो !) शान्तिजिनस्य शासनं हंचि सौख्यं जपेद् ग्रहं भो—
 देसोऽर्धम्भरतस्य वै^२ भवमयं सारामितं तन्वतः ॥ १ ॥—शार्दूलविक्रपितम्
 येषां चेतसि निर्मले क्षमं वतां मोक्षोप्यनो दीपिका—
 मङ्गलाभवता क्रिया सुखचितोऽरं भावनाऽऽमोगतः ।
 ते^३ श्रीमज्जिनपुङ्गवा इतमया निर्यं विरेक्ताः सुखं
 मङ्गला भवता क्रियासुखचितारम्भावना भोगतः ॥ २ ॥—शार्दूल०—
 मिथ्यावादिमतं यतो धृममभूतं मध्यस्वेदोपात्तं सिता—
 वाऽऽर्चतिचितमानमाऽर्यमर्धभावारिताऽप ॥ ३ ॥
 १० तं सिद्धान्तमभङ्गभङ्गकलितं श्रद्धाप चिते^४ निजे^५
 याया रोचितं । मानभारमर्धं भावार्तिपापरे ॥ ३ ॥—शार्दूल०
 श्रमणां घनधैर्यनिर्जितमया त्वां शासनंरामिनी
 पातादाऽऽननमानवा मुरारिता देव्या मुमुद्राऽऽजिष्ये ।
 श्रीशान्तिप्रमैयुग्मसेवनरता निर्यं इत्यग्रता—
 पातादीनतमा नवोत्तु रहितौ रुच्यौ मुमुद्रांजिषु ॥ ४ ॥—शार्दूल०

+ + + + +

१७ श्रीकुण्डुजिनस्तुतयः

सं जपेति जिनेष्टुल्लोभिसंज्ञोभरीनो
 महेति सुरमणीनां वैभवे सन्निधाने ।
 इह भवेति विनो^१ यं मानसं हन्त केपां
 महेति सुरमणीनां वैभवे सन्निधाने ॥ १ ॥—मात्रेयी

मर्मा वितर्स्तादरं^१ सुरभियातैवारोहिणी-
 हितोऽशुभैश्च चाऽपराजितकराशमारोपिता ।
 प्रमाविर्ताऽऽदरं सुरभियाऽस्ता रोहिणी
 हितोऽशुभैश्च अपराजितकरा शमारोपिता ॥ ४ ॥—पृथ्वी

+ + + + +

१४ श्रीअनन्तजिनस्तुतयः

कलितमोदमनं तरसाऽऽश्रये
 शिर्षपदे स्थितमस्तमवापदम् ।
 त्रिदशपूज्यमर्नन्तजितं जिनं
 कलितमोदमनन्तरसाश्रये ॥ १ ॥—द्रुतविलम्बितं

जिनवैरा गततापदरोचिता
 मददेता पर्दवीं यम आर्षतोम् ।

दुरितहृदचना न कदाचना-

जिनवैरागततापदरोचिताम् ॥ २ ॥—द्रुत०

सुरसमानसदक्षरहस्य । ते^२

मधुरिमाणम् । सोऽर्तुं शिवार्थं मेः ।

जगन्नि येन मुपाश्रिपे घनममा-

सुरसमानसदक्षर । ईस्यते ॥ ३ ॥—द्रुत०

मदक्षिरसैतिमा सुरवा जिनं

जगदितां फलकैर्मुपनुर्वरा ।

जयन्ति येयमिह प्रणताऽप्युर्वा

मदमि रक्षन्ति यामुरवाजिनम् ॥ ४ ॥—द्रुत०

+ + + + +

१५ श्रीधर्मजिनस्तुतयः

श्रीधर्म । तत्रैव धर्मदु-वारणस्य मदीयते ॥

तत्रैव धर्मदु-वारणस्य मदीयते ॥ १ ॥—अनु०

गिरा विजगद्द्वारं, भाज्यमाना त्वान यो ।
 धिया जीयैस्त्रिनोली सा, भासमाना ज्वता जनया ॥ २ ॥—अनु०
 वर्चः पापहरं दत्तं—सातं केवलिनोदितम् ।
 भवे प्राणाय गहने, सौतद्धेऽवलिनोदितम् ॥ ३ ॥—अनु०
 दैव्यः मसीदाः प्रहृष्ट्याः, शक्तिमत्त्वा भिता दराः ।
 तस्यो ययो द्विषा सेवे, शक्तिमत्त्वोपनिषदाः ॥ ४ ॥—अनु०
 + + + + +

१६ श्रीशान्तिजिनस्तुतयः

अस्माभ्युद्गम्य प्रतपोति नीतिरुचिरं^१ इत्येवं संसेवनां—
 देहोदं भरतेत्य धर्ममयं सारागितं तन्मनः ।
 लिप्सोः (पत्तो !) शान्तिमित्रस्य शासनंरुचिं सौख्यं अपदं प्रदं धो—
 देहोऽर्च्यतस्य धर्मं^२ भवमयं सारागितं तन्मनः ॥ १ ॥—शान्तिजिनस्तुतयः
 येषां चेतसि निर्मले धर्मवता मोक्षोपधनो दीपिका—
 महालोभवता क्रियो सुखेचितोऽं भावनाऽऽभोगतः ।
 ते^३ श्रीमज्जिनपुद्गला हतमयो नित्यं विरक्ताः सुखं
 प्रहोला भवेतां क्रियामुल्लेखितारम्भावना भोगतः ॥ २ ॥—शान्तिजिनस्तुतयः—
 मिथ्यादृष्टिभनं यतो धुवमभूते मध्यमदोषान् सितां—
 वाऽऽर्च्योचितमानमांश्वर्यमदंभावारिताऽप ॥ ३ ॥
 १३ तं सिद्धान्तमभङ्गेभङ्गकलितं भद्रोपि पिबे^४ निजे^५
 बाचा रोचिंत । मानमारयमदं भावारितोपापरे ॥ ३ ॥—शान्तिजिनस्तुतयः
 धर्मणां धनधर्मनिर्निभया त्वां शासनंरराभिनी
 पोतादाऽऽनतमानवा सुरारिता दैव्या गुप्तेदाऽऽजिपु ।
 श्रीशान्तिप्रभेयुग्मसेवनरता नित्यं हन्यध्वना—
 पातादंनतमा नवांशु रदितौ रुच्यो गुप्तेदाजिपु ॥ ४ ॥—शान्तिजिनस्तुतयः
 + + + + +

१७ श्रीकुन्नुजिनस्तुतयः

सं जपेति जिनेकुन्नुल्लोभं सतोभरोनो
 मराने सुखेजीनां धर्मवे सधर्मने ।
 इह भवेति विना^६ धं धानसं इन्त केपां
 मराने सुखेजीनां धर्मवे सधर्मने ॥ १ ॥—शान्तिजिनस्तुतयः

पक्षपेरा कराकपरघोतषष्टिष्ठमपिष्ठिता प्रभा—
 सुरविनता सनुमर्षेष्टमनुदितापदर्शंगतारवाक् ।
 दलपेतु दुष्कृतं जिनवरांगमभीकृतामर्नोरतं
 सुरविनता सनुभेवष्टमनु दितापदर्शंगतारवाक् ॥ ४ ॥—स्त्रिपदी
 + + + + +

१९ श्रीमल्लिजिनस्तुतयः

मरोदीयं प्रविर्तेनु मल्लिनाय ! मे"—
 उपर्नाय ! नोदितपरमोहमान ! संः ।
 अर्भूषहाप्रतपनंक्राननेषु यो'
 घनोपनोऽदितपरमोहमानसः ॥ १ ॥—स्त्रिपदी
 मुनीश्वरैः स्मृतं कुंरु सौरुष्येमर्हतां
 सदान्तोपर ! सधुंदाय ! शोभितः ।
 येनगुणे र्जगति विद्येपर्यन् श्रियां
 सदान्तोपरस ! मुदा र्यञ्जोप्रमितः ॥ २ ॥—स्त्रिपदी
 जिर्नः स्मै थं पठितमनेकेयोगिभि—
 सुंदरं रैसं गतर्मपरागमारि तंम् ।
 सदागमं शिष्युंस्वदं स्तुतेतैरा—
 सुंदारसंगतमपरागमाहृतम् ॥ ३ ॥—स्त्रिपदी
 वनोर्तु गीः समयरैचि सतीमना—
 विद्या सभा मैवि कृतधीरतापदा ।
 शुचिपुतिः पेंदुरणदच्छकच्छपी
 विद्यासभागविकृतधीरतापदा ॥ ४ ॥—स्त्रिपदी
 + + + + +

२० श्रीमुनिसुव्रतजिनस्तुतयः

सर्वं मुनिमुग्रत ! क्रमयुगं नैनु कः प्रेतिभा—
 वनपन ! "रोहितं नमैति मानितैमोहरणम् ।
 नेतमुरमोहिरत्नविभया विनयेन विभा—
 "वनैष्य ! नरो "हितं नै मैतिमानितमोहरणम् ॥ १ ॥—अवितयय

यवेति नगोन्ति यास्तु मवेती मैपि पारगता-
 वलि । तैरसेहितानि सुरवारसभाजितया ।
 दिशेत्तु गिरा निरस्त्रमदना रमणीसिताऽ-
 वलितरसे हितानि सुरबा रसंभाजि तपो ॥ २ ॥—अवि०

यौत्रिभिरपीतमहितं नयवन्तता-
 घनगममङ्गमानमरणनुयोगमभूतम् ।
 अनिरितरेतुना दषर्दपास्त्रेभवं रहितं
 घनगमेमङ्गमानिष रणैरनु योगवर्तम् ॥ ३ ॥—अवि०

विभेत्तु बाजिपैतं कनकैरु भूवि गौर्यपञ्चो-
 हदिनैःषा महाशुभेतिनोदिविमानवताम् ।
 विमुदनाशिनी विष्णोमिनेन मुदं ददंती
 हृदि धनवासाऽस्तु मैत्रिना दिवि मानवताम् ॥ ४ ॥—अवि०

+ + + + +

२१ श्रीनमिजिनस्तुतयः

दंशो योन्ति शिशं नेमिरयेवने नैर्धं मैनुते
 विष्णोषोऽनाश्रंमनजमेमानं दिग्मदः ।
 दधेऽर्धं भासा शेरुं शिशुममृतादिव मैश-
 विमरयो नैर्धं मैमनजमेमानं दिग्मदः ॥ १ ॥—श्रीनमिजिनी (४)

मवेत्तुं विष्णोऽर्धं भूवि मवेत्तुना मवेत्तुना
 विमरयोऽर्धं मवेत्तुनाऽर्धं मवेत्तुना
 दधेऽर्धं भासा शिशुममृतादिव मैश-
 विमरयोऽर्धं मवेत्तुनाऽर्धं मवेत्तुना ॥ २ ॥

दिग्मदः दिग्मदः दिग्मदः दिग्मदः दिग्मदः
 दिग्मदः दिग्मदः दिग्मदः दिग्मदः दिग्मदः
 दिग्मदः दिग्मदः दिग्मदः दिग्मदः दिग्मदः
 दिग्मदः दिग्मदः दिग्मदः दिग्मदः दिग्मदः ॥ ३ ॥

अवेति जगन्ति याशु भवैती मयि पारगता-

वलि । तैरसेहितानि सुरवारसभाजितया ।

दिशंतु गिरा निरस्तमदना रमणीहसिताऽ—

बलितरसे हितानि सुरैवा रसभाजि तयो ॥ २ ॥—अवि०

योतिभिरधीते महित्तमतं नयवञ्जिता-

घनगमभङ्गमानमरणरनुयोगमृतम् ।

अतिहितदेतुतां दधर्दपास्तमव ररित

घनगर्भमपङ्गुमानिम रणैरनु योगभृतम् ॥ ३ ॥—अपि०

वित्तैस्तु वाञ्छितं कनकंरु भूवि 'गौर्ययशो-

हृदित्तमा महाशुभविनोदिविमानवताम् ।

रिपुमर्दनाशिनी विलसितेन मुदं ददंती

हंदि धृतमामहाऽऽहुं भवितो दिवि मान्यताम् ॥ ४ ॥—अवि०

✦ ✦ ✦ ✦ ✦

२१ श्रीनमिजिनस्तुतयः

यतो यानि शिवं नैपरिष्वने नार्थं संजुते

निर्माणेषां ज्ञानशक्तिमन्लक्ष्मणं दिव्यमदः ।

दर्भू माँमा चैत्रं रात्रिकरसमूहादिबै मंहा-

विभावयो नौतुं केमनलसंपानेन्द्रितमदेः ॥ १ ॥—इशानिणी (१,११)

मवांशुनं मिन्धोत् सुवि मवमृता भव्यमहिता

त्रिर्नामायामं चरणमुदिताऽऽसी' करचिन्मं ।

अस्यानां पुण्या विभुवनैर्दिनानामुपचितैः-

त्रिनानामायामंवरणमृदिनीस्थीहरयितम् ॥ २ ॥—विष्णुः

द्वितीया मिदोन्नितशोभादु कृपान् येष यनो-

पार्श्ववर्तिनः श्रेयसिहस्रनामविरचयः ।

यनः ॥ यः साक्षात्वावदन्ति विदुषां भवन्ति ॥
यनः ॥ यः साक्षात्वावदन्ति विदुषां भवन्ति ॥

१॥ मू० ४८॥ ॥ ३ ॥—निम्न

मंजुष्यालब्धपामनलजलसमिद्धबन्धनरजो-
 ऽगदाऽतोऽऽली कौली नैयमवैति विश्वाऽसमहिता ।
 जैनैर्विश्वेभ्यो विधेयतु देवी कंरलसद-
 गदासाऽऽलीकाऽलीनयमवति विश्वासमहिता ॥ ४ ॥—शित०

+ + + + +

२२ श्रीनेमिजिनस्तुतयः

त्वं येनोत्तर्वैरिया मुंणनिधिः मेर्या बितेन्वन् सदा
 "नेमेऽकान्तं । पदार्थेनो । विलसता राजीमतीरागतः ।
 ह्येपास्तरं "चिबं सिवाङ्ग-भ । भैवाम्भोभो भै सौभैत्यभाय
 नेमे । कान्तमहापनाबिलं । सता राजीमतीरागतः ॥ १ ॥—शार्दूलविक्रीडितप
 जीयोऽमुनिनपुद्गवो भैगति "ते राज्यधिषु मौलसद-
 धामानेकपराजितासु विभेयाऽसमाभिरामोदिताः ।
 योधाऽलीभिरुदित्वरा भै मणिता येः स्फातयैः मस्फुरद-
 धामानेकपराऽजितासु विभेया सम्राभिःरामोदिताः ॥ २ ॥—शार्दूल०
 यां गङ्गेवं जनैस्य पङ्कजसिलं पूता हरत्यञ्जसा
 भारैःपागमैःसङ्गता नयतेताऽमायोचिता साधुनी ।
 भैद्येतुं गुह्यसंक्षिप्तो मतिर्भेता कर्तुं सता जन्मभी-
 भारत्यागमसर्गता भै यततामार्थाचिता साऽधुनी ॥ ३ ॥—शार्दूल०
 व्योमं स्फारविमानैरुन्नितदेः श्रीनेमिभक्तं जनं
 मत्पद्मामरसालपादपरतां बाधैलमन्ती हितैम् ।
 दधौऽभिर्यमितोऽऽम्रलम्बितिकाविभ्राजिहस्ताग्रहं
 मत्पद्मामरसालपादपरताऽम्भौ चालयैतीहितैम् ॥ ४ ॥—शार्दूल०

+ + + + +

२३ श्रीपार्श्वजिनस्तुतयः

सौधे "सौधे रीते स्वे" रुचिररुचिरया हरिलेखोरिलेखा
 पायं पायं निरस्तापनैयपनपद्मो यस्य नायैस्य नौर्य ।
 पौषं पौषं तपोद्री" तपैर्हर्तमह ! भै सौभैजाळं भैआऽलं
 कोमं कोमं जयन्तं मधुरमधुरमाभाजनत्वं जैन ! त्वैम् ॥ १ ॥—समवरा

अवति जगन्ति याशु भवती मयि पारगता-
 वलि । तैरसेहितानि सुरवारसमाजितया ।
 दिशंतु गिरा निरस्तमदना रमणीहीसिताऽ-
 बलितरसे हितानि सुरवा रसभाजि तयो ॥ २ ॥—अवि०

यैतिभिरधीतमहितमत्तं नयवज्जहता-
 घनगमभङ्गमानमरणैरनुयोगेभृतम् ।
 अतिहितहेतुतां दधदपास्तंभवं रहितं
 घनगममङ्गमानेम रणैरनु योगभृतम् ॥ ३ ॥—अवि०

वितैरनु धाञ्छितं कनकरुग् भुवि गौर्ययशो-
 हदितैवमा महाशुभविनोदिविमानवताम् ।
 रिपुमदनाश्विनी विलसितेन मुदं ददती
 हंदि तैतमोमहाऽऽशु भविनो दिवि मानवताम् ॥ ४ ॥—अवि०

+ + + + +

२१ श्रीनमिजिनस्तुतयः

यंतो यान्ति शिमं नैधिरयवने नाधं तैनुते
 विभावयोऽनाशकंपनलसमानं दिवमदः ।
 दयैद् भासां चैक्रं रविकरसमूहादिव महां-
 विभावयो नैशं कंमनलसंमार्गैर्नन्दितमदः ॥ १ ॥—शिलरिणी (६,११)

भवोर्ध्वं मिन्दोत् भुवि भवभृतां भव्यमहिता
 जिनानामार्योसं चरणमुदिताऽऽलीं करचितम् ।
 चरणानां पुण्या त्रिभुवनैहितानामुपचितै-
 जिनानामायासंचरणमुदितालीकरचितम् ॥ २ ॥—शिला०

जिनीनां सिद्धेन्तिचरणपद कुंयान् यम मनो-
 उपरीभूतिछोके नैमहितपदानामविरतम् ।
 यतः ईपायक्रिबोवदचविमुनाद्या भवभृतां
 परा भूतिछोकिचर्महितपदानामविरतम् ॥ ३ ॥—शिला०

गजव्यालव्याघ्रानलजलसमिदबन्धनरुजो-

ऽगदाऽसौऽऽली काली नयमवति विश्वाऽसमादिता ।

जनैर्विभ्रंध्येया विधैत्यतु देवी कंरलसद-

गदासाऽलीकाऽऽलीनयमवति विश्वाऽसमादिता ॥ ४ ॥—शिख०

+ + + + +

२२ श्रीनेमिजिनस्तुतयः

त्वं येनोत्तर्धिरिमा गुणनिधिः मेमेणा विभेन्वन् सदा

"नेमेऽकान्त ! महामनो ! विलसेता राजीर्धैरीरागतः ।

कुंर्पास्तैर्य "शिवं शिवाङ्ग-ज ! भवाम्मोषी मे सौभाग्यमाय

नेमे" ! कान्तैर्यहामनाविल ! सता रीभीमतीरागतः ॥ १ ॥—शार्ङ्गविमर्शिनः

जीर्पातुजिनपुङ्गवो भंगति "ते राज्यैर्येषु मोहसद-

धामानेकपराजितासु विभेयाऽसमाभिरामोदिताः ।

योर्धाळीभिरुदित्वरा मे मंगिता येः स्फातयैः मरुपुरद-

धामानेकपराऽजितासु विभेया सप्ताभिंरामोदिताः ॥ २ ॥—शार्ङ्ग०

यां गङ्गेनै जनैर्य पङ्कजमखिलं पूता रैरत्यञ्जसा

भारतैर्यागमेसङ्गन्ता नयतेताऽमार्याचिता साधुनी ।

भेध्येतु गुरुसंक्षिपो मतिर्धेता कर्तुं संता भन्मभी-

भाररयागमसंगेता मे रेततामार्याचिता साधुनी ॥ ३ ॥—शार्ङ्ग०

व्योषे स्फारविमर्नतुरनिनदैः धीनेमिभक्तं जनं

मत्यसामरसालपादपरता बाधोलयन्ती रिमेम् ।

दयोर्भित्तैर्मिताऽऽघ्रलुम्बिर्लीतिकाविघ्नाजिहस्ताप्रैः

मत्यसामरसालपादपरताऽम्बी बाधयैर्भीरिमेम् ॥ ४ ॥—शार्ङ्ग०

+ + + + +

२३ श्रीपार्श्वजिनस्तुतयः

सांघे "सांघे रैते रवे" रुविररुविरैया हरिष्टैर्यातिष्टेया

पायं पायं निरस्तायनैयपनयको यस्य नारैर्य नौर्य ।

पौर्य पौर्य तपोद्री" तर्मैर्येमह ! मे सांघैर्याहं भंशः

कौमं कौमं जयन्तं मयुरमयुरमायाजनम् कौम ! रैर्य ॥ १ ॥—शार्ङ्ग०

अवति जगन्ति याशु भवती मैयि पारगता-
 वलि । तैरसेहितानि सुरवारसमाजितया ।
 दिशंतु गिरा निरस्तमदना रमणीहसिताऽ-
 बलितरसे हितानि सुरवा रसभाजि तयो ॥ २ ॥—अरि०

यैतिभिरघीतमहितमेतं नयवज्जहता-
 घनगमभङ्गमानपरणेरनुयोगैश्चतम् ।
 अतिहितहेतुता दधर्दपास्तैभवं ररितं
 घनगमैमङ्गमानैम रणैरनु योगैश्चतम् ॥ ३ ॥—अरि०

विनेरतु षाज्जितं कनकैरुग् भुवि 'मैर्ययशो-
 हदिनेशमा महानुभविनोदिविमानवताम् ।
 रिशुमर्दनाजिनी विमोसितेन मुदं ददेती
 हदि सैनमोमहाऽऽतु भविनो दिवि मानयताम् ॥ ४ ॥—

+ + + + +

२१ श्रीनमिजिनस्तुतयः

यैशो यान्ति 'मैयं नैमिरपेवने 'नार्थं सैगुने
 रिभाविषोऽनाशकैमनछसमानं दिवमदः ।
 दधर्द मांसा वेष्ट रविकरगमूरादिव मैश-
 विभावयो नैवं कैमनयमैमार्नन्दितमदैः ॥ १ ॥—शिवगिणी (१,११)

मवांष्ट्रं मिथ्येन सृवि भवंचना मय्यपेदिता
 जिननामार्थमं वरणमुदिताऽऽष्टीं करचिनम् ।
 दग्धनां दुग्धै विवृवनेदितानामुपरिना-
 दितानामायाभंवरणमुदिताऽष्टीकरचिनम् ॥ २ ॥—शिव०

विनेना मिथ्येनार्थानां सृष्टिं भवंचना मैयं मैना-
 न्तरैवदिष्टैः 'मैयं' इत्यदानामविग्रहम् ।
 यैः 'मैयं' इत्येवैवदिष्टैविवृवना भवंचना
 यैः 'मैयं' इत्येवैवदिष्टैविवृवना भवंचना ॥ ३ ॥—शिव०

गैज्यालठ्यामानलजलसमिद्वन्धनरुजो-

उगदाऽसोऽऽली कौली नयमवति विभाऽसमहिता ।

जैनविश्वेधेया विधेयतु देवी कंरलसद-

गदासाऽलीकाऽलीनयमवति विभासमहिता ॥ ४ ॥—शित०

+ + + + +

२२ श्रीनेमिजिनस्तुतयः

त्वं येनांस्तर्थादिमा शुणनिधिः मेरुणा विभन्वन् सदा

"नेमेऽकान्तं । महार्थो । विलसतां राजीभैरीरागतः ।

शुर्वोस्तस्य "शिवं शिवाङ्गं । भैवाम्भोषो नै सौभोग्यभार

नेमे" । कान्तमहाप्रभाविलं । सतां राजीमतीरागतः ॥ १ ॥—शार्दूलविजयवित्त

जीर्वाणुभिन्नपुद्गवो भैगति "ते राज्येषु प्रोक्तसद्-

धामानेकपराजितासु विभयाऽसन्नाभिरामोदिताः ।

योर्षाढीभिरुदित्वरा नै गणिता येः स्फावर्षः प्रैस्फुरद्-

धामानेकपराऽजितासु विभया सन्नाभिरामोदिताः ॥ २ ॥—शार्दूल०

यां गङ्गेनै जनेस्य पङ्कजसिलं पूता हेरत्यञ्जसा

भारसंघागमैसङ्गता नयतेताऽमायीचिता साधुनी ।

भैष्पेतुं गुप्तसंमिषो मतिर्धिता कर्तुं सतां जन्मभी-

भारत्यागमसर्गता नै र्वततामायीचिता साधुनी ॥ ३ ॥—शार्दूल०

व्योषं स्फारविमार्नतुरनिन्दैः श्रीनेमिर्मक्तं जने

मत्पत्तामरसालपादपरतां वार्चालयन्ती हितैम् ।

दर्शीभित्त्यमितोऽऽम्रलुम्बित्विकाविभ्राजिहस्ताग्रि"तं

मत्पत्तामरसालपादपरताऽम्नां चालयन्तीहितैम् ॥ ४ ॥—शार्दूल०

+ + + + +

२३ श्रीपार्श्वजिनस्तुतयः

सौधे "सौधे रैसे स्वे" रुचिररुचिरैया हारिलेखारिलेखा

पायं पायं निरस्तायनैयधनयशो यस्य नार्थस्य नीर्य ।

पौर्वं पौर्वं तपोद्री" तर्पेहर्तमह । नै सौधेजालं भैजाऽलं

कौपं कौपं जयन्तं मधुरमधुरियामाजनत्वं जैन । त्वैम् ॥ १ ॥—सम्भरा

१०३३ श्रीगुरुदेवो नमः श्रीगुरुदेवो नमः श्रीगुरुदेवो नमः श्रीगुरुदेवो नमः श्रीगुरुदेवो नमः

संज्ञा चैकान्तहृदयकाचितर्कचित्रगोरीया संपुटे संपुटे ।

॥ अथ शिवसंज्ञा ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ २ ॥ — गङ्गा

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।

मन्त्रः ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतायां अष्टादशोऽध्यायः ॥ ॥ १८ ॥ — अथा०

કે. હ. કે. એમના સુખ-સન્નિધિમાં રાજ્યની નિવસી

॥ १ ॥ विष्णुः सदा सर्वभूतहिते रतः ।

॥ १० ॥ अथ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000 1001 1002 1003 1004 1005 1006 1007 1008 1009 1010 1011 1012 1013 1014 1015 1016 1017 1018 1019 1020 1021 1022 1023 1024 1025 1026 1027 1028 1029 1030 1031 1032 1033 1034 1035 1036 1037 1038 1039 1040 1041 1042 1043 1044 1045 1046 1047 1048 1049 1050 1051 1052 1053 1054 1055 1056 1057 1058 1

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

၁။ အထွေထွေအားဖြင့် မြန်မာနိုင်ငံတော်၏ နယ်နိမိတ်များကို ပုံစံပြောင်းလဲခြင်း၊

[illegible]

12. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥

⑤ 1942年5月25日

$$f(x) = \frac{1}{2} \left(\frac{1}{x} + \frac{1}{x^2} \right) \quad \text{for } x \neq 0, \quad f(0) = 0$$
[illegible]

2014 年 12 月 10 日 星期三 12:00:00

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 84

“*Up by the roots, the tree will fall*”

[Faint handwritten notes at the bottom of the page]

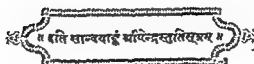
वर्चनमुचितमर्हतः संशय श्रेयसे शोभेयद् भव्य ! भीमे^{१६} दर्पेद् घ्वस्ततापं भवाम्भोनिधौ
परमतरणहेतुलाभं गुराचोयमानन्दिताऽपार्यैशो भावतो भासमानस्य मारोजितम् ।
दलितजगदसद्ग्रहं हेतुं दृष्टान्तनिःपिष्टसन्देहसन्दोहमद्रोह ! निर्माह ! निःशेषितो-
परमतरण ! हेतुलाभहृगुरोवार्च्यमानं दितापार्य ! शोभावतो भाऽसमानस्य
भारोजितम् ॥ ३ ॥—अर्णव०

अहमहमिकया सपौराष्ट्रमुत्कण्ठितायाः क्षणे बाह्मयस्वामिनो शक्तिमदायै दद्यात्तरा
सकलकलघता रमाराजिता पापेक्षाने कलामा स्थितौऽसद्विषसे मरौले र्वार्यागमम् ।
दर्पवर्माहं सतां दिग्भन्ती सैदेङ्गुरोविरफारसारस्वतध्यानदृष्टा र्वैयं मङ्गलं तन्वैती
सकलकलघताऽर्माऽर्माजितापापहाऽनेकलामास्थिता सद्विषसेऽमराखेरवार्या-
ऽऽर्जमम् ॥ ४ ॥—अर्णव०

× × × × ×

अथ प्रशस्तिः—

यस्यासन् गुरयोऽत्र जितविजयाः प्राप्ताः मङ्गलादाया
आजन्ते सनया मयाविजिजयाः प्राप्ताः विद्यामदाः ।
मेष्णां यस्य ॥ सद्यः पद्मविजयो जातः सुधीः सोदरः
साऽयं न्यायविदारकः स्म तनुते विष्टः स्तुतीरर्हताम् ॥ १ ॥—शार्ङ्ग०
कृत्या स्तुतिलजमिमां, यदवापि शुभाशेषान्मया कुशलम् ।
तेन मम जन्मबीजे, रागद्वेषौ विलीयेताम् ॥ २ ॥—अर्पा
सूर्याचन्द्रमसौ धाय-दुर्वयेते जमस्तले ।
तायन्नन्दत्ययं मन्थो, पाच्यमानो विचक्षणैः ॥ ३ ॥—जनु०

[जिनस्तुतयः]

श्रीयशोविजयाविहिताः

वर्चनमुचितमर्हत्तुः सधैर्य श्रेयसे प्रीतिपद् भव्य ! भीमे दधेद् ध्वस्ततापं भवाम्भोनिघो
परमतरणहेतुलाभं मुरावोर्यमानन्दिताऽपार्येशो भावतो भासमानस्य मारोजितम् ।
दलितजैगदसद्ग्रहं हेतुंष्टान्तनिःपिष्टसन्देहसन्दोहभद्रोह ! निर्मोह ! निःशेषितो-
परमतरण ! हेऽनुलाभहृदुरोर्यमानं दितापार्य ! ओभोवतो भाऽसमानस्य

अहमहापिकया समोरानुमुत्कण्ठितायाः क्षणे बाह्यमपस्वर्वाभिनी शक्तिमहायै दयौत्तरा
सकलकलङ्गता रमारजिता पापहाने कलामा स्थितोऽसद्विपक्षे मरौले र्वार्यागमम् ।
दधेर्विहं सतौ दिग्गन्ती सदैवङ्गरोविस्फारसारस्वतध्यानदृष्टा स्वैर्यं भङ्गलं तन्वती
सकलकलङ्गताऽरेमाऽऽरोजितापापहाऽनेकलभास्थिता सद्विपक्षेऽमरौलेरवार्या-
ऽऽर्गमम् ॥ ४ ॥—अर्णव०

. ५ प्रशस्तिः—

यस्यासन् गुरवोऽत्र जीतविजयाः प्राज्ञाः बहुप्राशया
आजन्ते सनया मयाविजयाः प्राज्ञाश्च विद्यामया ।
मेष्णा यस्य च सप्त पद्मविजयो जातः सुधीः सोदर
साऽयं न्यायविशारदः स्म तनुते विशः स्तुतीरर्पताम् ॥ १ ॥—शार्ङ्ग०
कृत्वा स्तुतिस्त्रजमिमां, यदवापि घुमाशयान्मया कुशलम् ।
तेन मम जन्मजीजे, रागद्वेषौ विलीयेताम् ॥ २ ॥—आर्या
सूर्याचन्द्रमसौ याव-दुवयेते नमस्तले ।
सायन्नन्दत्ययं धन्यो, याच्यमानो विषहाजैः ॥ ३ ॥—अनु०

॥ इति सान्त्वयाहं श्रीपेन्द्रस्तुतिसूत्रम् ॥

શુદ્ધિ-વૃદ્ધિ-પંત્ર.

પૃષ્ઠ.	પંક્તિ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૧	૧૫	મ	મે
૩	૧૪	છટકે	છૂટકે
૪	૨	સિદ્ધિચન્દ્રગણિએ	સિદ્ધિચન્દ્રગણિએ
૫	૭	શ્રીચન્દ્રપ્રભસૂરિપ્રણીત	શ્રીચન્દ્રપ્રભસૂરિના શિષ્યરત્ન
શ્રીપ્રભાચન્દ્રસૂરિપ્રણીત
૫.	૧૫	શ્લોક કાવ્યાનુશાસનમાં	દ્વિતીય શ્લોક કાવ્યાનુશાસન
(પૃ. ૨૩૧)માં
૭	૮	ફકીએ	ફે'કીએ
૭	૩૩	વિદ્વત્સમપ્રાપ્ત	વિદ્વત્સમપ્રાપ્ત
૮	૭	ટકે	ટેકે
૯	૧૪	સ્વર્ગસ્થ આચાર્યશ્રી	સ્વર્ગસ્થ શાસ્ત્રવિચારક આચાર્યશ્રી
૯	૧૮	ચંસાભાદ	ચમ્સાભાદ
૧૦	૧૨	નામધાન	નામથીજ
૧૧	૧૫	નહિ તો તું તારે ઘેર જા	૦
૧૨	૯	જન	જેન
૧૩	૧૧	ફથ	ફથિ
૧૩	૩૧	આપી છે.	આપી છે, જ્યારે કથારત્નાકર (ત. ૫,
ક. ૩૮)માં તો વિષમય મોહકની હકીકત
નજરે પડે છે એટલુંજ નહિ, પરંતુ શ્રી-
શેખરન મુનીશ્વરને સૂરિપદ મળ્યું હતું તે
વાત પણ ત્યાં દક્ષિણેયર થાય છે. ઉપદેશ-
કલ્પવલ્લીમાં તો વિષમય મોહક તેમજ
દધિ બંને બીના છે. આના જિજ્ઞાસુને
સ્તુતિ-ચતુર્વિરાતિકા (શ્રીગયવિજય
ગણિ પ્રમુખ મુનીશ્વરની ટીકા સહિત)
ની આરી સંસ્કૃત ભૂમિકા જોવા લલામણ
કરે છું.
૧૪	૧૫	દહી	દહી
૧૪	૨૨	દેમચન્દ્રાચાર્ય	દેમચન્દ્રાચાર્ય
૧૪	૨૨	તેનીજનાવેલી	તેની જનાવેલી

પા.	પંક્તિ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૬	૨૯	શ્રીસિદ્ધચન્દ્રકૃત	શ્રીસિદ્ધિચન્દ્રગણિકૃત
૮	૨૭	૨૪ પદોનું	૨૮ પદોનું શ્રીજિનસુન્દરમુરિકૃત
૫	૧૩	શ્રીઅચ્યુતા	શ્રીઅચ્યુતા
૦	૯	૦	શ્રીહરિમદ્ગુરિ:
૧	૨૬	શ્રીનુભવિજય:	શ્રીનુભવિજય: (સદ્ગુણકર્તા)
૨	૨	ચાવક 'લીમસી માણેક'	ચાવક 'લીમસી માણેક' (પ્રસિદ્ધિકર્તા)
૨	૧૮	શાન્તીદિ:	શ્વાત:
૨	૨૧	કાવ્યમાટા	આ જૈન મન્થ છે.
૨	૨૪	દ્રોપદી નાટક મહુમ	સતી દ્રોપદી
		સાક્ષર યજ્ઞભાષ્ય ધોળશાળી	
૪	૧૪	'માવતમ્'	'માવતમ્'
૨	૧૦	શ્રીમદમવમવાદુ	'શ્રીમદમવમવાદુ
૨	૨૩	૦	૧ 'શ્રીમદમવમવાદુ' ફરવિ સમ્મવતિ
૩	૧૩	સમત્તજિનેશ્વરાણા	સમત્તજિનેશ્વરાણા
૨	૫	કામલકૃતા-	કામલકૃતા-
૪	૨૪	'વતમ્' સદ્ગુણો	'વતમ્' સદ્ગુણો
૬	૧૬	પુદ્ગલસ્તિકાય	પુદ્ગલસ્તિકાય
૬	૨૩	સદ્ગુણ	સદ્ગુણ
૯	૨	હત્ત. અને બે સંતાન	એમ બે સંતાન હતાં
૧૦	૧	જાતનાં	જાતનાં
૧૦	૨	તેવાજ	તેવાજ
૧૪	૨૪	અધિકાર,	અધિકાર
૧૭	૨૧	વાં જા	વાં જા
૧૯	૫	શબ્દાદિ	શબ્દસૂત્રાદિ
૩૧	૨૦	ઉચ્ચું છે, ઈત્યાદિ	જરા ઉચ્ચું છે. વિશેષ માહિતી માટે જુઓ તત્ત્વાર્થાધિગમસૂત્ર (અં ૪, સૂં ૧૯) ની શ્રીસિદ્ધસેનગણિકૃત ટીકા
૩૨	૨૨	છે.	છે.
૩૨	૩૭	હાણામાં	હાણામાં તેમજ હગલવીના ૧૪મા શતકના ૮મા ઉદેશમાં
૩૩	૧૨	અનેક	સર્વ
૩૫	૧૨	ગુરુમત્તેજવ:	ગુરુમત્તેજવ:
૩૭	૨૯	૬	૬ ।

ક્ર.સં.	પં.સં.	અર્થ.
૪૦	૨૪	૦
૪૧	૨૩	કુમર
૪૨	૯	ત્રેલુકાનથી.

શુદ્ધ.

નરક થઈ છે આનિ ને દ્વારા એવા !

સોરવન

ત્રેલુકા નથી. (તોડે મુખ્યતા તો ખરીજ,
કેમકે સ્વાતિંગ ધાને જૈન મુનિ-વેવમાં એ
સમયે વધારેમાં વધારે ૧૦૮ સિદ્ધિ-૫૪
પામે, બ્યારે અન્ય સિંગમાં એ સમયે
ઉત્કૃષ્ટથી ૧૦ સિદ્ધિ-૫૪ પામે. વગી અન્ય
સિંગમાં કેવલસાન પામ્યા પણ ને તે
અગ્નિનું આપુલ્ય બાવી હોય તો તેને અવશ
જૈન મુનિનો એવ અંગીકાર કરવો પડે છે)

મનપુર્ણ

મનપુર્ણતાવાર !

મન

એમને

ગ્રામગણ

અગનો (અથવા ગામીનો, ગામીનો અને જમગે)

[વનજાવક !

નિશાચિત્ત કર્મશાલતા

૦

વિનય

વેનતા

અર્થ

તે

હી

દુલ્હનને

કર્મજનનું કર્મજનનું

અનુભવ કરવા કરવા

જેવું

અનુભવ

અનુભવ કરવા

અનુભવ

અનુભવ કરવા

અનુભવ કરવા

૪૩	૧૧	અર્થ
૪૪	૪	અર્થ
૪૫	૬૪	અર્થ
૪૬	૫	એમની
૪૭	૧	ગ્રામગણ
૪૮	૧૪	અર્થ
૪૯	૨૪	અર્થ
૫૦	૧૪	અર્થ
૫૧	૬	અર્થ
૫૨	૫૬	અર્થ
૫૩	૨૫	અર્થ
૫૪	૫૫	અર્થ
૫૫	૫૫	અર્થ
૫૬	૫૫	અર્થ
૫૭	૫૫	અર્થ
૫૮	૫૫	અર્થ
૫૯	૫૫	અર્થ
૬૦	૫૫	અર્થ
૬૧	૫૫	અર્થ
૬૨	૫૫	અર્થ
૬૩	૫૫	અર્થ
૬૪	૫૫	અર્થ
૬૫	૫૫	અર્થ
૬૬	૫૫	અર્થ
૬૭	૫૫	અર્થ
૬૮	૫૫	અર્થ
૬૯	૫૫	અર્થ
૭૦	૫૫	અર્થ

પૃષ્ઠ.	પંક્તિ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૧૨૦	૩૧	સદ	સદ્
૧૨૪	૨૬	યદ્	યદ્
૧૨૫	૧૬	સ્થામા	સ્થામા
૧૨૫	૩૪	૦	૧૩૧મલી આગમોદય સમિતિ તરફથી પ્રથમ
અન્યાંક તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલા કીલ્લાવ-
સ્થકસૂત્રના ૧૬૦ માં પત્રાંકમાં “વુદ્ધી ૭
લક્ષણ ૮ સમા ૯ નંદા ૧૦ વિદ્યુ ૧૧ જ્ઞા
૧૨ સમા ૧૩” એવો ઉલ્લેખ છે તે ઉપરથી
આજ સ્થામા નામ આપવામાં આવ્યું છે.
પરંતુ જ્ઞામા ને સ્થામાને સમા અને જ્ઞામા ને
સ્થામાને સમા એવું એમ વિચારવાથી
અકરણના ૪૨ માં પૃષ્ઠમાં આપેલી અજ
ગાથા ઉપરથી ભ્રમ થાય છે. અર્થાત્ ૧૩મા
લીયંકરની આગળ નામ સ્થામા નહિ પણ
સ્થામા છે. અભિધાન-ચિન્તામણિના
પ્રથમ કાવડને ૩૬ માં પાવને ઉત્તરાર્ધ
પદ્ય આ વાતનું સમર્થન કરે છે. ૧લી
અર્ધરેત્નાવલી (૫૦ ૧૪) પદ્ય આ વાતની
સાદી પૂરે છે. (કીલ્લા એવરેસ્ટ ઇંગ
એસાણા તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલ જર્નલ-
જમનાદિવુજાની ના ૨૩ માં પૃષ્ઠમાં આ
ઉપાયેલ છે તેને બદલે સમા એવું.)
૧૨૮	૧૬	મીતા	મીતા-
૧૨૬	૧૮	કંઈપના	કંઈપના
૧૨૬	૨૩	અયય	અયયા
૧૨૬	૨૪	વિહરે	વિહરે
૧૨૬	૨૫	સર્વથા	સર્વથા
૧૩૧	૨૨	જ્ઞાતા કષ્ટવટા	જ્ઞાતાકષ્ટવટા
૧૩૩	૨૦	જ્ઞાતાજ્ઞ	જ્ઞાતાજ્ઞ
૧૪૦	૧૬	જ્ઞાતાદુષ્ટમયિ	જ્ઞાતાદુષ્ટમયિ
૧૪૧	૧૨	જ્ઞાતાસનાયને	જ્ઞાતાસનાયને
૧૪૨	૧૦	કરી	કરી
૧૪૬	૭	સમદ	સમદ

पृष्ठ.	पंक्ति.	अशुद्ध.	शुद्ध.
१४७	५	प्रतिमया	प्रतिमया
१५६	६	निरलिभापद्ये	निरलिभागीपद्ये
१६६	४	नामीरदा	नामीरदाः
१६८	१६	नाति	नौति
१७१	६	चितं	अचितं
१८०	११	रसिते-मुद्	रसिते मुद्
१८१	१४	कर्मकुस्फुरा०	कर्मकुस्फुरा०
१८१	२०	भृश	भृश
१८६	८	धैर्यवान्!	धैर्यवान्!
१८२	२६	मिद्	मिद्
१८४	२०	ब्रह्मशान्तिनामा	ब्रह्मशान्तिनामा
१८४	१६	ती क्षेणे	तीर्थक्षेणे
१८५	२२	क्षेणे	क्षेणे
१८६	२०	०ध्वंसो	०ध्वंसी
१८८	२६	भवभ	भवभां
१८८	१२	ती क्षेणे	तीर्थक्षेणे
२००	१२	समधिर्गतनुतिम्यो देववृन्दाद् गरीयो-	समधिर्गतनुतिम्यो देववृन्दाद् गरीयो-
२००	२७	‘ गतनुतिम्यो देववृन्दाद् गरीयो-	‘ गतनुतिम्यो देववृन्दाद् गरीयो-
२०२	१८	स्मरेत्यन्वयः	स्मरतेत्यन्वयः
२०५	१०	क्षणीभूत	क्षणीभूत
२०६	६	पाण्डुक०	पाण्डुक०
२०६	१६	इश	भार
२०६	३२	संख्यावाचक	क्षेत्रभाष्यवाचक
२११	१६	जो	जा
२१२	३०	एकेन्द्रिय०	एकेन्द्रिय०
२१५	६	हिभाव	हिभवत
२१५	१७	हिभाव	हिभवत
२१७	२२	छन्दोनुशासनभां	छन्दोनुशासन (पत्रांक ३२) भां
२१६	४	कटाकटिता	कटाकटाकटिता
२२०	२	उत्तापित०	उत्तापित०
२२६	३	प्रवित्तु	प्रवित्तु
२२६	१२	दृष्ट	दृष्ट
२२६	१	त्रिपदीना	त्रिपदीना

पृष्ठ.	पंक्ति.	अशुद्ध.	शुद्ध.
२३२	११	बाबा०	बाबा०
२३३	२	रमता	रमता०
२३५	१५	फा नां	फठानां
२५६	१५	कृतवान्	कृतवान्
२५६	४	धनं	धन-
२६०	३	हंतां अगडावी नाभ्यां	हंतां अगडावी नाभ्यां
२६०	२५	तेने	तेने
२६४	१६	अधर्भस्तिहाय	अधर्भस्तिहाय
२६६	२	देव	देव
२७६	१०	छेजे	छेजे
२६०	८	०चामरोत्सवि-	०चामरोत्सवि०
२६२	५	०वर्ण	०वर्ण
२६६	२१	भ्रष्टाभ	भ्रष्टाभ
३००	३	मोकरां	मोकरे
३०४	१५	चयन्तीभिः	चयन्तीभिः
३०५	१७	मय-लोके तरां	मय-लोके सुतरां
३०६	१	आरावसंभाशिता०	आरावसंभाशिता०
३१७	३३	नीराकर	नीराकर
३२३	१६	वपुस्	वपुस्
३२७	१३	दण्डच्छत्र०	दण्डच्छत्र०
३२८	२३	पादेर्जिता०	पादेर्जिता०
३३२	१	पद्मम	पद्मम
३३३	१६	बाधाद्वु	बाधाद्वु !
३३३	२५	भंज	भंज
३३४	२६	प्रभावेतारे	प्रभावेतारे
३३५	२०	भक्तिमता	भक्तिमता
३३५	२१	तमोहरेणे	तमोहरेणे !
३३५	२२	महात्मना	महात्मना
३३५	२४	विर्नेमाऽऽमं	विर्नेमाऽऽमं
३३६	१७	माभ्रंय	माभ्रंय
३३६	२८	विटासे	विटासे
३३७	११	चन्द्रकान्ति	चन्द्रकान्ते !
३३७	१६	तेरसादिताऽनगति बोधि	तेरसा दिताऽनगति०

पृष्ठ.	पंक्ति.	आशुद्ध.	शुद्ध.
३३७	२०	ऽक्षमाना	समाना
३३७	२३	दरमर्भन्त	दैरमनन्त
३३७	२६	सदाशर्मवता	सर्दाशर्मवता
३३८	२	मारोपिता	मारोचिता
३३८	३	सुरभियोऽतैता	सुरभियोऽतैता
३३८	४	मारोपिता	मारोचिता
३४१	२	रंगताँ	रं गताँ
३४२	४	हितानि	हितानि
३४२	५	महित	मार्हत
३४२	१७	सम्प्राविषं मँहा-	सम्प्राविषं मही-
३४३	७	येनोभूतपीरिमा	येनोभूतपीरिमा
३४३	८	कुँयाँ	कुँयाँ
३४३	२१	हितं	हितं
३४४	२	तयोस्ते सँभूदे	तयोस्तेसंभूदे
३४४	२०	हे	हि
३४४	२३	भास्वर ।	भास्वर ।

શ્રીઆગમોદય સમિતિ તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલા ગ્રન્થોની યાદી.

ગ્રન્થાંક.	ગ્રન્થનું નામ, તેના કર્તા વિગેરે.	રૂ.આ.પા.
૧	જીઆવશ્યકસૂત્ર ભાગ ૧ શ્રીસુધર્માસ્વામીકૃત, શ્રીભદ્રબાહુસ્વામી અને શ્રીહરિભદ્રસુરિની દીક્ષા સહિત.	૨-૪-૦
૨	જીઆવશ્યકસૂત્ર ભાગ ૨ ઉપર પ્રમાણે.	૩-૦-૦
૩	જીઆવશ્યકસૂત્ર ભાગ ૩ "	૩-૮-૦
૪	જીઆવશ્યકસૂત્ર ભાગ ૪ "	૧-૦-૦
૫	જીઆચારાંગ ભાગ ૧ શ્રીસુધર્માસ્વામીકૃત, શ્રીભદ્રબાહુસ્વામી અને શ્રીશીલાંકાચાર્યની દીક્ષા સહિત.	૧-૮-૦
૬	જીઆચારાંગ ભાગ ૨ ઉપર પ્રમાણે.	૨-૪-૦
૭	જીઆપાપાતિકસૂત્ર શ્રીઅભયદેવસુરિની દીક્ષા સહિત.	૦ ૧૨ ૧
૮-૧૧	જીપરમાણુ, નિગોદ, પુદ્ગલ અને બંધ છત્રીસી.	૦-૧-૦
૧૨	જીભગવતીસૂત્ર ભાગ ૧ શ્રીસુધર્માસ્વામીકૃત, શ્રીઅભયદેવસુરિની દીક્ષા સાથે.	૩-૪-૦
૧૩	જીભગવતીસૂત્ર ભાગ ૨ ઉપર પ્રમાણે.	૩-૨-૦
૧૪	જીભગવતીસૂત્ર ભાગ ૩ "	૩-૪-૦
૧૫	જીસમવાયાંગ ઉપર પ્રમાણે.	૧-૦-૦
૧૬	જીનન્દીસૂત્ર શ્રીદેવવાચકગણિકૃત, શ્રીમલયગિરિસુરિકૃત દીક્ષા સાથે.	૨-૨-૦
૧૭	જીઓધનિર્યુક્તિ શ્રીસુધર્માસ્વામીકૃત, શ્રીભદ્રબાહુસ્વામી અને શ્રીદ્રોણાચાર્યની દીક્ષા સાથે.	૩-૦-૦
૧૮	જીસૂત્રકૃતાંગ શ્રીધર્માચાર્યકૃત, શ્રીશીલાંકાચાર્યની દીક્ષા સાથે.	૧ ૧૨ ૦
૧૯	જીમશાપનાસૂત્ર (પૂર્વાર્પ) શ્રીશ્યામાચાર્યકૃત, શ્રીમલયગિરિની દીક્ષા સાથે.	૩ ૧૪ ૦
૨૦	જીમશાપનાસૂત્ર (ઉત્તરાર્પ) ઉપર પ્રમાણે.	૧ ૧૨ ૦
૨૧	જીસ્થાનાંગસૂત્ર (પૂર્વાર્પ) શ્રીસુધર્માસ્વામીકૃત, શ્રીઅભયદેવસુરિની દીક્ષા સાથે.	૨ ૧૨ ૦
૨૨	જીસ્થાનાંગસૂત્ર (ઉત્તરાર્પ) ઉપર પ્રમાણે.	૪-૦-૦
૨૩	જીઅંતકૃદશાસિ ત્રણ સૂત્રો, શ્રીઅભયદેવસુરિની દીક્ષા સાથે.	૧-૦-૦

પ્રત્યાંક.	અન્યથા નામ, તેના કર્તા વિગેરે.	રૂ.આ.પા.
૨૪ કસ્યપબ્રહ્મા શ્રીમદ્વિઘ્નિચરિત્રની ટીકા સાથે.		૩-૮-૦
૨૫ જ્ઞાતધર્મકથા પૂર્વમુનિવર્ણકૃત, શ્રીઅભયદેવસૂરિની ટીકા સાથે.		૧-૧૨-૦
૨૬ કમલશ્યામકરણ ઉપર પ્રભાષે.		૧-૧૨-૦
૨૭ કસાધુસામાચારીપ્રકરણ પૂર્વમુનિવર્ણકૃત.	(વિના મૂલ્ય)	
૨૮ કઉપાસકદશા શ્રીઅભયદેવસૂરિની ટીકા સાથે.		૦-૧૦-૦
૨૯, ૩૦, ૩૧, ૩૨. (૨) અષ્ટક પ્રકરણ તથા (૨) પદ્ધર્શનસમુચ્ચય
શ્રીહરિભટ્ટસૂરિ અને અન્ય મુનિરાજકૃત.		૦-૪-૦
૩૩ નિરયાવલીમૃત્ત શ્રીચંદ્રસૂરિની ટીકા સહિત.		૦-૧૨-૦
૩૪ વિશેષાવરયકગાયનો અકારાદિકમ.		૦-૫-૦
૩૫ વિચારસારપ્રકરણ શ્રીમદ્મુખસૂરિકૃત, શ્રીમાણિક્યસાગરે રચેલી છાયા સાથે.		૦-૮-૦
૩૬ ગચ્છાચારપગલા મોવાનરક્ષિની ટીકા સાથે.		૦-૬-૦
૩૭ ધર્મબિંદુપ્રકરણ શ્રીહરિભટ્ટસૂરિકૃત, શ્રીમુનિચંદ્રસૂરિની ટીકા સાથે.		૦-૧૨-૦
૩૮ વિશેષાવરયક ભાગ ૧ શ્રીજિનભદ્રગણિકૃત,
ભાગાન્તરકર્તા મી. ચુનીલાલ હકમચંદ		૨-૦-૦
૩૯ જેન દિલોસોદી (અંબજીમાં) મી. વીરચંદ રાયવળ ગાંધીકૃત.		૧-૦-૦
૪૦ થાગ દિલોસોદી " "		૦-૧૪-૦
૪૧ કર્મ દિલોસોદી " "		૦-૧૨-૦
૪૨ રાયપસેલીમૃત્ત શ્રીમદ્વિઘ્નિચરિત્રની ટીકા સાથે.		૧-૮-૦
૪૩ અનુધામકાર રચિતકૃત.		૨-૮-૦
૪૪ નંદીમૃત્ત (બીજી વર)		૨-૪-૦
૪૫ શ્રીભક્તનામસ્તોત્રની પાદપૂર્નિર્ણ કાવ્યમંમદ ભાગ ૧, સદીક
અંગાન્તરકર્તા પ્રો. લી. ર. કાપડિયા.		૩-૦-૦
૪૬ અનુવિદ્યનિકા શ્રીમદ્મુખસૂરિકૃત સદીક,
અંગાન્તરકર્તા પ્રો. લી. ર. કાપડિયા.		૧-૦-૦
૪૭ અનુવિદ્યનિકા શ્રીમદ્મુખસૂરિકૃત, શ્રીધનપાત્ર કવીશરકૃત ટીકા
તથા પૂર્વમુનિવર્ણકૃત અવસૂરિ સહિત.
અંગાન્તરકર્તા પ્રો. લી. ર. કાપડિયા.		૧-૦-૦

- ૧ પંચમંથર.
- ૨ વિશેષાવશ્યક ભાગ ૨.
- ૩ આચારમહીપ.
- ૪ શ્રીઆવશ્યક શ્રીમત્પયગિરિચરિત્ર દીકા સાથે.
- ૫ નન્દીઆદિનો અકારાદિકમ.
- ૬ ચતુર્વિંશતિગિનાન્દસ્તુતિ શ્રીમેરવિજયગણિકૃત, સ્વોપજ દીકા સહિત.
ભાષાન્તરકર્તા પ્રો. હી. ર. કાપડિયા.
- ૭ શ્રીધર્મસિંહચરિત્ર સરસ્વતીભક્તામર સદીક, શ્રીસદ્ગુણવિમલમુનિરાજકૃત
શાન્તિ-ભક્તામર શ્રીજ્ઞાનવિનયગણિકૃત પાર્શ્વભક્તામર.
ભાષાન્તરકર્તા પ્રો. હી. ર. કાપડિયા.
- ૮ ધનપાત્ર-પંચાશિકા શ્રીમજ્જાનન્દચરિ તેમજ શ્રીદેવચન્દ્રગણિકૃત દીકા
તેમજ અવચરિઓ સહિત ભાષાન્તરકર્તા પ્રો. હી. ર. કાપડિયા.
- ૯ ભક્તામર-સ્તોત્ર શ્રીમોનતુંગચરિત્ર, શ્રીગુણાકરચરિ, ઉપાધ્યાય શ્રીમેધ-
વિજય તેમજ શ્રીકનકકુશલગણિકૃત દીકા સાથે તથા કલ્યાણમન્દિર-
સ્તોત્ર શ્રીસિદ્ધસેન દિવાકરકૃત, શ્રીકનકકુશલગણિકૃત તેમજ શ્રીમાણિક્ય-
ચન્દ્રકૃત દીકા સાથે (સંશોધક તથા અનુવાદક પ્રો. હી. ર. કાપડિયા).
- ૧૦ જૈનધર્મવરસ્તોત્ર શ્રીભાવમભચરિત્ર, સ્વોપજ દીકા સાથે.
(સંશોધક-પ્રો. હી. ર. કાપડિયા).
- ૧૧ લીંબડી આદિ ભંડારની પ્રતિઓનું સૂચી-પત્ર.
- ૧૨ લોકપ્રકાશ યુજરાતી ભાષાતર સહિત.
- ૧૩ જીવસમાસ.
- ૧૪ મત્તગ્યાદિ કુલકે.
- ૧૫ સ્તુતિચતુર્વિંશતિકા શ્રીશોભનમુનિરાજકૃત, શ્રીજયવિજય પ્રમુખ ચાર
મુનીશ્વરોની દીકા સાથે. (સંશોધક-પ્રો. હી. ર. કાપડિયા).
- ૧૬ જીવભાવના.
- ૧૭ શ્રીસમયમુન્દરગણિકૃત નડપલ-ભક્તામર તથા શ્રીરત્નસિંહચરિત્ર
નેમિ-ભક્તામર.
ભાષાન્તરકર્તા પ્રો. હી. ર. કાપડિયા

પુસ્તકો મળવાનું ઠેકાણું:—લાલબેરીઅન, શ્રીઆગમોદય સમિતિ,
દેવચંદ: લાલભાઈ ધર્મશાળા, બરેઇયા અકસો, ગોપીપુરા.
સુરત (દિન્દુરતાન).

શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જીન યુસ્તકોદ્ધાર ફંડ તરફથી
પ્રસિદ્ધ થયેલા ગ્રન્થોની યાદી.

ગ્રન્થાંક.	ગ્રન્થનું નામ, તેના કર્તા વિગેરે.	રૂ.આ.પા.
૧	શ્રીવીતરાગરતોત્ર શ્રીહિમચંદ્રાચાર્યકૃત, શ્રીમલાચંદ્રસૂરિએ રચેલી તેમજ
સુનિશ્ચિતશાસ્ત્રરાજના શિષ્યે રચેલી ટીકા સહિત.	૦-૮-૦
૨	શ્રીમણ્નપ્રતિક્રમણસૂત્રવૃત્તિ પૂર્વમુનિવર્યકૃત.	૦-૧-૬
૩	શ્રીસ્યાદાદલાપા શ્રીશુભવિજયગણિકૃત.	૦-૧-૦
૪	શ્રીપાક્ષિક સૂત્ર, ખામણા અને પાક્ષિક સૂત્ર ઉપર શ્રીયશોદેવસૂરિકૃત
ટીકા સાથે.	૦-૬-૦
૫	શ્રીઅધ્યાત્મમતપરીક્ષા મહામહોપાધ્યાય શ્રીયશોવિજયકૃત સ્વોપજ ટીકા સાથે.	૦-૬-૦
૬	શ્રીપોડશક પ્રકરણ શ્રીહરિભદ્રસૂરિકૃત, શ્રીયશોવિજય અને શ્રીયશો-
ભદ્રની ટીકા સાથે.	૦-૬-૦
૭	શ્રીકલ્પસૂત્ર શ્રીભદ્રબાહુસ્વામીકૃત, શ્રીવિનયવિજય ઉપાધ્યાયની ટીકા
સહિત.	૦-૧૨-૦
૮	શ્રીવંદાવૃત્તિ, શ્રીદેવેન્દ્રની ટીકા સાથે.	૦-૮-૦
૯	શ્રીદાનકલ્પદ્રુમ (ધનાચરિત્ર) શ્રીજિનકીર્તિસૂરિકૃત.	૦-૬-૦
૧૦	શ્રીયોગ ફિલોસોફી (અંગ્રેજીમાં) શ્રીયુત વીરચંદ રાધવજી ગાંધીકૃત.	૦-૫-૦
૧૧	શ્રીયોગકલ્પસૂત્ર સુનિશ્ચિતશાસ્ત્રમંડળકૃત	૦-૩-૦
૧૨	શ્રીયોગદષ્ટિસમુચ્ચય શ્રીહરિભદ્રસૂરિકૃત સ્વોપજ ટીકા સાથે.	૦-૩-૦
૧૩	શ્રીકર્મ ફિલોસોફી (અંગ્રેજીમાં) શ્રીયુત વીરચંદ રાધવજી ગાંધીકૃત.	૦-૫-૦
૧૪	શ્રીઆનંદ કાવ્ય મહોદધિ મૌકિક ૧ ભૂ (યુગ્મસાતી કાવ્યોનો સંગ્રહ)	૦-૧૦-૦
૧૫	શ્રીશ્રીધર્મપરીક્ષા પંડિત પદ્મસાગરકૃત.	૦-૫-૦
૧૬	શ્રીશાસ્ત્રવાર્તાસમુચ્ચય શ્રીહરિભદ્રસૂરિકૃત, શ્રીયશોવિજય ઉપાધ્યાયની
ટીકા સહિત.	૧-૨-૦
૧૭	શ્રીકર્મપ્રકૃતિ શ્રીશિવશર્માચાર્યકૃત, શ્રીમલયગિરિસૂરિની ટીકા સહિત.	૦ ૧૪ ૦
૧૮	શ્રીકલ્પસૂત્ર શ્રીભદ્રબાહુસ્વામીકૃત, શ્રીકાલિકાચાર્યની ટીકા સહિત.	૦-૮-૦
૧૯	શ્રીપ્રત્યક્ષપ્રતિક્રમણ સૂત્ર પ્રાચીન સુનિરાજકૃત.	૦-૪-૦

અન્યથાં.	અન્યથું મામ, તેના કર્તા વિગેરે.	શ્ર.આ.પા.
૨૦	અચ્ચાનંદ કાવ્ય મહોદધિ મૌકિતક ૨ જુ (ગુજરાતી કાવ્યોનો સંગ્રહ)	૦-૧૦-૦
૨૧	કઉપદેશરત્નાકર, શ્રીમુનિમુંદરસચ્ચિત.	૧-૪-૦
૨૨	અચ્ચાનંદ કાવ્ય મહોદધિ મૌકિતક ૩ જુ (ગુજરાતી કાવ્યોનો સંગ્રહ).	૦-૧૦-૦
૨૩	અચ્ચતુર્વિંશતિજિનાનંદસ્તુતિ શ્રીમેરવિજયગણિત સ્વોપત ટીકા સાથે.	૦-૨-૦
૨૪	અપદ્મુરૂપચરિત મુનિશ્રીકેમંકરગણિત.	૦-૨-૦
૨૫	અચ્ચૂલભદ્રચરિત શ્રીઅચ્ચાનંદસચ્ચિત.	૦-૨-૦
૨૬	અશ્રીધર્મસંગ્રહ (પૂર્વાર્ધ) શ્રીમાનવિજય ઉપાધ્યાયકૃત.	૧-૦-૦
૨૭	અસંમદહી સૂત્ર શ્રીશ્રીચંદ્રસચ્ચિત, શ્રીદેવભદ્રસચ્ચિત ટીકા સહિત.	૦-૧૨-૦
૨૮	અસમ્યક્ત્વપરીક્ષા (ઉપદેશરાતક) શ્રીવિષ્ણુધર્મવિમલસચ્ચિત.	૦-૨-૦
૨૯	અસંલિપ્તવિસ્તાર (ચૈત્યવંદન સૂત્ર) શ્રીદરિભદ્રસચ્ચિત, શ્રીમુનિચંદ્રસચ્ચિત ટીકા સહિત.	૦-૨-૦
૩૦	અચ્ચાનંદ કાવ્ય મહોદધિ મૌકિતક ૪ જુ (ગુજરાતી કાવ્યોનો સંગ્રહ)	૦-૧૨-૦
૩૧	અચ્ચતુર્યોગદ્વાર સૂત્ર (પૂર્વાર્ધ) શ્રીદેવચંદ્રસચ્ચિત ટીકા સાથે.	૦-૧૦-૦
૩૨	અચ્ચાનંદ કાવ્ય મહોદધિ મૌકિતક ૫ જુ (ગુજરાતી કાવ્યોનો સંગ્રહ).	૦-૧૦-૦
૩૩	કઉત્તરાધ્યયન ભાગ ૧ શ્રીભદ્રભાદુરવામીકૃત નિર્ધુક્તિ અને શીર્ષાંતિ સચ્ચિત ટીકા સહિત.	૧-૫-૦
૩૪	અમલયમુંદરીચરિત શ્રીઅચ્ચતિલકસચ્ચિત.	૦-૨-૦
૩૫	અસમ્યક્ત્વસમતિ શ્રીદરિભદ્રસચ્ચિત, શ્રીસંપતિલકાર્યામની ટીકા સહિત.	૧-૨-૦
૩૬	કઉત્તરાધ્યયન ભાગ ૨, શ્રીભદ્રભાદુરવામીકૃત નિર્ધુક્તિ તથા શીર્ષાંતિ સચ્ચિત ટીકા સહિત.	૧-૧૨-૦
૩૭	અચ્ચતુર્યોગદ્વાર સૂત્ર (ઉત્તરાર્ધ) શ્રીદેવચંદ્રસચ્ચિત ટીકા સાથે.	૧-૦-૦
૩૮	અચ્ચતુર્યસ્થાનકમારોહ શ્રીરત્નરોખરસચ્ચિત, સ્વોપત ટીકા સાથે.	૦-૨-૦
૩૯	અધર્મસંગ્રહ ભાગ ૧ શ્રીદરિભદ્રસચ્ચિત, શ્રીમલયગિરિની ટીકા સહિત.	૧-૨-૦
૪૦	અધર્મસંગ્રહ ભાગ ૨ શ્રીઉદયધર્મગણિત.	૧-૨-૦
૪૧	કઉત્તરાધ્યયન ભાગ ૩, શ્રીભદ્રભાદુરવામીકૃત નિર્ધુક્તિ અને શીર્ષાંતિ-સચ્ચિત ટીકા સહિત.	૧-૧૨-૦
૪૨	અધર્મસંગ્રહ ભાગ ૨ શ્રીદરિભદ્રસચ્ચિત, શ્રીમલયગિરિની ટીકા સહિત.	૧-૨-૦
૪૩	અચ્ચાનંદ કાવ્ય મહોદધિ મૌકિતક ૬ જુ (ગુજરાતી કાવ્યોનો સંગ્રહ).	૦-૧૨-૦

શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન ગ્રંથકોશ્ઠાર ફંડ તરફથી
પ્રસિદ્ધ થયેલા ગ્રંથોની યાદી.

અન્યાંક,	અન્યનું નામ, તેના કર્તા વિગેરે.	રૂ.આ.પા.
૧	શ્રીવીતરાગસ્તોત્ર શ્રીહિમચંદ્રાચાર્યકૃત, શ્રીમભાચંદ્રસૂરિએ રચેલી તેમજ
સુનિશ્ચિતરાગરાજના શિષ્યે રચેલી ટીકા સહિત.	૦-૮-૦
૨	શ્રીમભણુપ્રતિકભણુસૂત્રવૃત્તિ પૂર્વસુનિવર્ચકૃત.	૦-૧-૬
૩	શ્રીસ્વાદાદભાષા શ્રીશુભવિજયગણિકૃત.	૦-૧-૦
૪	શ્રીપાશિક સૂત્ર, ખામણા અને પાશિક સૂત્ર ઉપર શ્રીયશોદેવસૂરિકૃત
ટીકા સાથે.	૦-૬-૦
૫	શ્રીઅધ્યાત્મભતપરીક્ષા મદામદોપાધ્યાય શ્રીયશોવિજયકૃત સ્વોપજ ટીકા સાથે.	૦-૬-૦
૬	શ્રીઓપાશિક મકરણુ શ્રીહરિભદ્રસૂરિકૃત, શ્રીયશોવિજય અને શ્રીયશો-
ભટ્ટની ટીકા સાથે.	૦-૬-૦
૭	શ્રીકલ્પસૂત્ર શ્રીમદ્રભાદુરવામીકૃત, શ્રીવિનયવિજય ઉપાધ્યાયની ટીકા
સહિત.	૦-૧૨-૦
૮	શ્રીવંદારવૃત્તિ, શ્રીદેવેન્દ્રની ટીકા સાથે.	૦-૮-૦
૯	શ્રીનકલ્પકૃત (પત્તા-ચરિત્ર) શ્રીગિરિપ્રીતિસૂરિકૃત.	૦-૬-૦
૧૦	શ્રીયોગ દ્વિતોતોદી (અંમેષ્ઠર્મા) શ્રીયુત વીરચંદ રાધવજી ગાંધીકૃત.	૦-૫-૦
૧૧	શ્રીકલ્પકલ્પસૂત્ર સુનિશ્ચિતભંડારકૃત	૦-૩-૦
૧૨	શ્રીયોગદ્વિતોતોદી અંમેષ્ઠર્મા શ્રીયુત વીરચંદ રાધવજી ગાંધીકૃત.	૦-૩-૦
૧૩	શ્રીયોગ દ્વિતોતોદી (અંમેષ્ઠર્મા) શ્રીયુત વીરચંદ રાધવજી ગાંધીકૃત.	૦-૫-૦
૧૪	શ્રીઅર્નદ કાવ્ય મદોદધિ ભક્તિ ૧ હ્ર (શુભરાત્રી કાવ્યોના સંગ્રહ)	૦ ૧૦-૦
૧૫	શ્રીઅર્નપરીક્ષા પરિત પદ્મસાગરકૃત.	૦-૧-૦
૧૬	શ્રીઅર્નવાર્તાસમુચ્ચય શ્રીહરિભદ્રસૂરિકૃત, શ્રીયશોવિજય ઉપાધ્યાયની
ટીકા સહિત.	૦-૨-૦
૧૭	શ્રીઅર્નપ્રતિ શ્રીયશોવિજયકૃત, શ્રીમત્તયગિરિસૂરિની ટીકા સહિત.	૦ ૧૪-૦
૧૮	શ્રીઅર્નસૂત્ર શ્રીમદ્રભાદુરવામીકૃત, શ્રીકાલિકાચાર્યની ટીકા સહિત.	૦-૬-૦
૧૯	શ્રીઅર્નપ્રતિભણુ સૂત્ર પ્રત્યેન સુનિશ્ચિતકૃત.	૦-૪-૦

અન્યક.	અન્યક નામ, તેના કર્તા વિગેરે.	ક્ર.આ.પા.
૨૦	કચ્છાનંદ કાવ્ય મહોદધિ ઐકૃતિક ૨ ભું (ગુજરાતી કાવ્યોનો સંગ્રહ)	૦-૧૦-૦
૨૧	કઉપદેશરત્નાકર, શ્રીમુનિમુંદરસૂરિકૃત.	૧-૪-૦
૨૨	કચ્છાનંદ કાવ્ય મહોદધિ ઐકૃતિક ૩ ભું (ગુજરાતી કાવ્યોનો સંગ્રહ).	૦-૧૦-૦
૨૩	કચ્છવિંશતિજિનાનંદસ્તુતિ શ્રીભેરવિજયગણિકૃત સ્વોપસા ટીકા સાથે.	૦-૨-૦
૨૪	કપદપુરપચરિત શ્રીશ્રીભેરવંકરગણિકૃત.	૦-૨-૦
૨૫	કચ્છલલદ્રચરિત શ્રીચચાનંદસૂરિકૃત.	૦-૨-૦
૨૬	કચ્છધર્મસંગ્રહ (પૂર્વાર્ધ) શ્રીમાનવિજય ઉપાધ્યાયકૃત.	૧-૦-૦
૨૭	કસંગ્રહણી સૂત્ર શ્રીશ્રીચંદ્રસૂરિકૃત, શ્રીદેવલદ્રસૂરિની ટીકા સહિત.	૦-૧૨-૦
૨૮	કસમ્યકૃતવપરીક્ષા (ઉપદેશરત્નાકર) શ્રીવિભુધવિમલસૂરિકૃત.	૦-૨-૦
૨૯	કલલિતવિસ્તારા (ચૈત્યવંદન સૂત્ર) શ્રીહરિલદ્રસૂરિકૃત, શ્રીમુનિચંદ્રસૂરિની ટીકા સહિત.	૦-૮-૦
૩૦	કચ્છાનંદ કાવ્ય મહોદધિ ઐકૃતિક ૪ ભું (ગુજરાતી કાવ્યોનો સંગ્રહ)	૦-૧૨-૦
૩૧	કચ્છનુયોગદ્વાર સૂત્ર (પૂર્વાર્ધ) શ્રીદેવચંદ્રસૂરિકૃત ટીકા સાથે.	૦-૧૦-૦
૩૨	કચ્છાનંદ કાવ્ય મહોદધિ ઐકૃતિક ૫ ભું (ગુજરાતી કાવ્યોનો સંગ્રહ).	૦-૧૦-૦
૩૩	કઉત્તરાર્ધયન ભાગ ૧ શ્રીલદ્રબાહુસ્વામીકૃત નિર્ધુક્તિ અને શ્રીશાંતિ-સૂરિની ટીકા સહિત.	૧-૫-૦
૩૪	કમલયમુંદરીચરિત શ્રીજયતિલકસૂરિકૃત.	૦-૭-૦
૩૫	કસમ્યકૃતવસમતિ શ્રીહરિલદ્રસૂરિકૃત, શ્રીસંઘતિલકાચાર્યની ટીકા સહિત.	૧-૦-૦
૩૬	કઉત્તરાર્ધયન ભાગ ૨, શ્રીલદ્રબાહુસ્વામીકૃત નિર્ધુક્તિ તથા શ્રીશાંતિ-સૂરિની ટીકા સહિત.	૧-૧૨-૦
૩૭	કચ્છનુયોગદ્વાર સૂત્ર (ઉત્તરાર્ધ) શ્રીદેવચંદ્રસૂરિકૃત ટીકા સાથે.	૧-૦-૦
૩૮	કગુણુસ્થાનકમારોહ શ્રીરત્નશેખરસૂરિકૃત, સ્વોપસા ટીકા સાથે.	૦-૨-૦
૩૯	કધર્મસંગ્રહણી ભાગ ૧ શ્રીહરિલદ્રસૂરિકૃત, શ્રીમલયગિરિની ટીકા સહિત.	૧-૮-૦
૪૦	કધર્મકલપદ્રુમ શ્રીઉદયધર્મગણિકૃત.	૧-૦-૦
૪૧	કઉત્તરાર્ધયન ભાગ ૩, શ્રીલદ્રબાહુસ્વામીકૃત નિર્ધુક્તિ અને શ્રીશાંતિ-સૂરિની ટીકા સહિત.	૧-૧૪-૦
૪૨	કધર્મસંગ્રહણી ભાગ ૨ શ્રીહરિલદ્રસૂરિકૃત, શ્રીમલયગિરિસૂરિની ટીકા	૧-૦-૦
૪૩	કચ્છાનંદ કાવ્ય મહોદધિ ઐકૃતિક ૬ ભું (ગુજરાતી કાવ્યોનો	૧-૦-૦

અન્યાંક.	અન્યર્થ નામ, તેના કર્તા વિગેરે.	૩.આ.પા.
૪૪	અપિહરનિર્યુક્તિ શ્રીભદ્રબાહુસ્વામીકૃત, શ્રીમલયગિરિસુરિની ટીકા સહિત.	૧-૮-૦
૪૫	અધર્મસંગ્રહ (ઉત્તરાર્ધ) શ્રીમાનવિજય ઉપાધ્યાયકૃત.	૧-૪-૦
૪૬	અઉપમિતિભવપ્રપંચા કથા (પૂર્વાર્ધ) શ્રીસિદ્ધર્ષિ મુનિરાજકૃત.	૨-૦-૦
૪૭	અદશવૈકાલિક સૂત્ર શ્રીશામ્યભવસૂરિકૃત, શ્રીહરિભદ્રસૂરિની ટીકા સહિત.	૨-૮-૦
૪૮	અદ્વૈતપ્રતિક્રમણ સૂત્ર, શ્રીરત્નશેખરસૂરિની ટીકા સહિત.	૨-૦-૦
૪૯	અઉપમિતિભવપ્રપંચા કથા (ઉત્તરાર્ધ) શ્રીસિદ્ધર્ષિ મુનિરાજકૃત.	૨-૦-૦
૫૦	અજ્ઞાનવાલિગમ શ્રીમલયગિરિસૂરિની ટીકા સહિત.	૩-૪-૦
૫૧	સેનપ્રશ્ન (પ્રશ્નોત્તર રત્નાકર) શ્રીશુભવિજયગણિકૃત.	૧-૦-૦
૫૨	અજમ્બૂદ્વીપપ્રજ્ઞપ્તિ (પૂર્વાર્ધ) શ્રીશાન્તિચંદ્રની ટીકા સહિત.	૪-૦-૦
૫૩	આવશ્યકવૃત્તિટિપ્પણ શ્રીહેમચંદ્રસૂરિકૃત.	૧-૧૨-૦
૫૪	અજમ્બૂદ્વીપપ્રજ્ઞપ્તિ (ઉત્તરાર્ધ) શ્રીશાન્તિચંદ્રની ટીકા સહિત	૨-૦-૦
૫૫	અદેવસીરાઈપ્રતિક્રમણ પૂર્વમુનિવર્યકૃત.	૦-૩-૦
૫૬	શ્રીપાલયચિત્ર (સંસ્કૃત) શ્રીજ્ઞાનવિમલસૂરિકૃત.	૦-૧૪-૦
૫૭	સૂક્તમુક્તાવલિ પૂર્વમુનિવર્યકૃત.	૨-૦-૦
૫૮	પ્રવચનસારોદ્ધાર (પૂર્વાર્ધ) શ્રીનેમિચંદ્રસૂરિકૃત, શ્રીસિદ્ધસેનસૂરિની ટીકા સહિત.	૩-૦-૦
૫૯	તંદુલવૈયાલિય (ચલસરણ) શ્રીવિજયવિમલની ટીકા સહિત.	૧-૮-૦
૬૦	વિંશતિસ્થાનકચરિત શ્રીજિનહર્ષગણિકૃત.	૧-૦-૦
૬૧	કલ્પસૂત્ર શ્રીભદ્રબાહુસ્વામીકૃત, શ્રીવિનયવિજયની ટીકા સહિત.	૨-૦-૦
૬૨	મુળોદ્ધસમાચારી શ્રીશ્રીચંદ્રાચાર્યકૃત.	૦-૮-૦
૬૩	સિરિસિરિવાલકકા (શ્રીપાલયચિત્ર) શ્રીરત્નશેખરસૂરિકૃત.	૧-૪-૦
૬૪	પ્રવચનસારોદ્ધાર (ઉત્તરાર્ધ) શ્રીનેમિચંદ્રસૂરિકૃત સદીક.	૪-૦-૦
૬૫	લોકપ્રકાશ ભાગ ૧ લો, દ્રવ્યલોકપ્રકાશ સંપૂર્ણ, ઉપાધ્યાય શ્રીવિનય-વિજયકૃત.	૨-૦-૦
૬૬	આનન્દ કાવ્ય મહોદાધિ ઐકતિક ૭ મું.	
૬૭	શ્રીતત્ત્વાર્થોદિગમસૂત્ર (અધ્યાય ૧ થી ૫, પદેલો ભાગ) વાચકવર્ય ઉમાસ્વામિકૃત, સિદ્ધસેનગણિકૃતની ટીકા સહિત.	૬-૮-૦

(૭)

છપાય છે.

૧ પંચવસ્તુક.

૨ ચીસરણુપયના.

૩ કથાકોશ શ્રીરાગશેખરકૃત.

૪ અર્થરત્નાવલી (અષ્ટલક્ષાર્થી) શ્રીસમયમુન્દરકૃપાધ્યાયકૃત.

સંશોધક પ્રો. હીરાનાથ રસિકદાસ કાપડિયા એમ. એ.

૫ શ્રીજિનપ્રભમુરિકૃત સ્તોત્રાદિ, સંશોધક પ્રો. દી. ર. કાપડિયા.

૬ લોકપ્રકાશ (સેતુલોક વગેરે).

૭ નવપદપ્રકરણ.

૮ નવપદલઘુવૃત્ત.

૯ વિચારરત્નાકર.

૧૦ તત્ત્વાર્થાધિગમસૂત્ર (બીજો ભાગ) સંશોધક પ્રો. દી. ર. કાપડિયા.

૧૧ આનન્દ કાવ્ય મહોદધિ યોગિતક ૮ મું (કુમારપાળસમ્ર).

૧૨ શાસ્ત્રવાર્તાસિમુચ્ચય સ્વોપસૃત્તિ.

૧૩ નવરમરણુ શ્રીકૃષ્ણીર્નિમિત્ત અને શ્રીજિનપ્રભમુરિકૃત ટીકા મંદિત.

સંશોધક પ્રો. દી. ર. કાપડિયા.

૧૪ પ્રિયંકરનૃપકથા, સંશોધક પ્રો. દી. ર. કાપડિયા.

પુસ્તકો મળવાનું ટેકાણું:—

સાયબેરીઅન, રીડ ટેવચંદ સાલભાઈ લેન પુસ્તકોદ્યાન હંડ.

ટેવચંદ સાલભાઈ ધર્મશાળા.

નહેરુ આદે. એ. સી. ૨૨. ભુવન.

क्र.सं.	ग्रन्थस्य नाम, तेना कदा विज्ञेयं.	३.आ.पा.
४४	अपिष्टनिर्युक्ति श्रीलक्ष्मणहस्तावलीकृत, श्रीमलयगिरिसूरिनी टीका सहित.	१-८-०
४५	अधर्मसंग्रह (उत्तरार्ध) श्रीमानविजय उपाध्यायकृत.	१-४-०
४६	अतिमहिलवप्रपञ्चा कथा (पूर्वार्ध) श्रीसिद्धर्षि मुनिराजकृत.	२-०-०
४७	अदशवेकालिक सूत्र श्रीशम्भुलवसुरिकृत, श्रीहरिलक्ष्मणसूरिनी टीका सहित.	२-८-०
४८	अथाहप्रतिष्ठमणु सूत्र, श्रीरत्नशेखरसूरिनी टीका सहित.	२-०-०
४९	अतिमहिलवप्रपञ्चा कथा (उत्तरार्ध) श्रीसिद्धर्षि मुनिराजकृत.	२-०-०
५०	अष्टाष्टवालिगम श्रीमलयगिरिसूरिनी टीका सहित.	३-४-०
५१	सेनप्रभ (प्रभोत्तर रत्नाकर) श्रीशुभविजयगणिकृत.	१-०-०
५२	अष्टभूद्वीपप्रज्ञप्ति (पूर्वार्ध) श्रीशान्तिचन्द्रनी टीका सहित.	४-०-०
५३	आवश्यकवृत्तिटिप्पण श्रीहेमचन्द्रसूरिकृत.	१-१२-०
५४	अष्टभूद्वीपप्रज्ञप्ति (उत्तरार्ध) श्रीशान्तिचन्द्रनी टीका सहित	२-०-०
५५	अष्टवसीराष्ट्रप्रतिष्ठमणु पूर्वमुनिवर्णकृत.	०-३-०
५६	श्रीपादयति (संस्कृत) श्रीज्ञानविभक्तसूरिकृत.	०-१४-०
५७	सूक्तमुक्तावलि पूर्वमुनिवर्णकृत.	२-०-०
५८	प्रवचनसरोद्वार (पूर्वार्ध) श्रीनेमिचन्द्रसूरिकृत, श्रीसिद्धसेनसूरिनी टीका सहित.	३-०-०
५९	नंदुत्तर्वैयासिय (अष्टमस्क) श्रीविजयविभक्तनी टीका सहित.	१-८-०
६०	विश्वनिस्थानकथरि श्रीमदनन्दगणिकृत.	१-०-०
६१	कल्पसूत्र श्रीलक्ष्मणहस्तावलीकृत, श्रीविजयविजयनी टीका सहित.	२-०-०
६२	मुद्राधिसमायादी श्रीश्रीचन्द्राचार्यकृत.	०-८-०
६३	लिरिलिखितकथा (श्रीपादयति) श्रीरत्नशेखरसूरिकृत.	१-४-०
६४	प्रवचनसरोद्वार (उत्तरार्ध) श्रीनेमिचन्द्रसूरिकृत सहित.	४-०-०
६५	संस्कृतप्रकाश भाग १ से, अष्टाष्टप्रकाश सम्पूर्ण, उपाध्याय श्रीविजय-विजयकृत.	२-०-०
६६	आनन्द काव्य भट्टाचार्य चैतन्य ७ मुं.	
६७	श्रीरत्नचन्द्राचार्यकृत (भाग १ से ५, पर्यन्त भाग) वाचकवर्षे
विश्वनिस्थानकथरि, सिद्धसेनसूरिनी टीका सहित.	१-०-०

- ૧ પંચવસ્તુક.
- ૨ ચૌસરણપયજ્ઞા.
- ૩ કથાકોશ શ્રીરાજશેખરકૃત.
- ૪ અર્થરત્નાવલી (અષ્ટસૂત્રાર્થી) શ્રીસમયમુન્દરઉપાધ્યાયકૃત.
સંરોધક પ્રો. હીરાલાલ રસિકદાસ કાપડિયા એમ. એ.
- ૫ શ્રીજિનપ્રભસુરિકૃત સ્તોત્રાદિ, સંરોધક પ્રો. હી. ર. કાપડિયા.
- ૬ લોકપ્રકાશ (શેત્રલોક વગેરે).
- ૭ નવપદપ્રકરણ.
- ૮ નવપદલઘુવૃત્ત.
- ૯ વિચારરત્નાકર.
- ૧૦ તત્ત્વવાર્થાધિગમસૂત્ર (બીજો ભાગ) સંરોધક પ્રો. હી. ર. કાપડિયા.
- ૧૧ આનન્દ કાવ્ય મહોદધિ ઔક્તિક ૮ સ્તુ (કુમારપાળરાસ).
- ૧૨ શાસ્ત્રવાતાસિમુચ્યય સ્વોપનવૃત્તિ.
- ૧૩ નવસ્મરણ શ્રીહર્ષકીર્તિસૂત્ર અને શ્રીજિનપ્રભસુરિકૃત ટીકા સહિત.
સંરોધક પ્રો. હી. ર. કાપડિયા.
- ૧૪ પ્રિયંકરનૃપકથા, સંરોધક પ્રો. હી. ર. કાપડિયા.

પુસ્તકો મળવાનું ઠેકાણું:—

લાયબ્રેરીઅન, શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ,
દેવચંદ લાલભાઈ ધર્મશાળા,
બંડેશ ચક્રવૈ, ગોપીપુરા, સુરત.

- ૧ પંચવસ્તુક.
- ૨ ચૌસરણુપયના.
- ૩ કથાકોશ શ્રીરાજશેખરકૃત.
- ૪ અર્થરત્નાવલી (અષ્ટસ્રશાર્ધી) શ્રીસમયસુન્દરલપાધ્યાયકૃત.
સંશોધક પ્રો. હીરાલાલ રસિકદાસ કાપડિયા એમ. એ.
- ૫ શ્રીજિનપ્રભસૂરિકૃત સ્તોત્રાદિ, સંશોધક પ્રો. હી. ર. કાપડિયા.
- ૬ લોકપ્રકાશ (સેતુલોક વગેરે).
- ૭ નવપદપ્રકરણ.
- ૮ નવપદલઘુવૃત્ત.
- ૯ વિચારરત્નાકર.
- ૧૦ તત્ત્વાર્થાધિગમસૂત્ર (બીજો ભાગ) સંશોધક પ્રો. હી. ર. કાપડિયા.
- ૧૧ આનન્દ કાવ્ય મહોદધિ મૌકિક ૮ મું (કુમારપાળરાસ).
- ૧૨ શાસ્ત્રવાર્તાસમુચ્ચય સ્વોપલ્લવૃત્તિ.
- ૧૩ નવસ્મરણ શ્રીહરપ્રીતિસૂત્ર અને શ્રીજિનપ્રભસૂરિકૃત ટીકા સહિત.
સંશોધક પ્રો. હી. ર. કાપડિયા.
- ૧૪ પ્રિયંકરનૃપકથા, સંશોધક પ્રો. હી. ર. કાપડિયા.

પુસ્તકો મળવાનું ઠેકાણું:—

લાયબ્રેરીઅન, શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ,
દેવચંદ લાલભાઈ ધર્મશાળા,
બડેખા ચક્રવૈ, ગોપીપુરા, સુરત.

અન્યોંક.	અન્યથું નામ, તેના કર્તા વિગેરે.	૩.આ.પા.
૪૪	અપિહુડનિર્યુક્તિ શ્રીભદ્રબાહુસ્વામીકૃત, શ્રીમલયગિરિસૂરિની ટીકા સહિત.	૧-૮-૦
૪૫	અધર્મસંગ્રહ (ઉત્તરાર્ધ) શ્રીમાનવિજય ઉપાધ્યાયકૃત.	૧-૪-૦
૪૬	અઉપમિતિલવપ્રપંચા કથા (પૂર્વાર્ધ) શ્રીસિદ્ધર્ષિ ઝુનિરાગકૃત.	૨-૦-૦
૪૭	અદશવૈકાલિક સૂત્ર શ્રીશ્યામલવસૂરિકૃત, શ્રીહરિભદ્રસૂરિની ટીકા સહિત.	૨-૮-૦
૪૮	અશ્વપ્રતિક્રમણ સૂત્ર, શ્રીરત્નશેખરસૂરિની ટીકા સહિત.	૨-૦-૦
૪૯	અઉપમિતિલવપ્રપંચા કથા (ઉત્તરાર્ધ) શ્રીસિદ્ધર્ષિ ઝુનિરાગકૃત.	૨-૦-૦
૫૦	અજ્ઞાનવાલિગમ શ્રીમલયગિરિસૂરિની ટીકા સહિત.	૩-૪-૦
૫૧	સેનપ્રશ્ન (પ્રશ્નોત્તર રત્નાકર) શ્રીશુભવિજયગણિકૃત.	૧-૦-૦
૫૨	અજમ્બૂદ્વીપપ્રજ્ઞપ્તિ (પૂર્વાર્ધ) શ્રીશાન્તિચંદ્રની ટીકા સહિત.	૪-૦-૦
૫૩	આવશ્યકવૃત્તિદિગ્ધણુ શ્રીહિમચંદ્રસૂરિકૃત.	૧-૧૨-૦
૫૪	અજમ્બૂદ્વીપપ્રજ્ઞપ્તિ (ઉત્તરાર્ધ) શ્રીશાન્તિચંદ્રની ટીકા સહિત	૨-૦-૦
૫૫	અદેવસીરાઈપ્રતિક્રમણ પૂર્વઝુનિવર્યકૃત.	૦-૩-૦
૫૬	શ્રીપાલયરિત્ર (સંસ્કૃત) શ્રીજ્ઞાનવિમલસૂરિકૃત.	૦-૧૪-૦
૫૭	સૂક્તમુક્તાવલિ પૂર્વઝુનિવર્યકૃત.	૨-૦-૦
૫૮	પ્રવચનસારોદ્ધાર (પૂર્વાર્ધ) શ્રીનેમિચંદ્રસૂરિકૃત, શ્રીસિદ્ધસેનસૂરિની ટીકા સહિત.	૩-૦-૦
૫૯	તંદુલવૈયાસિય (ચઉસરણ) શ્રીવિજયવિમલની ટીકા સહિત.	૧-૮-૦
૬૦	વિશતિસ્થાનકચરિત શ્રીજિનહર્ષગણિકૃત.	૧-૦-૦
૬૧	કલ્પસૂત્ર શ્રીભદ્રબાહુસ્વામીકૃત, શ્રીવિનયવિજયની ટીકા સહિત.	૨-૦-૦
૬૨	ઝુળોધસમાચારી શ્રીશ્રીચંદ્રાચાર્યકૃત.	૦-૮-૦
૬૩	સિરિસિરિવાલકહા (શ્રીપાલયરિત્ર) શ્રીરત્નશેખરસૂરિકૃત.	૧-૪-૦
૬૪	પ્રવચનસારોદ્ધાર (ઉત્તરાર્ધ) શ્રીનેમિચંદ્રસૂરિકૃત સટીક.	૪-૦-૦
૬૫	લોકપ્રકાશ ભાગ ૧ લો, દ્રવ્યલોકપ્રકાશ સંપૂર્ણ, ઉપાધ્યાય શ્રીવિનય-વિજયકૃત.	૨-૦-૦
૬૬	આનન્દ કાવ્ય મહોદદિ ઐતિક ૭ ઝું.	
૬૭	શ્રીતત્ત્વાચાર્યાધિગમસૂત્ર (અધ્યાય ૧ થી ૫, પદ્મલો ભાગ) વાચકવર્ધ ઉમાસ્વામિકૃત, સિદ્ધસેનગણિકૃતની ટીકા સહિત.	૬-૮-૦

- ૧ પંચવસ્તુક.
- ૨ ચૌસરણપયજ્ઞા.
- ૩ કથાકોશ શ્રીરાજશેખરકૃત.
- ૪ અર્થરત્નાવલી (અષ્ટલક્ષાર્થી) શ્રીસમયમુન્દરકૃપાધ્યાયકૃત.
સંશોધક પ્રો. હીરાલાલ રસિકદાસ કાપડિયા એમ. એ.
- ૫ શ્રીજિનપ્રભસૂરિકૃત સ્તોત્રાદિ, સંશોધક પ્રો. હી. ર. કાપડિયા.
- ૬ લોકપ્રકાશ (કૌતલોક વગેરે).
- ૭ નવપદપ્રકરણ.
- ૮ નવપદલઘુવૃત્ત.
- ૯ વિચારરત્નાકર.
- ૧૦ તત્ત્વવાર્થાધિગમસૂત્ર (બીજો ભાગ) સંશોધક પ્રો. હી. ર. કાપડિયા.
- ૧૧ આતન્દ કાવ્ય મહોદધિ ઔઝિતક ૮ મું (કુમારપાળરાસ).
- ૧૨ શાસ્ત્રવાર્તાસમુચ્ચય સ્વોપસૃત્તિ.
- ૧૩ નવસ્મરણ શ્રીહર્ષકીર્તિચરિ અને શ્રીજિનપ્રભસૂરિકૃત ટીકા સહિત.
સંશોધક પ્રો. હી. ર. કાપડિયા.
- ૧૪ પ્રિયંકરનૃપકથા, સંશોધક પ્રો. હી. ર. કાપડિયા.

પુસ્તકો મળવાનું ઢેકાણું:—

લાયબ્રેરીઅન, શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ,
દેવચંદ લાલભાઈ ધર્મશાળા,
બડેખા ચકલો, ગોપીપુરા, સુરત.

क्र.सं.	ग्रन्थस्य नाम, तेना कर्ता विधेरे,	३.आ.पा.
४४	अपिष्टनिर्युक्ति श्रीलक्ष्मणहस्ताभिरुत्त, श्रीमत्तयगिरिसूरिनी टीका सहित.	१-८-०
४५	अथर्वसंग्रह (उत्तरार्ध) श्रीमानविजय उपाध्यायकृत.	१-४-०
४६	अपिष्टनिर्युक्ति श्रीलक्ष्मणहस्ताभिरुत्त, श्रीमत्तयगिरिसूरिनी टीका सहित.	२-०-०
४७	अथर्वसंग्रह (उत्तरार्ध) श्रीमत्तयगिरिसूरिनी टीका सहित.	२-८-०
४८	अथर्वसंग्रह (उत्तरार्ध) श्रीमत्तयगिरिसूरिनी टीका सहित.	२-०-०
४९	अपिष्टनिर्युक्ति श्रीलक्ष्मणहस्ताभिरुत्त, श्रीमत्तयगिरिसूरिनी टीका सहित.	२-०-०
५०	अथर्वसंग्रह (उत्तरार्ध) श्रीमत्तयगिरिसूरिनी टीका सहित.	३-४-०
५१	सेनप्रश्न (प्रश्नोत्तर रत्नाकर) श्रीगुणविजयगणिकृत.	१-०-०
५२	अथर्वसंग्रह (उत्तरार्ध) श्रीमत्तयगिरिसूरिनी टीका सहित.	४-०-०
५३	आचर्यकृतितिरिपुत्र श्रीदेवभक्तिकृत.	१-१२-०
५४	अथर्वसंग्रह (उत्तरार्ध) श्रीमत्तयगिरिसूरिनी टीका सहित.	२-०-०
५५	अथर्वसंग्रह (उत्तरार्ध) श्रीमत्तयगिरिसूरिनी टीका सहित.	०-३-०
५६	अथर्वसंग्रह (उत्तरार्ध) श्रीमत्तयगिरिसूरिनी टीका सहित.	० १४-०
५७	अथर्वसंग्रह (उत्तरार्ध) श्रीमत्तयगिरिसूरिनी टीका सहित.	२-०-०
५८	अथर्वसंग्रह (उत्तरार्ध) श्रीमत्तयगिरिसूरिनी टीका सहित.	३-१-०
५९	अथर्वसंग्रह (उत्तरार्ध) श्रीमत्तयगिरिसूरिनी टीका सहित.	१-८-०
६०	अथर्वसंग्रह (उत्तरार्ध) श्रीमत्तयगिरिसूरिनी टीका सहित.	१-०-०
६१	अथर्वसंग्रह (उत्तरार्ध) श्रीमत्तयगिरिसूरिनी टीका सहित.	२-०-०
६२	अथर्वसंग्रह (उत्तरार्ध) श्रीमत्तयगिरिसूरिनी टीका सहित.	०-८-०
६३	अथर्वसंग्रह (उत्तरार्ध) श्रीमत्तयगिरिसूरिनी टीका सहित.	१ ६-०
६४	अथर्वसंग्रह (उत्तरार्ध) श्रीमत्तयगिरिसूरिनी टीका सहित.	६-०-०
६५	अथर्वसंग्रह (उत्तरार्ध) श्रीमत्तयगिरिसूरिनी टीका सहित.	२-०-०
६६	अथर्वसंग्रह (उत्तरार्ध) श्रीमत्तयगिरिसूरिनी टीका सहित.	२-०-०
६७	अथर्वसंग्रह (उत्तरार्ध) श्रीमत्तयगिरिसूरिनी टीका सहित.	२-०-०
६८	अथर्वसंग्रह (उत्तरार्ध) श्रीमत्तयगिरिसूरिनी टीका सहित.	२-०-०
६९	अथर्वसंग्रह (उत्तरार्ध) श्रीमत्तयगिरिसूरिनी टीका सहित.	२-०-०
७०	अथर्वसंग्रह (उत्तरार्ध) श्रीमत्तयगिरिसूरिनी टीका सहित.	२-०-०

४४ अपिपुःनिर्युष्टि श्रीमद्रघ्नाह्रस्वामीभूत, श्रीमत्तयगिरिसुरिनी टीका सदित. १-८-०

४५ अधर्मसंग्रह (उत्तरार्ध) श्रीमानविजय उपाध्यायकृत. १-४-०

४६ ०उपमितिलवप्रपंचा कथा (पूर्वार्ध) श्रीसिद्धार्थ मुनिराजकृत. २-०-२

४० ऋग्वेदप्रसिद्ध सूत्र श्रीशम्भुलक्ष्मणसंस्कृत, श्रीहरिलक्ष्मणसंस्कृत टीका सहित. २-८-०

४८ अथाद्वप्रतिष्ठायां सूत्र, शीतलशेषरसुरिनी टीका सहित. २-०-०

४६ रुडिपमिनिभवप्रपंच्या कथा (उत्तरार्ध) श्रीसिद्धार्थ मुनिराजकृत. २-०-०

૫૦ બહુવાહવાસિગમ શ્રીમતયગિરિસુરિની ટીકા સહિત. ૩-૪-૦

४१ सेनप्रश्न (प्रश्नोत्तर स्वरूप) श्रीशुभविजयमण्डित, १-०-०

૧૨. ૦૪૨૨૫૩૧૫૫૩૫૩૫૩ (પૂર્ણ) શ્રીરામચંદ્રની દીકા સહિત. ૪-૦-૦

४३ आचर्यकृतसिद्धिपत्र श्रीदेवयंदरसंस्कृत. १-१२-०

૪૪ જીવનકોષપ્રગટિ (ઉત્તાર્ગ) શ્રીશાન્તિચંદ્રની ટીકા સહિત ૨-૦-૦

୧୧ ଚିତ୍ରାବତୀରାଜପ୍ରସିଦ୍ଧିମଣ୍ଡଳ ପୂର୍ବମୁନିବର୍ତ୍ତନ. ୦-୩-୦

५८ श्रीऋतयस्त्रि (संगृह) श्रीज्ञानविभक्त्युद्भूत. ०१४०

५० अन्नमुत्पादयति प्रमुनिवर्धत. २-०-०

૪૮ પ્રવચનમંડિતાર (પ્રવાંશ) શ્રીનેભિચંદ્રગણિત, શ્રીસિદ્ધસેનચરિત્રી

3-4-0

૫. નાંદલવૈદ્યસિંચ (ચરમાત્ર) શ્રીવિશ્વવિભક્તની ટીકા સહિત. ૧૮-૨

૧= સિદ્ધિચંદ્રચરિત્ર શ્રીગિતદ્વંદ્વિજિત.

१५ ३६४४३३ श्रीमदभ्यास-व.पीठन, श्रीविनयविजयानी टीका मदिन. ३-०-७

૧૩. અભિયંત્રણની શીશીયંત્રણાવૃત્તિ. ૦-૬-૭

६३ निजिनिजिवातः६६ (श्रीपद्मयति) श्रीरत्नशेखरमूर्तिन. । ६७

૧૪ સ્વચ્છતાકેન્દ્ર (કચરાઈ) ઓળખિયું સુધારી મળીક. ૬-૬-૭૭

८१. होमसंस्कृत ८.१.१२, अनुरोधसंस्कृत संस्कृत, अनुरोध श्रीविनायक.

रिश्तेदार

१३. मातृशिक्षण विभाग, अहमदाबाद

१७. २०-१-२०२३ (२०-१-२०२३) १०/१०/२०२३

ဒီကလေးတွေကို အသုံးပြုရန် လိုအပ်သည့် အချက်အလက်များကို ဖော်ပြပါ။

છપાય છે.

- ૧ પંચવસ્તુક.
- ૨ ચૌસરણપથસા.
- ૩ કથાકોશ શ્રીરાજશેખરકૃત.
- ૪ અર્થરત્નાવલી (અષ્ટસાધી) શ્રીસમયસુન્દરઉપાધ્યાયકૃત.
સંશોધક પ્રો. હીરાલાલ રસિકદાસ કાપડિયા એમ. એ.
- ૫ શ્રીજિનપ્રભચરિત્ સ્તોત્રાદિ, સંશોધક પ્રો. હી. ર. કાપડિયા.
- ૬ લોકમકાશ (સેતલોક વગેરે).
- ૭ નવપદપ્રકરણ.
- ૮ નવપદલઘુવૃત્ત.
- ૯ વિચારરત્નાકર.
- ૧૦ તત્ત્વાર્થાધિગમચૂર (બીજો ભાગ) સંશોધક પ્રો. હી. ર. કાપડિયા.
- ૧૧ આનન્દ કાવ્ય મહોદધિ ઐકતિક ૮ સુ (કુમારપાળરાસ).
- ૧૨ શાસ્ત્રવાર્તાસિમુચ્ચય સ્વોપાત્તવૃત્તિ.
- ૧૩ નવસ્મરણ શ્રીહર્ષકીર્તિસુત્રિ અને શ્રીજિનપ્રભચરિત્ ટીકા સહિત.
સંશોધક પ્રો. હી. ર. કાપડિયા.
- ૧૪ પ્રિયકરનૃપકથા, સંશોધક પ્રો. હી. ર. કાપડિયા.

પુસ્તકો મળવાનું ઢેકાણું:—

ભાયજેરીઅન, રોડ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ,
દેવચંદ લાલભાઈ ધર્મશાળા,
બડેખા ચકલો, ગોપીપુરા, મુરત.